Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі
Архив істері және құжаттаманы басқару комитетінің
«Орталық мемлекеттік архив» РММ

ҚАБЫЛБЕК САРЫМОЛДАЕВ

ҚҰЖАТТАРЫ МЕН МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

КАБУЛБЕК САРЫМУЛДАЕВ

СБОРНИК ДОКУМЕНТОВ И МАТЕРИАЛОВ

Алматы
2023

УДК 94(574)
ББК 63.3(5қаз)
Қ 13

Ұлттық архив қорының құжаттарын басып шығару және пайдалану мәселелерін қарастыру жөніндегі кеңес шешімімен баспаға ұсынылды

Редакциялық алқа:
Қ. Бораш, О. Қоңыратбаев, С. Шілдебай (жауапты ред.), С. Смағұлова, М. Жылысбаева, З. Төленова, Т. Замзаева, Р. Оразов, А. Жүнісбаев

Пікір жазғандар:
А.С. Ысқақ, тарих ғылымдарының докторы
Б.Ж. Қабдөшев, тарих ғылымдарының кандидаты

Қ 13 Қабылбек Сарымолдаев: құжаттары мен материалдар жинағы = **Кабулбек Сарымулдаев:** сборник документов и материалов / Құраст.: С.Қ. Шілдебай, О.М. Қоңыратбаев, Т.А. Замзаева, С.О. Смағұлова. – Алматы, 2023. – 442 б.

ISBN 978-9965-23-617-4

Жинаққа XX ғасырдың 20-30 жылдары Қазақстанның қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени-рухани дамуына елеулі үлес қосқан қазақ халқының көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Қабылбек Сарымолдаевтың архивтерден жиналған құжаттары, мерзімді басылым беттерінде жарық көрген мақалалары тұңғыш рет енгізіліп отыр. Жинақ қайраткердің туғанына 125 жыл толуына арналады.

В сборник вошли ранее не введенные в научный оборот архивные документы, а также уже опубликованные в периодической печати статьи видного государственного и общественного деятеля казахского народа Кабулбека Сарымолдаева, внесшего значительный вклад в общественно-политическое, социально-экономическое и культурно-духовное развитие Казахстана в 20-30-е годы XX века. Сборник посвящен 125-летию со дня рождения деятеля.

УДК 94(574)
ББК 63.3(5қаз)

© ҚР ОМА, 2023
© Шілдебай С., 2023

АЛҒЫСӨЗ

Оқырман назарына ұсынылып отырған архив құжаттары мен материалдар жинағы XX ғасырдың 20-30-шы жылдарында Қазақстанның қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени-рухани өміріне тікелей араласқан көрнекті қоғам және мемлекет қайраткері Қабылбек Сарымолдаевтың 125 жылдық мерейтойы қарсаңында «Архив-2025» кешенді жоспарына сәйкес даярланды.

Қолыңыздағы жинақты шығару идеясын біздің ұстазымыз, белгілі тұрартанушы, тарихшы-ғалым О.М. Қоңыратбаев 2000-шы жылдардың басында ұсынған болатын. Біз бұл идеяны қолдай отырып, Қ. Сарымолдаевтың өмірі мен қызметіне қатысты құжаттар мен материалдарды О.М. Қоңыратбаевпен бірге біртіндеп жинай бастаған едік. Кейіннен бұл жұмысқа Қазақстан Республикасы Ұлттық кітапханасының Сирек кітаптар мен қолжазбалар қызметінің қызметкері Т.А. Замзаева да қосылды. Қайраткерге қатысты ізденіс жұмыстарының алғашқы нәтижесі ретінде мақаламыз 2011 жылдың жазында жарық көрген екен[1]. Содан бері бұл жұмыс бір сәтке де тоқтамай, қайраткерге қатысты деректерді іздеп-табу жұмыстары үздіксіз жүргізілді.

Ұзақ жылдарға созылған жұмыс нәтижесінде жинаққа топтастырылған құжаттар мен материалдар ҚР Орталық мемлекеттік архиві, ҚР Президенті архиві, Өзбекстан Республикасының ұлттық архиві, Алматы және Жамбыл облыстарының мемлекеттік архивтері қорларынан және Қазақстан Республикасы Ұлттық кітапханасының Сирек кітаптар мен қолжазбалары қорынан алынып, алғаш рет ғылыми айналымға енгізіліп отырғанымен құнды болып табылады.

Жинақ 115 құжаттан құралатын негізгі үш бөлімнен тұрады.

«Архив құжаттары мен материалдары» атты бірінші бөлімде Қ. Сарымолдаевтың қызметі мен қайраткерлік қасиеттерін кезең-кезеңімен және жан-жақты көрсететін хаттамалар, стенограммалар, бұйрықтар, баяндамалар, қызметтік және баяндамалық жазбалар, сауалнамалар, өмірбаяндар және архив құжаттарының басқа да түрлері ұсынылған. Біздің ойымызша, бұл құжаттар Қ. Сарымолдаевтың қызметі мен тұлғалық қасиеттерін ғана ашып қоймай, сонымен қатар, Қазақстанның 1917-1937 жылдардағы тарихына қатысты күрделі қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени-рухани процесстерді, құбылыстар мен оқиғаларды, қазақ қоғамындағы өзгерістердің ішкі мәнін, сыр-сипатын түсінуге де үлкен септігін тигізеді.

[1] Қайраткер Қабылбек туралы // Орталық Азия: тарихы және қазіргі заманы: Тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ «Құрметті қызметкері» Сүтеева Ханзада Ағыбайқызының 60 жылдық мерейтойына арналған жоғары оқу орындары аралық ғылыми-практикалық конференция материалдары (20 маусым 2011 ж.). – Алматы, 2011. – 324 б. (251-254-б.).

Атап айтқанда, индустрияландыру, ұжымдастыру, ірі байлар мен жартылай феодалдар деп аталған әлеуметтік топты тәркілеу және жер аудару, ашаршылық және оның салдарын жою, көшпелі шаруашылықтарды отырықшыландыру сияқты кең ауқымды саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерді тереңірек зерттеуге мүмкіндік туғызады. Сонымен бірге, республиканың жалпы дамуына ықпал еткен ғылыми, ағартушылық, медициналық және мәдени базаны құру бағытындағы прогрессивті іс-шаралар барысы да осы құжаттарда көрініс табады.

Жинақтың екінші және үшінші бөлімдеріне мемлекет қайраткерінің публицистикалық қырын жан-жақты ашып көрсететін сол кезеңдегі мерзімді басылым құралдарында жарық көрген мақалалары мен кітаптары (кітапшалары) енгізілген. Қ. Сарымолдаевтың «Еңбекші қазақ», «Тілші», «Социалды Қазақстан» газеттерінде, сондай-ақ «Ауыл коммунисі», «Қызыл Қазақстан», «Қазақстан большевигі», «Қазақстанның Халық шаруашылығы», «Большевик Казахстана» журналдарында жарық көрген мақалаларын Қазақстан Республикасы Ұлттық кітапханасының Сирек кітаптар мен қолжазбалар қызметінің қызметкері Т.А. Замзаева екеуіміз анықтап, жинастырдық. Қ. Сарымолдаевтың араб қарпімен жарық көрген мақалаларын қазіргі жазуға Т.А. Замзаева көшіріп жазса, латын қарпіндегі еңбектерін өзіміз көшіріп жаздық.

Бөлімдерге топтастырылған құжаттар хронологиялық тәртіппен орналастырылды.

Әрбір құжатқа автордың, адресаттың түрін, құжаттың мазмұнын, жазылған жерін және күнін қамтитын редакциялық тақырып берілді. Құжаттарда сақталған іс жүргізу нөмірлері жинаққа берілген редакциялық тақырыпта көрсетілді. Құжаттардың мәтіндері түпнұсқалардың стилистикалық және тілдік ерекшеліктерін сақтай отырып, қазіргі емле ережелеріне сәйкес көшірілді.

1925 жылдың сәуіріне дейін қолданылған «қырғыз» және «Қырғыз АКСР» атаулары, сондай-ақ 1936 жылдың ақпанына дейін орыс тілінде қолданылған «Казакстан» және «казак» атаулары сол кезеңдегі тарихи дұрыстығын сақтау мақсатында өзгертілмеді. Жетіспейтін сөздер мен кейбір сөздердің аяқталуы тік бұрышты жақша ішінде қалпына келтірілді.

Әкімшілік-аумақтық бірліктер мен елді мекендердің атауы түпнұсқалардың транскрипциясымен берілді.

Тарихи құжаттарды басып шығару ережелеріне сәйкес кейбір құжаттардың үзінділері жарияланды, ал алынып тасталған бөлігі көп нүктемен белгіленіп, құжат тақырыбында үзінді екені көрсетілді.

Құжаттың мәтіні мен мазмұны бойынша ескертпелер әрбір беттің астына берілді және араб цифрларымен көрсетілді. Бұған мемлекет және қоғам қайраткерінің өмірбаяндық мәліметтері, сондай-ақ кейбір тарихи ұғымдар мен оқиғалар туралы түсініктемелер кірді. Сондай-ақ, түпнұсқа

мәтіндегі оқылмайтын, түзетуге және қалпына келтіруге жатпайтын тұстарға «Құжатта осылай» деген ескертпе арқылы жетіспейтін сөздердің бар екені көрсетілді.

Жинақтың ғылыми-анықтамалық аппараты классикалық нұсқада ұсынылды. Ол алғысөзден, пайдаланылған архив қорлары, мерзімді басылым құралдары мен әдебиеттер тізімінен, есімдер көрсеткішінен, қайраткердің өмірі мен қызметінің биохроникасынан, қысқарған сөздер анықтамасынан, жарияланған құжаттар мен материалдардың тізімінен, мазмұннан тұрады.

Ғылыми жинақты шығару идеясына қолдау көрсеткен Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Архив істері және құжаттаманы басқару комитетінің төрағасы Қ.Қ. Борашқа; ҚР Президенті архивінің қорындағы құжаттарды алуға көмек көрсеткен архив директоры Ә.Қ. Мұстафинаға, директордың орынбасары, тарих ғылымдарының докторы Қ.Ш. Әлімғазиновқа, архивтің бұрынғы директоры – марқұм Л.Д. Дегітаеваға және бұрынғы қызметкері Қ.С. Мұрзановқа; сондай-ақ, жинаққа енгізілген материалдарды даярлау жұмысына 2010 жылға дейін ішінара қолдау көрсеткен Қ. Сарымолдаевтың туысы – марқұм Б. Данияровқа үлкен алғыс айтамыз.

Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінің басшылығы ғылыми жинақты басып шығаруға қолдау көрсеткен Жамбыл облысының әкімдігіне және белгілі меценат, терапевт-ғалым, ұлт жанашыры Ғани Смаханұлына зор алғыс айтады.

Сәбит Шілдебай,
Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінің директоры,
тарих ғылымдарының кандидаты

ПРЕДИСЛОВИЕ

Представляемый читателю данный сборник документов и материалов подготовлен в рамках реализации комплексной программы «Архив-2025» и посвящен 125-летнему юбилею видного общественного и государственного деятеля, непосредственного участника общественно-политического, социального-экономического и культурного строительства Казахстана в 20-30-ые годы XX столетия – Кабулбека Сарымулдаева.

Идея данного издания принадлежит нашему учителю и наставнику, известному тураведу, ученому-историку О.М. Коныратбаеву, еще в начале 2000-х годов, выступившего с подобным предложением. Выразив поддержку этой идее, мы вместе с ним постепенно приступили к систематическому сбору документов и материалов о жизни и деятельности К. Сарымулдаева. Несколько позднее к этой работе подключилась сотрудница Службы редких книг и рукописей Национальной библиотеки Республики Казахстан Т.А. Замзаева. По итогам проведенной работы летом 2011 года нами была опубликована первая статья, посвященная К. Сарымулдаеву[2]. С тех пор работа по поиску, выявлению и сбору источников о жизни и деятельности К. Сарымулдаева велась непрерывно.

В результате этой кропотливой и систематической работы, продолжавшейся на протяжении длительного времени в фондах Центрального государственного архива Республики Казахстан, Архива Президента Республики Казахстан, Национального архива Республики Узбекистан, государственных архивов Алматинской и Жамбылской областей, а также в фонде Редких книг и рукописей Национальной библиотеки Республики Казахстан удалось выявить и собрать уникальные документы и материалы, впервые вводимые в научный оборот в данном сборнике.

Сборник состоит из трех основных разделов и содержит 115 документов.

В первом разделе «Архивные документы и материалы» представлены протоколы, стенограммы, приказы, доклады, служебные и докладные записки, анкеты, автобиографии и другие виды архивных документов, в хронологическом порядке отображающие многогранную деятельность, а также личные качества К. Сарымулдаева. На наш взгляд эти документы также способны оказать влияние на более глубинное понимание

[2] Қайраткер Қабылбек туралы // Орталық Азия: тарихы және қазіргі заманы: Тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ «Құрметті қызметкері» Сүтеева Ханзада Ағыбайқызының 60 жылдық мерейтойына арналған жоғары оқу орындары аралық ғылыми-практикалық конференция материалдары (20 маусым 2011 ж.). – Алматы, 2011. – 324 б. (251-254-б.).

внутреннего содержания и характера, тех сложных исторических процессов и событий, происходивших в 1917-1937 годы в Казахстане, а именно освещению таких широкомасштабных политических, экономических, социальных и культурных реформ как индустриализация, коллективизация, конфискация и выселение крупных баев и полуфеодалов, массовый голод и ликвидация его последствий, оседание кочевых хозяйств. В то же время в этих документах нашел отражение комплексный процесс проводимых мероприятий по созданию научной, просветительской, медицинской и культурной базы, оказавших положительное влияние на общее развитие республики.

Во второй и третий разделы сборника вошли статьи и книги (брошюры) К. Сарымулдаева, опубликованные в периодической печати того времени и разносторонне раскрывающие его публицистическую грань. Публикации и статьи К. Сарымулдаева, опубликованные в газетах «Еңбекші қазақ», «Тілші», «Социалды Қазақстан», а также в журналах «Ауыл коммунисі», «Қызыл Қазақстан», «Қазақстан большевигі», «Народное хозяйство Казакстана», «Большевик Казахстана» были выявлены и собраны мною и сотрудником Службы редких книг и рукописей Национальной библиотеки Республики Казахстан Т.А. Замзаевой. Транслитерация статей и материалов с арабской графики на современную казахскую кириллицу была осуществлена Т. Замзаевой, а с латинской же графики нами.

Внутри разделов документы расположены в хронологическом порядке.

Каждый документ снабжен редакционным заголовком, включающим в себя разновидность документа, автора, адресата, содержание, место написания и дату документа. Имеющиеся делопроизводственные номера документов отражены в редакционном заголовке. Тексты документов воспроизведены по современным правилам правописания, с сохранением стилистических и языковых особенностей подлинников.

С целью сохранения исторической достоверности подлинности первоисточников, встречающиеся в тексте публикуемых документов наименования «киргизы» и «Киргизская АССР», применявшиеся до апреля 1925 года, а также «Казакстан» и «казаки», применявшиеся до февраля 1936 года не исправлялись. Пропущенные слова и окончания некоторых слов восстановлены в квадратных скобках.

Название административно-территориальных единиц и населенных пунктов даны в транскрипции подлинников.

В соответствии с правилами издания исторических документов некоторые документы публикуются в виде извлечений, при этом опущенные части отмечены отточиями и оговорены в заголовках предлогом «из».

Примечания по тексту и по содержанию документов даны постранично и обозначены арабскими цифрами. Сюда вошли биографические сведения, упоминаемых в документах государственных и партийных деятелей, а также краткие комментарий по некоторым историческим событиям. Здесь же отражены случаи пропущенных слов в тексте оригинала, не подлежащие исправлению и восстановлению, которые отмечены примечанием «Пропущено, так в документе».

Научно-справочный аппарат сборника представлен в классическом виде и состоит из предисловия, именного указателя, списка сокращенных слов и использованных архивных фондов, содержания, в котором приводится перечень публикуемых документов.

Составители сборника выражают благодарность председателю Комитета по делам архивов и управления документацией Министерства культуры и спорта Республики Казахстан К.К. Борашу − за оказанную поддержку в реализации данного проекта, директору Архива Президента Республики Казахстан А.К. Мустафиной, заместителю директора АП РК, доктору исторических наук К.Ш. Алимгазинову, бывшему директору АП РК, ныне покойной Л.Д. Дегитаевой, а также бывшему сотруднику АП РК К.С. Мурзанову – за содействие в доступе и выявлении архивных документов в фондах АП РК, а также родственнику К. Сарымулдаева, ныне покойному Б. Даниярову за оказанную помощь в сборе и подготовке некоторых публикуемых материалов.

Руководство Центрального государственного архива Республики Казахстан также выражает искреннюю признательность Акимату Жамбылской области и известному меценату, ученому-терапевту, патриоту и радетелю интересов нации Гани Смаханулы за оказанную помощь в издании и выхода в свет данного научного сборника.

Сабит Шилдебай,
Директор Центрального государственного архива Республики Казахстан, кандидат исторических наук

ҚАБЫЛБЕК САРЫМОЛДАЕВ – КӨРНЕКТІ ҚОҒАМ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ ҚАЙРАТКЕРІ

XX ғасырдың 20-30-жылдарында болған күрделі қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер кезеңінде өмір сүріп, қазақ халқының болашағы үшін қызмет еткен қайраткерлердің қызметін зерттеу, оның тұлғасына баға беру қай кезде де өзекті болып қала бермек. Себебі, тарихи тұлғалардың образдары мен өнегелі қызметі жас ұрпақты отаншылдыққа тәрбилеуде аса үлкен маңызға ие. Сондықтан, қазақ халқынан шыққан ірі қоғам және мемлекет қайраткері, публицист Қабылбек Сарымолдаевты зерттеу, оның тарихи мұрасын ғылыми айналымға тарту маңызды тарихнамалық мәселе болып табылады.

Қабылбек Сарымолдаев 1898 жылы 22 ақпанда Сырдария облысы Әулиеата уезі Қорағаты болысына қарасты №5 ауылда (Үйтал) шаруа отбасында дүниеге келді[3]. Әкесі мал шаруасындағы адам болып, қой өсіріп, жанұясын асыраған. Жаңа әдістегі жәдидтік мектепте оқыған ол мұғалім болып, бала оқытқан екен. Балаларын бастапқыда өзі оқытып, кейіннен ауыл мектебіне берген.

Қ. Сарымолдаев 1923 жылы 8 қарашада жазған өмірбаянында 10 жасымда Меркідегі орыс-түзем мектебіне оқуға барып, екі класты бір жылда бітірдім деп көрсетеді[4]. Бірақ, 1912 жылы 28 сәуірде оған берілген куәлікте Меркідегі жанында интернаты бар 2 кластық орыс-қырғыз училищесін барлық пән бойынша өте үздік бітіріп, мақтау қағазына ұсынылғаны көрсетілген[5]. Осыған қарағанда, Қ. Сарымолдаев 10 жасында емес, 12 немесе 13 жасында оқуға түсіп, 14 жасында бітірген болып шығады.

Меркідегі училищені үздік бітіріп, орыс тілін жетік меңгерген Қабылбек Әулиеата қаласындағы 4 сыныпты жоғарғы бастауыш училищесіне қазынаның есебінен түсіп, 1912-1914 жылдар аралығында оқиды. Әкесіне салмақ түсірмес үшін жаздық каникул кезінде жер өлшеу жұмыстарына қатысады, түрлі мекемелердің тапсырмаларын орындайды, төменгі класс оқушыларын дайындауға қатысады. Училищені бітіргеннен кейін оқуын жалғастыруға қаражаттың жоқтығы қолбайлау болып, бір жылдай әкесінің шаруашылығына көмектесіп, 1915 жылдан бастап Меркідегі пошта-телеграф конторында пошташы қызметін атқарады[6].

1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс тұсында төрт орыс пошташысымен бірге тамыз айынан бастап қазанның соңына дейін Верный қаласына (қазіргі Алматы қаласы – авт.) іссапарға жіберіледі. Алайда, қайтып оралған соң, жолда қатты суық тигізіп алған Қабылбек 1917 жылдың қаңтарынан бастап денсаулығына байланысты бұл қызметін тастауға мәжбүр болады. Меркіге келгеннен кейін патша бұйрығына қарсы шыққандардың қатарында болады. Көтерілісшілерге қолдау көрсеткен әкесі патша әкімшілігі тарапынан қудаланып, барлық мал-мүлкінен айырылады. Болыс басқарушысын қорлап сөйлегені үшін Қабылбектің өзі жауапқа тартылып, үстінен іс қозғалады[7].

---

[3] ӨзР ҰА, Р-86-қ., 1-т., 1588-іс, 18-п.

[4] Сонда, 3-п

[5] ҚырР ОМА, И.69-қ., 1-т., 30-іс, 109-п.

[6] ӨзР ҰА, Р-86-қ., 1-т., 1588-іс, 3-п.

[7] Сонда.

Қабылбек 1917 жылғы Ақпан төңкерісін басқа да қазақ жастары сияқты зор қуанышпен қарсы алып, алғашқы күннен бастап саяси жұмыстарға белсеніп араласа бастады.

Осы жылдың наурыз-тамыз айларында Қорағаты (Үйтал) болыстық атқару комитетінің хатшысы болып[8], бұрынғы болысты жақтаушылардың, контрреволюциялық күштердің қарсылығына қарамастан өз қызметін абыройлы атқарып, тапсырған міндеттерді тыңғылықты орындайды.

Қ. Сарымолдаев 1917 жылдың мамырында Меркіде Т. Рысқұловпен бірге «Бұқара» (Қазақ жастарының революциялық одағы – авт.) ұйымын құрысып, уездегі қазақ революцияшыл жастарының басын қосу жолында үлкен қызмет атқарды[9]. Бұл ұйым саяси тұрақсыздық жайлаған өтпелі кезеңде қарапайым көшпелі халықтың саяси құқықтары мен әлеуметтік жағдайын қорғауды мақсат етті. Т. Рысқұлов жетекшілік жасаған ұйымға Сыдық Абланов, Ысқақ Әсімов, Кененбай Бармақов, Мақсұт Жылысбаев, Қарымбай (Кәрімбай) Қошмамбетов, Дәкіш Мамыров, Жүзбай Маңғыбаев, ағайынды Жүсіпәли және Әшімжан Нұршановтар, орыс мұғалімі Андреев, қырғыз Тұрдалы Тоқбаев, Әлімқұл Жұмағұлов және т.б. жалпы саны 30-дан аса қазақ, қырғыз және демократиялық көңіл-күйдегі орыс жастары кіреді.

«Бұқара» ұйымы Түркістан мен Қазақстан территориясындағы сол жылдары құрылған осындай саяси бағыттағы одақтардан айырмашылығымен ерекшеленді. Бұл одақ – бағдарламасы мен жарғысы бар, күрес жолы анық саяси ұйым болды. Бағдарлама мен жарғыдан ұйым мүшелерінің Ақпан революциясының сипаты мен мән-мағынасын, саяси тұрақсыздығы мен әлеуметтік қайшылығын айқын түсінгенін көруге болады. Орыс отаршылары мен жергілікті бай-манаптардың кедей халыққа қарсы іс-әрекетін сынай келе және қарапайым еңбекші бұқараның мұң-мұқтажын, талап-тілегін қорғайтынын білдіре отырып, ұйым мүшелері өз қызметтерінің басты мақсаты ретінде: «Уақытша үкіметтің жергілікті комитеттері мен орыс кулактарының озбырлығына қарсы күрес» жолын таңдап алғандарын ашық мәлімдейді.

Ұйым мүшелері 1917 жылдың жазында Ресейдегі революциялық бағыттағы саяси партиялардың ұлт мәселесі бойынша қабылдаған бағдарламаларымен мұқият таныса келе қазақ және басқа да түрік тілдес халықтар үшін ең тиімдісі большевиктердің саяси ұстанымдары деп тауып, Әулиеата мен Ташкенттегі аз санды большевиктік ұйымдармен және құрыла бастаған жұмысшы, солдат және шаруа кеңестерімен байланыстар жасауға әрекеттенеді. Бір сөзбен айтқанда, «Бұқара» ұйымы Қ. Сарымолдаев үшін алғашқы саяси мектеп болды.

Қ. Сарымолдаев 1917 жылы 2-5 тамыз аралығында Ташкент қаласында Түркістан өлкесін мекендеген қазақ және қырғыз халықтарының алғашқы жиналысына қатысады. М. Тынышбаев төрағалық еткен бұл жиналыста Ресейдегі саяси жағдай, Орынборда өткен жалпықазақ съезіне көзқарас, Түркістанды басқару мәселесі, жер, су, қоныстанушылар мәселесі, оқу-ағарту, халық соты, әйел және т.б. 18 ірі мәселе қаралып, Түркістан өлкесіндегі «қазақ

[8] ҚР ПА, 141-қ., 1-т., 11542-іс, 20-п.

[9] Қоңыратбаев О.М. Тұрар Рысқұловтың өмірі мен қызметінің күндерегі. – Тараз: Жүсіп Баласағұн атындағы Түркістан өлкесінің тарихын зерттеу орталығы, ТарМПИ баспасы, 2014. – 20-21-б.

пен қырғыздардың іс-әрекеттерін үйлестіріп, оны бір ізге түсіруді жүзеге асыру мақсатында Түркістан өлкелік Қазақ-қырғыз орталық кеңесі атты қоғамдық-саяси ұйым құру туралы шешім қабылданды[10].

Қ. Сарымолдаев 1918 жылдың сәуір-тамыз айларында Әулиеата уездік атқару комитетінің мүшесі болып сайланып, эсерлер партиясының құрамында әрекет етті. 1918 жылы 20 тамызда РК(б)П қатарына қабылданып, алғашқы күннен бастап Түркістан республикасындағы партиялық ұйымдастыру және үгіт-насихат жұмыстарына белсене араласты. Т. Рысқұловпен бірге Әулиета уезіндегі аштыққа қарсы күрес шараларын ұйымдастыру жолында көзге түскен Қ. Сарымолдаев 1918 жылы 5-14 қазанда өткен Түркістан республикасы кеңестерінің VI съезіне қатысып, Түркістан Орталық Атқару комитетіне, артынан Түрікатком шешімімен Түркістан Азық-түлік халық комиссариаты коллегиясына мүше болып сайланып[11], бұл қызметті 1919 жылдың сәуіріне дейін атқарады[12]. Осы қызметтерді атқарып жүріп, Қабылбек 1919 жылы 18-21 қаңтарда Ташкенттегі кеңес үкіметі басшыларының басын жалмаған «Осипов бүлігін» басуға қатысады[13].

1919 жылы 7-31 наурызда өткен Түркістан АКСР кеңестерінің төтенше VII съезінде Т. Рысқұлов Түрікатком Президиумы төрағасының орынбасары және ТКП II конференциясының шешімімен құрылған Мұсылман бюросының төрағасы болып сайланғаннан кейін, тағы да Түрікатком мүшесі болып сайланған Қ. Сарымолдаев сәуір айының басында Түрікатком жанындағы Аштықпен күресетін орталық комиссияның төрағасы қызметін қабылдап алып, тамыз айына дейін[14] республикадағы аштықты ауыздықтауға басшылық жасайды.

1919 жылдың маусымында Қ. Сарымолдаев Қызыл Армияның ерікті бөлімін ұйымдастырушы ретінде әскери қызметке ауысады. Бірақ, тамыз айында бұл қызметтен босатылып, ТКП Әулиеата уездік-қалалық комитетінің және Әулиеата уездік-қалалық Мұсылман бюросының төрағасы болып сайланып, ТКП Орталық комитеті жанындағы Мұсылман бюросының Әулиеата уезіндегі өкілетті өкілі қызметін қоса атқарады. Осы жылдың қазанында Әулиеата уездік атқару комитетінің төрағасы болып сайланып, бұл қызметте 1920 жылдың ақпанына дейін істеді.

Қ. Сарымолдаев осы қызметті атқарып жүрген уақытында атаман Б.В. Анненковтың «Азап вагонынан» қалт-құлт етіп аман қалып, ақтардың Омбыдағы лагерінен әупірімдеп қашып шыққан С. Сейфуллин Әулиеатаға келген кезі туралы «Тар жол, тайғақ кешуде» былай деп жазады: «...Исполкомның төрағасы Қабылбек Сармолдаұлы отырған бөлмесіне кірдік. Тесіле қараймын. Алдында үстеліне қарсы отырған бір-екі орыспен сөйлесіп отыр. Біз кейінірек тұрған орындыққа отырдық. Исполкомның төрағасы Сармолдаұлының аузына, бетіне қадалып, сөздерін қадала тыңдап отырмын. Орыстар ақша бөлімдерінің басқарушылары тәрізді, әлі ұмытқам жоқ. Орыс қызметкерлер жұрттан ақша алып, ақша беру ретін қалай тәртіпке қою жөнін

[10] Сонда, 22-б.
[11] ӨзР ҰА, Р-86-қ.,1-т.,1588-іс, 11-13-а.п.
[12] Сонда, 3-а.п.
[13] ҚР ПА, 141-қ., 1-т., 11542-іс, 20-а.п.
[14] ӨзР ҰА, Р-86-қ.,1-т.,1588-іс, 3-а.п.

сұрап отырды. Сармолдаұлы кәдімгідей ақыл, жөн айтып отырды. Бір түрлі сүйініп кеттім. Жап-жас жігіт, қазақ большевик, уездік исполкомның бастығы! Кәдімгідей жөн айтып, әмір айтып отыр. Бұл уездің совет үкіметінің ең басында отырған қазақ большевиктерін менің ең бірінші көрген кісім. Бұған едәуір қуандым»[15]. Одан ары, Қ. Сарымолдаевтың өзіне бірден сенім білдіріп, көрсеткен ыстық ықыласын, Әулиеатадағы Мұсбюроның жұмысына қал деп қаулы шығарып, өзін үгіттегенін, Әулиеата жігіттерінің жасаған сый-құрметін, ризашылық сезіммен еске алады. Сонымен қатар, Қ. Сарымолдаев басқарған «үкіметтің» Ақмолаға дейін бару үшін қолына мандат ұстатып, астына ат мінгізгенін және қалтасына ақша салып, жолға керек-жарағын қамдап бергенін жазады. Мұның барлығы – Қ. Сарымолдаевтың қазақ жігіттеріне тән азаматтығын, тұлғалық қасиеттерін аша түседі.

Ол 1920 жылдың ақпан-қазан айларында Әулиеата уездік революциялық комитетінің төрағасы, ТКП Әулиеата уездік-қалалық комитетінің мүшесі қызметтерін атқарады. Қай қызметті атқарса да тыңғылықты ісімен көзге түскен Қ. Сарымолдаев 1920 жылдың қазанында ТКП Сырдария губерниялық комитетінің Үгіт-насихат бөлімінің меңгерушісі және Түркістан АКСР Ішкі істер халық комиссариаты коллегиясының мүшесі қызметтерін атқарды. Бірақ, 1920 жылдың жазында Т. Рысқұлов отставкаға кеткен соң эмиссарлық орган – Түріккомиссияның қолдауымен билік басына келген жаңа топ Т. Рысқұлов басқарған Мұсбюроның мүшелерін, сондай-ақ Қ. Сарымолдаевты да қуғындай бастайды. Осындай себепке байланысты, ол 1921 жылдың басында сол кезеңдегі Қазақ АКСР астанасы Орынбор қаласына қызмет ауыстырып, Қазақ АКСР Ішкі істер халық комиссарының орынбасары, басқару бөлімінің меңгерушісі әрі Коллегиясының мүшесі, сондай-ақ, Түрікаткомның Қазақ АКСР ОАК жанындағы өкілетті өкілінің орынбасары[16] қызметтерін атқарады. Осы қызметтерді атқара жүріп, Қазақ АКСР-індегі әкімшілік аппараты жұмысының жақсаруы бағытында көптеген іс-шаралар атқарды[17].

1922 жылы 12 қаңтардағы РК(б)П Қыробкомы Президиумының шешімі бойынша Қ. Сарымолдаев Ашыққандарға көмектесетін орталық комиссияның Ақмола және Семей губернияларындағы төтенше өкілетті өкілі ретінде іссапарға жіберілген Ә. Әлібековтың көмекшісі ретінде бекітіледі[18]. Түркістан АКСР-індегі аштыққа қарсы күресте үлкен қайрат көрсеткен Қ. Сарымолдаевтың 1921-1923 жылдары Қазақстанда болған алапат ашаршылықты ауыздықтауға байланысты атқарған жұмыстары да арнайы зерттеуді қажет етеді. Ол Орынбор қаласында 1922 жылдың күзіне дейін жұмыс істеді.

1922 жылы қыркүйекте шаруашылығы ақсап жатқан Түркістан Халық комиссарлар кеңесінің төрағасы қызметіне Т. Рысқұлов тағайындалғаннан кейін көп ұзамай, Қ. Сарымолдаев 1922 жылдың 14 қазанында Жетісу облыстық әскери-революциялық комитетінің төрағасы болып тағайындалып, бұл қызметті

[15] Сейфуллин С. Тар жол, тайғақ кешу: (1916-17-18-19 жылдар) – Қызылорда: Қазмембас., 1927. – 427-б.

[16] ҚР ПА, 139-қ., 1-т., 13«а»-іс, 100-п.

[17] ҚР ОМА, Р-40-қ., 1-т., 87-іс, 174-176-п.

[18] ҚР ПА, 139-қ., 1-т., 266«а»-іс, 4-6-п.

1923 жылдың 18 шілдесіне дейін атқарды[19]. Жетісу облысында жаңа экономикалық саясатты жүзеге асыру үшін орасан зор көлемде ұйымдастыру жұмыстарын жүргізді.

Кеңес өкіметінің билігін Жетісу облысының қазақтары тек 1921 жылдың жазынан бастап сезіне бастаған болатын. Осы жылдың соңында Түркістан Республикасы басшылығының нақты іс-шараларының нәтижесінде, Жетісу облысының уездерінде алғаш рет кедейлер комитеттері құрыла бастады. 1921 жылғы Жетісудағы жер-су реформасы өз мақсатына толық жете алмаса да, қазақ халқының кеңес өкіметіне деген сенімін оятты. Кеңес өкіметінің кедейлердің балаларын тегін оқыту жолындағы бастамасы аясында 1922 жылы кейбір қазақ ауылдарында мектептер ашыла бастады.

Қ. Сарымолдаев Жетісу облыстық әскери революциялық комитетінің төрағасы болған уақытта барлық уезд орталықтарында кедей балаларына арналған мектеп-интернаттар ұйымдастырылды. Осы саясат аясында 1923 жылы Жаркент қаласында Н.К. Крупская атындағы мектеп-интернаты ашылады. Осы интернатта Нұрбапа Өмірзақов, Тәліп Мұсақұлов, Иманбек Бидайбеков, Самсалы Қожабеков, Бейсенбек Байұзақов, Мұстафа Ұзақбаев, Нұрқасым Жанаев, Инаш Шорманов, Жұмаділ Кәрібаев, Ақай Нүсіпбеков сияқты және т.б. қазақ балалары оқып-жетіліп, кейіннен мемлекет және қоғам қайраткерлеріне айналды[20].

Жетісу облысын басқаруда іскерлігімен көзге түскен Қ. Сарымолдаев 1923 жылы 12 тамызда Сырдария облыстық атқару комитетінің төрағасы қызметіне тағайындалып, ТКП облыстық комитеті атқару бюросының мүшесі болып сайланады. 1924 жылы 11 наурызда Қ. Сарымолдаевтың үстінен партиялық-қылмыстық іс қозғалып, тергеу жұмыстары аяқталғанша барлық қызметтерінен уақытша босатылды.

Ал 1924 жылы Хорезм республикасы Жұмысшы-шаруа инспекциясы халық комиссарының орынбасары қызметін атқарып, Хиуа қаласында тұрақтады[21]. Осы қызметте жүріп, Жөнейт ханның бандасын талқандау операциясына қатысты.

1924 жылдың күзінде Түркістан АКСР-інде ұлттық-территориялық межелеу саясаты жүргізіліп, Сырдария және Жетісу облыстары Қазақ АКСР-і құрамына қосылғаннан кейін, 1924 жылы 28 қыркүйекте өткен РК(б)П Қырғыз (қазақ) облыстық комитетінің пленумы В. Нанейшвилиді Қыробком мүшелігіне енгізу және М. Путинцев пен И. Каширинді кандидаттан мүшелікке ауыстыру туралы, Қазақстанға қосылған Түркістан партия ұйымынан С. Қожанов, Қ. Күлетов, А. Серғазиев, Ж. Бәрібаев, А. Розыбакиев, П. Ерохиндерді Қыробком құрамына мүшелікке, ал С. Есқараев, И. Тоқтыбаев, Ы. Көшкінов, С. Есоваларды мүшелікке кандидат етіп енгізу туралы шешім қабылдады. Сондай-ақ, И. Каширин мен А. Оразбаева Қыробком Президиумының мүшелігіне кандидат болып енгізілді. Бұрынғы түркістандық облыстардан Қыробком Президиумының құрамына С. Қожанов, Қ. Күлетов және А. Серғазиев енгізілсе, П. Ерохин

[19] ҚР ОМА, 787-қ., 2-т., 170-іс, 4-а.п.

[20] Шілдебай С. Ақай өмірінің беймәлім беттері // Ана тілі, 2019. - № 49 (1514) 5-11 желтоқсан. – 1, 10-б.

[21] ҚР ОМА, 787-қ., 2-т., 170-іс, 6-а.п.

Президиум мүшелігіне кандидат болып енгізілді[22]. Қ. Сарымолдаев Қазақ АКСР-інің Өзбек КСР-індегі өкілетті өкілі ретінде Ташкентте қалады.

1925 жылы 27 наурызда РК(б)П Қырғыз (қазақ) өлкелік комитетінің бюросы РК(б)П Орталық комитетінің қаулысын орындай отырып, хатшылықтың барлық мүшелерін Қырөлкеком хатшылары деп есептеу туралы қаулы қабылдады. Қаулыға сәйкес В. Нанейшвили – бірінші хатшы, С. Қожанов – екінші хатшы, Н. Ежов – үшінші хатшы болып бекітілді. 1925 жылдың 15-19 сәуірінде Ақмешіт қаласында өткен Қазақ АКСР Кеңестерінің V съезінен кейін Қазақстанда билігі күшейе түскен С. Қожанов тобы В. Нанейшвили 1925 жылдың жазында Мәскеуге кеткеннен кейін толықтай билік жүргізе бастады. Атап айтқанда, С. Қожанов шілде-қыркүйек айларында Қазөлкекомның бірінші хатшысының міндетін атқарды. Дәл осы кезеңде, 1925 жылғы 16 тамызда өткен Қазөлкеком хатшылығының мәжілісінде «жолдас Сарымолдаев туралы» мәселе қаралып, Қ. Сарымолдаевқа Қазөлкекомның қаулысына бағынбағаны үшін сөгіс жариялап, оның тез арада Қазөлкеком қарауына келуін ұсынған шешім шығарды[23]. Біз бұдан, Қ. Сарымолдаев пен С. Қожанов тобының арасындағы 20-жылдардан бері келе жатқан кикілжіңнің салқынын байқаймыз. Бірақ, қайтпас қайсарлығы мен бірбеткейлігі бір басына жететін Қ. Сарымолдаев С. Қожанов Қазақстаннан кеткенге дейін Қазөлкеком қарауына келе қоймады.

1925 жылы 1 қарашада Қ. Сарымолдаев сол кезеңдегі Қазақстанның астанасы Қызылорда қаласына келіп, Қазақ АКСР Халық шаруашылығының орталық кеңесі Президиумының мүшесі ретінде қызметке кірісті. 1926 жылы 28 қаңтарда өткен БК(б)П Қазөлкекомы бюросының мәжілісінде «жолдас Сарымолдаевты Өлкелік комитет аппаратында пайдалану туралы» мәселе қаралғанымен, оны бұдан былай да шаруашылық жұмыстарға пайдалану туралы шешім қабылданады[24]. 1926 жылы 17 маусымда ол Қазақ су шаруашылығы басқармасының бастығы қызметіне тағайындалып, бұл лауазымда Қазақстанға ерекше еңбек сіңірді. Қазақ жерлерін суландыру мен Шардара су қоймасын салу бағытында орасан зор ұйымдастыру жұмыстарын іске асырды.

Қ. Сарымолдаев 1927 жылдың 14 тамызында Қазақ ОАК Президиумы мәжілісінің шешімімен Қазақ АКСР Халық шаруашылығы орталық кеңесінің төрағасы болып тағайындалып[25], бұл қызметті 1928 жылдың 24 сәуіріне дейін атқарды. Қазақстандағы өнеркәсіпті дамыту бағытында көптеген идеяларды баспасөз бетінде тұрақты насихаттай отырып, мақта және кендір шаруашылығын, ұсақ қолөнер мен кен орындарын дамытуға көп күш салды.

Қ. Сарымолдаев 1928 жылдың 2 мамырынан бастап 1931 жылдың 25 қыркүйегіне дейін Қазақ АКСР Мемлекеттік жоспарлау комиссиясы төрағасының орынбасары қызметін атқарды. Орынбасар деген аты болмаса, іс жүзінде осы үш жарым жылдан астам уақыт ішінде ол төраға қызметін үнемі атқарушы ретінде басшылық жасады. 1931 жылы 2 маусымда құрылған Қазақ

---

[22] Шілдебай С. Қазақ АКСР-індегі саяси билік: жеке құрамы және ондағы өзгерістер // Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Тарих сериясы, 2010. - № 4 (27). – 43-б.

[23] ҚР ПА, 141-қ., 1-т., 12-іс, 66-п.; 12«б»-іс, 80-п.

[24] Сонда, 486«б»-іс, 36-38-п.; 1039-іс, 32-33-п.

[25] ҚР ОМА, Р-5-қ., 8-т., 8«в»-іс, 2-п.; №14 Мәжіліс хат. Қазақтың Орталық Кеңес Комитеті Президиумының 1927 жылғы 14 тамызда болған мәжілісі. 8-б.

Халық комисарлар кеңесі жанындағы Отырықшыландыру жөніндегі республикалық комитеттің мүшесі болып сайланып[26], көптеген жұмыстар атқарғанын, Қазақстандағы бесжылдықтың жоспарлары мен Қазақстанды электрлендіру[27], Қазақстандағы аудандастыру және аудан орталықтары құрылысы, тұрғын үй құрылысы жұмыстарын жүзеге асыруда оның ерекше үлесі бар екенін айта кеткен ләзім.

Сонымен қатар, 1928 жылы 18 тамызда Қ. Сарымолдаев Бақылау комиссиясы бюросының шешімімен БК(б)П Қазөлкекомының Гурьев округіндегі бай шаруашылықтарын тәркілеу бойынша өкілетті өкілі болып тағайындалса, 18 тамыздан бастап Орал округіндегі өкілетті өкілі болып тағайындалды. Қ. Сарымолдаевтың осы бағытта атқарған қызметі әлі де арнайы зерттеуді қажет етеді. Біздің қолымызда оның осы бағытта атқарған жұмыстарына қатысты құжаттар болмағандықтан, тек қана атап өтуді дұрыс деп есептейміз. Сондай-ақ, 1929 жылы 14 желтоқсанда БК(б)П Қазөлкекомының Бақылау комиссиясы Қ. Сарымолдаевты Орал округтік атқару комитетінің төрағасы қызметіне ұсынды[28]. Бірақ, көп ұзамай, 29 желтоқсанда бұл ұсыныс қайта қаралып, шешімнің күші жойылды[29].

Қ. Сарымолдаев Қазақ АКСР Жер-су халық комиссариатының жанындағы Көшпелі қазақтарды отырықшыландыру жөніндегі комитеттің, кейіннен Қазақ АКСР ХКК жанындағы Отырықшыландыру жөніндегі комитеттің, Еңбек халық комиссариатының жанындағы Өндірісті жергіліктендіру (қазақтандыру) жөніндегі ведомствоаралық комитеттің мүшесі ретінде де қызметтер атқарды.

Қ. Сарымолдаевтың Қазақ АКСР-інде атқарған ең ірі әрі қиын қызметі – Қазақ АКСР Жер-су халық комиссары болған кезеңі. 1931 жылы 28 қыркүйекте Қазөлкеком хатшылығының шешімі бойынша Қ. Сарымолдаев Қазақ АКСР Мемлекеттік жоспарлау комиссиясы төрағасының орынбасары қызметінен босатылып, Қазақ АКСР Жер-су халық комиссары болып тағайындалды[30]. Бұл шешім 1 қазанда Қазақ ОАК Коммунистік фракциясының ұсынысы бойынша қаралып, Қазаткомда мақұлданды[31]. Қазақ халқының тең жарымын жайпаған алапат аштық уақытында мал басын сақтап қалу және өсіру, азық-түлік алмастырғыштарын даярлау, егін егу және оны жинау науқандарын жүргізуді басқару оның маңдайына жазылған екен. Солақай саясаттың құрбаны болған халықтың қырылып жатқанын өз көзімен көре жүріп елге қызмет етуден өткен ауыр қасірет болмас сірә...

1918-1919 жылдары Түркістан Республикасында болған алапат ашаршылықты ауыздықтап, жергілікті халықты аштықтан құтқаруға ерен еңбек сіңірген Қ. Сарымолдаев халықты аман алып қалудың бірден-бір жолы – ауылшаруашылығын қалпына келтіру, ұжымдастыру кезінде қырылған мал санын біртіндеп көбейту, егіс көлемін қайта қалпына келтіру екенін жоғарғы

[26] ҚР ПА, 141-қ., 1-т., 5026-іс, 226-п.; ҚР ОМА, 5-қ., 11-т., 213-іс, 176-182-п.
[27] Сонда, 5026«а»-іс, 298-п.
[28] Сонда, 2388 «б»-іс, 179-п.
[29] Сонда, 244-263-п.
[30] Сонда, 5023-іс, 350-п.
[31] ҚР ОМА, Р-5-қ., 11-т., 213-іс, 305-а.п.

басшылыққа ашық жеткізіп, жасаған баяндамалары мен мерзімді басылым беттерінде жариялаған мақалаларында ашық білдірді.

Қ. Сарымолдаев Қазақ АКСР Жер-су халық комиссары қызметін атқарған кезеңде кейіннен ірі қоғам және мемлекет қайраткерлеріне айналған А. Нүсіпбеков, Н. Өмірзақов, М. Бейсебаев сияқты қазақ жастарына ағалық қамқорлық жасады. Мысалы, Жер-су халық комиссариатына қарасты болған Алматы ауылшаруашылық техникумының дайындық бөлімінде үш жыл, негізгі курста үш жыл оқып, 1932 жылдың басында Талғар қаласына көшкен техникумды үздік бітірген А. Нүсіпбековты «техникумды жергіліктендіру» саясаты аясында жалпы жер өңдеу (егіншілік) бойынша оқытушы етіп қалдыруға себепкер болды. Көп ұзамай, Талғар ауылшаруашылық политехникумында оқытушы болып жұмыс істеп жүрген аса дарынды А. Нүсіпбеков 1932 жылы 20 шілдеде БК(б)П Алматы облыстық комитеті мен Қазақ АКСР Жер-су халық комиссариатының шешімі бойынша Талғар ауылшаруашылық политехникумының директоры болып тағайындалды[32]. Ал М. Бейсебаев бұл уақытта Қ. Сарымолдаев басқарған Қазақ АКСР Жер-су халық комиссариатында жауапты қызметтер атқарды.

Қ. Сарымолдаев 1933 жылдың 22 тамызынан[33] 1934 жылдың 12 тамызына дейін, Қазақстанда аштықтың зардаптарын жою кезеңіндегі аса жауапты уақытта Шығыс Қазақстан облыстық атқару комитетінің төрағасы қызметін атқарды[34]. Осы қызметте жүріп, сол кездегі ШҚО партия комитетінің бірінші хатшысы М.И. Стакунмен тіл табыса алмады. Облыстың өндіріс орындарындағы шаруашылық жұмыстарында кеткен қателіктерді обком басшысы облыстық атқару комитетінің төрағасына жапсырды. Ал Қ. Сарымолдаев болса, өз кезегінде бұл қателіктердің шығу төркініне үңілді. Бұл тартыстың ақыры – 1934 жылдың 1 шілдесінен бастап 1,5 айлық еңбек демалысына[35] шыққан Қ. Сарымолдаевты М.И. Стакунның ешкіммен келіспей қызметінен сырттай алып тастауымен аяқталды[36]. 1934 жылы 11 қыркүйекте М.И. Стакунның бұл шешімі БК(б)П Қазөлкекомы бюросының тарапынан мақұлданып, Қ. Сарымолдаев «кеңестерге өте әлсіз басшылық жасағаны үшін, астық жинау науқанын ұйымдастыру және өткізу ісінде большевиктік жұмыстың болмағаны үшін» партиялық жүйе бойынша қатаң сөгіс беріле отырып қызметінен босатылды[37] және төменгі қызметке ығыстырылды. Сонымен қатар, облыстағы тиісті жұмыстарды дұрыс атқара алмаған М.И. Стакунның өзі де қызметінен алынды[38].

---

[32] Заявление сотрудника обкома ВКП(б) Нусупбекова Акая секретарю Алма-Атинского обкома ВКП(б) тов. Киселеву Андрею Дмитриевичу [15 октября 1934 г.] // Қазақстанның қазіргі заман тарихы. Жарияланбаған құжаттар мен деректер (1917-1937 жылдар): Хрестоматия. / Құраст.: О.М. Қоңыратбаев, С.Қ. Шілдебай, А.Ә. Жүнісбаев. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010. – 196-197-б.

[33] ҚР ПА, 141-қ., 1-т., 6559-іс, 434-п.

[34] Сонда, 16-т., 1219-іс, 2-п.

[35] Сонда, 1-т., 6606-іс, 477-п.

[36] Сонда, 6631-іс, 47-п.

[37] Сонда, 11542-іс, 28-а.п.

[38] Сонда, 6612-іс, 282-п.

БК(б)П Қазөлкекомы мінезді Қабылбекті Торғай аудандық атқару комитетінің төрағасы қызметіне жіберді. Ол бұл қызметті 1934 жылдың 23 қазанынан[39] 1936 жылдың 29 наурызына дейін[40] атқарып, ауданның шаруашылығын көтеруге бар күші-жігерін жұмсады. Торғай қазақтарының 1916 жылғы көтерілісін зерттеуге мұрындық болып, Амангелді Иманов туралы тұңғыш Қазақфильм туындысының түсірілуіне себепкер болды.

Қ. Сарымолдаев 1936 жылдың 29 наурызынан 22 қыркүйегіне дейін КСРО Тамақ өнеркәсібі халкоматының Қазақстан бойынша өкілетті өкілінің орынбасары қызметін атқарды. 1936 жылы 22 қыркүйекте осы өкілетті орган Қазақ АКСР Тамақ өнеркәсібі халкоматы болып қайта ұйымдастырылып, ол халық комиссарының бірінші орынбасары қызметіне тағайындалды[41]. Осы қызметті атқарып жүрген ол 1937 жылы 26 маусымда «халық жауы» деген жаламен тұтқындалып[42], 28 маусымда қызметінен алынды[43]. 1938 жылы 25 ақпанда «халық жауы», «жапон тыңшысы» деген жала айыппен ату жазасына кесілді. Ол тек қана 1958 жылы 29 мамырда Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті хатшылығының шешімімен партияға қатыстылығы ақталды[44].

Қайраткердің отбасы да қуғын-сүргінге ұшырады. 1937 жылы Дондағы Ростов Теміржол транспорты инженерлері институтын бітірген туған інісі Мүсірепбек Сарымолдаев халық жауының туысы ретінде ұсталып, негізсіз айыптармен 10 жылға сотталып, Воркутаның шахтасында мерзімін өтеп, дімкәс болып елге орналғаннан кейін қайтыс болады. Жұбайы Майнұр «халық жауының» жары ретінде ұсталып, 1938 жылы 10 маусымда еңбекпен түзеу лагеріне 8 жылға кесіледі.

Қабылбек Сарымолдаев – 6-8-сайланған (1918-1919 жж.) Түрікатком мүшесі, 6-сайланған БК(б)П Қазөлкекомы Ревизиялық комиссиясының төрағасы, 7-сайланған БК(б)П Қазөлкекомы мүшелігіне кандидат, 8-ші сайланған БК(б)П Қазөлкекомының мүшесі, 6-8-ші сайланған ҚазОАК мүшесі, 5, 8-ші сайланған Қазақ ХКК мүшесі, КСРО Кеңестерінің I съезіне (1922 ж.) делегат, КСРО ОАК мүшесі (1922 ж.) болып сайланды. Сіңірген еңбегі үшін Еңбек Қызыл Ту орденімен, «Қазақстанның XV жылдығы» мерекелік төсбелгісімен марапатталды. Мұның өзі – қайраткердің қарымы мен қабілетіне байланысты жасалған мойындау, оның қайраткерлігі мен тұлғасына берілген баға іспеттес. Біздің осы еңбегіміз – Қ. Сарымолдаевтың тұлғасын ғылыми тұрғыдан тану бағытында жасалған алғашқы жұмыстардың бірі әрі қабылбектануға қосылған сүбелі үлес болар деген сенімдеміз.

Сәбит Шілдебай, Ордалы Қоңыратбаев

[39] Сонда, 11542-іс, 26-п.
[40] Сонда, 10584-іс, 299-п.
[41] Сонда, 23-25-п.
[42] Сонда, 708-қ., 1-т., 32-іс, 188-п.
[43] Сонда, 42-іс, 175-п.
[44] Сонда, 42-іс, 175-п.

КАБУЛБЕК САРЫМУЛДАЕВ – ВИДНЫЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ

Актуальность изучения деятельности видных деятелей, трудившихся во благо светлого будущего казахского народа в сложный период общественно-политических и социально-экономических преобразований 20-30-х годов XX столетия, историческая оценка их личностей будет сохраняться во все времена. Так как образы исторических личностей, их поучительная жизнь и примерная деятельность имеют особую значимость в деле воспитания подрастающего поколения патриотизму и чувства любви к родине. Именно поэтому, изучение и введение в научный оборот исторического наследия видного общественного и государственного деятеля, публициста Кабулбека Сарымулдаева является одной из важных задач современной историографии.

Кабулбек Сарымулдаев родился 22 февраля 1898 года в ауле №5 (в местности Уйтал) Курагатинской волости Аулиеатинского уезда Сырдарьинской области в семье простого казахского крестьянина[45]. Отец Кабулбека имея небольшое овцеводческое хозяйство, занимался в основном скотоводством, чем старался содержать и прокормить членов своей семьи. Вместе с тем, как человек получивший образование по системе усуль-джадид, занимался также и учительством, охотно обучая начальной грамоте как собственных, так и аульских детей. По достижению надлежащего возраста он отдает их в аульную школу.

В автобиографии, датируемой 8 ноября 1923 года К. Сарымулдаев, вспоминая о том времени, в частности пишет, что в возрасте десяти лет, поступив в двухклассную русско-туземную школу в селении Мерке, ему удается окончить его за один учебный год, освоив двухгодичную программу досрочно[46]. Так как наше исследование основывается на источниках и документах, а также для достоверности указываемых им автобиографических фактов, считаем необходимым обратить внимание на некоторые неточности, допущенные автором. Свидетельство, выданное Меркенским 2-классным русско-туземным училищем от 28 апреля 1912 года удостоверяет, что К. Сарымулдаев заканчивая с отличием обучение по всем предметам выдвигается на награждение почетной грамотой[47]. Из данного документа мы видим, что, во-первых, К. Сарымулдаев учился не в школе, а в Меркенском русско-туземном училище с интернатом. И, во-вторых, дата документа указывает на то, что К. Сарымулдаев поступил на обучение не в десятилетнем возрасте, а в двенадцать или даже в тринадцать лет, следовательно, он мог окончить училище предположительно в четырнадцать лет.

Успешно окончив Меркенское 2-классное русско-туземное училище и освоив при этом русский язык, Кабулбек поступает в Аулиеатинское 4-классное высшее начальное училище, где учится с 1912 по 1914 годы. Обучение оплачивалось из средств казны местной администрации. Поставив себе цель не обременять отца, во время летних каникул он устраивается на подработку, принимает участие в землемерных работах, выполняет поручения разных учреждений, занимается подготовкой учеников младших начальных классов.

[45] НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.18.

[46] Там же. Л.3.

[47] ЦГА РКыр. Ф.И-69. Оп.1. Д.30. Л.109.

После окончания училища, не располагая необходимыми средствами для дальнейшего обучения Кабулбек в течении года помогает отцу в ведении его небольшого хозяйства. В 1915 году устраивается почтальоном в Меркенскую почтово-телеграфную контору[48].

Накануне национально-освободительного восстания 1916 года в числе четырех почтальонов русской национальности командируется в город Верный (ныне город Алматы – авт.), где находится с августа по октябрь. По дороге домой Кабулбек сильно простужается, вследствие чего, по состоянию здоровья вынужден будет оставить работу в почтовой службе. По возвращении сразу же присоединяется к протестующим, выступившим против царского указа о мобилизации. За поддержку повстанцев местная колониальная администрация подвергает жесточайшему гонению отца Кабулбека, лишая его всего имущества и хозяйства. Самого же Кабулбека за оскорбление местного волостного правителя привлекают к судебной ответственности[49].

Как и большинство казахской молодежи Кабулбек Сарымулдаев с восторгом встречает весть о победе Февральской революции 1917 года, активно включившись в политическую работу.

В марте-августе того же года временно исполняет должность секретаря Курагатинского волостного исполкома[50]. Несмотря на отчаянное сопротивление и противодействие сторонников бывшего волостного управителя и контрреволюционных сил ему удается справиться с поставленными перед ним важными задачами.

В мае 1917 года в селении Мерке К. Сарымулдаев вместе с Т. Рыскуловым создают Революционный союз казахской молодежи под названием «Бухара», сыграв тем самым большую роль в деле объединения революционно настроенной казахской молодежи в Аулиеатинском уезде[51]. Данная организация ставит своей целью защитить политические права и социальное положение простого кочевого народа в условиях политической нестабильности переходного периода.

В организацию «Бухара», руководимой Т. Рыскуловым вошли около тридцати человек − казахи, кыргызы и некоторые представители демократически настроенной русской молодежи. В рядах союза были Сыдык Абланов, Ыскак Асимов, Кененбай Бармаков, Максут Джилисбаев, Каримбай Кошмамбетов, Дакиш Мамыров, Жузбай Мангыбаев, братья Жусипали и Ашимжан Нуршановы, русский учитель Андреев, кыргызы Турдалы Токбаев, Алимкул Жумагулов и др.

Организация «Бухара» в некоторой степени отличалась от других политических союзов, возникавших в те годы на территории Туркестана и Казахстана. Это была вполне сформировавшаяся политическая организация, имевшая свой устав и собственную программу, с четким планом действий. По содержанию устава и программы союза можно определить, что члены

[48] НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.3.

[49] НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.3.

[50] АП РК. Ф.141. Оп.1. Ф.11542. Л.20.

[51] Қоңыратбаев О.М. Тұрар Рысқұловтың өмірі мен қызметінің күндерегі. – Тараз: Жүсіп Баласағұн атындағы Түркістан өлкесінің тарихын зерттеу орталығы, ТарМПИ баспасы, 2014. – С. 20-21.

организации сознавали характер и значение, политическую нестабильность, социальную противоречивость, вызванные Февральской революции. Осуждая противозаконные действия русских колонизаторов и местных баев-манапов против бедноты и заявляя о защите прав и интересов трудящихся, члены союза открыто обьявляют о своем главном намерении бороться против произвола местных комитетов Временного правительства и русских кулаков.

Тщательно ознакомившись, с принятыми по национальному вопросу программами российских политических партий революционного толка, а также приняв решение, что для казахского народа и других тюркоязычных народов будет целесообразно принятие позиции большевиков, пытаются установить связь с малочисленными большевистскими организациями и вновь организуемыми советами рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. Иными словами, молодежная организация «Бухара» стала первой политической школой для К. Сарымулдаева.

2-5 августа 1917 года К. Сарымулдаев принимает участие на I Краевом съезде казахских и киргизских депутатов Туркестанского края, состоявшийся в Ташкенте. На повестке дня съезда, проходившего под председательством М. Тынышпаева было несколько вопросов: политическое положение в России, отношение к Всеказахскому съезду в Оренбурге, вопросы управления Туркестаном, земельный вопрос, проблемы водопользования и переселенцев, народное образование, народный суд, женский вопрос и др. В общей численности было рассмотрено около восемнадцати важнейших вопросов. На съезде было принято важное решение о создании единой общественно-политической организации – «Туркестанский краевой Казах-кыргызский центральный совет» в целях координации и регулирования деятельности казахов и кыргызов и объединения их в единый союз[52].

В апреле-августе 1918 года после избрания членом Аулиеатинского уездного исполкома К. Сарымулдаев продолжает свою деятельность в составе партии эсеров. 20 августа 1918 года вступив в ряды РКП(б), активно участвует в внутрипартийной и агитационно-пропагандистской работе. Вместе с Тураром Рыскуловым участвует в мероприятиях по ликвидации последствий голода в Аулиеатинском уезде. На VI съезде Советов Туркестанской Республики избирается членом ТурЦИК. По его же решению избирается членом коллегии Наркомата продовольствия Туркестана[53] и находится на этой должности до апреля 1919 года[54]. В период нахождения на этой должности принимает участие в подавлении «Осиповского мятежа», во время которого был нанесен серьезный урон рядам первых советских руководителей Туркестанской АССР[55].

На VII Чрезвычайном съезде Советов Туркестанской АССР, проходившем 7-31 марта 1919 года Т. Рыскулов избирается заместителем председателя Президиума ТурЦИК. Решением II конференции Компартии Туркестана он также избирается председателем Мусульманского бюро ТКП. К. Сарымулдаев в апреле 1919 года назначается на должность председателя Центральной Комиссии

[52] Там же. С. 22.
[53] НА РУз. Ф. Р-86. Оп.1. Д.1588. ЛЛ.11-13об.
[54] Там же. Л. 3об.
[55] АП РК. Ф.141. Оп. Д.11542. Л.20об.

по борьбе с голодом при ТурЦИК и до августа руководит работой по ликвидации голода в республике[56].

В июне того же года переходит на военную службу организатором добровольческих частей Красной армии. Однако уже в августе избирается на должность председателя Аулиеатинского уездно-городского комитета КПТ и одновременно председателя Аулиеатинского уездно-городского отделения Мусбюро КПТ, практически являясь полномочным представителем Мусбюро в Аулиеатинском уезде. В ноябре того же года избирается председателем Аулиеатинского уездного исполнительного комитета, и работает на этой должности до февраля 1920 года.

Деятельность Кабулбека Сарымулдаева именно на посту председателя Аулие-Атинского исполкома нашло свое отражение не только в официальных документах, но и в художественной литературе историко-мемуарного жанра. Речь идет о знаменитом романе Сакена Сейфуллина «Тернистый путь», где в главе «Домой через Туркестан» автор описывает, как он после побега из Омского лагеря и долгих скитаний по казахской степи, через терний и мытарства добирается до Аулие-Ата, где находит спасительную помощь в лице Кабулбека Сарымулдаева. Приведем небольшой отрывок[57] из книги, где описывается его первая встреча с К. Сарымулдаевым: «Через пять суток прибыли в г. Аулие-Ату… нас проводили в исполком… Мы зашли в кабинет председателя исполкома Кабулбека Сарымолдаулы. Он разговаривает с двумя русскими служащими, сидящими напротив него. Усевшись на стоявщий чуть поодаль стул, я пристальным взглядом всматриваюсь на председателя исполкома, и одновременно вслушиваюсь в их деловой разговор. Все еще помню, что судя по содержанию беседы, русские служащие показались мне руководителями финансового отдела. Они спрашивали о порядке выдачи и изымания денег у населения. Сарымолдаулы отвечал конкретно и по делу, давая дельные советы. Этот момент очень растрогал меня. Совсем молодой казахский джигит и уже председатель уездного исполкома! Но не смотря на свой молодой возраст он выглядел весьма солидным и обстоятельным. Сарымолдаулы был первым казахом и советским работником, кого мне довелось увидеть из числа большевиков и советских работников казахской национальности в Аулие-Атинском уезде. Я был очень рад данному обстоятельству…»[58].

Далее Сакен Сейфуллин с благодарностью вспоминает то, с каким радушием и теплотой его встретили аулиеатинские джигиты. Также рассказывает, каким искренним доверием отнесся к нему молодой председатель, ни чуть не сомневаясь в его личности, как уговаривал его остаться работать в Мусбюро, и о том, как его готовили и провожали в долгую и опасную дорогу домой в родной Акмолинск, снабдив всеми необходимыми продуктами, деньгами, подарив в придачу по казахскому обычаю доброго коня. Мы сочли необходимым показать

[56] НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.3об.

[57] Данный отрывок переведен из версии историко-мемуарного романа С. Сейфуллина «Тернистый путь» на казахском языке, изданного в 1927 году. Так как в изданных версиях на русском языке, данный текст был сокращен.

[58] Сейфуллин С. Тар жол, тайғақ кешу: (1916-17-18-19 жылдар) – Қызылорда: Қазмембас., 1927. – С. 427.

в данном очерке этот небольшой отрывок из книги, так как на наш взгляд воспоминания С. Сейфуллина раскрывают Кабулбека Сарымулдаева с другой стороны, показывая наряду с деловыми качествами и такие черты его характера как человечность, отзывчивость и доброжелательность…

В феврале-октябре 1920 года К. Сарымулдаев занимает должность председателя Аулиеатинского уездного ревкомитета и члена комитета Аулиеатинского уездно-городского комитета КПТ. В октябре 1920 года отличавшегося ответственностью и трудолюбием К. Сарымулдаева назначают на должность заведующего агитационно-пропагандистским отделом Сырдарьинского губкома КПТ, а также членом коллегии Наркомата внутренних дел ТАССР.

Однако летом 1920 года в связи с отставкой Турара Рыскулова к руководству республикой не без помощи эмиссарского органа − Туркомиссии ВЦИК и СНК приходит новая группа, активно приступившая к преследованию всех членов Мусбюро КПТ, руководимое некогда Т. Рыскуловым. Гонениям подвергается и К. Сарымулдаев. По этой причине в начале 1921 года он переезжает в столицу Казахской АССР того времени в город Оренбург, где получает должность сначала заведующего отделом управления, а затем и заместителя наркома внутренних дел Казахской АССР, являясь одновременно членом коллегии НКВД. Несколько позднее он исполняет должность заместителя полномочного представителя Туркестанской АССР в Казахской АССР[59]. На этих должностях К. Сарымулдаев вносит значительный вклад в дело налаживания и улучшения работы административного аппарата госструктур республики[60].

12 января 1922 года решением Президиума Киробкома РКП(б) К. Сарымулдаев назначается помощником чрезвычайного полномочного представителя Центральной комиссии помощи голодающим в Акмолинской и Семипалатинской губерниях А. Алибекова[61].

По нашему мнению, безмерная и самоотверженная работа по обузданию массового голода в Казахстане 1921-1923 годов, осуществленная К. Сарымулдаевым, уже имевшего к этому времени большой опыт по ликвидации голода и его последствий в Туркестанской АССР заслуживает отдельного внимания и глубокого научного изучения. К. Сарымулдаев в Оренбурге проработает до осени 1922 года.

После назначения Т. Рыскулова в сентябре 1922 года председателем Совнаркома Туркестанской АССР, 14 октября того же года К. Сарымулдаев переходит на должность председателя Джетысуйского областного военно-революционного комитета и находится на данной посту до 18 июля 1923 года[62], успевая за это время произвести масштабные работы по осуществлению новой экономической политики в Джетысуйской области.

Казахи Джетысуйской области начали ощущать влияние советской власти только к началу лета 1921 года, к концу которого в результате значимых

[59] АП РК. Ф.139. Оп.1. Д.13«а». Л.100.
[60] ЦГА РК. Ф.Р-40. Оп.1. Д.87. ЛЛ.174-176.
[61] АП РК. Ф.139. Оп.1. Д.266«а». ЛЛ.4-6.
[62] ЦГА РК. Ф.787. Оп.2. Д.170. Л.4об.

мероприятий, осуществленных руководством Туркестанской АССР в уездах Джетысуйской области впервые начали создаваться так называемые комитеты бедноты (комбеды). Земельно-водная реформа, проводившаяся в Джетысуйской области хоть и не достигла своих конечных целей, но все же послужила важным толчком к появлению у казахского населения доверительного отношения к советской власти. В рамках программы советской власти по предоставлению беднейшим слоям населения обязательного бесплатного образования в 1922 году в некоторых казахских аулах стали открываться полноценные школы всеобщего образования.

В бытность К. Сарымулдаева на должности председателя Джетысуйского областного военно-революционного комитета во всех уездных центрах области были организованы школы-интернаты для детей бедняков. К примеру, с целью осуществления этой программы в городе Жаркенте была организована школа-интернат имени Н.К. Крупской. В ней обучались такие будущие государственные и общественные деятели Казахстана, как Нурбапа Умурзаков, Акай Нусупбеков, Талип Мусакулов, Иманбек Бидайбеков, Самсалы Кожабеков, Бейсенбек Байузаков, Мустафа Узакбаев, Нуркасым Жанаев, Инаш Шорманов, Жумадил Карибаев и многие др[63].

Отличившегося своими деловыми качествами на посту руководителя Джетысуйской областью К. Сарымулдаева 12 августа 1923 года назначают на должность председателя Сырдарьинского областного исполкома, одновременно избрав его членом исполнительного бюро обкома КПТ. 11 марта 1924 года в отношении К. Сарымулдаева возбуждается партийно-уголовное дело, и за время проведения проверочно-следственных работ он освобождается от всех должностных обязанностей.

В том же году его назначают заместителем наркома Рабоче-крестьянской инспекции Хорезмской Республики[64]. Во время этой работы К. Сарымулдаев участвует в операциях по ликвидации банды Джунаид хана.

Осенью 1924 года в Туркестанской АССР проводится национально-государственое размежевание, в результате которого Джетысуйская и Сырдарьинская области присоединяются к Киргизской (Казахской) АССР. На состоявшемся 28 сентября 1924 года пленуме Киргизского (Казахского) областного комитета РКП(б) принимается решение о включении В. Нанейшвили в члены Киробкома, о переводе кандидатов М. Путинцева и И. Каширина в члены Киробкома, о включении в состав членов Киробкома от присоединившейся к Казахстану Туркестанской партийной организации С. Ходжанова, К. Кулетова, А. Сергазиева, Ж. Барибаева, А. Розыбакиева, П. Ерохина, о переводе кандидатов С. Ескараева, И. Тохтыбаева, И. Кошкунова, С. Есовой в члены Киробкома. Вместе с тем И. Каширин, А. Оразбаевой и П. Ерохин были включены в число кандидатов в члены Президиума Киробкома. В состав Президиума Киробкома от бывшей Туркестанской АССР были

[63] Шілдебай С. Ақай өмірінің беймәлім беттері // Ана тілі, 2019. - № 49 (1514), 5-11 желтоқсан. – С. 1, 10.

[64] ЦГА РК. Ф.787. Оп.2. Д.170. Л.6об.

включены С. Ходжанов, К. Кулетов и А. Сергазиев[65]. К. Сарымулдаев остается в городе Ташкенте на должности полномочного представителя Киргизской (Казахской) АССР в Узбекской ССР.

27 марта 1925 года бюро Киргизского (Казахского) крайкома РКП(б) в целях реализации постановления ЦК РКП(б) принимает решение о приравнении всех членов секретариата к секретарям Крайкома. В соответствии с этим постановлением В. Нанейшвили утверждается первым секретарем, С. Ходжанов – вторым, а Н. Ежов – третьим.

После V съезда Советов Казахстана, состоявшегося 15-19 апреля 1925 года в городе Акмешит и с отъездом В. Нанейшвили в Москву в партийных кругах республики усиливается влияние ходжановской группы. Вследствие чего в июле-сентябре 1925 года С. Ходжанов исполняет должность первого секретаря Казкрайкома. 16 августа 1925 года на заседании секретариата Казкрайкома рассматривается вопрос «О товарище Сарымулдаеве», в ходе которого принимается решение об объявлении выговора К. Сарымулдаеву за неподчинение постановлению Крайкома и срочной его явке в Казкрайком[66]. За сложившейся конфликтной ситуацией стояла продолжающаяся с 20-х годов давняя история противостояния между К. Сарымулдаевым и С. Ходжановым. Но обладающий твердым и волевым характером К. Сарымулдаев до отъезда С. Ходжанова из Казахстана так и не явился в распоряжение Казкрайкома.

С 1 ноября 1925 года К. Сарымулдаев переезжает в новую столицу Казахстана – город Кзыл-Орду и начинает активную работу в качестве члена Президиума Центрального Совета Народного Хозяйства Казахской АССР. На заседании бюро Казкрайкома ВКП(б) 28 января 1926 года рассматривается вопрос «об использовании Сарымулдаева в аппарате Краевого комитета». Однако несмотря на рассматриваемую повестку дня принимается другое решение – об использовании Сарымулдаева на хозяйственных работах[67]. 17 июля 1926 года он назначается на должность начальника Управления водного хозяйства Казахской АССР. Как и на предыдущих должностях К. Сарымулдаев и на этой работе демонстрирует себя отличным организатором и руководителем. Обводнение земель, развитие искусственного орошения, орошение Голодной степи и Чардары – все это неполный круг вопросов и проблем, решением которых занимался К. Сарымулдаев.

14 августа 1927 года по решению Президиума КазЦИК К. Сарымулдаев назначается на должность председателя ЦСНХ Казахской АССР[68] и исполняет ее до 24 апреля 1928 года. За этот отрезок времени под его руководством проводятся работы по обследованию и изысканию месторождений полезных ископаемых, по созданию в республике кендырного производства, хлопководства и множество других важных мероприятий.

---

[65] Шілдебай С. Қазақ АКСР-індегі саяси билік: жеке құрамы және ондағы өзгерістер // Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Тарих сериясы, 2010. – № 4 (27). – С. 43.

[66] АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.12. Л.66.; Д.12«б». Л.80.

[67] Там же. Д.486«б». ЛЛ.36-38; Д.1039. ЛЛ.32-33.

[68] ЦГА РК. Ф.Р-5. Оп.8. Д.8«в». Л.2; №14 Мәжіліс хат. Қазақтың Орталық Кеңес Комитеті Президиумының 1927 жылғы 14 тамызда болған мәжілісі. С. 8.

За период с 2 мая 1928 года по 25 сентября 1931 года К. Сарымулдаев работает в должности заместителя председателя Государственной плановой комиссии Казахской АССР. Справедливо отметить, что числившийся в штатном расписании в качестве заместителя председателя, К. Сарымулдаев за эти три с половиной года фактически исполняет обязанности первого руководителя данного ведомства.

Особо важное значение имеет упоминание о том, что К. Сарымулдаев принимал участие в крупных и масштабных правительственных мероприятиях республики, проводившиеся в начале 30-х годов. В частности он активно участвует в работе созданного 2 июня 1931 года Республиканского комитета по оседанию кочевого и полукочевого населения при Совнаркоме Казахской АССР[69], в реализации пятилетних планов Казахстана по электрификации[70], по строительству жилых домов, по районированию и созданию районных центров и др.

18 августа 1928 года К. Сарымулдаев по решению бюро Центральной Контрольной комиссии назначается полномочным представителем Казкрайкома ВКП(б) по проведению конфискации имущества байских хозяйств в Гурьевском округе. Однако по имеющимся некоторым сведениям 18 августа того же года его назначают полномочным представителем по Уральскому округу. Эта нестыковка в формулярах обязывает нас тщательно изучить деятельность К. Сарымулдаева на данном отрезке времени. В то же время, не располагая для этого необходимыми архивными документами мы вынуждены были лишь упомянуть об этом историческом факте из деятельности К. Сарымулдаева.

14 декабря 1929 года Центральная Контрольная комиссия Казкрайкома ВКП(б) выдвигает кандидатуру К. Сарымулдаева на должность председателя Уральского окружного исполнительного комитета[71]. Однако 29 декабря того же года после повторного рассмотрения данное предложение теряет свою силу[72].

В дальнейшем К. Сарымулдаев был задействован в работе Комитета по оседанию кочевого и полукочевого казахского населения при Совнаркоме Казахской АССР, а также Межведомственного комитета по коренизации местного производства при Наркомате труда Казахской АССР.

На наш взгляд самым значимым, в то же время самым сложным и трудным периодом в государственной деятельности К. Сарымулдаева, наверное можно назвать время его работы на посту наркома земледелия Казахской АССР. Решением секретариата Казкрайкома от 28 сентября 1931 года К. Сарымулдаев освобождается от занимаемой должности заместителя председателя Госплана республики и назначается наркомом земледелия Казахской АССР[73]. 1 октября того же года по предложению коммунистической фракции КазЦИК данное решение рассматривается повторно и утверждается КазЦИК[74]. Видимо самой судьбой было предначертано К. Сарымулдаеву будучи наркомом земледелия

[69] АП РК. Ф.141. Оп.1. Ф.5026. Л.226; ЦГА РК. Ф.Р-5. Оп.11. Д.213. ЛЛ.176-182.
[70] Там же. Д.5026«а». Л.298.
[71] Там же. Д.2388«б». Л.179.
[72] Там же. ЛЛ.244-263.
[73] Там же. Д.5023. Л.350.
[74] ЦГА РК. Ф.Р-5. Оп.11. Д.213. Л.305об.

вести борьбу с последствиями Ашаршылыка, унесшего жизни почти половины казахского населения, руководить работой по сбору продуктов питания и продовольствия, восстановлению практически полностью погибшего животноводческого хозяйства и земледелия. Наверное, нет ничего трагичнее, чем видеть как люди массово погибают вследствие непродуманной политики властей и одновременно бороться с этим самым бедствием…

К. Сарымулдаев уже имевший опыт работы по борьбе с последствиями голода и в деле спасения людей от голодной смерти в 1918-1919 годы в Туркестанской Республике указывает, что единственным верным путем спасения людей является восстановление сельского хозяйства, численности поголовья скота, погибшего во время коллективизации и голодомора, а также земледельческих площадей и хлебопашества. Об этом он не раз открыто заявлял руководству страны в своих докладных записках, в выступлениях с докладом, а также в периодической печати.

В период своей деятельности наркомом земледелия Казахской АССР К. Сарымулдаев как талантливый руководитель и опытный организатор оказывает свое благотворное влияние на процесс становления профессиональных кадров из числа казахской молодежи. В их ряду можно назвать таких будущих государственных и общественных деятелей, ученых как А. Нусупбеков, Н. Умурзаков, М. Бейсебаев. К примеру, в рамках проводимой кампании по коренизации кадров, он оказывает содействие в назначении А. Нусупбекова преподавателем по предмету «земледелие» в Талгарский сельскохозяйственный политехникум при Наркомате земледелия Казахской АССР. К слову, будущий академик А. Нусупбеков являлся выпускником этого училища, проучившийся в Алма-Аты по три года на подготовительном отделении и на основных курсах и с отличием закончивший его в 1932 году. С переездом в 1932 году в город Талгар Алма-Атинский сельскохтехникум стал именоваться Талгарским сельскохозяйственным политехникумом. В скором времени А. Нусупбеков, успевший себя за короткое время показать талантливым преподавателем по решению Алма-Атинского областного комитета ВКП(б) и Наркомата земледелия Казахской АССР от 20 июля 1932 года назначается директором данного учебного заведения в Талгаре[75]. М. Бейсебаев в это время находился на ответственной работе в составе Наркомата земледелия Казахской АССР, руководимый К. Сарымулдаевым.

С 22 августа 1933 года[76] по 12 августа 1934 года, в самый разгар борьбы с последствиями массового голода в Казахстане К. Сарымулдаева направляют на должность председателя Восточно-Казахстанского облисполкома[77]. К сожалению, на новом месте ему не удается сработаться и найти общий язык с первым секретарем Восточно-Казахстанского обкома партий М.И. Стакуном. В

[75] Заявление сотрудника обкома ВКП(б) Нусупбекова Акая секретарю Алма-Атинского обкома ВКП(б) тов. Киселеву Андрею Дмитриевичу [15 октября 1934 г.] // Қазақстанның қазіргі заман тарихы. Жарияланбаған құжаттар мен деректер (1917-1937 жылдар): Хрестоматия. / Құраст.: О.М. Қоңыратбаев, С.Қ. Шілдебай, А.Ә. Жүнісбаев. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010. – С. 196-197.

[76] АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.6559. Л.434.

[77] Там же. 16-т., 1219-іс, 2-п.

возникшей конфликтной ситуации всю вину по выявленным недостаткам в работе производственных и хозяйственных объектов области партийный секретарь старается переложить на председателя облисполкома. К. Сарымулдаев же, углубившись в корень допущенных ошибок, пытается установить первопричины их возникновения. Эта нелицеприятная история заканчивается увольнением находящегося в трудовом отпуске[78] К. Сарымулдаева на основе самовольного решения первого секретаря обкома ВКО М.И. Стакуна[79]. Казкрайком ВКП(б) 11 сентября 1934 года утверждая увольнение К. Сарымулдаева, снимают его с должности, с направлением на низовую работу, объявив при этом строгий выговор по партийной линии «за крайне слабое руководство советами, за отсутствие большевисткой работы в деле организации и проведения уборочной работы и хлебосдачи»[80]. Этим же решением Казкрайкома и М.И. Стакун был освобожден от занимаемой должности «за неудовлетворительное руководство Восточно-Казахстанским областным партийным комитетом и за допущенную демобилизацию партийной организации»[81].

В том же году Казкрайком ВКП(б) направляет обладающего волевым характером Кабулбека на должность председателя Тургайского райисполкома. На этой должности К. Сарымулдаев находится с 23 октября 1934 года[82] по 29 марта 1936 года[83], проводя огромную работу по развитию и поднятию районного хозяйства на должный уровень. Вместе с тем К. Сарымулдаев выступает инициатором проведения научно-исследовательской работы по изучению истории восстания тургайских казахов 1916 года, одним из первых оказав влияние на начало съемок кинофильма об Амангельды Иманове.

С 29 марта по 23 октября 1936 года К. Сарымулдаев исполняет обязанности заместителя уполномоченного Наркомата пищепрома СССР в Казахской АССР. 22 сентября 1936 года данный уполномоченный орган реорганизуется в Наркомат пищевой промышленности Казахской АССР. К. Сарымулдаев назначается на должность заместителя наркома[84]. Во время работы на этой должности 26 июня 1937 года К. Сарымулдаев подвергается аресту как «враг народа»[85]. 28 августа его снимают с поста[86]. 25 февраля 1838 года объявив его «врагом народа» и «японским шпионом» приговаривают к расстрелу. К. Сарымулдаева реабилитируют только в 1958 году, решением ЦК КП(б) Казахстана с формулировкой «реабилитировать посмертно в партийном отношении»[87].

---

[78] Там же. Оп.1. Д.6606. Л.477.
[79] Там же. Д.6631. Л.47.
[80] Там же. Д.11542. Л.28об.
[81] Там же. Д. 6612. Л.282.
[82] Там же. Д.11542. Л.26.
[83] Там же. Д.10584. Л.299.
[84] Там же. ЛЛ.23-25.
[85] Там же. Ф.708. Оп.1-т. Д.32. Л.188.
[86] Там же. Д.42. Л.175.
[87] Там же. Д.42. Л.175.

Репрессии подвергаются и члены семьи К. Сарымулдаева. Родной брат К. Сарымулдаева Мусирепбек Сарымулдаев, выпускник Института транспортных инженеров в Ростове-на-Дону в 1937 году подвергается аресту как родственник «врага народа», без всяких обосновательных обвинений осуждается на 10 лет. После отбывания наказания в Воркутинских шахтах возвращается на родину с подорванным здоровьем и умирает так и не оправившись от лагерных болезней. Супруга К. Сарымулдаева Майнур была арестована как жена «врага народа» 20 июня 1938 года и была приговерена к 8 годам отбытия наказания в трудовой исправительный лагерь.

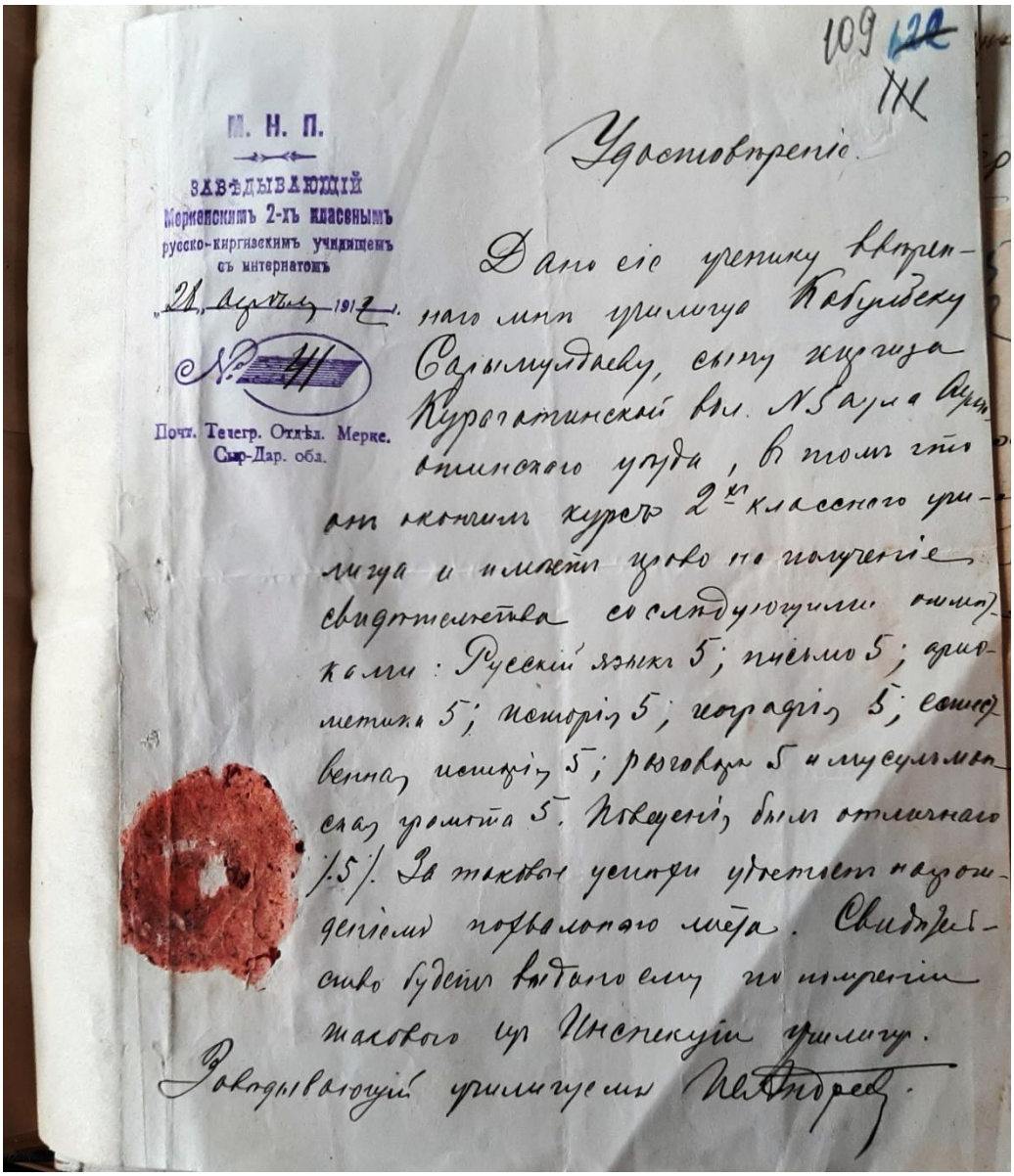
Кабулбек Сарымулдаев был членом ТурЦИК 6-8 созывов (1918-1919 гг.), председателем Ревизионной комиссии Казкрайкома ВКП(б) 6-го созыва, кандидатом в члены Казкрайкома ВКП(б) 7-го созыва, членом Казкрайкома ВКП(б) 8-го созыва, членом КазЦИКа 6-8 созывов, член СНК Казахской АССР 5-го и 8-го созывов, делегатом 1-го съезда Советов Союза ССР (1922 г.), членом ЦИК СССР (1922 г.). За проявленный самоотверженный труд был награжден орденом Трудового Красного Знамени, а также нагрудным значом «XV лет Казахстана». Все перечисленные факты являются доказательствами признания всех высочайших заслуг и достижений его как государственного и общественного деятеля.

Мы надеемся, что подготовленный нами научный труд станет первой работой, которая окажет значительную помощь в изучении и раскрытии личности видного общественного и государственного деятеля Кабулбека Сарымулдаева, способствуя познанию и понятию его персоналитики в контексте с конкретными историческими условиями, сыгравшими решающую роль в формировании его взглядов, а также личных человеческих и деловых качеств. Мы также надеемся, что публикуемый нами сборник документов и материалов послужит началом и весомым вкладом в кабулбековедение.

Сабит Шилдебай, Ордалы Коныратбаев

АРХИВ ҚҰЖАТТАРЫ МЕН МАТЕРИАЛДАРЫ

АРХИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ И МАТЕРИАЛЫ

Қабылбек Сарымолдаевтың Меркідегі жанында интернаты бар 2 кластық орыс-қырғыз училищесін барлық пән бойынша өте үздік бітіріп, мақтау қағазына ұсынылғаны туралы куәлік.

ҚырР ОМА, И-69-қ., 1-т., 30-іс, 109-п.

№1
Из протокола № 8 заседания Аулиеатинского уездно-городского Мусбюро о пресечении недоброжелательного отношения к мусульманским работникам со стороны советских работников европейского происхождения

17 января 1920 г.

Заседание в Аулиеата Уездно-городского бюро мусульманских организаций в присутствии нижепоименованных представителей власти: председатель Мусбюро Сарымулдаев; члены: Джумагулов, Токбаев, Кошмамбетов; товарищи: Табинбеков, Хаджиков, Бигеев, Ибрагимов, Файзырахманов, Нуржанов, Сармамбеков, Урузбаев, секретарь Джумагулов.

Слушали: п. 3. Ряд заявлений партийных работников, ныне находящихся во власти, из коих видно, что за последнее время наши европейские товарищи в Аулиеата ...[88] политику по отношению мусульман. Например: Всюду замечается недоброжелательное отношение к мусульманским работникам со стороны европейских товарищей. Со всех сторон льются по адресу мусульманских работников всевозможные, нелепые обвинения. Обвиняют их в шовинизме, милитаризме, в реакции и пр. и пр. Ведется тайная и открытая агитация среди служащих советских учреждений, чтобы последние путем саботажа и бездействия создавали тормозы и разруху в том учреждении, где заведуют этим учреждением или председательствуют мусульманские работники. Всюду фабрикуются против мусульманских работников всевозможные, ложные прошения и под угрозами расстрела таковых подписываются совершенно непричастными лицами к тому или иному делу. А если в чека возникают какие либо дела против мусульманских работников, то предчека сейчас же отправляется в Ташкент с обширным докладом с целью подорвать авторитет мусульманских работников перед Ташкентской властью (случай отъезда предчека в г. Ташкент на днях). Когда же в учека поступают обвинительные материалы на не мусульманских работников, то таковые почему то разбираются здесь на местах без особый поездки в г.Ташкент.

Кроме того, нет никакой возможности работать в исполкоме, ибо приходят туда товарищи с угрозами расстрела и насильственным образом приводят свои желанные вопросы, случаи с тов. Новокшановым в прошлом пленарном заседании и пр. и пр.

В заключение мусульманские работники заявляют, что при таких создавшихся положениях и при таких гонениях на мусульман они в дальнейшем оставаться у власти не могут, а потому просят их отозвать от занимаемых ими постов, ибо в настоящее время в г. Аулиеата и его уезде торжествует Казаковская политика и мусульмане [со всей] строгостью преследуются …[17], как было при Казаковщине и все это явление вызвано после 6-го уездного съезда советов, когда некоторые важные, ответственные посты заняли мусульманские работники.

---

[88] Пропущено, так в документе.

После всестороннего обсуждения [этого] вопроса Мусбюро пришло к следующему заключению, что подобные явления должны также печально отразиться и на уездном комитете партии, как и на Мусбюро; что всем истинным социалистам, которые должны представлять себе идеи социализма и идеи коммунизма тождественно, нужно служить в одной дружной работе товарищей европейцев с мусульманами и лишь только братская взаимоотношения могут давать продуктивную и планомерную работу в области существующего строительства в Туркестане, что открыты и тайны преследование мусульманских работников есть, без всяких сомнений дело рук контрреволюционеров, которые не желая расстаться с колонизаторской политикой всячески продолжают порабощение мусульман, на что Мусбюро не может смотреть равнодушно и что требование мусульманских работников об отозвании их от занимаемых постов является признаком малодушия, ибо долг всякого идейного социалиста оставаться на своем посту вплоть до невозможности, не считаясь ни с какими препятствиями.

Что касается происшедших выступлений некоторых товарищей, то Мусбюро не усматривает в них таких фактов, которые могли бы выставить мусульманских работников побросать свои посты.

А потому Мусбюро *постановило*:

1) Настоящий вопрос целиком передать на усмотрение уездного комитета партии и Мусбюро полагает, что Угоркомпартия, как высший орган уезда, во главе коего стоят испытанные товарищи [способны] побороть настоящее нежелательное явление и с корнем вырвать это зло.

2) Мусбюро выражает свой протест тем замаскированным социалистам, которые путем гонений на мусульман проводят чисто контрреволюционную и черносотенную политику, не понимая то обстоятельство, что все эти контрреволюционные и черносотенные поступки повсюду потерпели окончательное крушение от мощного удара доныне угнетенного и порабощенного класса.

3) Ходатайство мусульманских работников об отозвании их от занимаемых постов оставить открытым в предь до созыва уездной конференции мусульманских коммунистов, для чего в ближайший срок созвать чрезвычайную конференцию мусульманских организаций РКП.

4) О вышеизложенном телеграфировать до сведения Краймусбюро и Краевой конференции Мусульманских организаций РКП.

С подлинным верно:
За председателя Мусбюро
Нуршанов

Резолюция Т. Рыскулова: «Копию послать в Туркомиссию, Крайком и Турчека для сведения. (Т. Рыскулов)».

Помета: Отправлено по резолюции 4/II – 1920 г.

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.7-8. Заверенная копия. Рукопись.

№2

Протокол № 110 заседания Аулиеатинского уездного-городского Мусбюро

23 января 1920 г.

Присутствовали: Председатель Сарымулдаев; члены: Сатыбалдинов, Токбаев, Кошмамбетов, при секретаре Джумагулова.

Слушали п. 1: Доклад председателя Сарымулдаева заключающийся в следующем. По полученным сведениям председатель Аулучека Скороделов «при встрече» на ст. Арысь «с тов. Малиновским» в разговоре высказал «ему» следующее: «Что он едет в Ташкент для доклада составленного им совместно с уездвоенкомом Новокшановым, что в г. Аулиэата засела «паршивая Киргизия» во главе с Сарымулдаевым и Джилисбаевым, которые будто бы не дают им работать. Из этого Мусборо устанавливает следущее: товарищи Скороделов и Новокшанов посланы сюда не для работы, а для какой то иной цели. Они являются узкими националистами как это доказывается выражением тов. Скороделова, что они приехали сюда изолировать мусульман от власти и подкапываться под работников из мусульман.

С этой целью он, Скороделов, захватил несколько прошений сфабрикованных под давлением некоторых личностей. Это выясняется из поданных теми же лицами новых заявлений, что прежде поданные прошения написаны под давлением некоторых личностей и что они ни кого и ни в чем не обвиняют и не могут обвинять без основания.

Считая такие поступки наименованных товарищей узконациональными и даже шовинистическими, *постановили*:

Просить Краймусбюро принять против таких личностей экстренные меры, пред кем следует, об отозвании их от занимаемых постов и привлечении их к ответственности.

Вставленные слова «при встрече», «с тов. Малиновским» и «ему» тому верить.

С подлинным верно:
За председателя Мусбюро
Нуршанов

Сверял: Секретарь Джумагулов.

Помета: Настоящая копия представляется в Краймусбюро в дополнение телеграммы от 24 января за №78.

Управление канцелярии 1920 года 24 января. №77.

Резолюция Т.Рыскулова: «Предлагать Турчека отозвать Скороделова, а Военно-Окружному комиссару отозвать Новокшанова. Послать копии настоящего протокола в Турчека и Военному комиссару. Турчека предлагать допросить о Скороделове из старых горожан Сейдазимбаева и Нисанбаева, которые давали в Турчека сведения о нем. (Т. Рыскулов)».

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.4-4 об. Заверенная копия. Рукопись.

№3
Протокол заседания Аулиеатинского уездного-городского Мусбюро

23 января 1920 г.

Турчека отозвать Скороделова, а Военному окружному комиссару отозвать Новокшанова. Послать копии настоящего протокола Турчека, Военному Комиссару.

Турчека предлогать допросить о Скороделове из старого города Сеидазимбаева и Нисанбаева, которые давали в Турцик сведения.

5633 Окружному Военному Комиссару: В дополнение к надписи Турцика от 5 сего февраля за №5600 препровождены для отозвания Новокшанова. «» февр.1920 г.

5634 В Турчека: В дополнение к надписи Турцика от 5 сего февраля за №5600, препровождены для отозвания Скороделова, при этом предлагается допросить о Скороделове из старого города Сеидазимбаева и Нисанбаева, которые давали в Турцик сведений. «» февр.1920 г.

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.3. Подлинник. Рукопись.

№4
Копия телеграммы из Аулиеата об отзыве Предчека Скороделова и уездного военного ревкома Новокшанова в Ташкент

Не ранее 23 января 1920 г.

Приехавшие из Ташкента тов. предчека Скороделов и уездвревком Новокшанов взялись за ведение национальной борьбы против мусульман. Скороделов выразился что здесь засела паршивая Киргизия и собрал нарочно сфабрикованный материал по обвинению мусульманских работников и составленным при участии Новокшанова докладом выехал в Ташкент. Новокшанов на пленарном заседании открыто выступал с угрозами и револьвером в руках, грозя расстрелом. Считая такие действия узконациональным и даже шовинистическим бюро просит принять меры об отозвании их. В противном случае нет возможности работать, вынужден работу бросить. Материалы по этому делу отправляется одновременно Салимбековым.

Предмусбюро
Сарымулдаев

С подлинным верно: Пом.Управляющего Делами ТурЦИКа.

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.5 об. Заверенная копия.

№5
Телеграмма в управление делами ТурЦИК об отзыве Новокшанова

г. Ташкент *9 февраля 1920 г.*

Возвращая настоящую переписку сообщаю, что к председателю Чека Оквоенкомат не имеет никакого отношения, а также не имеет никакого отношения и к председателю Уездвревкома. Кроме того сообщаю, что в телеграмме из Аулиеата указана фамилия «Полокшанов», на адресе сего указана фамилия «Новакшанов» и выше сего фамилия «Новошанов».

Кроме того сообщаю, что Уездный Военный Комиссар находящийся в Аулиеата до возникновения настоящей переписки уже отозван и туда назначено другое лицо.

Нач. Лич. Конц. Оквоенкомата

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.16. Подлинник. Рукопись.

№6
Телеграмма из Аулиеата

12 февраля 1920 г.

Просим дать указания как поступить с селами не подчиняющихся распоряжениям местной власти, положенную норму ссыпки хлеба не производят. Некоторые села выполнять предписания упродота и исполкома [отказываются].

Предуисполкома
Сарымулдаев

Резолюция: До посылки продовольственных отрядов ничего не предпринять.

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.20. Подлинник.

№7
Из стенограммы переговоров Т. Рыскулова с К. Сарымулдаевым

Не ранее 12 февраля 1920 г.

У провода тов. Сарымулдаев (председатель Аулиеатинского Ревкома):

1. Вызывая Вас к проводу я имею доложить вам следущее. Принятыми рядом мер объявление уезда в военным положении обостренность взаимных отношений уезда стало ослабевать. По признакам остроты момента проходит, можно надеяться, что в скором будущем наступит затишие и жизнь войдет в нормальную колею. Прибыла Комиссия Областного Ревкома во главе с тов. Левицким. Исполком распущен, организован Военно-Революционный Комитет, во главе я, со стороны заместителя вошел прибывший из Черняева Крохин;

2. Все учреждения сидят без денег, создалось безвыходное положение. В Банке знаков нет. Работы вследствие этого слишком тормозятся. Просьба принять меры, особенно безденежьем страдает Отдел просвещения и милиция;

3. Приказом Компрода Дивеев один из наших энергичных активных работников назначен Областным Комиссаром Продовольствия. Компрода приказывает немедленно выехать в Ташкент. На Дивеева возложена нами работы по продовольствию, открытию посевов для киргизской бедноты, открытие мелко-кредитных учреждний, задача перевода кочевников в оседлое положение и другие. Отъездом Дивеева эти работы останутся без осуществления. Нас всего трое − я, Максут, Дивеев. Поэтому для пользы дела категорически настаиваем Дивеева оставить в Аулиеата, тем паче на носу съезды уездный и областной. Если наша и так небольшая оставшаяся общественная сила будет распределена, то остальным предстоит необходимость уйти, ибо работа будет не по силам. Поймите наше положение, особенно настоящий момент. Распоряжайтесь нами на краевом съезде. Я кончил.

Ответ тов. Рыскулова:

Во-первых, такие мелочные просьбы в дальнейшем всегда передайте просто телеграммой, но не вызывайте каждый раз зря к проводу; Во-вторых, такие условия ставить как вы ставите нельзя, останеться один все равно должны работать; В-третьх, я вызываю Компрода и переговорю с ним в смысле удовлетворения вашей просьбы в финансом отношении, наведу справки и приму меры. Этим я кончаю свой ответ. К сведению сообщаю, что находящийся в Ташкенте Манап Бошкаев посылается в распоряжение Аулиеатинского Ревкома. Состав Ревкома вашего по представлению Областного Ревкома Президумом Турцика полностью утвержден. Если нет вопросов, то до свидания.

Говорит тов. Сарымулдаев: Удовлетворен. Постарайтесь скорее ответить. Больше ничего не имею. До свидания.

Резолюция Т. Рыскулова: «Сделать распоряжение по 2 пункту (перепечатать его) … каждому принять меры. 2). По 3-му пункту то же … Компрода оставить Дивеева в Аулиеатинском уезде.

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.48. Подлинник.

№8
Телеграмма из Аулиеата

29 сентября 1920 г.

Проживающий в русском селе Скоблевского уезда т. Кучербаев мобилизаван для общественной политической работы в Аулиеатинский уезд. Ходатайствую отдать распоряжение о немедленном выезде сюда.

Предуисполкома
Сарымулдаев

НА РУз. Ф.Р-17. Оп.1. Д.699. Л.17. Подлинник.

№9
Выписка из протокола заседания Коллегии НКВД КАССР

30 апреля 1921 г.

Присутствовали: Врид НКВД – Шаповалов; члены Коллегии: Кислицин, Березкин, Сарымулдаев, ЗавОтдИнфОрг. Гуревич, ЗавФинОтд. Иванов.

Председательствует: Шаповалов.

Секретарь: Березкин.

Слушали: Доклады заведывающих отделами о состоянии отделов, подобных им на местах и план работы на ближайшее будущее.

Заведывающий отделом Управления Сарымулдаев: Отдел Управления нельзя считать вполне работоспособным, что происходит от ряда причин. Главным образом от не имения в нем работников ответственных т.е. в курсе своего дела и вполне пригодного технического персонала служащих. П/Отделы работу выполняют постольку сколько хватает сил. Зав. П/Отделами изображают из себя и канцеляристов. Имеющиеся канцеляристы в числе 3 человек неопытны и им работу самостоятельную поручить нельзя.

До сих пор отделом в целом руководящая роль на местах проявлена была лишь в части работы по административному делению КССР в остальном отделом исполнялась обыденная работа. Затем тормозом в продуктивности работы отдела не меньшую роль играет и неимение технического оборудования канцелярии.

Далее докладчик считает нужным произвести реорганизацию комиссариата в виде слияния отделов Информационно-Организационного с Управлением, иначе он говорит, что отдел Управления не может следить за жизнью мест.

В конце доклада, докладчик замечает, что им перередактировано несколько постановлений, декретов РСФСР, кои представлены на утверждение КЦИК и СНК по принадлежности. О планомерности работы т. Сарымулдаев считает возможным говорить лишь тогда, когда отдел будет вполне укомплектован работниками [...].

ЦГА РК. Ф.Р-40. Оп.1. Д.86. Л.412. Подлинник.

№10
Доклад завотделом управления НКВД КАССР К. Сарымулдаева на I Всекиргизском совещании заведующих отделами управлений уездных и районных исполкомов Казахстана

г. Оренбург *19 июня 1921 г.*

Если настоящему съезду завотуправлениями с мест суждено сыграть важную роль в перестроении административных аппаратов, как на местах, так равно и в НКВД, то к этому надо отнестись вполне серьезно, так как проводимая до сего времени работа в построении советского административного аппарата производилась на смех и ощупью.

Перед нами в прошлом не было готово административного аппарата Киргизстана и построение его происходило в зависимости от способностей и взглядов так или иных ответственных работников вставших во главе отделов управления, аналоги вернее пост шаблона в построении, как между НКВД КССР и НКВД РСФСР с одной стороны, так между местами не было, но так как административный аппарат в Советской России является аппаратом поставленным в определенной рамке, то говорить о какой либо инициативе отдельных личностей, тем более о кустарничестве искажаемом мощность аппарата по меньшей мере не допустимо.

Что кустарничество это наблюдалось и здесь в центре КССР и на местах отрицать не приходиться и говорить на настоящем съезде, а вполне сконструированных административных единицах слишком рисковано. Вся работа впереди и если перед нашими глазами проходит ряд выводов на счет построения, то к ним необходимо отнестись весьма осторожно и подход к критике работ должен быть только таким по скольку еще не закончены организационные вопросы в построении.

Таким вступлением перед своим докладом, я хочу и настаиваю на обращении Вами сугубо серьезного внимания настоящей повестки дня организационный вопрос, этот вопрос по моему мнению и есть цель настоящего съезда.

Говорить о прошлой работе Отдела Управления НКВД и многого говорить не следует, так как эта работа понимая по заданиям, вытекающим из конструкции этого аппарата не было, само построение Отдела Управления было не правильное и только в конце прошлого месяца т.е. несколько недель тому назад Комиссариат вплотную подошел к организационному вопросу, внеся в Совнарком утвержденный проект изменения положения о НКВД.

Уже одно то, что Информационно-Инструкторский П/Отдел отдела Управления до настоящего времени был самостоятельный при НКВД, говорить о неправильном построении в зависимости тех или иных уклонений от правильного пути от отдельных индивидумов, вставших во главе [не приходится].

Выдвинутое неправильное положение о НКВД до моего вступления в Отдел Управления устанавливало для меня определенные рамки дальше коих я не мог идти.

Отдел Управления по положению имел такое построение:

а) Административный п/отдел разбитый на Секретариат [и] 4 п/отдела делопроизводства.

б) Административных единиц с 2-я делопроизводствами.

в) П/Отдел Записей Актов Гражданского состояния.

г) Юрисконсультская часть.

Конечно составителями такого плана может быть и руководили благия пожелания, но такое построение, когда мы столкнулись с практикой оказалось ошибочным из него вытекало:

1) Параллелизмы в работе отним п/отделов с другими и всего отдела с отделом Общим и Инструкторским.

2) Отсутствие мощности аппарата его распыленность при в таком положении вещей ясно, что говорить о работе тем более о связи с местами при

наличии индиферентности местных Зав[едующих] Отделами Управления было нельзя и таким оборотом вещей были поставлены в ложныя положения и Отделы Управления на местах назнавшие о централизме и считавших п/отделы К[омиссариа]та чуть не каждый в отдельности самостоятельными органами.

Настоящим своим докладом я хочу установить: определенно-твердое положение-административного аппарата вообще и в частности Отдела Управления на местах, вызвав своим докладом прибывших на съезд Зав[едующих] Отделами на более открытые доклады с местными органами НКВД будет руководствоться в будущем при перестроении Административного Аппарата.

3) Завязать близкую связь с местами для этого и вношу конкретное предложение – избрать Организационную секцию которая приступив к своей работе сейчас же к моменту постановки Организационного вопроса перед съездом, эта секция выводит свой взгляд, дабы съезд разъехавшись по местам имел одну определенную, точную и ясную почву для работ на местах.

Со своей стороны приму в работе этой секции самое ближайшее участие и детализирую настоящий свой доклад.

ЦГА РК. Ф.Р-40. Оп.1. Д.87. Л.174-176. Подлинник.

№11
Выписки из приказов НКВД КАССР о К. Сарымулдаеве

Приказ № 72 по НКВД КАССР от 10 июля 1921 г.

... § 5.

Прибывшего из командировки Зав[едующего] Отделом Управления т. Сарымулдаева пологать на лицо с сего числа.

Замнаркомвнудел
Киселев

Секретарь: Демме

ЦГА РК. Ф. Р-40. Оп.1. Д.96. Л.1. Заверенная копия.

Приказ № 73 по НКВД КАССР от 12 июля 1921 г.

... § 3.

Ввиду моего отъезда в г. Москву и Харьков в служебную командировку назначаю Заведывающего Отделом Управления т. Сарымулдаева Замнаркомвнудел с13 июля с.г.

Замнаркомвнудел
Киселев

Секретарь: Демме

ЦГА РК. Ф.Р-40. Оп.1. Д.96. Л.2. Заверенная копия.

Приказ № 76 по НКВД КАССР от 22 июля 1921 г.

... § 2.

Замнаркомвнудел т. Сарымулдаеву вступить в исполнение своих обязанностей в должности Заведывающего Отделом Управления.

Наркомвнудел
Мурзагалиев

Секретарь: Демме

ЦГА РК. Ф.Р-40. Оп. 1. Д.96. Л.5. Заверенняя копия.

Приказ № 80 по НКВД КАССР от 25 августа 1921 г.

... § 7.

Полномочным представителем НКВД КССР при Кирпредставительстве в Москве назначается член коллегии НКВД т. Сарымулдаев.

§ 8.

Полномочному представителю НКВД КССР при Кирпредставительстве в Москве т. Сарымулдаеву разрешается двухнеделный отпуск в г. Аул[и]эата для поездки за семейством.

Замнаркомвнудел
Струппе

Секретарь коллегии: Демме

ЦГА РК.Ф.40. Оп.1.Д.89. Л.13-13 об. Заверенняя копия.

Приказ № 94 по НКВД КАССР от 26 октября 1921 г.

... §13.

Заведывающий Инструкторским подотделом т. Сарымулдаев назначается Врид. заведывающим Отделом Управления НКВД с 23 октября с.г.

Основание: Протокол коллегии НКВД № 33.

Наркомвнудел
Айтиев

Секретарь коллегии: Демме

ЦГА РК.Ф.40. Оп.1. Д.89. Л.32-32 об. Заверенняя копия.

№12
Протокол № 25 заседания Коллегии НКВД КАССР о назначении К. Сарымулдаева представителем НКВД КАССР при Кирпредставительстве в Москве

24 августа 1921 г.

Присутствовали: т. Струппе, т. Сарымулдаев, т. Лобанов, т. Демме, т. Лященко, т. Саломоденцов.

Председательствовал т. Струппе при секретаре Демме.

Слушали: 1. О выделении представителя НКВД КССР при Кирпредставительстве в Москве.

Постановили: 1. Назначить представителем НКВД КССР при Кирпредставительстве в Москве члена коллегии НКВД т. Сарымулдаева, в связи с чем представить ему 2-х недельный отпуск для поездки за семейством в г. Аулие[а]та.

Слушали: 2. Заявление т. Сарымулдаева об отпуске ему аванса в сумме 1.000.000 руб[лей] на пере[е]зд в г[ород] Москву.

Постановили: 2. Выдать один миллион рублей.

*Слушали:*3. Назначение Заведывающим Отделом Управления вместо командированного в Москву т. Сарымулдаева [...].

Постановили: 3. Назначить Заведывающим Отделом Управления т. Лобанова, на которого временно возлагается и исполнение обязанностей Заведывающего Инструкторским П/Отделом [...].

Председатель
П.И. Струппе
Члены:
Я. Г. Лобанова

Секретарь коллегии: М.Н. Демме.

ЦГА РК. Ф.Р-40. Оп.1. Д.86. Л.79-79 об. Подлинник.

№13
Из протокола № 33 заседания Коллегии НКВД КАССР о назначении К. Сарымулдаева заведующим отделом управления

20 октября 1921 г.

Присутствовали: т. Айтиев, т. Струппе, т. Лобанов, т. Мирошник, т. Льняной, т. Демме, т. Сарымулдаев (представитель Туркпредставительства), т. Тамалаков (Член Адуревкома).

Председательствует: т. Айтиев при секретаре Демме.

Слушали: 3). О назначении представителя НКВД при Кирпредставительстве в Москве, согласно постановления коллегии, ввиду того, что т. Сарымулдаев оставлен для работы в Наркомвнудел КССР.

Постановили: 3) Утвердить временно представителем НКВД КССР т. Дмитриева.

*Слушали:*6) О назначении заместителя ЗавотдУправления в связи с отъездом т. Лобанова.

Постановили: 6) Назначить Врид ЗавОтдУправления т. Сарымулдаева.

Председатель
А. А. Айтиев

Секретарь коллегии: М. Н. Демме.

ЦГА РК. Ф. Р-40. Оп. 1. Д. 86. Л. 219-219 об. Подлинник.

№14
Доклад К. Сарымулдаева «О советизации Джетысу»[89]

г. Алма-Ата *28 января 1923 г.*

Революционная волна, докатившая из далекого Петрограда и Москвы, встретила, с одной строны контрреволюционное сопротивление в Джетысу, как например, наступление банд Анненкова на северные уезды, восстание реакционного казачества здесь, в Алма[-]ата, кулаческое восстание в Нарынском и в других уездах, и, с другой, необходимость проведения в боевом порядке земреформы, классового расслоения среди населения Джетысу в 1921 и [19]22 годах. Наша центральная власть задумалась над созданием такого органа, гибкого и боевого, который бы осуществлял стоявшие боевые задачи. Такими органами явились ревкомы, в области – областной, в уездах – уездные и т.д. Вследствие указанных причин центральной власти пришлось на время отступить от основного закона Республики – Конституции. Если позволите подвести итоги работ, я разрешу себе сказать, что задачи, возложенные на ревкомы выполнены, если не полностью, то на 90 %.

Ликвидированы банды Анненкова и другие, грозившие завоеваниям трудящихся, завоеваниям Октябрьской революции. Классовое расслоение проведено, отделившаяся от кулачества, байства и манапства беднота организована в единый союз «Кошчи», объединающий в себе – бедняков и середняков. Земреформа, ставшая задачей центра Федерации и центральной власти Туркестана для ликвидации экономических противоречий между крестьянством и кочевым населением и для раскрепощения трудовых масс как от эксплуатации пришлого кулацкого населения, так и местного манапского-байского элемента тоже выполнена.

По нашей области изъято 148,000 десятин земли, находившейся в руках нетрудового элемента, на которых устроены 4,500 семей батраков.

Мы перешли на шестой год существования Соввласти, к году хозяйственному, когда перед Сов[етской] властью Джетысу стоит задача восстановления хозяйства, вообще, и хозяйственного закрепления завоевоний земреформы, в частности. В целях осуществления этих задач ставился и ставится принцип привлечения к этой работе самих трудящихся Джетысу, более знакомых с местными хозяйственными условиями и пополнение пробелов в советских хозяйственных органах представителями их, укрепление этим наших аппаратов для борьбы на хозяйственном фронте.

Таким образом, подводя итоги, можно сказать, что политическое положение области дает полную возможность перейти от революционного строя к нормальному, т.е. к осуществлению здесь основного положения Соввласти – нашей Конституции.

Считаю нужным подчеркнуть одно, что проверка рядов КПТ Джетысу закончена, балласт и элементы, компроментирующие Соввласть, выброшены из рядов вон, и оставшаяся здоровая часть будет том ядром, вокруг которого должны осуществить в Джетысу Советскую власть.

[89] Доклад зачитан на III областной партконференции в Джетысу.

Задача Компартии по данному вопросу, по осуществлению нормального советского строительства – быть чуткой, своим коммунистическим анализом не допускать проникновения в наши ряды, в ряды Советской власти, представителей враждебных нам партий, эсэров и меньшевиков, и представителей кулачества, байства и манапства.

Третья Областная Партконференция Джетысу: Стенографический отчет. – Алма-Ата: Джетысуский Госиздат РВЦ, 1923. – С. 75-76.

№15
Личный листок К. Сарымулдаева

Губерния: ***Сырдарьинская***[90]***,*** уезд ***гор. Ташкент.***
Населенный пункт: ***Ташкент***
Партийная организация: (город, район, уезд) ***Ташкентская городская***
1). Фамилия: ***Сарымулдаев***
2). Имя, отчество: ***Кабулбек***
3). Год рождения: ***1898 г.***
4). Национальность: ***киргиз***
5). Родной язык: ***киргизский***
6). На каких языках еще свободно а) говорит, б) пишет: ***на русском***
7). Какие местности РСФСР хорошо знает: ***Оренбург***
8). Социальное положение (прежнее сословие, звание, состояние и т. п.): ***скотовод***
9). Основное занятие: (дающее средства к существованию):
а) до войны 1914 г.: ***учился***
б) во время войны (до Октябрьской революции): ***учился***
10). Профессия: ***скотовод***
11). Семейное положение (сколько членов семьи при себе; из них нетрудоспособных на иждивении опрашиваемого): ***женат, 2 ребенка и брат, все нетрудоспособные***
12). Образование (точно указать, где учился, окончил ли курс, если не окончил, сколько классов, курсов и т.п. прошел): ***Высшее начальное училище, окончил***
13). Служил ли в армии (указать когда, род оружия, подледный чин, звание, должность и т.п.): ***нет***
14). Участвовал ли в военных действиях, в какой войне (в качестве кого): ***нет***
15). Когда демобилизован: ***нет***
16). Был ли за границей (где, когда, как долго, цель поездки или пребывания, чем занимался): ***не был***
17). Какой партийной организацией принят в члены РКП (б): ***Аулие-Атинской гороргнизации***

[90] *Здесь и далее в документе, выделенное курсивом и жирным вписано К. Сарымулдаевым от руки.*

18). Когда принят (год и месяц): 1918 г. ***август***

19). Состоял ли в других партиях (каких, когда, как долго, где, какую работу выполнял): ***нет***

20). Если участвовал в революционной работе до 1917 г., то где, в какой области работы, как долго: **нет**

21). Подвергался ли репрессиям за рев. деятельность до Окт. рев. (за что, когда, каким): ***нет***

22). Привлекался ли к судебной ответственности перед судом РСФСР (за что, когда, приговор): ***нет***

23). Привлекался ли к нарсуду (за что, когда, приговор): ***нет***

24). Физические недостатки: ***индокордит сердца***

25). Теоретическая подготовка (марксистская): ***путем самообразованием***

26). Партийная работа с 1917 г. (указать только определенную, длительную, не менее 3 мес., работу):

Когда	Где	В каком учреждении	Должность (род работы)
с/VIII – XI-1918	Аулие-ата	Угоркоме	Председателем
с/XI - 1920 – по II 1923	Зав Ташкент	Облгоркоме	Завагитпропом

Кроме того, партийная работа (указать главнейшую работу, не связанную с исполнением той или иной должности или кроме работы по должности, например, лектор по вопросом, агитатор, пропагандист по вопросом, газетная, журнальная работа и т.д.), участвовал в агитации, в газеты, и стоя на другой работе выполнял разное партпоручение.

27). Остальная, кроме партийной, работа с 1917 г. (указать только определенную, длительную, не менее 3 месяцев, работу).

Когда	Где	В каком учреждении	Должность (род работы)
с/VIII-1918 - по III-19	Ташкенте	Наркомпроде	Членом коллегии
с/III-по VII	---/---	Туркомголоде	Председателем
с/XI-19 - по VIII-20	Аулие-ата	Угорисполкоме	Председателем
с/II-21 - по II-22	Оренбурге	НКВД КССР	Заместителем
с/XI - по VI-23	Алма-Ата	Облисполкоме	Председателем
с/VIII - по настоящее время	Ташкенте	Облисполкоме	Председателем

Кроме того (указать главнейшую работу, не связанную с исполнением той или иной должности или кроме работы по должности, например, специальные поручения, участие в комиссиях, обследованиях и т. п.).

К. Сарымулдаев

НА РУз. Ф. Р-86. Оп. 1. Д. 1588. Л. 1-2 об. Подлинник.

№16

Анкета по личному составу

Центрального Исполнительного Комитета Советов Туркреспублики[91]

1. Фамилия, имя и отчество.	***Сарымулдаев Кабулбек***
2. Национальность.	***Киргиз***
3. Год, месяц, число и место рождения (губерния, область, уезд, волость, село, кишлак, аул, город)	***1898 г. февраль, Курагат. вол. №5 аул.***
3. Место приписки (губ., уезд, волость, село и т.д.)	***Курагатинский вол., №5 аула***
4. Место пребывания семьи (губ., уезд, волость, село и т.д.)	***Курагат. вол.***
6. Состав семьи (количество нетудоспособных членов, состоящих на иждивении данного лица)	1). Имя ***Майнур***, родств.отнош. ***жена,*** вр.рожд. ***1905 г.*** 2). Имя ***Мухтарбек,*** родств.отнош. ***сын,*** вр.рожд. **1920 г.** 3). Имя ***Мусрепбек,*** родств.отнош. ***брат,*** вр.рожд. ***1909 г.*** 4). Имя ***Айнуш,*** родств.отнош. ***мать,*** вр.рожд. ***1879 г.*** 5). Имя ***Сарымулла,*** родств.отнош. ***отец,*** вр.рожд. ***1848 г.***
7. Социальное положение.	***скотовод***
8. Состояние здоровья сотрудника.	***индокордит сердца***
9. Специальность (если несколько, перечислить все)	***письмоводство***
10.Служил ли ранее в других учреждениях и предприятиях, в каких именно, с какого и по какое время и в какой должности, какие имеются документы о службе.	***членом ТурЦИК 6 и 7 сессии, пред. Аулиеат. угорревкома, Зам. НКВД КССР***
11. Основание поступление в Турцик (через какое учреждение прибыл, № и дата отношения или листка от уч. раб. силы.).	***выбран XI Всетуркестанским сьездом советов***
12.Служил ли в старой армии, сколько времени и кем.	***не служил***
13.Служил ли в красной армии, в какой части и какой должности.	***не служил***
14.Почему в данное время не на военной службе (если отпущен по	***не призывался***

[91] Анкета составлена 20 февраля 1923 года.

болезни, то необходимо указать, на какой срок и какой медицинской комиссией, точно указать № и число выданного удостоверения).	
15.Проходил ли курс всеобщего военного обучения, когда и где.	***120 часовой обучений***
16.Образовательный ценз (какое именно окончил училище и где).	***Высшее начальное училище***
17.На каких языках говорит и пишет.	***и на русском***
18.Партийная принадлежность (в какой партии состоит и с какого времени, № членского билета	***большевиков-коммунистов, временные удоств. 1025.***
19.В каком союзе и с какого времени состоит и в каких союзах ранее состоял и сколько времени.	***совработников 1919 г.***
20.Адрес квартиры.	***Алма-Ата, угол Кульджинской и Сергиопольской***
21.Подпись сотрудника.	***Сарымулдаев***

Управделами ТурЦИКа
Завстолом личного состава

НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.14. Подлинник.

№17
Анкета по личному составу
Центрального Исполнительного Комитета Советов Туркреспублики[92]

1.Фамилия, имя и отчество.	***Сарымулдаев Кабулбек***
2.Национальность.	***Киргиз***
3.Год, месяц, число и место рождения (губерния, область, уезд, волость, село, кишлак, аул, город)	***1898 г., 22 февраля, в Аулиэатин. уезде, Курагатинской волости***
4.Место приписки (губ.,уезд, волость, село и т.д.)	***Там же***
5.Место пребывания семьи (губ., уезд, волость, село и т.д.)	***Гор. Аулие-ата.***
6.Состав семьи (количество нетудо-способных членов, состоящих на иждивении данного лица)	*1). Имя* ***Майнур****, родств.отнош.* ***жена,*** *вр.рожд.* ***20 л.*** *2). Имя* ***Мухтар,*** *родств.отнош.* ***сын,***

[92] Анкета составлена 21 мая 1923 года.

	вр.рожд. ***2 / 2 л.*** *3). Имя* ***Мусрепбек,*** *родств.отнош.* ***брат,*** *вр.рожд.* ***10 л.***
7. Социальное положение.	***На жалованьи***
8. Состояние здоровья сотрудника.	***Порок сердца***
9.Специальность (если несколько, перечислить все).	***Скотовод***
10.Служил ли ранее в других учреждениях и предприятиях, и каких именно, с какого и по какое время и в какой должности, какие имеются документы о службе.	***В советских и партийных учреждениях с 1918 г.***
11. Основание поступление в ТурЦИК (через какое учреждение прибыл, № и дата отношения или листка от уч. раб. силы.).	***Выборное. XI с.***
12.Служил ли в старой армии, сколько времени и кем.	***Нет***
13.Служил ли в красной армии, в какой части и какой должности.	***Нет***
14.Почему в данное время не на военной службе (если отпущен по болезни, то необходимо указать, на какой срок и какой медицинской комиссией, точно указать № и число выданного удостоверения)	***Как туземец не подлежит***
15.Проходил ли курс всеобщего военного обучения, когда и где.	***Проходил в Аулие-ата 1920 г.***
16.Образовательный ценз (какое именно окончил училище и где)	***Высшее начальное училище в Аулие-ате***
17. На каких языках говорит и пишет.	***На русском и коренном***
18. Партийная принадлежность (в какой партии состоит и с какого времени, № членск. бил.	***Коммунист с 1918 г. вр. удоств. №1025.***
19. В каком союзе и с какого времени состоит и в каких союзах ранее состоял и сколько времени.	***В Союзе Советск. Служащ. с 1918г.***
20.Адрес квартиры.	***Алма-Ата. Гурде 28.***
21.Подпись сотрудника.	***Сарымулдаев***

Управделами ТурЦИКа
Завстолом личного состава

НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.18. Подлинник.

№18

Анкетный лист № 24 орготдела ВЦИК по Всероссийскому учету квалифицированных советских работников РСФСР

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
1.Фамилия, имя и отчество.	***Сарымулдаев Кабулбек***
2. Место службы.	Город ***Ташкент,*** область ***Сыр-Дарь.,*** уезд ***Ташкент.*** Наименование органа ***Облгорисполком*** Занимаемая должность ***Председатель с 8 / VIII 1923г.***
3.Год рождения	***1898*** г.
4.Национальность	Великоросс, белоросс, украинец, еврей, грузин, армян., татарин, башкир, киргиз, туркмен, чуваш или ***Киргиз***
5. Социальное положение: а). По происхождению. б). По личному положению до 1917 года.	 а) из семьи рабочего, крестьянина, служащего, ремесленника, мещанина, дворянина, личн. и почетн. граждан., купца, духовн. зван., офицера, чиновника, помещика или ***скотовод*** б) рабочий, крестьянин, служащий, ремесленник, офицер, чиновник, учащийся, помещик, фабрикант или ***учащийся***
6. Профессия (основное занятие, дающее средство к существ.) а) До войны 1914 г. б) Во время войны 1914-1917 гг. в) После 1917 г. (до поступления на сов. службу)	 а) ***на иждивении родителей*** б***) на иждивении родителей*** в) ***служба***
7. Образовательный ценз: а) Название пройд. школы и где. б) Сколько прошел классов и когда. в) Имеется ли звание.	а) В ***гор. Аулие-Ата Высшее начальное уч.*** б) «***4***» классов, окончил в ***1914*** году. в) Имею звание, ***не имею.***
8. Какими языками владеете.	Русским, французским, немецким, английским и друг.(Указать какими именно) ***Русским, кроме коренного***
9.Участие в литературной или научной работе, в чем это выразилось (указать печатные работы: брошюры, статьи в органах печати, изобретения и научные труды)	***Участвую в газете.***
10. Какие местности РСФСР хорошо знаете.	***Оренбург. губ. и Туркреспублику.***

11. Были ли за границей (где, когда, сколько времени, цель поездки или пребывания, чем занимались)	***Не был.***
12. Партийность: а) б) Если ранее состоял в РКП., указать причину выхода в) Состоял ли в других партиях	 а) Член РКП (б), кандидат, член РКСМ с ***20 августа 1918 года.*** Беспартный …. б) ***не выходил*** в) Нет, меньшевик, соц.-рев., анархист или … ***не состоял***
13.Если участвовали в революционной работе до 1917 г., то подвергались ли репрессиям: а) Когда и за что б) Каким репрессиям	 (Указать за что) В ***1916*** году за ***участие в бунте перевелся в другое место*** Тюрьма, ссылка, каторга или ***Намечен был***
14. Семейное положение	***Женат,*** холост. При мне ***«4»*** членов семьи, из них на моем иждивении ***«4»*** человек – отец, ***мать, брат,*** сестра, ***жена, 1*** детей…
15. Отношение к воинской повинности	Демобилизован, не служил или … В старой армии не служил, служил или… ***Не отбывал*** Род оружия… б. чин или звание… В военн. действиях не участвовал, участвовал в войне против… В качестве…
16. Состояние здоровья	***Индокордит сердца***

17. Работа после Октябрьской революции.

(Указать работу длительностью 1 месяц и более)

ДОЛЖНОСТЬ	НАИМЕНОВАНИЕ НАРКОМАТА ИЛИ ОРГАНА	ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ РАБОТЫ
I. Обще-Советская работа в должностях: а) член. и кандидатов в члены През. ВЦИК., б) Народных Комиссаров., в) член. Коллегии Наркоматов.		
Кандидат в члены ЦИК СССР		
II. Обще-Советская работа в должностях: а) членов и кандидатов в члены ВЦИК., б) председ. ЦИК Автономных Республик, в) предс. губ. и обл. исполкомов, г) заместителей председ. ЦИК. Автономных Республик, областных и губисполкомов, д) членов президиума ЦИК Автономных Республик, губ. обл. исполкомов, е) секрет. ЦИК Автономных Республик, областных и губисполкомов, ж) председ. уисполкомов.		

Член ТурЦИК-а	***НК Прод. член коллегии***	***Сент.18 г.- апр. 19 г. 8 мес.***
- - -/- - -	***Председ. Туркомголода***	***Апр.19 г.- авг.19 г. 5 мес.***
Пред .угор. исполкома	***Председ.***	***Сент.19 г.-авг.20 г. 11 мес.***
Зам ПП ТЦИК в КССР		***Янв.22 г.-апр.22 г. 4 мес.***
Предоблгорисполком ныне		
III. Работа в учреждениях Обще-Админ. характера по линии ведомств: НКВД., НКРКИ., НКЮСТ., НКИД., (в центре и в местн. органах)		
Зам.НКВ КССР	***Зам. и завотд. Управл.***	***Фев.21 г.-янв.22 г. 1 год***
III а. Работа в Красной Армии и Флоте или в войсках ГПУ.		
IV. Работа в Экономическо-Хозяйсвенных или Кооперативных органах по линии ведомств: ВСНХ., НКВТ., НКПРОД., НКЗЕМ., НКФИН., ЦСУ., и кооперации (в центре и в местных органах)		
Член коллегии	***Зав. кожев., торгов. и хловково-маслов. отделом***	***Сент. 18 г.-апр.19 г. 8 мес.***
V. Работа в учреждениях культурных и просветительных по линии ведомств: НК ПРОС., НК ЗДРАВ., НК НАЦ. (в центре и в местных органах)		
VI. Работа в учреждениях по линии ведомств: НКПС., НК ПОТЕЛЬ (в центре и на местах)		
VII. Работа в учреждениях по линии ВЦСПС и ведомств: НК ТРУД., НКС.ОБЕЗ. (в центре и на местах), прочая работа, непредусм. п.п. I-VI вкл.		
VIII. Работа в партийных организациях.		
Угорком РКП	***Председателем***	***Август 19 г.- окт.19 г. 3 мес.***
Облгорком КПТ	***Завагитпропом***	***Сент.20 г.- дек.20 г. 4 мес.***
Облгорком КПТ. Алма-Ата	***Членом Исполбюро***	***Нояб.22 г.- июль 23 г. 9 мес.***
Облгорком КПТ. Сыр-Дарь.	***- - -/- - -***	***Август 23 г.- по ныне***

18. Принимал-ли участие в Сьезд.Советов:	Даты: (указать: год, месяц и число)
Участвовал в волостных сьездах ***«1»*** раз. ***- - -/- - -*** в уездных ***- - -/- - -*** ***«2»*** раз.	***1918 г., июле месяце 1918-20 гг.***

- - -/- - - в губернских - - -/- - - *«_»* раз. - - -/- - - в областных - - -/- - - ***«1»*** раз. - - -/- - - в Всероссийск. - - -/- - - *«_»* раз.	***1923 г.***
19. Принимал-ли участие в других (ведомственных или специальных) сьездах, указать когда и в каких.	***Завотделами Управлений в Оренбурге***
20. Подвергался-ли судебным, админ. или дисципл.Взысканиям после Окт. рев. (указать: когда, каким и за что).	***Не подвергался***
21.Дополнительные сведения.	
Дата заполнения анкетного листа.	*«4» сентября 1923* года.

Подпись лица, даюшего о себя сведения:

Сарымулдаев

22. Краткая характеристика о работе.

Тов. Сарымулдаев – с работой справляется легко, может работать в Краевом масштабе. С достаточной инициативой, имеет достаточный административный опыт, не лищен организационных способностей. Должности Предоблисполкома в полнее соответствует. Может работать в Центральных Губерниях.

Отв. сек. Обкома КПТ
Рюмков

Секретарь Облисполкома.

«___» _____1923 года. Подпись дающих характеристику:

23. **А. Награды.**	**Б. Взыскания.**
24. **А. Дальнейшая работа.** (после заполнения анкеты) Прохождение службы. Дата. ***Пред.Сыр-Дарьинс. облиспол. 1923 г. 8/VIII***	**Б. Отметка.**

НА РУз. Ф. Р-86. Оп. 1. Д. 1588. Л. 11-13-об. Подлинник.

№19
Анкетный лист орготдела ВЦИК по Всероссийскому учету квалифицированных советских работников РСФСР

В О П Р О С Ы	**О Т В Е Т Ы**
1.Фамилия, имя и отчество.	***Сарымулдаев Кабулбек***
2. Место службы.	Город ***Алма-Ата*** Область ***Джетысуской,*** уезд Наименование органа ***Облгорисполком***

	Занимаемая должность ***Председатель с ноября 1923 г.***
3.Год рождения.	***1898*** год
4.Национальность.	Великоросс, белоросс, украинец, еврей, грузин, армянин, татарин, башкир, **киргиз,** туркмен, чуваш или
5. Социальное положение: а). По происхождению. б). По личному положению до 1917 года.	 а) из семьи рабочего, **крестьянина,** служащего, ремесленника, мещанина, дворянина, личн. и почетн. граждан., купца, духовн. звания, офицера, чиновника, помещика или б) рабочий, крестьянин, **служащий,** ремесленник, офицер, чиновник, учащийся, помещик, фабрикант или
6. Профессия (основное занятие, дающее средство к существ.): а) До войны 1914 г. б) Во время войны 1914-1917 гг. в) После 1917 г. (до поступления на сов. службу).	 а) ***учился*** б***) учился*** в) ***С 1917г. февраля по октябрь член уисполкома***
7. Образовательный ценз: а) Название пройд. школы и где. б) Сколько прошел классов и когда. в) Имеется-ли звание.	 ***Высшее начальное училище*** б) «***4***» классов, окончил в ***1916*** году. в) Имею звание, ***не имею***
8. Какими языками владеете.	***Русским,*** французским, немецким, английским и друг. ***Киргизским***
9. Участие в литературной или научной работе, в чем это выразилось(указать печатные работы: брошюры, статьи в органах печати, изобретения и научные труды).	***Участвую в газете***
10. Какие местности РСФСР хорошо знаете.	***Туркреспублику, Оренбургскую губ.***
11. Были ли за границей (где, когда, сколько времени, цель поездки или пребывания, чем занимались).	***Не был***
12. Партийность: а) б) Если ранее состоял в РКП., указать причину выхода. в) Состоял ли в других партиях.	 а) **Член РКП (б),** кандидат, член РКСМ с ***Августа*** 19***18*** года беспартный б) ***не выходил*** в) **Нет,** меньшевик, соц.-рев., анархист или
13.Если участвовали в революционн.	

работе до 1917 г., то подвергались ли репрессиям: а) Когда и за что. б) Каким репрессиям.	 В ***1916*** году за (Указать за что) Тюрьма, ссылка, каторга или
14. Семейное положение.	**Женат,** холост. При мне ***«4»*** членов семьи, из них на моем иждивении ***«4»*** человек – отец, **мать, брат,** сестра, **жена, *1*** детей и
15. Отношение к воинской повинности.	Демобилизован, **не служил** или В старой армии **не служил,** служил или Род оружия… б. чин или звание В военн. действиях **не участвовал,** участвовал в войне против… в качестве…
16. Состояние здоровья.	***индокордит сердца и ревматизм***

17. Работа после Октябрьской революции.

(Указать работу длительностью 1 месяц и более)

ДОЛЖНОСТЬ	НАИМЕНОВАНИЕ НАРКОМАТА ИЛИ ОРГАНА	ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ РАБОТЫ
I. Обще-Советская работа в должностях: а) член. и кандидатов в члены През. ВЦИК., б) Народных Комиссаров., в) член. Коллегии Наркоматов.		
II. Обще-Советская работа в должностях: а) членов и кандидатов в члены ВЦИК., б) председ. ЦИК Автономных Республик, в) предс. губ. и обл. исполкомов, г) заместителей председ. ЦИК. Автономных Республик, областных и губисполкомов, д) членов президиума ЦИК Автономных Республик, губ. обл. исполкомов, е) секрет. ЦИК Автономных Республик, областных и губисполкомов, ж) председ. уисполкомов.		
Член ТурЦИКа		***1918 г. – 1919 г. 1 год***
Член коллегии Наркомпрода		***1918 г .- 1919 г. 6 мес.***
Председатель Туркомголода		***1919 г. – 1919 г. 6 мес.***
Член ТурЦИКа		***1922 г. – и ныне***
Председатель Облгорревкома		***1922 г. – 1923 г. 6 мес.***
Председатель Облгорисполкома		***1923 г. – по н.в.***
Член ТурЦИКа	***XII Созыва***	***1924 г. ---/---***
III. Работа в учреждениях Обще-Админ. характера по линии ведомств:		

НКВД., НКРКИ, НКЮСТ, НКИД, (в центре и в местных органах)		
Член коллегии НКВД ТССР		***1920 г. – 1921 г. 6 мес.***
Зам.НКВД КССР		***1921 г. -1922 г. 9 мес.***
Зам.полномочн. представителя ТССР в КССР		***1922 г.***

НА РУз. Ф. Р-86. Оп. 1. Д. 1588. Л. 10-10-об. Подлинник.

№20
Мандат члена ТурЦИК К. Сарымулдаева

Дан Центральным Исполнительным Комитетом Советов Туркестанской Республики члену ТурЦИК-а тов.Сарымулдаеву Кабулбеку в том, что, согласно постановления заседания Малого Президиума ТурЦИКа от 30 июля с. г. за №77, он является Председателем Сыр-Дарьинского облисполкома.

№5190, 15/VIII.

Председатель ЦИК Советов
Туркестанской Республики
Хидыралиев

Секретарь ЦИК Советов Туркестанской Республики: Рустемов

НА РУз. Ф. Р-86. Оп. 1. Д. 1588. Л. 20. Копия.

№21
Автобиография К. Сарымулдаева[93]

8 ноября 1923 г.

Моя биография

Киргиз Курагатинской волости, Аулиеатинского уезда, Сырдарьинской области, родился в 1898 года в феврале месяце, в местности «Уйтал».

Отец простой скотовод, обладал небольшим количеством скота, для прокормления своей семьи, примерно 100 голов баранов на 10-12 душ семьи. Никакой должности он не занимал, учительствовал несколько лет. Как его я знаю, он пользовался доверием своего аула, но, не смотря на такое уважение и доверие, он никогда не занимал, никакой пост. Как он был человеком получившим образование в новометодной школе и со дня моего возрастания старался учить грамоте. Сперва учил сам, потом отдал учится в аульный мактяби. На 10 году от рождения отдал учится в русско-туземную школу в селении Мерке, где я обучался русской грамоте. Ученье, как по своему, так и по

[93] Адресовано в ТурЦИК.

русскому, мне давалось легко, так, что я в этой школе считался первым учеником, проходив даже 2 класса в один год, скоро окончил и поступил в высшее начальное училище в городе Аулиеате[94] на казенный счет. Здесь тоже считался первым учеником. При чем надо сказать, что в русско-туземной школе и первый год в высшей начальном училище помощи получил со стороны родителей и последние два года пришлось не получать средств от отца, а в каникулярные время зарабатывать путем службы у землемеров и выполнением временной работы разных учреждений и подготовкой учеников младшего класса.

Высшее начальное училище окончил во время войны, при общей дороговизне продолжение образования мне не удалось и должен был вернутся обратно к родителям. Дома находился один год и в конце 1915 года поступил почтальоном П-Т. конторы Мерке, где прослужил до конца декабря 1916 года.

Во время бунта 1916 года я был «откомандирован» с почтой в сторону Алма-Ата[95] с четырмя другими почтальонами русскими, где пробыл с августа до конца октября месяца, при чем по моей неоднократной просьбе о возвращении домой не отпускали до ликвидации бунта и лишь после Октября я вернулся. После возвращения я не мог долго служить ввиду болезни, которую я получил в дороге от сильной простуды и в январе 1917 года, пришлось окончательно бросить службу.

По приезде в Мерке пришлось узнать, что волость, от которой я исхожу, целиком участвовала в бунте, в числе их родители и вследствие чего они лишились последнего достояния, даже отобрали юрты (кибитка) и домашние вещи.

В члены партии Коммунистов вступил в 1918 году. Мотивом вступления служит мое убеждение. За оскорбление волостного управителя своей волости приставом был составлен протокол и привлечен к ответственности. Участвовал в работе после Февральской революции, членом-секретарем волисполкома, членом райисполкома. Участие принял в первый день Февральской революции в Мерке при разгоне местной администрации. Долго держатся у власти не удалось, ввиду победы буржуазных элементов, лице Адильбекова, Али…ва[96] и т.д. и до Октябрьской революции находился вне работы, почти в гонении. На первом учредительном уездном съезде был делегатом, где принимали участие работники почти всех слоев населения, когда ставился вопрос о признании власти Советов, то многие в лице вышеуказанного Адильбекова и другие ушли со съезда, а мы оставшиеся организовали уездный исполком. Я был сам назначен инструктором по организации власти на местах (волостях). На этой работе служил до августа и в августе этого года поступил в партию и был организатором парткомов. На состоявшемся в конце августа уездном съезде советов был избран членом уисполкома и делегатом на VI краевой съезд советов. На съезде был избран членом ТЦИК[97]. Президиумом последнего был назначен членом коллегии

[94] Аулиеата – название города Тараз до 1936 года.

[95] В 1916 году – г. Верный.

[96] Неразборчиво.

[97] ТЦИК – V съезд Советов Туркестанской АССР состоялся в г. Ташкенте 20 апреля – 1 мая 1918 г. 30 апреля съезд принял историческое постановление об образовании Туркестанской Автономной Советской Социалистической Республики и утвердил

краевой продовольственной Директории (Наркомпрод), где работал до апреля 1919 года и на 7-м съезде советов Туркреспублики опять был избран членом ТЦИК и назначен председателем комиссии по оказанию помощи голодающим (Туркомгол). В июне этого года перешел на военную службу в качестве организатора добровольной части Красной армии, в августе освободился и был переброшен в Аулие-Ата, где занимал пост председателя угоркома РКП. (КПТ). В октябре был избран председателем угорисполкома, где прослужил до августа 1920 года. В осенью этого года был переброшен в Ташкент завагитпропом облгоркома КПТ. В феврале 1921 года был переброшен из Туркестана в Кирреспублику, где занимал должность зам. Наркомвнудела, где пробыл до февраля 1922 года. Потом перешел в распоряжение Туркреспублики и был переброшен в Джетысу, где комиссией СрАзБюро был выдвинут на должность председателя Алматинского угорревкома, потом председателем облгорревкома, где работал и оттуда был переведен председателем Сыр-Дарьинского облгорисполкома.

Во все время моей службы на советских должностях попутно работал по партийным и профессиональным работам. Имею желание работать и по партийной линии.

Председатель Сыр-Дарьинского
облгорисполкома
Сарымулдаев

НА РУз. Ф. Р-86. Оп. 1. Д. 1588. Л. 3-3 об. Подлинник.

№22
Из журнала № 8 заседания Коллегии Наркомпроса ТАССР о распределении обязанностей между членами Коллегии НКП

г. Ташкент. *5 марта 1924 г.*

Слушали: п. 4. Распределение обьязанностей между членами Коллегии Наркомпроса.

Постановили: п. 4. Во изменение постановления своего от 2 - II с/г. (журнал №4, п.2) распределить обязанности между членами Коллегии следущим оброзом:

т. Ишан-Ходжаев – Наркомпрос и председатель ГУСа.

т. **Сарымулдаев** – Первый заместитель наркома просвещения и начальник Административно-организационного отдела.

т. Кожухов – Второй заместитель наркома просвещения КП изаведующий Учебный отделом.

«Положение о Туркестанской Федеративной Республике». Съезд избрал Центральный Исполнительный Комитет (ЦИК) из 36 человек. В него вошли на паритетных началах 18 большевиков и 18 левых эсеров. Председателем ЦИК ТАССР был избран большевик П.А. Кобозов / Съезды Советов СССР, Союзных и Автономных Советских Социалистических Республик. Сб. документов в 3-х томах. Т.1. – М.: Госидатюридлит, 1959. – С. 243-255.

т. Цехар – Председатель Туркполитпросвета.

т. Бродской – Заместитель председателя ГУСа.

т. Ахунов – Председатель Главного Вакуправления и наблюден. за стар. гор. дет. учреждением.

т. Факторович – Заведующий Госиздатом.

т. Курбан Сеидов – Заведующий Соцвосом.

т. Любимова – Наблюдение за работой в женской узб. Инпросе и ст. городских детучреждениях для девочек.

т. Ефанова – Наблюдение за работой профтехнических учебных заведениий.

т. Абдурахманов – Наблюдение за работой детучреждений ст.города.

т. Баймаханов[98] – наблюдение за работой детучреждений н. города.

Управделами
Степаненко

Подлинными за надлежащими подписями выписка верна: Делопроизводитель Орготдела ТурЦИКа.

Препровождается для сведения.

НА РУз. Ф. Р-86. Оп. 1. Д. 1588. Л. 4. Копия.

№23
Сообщение об убытии К. Сарымулдаева из Ташкента[99]

г. Ташкент *31 марта 1924 г.*
С[ов] секретно.

Согласно Вашего сообщения от 31 марта с. г. за №228 указано, что бывший председатель облисполкома тов. Сарымулдаев убыл, а куда и в чье распорожение ничего не сказано.

Оргот Турцика предлагает срочно сообщить в чье распорожение убыл тов. Сарымулдаев, а также ставить в известность, что все сообщения о служебных переменах должны заверяться председателем и секретарем Президиума.

Зам. Зав. Орготделом ТЦИКа
Малышев
Зав. Уч. Ст. Отделем
Костин

НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.6. Копия.

---

[98] Баймаханов Садуакас (1903-1938) – деятель. Родился в Кармакчинском районе ЮКО, казах. В 1932 году закончил Среднеазиатский институт хлопкового хозяйства в Ташкенте. В 1919-1921 годы работал переписчиком Статистического бюро Кзылординского уезда, был сотрудником комсомола в Ташкенте. В 1933-1937 гг. зам. наркома просвещения Казахской ССР. С мая 1937 года работал секретарем партийного комитета Мирзоянского района. В ноябре 1937 года был арестован и приговорен к расстрелу. Был реабилитирован в октябре 1957 года.

[99] Адресовано в Сыр-Дарьинский облисполком.

№24

Письмо секретаря Сырдарьинского облисполкома Бухарбаева в ТурЦИК о препровождении данных на Сарымулдаева и Ескараева

г. Ташкент *31 марта 1924 г.*
С[ов] секретно

Сырдарьинский облисполком при сем препровождает сообщения по форме №4 на тов. Сарымулдаева, Ескараева[100] для сведения.

Секретарь Облисп
Бухарбаев
Инструктор Организ
Николаев

Резолюция: Вхд. № 517/с. 4 марта 1924 г.
В личное дело тов. Ескараева и тов. Сарымулдаева. О Сарымулдаеве запросить в чьем распоряжении находится. 5 апреля 1924 г.

НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.7. Копия.

№25

Сообщение ВЦИК о переменах по ЦИК Туркреспублики о прохождении службы и других изменениях квалифицированных советских работников РСФСР

31 марта 1924 г.

Сарымулдаев Кабулбек	Отметки для Орг. отд. ВЦИК	Отметка об изменениях по п.п. 12,14,19 и 2 анкетного листа
(фамилия, имя и отчество)		
состоявший на должности ***председателя Сырдарьинского облисполкома*** с «***13***» ***декабря*** 192***3*** г. (избран на должность_____, не избран, отстранен, **освобожден,** вследствие ***протокольного постановления президиума от «16» / III – 1924 г., №35[а]***) и (убыл, находится в распоряжении ____ Цека КПТ назначен на должность___с ***«16» марта*** 192***4*** г.)		

[100] Ескараев Сулеймен (1897-1938). Родился в г. Кзыл-Орде, казах. В 1933-1938 гг. педседатель Карагандинского облисполкома, прокурор КАССР, зам. председателя СНК КазССР, член ЦК КП(б) К. Осужден ВКВС СССР 25.02.1938 г. к расстрелу. Реабилитирован определением ВКВС СССР от 05.11.1957 г.

Примечение: При сообщении необходимо подчеркивать соответственные слова, показанных курсивом или вписывать по смыслу вопроса новые слова, где показано пунктиром или прочеркивать пунктир по смыслу донесения.

Председатель ЦИК Советов
Туркестанской Республики
Секретарь ЦИК Советов
Туркестанской Республики

Заведывающий Орготделом ТЦИКа.

Резолюция: В дело т. Сарымулдаева.

НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.5. Подлинник.

№26
Письмо Сыр-Дарьинского облисполкома в ТурЦИК
о препровождении данных на К. Сарымулдаева

г. Ташкент *9 апреля 1924 г.*
С[ов] секретно

Сыр-Дарьинский облисполком при сем препровождает дополнительную карточку по форме 4 на тов. Сарымулдаева Кабулбека, который выбыл в распоряжение ЦЕКА КПТ от 16/III - 24 г.

Председатель Сыр-Дарьинского облисполкома
Ескараев

Секретарь инструктор: Мангельдин.

НА РУз. Ф.Р-86. Оп.1. Д.1588. Л.8. Подлинник.

№27
О доверенности руководство работой Казспирттреста
М. Джелисбаеву председателем КЦСНХ К. Сарымулдаевым

г. Кзыл-Орда *27 февраля 1926 г.*

Настоящая доверенность выдана Центральным Советом Народного Хозяйства КАССР Управляющему Казахским государственным спиртово-водочным трестом Джелисбаеву Максуту в том, что ему доверяется ведение дел и руководство работой вышеназванного предприятия, сокращенно именуемого «Казспирттрест», с предоставлением нижеследующих прав:

1. Руководить оперативно-производственной деятельностью Казспирттреста и всех входящих в его состав подсобных предприятий.

2. Принимать и увольнять, с соблюдением Кодекса Законов о Труде, служащих и рабочих, за исключением Главного бухгалтера, заключать

коллективные договора и отдельные групповые договора и тарифные соглашения.

3. Совершать, с соблюдением существующих законов всякого рода акты и договора, в том числе:

а) арендные на съемку складов и помещений на срок не свыше шести лет.

б) на приобретение всякого рода имущества, с соблюдением ст. 26 п. «а» Декрета от 17-го июля 1923 года.

в) на перевозку грузов по гужевым, водным и ж.д. путям сообщения.

г) на производство для нужд Казспирттреста строительных и ремонтных работ.

д) на прием заказов и на продукции треста.

е/ по подрядам и поставкам, связанным с операциями выполняемыми Казспирттрестом.

4. Хранить в Госбанке и других кредитных учреждениях, принадлежащие Казспирттресту денежные средства и ценные бумаги.

5. Производить раскодование денежных средств Казспирттреста и различные кассовые операции (со скрепкой бухгалтера).

6. Делать переводы денег, письменные, почтовые, телеграфные, а также получать из Госбанка и других кредитных учреждений, государственных предприятий, кооперативных организаций и частных лиц, и вообще, откуда, от кого и по какому бы то ни было праву следуемые Казспирттресту деньги.

7. Кредитоваться в Госбанке, его конторах и отделениях и других кредитных учреждениях, а также производить с соблюдением ст. 22 гражданского кодекса и исключениями, указанными в ст. 26 декрета от 17-го июля 1923 года, залог имущества и материалов, принадлежащих Казспирттресту.

8. Выдавать и принимать к платежу векселя и другие срочные обязательства и дисконтировать векселя.

9. Протестовать векселя, поручать получение денег по векселям Госбанку и другим кредитным учреждениям, делать для сего поручительные передаточные надписи на векселях.

10. Страховать имущество и материалы и вносить страховую премию.

11. Получать из почтовых контор адресованную на имя Казспирттреста всякого рода корреспонденцию постую, заказную, денежную, ценную и посылки.

12. Защищат[ь] интересы и вести судебные дела от имени Казспирттреста во всех народных, губернских, верховных и арбитражных судах, комиссариатах и учреждениях со всеми правами, предоставленными тяжущимся, в процессе в качестве истца, ответчика и третьего лица по всем делам Казспирттреста во всех учреждениях и предприятиях.

Доверенность эта выдана Управляющему Казахским Государственным Спиртово-водочным Трестом Джелисбаеву Максуту с правом передоверия и действительна по 1-е января 1927 года.

Председатель ЦСНХ КАССР
К. Сарымулдаев

Секретарь Президиума: Веденин.

ЦГА РК. Ф. Р-787. Оп. 2. Д. 54. Л. 7-8. Подлинник.

№28
Письмо начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Сыр-Дарьинский губисполком о спорных вопросах распределения воды между соседними республиками

г. Ташкент *26 июля 1926 г.*
Секретно.

Система Зах-Келес является межнациональной: 62,4% полезных площадей, находящихся на системе, принадлежат казахам, 37,6% − узбекам, ввиду чего управление системой ведется Ташкентско-Ирджарским Водным округом совместно с Паритетной комиссией. Действия Водокруга в части разбора споров, распределения воды между республиками, разверстки натурповинности и пр. Согласовываются с последней и имеющие место ненормальности, зависят не только от действий того или иного техника на участке, сколько от общих существующих условий.

Переходя к существу Вашего отношения от 27 июля сообщаем следующее: главным тормазом, тяжело отражающимся на работе Водокруга, является неаккуратно исполняемая населением смежных республик натурповинность. Весь вегетационный период идет борьба за доставку натурповинности вовремя и полностью. Водному округу и Казакводхозу приходилось неоднакратно в течение настоящего вегетационного сезона прибегать к содействию губисполкома (наши отнош[ения] от 11 марта [19]25 г. № 3455 и от 22 июля [19]25 г. № 6509).

Несмотря на все принятие меры (вплоть до административного взыскания) недоимки по натурповинности за населением и узбекской и казахской части района существуют. Несколько неблагоприятно отразилась на исполнении натурповинности задержка вручения населению нарядов на натурповинность. По объяснению Ташкентско-Ирджарского водокруга, представленному на наш специальный запрос смета на проведение работ по Захскому участку за счет натурповинности была составлена и утверждена УИК-ов в декабре м[еся]це пр[ошлого] года. Когда же смета была препровождена в Ташоблводхоз на предмет согласования, то Ташоблводхоз не согласился принять ее в целом, несмотря на то, что смета составлялась на основании предварительного акта и осмотра перед ним, совместно с воднадзором Узбекистана – производства необходим работ по ар[ыка] Зах.

Окончательное согласование сметы с Ташоблводхозом произошло в феврале м[еся]це, после ее пересроставления, следствием чего явилась задержка в своевременной рассылке разверстки и нарядов на места.

Согласно имеющихся расписок водопользователей – наряды по Захско-Водному участку вручены 6 марта сего года.

О ходе работ по чистке ар[ыка] Зах смотрите прилагаемые при сем акты от 18 марта и 10 апреля сего года.

Как была сказано выше, распределение воды между республиками производится, согласно постановлений Паритетной комиссии и протекает текущий сезон относительно благополучно: заявлений от населения о недостатке воды и жалоб на посушки нет.

Относительно ремонта головы ар[ыка] Донгуз Ташк[ентско]-Ирджарский Водокругпредставил следующие пояснения: «Ремонт головы ар[ыка] Донгуз был произведен рабочими по очистке ар[ыка] Зах в порядке исправления бортов и по отчетам прошел как очистка и исправление бортов[»].

Что же касается сноса головы ар[ыка] Донгуз, то таковой произошел в ночь на 12 мая сего года и стоимость заделки его выразилась в следующей сумме:

1) За денежные средства от Казахстана было произведено работ на сумму ..... 639 р. 42 к.

2) Натурой ..... 721 р. 18 к.

3) Добровольных работ от водопользавателей на сумму ..... 21 р. 40 к.

Итого от Казахстана на сумму ..... 1382 р. 00 к.

От Узбекистана рабсилы и материалы на сумму 619 р. 70 к.

Необходимо указать, что работа по заделке головы ар[ыка] Донгуз производилась техником Ровнягиным в присутствии представителя Ташоблводхоза УзССР, и Ташоблводхоз выступал с заявлением в печати о том, что работа по заделке головы ар[ыка] Донгуз произведена техническим аппаратом Ташоблводхоза.

Параллельно с работой по заделке прорыва головы ар[ыка] Донгуз была произведена работа по устройству новой головы ар[ыка] Донгуз ниже по течению воды ар[ыка] Зах на 200 метров. Стоимость устройства новой головы выразилась в сумме:

От Казахстана за денежные средства на сумму – 178 р. 37 к.

И добровольных работ от водопользователей на сумму – 231 р.

Всего на сумму - 409 р. 37 к.

Арык Донгуз не закрывался и только в последние дни его заделки в течение 3-4-х суток снабжался водой сбросов их соседних отводов в несколько в меньшем количестве, что для посевов никакого существенного вреда не принесло.

Имеющиеся у нас сведения о неправильных действиях учтехников Равнягина и Вострова будут проверены на месте и, в случае их виновности, делу будет дан соответствующий ход.

Приложение: 4 акта об очистке Захской системы и ремонте головы ар[ыка] Донгуз и ведомость по учету натурповинности.

Начальник УВХ КАССР
Сарымулдаев
Начальник Эксплоатационного отдела
Сольский

Управделами: Попов.

ЦГА РК. Ф. Р-530. Оп. 1. Д. 1. Л. 76-77. Машинописная копия.

№29

Докладная записка К. Сарымулдаева в СНК КАССР о мероприятиях по реализации программы по орошению и освоению в 1926-1927 гг. 5300 гектар земли в Чардарьинской степи

г. Ташкент *29 августа 1926 г.*

Общие замечания. Из общего количества 87000 гектар, предположенных к орошению в Чар-Дарьинской степи по пятилетней программе, по инициативе кочевого казахского населения 3-х волостей, объединившихся в Чар-Дарьинское мелиоративное т[оварищест]во был выдвинут в 1924 году, вопрос о проведении Чар-Дарьинского канала для орошения земель Т[оварищест]ва.

В развитие инициативы товарищества тогда же были открыты работы по изысканиям и в 1925 году приступлено к проведению Чар-Дарьинского канала.

В настоящее время канала прорыт и оборудован на протяжении 43 километров, при чем на 29 километре канала вода двумя распределителями подается на площадь около 800 гектар.

Программа орошения и стоимость. Оросительная стоимость построенного канала определена в 21300 гектар из которых площадь НЕТТО под культурами определяется в 12850 гектар.

Планом Казакводхоза в отношении этих 21300 гектар предусматривается выполнение всей программы по строительству и освоению в тчении 4-х лет т. е. к 1930 году приблизительно равными порциями примерно по 5300 гектар, а именно в 1926-[19]27 г. 5300 гектар; в 1927--[19]28 г. 5200 гектар; в 1928-[19]29 г. 5800 гектар; в 1929-[19]30 г. 5000 гектар.

Стоимость ирригационных работ покрывается из всех источников:

Годы	**1925-26**	**1926-27**	**1927-28**	**1928-29**	**1929-30**	**Всего**
Госбюджет	114300	407425	1126226	478820	293237	2419008
Мельфонд	288000	256020	249735	276275	232728	1302758
Сред. Населения	130000	256020	249735	272275	232730	1144760
Всего	532000	919465	1624696	1031370	758695	4866526

Сверх капитальных расходов по сооружению сети население должно еще затратить на оборудование хозяйства по данным статистическо-экономического отдела управления водного хозяйства.

Годы	**1925-26**	**1926-27**	**1927-28**	**1928-29**	**1929-30**	**Всего**
На постройки	-	272000	266050	297500	256700	1092250
На инвентарь	-	109952	107546	120260	103767	441525
Скот рабочий	-	176000	172150	192500	166100	706750
Скот продуктовый	-	64000	62600	70000	60400	257000
Всего	-	621952	608346	680260	586967	2497525

Кроме того на обработку семян и прочих должны быть оборотные средства примерно 300000 рублей, каковая сумма обычно покрывается ссудов хлопкома.

Чтобы дать населению возможность засеять максимальную площадь озимыми с другой стороны приготовиться к весенному севу является существенно необходимым начать работы возможно ранее.

Вследствие этого УВХ предусматривает необходимость начать работы в сентябре, с тем чтобы окончить их к марту 1927 г. согласно прилагаемому плану работ.

В этом случае можно расчитывать на засев озимых в пределах площади в 2000 гектар что по принятому составу культур даст около 5000 гектар озимых.

Так как засеву должно предсшествовать распределение земель между членами товарищества, то необходимо приступит к проведению хозяйственной съемки и распределению земель в самом срочном порядке.

Сверх того необходим целый ряд мероприятий по организации АГРО и других видов помощи по линии Наркомзема, проводимых в самом срочном порядке.

Для увязки на месте теятельности Наркомзема УВХ и Мелиоративного Т[оварищест]ва, и для возможности разрешения имеющих возникать в процессе этой деятельности вопросов с подлежащей быстротой и автор[и]тетностью необходимо создать особый орган. Таким органом могла бы быть тройка составленная из представителей Наркомзема, УВХ и Мелиоративного Т[оварищест]ва.

Проект инструкции означенной тройки при сем прилагается.

Начальник Управления Водного хозяйства КССР
К. Сарымулдаев

ЦГА РК. Ф.30. Оп.1. Д.620. Л.271-273. Подлинник.

№30
Служебная записка начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) об освоении орашаемых земель в Чардарьинской степи

г. Кзыл-Орда *6 октября 1926 г.*

Постановлением Совнаркома КССР признано необходимым освоение орошаемых земель в Чар-Дарьинской степи до начала посевного сезона 1927 г., в связи с чем утверждено перенесение части работ из плана 1926-[19]27 г. на нынешний операционный год.

В связи с передвижкой работ УВХ представлено право кредитования в Сельхозбанка в счет поступлений по кредитам УВХ на 1926--[19]27 г.

Однако, так как Сельхозбанк условием ссуды ставит гарантию Наркомфина КССР, а последний по формальным соображениям базирующимся на том, что кредиты УВХ не проходят по сметам КССР, от дачи гарантии воздерживается, то фактически УВХ необходимых средств получить не может. Таким образом

постановление Совнаркома не может быть приведено в жизнь, а это ставит под удар осуществление намеченной программы работ по Чар-Дарье.

Ушпешное проведение работ по Чар-Дарье имеет чрезвычайно важное значение для Казахстана, как работ выявляющих организационные способности нашей Республики в отношении развития хлопковых площадей, и неудачные результаты этого года могут отразиться на последующих отпусках кредитов. Принимая во внимание:

1. Что через Сельхозбанк проходят весьма значительные суммы по кредитам УВХ, вполне гарантирующие своевременную оплату просимой УВХ ссуды около 240 000 руб.;

2. Что смета УВХ на 1926--[19]27 г. в сумме свыше 7 000 000 руб., хотя и не проходит по плану кредитования КССР, но принят ЭКОСО, и Водохозяйственным Комитет[ом] Ср[едней] Азии, равно как и Совнаркомом КССР;

3. Что вопрос о необходимости и возможности кредитования УВХ в Сельхозбанке рассматривался особо в Совнаркоме.

Следует признать, что с одной стороны Сельхозбанк мог бы считать УВХ за кредитоспособного клиента и без гарантии Наркомфина, а Наркомфин со своей стороны мог бы дать гарантию тем более, что часть сумм по кредитам УВХ проходит по кассе Наркомфина.

Ввиду изложенного пологал бы, что в действиях означенных учреждений формальные соображения превалируют над существом дела в результате, чего интересам республики может быть причинен ущерб.

Поэтому просил бы Крайком оказать содействие к устранению вредных трений по ностоящему делу и предложить Сельхозбанку и Наркомфину КССР найти надлежащие оформления для срочного отпуска необходимых для работ кредитов в сумме предусмотренных планом работ – на сентябрь 106 135 р. и на октябрь 132 480 р.

Приложение: Выписка из протокола ВХК[101].

Нач[альник] УВХ КССР
Сарымулдаев

Управделами: Попов.

ЦГА РК. Ф.Р-530. Оп.1. Д.1. Л.91-92. Машинописная копия.

№31
Доклад К. Сарымулдаева «О водном хозяйстве» на III сессии КазЦИК V созыва

г. Кзыл-Орда *7 декабря 1926 г.*

Прежде, чем приступить непосредственно к отчету о проделанных Водхозом работах, я считаю необходимым остановить ваше внимание на предпосылках,

[101] Данный документ не публикуется.

которые прослужили поводом к созданию водного хозяйства, призванного проделать большую политическую и экономическую работу.

Этих предпосылок две: одна политическая, другая экономическая. Политическая предпосылка? Если по договору между пролетариатом и крестьянством пролетариат обязался передать крестьянству помещичьи земли, то этот договор пролетариатом в центральных районах Союза выполнен.

В отношении же крестьянства окраин, этот договор еще совсем не выполнен. Если это было вполне возможно и легко выполнимо в России, путем отобрания земли у помещиков и передачи ее крестьянству, то в условиях Казакстана, на окраинах, в том числе и в Средней Азии мы таким порядком выполнить не могли, во-первых, потому, что наши баи не имели такого количества земель, которым обладали помещики в России, и кроме того, земля сама по себе в этих окраинах без орошения никакой ценности не имела и для того, чтобы выполнить этот пункт договора мы должны были обводнить землю, передать ее крестьянству и тогда считать этот пункт договора выполненным. Это – предпосылка политическая, которая вызвала необходимость организации правления и органов водного хозяйства.

Экономическая предпосылка? СССР в целом – страна аграрная. Индустриализация страны тесно связана благополучием с сельским хозяйством. Казакстан, как удачно выразился тов. Голощекин – страна архиаграрная, где все дальнейшее развитие хозяйства страны зависит от благополучия сельского хозяйства. Для подтверждения приведу одну маленькую цифру, хотя она запоздалая, но значения, думаю, еще не потеряла. По данным ЭКОСО Казакстана бюджет нашего народного хозяйства в 1924 году составляет 88% от доходов сельского хозяйства и 11% от промышленности. Развитие сельского хозяйства в южных губерниях и автономной Кара-Калпакской области Казакстана, основанием которого служило скотоводство, вследствие политики царизма, когда отбирались у него лучшие земли и удобные кочевые пути – в дальнейшем было очень затруднено. Примитивные способы ведения хозяйства не давали возможности вести борьбу с природными невзгодами и благодаря этому, обстоятельству, с одной стороны, мировая война 1914-1918 годов, социальные сдвиги за годы революции и голод 1917-1918 годов обострили это положение. Вместо скотоводческого хозяйства, составляющего раньше основное хозяйство этих районов, мы видим сильное развитие земледелия.

Значение Южного района Казакстана. Территория Казакстана по своим естественноисторическим условиям делится на несколько экономических районов. Один из этих районов – южный – является единственным хлопководческим районом в Казакстане. Он занимает благоприятное положение по отношению к Средне-Азиатскому хлопководческому району, гранича с ним и служит ремонтной и зерновой базой для хлопководческих районов Средней Азии.

Если мы остановимся дальше на характеристике отдельных губерний южного района, то Сыр-Дарьинская губерния занимает следующее положение: количество свободных хлопковых земель, выявленных обследованием, достигает до 1250000 гектаров земли, которая распределяется по районам: Голодная степь 400 т., Чар Дарьинская 350 т., Атрар 400 т., Крукелес 150 т., и, кроме того, на

низовьях к Сыр-Дарьи имеется 100 т. гектаров земли, признанной вполне годовой к рисоводству – другой важной культуре.

При орошении и освоении указанных земель, которое ставит себе целью водное хозяйство, перспективы этого района выражаются в следующих данных. Предполагая норму в 6½ десятин на хозяйство, которая принята для хлопковых районов средней Азии и в том числе южных районов Казакстана, на означенных землях можно заселить до 155 тыс. вполне экономически мощных хозяйств. Безземельных в Сыр-Дарьинской губернии не много, что даст возможность переселения из других маловыгодных и безземельным районов республики.

Возможность развития хлопководства в этом районе доказывается всеми имеющимися данными. Полеводческое хозяйство Сыр-Дарьинской губернии в хлопководческих районах занимает 40% и если мы сумеем развить посевы хлопка, то будем иметь до 400 т. дес. хлопка, что даст при минимальном урожае, установленном в 50 п. Для этого района хотя обыкновенно эта норма превышается, до 20 миллиона хлопкового сырца.

Для нужд текстильной промышленности в хлопке в данный момент ежегодно государство вынуждено тратить на закупку хлопка до 120-130 миллион руб. золотом. При таком положении каждый лишний пуд хлопка, собранный на территории Союза, будет иметь большое значение и будет считаться большой победой на этом фронте.

Валовая доходность хлопкового хозяйства в 400 000 десятин выражается в 80 миллион руб. При расширении посевов хлопка в дальнейшем возможно создание хлопкоочистительных заводов и в связи с этим маслобойной и даже текстильной промышленности. Большое политическое и экономическое значение для государства будет иметь создание этой промышленности. Население этого района беднота, не имеющая доходов, при этом безработице в сельском хозяйстве она может себе достать заработок в этой промышленности, развиваемой последствии развития хлопка в этом районе.

Хлопковые посевы по всем губерниям в южной части Казакстана в нынешнем году составили 52 тысячи десятин.

Кроме того, имеется еще один момент, который усугубляет необходимость развития работ водного хозяйства по этим губерниям. По данным нынешнего года на каждое хозяйство в южном Казакстане приблизительно приходится в 1½ десятины. Дальнейшее развитие сельского хозяйства в этих районах, без работ Водхоза по обводнению ненужных земель, невозможно.

Вся площадь Сыр-Дарьинской губернии[102] равна 21 милл. и выявлена за последний период еще около 2 миллион десятин, всего вполне годных для орошения в Сыр-Дарьинской губернии мы имеем 4 миллиона десятин. Орошенная земля по данным 1915 г. равна 722 т. десятин в 1925 году 283 т. десятин и немного больше в 1926 году.

[102] Сыр-Дарьинская губерния – административно-территориальная единица Киргизской (с 1925 - Казахской) АССР, существовавшая в 1924-1928 годах. Центр – город Чимкент. Губерния образована 12 декабря 1924 года из Сырдарьинской области.

Территория Джетысуйской губерний[103] равна 20 миллионам десятин, причем вся территория Джетысуйской губернии вполне пригодна для сельского хозяйства. Несмотря на это, необходимого развития сельское хозяйство в Джетысу не получило благодаря тому, что отсутствовали удобные пути сообщения. В связи с постройкой Семиреченской железной дороги значения Джетысуйской губернии и рост экономики Джетысу должны коренным образом улучшаться и она должна занять одно из первых мест в экономике всего Казакстана.

По данным 1915 года, орошаемая площадь в Джетысуйской губернии составляла до 700 т. десятин. Вследствие войн 1914-1918 года и революции эта посевная площадь сократилась. Если взять такую большую территорию при малой населенности Джетысуйской губернии и взять орошаемую площадь, равную 700 т. десятин, то из этого видно как интенсивно было развитие земледелия в Джетысу. Интенсивность особенно в Джаркентском уезде доходит до 92%, затем Алма-Атинский уезд 81% и меньше всего в Лепсинском – 36% . При чем в Джаркентском уезде 92% составляет земледелие на орошаемой площади и 8% на багаре. В Алма-Атинском уезде 80%-на орошаемой площади и 19 % на багаре.

Эти цифры показывают, насколько жизненна и необходима ирригация в условиях Джетысуйской губернии. В данный момент все эти площади заняты под зерновой культурой. Возможности развития других культур в Джетысу – имеются.

Если взять Джаркентский уезд, то возможность развития хлопководства в этом районе мало кем оспаривалась. Кроме того, в Джетысу имеем развитие табаководства и за последний период развивается разведение ворсовальных шишек, необходимых для суконной промышленности. Кроме того кендырное хозяйство, по реке Или, доходящее до 200-300 тыс. десятин, это само собой говорит о значении этой губернии. Площадь, орошаемая в 1925 году, составляла только 173 тыс. десятин.

Экономика Джетысуйской губернии очень тесно связана с экономикой Средней Азии. Если правительство ставит перед собой задачу развития хлопководства в Средней Азии, то эта задача не выполнима без соответствующего развития Джетысу. Джетысуйская губерния является основной ремонтной и зерновой базой, поэтому дальнейшее развитие хлопководства само собой должно сопровождаться развитием тех отраслей культур, которыми занимается большинство населения Джетысуйской губернии – скотоводство и земледелие. Помимо этого, как я сказал, мы имеем возможность развития таких ценных технических культур, как хлопок, опиум, ворсовальные шишки, кендырь и т. д.

---

[103] Джетысуйская губерния – административно-территориальная единица Киргизской (с 1925 - Казакской) АССР, существовавшая в 1924-1928 годах. Центр – город Алма-Ата. Губерния образована в 1924 году из северных уездов Джетысуйской области. Делилась на 4 уезда: Алматинский, Джаркентский, Лепсинский, Талды-Курганский. 17 января 1928 г. губерния была упразднена. Ее территория распределена между Алма-Атинским и Семипалатинским округам.

Вся территория Кара-Калпакии доходит до 22 миллионов десятин. 9 миллионов составляют пески, негодные к орошению. Посевная площадь в 1925 году доходила до 87 тыс. десятин, с перелогами и залежами до 120 т. Вся территория, за исключением устья реки Аму-Дарьи является землей хлопководческой. По последним данным годных земель под хлопок в Кара-Калпакии до 1200 тыс., которые распределяются таким образом: Шураханский округ – 500 тыс., Саракамышский – 400 тыс., Ходжели Кунградский – 200 тыс. Наличие запаса воды в реке Аму-Дарье и хорошие климатические условия дают полное основание к развитию хлопководства в КАО. Несмотря на благоприятные климатические условия большой запас воды и трудоспособность дехганства Кара Калпакии, мы видим пока регресс в развития сельского хозяйства в КАО.

Это объясняется следующим: река Аму-Дарья не имеет своего постоянного русла, ежегодно Аму-Дарья меняет русло, благодаря чему населению приходится ежегодно или вычищать свои каналы, или докапывать до того, чтобы довести голову канала до Аму-Дарьи. Этот период у кара-калпакского дехганства занимает весной иногда целый месяц в посевной сезон и, благодаря этому, население не успевает увеличить свою посевную площадь. Кроме того Аму-Дарья несет с собою массу ила, арыки загрязняются и требуются затрата больших сил и средств для того, чтобы арыки вновь пропускали воду. Этот вид повинности КАО тоже занимает почти месяц, как в момент посевного сезона. Кроме того, нынешняя Кара-Калпакская бывшая Аму-Дарьинская область[104] составляла отдельную область в Туркреспублике, которая не заслуживала того внимания, которого заслуживали ближайшие области Туркреспублики. Эта область служила местом ссылки политических и других преступников. На Кара-Калпакию более или менее обратили внимание только почти с момента национального размножения Средней Азии. Выявлены таким образом возможности в КАО и выявляемы в нынешний момент УПРАНАДом очень большие и в будущем в хлопководческом отношении КАО должна занять одно на первых мест не только в КССР, но и в Средней Азии. Поэтому необходимо усилить орошение КАО. Необходимо произвести тщательные обследовательские работы, прежде чем тратить государственные деньги, это займет известной период времени.

Для подтверждения трудоспособности кара-калпакского населения считаю необходимым привести пример из того, что произошло за последний период. Одним из больших районов КАО является Чимбайский район, для этого района силами и средствами населения после исследовательской работы УВХ сейчас приведен один основной магистральный канал для всего района. Если взять затраченные средства, то они громадны, таких денег мы не получали бы и такую работу не сумели бы провести.

Вот характеристики отдельных губерний южного района и те работы, которые мы ставим в ближайшие годы. За годы войны и революции ирригационная система разрушилось, что послужило одной из основных причин сокращения посевных площадей.

---

[104] Аму-Дарьинская область – административная единица на территории Туркестанской АССР Российской Советской Федеративной Социалистической Республики, существовавшая с октября 1920 года по 27 октября 1924 года.

По данным бывшей Туркреспублики, посевная площадь 1923 года по сравнению с 1916 годом сократилась на 50%. Катастрофическое падение сельского хозяйства, с одной стороны, обнищание, в связи с этим, населения, с другой стороны, и необходимость развития текстильной промышленности поставило перед правительством задачу организации учреждения, которое должно было проделать эту основную работу.

Было создание Управления водного хозяйства, тогда Управление Водхоза Туркреспублики, а теперь Управление водного хозяйства Казахстана и по всем национальным республикам Средней Азии.

Длина ирригационной системы по южным районам составляет до 32 тысячи километров и распределяется следующим образом: Сыр-Дарьинской губернии – 18 тыс., Джетысуйской – 10 тыс., Кара-Калпакии – 3 тыс.; водный дебет Сыр-Дарьинской – 493 метров вакупат, Джетысу – 563 метр. в секунду, по Кара-Калпакии данных нет. Положение ирригационных систем характеризуется следующим: вся система, за небольшим исключением, туземного типа, отличается длинной холостой частью с большим уклоном и отсутствием головных регулирующих сооружений, отсутствием водосборов; вследствие этого недостатка от того, что в каналах большой уклон, при наполнении канала водой страдает опять тот же канал, вода проливается, и канал не в состоянии вмещать в себе большое количество воды. От этого каналы заиливаются, и для очистки их ежегодно тратится большие средства, как со стороны государства, так и населения, в виде натурповинности. Несмотря на то, что длина канала достаточна для орошения большого количества площадей, но благодаря этому обстоятельству канал использован не больше чем на 30%, а остальные 70%, являясь по существу полезными, фактически использованы только частью. Исходя из этого состояния существующей ирригационной системы, управление водного хозяйства ставит задачу – восстановление орошения разрушенных до войны систем, урегулирование существующих систем и частичные орошение, для развития поливной площади, для развития сельского хозяйства.

В 1924-1925 г. – первый год своей работы Водхоз, созданный в результате национального размежевания, составил свой план на 5,354 тысячи рублей, включил в него 59 работ. Средства предполагали получить следующим образом: из государственного бюджета 364 тыс. рублей, местного бюджета – 154 тысячи рублей, мелиоративного фонда 196 тысяч и средства населения (натурповинности) – 4,700 тысяч рублей. Из этих 59 работ к концу 1924-1925 года выполнено 48 работ, не выполнены, остались 11 работ, из коих большие работы как Караспан в Чимкенте и Каскелен даже не были включены в работы 1925-1926 г. и они включены в план 1926-1927 г., остальные оставшиеся 9 работ – мелкого изыскательного характера, были проведены. Помимо плановых 59 работ и выполненных 48, выполнено 30 работ, не предусмотренных планом, выявленных в течение года по требованию мелиоративных товариществ.

К выполнению плана 1924-25 г. были такие причины: первая – размежевание водного хозяйства, что занимало несколько месяцев первого квартала; в связи с размежеванием бывшего Туркводхоза затормозилась финансирование, благодаря чему 11 работ не было выполнено. Кроме того, местный бюджет, взяв на себя обстоятельство, дать 153 тысячи, дал только 4 тысячи, а остальные не дал и работы, которые были предусмотрены на 150 тыс. рублей, остались не

выполненными. Израсходовано в 1925 году 3,705 тыс. рублей: государственных средств 302 тысячи, местных – 23 тысячи, мелиоративный фонд – 277 тысяч, средства населения 3,102 тысячи. Проделаны работы неустройства – 3200 т., улучшение водопользования - 38 тысяч, частичное орошение новой земли – 467 тысяч.

С первого дня существования Водхоз считал одной из своих задач – большое привлечение населения к водному делу через организацию мелиоративных товариществ. В момент размежевания мелиоративных товариществ на территории Казакстана было всего 5, в конце 1925 года было организовано дополнительно 51 товариществ, всего было 56 товариществ, объединявших 34 тысячи и имеющих 47 тысяч десятин земли.

Положение мелиоративного товарищества пока не блестящее, благодаря тому, что, во-первых, эта организация: новая и, во-вторых, вокруг этой организации соответствующее руководства пока отсутствовало. Кроме того, в первый момент работы государственный кредит имел очень короткий срок, что не давало возможности развить работу мелиоративных товариществ; срок кредита не был согласован с амортизацией средств в мелиорации и в ирригации. В ирригации амортизация средств происходит в более длительный срок, чем в промышленности. Принятыми мерами управления водного хозяйства срок кредита был до некоторой степени продлен, и теперь мелиоративные товарищества в совсем другом положении, чем в конце 1924-1925 года. В плане работы 1925-1926 года основные принципы те же, что и принципы 1924-1925 года: переустройство, улучшение систем и орошение новых земель. План 1925-1926 года был предусмотрен в начале на 10 с лишним млн. руб. но потом этот план был сокращен до 7 млн., а в середине года после обследование, произведенного комиссией СТО, был еще сокращен до 6 млн. рублей. Причин этого – финансовое затруднение, пережитое в тот момент Союзом. Но эти 6 млн. рублей проделаны следующие работы: на переустройство, урегулирование и улучшение систем затрачено 479 тыс. руб., на изыскательные строительные работы и новое орошение 546 тыс. Средства, затраченные на ирригацию путем натурповинности, еще не учтены, об этом сейчас говорить очень трудно. Кроме того, было затрачено на специальное статистическо-экономическое обследование 5 уездов Сыр-Дарьинской губернии 90 тыс. рублей. Среди произведенных в 1925-1926 году большой процент занимали исследовательские работы.

Многим кажется, что средства, затраченные на исследовательские работы, затрачены не экономно, не правильно. По-моему, такое мнение оснований не имеет. Возможно, тут имеется некоторое преувеличение значения того или другого исследования, но в основном исследования очень необходимы для дальнейшей работы водного хозяйства. Старых материалов исследовательских работ, которые бы отвечали требованием жизни, мы сейчас не имеем. Если были исследовательские работы раньше, то они имели свое специальное назначение и не были сообразованы с развитием хозяйства данной страны. Когда мы сейчас выдвигаем отдельные проблемы развития нашего хозяйства, то без таких данных, без исследовательских данных на основании существующего положения, утвержденного СТО, ни копейки средств получить невозможно. Каждая проблема, каждая работа должна быть обоснована и экономически, и технически.

Каждая копейка, истраченная на исследование, в результате приносит в Казакстан несколько тысяч рублей. Принимая во внимание серьезность работы по низовьям Сыр-Дарьи и Казалинске, включая туда проблему Чар-Дары, района Атрар, Кзыл-Ординский уезд, нами организованы в них отдельные управления. Изыскательная наша работа настолько серьезна и длительна, что те средства, которые были затрачены на обследование в нынешнем году, будут казаться мизерными в сравнении с теми средствами, которые предстоит затратить.

1925-1926 год, а также 1924-1925 год в вегетационном отношении были самыми плохими годами. Во-первых, зима была белоснежная, во-вторых, весна, как в прошлом, так и в этом году, была морозная, суровая и вследствие этого, как в прошлом, так и нынешнем году ожидались засуха и сокращение посевной площади. Но, несмотря на такую угрозу, благодаря проделанным регулировочным работам на существующего количества воды, мы к данному отчетному году в результате этих работ получили не сокращение посевной площади, а даже некоторое ее увеличение, увеличение, в общем, по целой губернии, а в отдельных частях, в частности в Кзыл-Ординском и Казалинском уездах имеется некоторое сокращение.

Количество мелиоративных товариществ тоже возросло. Сейчас мы имеем для работы мелиоративных товариществ 799,345 руб. 65 коп. Несмотря на ряд неблагоприятных обстоятельств, выразившихся, во-первых, в момент размежевания в задержке работы, во-вторых, очень неустойчивом финансировании и, в-третьих, в тех невзгодах, вроде бесснежной зимы и морозной весны, мы имеем в результате проделанных работ увеличение посевной площади по Сыр-Дарьинской губернии на 7 проц., по Джетысуйской губернии на 26 %. В абсолютной цифре это равняется 54 тыс. гектаров земли. Если принять во внимание все вышеуказанные моменты, эти достижения мы считаем довольно солидными.

Одной из больших работ, проделанных в этом году, было составление пятилетнего перспективного плана. При составлении этого плана основным был принцип, преподанный соответствующими правительственными и директивными органами: это, во-первых, увеличение, хлопковых площадей и во-вторых, защита интересов нижних Сыр-Дарьинских районов – Кзыл-Ординского и Казалинского уездов, борьба с захватом вод на верховьях Сыр-Дарьи. Основные директивы соответствующих органов нами были выполнены. Перспективный пятилетний план составлен на сумму 75,724. 024 рубля, из них по Сыр-Дарьинской губернии – 57.820.000 рублей, по Джетысуйской – 5.902.000 рублей и по Кара Калпакии – 12 миллионов рублей. Средства эти распределены по бюджету Союза 51 миллион с лишком, по бюджету национальному – 14 миллионов с лишком, по мелиоративному фонду – 9 миллионов с лишком рублей. Подробно останавливаться на этих работах не буду, ибо их очень много, укажу на основные работы, которые мы должны проделать по этому перспективному пятилетнему плану. Одна из больших работ, это – Голодная Степь, Чардара и устройство баражет в Кзыл-Орде и Казалинске.

Голодностепская проблема – одна из интересных проблем в работе водного хозяйства не только Казакстана, но и средней Азии. На работу в Голодной Степи обращено внимание даже Союзного правительства. Эта работа за последнее время формируется Союзным центром, вся работа рассчитана на 115 миллионов

рублей с выполнением ее в течение 8 лет. Одна десятина в Голодной Степи дает 900 рублей валового дохода, тогда как в других районах с одной десятины такого дохода ни одно хозяйство не получает. В результате выполнения работ в Голодной Степи мы будем иметь до 500 тысяч, будет орошено на территории Казакстана и остальное количество на территории Узбекской республики.

Союзным центром ставится вопрос о подарке к десятилетию Октябрьской революции; я считаю, что надо Казакстану, более заинтересованному в Голодностепской проблеме, поднять вопрос о включении в число подарков работы по орошению Голодной Степи.

В результате проведения перспективного плана работ мы будем иметь в 1931 году увеличение посева хлопка до 108,000 по Сыр-Дарьинской губернии, и до 29,000 по Кара-Калпакии. Общая площадь будет увеличена на 750 тысяч десятин, вместо 457 тысяч десятин, которые мы имеем сейчас, в Кара-Калпакии площадь будет увеличена до 95,000 десятин вместо 49,000, имеющихся в данное время. В Казакстане площадь будет увеличена на 297,000 десятин, т.е. увеличена на 70 проц. и хлопковая площадь до 71.000 т.е. увеличение в процентном отношении 194 проц. В Кара-Калпакии до - 45,000 т.е. почти на 50 проц. и хлопка до 30,400 десятин, т.е. по сравнению с 1925 годом на 240 %.

В связи с нашим перспективным планом, я хочу остановить внимание на землеустройстве. Вопрос землеустройства – один из острых вопросов в условиях Казакстана, особенно в условиях южного района. Этот вопрос острый потому, что удовлетворенность в орошенных землях южного района небольшая, как я сказал, полтары десятины; во-вторых, мы имеем немало безземельных дехкан, проживающих на территории губерний южного района; и, в-третьих, когда мы составляли перспективный план, то увязывали его не только с интересами Казакстана, но и с интересами всего Союза. Одним из основных моментов выполнения работ по этому плану было не только орошение, которое мы должны провести, но и освоение орошаемых земель. По плану к концу каждого года мы должны дать тот эффект, который, утвержден перспективный план, ожидали как правительственные органы Казакстана, так и органы Союза.

В деле землеустройства мы имеем некоторую отсталость со стороны Наркомзема. Несмотря на то, что мы живем 2 года в составе Казакстана, вопрос о землеустройстве южных районов до сего времени не был согласован. В течение двух лет происходила борьба за обладание друг другом между Наркомземом и Казводхозом.

Если бы в течении этих двух лет мы отбросили эту борьбу и стали только практически работать, согласовывать перспективы и планы водоустройства и землеустройства, то наверняка к этой сессии была бы проделана уже большая работа. Но, так не случилось, и вопрос о землеустройстве остался пока неразрешенным.

Кроме того, мы имеем неосвоенные обарыченные земли по Сыр-Дарьинской и Джетысуйской губерниям. Обарыченной называется земля, около которой проходит вода и есть готовые арыки. Если освоить эту землю населением, то воду можно было дать своевременно. Обарыченных земель очень большое количество до 500.000 десятин. Некоторые места не заселены благодаря тому, что они заболочены, в некоторых местах появились заросли колючки, но есть большая территория, которую можно освоить; она не освоена только потому, что

план землеустройства с планом водоустройства не был согласован. Землеустройство идет своим чередом в тех районах, где нет воды, а водоустройство идет по своей линии. По-моему водоустройство и землеустройство должны идти параллельно, проводя работу в одном и том же месте.

Теперь вопрос о структуре органов водного хозяйства. Структура водного хозяйства в данный момент такова: мы имеем в Москве главный Ирригационный комитет, в Средней Азии водохозяйственный комитет и, кроме того, водхозы на межнациональных системах и водхозы в национальных республиках. Если существование водохозяйственного комитета и МНВХ были необходимы в условиях бывшей Туркестанской республики, когда отсутствовал регулирующий орган – главный ирригационный комитет, то теперь, когда он уже функционирует, существование водохозяйственного комитета и межнациональных водхозов я считаю не правильным. Они вызывают очень большой накладной расход, их содержание стоит около 1-2 милл. рублей. Если эти деньги направить на производство, то можно было бы получить большой эффект, с другой стороны множество согласовательных органов, множество инстанций все время тормозило, тормозит, и будет тормозить работу. Для того чтобы провести какую-нибудь работу в Средне-Азиатском водхозе, необходимо разрешения вопроса ждать минимум 3 месяца. Иногда эти три месяца совпадают, как раз с приходом необходимых работ и когда вопрос разрешен – наступает зима и провести работу нельзя, она задерживается на год. Нужно структуру органов народного хозяйства изменить в сторону ликвидации излишних органов и расширения прав существующих нацводхозов.

В нашей работе есть и недостатки.

Во-первых, в вопросе о настоящем положении Казводхоза. Казводхоз как будто бы является органом для всего Казакстана, а фактически я сейчас перед вами докладываю о работе только в южных районах. По нашей ли вине или вине других органов, мы обслужить другие районы Казакстана не сумели. Часть Казакстана обслуживается НКЗемом, а не Казводхозом, часть же специальным органом Казводхоза. Мы считаем, что все вопросы по водному хозяйству всего Казакстана должны быть сосредоточены у нас. НКЗемом водное хозяйство других районов не охвачено. Наркомат эту работу проводил через свой мелиоративный отдел, который имеет ограниченные функции, и водное хозяйство в других губерниях страдает от этого. Разве нет таких районов, например, в Семипалатинской губернии, где имеется искусственное орошение, также в южной части Акмолинской губернии, в этих районах работа водного хозяйства требуется, и мы считаем с точки зрения интересов дела, чтобы водные вопросы были сосредоточены в одних руках, чтобы за это дело отвечало одно учреждение.

Второй момент – мы технически еще не особенно сильны, собственно с эти страдают наши низовые органы. Наши представители на местах неправильно понимают свои задачи и страдают от недостатка технических знаний. В этом отношении перед нами стоит большая задача – специализации нашего аппарата на местах.

Похвастаться коренизацией наших органов мы пока не можем, правда, мы не менее коренизированы чем любой другой наркомат, но мы считаем это

недостаточным, ставить этот вопрос форсированным темпом, невозможно, так как заменить техника простым человеком нельзя. Мы считаем одним из серьезных моментов в нашей работе подготовку новых кадров работников из коренного населения через соответствующие школы.

Содержание арыкаксакалов и мирабов относится за счет населения, при чем они, во-первых, несвоевременно получают содержание, во-вторых, в условиях аула они зависят от более зажиточной части населения. Неурегулированность водопользования в аулах зависит от неправильности понимания задач водного хозяйства. Для этого необходимо поднять квалификацию низовых водных работников через соответст. курсы и, во-вторых, необходима экономическая независимость их от аульных баев, а это, возможно, достичь только перенесением их содержания на государственный бюджет через соответствующие органы Водхоза, и собираемые средства для этой цели с самого населения, которое их дает,- беспорядочно, вносить в Водхоз.

При существующем порядке финансирования Водхоза, правильно поставить водную работу ни в каком случае нельзя, должен быть найден постоянный источник финансирования, который бы давал средства Водхозу и для развития его работ. Таким источником, мы считаем, должны быть средства, собираемые от населения, пользующегося водой, а так же от тех предприятий, которые движутся посредством воды, они должны из своих прибылей отчислять некоторую долю для создания ирригационного фонда. Ирригационные работы не терпят отлагательства, их вопросы требуют скорейшего разрешения. Мы считаем необходимым введение дополнительного ирригационного налога в союзном масштабе, признавая, что дело развития Водхоза есть дело не только самого населения, и отдельных национальных республик, а дело всего государства, ибо развитие посевных площадей в Казакстане, или Средней Азии, и развитие хлопководства в конечном итоге дает пользу и для всего Союза. Можно сказать, что какое до этого дело архангельскому крестьянину, он ирригации не понимает. Считают такую постановку неправильной, во-первых, потому что если в условиях России крестьянин трудится только когда сеет и жнет, то крестьяне в Казакстане и Средней Азии имеют другие моменты, орошение, чистку арыков, они вкладывают свой дополнительный труд. Благодаря этому обстоятельству Казакстан и Средняя Азия обеспечены урожаем и мы получаем обще-государственный доход. Если в Самарской губернии может получиться неурожай, засуха, но здесь этого не бывает, потому что здесь посев обеспечен орошением, какую то долю этого получает крестьянин, который живет в Архангельской губернии.

Работу ирригации нельзя укладывать в рамки отдельного хозяйства или отдельных республик. Отдельные республики не сумеют справиться с этой задачей, ибо это задача превышает их силы. Возьмите развитие хлопководства. Мы связаны тут интересами общесоюзного хозяйства. Если мы так понимаем, и я считаю это единственно возможным в данный момент, то необходимо введение дополнительного ирригационного налога.

Еще один момент, на котором я хотел остановиться – это отсутствие водного закона. Часто бывает, что неправильно пользуются водою, потому что у нас не существует водного закона и не урегулирован этот вопрос. Чтобы работа в этом направлении была нормальна, необходимо скорее издать водный закон.

В работе Казводхоза за отчетное время мы все же имеем кое-какие достижения. Задача, которое правительство Казакстана ставит перед собой, громадная и длительная и разрешима ни в один год, а может быть в десятки лет. Чтобы Водхоз сумел выполнить такую политико-экономическую задачу необходимо создание вокруг Водхоза соответствующего внимания и авторитета, чтобы эта организация могла бы выполнить возложенные на него задачи.

Вечернее заседание. 7 декабря. Доклад тов. Сарымулдаева о водном хозяйстве. – С. 1-12. // 3-я сессия Казакского Центрального Исполнительного Комитета 5-го созыва (3-8 декабря 1926 г.): Стенографический отчет. – Кзыл-Орда: КазЦИК, 1926.

№32
Заключительное слово К. Сарымулдаева на прениях по его докладу на III сессии КазЦИК V созыва о водном хозяйстве Казахстана

г. Кзыл-Орда *8 декабря 1926 г.*

Разрешите мне раньше всего дать несколько справок.

Многие товарищи, в особенности в Джетысу и Кара-Калпакской области, вчера говорили, что на их территории ничего не сделано и нечего не делается. Конечно, мы удовлетворять потребности каждого аула, а в особенности хозаула не в состоянии. Это задача – не ближайшего будущего. Но когда мы ставим работу, то исходим из нужд целой губернии. Прошлый год был первый год практической работы, это был год организационной работы. За этот год и в Кара-Калпакии, и в Джетысуйской губернии сделано много. Во-первых, и в Джетысуйской губернии, и в Кара-Калпакской области отсутствовали всякие исследования, никто о положении систем не имел никакого представления и основная работа, проделанная за этот год в этих двух губерниях была исследовательской работой.

На 1926-1927 год мы уже ставим практическую работу по устройству вододелителей, головных сооружений акведуков, перебрасывающих воду из одного водоема в другой.

Теперь я хотел вспомнить перед вами одни моменты из моего доклада вчерашнего дня. Я сказал в конце доклада, что у нас есть масса недостатков, которые мы частично сами знаем, но если не знаем то ваше выступление будет для нас большим уроком, мы знаем свои недостатки и используем все сказанное. Но иногда товарищи сваливают на нас то, что сами они должны были сделать. Так, например, Кошкунов сказал, что мы не сумели дать местам – низовым аппаратам руководства. Эти люди ближе к вам, гидротехников в Талдыкурганском и Лепсинском уездах мы не в состоянии подбирать и это должна сделать местная власть.

Один из товарищей – Надырбаев останавливался на вопросе о реке Чу. Это межнациональная река и работа там проводится не нами, а межнациональным водхозом, но мы не в стороне этого вопроса, мы требуем от межнационального водхоза скорейшего разрешения вопроса о распределении воды реки Чу, вопрос этот не более затруднительный, чем в других водных системах, протекающих по

нашей территории, т. к. там необходимо построить сначала плотину, которая распределяла бы воду между территорией Киргизии и Казакстана и уже исходя из этого мы сможем поставить вопрос о разрешении дальнейших работ по орошению. Работа эта проводится, в пятилетний план она включена и при выполнении этого плана мы разрешим этот вопрос. Когда сооружен, будет главный магистральный канал, тогда мы сможем, это сделать и потребность аулов может быть удовлетворена, а сейчас мы этого сделать не можем и средств на это не имеем.

Правы были товарищи, когда говорили, что распределение средств по пятилетнему плану было не справедливо, это правда, но на справедливо было не потому, что здесь какая то злая рука хотела по своему распределить и перебросить средства из Джетысуйской губернии в Сыр-Дарьинскую и из Сыр-Дарьинской губернии в Кара-Калпакию, тут мы исходили из основных директив. Перед нами стояла решающая задача – развить хлопководство, и поэтому основные средства сосредоточены в хлопковых районах. Во-вторых, не было возможности получить больше средств для Джетысуйской губернии – ввиду отсутствия удобных путей сообщении развитие хлопководства в Джетысу, хотя бы на реке Чу невыгодно для промышленности, потому, что вывоз хлопка оттуда будет стоить слишком дорого. То же в отношении хлеба, Джетысуйская губерния могла бы выделить большую долю и удовлетворить хлебом потребности хлопковых районов, но вызов его слишком затруднителен и цена на Талдыкурганский и Лепсинский хлеб была бы выше цены на хлеб, который привозят из России: поэтому воздержались дать больше средств Джетысу. В ближайшем будущем вывоз из Талды-Курганского и Лепсинского уездов не будет сокращен, эту возможность мы получим с проведением Семиреченской железной дороги и в дальнейшем мы получим средства для Джетысу и разовьем вывоз.

Дальше говорили в отношения мирабов, что мы их назначаем будто бы из боев. Мы их назначаем по представлению исполкомов. Имеется в исполкомах специальная инструкция о том, что кого надо назначать на эту работу.

Тов. Султанбеков[105] здесь говорил, что землеустроительной работе мы не могли близко подойти к южному району, потому что вопрос этот был сосредоточен в Особкомземе, а Наркомзем никакого отношения к этому не имел. Мы три раза писали Наркомзему и не получили ответа. Мы заявили в Совнарком, что Наркомзем на этот вопрос ничего не отвечает и, наконец, после постановления СНК, когда было приказано Наркомзему принять меры и включить в план роботы по землеустройству эти орошенные районы. Тогда Наркомзем немного зашевелился, в результате была создана Чардарьинская комиссия. Когда ставился вопрос об освоении территории, Наркомзем ничего не сделал, и мы вынуждены были делать доклад в СНК, после чего была назначена комиссия. Это, правда, вызвало лишние расходы, но если бы каждая организация знала свое дело, мы избегли бы и лишних расходов и создание лишних комиссий.

[105] Султанбеков (Джагфар) (1898-1938) – Родился в Кустанайской обл., казах. С 1932 г. пом. Директора Карагандинского каменноугольного треста, в 1938 г. начальник планово-финансового отдела Наркомвнуторга КССР. Осужден ВКВС СССР к расстрелу 25.02.1938 г., реабилитриован ВКВС СССР 31.10.1957 г.

Тов. Кенжин вчера говорил, что старый Казахстан представляет собой культурную окраину – Семипалатинская губерния, Акмолинская, Уральская и Приуральская полоса? Но он забывает, что в старом Казакстане есть такие районы, которые нуждаются в ирригации.

Мне хочется вспомнить слова тов. Калинина, который после ряда неурожайных лет в Самарской губернии и в центральной России сказал, что мы будем страдать до тех пор, пока будем зависеть от бога, если бог пошлет дождь, то мы будем иметь урожай, если нет, то урожая не будет. С этого момента ставится вопрос об орошении Самарской губернии, а там не хуже вашей территории, где все время урожаи получаются без орошения.

Тов. Султанбеков выступал против последнего пункта революции, которая у вас на руках. Этот пункт нам не так страшен, как вам кажется. Там говорится: «поручить президиуму КЦИК, проработать о возможности объединения всех водных вопросов в управлении водного хозяйства, о возможности передачи мелиоративного отдела Наркомзема и возможности превращения Водного хозяйства в наркомат». Нами этот вопрос еще не передается на проработку, но время, которой мы будем доказывать – можно или нельзя; но постановка этого вопроса необходима; в дальнейшем в таком неопределенном положении мы оставаться не можем. Если мы в отношении Наркомзема требуем своего права, то Наркомзем требует по отношению к нам не своих прав, а хочет к себе присвоить часть наших прав. Наркомзем в своем мелиоративном отделе водных вопросов северного Казакстана охватить не в состоянии, потому что вчера т. Султанбеков говорил, что мелиоративный отдел существует как придаток для землеустройства: если они землеустраивают, то они посылают туда ряд гидротехников, которые проводят эту работу, оказывается этот отдел нужен только во время землеустройства, в ранее землеустроенных районах разве не надо работать? По-моему, такой мелиоративный отдел, который имеется в Наркомземе, исходя из той программы работ, о которой говорил тов. Султанбеков не нужен нам.

Мы понимаем мелиоративную работу в более широком виде − проводить мелиоративные работы не только при землеустройстве, а и уже землеустроенных районах. Если это так, то эта работа должна быть сосредоточена у нас.

Страшно было для т. Султанбекова назвать нас наркоматом, страшно превращение водного хозяйства в наркомат. Меня это особенно не страшит. У нас не существует такого предела, что до сих пор наркомат, а дальше он не может быть наркоматом, может быть, у буржуазного правительства такая мерка есть, но мы этого слова не боимся. Если жизнь требует, чтобы сегодня Казводхоз превратить в наркомат, мы это проведем, если жизнь потребует уничтожить Наркомзем, это так же будет проведено. Будет ли это наркомат, получит ли он другое название, – но пользоваться известными правами в проведении возложенных на него задач Казводхоз должен.

Утреннее заседание 8 декабря. Окончание прений по докладу т. Сарымулдаева и его заключительное слово. Принятие резолюций. Закрытие сессии. – С. 1-4. // 3-я сессия Казакского Центрального Исполнительного Комитета 5-го созыва (3-8 декабря 1926 г.): Стенографический отчет. – Кзыл-Орда: КазЦИК, 1926.

№33

Служебная записка начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) о назначении Адинаева замначальником управления по Чардаре

г. Кзыл-Орда *5 февраля 1927 г.*
Секретно

Управление работ по Чардаре находясь оторванно, как от УВХ, так и губводхоза и округа, не имеет достаточного контроля. К сожалению, из-за отсутствия более или менее подготовленного работника партийца, своевременно, при создании Управления, включить в штат не могли.

В данный момент, в аппарате имеем одного, знакомого с водным делом, работника тов. Адинаева, но использовать его мешает наложенное на него партвзыскание Крайкома.

Намечаемая нами для него должность зам. начальника Управления не слишком ответственная, и, кроме, того, он будет находиться в Чардаре на месте работ, и потому полагал бы возможным его использовать на этой работе.

Сообщая об этом, прошу соответствующего указания по данному вопросу.

Начальник УВХ КССР
Сарымулдаев

Зав. Секретной частью: Мартышев.

ЦГА РК. Ф.Р-530. Оп.1. Д.21. Л.86. Машинописная копия.

№34

Письмо начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Водохозяйственный комитет Средней Азии о вопросах заработной платы в системе водного хозяйства

г. Кзыл-Орда *16 февраля 1927 г.*
Секретно

Прилагая при сем копию штатной ведомости Куня-Дарьинской изыскательской партии, присланной в УВХ для утверждения, считаю необходимым поставить Вас в известность и просить о принятии соответствующих мер по следующим вопросам имеющим принципиальное значение:

1. Указанные в ведомости размеры полевых окладов являются чрезмерными вообще и в частности по отношению к таковым, установленным для аналогичных работ других партий и отрядов, работающих на территории КССР иногда в более неблагоприятных условиях, чем это имеет место в Хорезме и Кара-Калпакии.

В отдельности особое внимание заслуживает тарификация таких должностей, как например:

1. Счетовод (351 р. 52 к.)
2. кассир (259 р. 35 к.)
3. Завхоз (377 р. 16 к.)
4. Конторщик-кладовщик (259 р. 35 к.)
5. Машинистке (259 р. 35 к.)
6. Начальники отрядов (495 р. 49 к.)

В силу того, что для работников изыскательных партий ВХК и Средней Азии УВХ работающих на той же территории установлены такие же оклады, а иногда даже выше **(**смета УХПС, утвержденная ВХК**)** УВХ КССР лишено возможности оказать влияние в этом отношении на установление более нормальных ставок без риска остаться без работников.

Не располагая какими либо излишками оперативных и административно-хозяйственных средств и придерживаясь взглядов на постановку дела, при которой бы средства максимально использовывались на работы, а не на содержание личного аппарата ради аппарата – УВХ не может без тревоги смотреть на усиливающиеся тенденции в Средней Азии объединенных органах к увеличению ставок выше допустимых пределов. Одновременно с этим УВХ напоминает ВХК, что одной из основных задач ВХК Средней Азии является планирование и увязка мероприятий по водному хозяйству, а потому естественно было бы ожидать, что в вопросах заработной платы имеющих особо важное значение для проведения таких мероприятий ВХК также окажет свое влияние.

Начальник Управления Водного Хозяйства КССР
Сарымулдаев

Управделами УВХ: Руцинский.

ЦГА РК. Ф.Р-530. Оп.1. Д.20. Л.84-84 об. Машинописная копия.

№35
Докладная записка К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) о сокращении штатов по центральному управлению и местным органам Управления водного хозяйства КАССР

г. Кзыл-Орда *16 апреля 1927 г.*

До сокращения штатов существовала следующая структура КазУВХ и его филиалов:

1. Центральное Управление с отделами:

а) Управления делами с Хозчастью.
б) Плановый Отдел.
в) Производственный Отдел с п/отд. Спец. Снабжения.
г) Эксплоатационный Отдел.
д) Мелиоративный Отдел.
е) Бухгалтерия.

Количество штатных единиц по Центральному аппарату равнялось – 140.

2. Местные органы:

а) Губ и Обл водхозы и

б) Водные Округа со штатом – первые в 31-32 человека и 2-е от 20 до 40 человек.

Штат Центрального управления и местных органов выражался в 545 един[иц].

Над вопросом сокращения аппарата и выработки рациональной структуры, КахУВХ задумывалось еще задолго до постановления РКИ Союза СССР, о проведений сокращения на 50 %, т. к. штаты являлись сильно преувеличенными.

В результате, в конце февраля штаты КазУВХ были сокращены на 150 единиц, из коих на центральный аппарат пало – 48 единиц, и на местные органы 102 единиц.

Вслед за этим, до получении через Водхозком директивы НК РКИ Союза о сокращении аппарата на 50 %, в середине марта была произведена коренная реорганизация УВХ КССР с доведением числа сокращаемых единиц до 274, т. е. 50 %.

Структура УВХ приняла следующий вид:

1) Центральный аппарат в 60 единиц, с отделами:

а) Административно-финансовый.

б) Эксплоатационный.

в) Технический.

г) Мельбюро.

Джетысуйский и Сыр-Дарьинский губводхозы совершенно ликвидировались и взамен их, для связи с губернскими организациями, установлены должности губинженеров, подчиняющихся губисполкому и УВХ и содержащиеся за счет последнего.

Исходя из особых условий Кара-Калпакской Автономной области, трудности водопользования и невозможности создания там сильных округов, Кара-Калпакский облводхоз оставлен с доведением его штата с 31 до 16 единиц.

Исходя из обслуживаемой площади объединены 4 округа в 2 (Казалинский с Кзыл-Ординским и Кунград-Ходжелийский с Чимбайским) и оставлено вместо 13 округов – 11. Штаты округов колеблются от 12 до 26 единиц.

При установлении линейного штата (учгидротехников) принималось во внимание условия водопользования и контактность района. Нагрузка на одного учгидротехника от 3 до 10 тысяч десятин.

В основу выработанной структуры положен принцип, сокращения надстрочного аппарата и укрепление мест. Она является вполне приемлемой для данного положения вещей и ее функциональная часть может остаться и при дальнейших изменениях.

Чисто обслуживающий персонал составляет от 5 до 7 % всего штата, между тем как по последному штату Водохозяйственного Комитета Ср[едней] Азии и Казахстана он составлял 35-40 %.

Все указанные мероприятия дают нам возможность уложиться в нашу сокращенную административно-хозяйственную смету, т. к. с сокращением штатов сокращаются и хозяйственные расходы.

Реорганиязация по Центральному аппарату закончена к 1-ому апреля и по местным органам к 15-му апреля, т.к. провести ее своевременно, т.е. к 1-му апреля и по местным органам не представилось возможным в силу разбросанности и отдаленности округов, (в частности Кара-Калпакия).

Сейчас ведется проработка вопроса по созданию рациональной структуры УВХ, выработка каковой будет закончена в ближайшие дни.

Таким образом, нужно считать, что директива НК РКИ Союза о сокращении аппарата на 50 % выполнена без всяких отступлений и выпады Водохозяйственного Комитета по отношению непроведения ее в жизнь являются ни на чем не обоснованными.

Начальник Управления Водного Хозяйства КССР
Сарымулдаев

ЦГА РК. Ф.Р-530. Оп1. Д.21. Л.100-101. Машинописная копия.

№36
Қ. Сарымолдаевты Қазақ Халық Шаруашылығы Орталық Кеңесі төрағасына тағайындау туралы Қазақ Орталық Атқару Комитеті Президиумы мәжілісінің хаттамасынан үзінді

Қызылорда қ. *14 тамыз 1927 ж.*

9. 1) Халық шаруашылығының Орталық кеңесіне аға қылып Сарымолдаұлы Қабылбек жолдасты тағайындау туралы [қаралды].

Қаулы: Сарымолдаұлы Қабылбек жолдас Халық шаруашылығының Орталық Кеңесіне аға болып тағайындалсын.

9. 2) Лекеруұлы Әзімбай[106] жолдас Халық Шаруашылығы Орталық Кеңесінің ағалық қызметінен босатылсын.

9. 3) Осы жылы августің 1-нен Сарымолдаұлы Қабылбек тағайындалды. Лекеруұлы Әзімбай жолдас қызметтен босатылды деп есептелсін.

ҚазОАК ағасының орынбасары
Бегімбетұлы Ыбырайым

ҚазОАК хатшысы: Аралбайұлы Бекайдар[107]

ҚР ОМА. Р-5-қ., 8 т., 8«в»-іс,2-п. Түпнұсқа.

---

[106] Лекеруұлы Әзімбай (1901-1938) Семей қаласында дүниеге келген. Қоғам қайраткері, экономист ғалым. 1933-1937жж. Қазақстан марксизм- ленинизм ғылыми зерттеу институтының директоры. 1938 ж. 26 ақпанында КСРО Жоғарғы сотының шешімімен ату жазасына кесілді. 1957 ж. 7 желтоқсанда ақталды.

[107] Аралбайұлы Бекайдар (1893-1952) Қызылорда облысында дүниеге келген. Қоғам қайраткері. 1925 ж. Қазақ АКСР-ы ОАК-нің хатшысы болып сайланады. 1928-1933 жж. республикалық банкіге, Ақтөбе облысы банкіге қызметке жібереді. 1933 ж. кеңес өкіметіне қарсы ұлтшыл әрекеттер жасады деген айыптар тағылып, бастапқыда Карлагта, кейін Мордадағы Тамлагта жазасын өтейді. Жазасын өтеп шыққаннан кейін 1945 ж. Өзбекстанда тұрады. 1949 ж. қайтадан қамауға алып, Сібірге жер аударылып, тек 1957 ж. қыркүйегінде КСРО Жоғарғы сотының шешімімен толықтай ақталады.

№37
Мандат об избрании К. Сарымулдаева делегатом на VI Всеказахскую краевую конференцию ВКП(б)

[г. Кзыл-Орда] *[15-23 ноября 1927 г.]*

Предъявитель сего тов. *Сарымулдаев* избран делегатом на VI-ю Всеказакскую Краевую Конференцию ВКП(б) от Сыр-Дарьинской губернии с правом *решающего* голоса.

Ответ. Секретарь Сыр-Дарьинского губкома ВКП(б)[108]

АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.1486. Л.3. Подлинник.

№38
Письмо председателя ЦСНХ КАССР К. Сарымулдаева в Наркомат труда КАССР о введении твердых окладов по центральным учреждениям Казахстана

г. Кзыл-Орда *17 ноября 1927 г.*

Казахстанский Центральный Совет Народного Хозяйства просит Вас дать следующие разъяснения по введению твердых должностных окладов, установленных протоколом №1 заседания Комиссии по установлению твердых должностных окладов по Центральным учреждениям КАССР, утвержденных Советом Народных Комиссаров КССР протоколом №59 от 2 ноября 1927 года.

1. В случае, если предусмотренную должность в списке твердых окладов занимает специалист недостаточной квалификации, возможно-ли предусмотренный твердый должностной оклад уменьшить соответствующим образом или этот оклад присваивается исключительно должности и кто-бы ее не занимал получает твердый должностной оклад присвоенный этой должности.

2. В случае, если возможно уменьшитьдолжностной оклад, как это указано в пункте первом, то возможно ли недоданной суммой этого должностного оклада увеличить другой должностной оклад специалиста, который по своей квалификации требует большей оплаты.

3. В списке твердых должностных окладов утвержденных для КазЦСНХ значатся: под № 25 инженер-инспектор, какового в КЦСНХ нет, а имеется инженер по Горному надзору. Под № 26 маркшейдер-картограф, тоже должность Горного надзора.

Эти две должности в список вероятно включены по недоразумению, т.к. Горный надзор существует за счет ВСНХ РСФСР и КазЦСНХ в своей практике никогда окладов по Горному надзору не определял, а ставки определялись Москвой. Распространяются ли на эти должности установленные Вами должностные оклады.

[108] Подпись неразборчива.

4. Эти две должности указанные в списке твердых должностных окладов включены по недоразумению еще и потому, что в этом списке нет указания на твердые оклады, которые надо было бы присвоить начальникам горных округов, инспекторам и т. д. тоже проходящим по линии Горного надзора.

Фак[т], что эти должности не попали в список, по нашему мнению явление правильное т. к. они также нормируются Москвой, как существующие за счет кредитов ВСНХ РСФСР.

Как быть с недостающими неустановленными должностными окладами.

5. Должности значащиеся в списке твердых должностных окладов по №27 – зав. горно-технической конторой, под №28 – инженеры-разведчики, под №29 – счетовод-делопроизводитель и под № 30 – лаборант включены также по недоразумению, т. к. Горно-техническая контора существует на правах треста, а согласно постановления Народных Комиссаров КССР от 2 ноября 1927 г. (Протокол № 59). НКТруд прорабатывает только лишь теперь твердые должностные оклады по управленческим аппаратам хозрасчетных предприятий.

6. В КазЦСНХ существуют договора заключенные со специалистами на длительный срок, который еще не истекли по этим договорам предусматривается оплата их труда много выше должностных окладов.

Утвержденные должностные оклады могут ли служить законным основанием для урезывания окладов, предусмотренных этими договорами и не будет ли это рассматриваться, как нарушение договора со всеми вытекающими последствиями для КазЦСНХ.

Председатель КазЦСНХ
Сарымулдаев
Зам. нач. произ. управления
Воротовов

ЦГА РК. Ф.Р-787. Оп.1. Д.1189. Л.28-28 об. Машинописная копия.

№39
Письмо председателя ЦСНХ КАССР К. Сарымулдаева в Наркомат труда КАССР об утверждении новых штатных должностей в составе ЦСНХ КАССР

г. Кзыл-Орда *6 декабря 1927 г.*

Центральный Совет Народного Хозяйства КССР считает необходимым просить о нижеследующем:

1. По штатам РКИ бухгалтерия ЦСНХ представляется в составе:

Бухгалтера-аналитика – 240 руб.

Бухгалтера-экономиста – 180 р.

Бухгалтера – 180 руб.

По Положению ЦСНХ, должен быть обязательно главный бухгалтер. Должность главного бухгалтера предусмотрена и гражданскими законами КССР в отношении подписи балансов и он несет ответственность за постановку отчетности и своевременное представление балансов по всей промышленности

КССР. ЦСНХ считает необходимым настаивать на должности главного бухгалтера вместо бухгалтера.

Вся работа бухгалтерии ЦСНХ, главным образом, заключается в анализе представляемых отчетов и балансов, а потому РКИ совершенно правильно включила в штат бухгалтерии должность бухгалтера-аналитика.

Таким образом, ЦСНХ просит переименовать должность бухгалтера в должность главного бухгалтера.

При таком переименовании штат бухгалтерии будет состоять из главного бухгалтера, бухгалтера-аналитика, бухгалтера, т.е. остаются те же 3 единицы, как установлено НК РКИ.

2. По экономической группе РКИ установила 4 единицы: ст. экономист-статистик, статистик, экономист по изучению вопросов труда в производстве и экономист инструктор по кустарной промышленности.

ЦСНХ считает необходимым просить об изменении наименования экономиста-статистика в экономиста и статистика I разряда в экономиста-статистика.

Наше ходатайство основано на следующем:

1) Экономист ведет работу торговой политики и работу быв[шего] Употопа – по топливу (планирование, представление отчетов и т.д.). Кроме этого, в силу фактического положения, заведывающий экономической группой – член президиума часто заменяет председателя ЦСНХ и часто бывает вынужденным бывать в отъезде, а в это время вся работа по руководству Экономической группой на правах заместителя возлагается на экономиста.

2) Работа по статистике в ЦСНХ заключается не только в подборе и классификации полученных готовых статистических данных, а главным образом в руководстве, постановке статистики на местах, анализе поступающего статистического материала и выправлении его через органы статистики в ЦСНХ и трестах.

По статистике. Материалы по статистике ЦСНХ имеют очень большое значение и являются почти единственным материалом по промышленности Казакстана для всех отчетов для ЦСУ. В виду изложенного, эту работу ведет квалифицированный работник – экономист. Возложить эту работу на статистика I разрадя не представляется возможным, ввиду чего ЦСНХ ходатайствует о переименовании должности статистика I разряда в должность экономиста-статистика.

Таким образом, не увеличивая количества единиц, Экономическая группа будет состоять из:

1) Экономиста по торговой политике и топливу

2) Экономиста-статистика

3) экономиста по изучению вопросов труда

4) Экономиста-инструктора по кустарной и частной промышленности.

3. Предложенные РКИ штаты ЦСНХ, как видно из выписки протокола № 40, Заседания Коллегии наркомата РКИ КССР, ЦСНХ удовлетворить не могли и представитель ЦСНХ просил внести в штат специалиста по рыбной промышленности. 17 октября с[его] г[ода] ЦСНХ возбудил ходатайство перед КазСНК о включении в штат ЦСНХ специалиста по рыбной промышленности, но, как видно из утвержденных штатов, ходатайсво ЦСНХ до сих пор не

удовлетворено. ЦСНХ считает крайне необходимым снова просить КСНК о сохранении штат специалиста по рыбной промышленности. Рыбная промышленность по характеру своему является одной из наиболеее сложных отраслей промышленности, включает в себя отрасли – добывающую, обрабатывающую, ряд подсобных производств (изготовление тары, парусный и самодвижущий флоты). Методы добычи и переработки рыбы имеют отличительные черты в зависимости от районов работ, имеющих каждый свои особенности и в частности эти методы пока включают и хозяйственный лов и загатовку через ловцов, связанну с кредитованием и снабжением их.

Разностронние хозяйства рыбней промышленности, требующие при вылове рыбы согласования с органами, регулирующими рыболовство, естественно, вызывают обширную переписку по вопросам рыбной промышленности. Рыбная промышленность КССР на Аральском море находиться в периоде быстрого роста, со стоящей проблемой перехода на холодильные установки и консервирование, а на Каспийском море – в периоде реорганизации.

К этому необходимо добавить, что рыбная промышленность КССР представляет большие экспортные возможности и по плану ЦСНХ экспорт рыбных товаров в текущ[ем] году может достигнуть миллиона рублей, станет совершенно очевидным, что сокращение должности специалиста по рыбной промышленности и передача обслуживания рыбной промышленности, как предложила РКИ, химику, ведающему целым рядом других отраслей, поведет к ущербу для всех отраслей, в частности же для рыбной промышленности это означало бы полное отсутствие действительного руководства в силу того, что таковая стоит совершенно особо от других отраслей и подготовка инженера-химика не дает никаких знаний по рыбной промышленности.

При обследовании членом президиума ВСНХ РСФСР работы ЦСНХ было отмечено значение рыбной промышленности и необходимость специального руководства и внимания к этой отрасли промышленности.

На основании изложенного, ЦСНХ констатирует, что проведение в жизнь предложения НК РКИ об уничтожении в ЦСНХ должности специалиста по рыбной промышленности повело бы фактически к невозможности для ЦСНХ руководить указанной промышленностью, а потому ЦСНХ просит об оставлении в штатах ЦСНХ специалиста по рыбной промышленности.

4. По штатам ЦСНХ инспекторская часть состоит из двух инспекторов, причем – главный инспектор отнесен по окладам к 12-й группе схемы должностных окладов, утвержденной КСНК (протокл № 44).

Принимая во внимание, что по структуре, указанной ВСНХ РСФСР, на инспекторскую часть ЦСНХ, ввиду ликвидации Ревизионных комиссии возложены особо-серьезные задания, ЦСНХ считает, что на должности главного инспектора должен быть работник высокой квалификации, отнюдь не узко-специального характера, а работник с экономически-финансовыми и правовыми знаниями, знающий хозяйственную сторону работы предприятий, умеющий сделать экономический и финансовый анализ обследуемых предприятий, а потому ЦСНХ считает необходимым должность главного инспектора ЦСНХ по окладу отнести к 14 группе схемы основных окладов, к которой отнесены «главный бухгалтер», «бухгалтер-аналитик» и «инженер».

5. Утвержденными НК РКИ штатами для КазЦСНХ на 1927-1928 г. по Горному надзору предусматривается должность маркшейдера-картографа.

С переходом на должностные оклады, указанной должности присвоена твердая ставка в 180 рублей в месяц.

По существу указанного вопроса, КазЦСНХ настоящим сообщает следующее:

Вся территория Казакстана при обслуживании органами Горного надзора разделена на 4 горных округа: Актюбинский, Сыр-Дарьинский, Семипалатинский, Прикаспийский.

Штатами 1926-1927 г. были установлены в каждом из горных округов должность окружного инженера-маркшейдера и при Горном надзоре КазЦСНХ должность старшего инженера-маркшейдера.

Постановлением Центральной Штатной Комиссии НК РКИ РСФСР, подтвержденным ВСНХ РСФСР были установлены штатные должности окружных инженеров-маркшейдеров в наиболее удаленных горных округах – Семипалатинском и Прикаспийском. Должности инженер-маркшейдеров Сыр-Дарьинского и Актюбинского горного округа, с резиденцией при упомянутых горных округах были упразднены, с возложением оперативных функций последних на ст. инженер-маркшейдера, находящегося при Горном надзоре КазЦСНХ.

Кроме оперативных функций по двум горным округам, на ст. инженера-маркшейдера возложена обязанность контроля и руководства деятельностью инженеров-маркшейдеров, находящихся в Семипалатинском и Прикаспийском горных округах, т. к. все распоряжения Центра по горному ведомству направляются через орган горной промышленности при КазЦСНХ.

Вышеприведенная структура и штат горного надзора, за исключением изменений наименований должностей, были утверждены НК РКИ при установлении штатов по КазЦСНХ.

Изменение наименования должности старшего инженера-маркшейдера в должность маркшейдера-картографа нашло свое отражение в установлении твердого оклада для указанной должности в 180 рублей.

Из приложенной записки положения о Горном надзоре раздел V об окружных маркшейдерах, мы усмотрим, что на должности окружных инженеров-маркшейдеров смогут назначаться ответственные маркшейдеры с высшим техническим образованием.

В настоящее время кадры специалистов маркшейдеров совершенно недостаточны. Высшие специальные учебные заведения выпускают несколько таких специалистов в год. В Казакстане по горному надзору в течение 1924-1925-1925-1926, 1926-1927 г. оставались незамещенными 2-3 должности маркшейдеров. Горно-промышленные предприятия Казакстана из за недостатка инженеров-специалистов маркшейдеров вынуждены укомплектовать свои штаты практиками-маркшейдерами, оплачиваемим до 300 р. в месяц.

Должность ст. инженера-маркшейдера при КазЦСНХ оплачивается в настоящее время в сумме 275 рублей.

Учитывая вышеизложенное, КазЦСНХ ходатайствует об изменении наименования должности маркшейдера-картографа в должность старшего

инженера-маркшейдера и установлению высшего должностного оклада в 240 р. в месяц.

6. Создающаяся и развертывающаяся промышленность Казакстана требует со стороны ЦСНХ высоко-квалифицированных работников.

Специалисты в составе ЦСНХ составляют 84 % всего штата. Почти половина высококвалифицированных работников приглашены из других городов. Приглашения их обусловлены договорами, в которых указаны последствия изменения их ставок в отношении обязательства ЦСНХ оплатить их проезд обратно и выдачи компенсации в размерах указанных в договорах.

В настоящее время подбор работников в ЦСНХ удовлетворяет требования, они ознакомились и вошли в курс работы по управлению и руководству промышленностью, а вопрос о снижении их окладов поставит ЦСНХ под угрозу их ухода, а это значит поставить под удар дело управления промышленностью.

Уход этих работников для ЦСНХ связан с большими расходами, как понесенными при их приглашении, так и неминуемых при их увольнении.

Для того, чтобы сохранить аппарат и избегнуть излишних больших расходов, ЦСНХ просит разрешения КСНК на некоторую передвижку внутренних окладов, приняв во внимание, что новые должностные оклады ставят ЦСНХ перед необходимостью увеличить оклады небольшим работникам ЦСНХ, из которых некоторые по своей квалификации не соответствуют присвоенным им твердым должностным окладам. Заменить их работниками соответствующей квалификации в данное время не представляется возможным.

На основании изложенного, КазЦСНХ просит:

1) Главного инспектора ЦСНХ по должностному окладу отнести к 14-й группе схемы должностных окладов, утвержденной КСНК 10 августа 1924 г., протокол № 44.

2) Изменить наименование должности маркшейдера-картографа в должность старшего инженера-маркшейдера и установление высшего должностного оклада в 240 руб. в месяц (группа 14 – схема должностных окладов).

3) Увеличить особый фонд, начисляемый на фонд зарплаты с 4 % до 8 %.

4) Утвердить в штатах ЦСНХ должность специалиста по рыбной промышленности, с установлением оклада по 14 группе схемы должностных окладов.

5) Разрешить КазЦСНХ на 1927/28 г. при сохранении основного положения о твердых должностных окладах сделать передвижку некоторых окладов внутри ЦСНХ.

6) Утвердить должность главного бухгалтера.

7) Утвердить должность экономиста и экономиста-статистика.

Председатель КазЦСНХ
Сарымулдаев

Секретарь: Целинбаев.

ЦГА РК. Ф.Р-787. Оп.1. Д.1189. Л.23-26. Машинописная копия.

№40
Из выступления К. Сарымулдаева на заседании бюро Казкрайкома ВКП(б) о коллективизации и оседании

г. Алматы *27 мая 1930 г.*

У меня несколько замечаний. Тут говорится, что краевая парторганизация достигла таких-то огромных успехов. Я думаю, что надо сказать – «парторганизация Казакстана». – Я думаю, это нужно исправить.

Тут говорится, что только работа по коллективизации вызвала глубочайшие изображения и противодействия колхозному строительству. Одно ли это вызвало такое движение? – Разве можно все свалить на коллективизацию, как-будто других моментов не было. Вспомните шерстозаготовки и практику наших советских, хозяйственных организаций, которые сыграли неменьшую роль в этом деле, чем коллективизация. Это надо подчеркнуть.

Дальше. План колхозного движения. Когда в Москве обсуждался этот вопрос, в связи с пятилетним планом, Союзнаркомзем, в соответствии с решениями ЦК, установил такой принцип: северные и западные районы Казахстана приравниваются к соответствующим пограничным районам Сибири и Урала. Тот принцип, который будет установлен в дальнейшем, в развитии коллективизации в этих районах, будет применен к прилегающим районам Казахстана. Тут принято 95 %. По южным районам Казахстана они берут, в среднем, 50 %, исходя из того, что в районах Сыр-Дарьи и Алма-Ата % коллективизации пойдет более быстрым темпом, чем в ...[109] и Каракалпакии, включая южные районы. Они выделяют Центральный Казакстан – район чисто животноводческий, и считают необходимым в Центральном Казакстане довести к концу пятилетия % коллективизации до 30 %. Это будет правильная установка. Тезисы Залогина с этим расходятся. Мы в Москве обсуждали этот вопрос с участием т. Курамысова и сопоставляли эти с соответствующими установками решений ЦК и письма к колхозникам т. Сталина. Этот принцип НКЗема Союза будет для нас более или менее подходящим. У Залогина такая фраза на 8 странице: «... на основе последовательной ... » – Это не совпадает с тем, что я говорил.

Оседанием охватывают не все хозяйства. Этот момент надо разделить: оседание одно дело, а животноводство – другое; коллективизация – третье дело, и имеет серьезное отношение к оседанию. Об оседающих хозяйствах – 383 тысяч или 430 тысяч – опять должен быть один разговор, причем должна быть дифференциация: если они будут оседать в районах зерновых – должен быть один метод коллективизации, а если они будут оседать на базе мелиорирования Центрального Казакстана в животноводческих районах – там другой метод коллективизации.

АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.2914. Л.58-59. Подлинник.

[109] Пропущено, так в документе.

№41
Удостоверение участника VII краевой партконференции К. Сарымулдаева

г. Алма-Ата *29 мая 1930 г.*

Предъявитель сего тов. Сарымолдаев является делегатом на VII краевую партконференцию, избранный X-й Алма-Атинской окрпартконференцией с правом *решающего* голоса.

Основание: Протокол конференции утреннего заседания 29 мая 1930 года.

Председательствующий[110]
Секретарь[111]

АП РК. Ф.141.Оп.1. Д.2920. Л.245. Подлинник.

№42
Отчетный доклад К. Сарымулдаева о работе Ревизионной комиссии Краевого комитета на VII Всеказахской партконференции

г. Алма-Ата *1 июня 1930 г.*

Я начну, товарищи, со справки. Ревизионная комиссия выбрана 6-й партийной конференцией в составе 7 человек. Полностью она не работала. Из 7 членов ревизионной комиссии осталось только трое. Кроме того, постоянные разъезды работников ревизионной комиссии, по линии партийных и советских заданий не дали возможности ей вести постоянную работу.

За отчетный период ревизионная комиссия не смогла производить очень часто глубокие обследования аппарата краевого комитета.

Проводилась финансовая ревизия по месяцам и по кварталам. За отчетный период была проведена одна полная ревизия аппарата крайкома. Эту справку я, товарищи, дал к тому, чтобы вы при выборе ревизионной комиссии учли это обстоятельство, и если состав ревкомиссии, выбранный конференцией, распадается на другой же день, то ожидать большой плодотворной работы, конечно нельзя.

Перейду к произведенным работам. Остановлюсь на данных последней ревизии.

Кассовый остаток краевого комитета на 12 мая равняется 7.741 рублям. Все документы верны. Но здесь надо отметить один момент: из этих денег 5.900 рублей находились на руках служащих краевого комитета, выданы в счет заработной платы, явление изживаемое во всех местах, явление ненормальное. Конечно, записи производятся правильно, но выдача авансов почти ежемесячная,

[110] Подпись неразборчива.

[111] Подпись неразборчива. Предположительно подпись Ш.Ш. Ярмухамедова – секретаря Алма-Атинского окружкома ВКП(б).

при чем мы это отмечали в финансовых поквартальных и помесячных отчетах. Это еще не окончательно не изжито и затрудняет и так маленький аппарат бухгалтерии крайкома.

Имеется перерасход против сметной суммы, выражающийся в 131 тысячи рублей, из коих большой перерасход 62 тысячи рублей составляют почтово-телеграфные расходы. Но эти расходы, товарищи, вызваны обстоятельствами отчетного периода, проведением посевной кампании, проведением хлебозаготовительной кампании, работами по коллективизации и т.д., которые вызвали ряд непредусмотренных, со стороны краевого комитета партии, расходов.

Здесь нужно будет отметить такой момент, что увеличение почтово-телеграфных расходов краевого комитета имеет место со стороны отдельных работников крайкома, которые в нужных и ненужных случаях подавали телеграммы-молнии и всякого другого вида телеграммы. На это необходимо будет обратить внимание.

Если мы по одним параграфам имеем перерасходы, то по другим мы имеем недоиспользование ассигнованных сумм. Так мы имеем недоиспользование сумм, предназначенных на созывы совещаний секретарей нацмен, секретарей сельячеек – 12 тысяч рублей, на переподготовку работников ВЛКСМ – 5 тысяч рублей и на заочные курсы – 8 тысяч рублей. Мы считаем, что такая экономия не совсем целесообразна, при том положении, когда живое инструктирование в наших условиях является совсем невозможным. Созыв таких совещаний и использование полностью эти средств дало бы большие результаты. На остающееся полугодие необходимо будет поставить вопрос, чтобы эти деньги были использованы по назначению.

То же самое и со средствами, предназначенными для переподготовки работников ВЛКСМ и на заочные курсы. Мы сами великолепно знаем, что работники наши на местах в большинстве случаев малограмотны. При таком положении использование 12 тысяч рублей на переподготовку и подготовку работников было бы целесообразно.

Есть еще один момент – неиспользование 81 тысяч рублей на усиление содержания окружных и районных работников. Но тут, товарищи, вина не крайкома партии, ибо на несколько телеграмм краевого комитета окружным комитетам, о представлении требований на получение средств, ответы получены только от 3 окружкомов, от остальных же ответа не получено. Я не думаю, что окружкомы так богаты средствами, что не хотят получить этих денег. Здесь видно невнимательное отношение к вопросу.

Положение районных комитетов и некоторых окружных комитетов таково, что нужда в работниках у них большая. Это обстоятельство недостаточно учитывалось, в особенности местными организациями.

Аппарат краевого комитета сейчас реорганизован. Имеются отделы: оргинструкторский, распредотдел и Культпропа, также отдел по массовым кампаниям. Созданы некоторые сектора, некоторые же еще не созданы, но и созданные еще достаточно не укомплектованы. Это слабое место.

Как слабый момент мы отмечаем отсутствие контроля за выполнением решений бюро. По этому вопросу т. Голощекин сегодня довольно много останавливался, поэтому я не буду об этом говорить. Работа это возложена на

одного работника, который в тоже время выполняет другую работу и не может следить за выполнением этой работы. По нашему мнению нужна персональная ответственность руководителей отделов и секторов. Если ближайшее время будут созданы сектора и укомплектованы работниками, то этот недостаток должен быть изжит.

Затем по части контроля выполнения решений окружкомами, что возложено информационный отдел, но работа его в этой части, пока что, поставлена недостаточно крепко. Есть такие моменты, когда отдельные отделы недостаточно и несвоевременно выполняют решения крайкома партии, в частности, этим отличался культпроп, но и он начинает подтягиваться. Нам кажется, чтобы учесть насколько выполняются решения, нужно выделить ответ исполнителя и возложить персонально ответственность на руководителей отделов соответствующих учреждений.

Работа информации по сравнению с работой до 6-й конференции имеет довольно большое достижение. Если до 6-й конференции информационный отдел исполнял только запросы ЦК, мало обслуживал крайком. Недостаток его в том, что он не пересылает материалов отдельных окружных организаций другим окружным организациям, что было целесообразнее, потому что отдельные округа могли бы использовать опыт работы других округов.

По части связи. Несомненно, связь крайкома с организациями улучшилась в сравнении с прошлым. За этот отчетный период крайком заслушал очень много докладов окружных комитетов отчетного характера и по специальным вопросам, докладов отдельных ячеек и районных комитетов. Кроме того, участилась посылка инструкторов и выезд членов крайкома. Крайком также выпускает бюллетень но, к сожалению, продвижение его в низы проходит очень плохо.

Дальше по части работы учраспреда и подготовки кадров. По части учета работников ведомств проделана кое-какая работа. Если до 6-й конференции почти не было никакого учета, то сейчас всего учтено работников 1862, при чем 25 учреждений наладили учетный аппарат, а 12 имеют соответствующие отделы по учету, распределению и подготовке кадров.

За отчетный период крайкомом проделана большая работа по части улучшения качественного состава работников. Например, в соц. отношении в краевых учреждениях:

В 1927 г. было 14,12 проц. рабочих, а 15 апреля 1930 года, − 29 %. Крестьян было 9,1 %., сейчас – 40 %. Служащих было 76 %., сейчас – 31 %. За счет уменьшения служащих увеличился процент рабочих и крестьян. По окружным организациям тоже имеются приблизительно такие же данные.

Теперь по части выдвижения. Если в 1927 г. выдвиженцев было 412 человек, то теперь их 1.812 ч. По национальному признаку казаков было 36 %., теперь – 44 %; по социальному признаку рабочих было 17,5 %, теперь – 61 %; крестьян - 58 %, теперь – 22 %; служащих было 24 %, теперь – 15 %. В условиях крестьянского Казакстана уменьшение крестьян по сравнению с другими выдвиженцами является не совсем правильным.

Теперь по части закрепления работников на более долгий срок. Здесь решение по этому вопросу пока что не совсем выполнено. В особенности отличаются большими передвижками работников земельные органы.

Устойчивость работников составляла 23 %, 33 % судебных работников подвергалось замене 3-4 раза.

Правда, товарищи, нужно сказать, что такая передвижка и вынужденная замена работников, в особенности земельных органов, происходила потому, что эти органы были засорены. Кроме того, работники были направления не партийного, что требовало замены, но всё же такая частая передвижка работников не обеспечивает специализации.

Вопрос о кадрах. О значении кадров здесь достаточно много говорилась. До последнего года этому делу достаточного внимания не уделялось. Если за 2 года подготовлено было 4.064 ч., то за один последний год подготовка составляет 44 тысячи, из них по национальности составу казаков – 52,2 %, европейцев – 45 %, других национальностей – 2,5 %.

По социальному признаку: рабочих – 67,6 %, крестьян – 22,7 %, служащих – 9,5 %. Мы обращаем внимание на то, что не учтено подготовка кадров из нацменьшинств, подготовка кадров из крестьянства составляет всего 22,7 %. По этому вопросу у нас предложение приблизительно такое: необходимо ускорить организацию в соответствующих учреждениях отделов учета, распределения и подготовка кадров. Не может же за все ведомства и учреждения заниматься этим делом краевой комитет. Каждый хозорган и каждая организация сама должна заниматься этим вопросам, но у нас этого еще недостаточно и не везде есть.

Потом – усиление выдвиженцев из казаков, в особенности мы отмечаем – из нацменьшинств, увеличение процента выдвижения крестьянства. По части выдвижения нужно принять меры к закреплению рабочих выдвиженцев на более долгий срок.

По части работы ревизионной комиссии я хотел указать на такое положение, что ту работу, которую провела ревизионная комиссия нужно считать недостаточной. По моему, нужно было бы ревизионной комиссии заниматься не только формальной ревизией финансовой отчетности, но нужно было ей, особенно на местах, помогать местным организациям налаживать аппарат. Но в работе ревизионных комиссий как в центре так и на местах этого недостаточно. Это надо считать недостатком.

Кроме того, краевая ревизионная комиссия не имеет связи с округами, а окружные не имеют связи с районными. По-видимому, на местах ревизионные комиссии недостаточно ясно представляют себе свои функции. Нужно было бы поставить вопрос таким образом, чтобы ревизионные комиссии связались между собой и поставили работу не только формально, но и по существу, чтобы не только формально производить ревизию но и помогать в работе краевого комитета партии и местных комитетов.

VII Всеказакская конференция ВКП(б). Стенографический отчет. – Алма-Ата: Казкрайком ВКП(б), 1930. С. 141-144.

№43

Доклад К. Сарымулдаева «О плане организации весенней посевной кампании и организационно-хозяйственном укреплении колхозов» на III расширенном пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва

г. Алма-Ата *16 января 1932 г.*

По этому вопросу, товарищи, два докладчика. Я остановлюсь главным образом на посевной и на организации посевной. Тов. Залогин – следующий докладчик – остановиться в основном на вопросе об организационно-хозяйственном укреплении колхозов.

Говоря о посевной 32 года, 4-го заключительного года пятилетки, нельзя будет не остановиться на основных итогах достижений в сельском хозяйстве, увязывая их с общими достижениями всего советского Союза и в том числе достижениями во всех отраслях народного хозяйства Казакстана. Товарищ, Молотов, подводя итоги 3-го решающего года пятилетки и за 3 года пятилетки, на Сессии ЦИК Союза доказал неопровержимыми данными как у нас выполняется пятилетний план. Из этих данных, из того доклада, который мы заслушали по народно-хозяйственному плану здесь на пленуме, мы сами убеждаемся в том, что пятилетний план выполняется более, чем успешно, свидетелем не ясен выполнение 5-летнего плана по основным решающим отраслям промышленности в 2-3 года и выполнение пятилетнего плана индустриальным центром нашего Союза – Ленинградской областью. В результате выполнения этого 5-летнего плана в 3-м решающем году пятилетки достигнуто завершение о строение фундамента социального экономики.

На фоне общих достижений всего Союза не мало достижений принадлежит и Казакстану. Цифр я приводить здесь не буду, ибо, товарищи, об этом уже слышали. На территории нынешнего Казакстана как вам известно, разрешается проблемы не только в масштабе Казакстана, но и в масштабе всего Союза.

Казакстан с его Карагандой уже становится 3-й угольной базой всего Союза. Казакстан с его нефтяными районами – Урало-Эмбенским – становится 3-й нефтяной базой. Казакстан с месторождениями цветных металлов – Казмедью, Казполиметаллом и Риддером – и в перспективе, и в данное время уже становится основным районом цветных металлов. Казакстан с его хлопководством участвует в разрешении проблемы хлопка и в борьбе за хлоп. независимость нашего Союза. Казакстан с его животноводством уже стал основным районом совхозного строительства и колхозно-товарных ферм. Наконец, Казакстан с его каучуком – тау-сагызом - в перспективе становится основным районом резиновой промышленности. Во всех этих отраслях народно-хозяйства к конечному 4-м году пятилетки мы приходим с выполнением и даже перевыполнением наметок нашего 5-лет. плана. Точно также и в отношении сельского хозяйства мы приходим с выполнением наметок 5-лет. плана.

Социалистический сектор сельского хозяйства сделался основным и решающим. Мы имеем 65 % коллективизации всех бедн[яцких] середняцких хозяйств, огромное количество совхозов. Социалистический сектор в истекшем 1931 г. в посевной площади занял 89 % и в товарной продукции – 88,2 %. Такой большой рост сельского хозяйства и значительное осуществление

социалистической реконструкции его объясняется не только правильной аграрной политикой коммунистической партии и раб. класса (хотя это основное), но это объясняется тем, что под эту соц. реконструкцию за этот период времени подведена огромная материально-техническая база.

На наших соц. полях уже гуляет сотни тысяч тракторов. Мы имеем 1400 МТС и создали дополнительно еще 1700 МТС, обеспечивающие все наши районы машино-тракторными станциями; создано до 200 МСС в 32 г.; мы имеем рост производство сельско-хозяйственное машиностроение до 900 млн. рублей, причем развернуто производство таких новых машин, которые приспособлены для крупного соц. хозяйства, вроде комбайнов, уборочных машин и т.д. Все это является той технической и материальной базой, которая обеспечивает нам в 3-м решающем году пятилетки и в 4-м конечном году пятилетки разрешение задачи социалистической реконструкции сельского хозяйства.

Окончено строительство таких крупных тракторных заводов как Сталинградский, Харьковский и реконструкция Путиловского завода с задачей выпуска в 1932 г. 84 тысяч тракторов, т. е. это больше, чем производство тракторов Сев[еро]-Американских Соеди[ненных] штатов в 1930 году.

Все это сажает нашего колхозника с его клячи на стального коня и освобождает Союз от зависимости от заграницы по заводу тракторов.

В свете таких достижений всего Советского Союза по части механизации, у нас в Казакстане тоже имеются значительные успехи. Тракторный парк наш сейчас достиг 93 тыс. лощадинных сил. К концу 1931 года мы имели 46 МТС, которые охватили посев в 994 тыс. га; 250 комбайнов, 16 хлопкоуборочных машин. В этом году созданы 108 МСС, уже ставших энергетическим центром в животноводческих районах Казакстана. Рост машинизации сельского х[озяйст]ва, рост машинной обработки, плюс совхозы и колхозы со значительно высоким уровнем производства, чем мелкие раздробленные крестьянские х[озяйст]ва, - создали такие условия, что засуха 1930 года, охватившая у нас 2,5-3 млн. га посева, не сумела оказать такого разрушительного действия, какое мы имели в 1917 году на юге Казакстана и в 1921-1922 гг. в остальных районах Казакстана.

В этом году несмотря на такое действие засухи валовая продукция зерновых культур насколько не меньше, чем валовая продукция зерновых против 30-го урожайного года. Вся эта база дает возможность поставить перед сельским хозяйством задачу качественного порядка, задачу борьбы с бичем сельского хозяйства – засухой, задачу борьбы за высокий урожай [...].

В предыдущем докладе тов. Исаев сообщил вам о народнохозяйственном плане Казакстана на 1932 год. Он правильно характеризовал, назвав этот план грандиозным планом строительства социализма в Казакстане. Основная задача партии и рабочего класса после того как мы приняли этот план прет[ворить] его в жизнь. В этом грандиозном народно-хозяйственном плане не малое место занимает план сельского хозяйства. Он заключается главным образом в дальнейшем проведении социалистической реконструкции сельского хозяйства, заключается в созданий крупной энергетической базы, росте совхозов и коллективизации и на этой основе ликвидации байства как класса. Вложения в сельское хозяйство в 1932 году доходит до 300 млн. рублей. В результате осуществления плана 1932 года лицо сельского хозяйства изменится коренным

образом. Я вам приведу только основные и конечные цифры: Социалистический сектор займет в посевной площади 96%, в том числе колхозы 84%; в системе «Скотоводе» будет сосредоточено 950 тыс. голов крупного рогатого скота; в системе «Овцевода» 2 млн. овец, в системе «Свиновода» 61 тыс. голов свиней. Всего обобществленного скота в колхозах будет... В результате выполнения плана 1932 года, последнего года пятилеток в руках социалистического сектора будет сосредоточено 89% всего поголовья.

У нас намечена организация в 1932 году 143 МТС, плюс 73, которые будут работать во время посевной кампании. К весенней посевной кампании организуется 29 МТС, из них 8 в хлопковых районах, 3 в зерновых и в свекловичных. В 1932 году намечено проведение сплошного оседания кочевых и полукочевых оставшихся 400 тыс. хозяйств казакского населения, с условием завершении этих мероприятия в 1932-1933 году.

Вот, если кратко характеризовать – это лицо сельского хозяйства Казакстана и план, который мы намечаем на 1932 год, в результате которого думаем получать такое лицо сельского хозяйства.

Один из основных моментов сельскохозяйственного плана – весенняя посевная кампания. Помимо того, что весенняя посевная кампания является основой и разрешает судьбу всего года, весенняя посевная кампания разрешает и животноводство. Тов. Голощекин в своей статье от 30 декабря, которую вы, наверное читали, ставит перед весенней посевной кампанией пять основных задач. Каковы эти задачи? Хотя вы, товарищи, наверное эту статью читали, но я все таки считаю необходимым еще раз напомнить эти пять задач, которые являются основными. Первая задача – задача качества. Вторая задача – тоже качественного порядка, но связанная с хозяйственным укреплением колхозов. Третья задача связана с дельнейшей реконструкцией животноводства и связанная с оседанием. Четвертая задача тоже по животноводству и тоже связанная с оседанием. Пятая задача – которая стоит перед нашими совхозами. Я читать их не буду, так как вы наверное их читали, но я могу их поместить в своей стенограмме полностью.

Как отвечает на эти задачи наш посевной план? Я хочу остановится на нашем посевном плане. Посевной план ярового клина нами установлен в 5½ млн. гектар, по секторам распределяется таким образом: колхозы 332 тыс., совхозы – 661 тыс., в том числе зерновые – 334 тыс., животноводческие 185 тыс., хлопковые...[112] и по единоличному сектору 374 тыс. га. По культурам план распределяется таким образом: зерновые 3 млн. га против прошлого года...[113] (читает) огородные 160 тыс. га. Против 83 тыс. в этом году. В эту площадь не входит площадь свеклы, которую мы должны дополнительно разработать в связи со строительством пяти сахарных заводов у нас в Казахстане. Таким образом, уборочная площадь с озимым клином составит...[114] Площадь ярового клина у нас на 140 тыс. га. меньше чем в прошлом году. Этот момент может вызвать у некоторых товарищей недоумении и они скажут какое обстоятельство может нас заставит снизить план посевной площади, это обстоятельство не идет в ногу с

[112] Пропущено, так в документе.
[113] Пропущено, так в документе.
[114] Пропущено, так в документе.

общими наметками пятилетнего плана. По пятилетнему плану наша посевная площадь должна быть доведена 9 млн. га. Такое снижение не должно вызвать недоумения, потому что мы в эту посевную кампанию ставим основной задачей качество. Мы в прошлом году, гонясь за большей площадью не сумели обеспечить качество...[115] получилось простое растранжиривание средств, сил и семян. Такая установка исходит из линии партии, отвечает установкам партии и отвечает народно-хозяйственным интересам.

Как ставил этот вопрос тов. Молотов на сессии ЦИКа? Я прочту кратенько: «Теперь задача .... (читает). Вот эту задачу мы вкладываем в наш посевной план 1932 года. То, что мы в прошлом году сеяли 1-1,5 месяца, не говоря об отсутствии указаний научной агрономии, не выполнялся даже агроминимум – это является основной причиной, что мы не обеспечили не качество, и от этого много потеряло народное хозяйство. Я могу проиллюстрировать много примеров, что мы думаем в этом году не допускать. Вот берите Уланский район: сеял 43 дня, гибель площади – 33% от посевных площадей; Бейнеткорский район: сеял 50 дней, гибель – 25% площадей; Булаевский район: сеял 40 дней, 26% посевных площадей погибло; Кокчетавский район: сеял 45 дней, погибло 42%».

Вот, таким образом, у меня есть ряд данных по ряду районов, которые определенно доказывает, что если мы будем в этом году сеять таким же порядком, как в прошлом году, то значительное количество этих площадей, во-первых, погибнет, а во-вторых, от этого пострадают интересы народного хозяйства.

Будучи в весеннюю посевную кампанию 1931 года в Джаркентском районе, я столкнулся с таким фактом, что из одного основного рисового колхоза поселка Чарын массами стали уходить население из этого колхоза вплоть до ухода за границу. Когда стали выяснять причины ухода, то установили, что наши уполномоченный по посевной кампании, наш сельсовет, партийная ячейка в этом поселке, вопреки всем агрономическим правилам, всяким навыкам местного населения, заставляли сеять в таких участках, где нельзя было не только ожидать урожая, но и выбрать посеянные семена нельзя было бы. Когда дехкане убедились, что от этого страдают интересы и государства, и дехкан, то они вынуждены были бежать из этого колхоза. Мы реагировали на это, арестовали уполномоченного, осудили всех виновных в этом деле. На осень я был свидетелем, что все колхозники вернулись обратно в колхоз. Видите, что это не только действовало на посевную кампанию, но и на политическое положение данного колхоза или отдельного района. Вот этого мы в этом году допускать не можем. Наш посевной план исходит из того, чтобы действительно уложиться в декретированный правительством срок. Вы помните, товарищи, в этом году коллегия Союзного Наркомзема созывала широкую конференцию с участием научных сил и колхозников и колхозов по борьбе с засухой. На этой конференции, правда, особенно новых моментов борьбы с засухой не было указано, но это, конечно, умаляет значения этой конференции. Рекомендованные мероприятия этой конференцией по борьбе с засухой, известны, но дело заключается в том, что наши поля не страдали от того, что мы не могли найти

[115] Пропущено, так в документе.

новых способов борьбы с засухой, а главные заключалось в том, что именно мы применяли того, что мы знали, что было уже известно. Поэтому задача посевной кампании заключается в полном применении уже известных мероприятий. Эти мероприятия следующие: снегозадержание, очистка семян, протравливание, выполнение плана пахоты в установленный срок и выполнение правильный обработки посевных площадей. По поводу качества посевов мы имеем уже несколько документов, выпущенных у нас в Казакстане. Первый документ – обращение крайкома, Совнаркома и Наркомзема от 9-го октября 1931 года; второй – декрет Правительства об агроминимуме, и третий документ – постановление коллегии Наркомзема о сроках посева. Я должен констатировать, что будучи в колхозах, районах я установил, что обращение Крайкома, Совнаркома в Наркомземе от 9-го октября 1931 года, где не обсуждалось до сих пор на местах, оно еще не сделалось таким массовым документам, вокруг которого нужно было мобилизовать колхозы.

Что основного в этих 3-х документах, и что мы считаем обязательным для осуществления в посевную кампанию 1932 года? Основное: правильный севооборот, мы уже в этом году начинаем внедрять и наши посевные планы переход, начиная с текущего года, на травопольную систему в отдельных районах. В этом большом документе, как борьба с засухой, входит облесение Казакстана, зяблевая пахота, кулисные пары, конечно, эти задачи не могут быть применены в один год, они должны быть проработаны в колхозах, совхозах и в районном разрезе и осуществлены по определенному плану. Но в текущую посевную кампанию мы считаем выполнимыми следующие мероприятия: снегозадержание, подготовка семян, сроки посевов, подготовка почвы. Как и когда это применяется, в этих документах сказано, на этом останавливаться не буду. Остановлюсь только на снегозадержании. В наших некоторых засушливых районах снегозадержание оказывается равносильно мелиоративным работам, мелиорации. Правильное выполнение плана снегозадержания уже на значительный процент обеспечивается урожай этого года. В 72 районах, где мы считаем обязательным проведение мероприятия снегозадержания посевные площади составляют 2043 тыс. га. и этот план должен быть выполнен.

Дальше – очистка, протравливание и трисерование семян должно быть осуществлено полностью во всех районах, не только в срок, правда, я вчера говорил об этом сроке, но я должен еще раз [...].

У нас предполагают: ремонт тракторов, подготовка земли, снегозадержание – одна кампания, посев – вторая и обработка – третья. Таких кампаний в сельскохозяйственном процессе нет, а есть беспрерывный процесс сельскохозяйственных работ, начиная от подготовки и кончая сдачи излишком государству. Так и нужно понимать, что процесс сельского хозяйства начинается с подготовки посевной и кончается сдачей государству излишков продукции сельского хозяйства.

Нельзя допускать такого положения, когда колхозники или МТС, снабженные сельхозорудиями не сумели или не захотели выполнить государственных заданий. С этим мы должны бороться. Мы – сельскохозяйственники должны бороться не только за выполнение посевной, но и за обработку полей, уборку и сдачу продуктов государству.

Животноводческие хозяйства. После окончательного разрешения зерновой проблемы основной задачей является разрешение проблемы социалистического животноводства. Обращение ЦК, Совнаркома и Крайкома, а также и нашего Совнаркома обязывают нас серьезно поставить этот вопрос и разрешить. Мы имеем значительный сдвиг в этом направлении в виде создания огромного количества совхозов, где сосредоточена значительное количество крупного и мелкого рогатого скота, где сумели создать КТФ, в которых сосредоточению то, что нам необходимо.

Одним из путей разрешения проблемы социалистического животноводства является создание товарно-кормовой базы. В результате работы 1931 года мы имеем большие достижения: скошено 15.700 га. сена. Мы можем сказать, что от угрозы джута избавили наше животноводческое хозяйство. Но это, товарищи, не все. По пути разрешения проблемы социалистического животноводства... повторяю, что соблюдение сроков является основной задачей. Товарищ Васильев приводил факт из Уральского района рубежного совхоза, где земля была подготовлена и произведен посев в 10-ти дневной срок. В результате эта площадь дала урожай в 4,5 центнеров с га, в то время как во всем районе такого урожая не было. Даже в засушливые годы правильная обработка земли обеспечена более хороших урожаем. Выполнение сроков, установленных правительством от 10 до 20 дней , в среднем 15 дней – обязательно. Поскольку мы вводим эти сроки впервые, то они может быть являются не совсем точными, но они должны быть в эту весеннюю посевную кампанию выполнены. Расчеты всех районов доказывают, что уложиться в установленные сроки можно и должно.

Остановлюсь на второй момент качественного порядка – на обработке земли. Мало посеять, это необходимая задача, но не решающая. Можно посеять с соблюдением сроком, подготовкой земли и т.т., но не получить урожая, если не сумеем провести своевременно подготовку полей.

Эти условия обработки для технических культур: окучка, полка. Для хлопка: разрешение, борьба с сорняками, вредителями и лучшая уборка. Мы не сможем получить урожая, если не уберем во время без потерь.

Нельзя допускать таких ошибок, как в Каратасском и Илийском районах, когда в некоторых совхозах – Дарбаза и Лектехсырье потери доходили от 35-ти до 40 %. В совхозах Лектехсырье не сумели собрать больше половины урожая. Уборка относится к мероприятиям качественного порядка.

Последнее, что тоже относится к качественным мероприятиям окончательное завершение всего сельскохозяйственного процесса.

Животноводства мы должны обеспечить не только грубыми кормами, но сочными и концентрированными. Как отвечает этой задаче кормовая база: площадь засева...[116], корнеплодов 6.000 га, Если прибавить зерновые кормовые продукты овес и ячмень...[117], то план в этом отношении делает большой сдвиг вперед.

Вопрос травосеяния и обеспечения сочными и концентрированными кормами стоит особо в животноводческих совхозах. В отдельных

[116] Пропущено, так в документе.

[117] Пропущено, так в документе.

животноводческих совхозах, трестах и даже в объединениях совхозов имеется неправильная тенденция, которая не учитывает действительного положения на местах. Когда мы в этом году полностью ознакомились с фондами, отведенными животноводческим совхозом, то столкнулись с таким положение, что по многим фондом без травосеяния обеспечить имеющееся количества скота в совхозах и сохранить его невозможно. Поэтому мы считаем необходимым, бороться с этой тенденцией. Животноводческие совхозы должны развивать посевы трав, кормовых культур для обеспечения скота лучшими кормами и посевы продовольственных культур для обеспечения своих рабочих и обслуживающего персонала совхозов продовольствием. Это задача нашим посевным планом в 1932 году учитывается в более значительной степени, нежели в прошлом... Я хочу еще остановиться на одном моменте, это момент проведения посевной кампании и оседания.

Посевная кампания текущего года более тесно связывается с вопросом создания полукочевых и кочевых хозяйств Казакстана. Значение оседания, товарищи, вам уже известно и эффективность оседания опыт прошлых двух лет доказал. На основе оседания развиваются посевы всего казакского населения. На этой основе создается твердая кормовая база для развития социалистического животноводства и на этой основе, поскольку мы проводим его на основе сплошной коллективизации, нам удается осуществить ликвидацию байства как класса и тем самым выкорчевать корни капитализма в ауле и феодальные и полуфеодальные остатки аула.

Практически оседание за истекание два года дало следующие результаты. За два года организовано 136 тыс. хозяйств в колхозы увеличилась посевная площадь на хозяйство с 0,9 га. до 5,4 га., увеличилась товарность эти хозяйств с 548 тысяч центнеров до 1.221 тыс. центнеров и по всем осевшим колхозам в этом году скошено 2.455 тыс. га. земли. Это результат оседания последних двух лет.

Дальнейшая переделка казакского аула, проведение социалистической реконструкция в казакском ауле упираются в противоречия кочевого положения казакского аула. В связи с этим решение крайкома партии о сплошном оседании, об охвате мероприятиями оседания, начиная с 32 года 400 тысяч хозяйств является основным мероприятием, мероприятием государственной важности.

В связи с этим я хочу остановиться на задачах с оседающим населением.

Первая задача это своевременное землеуказание оседающим хозяйством, чтобы они, начиная с весенней посевной компании, анализ, где им необходимо сесть и провели бы необходимые сельскохозяйственные работы.

Второе – поскольку оседание разрешает проблему социалистического животноводство, необходимо серьезное внимание обратить на снабжение оседающих хозяйств соответствующими сенокосилками и сельскохозяйственными машинами и, наконец, необходимо обеспечить оседающее население сельскохозяйственными машинами полеводческого характера.

В деле осуществления сплошного оседания большая задача полагается на МТС. Они должны стать рычагами организации хозяйственного укрепления оседающих хозяйств, должен организовать в них труд и агрономическим руководством должны охватить оседающие хозяйства. На МТС в районах оседания в этом году, помимо горнодобывания, мы возлагаем задачи

развертывания в районах оседания посева продовольственных культур, развития потребительского земледелия.

Задачи совхозов в посевной. Посевная этого года и опровергнуть то неправильное мнение, которое существует вокруг наших совхозов. Есть такие теории, что Казакстан является засушливым районом и поэтому в Казакстане развивать совхозов нельзя. Даже недавно была попытка ликвидации ряда наших совхозов. Правда, в ряде наших совхозов ряд фондов, отведенных под совхозы, не отведенных под совхозы, не отвечает действительным задачам. Это вина той работы, которая своевременно проделывалась по отводу земель, но значительное количество уже освоенных фондов нашими зерносовхозами, они не находятся ни в какой степени в худшем положений, чем в других засушливых районах Советского Союза.

Но какие моменты привели к эти разговорам? Эти разговоры мне кажется, являются результатами плохой работы наших совхозов в прошлом, плохого урожая, в результате плохой обработки целей несвоевременной уборки, уборка с большими потерями и невыполнение плана государства. Все эти моменты усилия позиции противников наших совхозов, но наши совхозы в этом году имеют все основания для того, чтобы доказать на деле возможность и необходимость развития совхозного строительства в Казакстане. Во-первых, в этом году наши совхозы сеют на зяби, т. е. на подготовленной земле, во-вторых, наши совхозы обеспечены пропашными машинами, тракторами на 100% и наши совхозы в этом году обеспечены уборочными машинами – комбайнами и наши совхозы должны в этом году, на основе этих материальных возможностей и на основе опыта прошлых лет, доказать на деле правильность и необходимость развития совхозного строительства в Казакстане.

В этом году мы совхозам даем более чем коротких срок, чем вообще колхозному сектору. Совхозы в этом году должны уложиться в 7-8 дней своим посевом. Но они могут это сделать при наличии имеющихся возможностей. Кроме того, наши совхозы, обладая большим количеством тракторных сил, должны помочь окружающим колхозам. Мы предполагаем, что не менее 50% освобождающейся тягловой силы, после окончания пахоты и посева в совхозах должно быть переключены для работы в колхозном секторе и эти совхозы должны заранее включить в свой график и обеспечить выполнение планы окружающих колхозов.

Какую организационно-материальную базу мы имеем в посевной кампании 1932 года? Посев третьей большевистской весны и четвертого года пятилетки пройдете в обстановке когда страна Советов уже завершила построение фундаментов социалистической экономики, когда социалистический сектор стал решающим и превалирующим, когда индустриализации страны поднята на огромную высоту и когда мы имеем большой рост хозяйственного машиностроения. У нас в Казакстане мы посевную компанию в этом году входим с коллективизацией на 65% всех бедняцко-середняцких хозяйств, в то время в прошлом году было 35%. Если прошлой посевной кампании у нас работало 44 МТС, что в этом году будет работать в посевной кампании 73 МТС, с тракторным парком в .....[118] сил и общее количество тракторного парка .....[119]

[118] Пропущено, так в документе.

в прошлом году сельскохозяйственные орудий было завезено на 17-18 млн. рублей. В этом году сельскохозяйственных орудий на 66, мы завозим на 66,7 млн. рублей, при чем значительное количество этих орудий является новыми, приспособленными для нашего социалистического хозяйства. Будут завезены комбайны, хлопкоуборочные машины, ветряные двигатели в количестве 3.000 штук, значительно сильно увеличивается машинизация наших МТС и совхозов: один МТС получают 665 машин, а совхозы Зернотреста – 125 машин. Вложения в сельское хозяйство тоже значительно увеличивается – 338 млн. рублей против 246,5 млн. рублей истекшего года. Если сюда прибавить опыт прошлых лет, прибавить еще значительное организационно-хозяйственное укрепление колхозов по сравнению с прошлым, рост партийной организации вообще и в колхозах, все это создает такие благоприятные объективные условия, которые дают нам возможность провести и своевременно завершить посевной план.

Несмотря на все объективные предпосылки для выполнения посевного плана, проведение посевной кампании еще зависит от умения организовать массы вокруг посева. Несмотря на преобладание социалистического сектора в сельском хозяйстве, несмотря на большой рост колхозов – мы еще живем в классовом обществе и сопротивление классового врага в тем или других формах будет оказывать свое действие и в дальнейшем. Несомненно, без преодоления сопротивления классового врага только самотеком, мы даже при наличии всех этих благоприятных предпосылок, осуществить свой посевной план не сможем. Поэтому основной задачей является преодоление всех этих трудностей. Основная задача – это умение организовать массы вокруг посевного плана.

Прежде всего нам нужно обеспечить посев наших совхозов. Это, я говорю, не потому что посевной план совхозов имеет решающее значение, совхозный посевной план составляет около 12%, но я исхожу из того положения, что наши совхозы должны являться такими совхозами, которые будут играть ведущую роль в сельском хозяйстве. На опыте организации совхозов, на опыте работы совхозов мы должны будем доказать колхозам как нужно создавать крупные социалистические хозяйства. Поэтому своевременное выполнение посевного плана с соблюдением всех правил посева, является основной кампании в наших совхозах. Я возьму только основные совхозы, играющие преобладающую роль в посевной кампании – совхозы Зернотреста. Здесь я должен буду констатировать те положение, что если мы возьмем основные мероприятия, вопросы подготовки тракторов совхозов, то должен буду оказать, что в этом отношении наши совхозы значительно опаздывают, в частности декабрьский план на 10 декабря выполнен только на 55% и план ремонту тракторов выполнен только на 14%. Это доказывает, что в наших совхозах еще существует надежда на авось: районные организации, на территории которых расположен тот или иной совхоз, должны будут вплотную взяться за руководство делом подготовки посевной со стороны совхозов и не только зерновых, но и в остальных совхозах. В прошлую посевную кампанию руководство со стороны райкомов совхозах технических культур за исключением хлопковых и совхозов Лектехсырье, Каучуконоса и Кендыря – осуществлено недостаточно. В колхозном секторе, как я уже говорил 4,731 т. га посевплощади или 84% плана. Это одно доказывает, что е если посевной план не

[119] Пропущено, так в документе.

будет выполнен в колхозном секторе, то вообще рассчитывать на выполнение плана невозможно. Выполнение плана в колхозном секторе в основном зависит от организации хозяйственного укрепления колхозов, от улучшения руководства колхозами со стороны Райколхозсоюсов, Крайколхозсоюза и вообщеземельных органов. Сказать, чтобы это руководство являлось действительно налаженным на опыте прошлого, да и настоящего мы не можем.

Я приведу такой пример, когда наши райколхозсоюзы не знают мощность своих отдельных колхозов. Отсюда они дают неправильную нагрузку отдельным колхозам и даже часто не знают кто является руководителем того или иного колхоза. Это говорит о том, что наши райколхозсоюзы, стоящего ближе к колхозам, еще практический не подошли к действительному руководству колхозным движением и колхозным строительством.

То положение, что в этом году во время хлебозаготовительной кампании мы обнаружили большую засоренность колхозов кулацко-байскими элементами и обнаружили неправильную организацию труда в этих колхозах, говорит о недостаточности руководства.

От таких методов руководство в этом году нужно будет отказаться. Нужно руководить, как указал т. Сталин: «конкретно, предметно, не с воздуха».

Основное, как я уже указал, это организационно-хозяйственное укрепление колхозов. С чего необходимо начать это дело? В своем докладе я не буду об этом подробно останавливаться, ибо т. Залогин остановится более подробно. Я считаю необходимым начать с выполнения решения Крайкома с подведении итого в истекшего года, составления производственно-финансового плана на 1932 год. Эти два момента дадут нам, во-первых, возможность действительно знать колхоз, действительно вплотную подойти к организационно-хозяйственному укреплению колхозов и с другой стороны, действительно помогут планировать колхозное хозяйство. Поскольку будет составлен производственный план, это имеет большое значение для самих колхозников, ибо наши колхозники будут знать, что ему необходимо для выполнения этого производственного плана.

Помимо составления производственных планов, должны быть также составлены рабочие программы на отдельные периоды работ.

Одним из моментов организационно-хозяйственного укрепления колхозов является установление материальной заинтересованности колхозников, с одной стороны, и установление материальной ответственности колхозников за порученное им дело и за порученное орудия производства. В наших тезисах мы предлагаем ряд мероприятий. Я их повторять не буду, но считаю абсолютно необходимым остановиться на следующем: нужно будет действительно осуществить переход на сдельщину. У нас есть данные, что еще значительное количество колхозов не перешло на сдельщину... и второе – необходимо установить такую оплату труда, которая действительно стимулировала бы поднятие производительности труда – это прогрессивная оплата труда бригадиров, руководителей бригад и т. д.

В связи с этим, товарищи, о бригадах. Бригада – это решающее звено колхоза. Но бригада бригаде рознь. У нас сейчас как составляются бригады? В казахских колхозах по родовым признакам, а в европейских колхозах по подворным, а иногда бригады составляются и правильно, но они обезличены, потому что сегодня бригадир работает на одной работе, завтра на другой,

сегодня на одном участке, завтра на другом. При таких условиях бригада не может взять на себя определенный участок плана, не отвечает за выполнение плана. Мы считаем необходимым на каждом участке закрепить определенную бригаду за которую она должна отвечать, бригадир должен вести учет труда, учет трудодней, учет оплаты. Премирование бригадиров должно быть после подведения итогов выполнения планов.

Еще один момент, на котором я хочу остановиться – это установление определенной заинтересованности руководителей колхозов, председателей колхозов или заведующих отраслями. Получая одинаковое количество трудодней, руководитель колхоза или заведующий отраслью со всеми колхозниками он ни в чем не заинтересован. Мы считаем, что руководитель колхоза, заведующий отраслью, помимо трудодней должны иметь особую оценку своего труда, особую оценку за качество и за выполнение работы в срок.

Еще один момент по части организационного укрепления колхозов. Это преодоление в колхозах иждивенческих настроений, рваческих настроений и вообще преодоление у отсталой части индивидуалистического подхода к выполнению государственных задач, к выполнению задач всего колхоза. Без преодоления этого не может быть выполнен ни производственный план и не можем мы организационно-хозяйственно укрепить наши колхозы. Это должно вести не только к организационно-хозяйственному укреплению колхозов, но и к политическому укреплению наших колхозов. Здесь в районах мы имеем такое положение, что вследствие отсталости, наличия рядового влияния баев наши казакские колхозы еще далеки во всех отношениях от передовых европейских колхозов и от колхозов казакских, создавшихся в более ранний период. Я этим не хочу оказать, что вообще казакские колхозы плохие, это было бы неправильно, мы имеем сотни казакских колхозов. Но здесь особые условия, кочевой, полукочевой образ жизни все таки говорит о том, что организационно-хозяйственное укрепление в колхоза обстоит значительно хуже, чем в европейский колхозах. Товарищ Голощекин в своей статье от 30 декабря так характеризует положение в казакских колхозах, не во всех, а в кочевых и полукочевых районах: «С исключительной остротой... (читает). И неустойчивость». В этих районах основная задача заключается в том, чтобы перестроить колхозы и создать на основе родовых колхозов наши советские колхоз.

Роль МТС. Я говорил что в эту кампанию у нас будет работать 70 МТС, которые охватят посевную площадь ...[120] га, это составляет почти 30% всего плана. Роль МТС помимо этого заключается, главным образом, в обслуживании окружающего колхозы населения, в проведении работ по организационно-хозяйственному укреплению колхозов. МТС должны возглавить работу по распределению доходов истекшего года. МТС должны помочь окружающим колхозам составить производственно-финансовые планы и планы на определенные период работ. В общем и целом МТС должны стать организующими центрами окружающих совхозов и должны поставить задачу действительного перестроения колхозов, преодоления индивидуалистических

[120] Пропущено, так в документе.

настроений в колхозах и добиться воспитания в колхозах действительных руководителей социализма.

В связи с этим надо остановиться на единоличнике. Товарищ Голощекин в своем вчерашнем докладе говорил об этом, но я хочу еще раз напомнить, что в прошлую посевную кампанию, во время уборки полей и особенно во время хлебозаготовок, единоличные хозяйства не были обсуждены со стороны районных организаций. Единоличных хозяйств у нас до 30% и это говорит о том, что мы из плана их вычеркнуть не можем. Забывая об единоличнике, мы делаем большую партийную ошибку. Как бы не было мало единоличников, не надо забывать, что завтра они колхозники, мы должны им помочь и в севе, и в уборочной кампании и т.д. Без этого рассчитывать на это дело мы не можем.

Вопрос о массовой работе в весеннюю посевную кампанию. Наше развитие вообще и развитие реконструкции сельского хозяйства в дальнейшем не мыслится проводить без мобилизации вокруг всего дело масс; нашими планами должны овладеть массы, массы должны овладеть техникой. Наша задача, задача партийных организаций суметь организовать массы, направить их туда, куда это необходимо. Но этот участок у нас является отсталым участком. Многие партийные организации, районные организации вместо того, чтобы действительно руководить массами, они плетуться в хвосте этих масс, особенно это характерно для наших кочевых, полукочевых районов. Говоря конкретно о массовой работе мы предполагаем, что массовая работа должна начатся с обсуждения итогов истекшего года, с обсуждения промфиналов, с обсуждения рабочих программ и с обсуждения плана посева текущего года.

План должен обсужден массами, должны быть внесены поправки массами для того, что действительно наш план полностью сделался орудием действия масс. Во всех этих работах особую роль играет работе профессиональных союзов и комсомольской организации. 400.000-ная профсоюзная организация Казакстана, имеющая большой опыт, особенно по части составления промфинпланов по части организации труда и учета, она должна в этом отношении колхозникам, для которых эта работа является абсолютно новой, должна помочь в этом деле; в совхозах и колхозах должны профсоюзная помочь в ремонта сельско-хозяйственных орудий, особенно совхозам по переходу на хозрасчет отдельных отраслей работ совхозов. Наша комсомольская организация тока играет особенно важную роль в проведении посевной кампании, особенно по проведению мероприятий качественного порядка. Многие комсомольские организации Советского Союза уже включились в поход за урожай; наш краснознаменный комсомол должен последовать примеру других районов. Основная задача, на что необходимо обратить внимание комсомольской организации – это возглавить и быть застрельщиком в мероприятиях по снегозадержанию; комсомольцы должны помочь и быть застрельщиками в организации действительных производственных бригад, в организации труда колхозников и особенно в казакских районах должны драться за создание действительных производственных колхозов вместо существующих в большинстве районов родных колхозов. В нашей работе вообще, не связанной о весенней посевной кампанией, слабым местом является вопрос о роли женщины, об организации труда женщин в колхозах. Создается такое положение что не только не привлекается женщина на повседневную работу в колхозах, но

местами даже игнорируется их труд, в то время, когда женщина в большинстве работ колхозов может занимать решающее место, особенно в колхозно-товарных фермах, животноводческих, в особенности в районах технических культур труд женщин незаменим даже. Но несмотря на все это женщины не обслуживаются, не создаются им такие условия, где они могли бы стать колхозницами. Этим положением пользуется в наших некоторых районах бай и кулаки, которые организовывают их против колхозного движения. Нужно будет действительно создать условия, чтобы женщина стала бы руководить бригадой, женский труд был бы применим в значительной степени во всех отраслях хозяйства колхозов; особенно монопольное положение она должна занимать в работе животноводческих ферм.

Большое значение имеют советы. Я не буду останавливаться на них, ибо считаю достаточным то, что говорил вчера Филипп Исаевич. Что мы не умеем использовать советы, такую большую организацию, охватывающую большую общественность советской власти, что мы забываем их во время посевной кампании, хлебозаготовительной и других работ – дальше конечно оставаться в таком виде дело не может. В этом посевной кампании мы должны выпятить особое роль советов, должны дать руководящую роль им, должны им право и отвечать и проводить эту работу.

Подготовка посевной. Мы план составили; Крайком и Совнарком утвердил план, план спустили районам, районы должны были дать свои замечания; их мы получаем. Многие районы действительно дают хорошие поправки, на основе которых мы поправляем наш план. Но я должен остановиться на одном моменте – в этих замечаниях есть некоторая нездоровая тенденция. Возьмем несколько районов. Вот Семисеверный район. Правда, нелзя сказать, чтобы была тенденция особенно плохая – они увеличивают посевы товарных культур – пшеницы, в частности против 32 тысяч, которые мы даем до .... тысяч; уменьшают посев, увеличивают товарные культуры. Но здесь ошибка в том, что они вводят культуру рынка, которую мы считаем нет никакого смысла вводить в этом районе. С другой стороны они даст встречный план. Мы даем ... , а они дают ... . Но подготовка к посевной у них этого дела не обеспечивает. Мы считаем, что это тенденция прошла, когда можно было давать встречные, не обеспечив их материальной базой.

Другой пример по Баян-Аульскому району. Они только увеличивают посевную площадь на 5.000 га по сравнению с тем, что утверждено Крайкомом партии, при чем этот район на сегодня даже не выполнил хлебозаготовок, не говоря о семенах.

Но есть другого ряда характера замечания. Я беру Джувалинский район. Тут обратная картина. Это основной зерновой район на юге Казакстана. Правда в Джувалинском районе могут произраста различные технические культуры. Какая же получается картина: уменьшают пшеницу, увеличиваю в значительной степени посевы софлера – тысячи га. Мы считаем совершенно неправильным тенденцию к уменьшению товарных культур – пшеницы. Уменьшение посева пшеницы обясняется тем, что ссыпка семенного затруднена и гораздо легче засыпать семена софлора. Многие районы не имея семян для посева пшеницы расчитывают на завоз извне. Такое положение мы наблюдаем в Алакульском районе, когда за счет уменьшения посева пшеницы и овса увеличивают посевы

льна – 100 га, конопли 100 га, кунжута 42, кукурузы 6 га. От этих культур мы никогда эффекта не можем получить, так как по ним невозможно вести заготовки. Мы должны сочетать куда и какую продукцию сдавать. При распылении культурсовершенно невозможно производить заготовки. Из-за трудности сбора семфонда по пшеницы уменьшают ее посевы и увеличивают посевы рыжиков и по конопле. Эта тенденция наблюдается в силу того, что боятся не выполнить сбора семфонда и следующая тенденция – распыляют посевы технических культур, от которых эффекта получить не сможем.

В связи с этим остановлюсь на распределении культур по колхозам. В тезисах мы делаем большой упор на специализацию колхозов и совхозов. Опыт прошлых лет доказал, что многокультурность в колхозах не дает возможности им сосредоточить внимание на ведущих основных культурах. Срок их уборки, обработки отдельных культур приходят в разное время, что дает возможности правильно распределить силы колхозов и от чего страдает качество обработки всех посевов. Распределение культур по колхозам происходит иногда таким образом, что эффекта мы не получаем. Там, где развивать огороды, в районах промышленных центров, больших городов там разводят пшеницы и наоборот в других местах, где не нужно разводить огороды их развивают. Этому и нужно положить конец и перейти на специализацию, применяя правильное планирование культур в районе. В основу специализации положить интересы государства и отдельных районов и колхозов. Очень слабо обстоит дело в сельском хозяйстве с планированием. Планировать размельченным сельским хозяйством было чрезвычайно трудно. На основе роста совхозов и колхозов мы подходим к правильному планированию им. Мы имеем такие факты в планировании колхозами, когда допускаем ошибки, которые не могут отвечать нашим задачам.

Приведу в пример Джувалинский район, где имеется колхоз «Горный» в 15 хозяйств, с 32-мя лошадями, 8 волами, всего рабочего скота 40 и рабочих рук: мужчин 19, женщин 20, сельхозинвентаря: 11 плугов, 8 борон и 3 сенокосилки. Посевной план в 1931 году его равнялся 393 га, на хозяйство приходилось 26,5 га. Вы можете представить как могут при наличии такого количества рабочих и живого и мертвого инвентаря поднять такую посевную площадь. Но ее подняли. Вблизи этого колхоза расположен другой колхоз с посевной площадью в 805 га. Рабочих рук 350 человек, 18 плугов. Этот колхоз имеет большие производственные возможности. Остающий колхоз «Горный» взяли на буксир во время посевной, во время обработки и во время уборки хлеба. Таким образом, маленький колхоз, посеяв 26,5 га на одно хозяйство выполнил план посева. Под видом буксира у него работал другой колхоз в то время когда можно было бы его нагрузить большей посевной площадью, дав ему посевной план соответственно его производственным возможностям. Это показывает насколько мы плохо планируем. Такое положение приводит к плохим результатом.

Останавлюсь на состоянии и подготовке к весенней посевной кампании. Основные мероприятия по снегодержанию, ремонту сельхоз орудиям и подготовке тяговой силы проведены.

По снегодержанию имеются данные на 10 декабря по 16 районам. План снегодержания 640 тыс. Проведен на 33 тысячи га или 5 % годового плана – одну 1,6 % общеказакстанского.

В отношении подготовки тракторов и весенней посевной.

Казтрактор должен был подготовить 1.567 тракторов. Декабрьский план – 474 трактора выполнен только на 263 или 55 % к плану или же 16 % годового плана. По линии Зернотреста имели 55 %. Казхлопок 36 %, Коневодтрест 17 % (выполнен декабрьский план на 100 %), Южный трест Скотовода выполнил 3 % к годовому и Новлубтрест 6,6 %.

Должны были подготовить 3.656 и в декабре 931, подготовлено в декабре 551 или 16 % годового плана... конный инвентарь. Мы должны были отремонтировать капитальным и некапитальным ремонтом 219 тыс. штук, фактически отремонтировано 18 тыс. штук или 1,1 % к плану. Эти данные, по последним показателям, между прочим, не по всему Казакстану, а только по 22 районам.

Товарищи, еще один большой показатель, без которого выполнение посевного плана вообще немыслимо, это ссыпка семенного фонда. У меня имеются данные по районам, если это кого-нибудь интересует, я смогу потом дать. Сейчас я укажу общие итоги. Всего осыпано семенного фонда 287 тыс. центнеров, против 2,5 млн. центнеров, это составляет 11 %, по 48 районам это составляет 25 %. Это по зерновым культурам. Также плохо обстоит дело с ссыпкой семенного фонда масличных культур. Здесь урожай был, как будто неблагополучных моментов не было, но здесь план выполнен на 4 %. Если исходить из того положения, как мы подготовляемся к посевной кампании, это мы увидим, что на 10 число с этим дело обстоит очень плохо.

В связи с эти я хочу остановиться на одной тенденции, это расчет на получение государственных семян.

Здесь тов. Исаев и кажется тов. Голощекин заявили, что рассчитывать на это в данном году никакому району, в особенности районам Южного Казакстана, урожайным районам, нельзя и поэтому, надеясь на это, думая об этом и не мобилизуясь вокруг сбора семенного фонда в своем районе, вы не обеспечите выполнение посевного плана и тут никакие встречные планы против наших планов выполнены быть не смогут, если у вас не будет семян и потому основная задача – максимальное развитие работы среди колхозников и среди единоличников, бедняцких и середняцких хозяйств, действительного нахождения и своевременного выполнения плана по ссыпке.

Дальше я хочу остановиться здесь еще на одном моменте, это вопрос живой тягловой силе. Это, между прочим одно из основных условия выполнения посевного плана. Я приведу цифры из плана колхозного и единоличного сектора в 1960 тыс. га живой тягловой силой должно быть поднято ...[121] га. Какое значение имеет для выполнения плана живая тягловая сила, говорят сами за себя эти данные. Но что мы имеем? Не говоря о том, что есть хищнической забой скота, действие контрреволюционных элементов, но мы имеем в районах такое положение, когда забота о колхозном коне фактически сейчас не осуществляется. Существует обезличка. У меня были данные по некоторым районам таким, по которым выполнен план хлебозаготовок, и там получается, что из колхозных коней 70% совсем сбитыми спинами, значительное количество падежа под видом усталости, но это не усталость, а хищнический забой этих коней. Фактически

[121] Пропущено, так в документе.

этой заботы в районах еще нет и фактически проведение и жизнь декрета ЦИКа и Совнаркома о живой тягловой силе на местах практически еще не осуществляется.

В связи с этим я хочу остановиться на вопросе о кадрах. В нашем колхозном строительстве, а также и в совхозном, особенно узким местом являются кадры. Рост механизации, подведение новейшей техники под сельское хозяйство, трактора, комбайны, уборочные машины, которых раньше не было, требуют создание большевистских кадров, знающих это дело. Современное положение кадров, знающих это дело. Современное положение кадров, знающих это дело. Современное положение кадров показывает, что в некоторых наших колхозах нет даже грамотного учетчика, для того чтобы вести грамотный учет трудодней колхозника. Подготовка кадров значительно отстает и еще значительное отстает выращивание кадров из самих рабочих колхозных и совхозных хозяйств.

Мы к весенней кампаний – предполагаем провести значительные мероприятия по подготовке значительного количества трактористов – более 10 тысяч людей, переподготовка 3-4 тыс. предправлений колхозов, столько же учетчиков и счетоводов, посеводов но к тем требованиям, к той необходимости, которая имеется в наше сельском колхозном и совхозном хозяйстве, это составляет капля в море. Это требование надо покрыть не только путем подготовки кадров, но и путем подготовки и выращивания кадров на самих колхозников, особенно проявивших себя в борьбе за колхозное строительство, в борьбе за выполнение плана колхозами и в борьбе за выполнение государственных заданий.

В связи с кадрами, я хочу остановиться на роли агрономов. После того, когда советская власть доказала сущность старой школы агрономии, это: кондратьевщина и чаяновщина и их роль в подготовке совместно с промпартией интервенции Советского Союза, значительное количество агрономов, даже старой школы и сельскохозяйственных специалистов, убедившихся в правильности линии коммунистической партии и советской власти, действительно повернули к нам лицо и стали тесно, без колебаний на службу советской власти.

Несмотря на указания на этот счет тов. Сталина на собрании хозяйственников, многие организации во многих районах этого дела еще не поняли и все еще к нашим старым специалистам-агрономам существует нездоровое недоверие. Конечно, недоверие здоровое существовать должно, но существует нездоровое, которое приводит к тому, что мы игнорируем этих специалистов. Роль агронома в полеводстве, зоотехника в животноводстве также велика, как инженера на производстве. Их роль велика сейчас потому, что мы ставит перед собой задачи качественного порядка. Они не должны играть роль консультантов, они должны стать действительными организаторами колхозного и совхозного производства, почему необходимо создать для них такие условия, в которых они действительно смогли бы применить свой опыт на наших советских социалистических полях и передать этот опыт рабочим совхозов и колхозов.

Говоря о старой агрономии, нельзя забывать о наших молодых агрономах. В ряде районов я слышал и видел, что существует определенная неправильная тенденция. На молодого агронома смотрят так, что он молод, неопытен и что его не надо, лучше заменить его старым агрономов, но мы не должны забывать

одной из больших партийных задач: выращивание наших собственных специалистов из рабочих колхозников и поэтому мы наоборот должны им помочь и создать для них такие условия, чтобы они смогли выроста на своем производстве. Но этих условий не создают, руководствуясь этим огульным обвинением и отталкивая этих молодых агрономов.

Я считаю такое положение нетерпимым. Необходимо будет заботиться о старых агрономах, создавая им соответствующую условия, также, как нам следует не меньше заботиться о молодых агрономах.

Говоря об агрономах, я хотел бы заострить Ваше внимание на одном моменте, это на вопросе о перераспределении агрономов, у меня имеются такое сведения, что в Кустанайском районе было сосредоточено около 36 агрономов, не меньше, как я думаю, и в Петропавловском, тогда как в других районах агрономов отсутствовали. Я лично был свидетелем таких случаев: посланного в Кзылтанский район ветврача (я думаю, что Кзылтанский район вообще никогда не видел ветврачей), хотели задержать в Петропавловском районе. Мы с тов. Курамысовым сумели это дело исправить и, таким образом, ветврач был послан в Кзылтанский район. По этому поводу существует Крайкома решение и нам следует проводить его в жизнь. Мы должны в тех районах, которые слишком насыщены агрономами, сделать перераспределение. Наркомзем должен заняться вопросом насыщения и правильного распределения агрономов по районам.

Вопрос руководства посевной. Здесь я должен подчеркнуть такой момент, что руководство посевной, руководство сельским хозяйством стоит не на должной высоте. Все те примеры, которые я приводил а порядке критики, Райколхозсоюзов, Крайколхозсоюза и органов земледелия, главным образом, есть ошибки этих же органов – это неправильное планирование, руководство вообще. Эти организации играет роль статистиков в лучшем случае (а иногда даже эту статистику здорово перевирают). При таком положении дальше оставаться нельзя. Нужно будет сделать так, чтобы эти организации действительно стали бы организаторами колхозно-совхозного производства, стали бы действительно руководить, а не быть только статистиками. В связи с этим, я хочу указать на такое положение. Наши райорганизаии вместо того, чтобы укреплять райколхозсоюзы, чтобы их заставить работать, прекратить в действительного хозяина сельскохозяйственного производства, вместо того, чтобы идти по этой линии, они идут по линии наименьшего сопротивления, подменяя собой руководства. Это не решает задачи. Нужно укреплять эти организации, чтобы эти организации были не только статистиками, а стали бы действительными организаторами колхозного строительства.

Я задержал Ваше внимание не очень долгое время, гороздо меньше, чем другие докладчики. Разрешите подвести итог сказанному.

Выступая к выполнению посевной кампании 4-го года пятилетки, что мы имеем положительного. Первое. Это перевес социалистического сектора над единоличным, огромном количество совхозов (130), 65% коллективизации бедняцко-середняцких хозяйств, а районах зерновых и хлопковых − 80%. В этих районах мы имеем фактически сплошную коллективизацию. На основе этой сплошной коллективизации – ликвидацию кулачества и байства.

Второе положительное – это рост механизации сельского хозяйства: 73 МСС и 170 МТС к весенней посевной кампании с тракторным парком в III, 700 сил.

Третье положительное – это значительный сдвиг в знании района. Мы имеем здесь значительные успехи по сравнению с прошлым.

Четвертое – большой рост парторганизаций и укрепления к ним доверия масс.

Пятое – большой рост материальной базы сельского хозяйства, рост вложений, снабжение сельского хозяйства орудиями и кредитами.

Шестое. Это, с точки зрения, качества. Против прошлого года мы подняли зыбь почти в 2 раза, 1200 тыс. га против 900 тыс. га прошлого года.

АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.5122. Л.64-99. Подлинник.

№44
Служебная записка К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) и Совнарком КАССР

г. Алма-Ата *между 10 января 1932 г. и 5 апреля 1933 г.*

Учитывая огромную важность объединения всех научно-исследовательских работ по [Академии наук] сельскохозяйственных наук им. Ленина и Коллегия Союзного Наркомзема вынесли решение организовать в Казахстане филиал Академии им. Ленина. В состав руководства филиалом предположено включить академика Тулайкова, профессора Бушинского и ряда других крупных ученых.

Организацией филиала Ленинской Академии разрешается давно назревший вопрос о руководстве научно-опытной сетью Казакстана и приближении ее к требованиям социалистической реконструкции сельского хозяйства Казакстана. О громадном политическом и практическом значении филиала для Казакстана говорить не приходится. Приветствуя решение Президиума Ленинской Академии и Коллегии Союз[ного] Наркомзема, казакстанские руководящие организации должны принять срочные меры к обеспечению развертывания филиала в 1932-м же году.

В этих целях необходимо:

1) Вынести решение Крайкома и Совнаркома об организации филиала Ленинской Академии в Казакстане.

2) Представить филиалу помещение для занятий в 6-7 комнат.

3) Выделить 8 квартир для приезжающих работников филиала.

4) Работников филиала в отношении снабжения приравнить к работникам филиала Академии наук.

5) Отпустить на расходы, связанные с организацией филиала, 100 тысяч рублей.

6) Командировать в Москву одного представителя для разрешения в Президиуме Ленинской Академии и Союз[ном]Наркомземе всех организационных вопросов.

Наркомзем КАССР ***Сарымулдаев***
Директор Института ***Нурмухамедов***

АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.5540. Л.34. Подлинник.

№45
Заключительное слово К. Сарымулдаева на III расширенном пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва

г. Алма-Ата *17 января 1932 г.*

Сарымулдаев: Товарищи, я сделаю несколько замечаний – это относительно выступления ряда товарищей о поправками насчет посевного плана. Эти замечания мы получили от районов и внесли соответствующие поправки, там где это было правильно. В дальнейшем мы думаем этот план проработать еще с вами, чтобы этот план уже соответствовал нашим задачам. Еще одно маленькое замечание относительно Яныкурганского Макорсовхоза. Тов. Нурпеисов, насколько правильно сказал о возможности выращивания хлопка в совхозе, поскольку этот совхоз находится в заболоченной местности, в пойме реки С[ыр]-Дарья. Если там выгоднее организовать хлопкосовхоз, то нужно будет воспользоваться этими данными. Во всяком случае мы к посевкампании организовать совхоз там не сможем и организуем его только в следующем сезоне.

Больше со площадях я говорит не буду. Я хотел бы остановиться на выступлении тов. Жигарева по части оценки МТС, такая оценка абсолютно неправильная, даже это оценка отвергается выступлением Ефима Медведева, колхозника («Правда» от 6 ноября 1931г.). Правильно подчеркнул тов. Голощекин в своей статье от 30-го декабря, когда он говорил, что в тех случаях, когда район не выполняет план хлебозаготовок, то все это в первую очередь сваливает на МТС, секретарей парткомов МТС, их обвиняют в правом и левом уклоне. Во всяком случае тов. Жигарев своим выступлением это здесь лишний раз подтвердил правильности этого положения.

Еще одного момента коснусь. Было несколько выступлений относительно «теорийки» Наркомзема о сроках посева в 10 и 15 дней. Это не «теорийка» Наркомзема, это основано во-первых, на решении Крайкома и во-вторых данных научной агрономии. Значит это не есть «теорийка», это есть конкретные решения, которые мы должны проводить. Здесь я должен буду повторить, что обращение Крайкома, Совнаркома и Наркомзема, которое было выпущено 9-го октября, районам не обсуждалось и они, видимо, не поняли суть его. Тут товарищи выступали со своими севооборотами, а в обращении говорится об этом совсем конкретно. Это доказывает, что вы просто не читали обращение, а если читали, то недостаточно-серьезное внимание обратили на него.

О подготовке посевной выступил тов. Жигарев, но ничего не сказал о положении с засыпкой семян (у него засыпано 10,5% плана), а к 15 февраля мы должны покончить с засыпкой семфондов. Он ничего не сказал о том, почему семена не осыпаются, какие меры районные организации принимают; он отделался только крылатыми словечками по адресу НКЗ и Крайколхозсоюза.

Остановлюсь на несколько вопросов, которые были много недостаточно освещены, за краткостью времени, в моем докладе. Это относительно направления нашего посевного плана. Если вы серьезно рассматривали посевной план 1932 года, то вы ясно видите, что культура зерновая по сравнению с прошлым годом уменьшается, а технические культуры – в сильной степени

растут рост в 5, и 10 раз. Прав был тов. Восканов, когда он сказал, что аппарат НКЗема не достаточно ясно представил себе значение развития технических культур в Казахстане. Такое положение имело место. На увеличение посева технических культур в 1932 году должен быть сделан большой упор.

Восканов: Ты может быть дашь объяснения по всем техническим культурам.

Сарымулдаев: Если вы хотите, я могу сказать. Этот посевной план в районном разрезе был разработан с вашим участие и вы должны были об этом сказать. Я, к сожалению, в это время не был и должен был только констатировать то, что вы приняли и утвердили. Я с вами согласен в оценке аппарат НКЗема, который в этом деле не понял XVI съезда партии.

Теперь, среди технических культур особенно важное значение имеет хлопководство. По развитию хлопководство мы являемся относительно новым районом, и одновременно районом, где эти культуры могут интенсивно развиваться. Посевная площадь в последние годы на 40-50-60 %, при чем имеем рост не только по площадям но и по продукции. По сравнению с прошлым годом мы имеем увеличение продукции в два раза. Это говорит о том, что мы являемся таким хлопковым районом, которого нельзя недооценивать. Наши возможности, наши перспективы несомненно большие. Тов. Нурпеисов говорил о Яныкурганском районе, как районе имеющем болшое значение для развития хлопководства. Но не только один Яныкурганский район важен в этом отношении, у нас есть еще большие массивы, где мы могли бы развернуть это дело. Что хлопок имеет большое значение и в нашем посевном плане, и в наших мероприятиях – это доказывается тем, что более сем какие-либо другие районы, хлопковые районы насыщены тракторами, сельскохозяйственными орудиями европейского типа в частности в этом году хлопковые районы охвачены МТС на 94% в этом году, в то время как Казакстан в целом охвачен МТС только на 30%. Это говорит о том, что развитию хлопководства в наших мероприятиях сейчас уделяется большое внимание.

Я хотел бы указать здесь на распределение посева хлопка по районам. Наш план как вам известно понижен с 165 тыс. га до 143,5 тыс. га. Это уменьшение по сравнению с первоначальным нашим вариантом происходит опять-таки потому, что мы делаем упор на качество. Это видно по таким районам, как Пахтааральский, где мы даем меньшую площадь по сравнению с прошлым годом. Рост посевной площади даем по отдельным хлопковым районам, где есть возможности развития в дальнейшем хлопка, где и не исчерпаны.

В связи с этим я хочу остановиться на севообороте вообще и о севообороте в хлопковых районах, которых рекомендует НКЗем. Нам необходимо настоять, чтобы районы освоили сущность севооборотов и провели это дело. Вообще подходя к вопросу о севообороте я хочу несколько развить это дело.

Мы приняли по всему Казакстану за основу введение травопольной системы, но эту систему нельзя ввести в течении ближайших одного-двух лет, просто потому, что у нас нет семян трав, которые необходимы для севооборота. У нас планом предусматривается введение полной травопольной системы, начиная с 1934 года, но это не означает, что нельзя в отдельных районах, где имеется наличие семян трав, ввести ее с 1932-1933 гг.. Необходимо начать осуществлять какие системы севооборота. В северных и западных наших зерновых районах основная цель введения севооборота – это борьба с сорняками.

Здесь мы рекомендуем пары чистые, кулисные, начиная с 1932 года. Между прочим это крепко сказано в обращении Крайкома и Совнаркома, что начиная с 1932 года от 1/6 части поля до 1/3 должно быть переведено на пары и это должно быть обязательно учтено теми районами северо-западной группы, при составлении посевного плана в колхозном и совхозном разрезе.

Что касается севооборота на юге, здесь мы рекомендуем введение паратравопольной системы, а в хлопковых районах: хлопок и люцерна. При чем в хлопковом районам мы рекомендуем несколько вариантов севооборота: восьмипольная, девятипольная, десятипольная и двенацатипольная система, но из всех эти наиболее правильная и на что мы делаем большой упор, это система восьмипольного севооборота, при чем прилагается три поля люцерна и пять под хлопок. При этом положение ежегодно сохраняем 62,5 % хлопковой площади. Вот, что мы рекомендуем осуществлять в наших хлопковых районах, начиная с этого года.

В посевном плане, в наших указания, в обращения КК, СНК, НКЗ, об этом говорится и это должно быть соблюдено, как одно из основных правил выполнении посевного плана текущего года.

Я долго на этом останавливаться не буду и перейду к следующему моменту. Это вопрос о подготовке к ремонтной кампании.

Я мог бы дать еще одну справку о борьбе за урожай и борьбе засухой. Нами предпринимаются меры, как я уже в своем докладе упоминал, по облесению Казакстана, но мы здесь уперлись в то обстоятельство, что у нас нет семян и питомника, которые бы могли дать нам посадочные материалы. Поэтому мы, с большим запозданием, начинаем создавать эти питомники. В частности, в этом году наши проектируется в 11 пунктах заложить 250 га под питомники, под плодовые деревья 125 га (читает выдержку). Проводим мероприятия по укреплению песков на 10.000 га. Для этого мы поставили задачу заготовки семян и полностью эту заготовку выполнили. Это дело является одним из серьезных моментов в деле борьбы с засухой.

В порядке подготовки к посевной кампании большое значение имеет ремонтная кампания. Я в своем докладе останавливался и указывал, как она выполняется по месячному и годовому плану. Вы помните, сто все это дает всего 16% на 10 января в отношении выполнения плана ремонта тракторов. Чем вызвано такое отставание от плана? Многие организации не учли значения ремонтной кампании и не уделяют соответствующего внимания это к делу. Я видел такой случаи, во время совещаний директоров МТС, один из директоров приезжает сюда в Казтрактор и спрашивает сколько в его базах есть запасных частей. Казтрактор частей нет. Не слушая Казтрактора, директор едет в Семипалатниск и забирает там на 5.000 р. запасных частей. Значит наши организации, крича о том, что запасных частей не хватает, детально не знают сколько их имеется и где лежат.

Второе – к ремонтной кампании тракторов наши организации приступили тогда, когда близко стал момент ремонтной кампании, в то время, как этим делом надо было заниматься сразу, после окончания поднятие паров. Здесь представитель Союзнаркомзема говорил о том, что плохо идет ремонт. Это верно, но основная причина не хватает запасных частей, что плохо снабжают центр запасными частями. Если не будет запасных частей, то этим ставиться под

угрозу работу тракторных парков к весенней кампании. Приехать хорошо, узнать, справляться, это хорошо, но вы лучше помогли бы нам на хождение не хватающих нам мастеров и запасных частей, которые у нас отсутствуют.

Еще один момент на счет использования местных возможностей и внутренних ресурсов. Многие это дело еще не используют. Здесь товарищ Новак говорил на счет Кокчетавского механического завода. Я был сам в Петропавловске и видел, что в Петропавловске механический завод загружается не нашими заказами, а другими. Тут обвинять промышленность ни в коем случае нельзя, потому что мы своевременно не могли дать заказа, давая их в конце декабря, мы требуем, чтобы к 1 января нам дали запасных частей. Надо было заранее сделать заказ. Но тем не менее, я хочу поставить перед Пленумом вопрос таким образом, чтобы заставить ЦСНХ всю промышленность переключиться изготовление запасных частей для тракторных парков, как совхозов, так и МТС.

Второе – вопрос о железе. Нам для ремонта конного инвентаря в железе отказали, но мы в каждом районе, если пожелаем можем собрать значительное количество лома, особенно в северных районах, где я видел конные молотили, которые лежат в испорченном виде и не могут быть использованы без капитального ремонта, а капитальный ремонт будет стоить дороже, сложная молотилка. Почему бы эти старые испорченные орудия не использовать и не приспособить для ремонта конного инвентаря в колхозах. В этом отношении, к сожалению, ничего не делается.

Я считаю, что секретари районных организаций, в ближайшие же дни по приезде, должны детально ознакомиться в каком положении находится этот вопрос и мобилизовать массы вокруг ремонтную кампанию с таким расчетом, чтобы обеспечить ремонтную кампанию этими частями и придти к весенней посевной с отремонтированным инвентарем. У нас не использован один момент. В прошлом и позапрошлом году во время проведения посевных кампаний мы использовали железнодорожные мастерские. И в настоящем году мы поставили вопрос перед правлением Турксиба. С местной администрацией дороги в отношении использования мастерских для ремонта мы могли бы договориться по всем линиям, но беда заключается в том, что общественные организации и часть администрации очень плохо на это раскачиваются. Нужно в каждом районе, где имеется районные управления дороги использовать все возможности в отношении использования их мастерских для ремонта. Гораздо хуже обстоит дело с управлениями других дорог, как Самаро-Златоустовской и Омской.

Теперь на счет семенного фонда. Я должен заявить к сожалению никто не выступил и не развернул причин не ссыпки семенного фонда. Я должен еще раз повторить, что районам в особенности с урожаем, нет никакой основании претендовать на завоз семян. Если будем продолжать засыпку семенного фонда, таким темпом, каким идет сейчас тогда мы сорвем посева четвертого года пятилетки. Сегодня опубликовано решение Коллегии НКЗ РСФСР, которое обязывает нас к 15 февраля обеспечить ссыпка семфонда.

Последний вопрос вытекающий из решения правительства Союза относительно проведения учета скота. Специального доклада о животноводстве я делать не собираюсь, об этом и так много говорили. Много говорил о животноводстве в своем докладе тов. Исаев. В тезисах по контрольным цифрам по этому докладу имеется специальный раздел о животноводстве. Я хочу

осветить вопрос относительно учета скота. Мы должны провести учет по состоянию на 1 февраля. Это мероприятие имеющее важное значение всем известно, хотя бы потому, что у каждого районного работника эти сведения учета скота никогда не сходятся и при составлении плана тяговой силы каждый выступает со своими цифрами, так же как и в отношении заготовки скота. Здесь можно привести примером учета, который был проведен Наркомфином и который имел целью дать ясную картину. Тов. Голощекин говорил в отношении Таласского района. У меня имеются такие данные, по Чуйскому району если верить учету, то к осени ни одной головы скота не должно быть остаться, а между тем Чуйский район не плохо заготовляет скот и не малое количество скота там находится. Из группы Кустанайских районов сообщают, что значится 3 тыс. овец по сведениям Наркомфина, а в овцефермах имеется собранных 8 тыс. овец, т.е. ровно на пять тысяч превысили против учета Наркомфина. Проведение этого учета поголовья скота имеет очень серьезное значение. Хочу указать на следующие моменты. Учет может быть растолковано иначе, особенно кулаками, баями и националистами, что учет ведется для того, чтобы усилить заготовки. Если не противопоставить этим настроениям, которые несомненно будут иметь место, нашей разъяснительной кампании, что учет ведется не для этой цели, а чтобы правильно ориентировать наши мероприятия, хотя бы в отношении размещения посева трав по районам. Мы точного учета поголовья не имеем. Сейчас мы развиваем мясную промышленность в таких районах как Семипалатинский, Алматинский, форт Александровского, где предполагается в этом году развернуть 5-6 мясокомбинатов. Без учета мы этого сделать не сможем. Этим продиктовано и это мероприятие. Конечно, в этом вопросе мы встретим сопротивление провокацию тех элементов, которые злостно проводят убой скота. Районным организациям необходимо сейчас же начать большую разъяснительную работу, чтобы они в срок могли провести учет и иметь действительные сведения поголовья, как в Казакстане в целом, так и в районном разрезе чтобы дальше никаких разговоров не было.

Последнее насчет агрономов. Я поднимал вопрос, что нужно перераспределить всех агрономов бывших окружных центров. Это будет совершенно правильно, мы так и поставили и будем поддерживать это предложение, поскольку весь пленум его поддерживает. У меня, если хотите, могу показать имеется целая куча заявлений от агрономов, которые из за отсутствия квартир, плохого снабжения и вообще не созданности бытовых условий вынуждены уходить. Я должен был этим районам заявить, что ни одного агронома им дать не могу, так как вы их не обеспечиваете и если и дальше будет держать такое отношение, вы не сумеете сохранить ни одного агронома. Те районные центры, которые сумели наладить бытовое обслуживание агрономов, сумели их и сохранить. Во многих районах очень плохо в отношении квартир, но ведь для агрономов не требуется каких либо особых дворцов, а нужно создать лишь сносные условия, чтобы он мог работать. Если вы не создадите бытовых условий, вы не сумеете себя обеспечить агрономами. На этот счет имеется целый ряд указаний, как со стороны Крайкома, так и Совнаркома, которые вы должны были провести в жизнь и создать такие условия, чтобы агрономы у вас работали.

АП РК. Ф. 141. Оп. 1. Д. 5122. Л. 187-196. Подлинник.

№46
Доклад К. Сарымулдаева «О весенней посевной кампании» на II сессии КазЦИК VIII созыва

г. Алма-Ата *18 февраля 1932 г.*

Сарымулдаев: Товарищи! Посевная кампания является одним из основных элементов народно-хозяйственного плана четвертого заключительного года пятилетки. Но несмотря на свое такое значение, что то не заслуживает должного внимания со стороны членов Сессии. (реплика на Президиума – где это видно) Видно из того, что плохо собираются.

На январском Пленуме Крайкома я сделал подробный доклад о значении и задачах посевной кампании текущего года. Это было в январе месяце. Я считаю сейчас нужно будет упор в своем докладе не на значение посевной кампании, а на подготовку таковой, поэтому на отдельных моментах, на которых останавливался на пленуме в январе, сейчас подробно останавливаться не буду.

Посевная кампания текущего года проходит в обстановке, когда Советский Союз в результате выполнения 3-го решающего года пятилетнего плана народного хозяйства и вообще плана пятилетки за 3 года, завершил построения фундамента социалистической экономики. Социалистический сектор не только в промышленности, но и в сельском хозяйстве стал основным решающим элементом, тем самым разрешив вопрос «кто кого», поставленный В.И. Лениным, в пользу социализма. Индустриализация Советского Союза из страны потребляющий, в результате выполнения плана пятилетки за 3 года, превратился в страну производящую машины. Эти огромные политико-экономические достижения Советского Союза создали почву к переходу на этап дальнейшего нашего развития – к строительству социализма, к созданию социалистического бесклассового общества.

Нынешняя посевная кампания имеет огромное значение. Во-первых она является 3-й большевистской посевной кампанией, и во-вторых она является посевной кампанией завершающего года первой большевистской пятилетки. Завершая пятилетку не в 5 лет, а в 4 года, мы должны ставить, наряду о количественным завершением 5-ти летки, задачу и выполнение качественных задач 5-ти летнего плана.

В свете достижений всего Советского Союза Казакстан, как часть Советского Союза, в результате осуществления плана 3-го решающего года пятилетки, в особенности в результате осуществления народно-хозяйственного плана 4-го года пятилетки, – превратится из страны архи-отсталой в страну аграрно-индустриальную.

Эти достижения как Казакстана, так и всего Советского Союза, являются свидетелями правильности генеральной линий партии, взявшей курс на индустриализацию страны, является свидетелем правильности ленинской национальной политики, обеспечивающей отсталым национальностям «переход к социализму, минуя капиталистическую стадию развития».

В свете этих достижений лицо сегодняшнего Казакстана выглядит совсем иначе, чем было несколько лет тому назад. Если несколько лет тому назад лицо Казакстана определялось отсталыми видами хозяйства, господством байства,

феодалов и полуфеодалов, то сегодняшнее лицо Казакстана совсем иное, лицо сегодняшнего Казакстана – социалистическое.

Основная отрасль народного хозяйства Казакстана – промышленность. Конечно, из этого не вытекает и я этим не хочу оказать, что прежня основная отрасль народного хозяйства Казакстана – животноводство, уступившая свое первинство индустрий, становится такой отраслью, которой не стоит заниматься и на нее не стоит обращать внимания. Наоборот интересы индустриализации Казакстана требует более лучшего, еще большего развития социалистического животноводства, но это характеризует лицо сегодняшнего Казакстана.

К этому основному, а основное это уголь в Караганде, основное это металл, Балхаш, Казполиметалл, Риддер, Карсакпай и основное это – железнодорожное строительства в Казакстане и этому основному должны быть подчинены все наши мероприятия, этим основным интересам народного хозяйства должны быть соподчинены другие отрасли народного хозяйства.

Наши недоброжелатели, наши националисты говорят, что мы развиваем посевную площадь не в интересах самого Казакстана, а в интересах кого-то, чтобы вывозить хлеб. Я считаю, что такое утверждение абсолютно ничего общего не имеет в линией нашей партии, ибо, во-первых, Казакстан не является каким то отдельным районом, отделенным от всего Советского Союза, ибо интересы всего Советского Союза одновременно является интересами трудящихся Казакстана – это с одной стороны, а с другой – просто цифры, которыми мы располагаем не доказывают того, что они говорят.

Вот например, в этом году план хлебозаготовок нами выполнен в количестве 46-47 мил. пудов, на которых 42 мил. пудов потребляем сами, следовательно не может быть никаких разговоров о том, что мы развиваем посевную площадь для того, чтобы кормить кого-то, а не Казакстан, но если это и было-бы необходимо сделать, то надо было сделать в интересах народного хозяйства всего Советского Союза, но это не соответствует действительности. Наше развитие тесно связано с общим развитием Советского Союза и наши мероприятия подчиняются всем основным мероприятиям, определяющим лицо всего Советского Союза и в том числе и Казакстана. Поэтому развитие сельского хозяйства, развития посевных площадей – это суть мероприятия, которые вытекают из основных и общих задач, стоящих перед Советским Союзом.

Ставя перед собой такие задачи, мы посевной план текущего года ярового клина спланировали в 5,5 мил. га, по культурам это распределяется таким образом: зерновых всех видов – 43502 тыс. га, в том числе пшеницы 2848 тыс. га, овса 409 тыс. и проса 858 тысячи. Масличных всех видов 505 тыс. га, рост против прошлого года 6%, в том числе подсолнуха 323 тыс. га, рост на 18%, льна 54 тыс. га, софлоры 45 тыс. га. Технические культуры всех 199 тыс. га, рост против прошлого года на 21%, в том числе хлопка 145,3 тыс. га, или 107,5%, кенафа 5 тыс. га. кендыря 2,2 тыс. га, кендыря 5,5 тыс. га, льна технического 5800, табаку желтого 4200 га, махорки 7000, трав и корнеплодов вместо 204 тыс. га, огородов картофхоз и бахчей 199.1 тыс. га.

Насколько это распределение отвечает тем общим задачам, которые стоят как перед Казакстаном, так и перед всей страной? Получается такая картина. Даже при некотором сокращении зерновых культур, растут сильно технические культуры, масляничные, огородные и кормовые. Рост технических культур

увеличивает сырьевые возможности нашей легкой индустрии, рост масляничных культур увеличивает технические и питательные жиры, рост огородных культур, обеспечении потребности в овощах наших рабочих центров и наших городов. Рост трав в интересах обеспечения социалистического животноводство кормовой базой. Правильны ли эти новые установки? Мы считаем их абсолютно правильным, во-первых потому, что кормовая проблема как во всем Союзе, так и в Казакстане разрешена. Еще правильно это потому, что в условиях Казакстана имеются большие возможности развития ценных технических и масленичных культур. Там где могут развиваться эти культуры, там эти земля занимает даже высоко-товарной пшеницей было бы не совсем правильно. Направлением нашего посевного плана текущего года в основном отвечает этой установке. Разрешает ли этот план все наши установки? Конечно, он далеко не разрешает, но тем не менее тенденция в нашем посевном плане текущего года в основном правильно и отвечает нашим установкам. Как распределяется наш посевной млн. по секторам? Основная площадь посева занимается колхозами. Из 5,5 мил. га 4 мил. посева занимают колхозы. Совхозы занимают полмиллиона гектаров, единоличный сектор занимает 237 тыс. га. Колхозы и совхозы у нас занимают 96 % лишним.

По культурам наш посевной план по секторам распределяется таким образом: по зерну колхозный сектор занимает 3,662 тысяч га, совхозы 477 тысяч га, единоличники 212 тыс. га.

По масляничным культурам колхозы занимают 486 тыс. га, совхозы 7 тысяч, единоличники 12 тыс. га. По техническим культурам – совхозы занимают 74 тысяч, колхозы 172 тысяч, а по хлопку совхозы занимают 15,5 тысяч, единоличники занимают 3 тысячи. В кл...[122] трав силоса и корнеплода колхозы занимают 205 га, совхозы 85 тыс. га, единоличники 3,5 га и т.д. Как видите по всем культурам колхозы занимают доминирующее положение: доля совхозов сравнительно уменьшается по сравнения с прошлым годом.

Колхозы, обслуживаемые МТС в этом году должны посеять 1.400 тыс. га (прошлом году – 940 т.га). Растут сильне посевы оседающих казахских хозяйств. В прошлом году посевы составляли 753 га, а в этом году посев доходит до 1.333 тыс. га

Каковы особенности посевной кампании текущего года? В этом году мы посевную кампанию входим со значительным ростом колхозов. Если в прошлом году коллективизирование было 35%, то в этом году процент коллективизации у нас доходит до 65-67%. Помимо этого наши колхозы значительно окрепли организационно и хозяйственно. Очень многие колхозы, которые не только справились с основной задачей сдачей государству излишков своей продукции, но и значительно увеличили свою доходность. Мы имеем такое положение, когда колхозники увеличили свою доходность значительно больше, чем это наблюдалось в прошлом году. Правда, это большое увеличение доходов колхозов имеются главным образом там, где колхозы работают правильно. У меня имеется ряд данных о ходе сводки распределения доходов. Это данные говорит, что доход колхозников увеличился в тех колхозах, где труд был организован правильно, где правильно была поставлена колхозная работа. Доход

[122] Так в документе.

колхозников составляет от 1500 до 1700 рублей на хозяйство. Это наблюдается между прочим не только в районах технических культур, но и в районах зерновых культур. Помимо этого колхозы стали значительно крупнее. В эту посевную кампанию мы входим со значительной энерго-вооруженностью, хотя рост механизации нового сельского хозяйства не покрывает убыль рабочего скота, которую мы имели в результате байского сопротивления за последние годы, но тем и не менее рост механизации растет быстрым темпом, в частности в этом году количества тракторов увличилась на 21 тыс. сил, это составляет увеличение на 20%. Если в прошлом году мы имели 44 МТС, то в этом году количество их доходит до 73, при чем весь тракторный парк Казакстана составляет 113 тысяч сил. Особенно сильна механизация хозяйства хлопковых районов. МТС в хлопковых районах будет охвачено 94% посева. Вновь в этом году организуется 8 МТС. Помимо этого в этом году вновь организуется 3 огородных МТС и 3 свекловичных МТС. Если сюда прибавить увеличение завоза сельскохозяйственных машин до 66 млн. рублей (против 18 млн. руб. прошлого года), вместе с оконча совхозным сектором, это дает основания и возможности тельно вытеснить смач и др. примитивные сельскохозяйственные орудия производство с наших соц. полей.

Особенности нашего плана следующие: Вы помните, Пленум ЦК и январский пленум Крайкома обратили особое внимание на качество. Товарищ Молотов в своем выступлении на пленуме ставил вопрос таким образом, что, «центр тяжести нашей работы лежит не в области расширения площадей, а в борьбе за урожай, за поднятие урожая, и организацию уборки». Как мы эти установки отражаем во всем плане? … Во-первых мы в этом году яровой клин спланировали меньше, чем мы имели в прошлом году на 140 тыс. га, причем основное уменьшее ее по зерновым культурам. Такое уменьшение ярового клина объясняется ни чем иным как качественными задачами. Основная задача в этом году, засеить меньшую площадь, чем в прошлом году, но засеить с соблюдением всех агро-технических правил и дать стране больше продукции.

Какие основные задачи по части агротехники ставим мы перед посевной кампанией в этом году? У нас существует неправильное понятие, что будто-бы отдельные процессы сельско-хозяйственной кампанией являются самоделающими процессами, которых не увязывают в общими процессами сельско-хозяйственного производства. Будь это зябь, снегозадержанием и т.д. – все это является единым процессом. К единому процессу сельско-хозяйственного производства относятся вопросы уборки и своевременной полной сдачи государству товарных излишков. Начиная от посева и кончая сдачей государству все является единым процессом, не один из этих процессов не должен проводится компанейским порядком без увязки с другими.

В разрешение качественных задач рекомендуется ряд мероприятий, из которых часть, конечно, не будет проведена в текущую посевную кампанию, но они имеют значение в подготовке будущей посевной кампании, причем подготовку будущей посевной кампании мы должны будем начать с конца этой посевной кампании.

Основными мероприятиями разрешающими проблему качества приняты нами внедрение севооборота и травопольной системы. Вследствие отсутствия достаточного количества семян трав для полного перехода на это дело

возможности не имеем, это мероприятие полностью осуществлено в эту кампанию не будет. Вместо этого в эту посевную кампанию мы считаем необходимым провести следующие мероприятия северных, западных и в восточных районов пары, а в южных пара-травопольная система т.к. на юге положение с семенами более благополучно. Юг семенами трав (моцерна) обеспечен больше, чем север.

Второе мероприятия, на которое пойдет по линии подготовки посевной кампании следующего года – это вопрос зяби. Зябь помимо того, что облегчает весеннюю сельскохозяйственную работу, кроме того имеет значение и для поднятия урожая. В черноземной полосе поднятие зяби служит большой мерой для влагозадержания. Своевременное поднятие зяби и посев по зяби дает повышение урожая от 10 до 15 процентов. Мероприятия, которые должны быть осуществлены в эту посевную кампанию. К этим мероприятием относится следующее: первое это снегозадержание, это одно из обязательных условий, которое должно быть выполнено в этом году. Я приведу несколько фактов из опыта наших станций какой эффект мы получаем при правильном снегозадержании. Снегозадержание для засушливых районов, какими являются севере, восток и запад Казахстана являются мелиоративной работой и даже называется снежной мелиорацией. Данные Семипалатинской станции за 1926 г. дает, что посев произведенный на площади, где было проведена снегозадержание – дает повышение урожая до 46%. Даже по сравнению с парами снегозадержание дает повышенные урожаи.

Гектар, на котором было произведено снегозадержание дал до 14 центнеров, а посев произведенный по чистому пару дает 9.7 центнера. Это показывает какое значение для Казакстана, т. к. Казакстан является засушливым районом, имеет снегозадержание. Учитывая это, мы в этом году преподали план снегозадержания на 2042 тыс. га площади равной трех основных культур в северных, северо-западных и частично восточных районах. В прошлом году мы снегозадержание выполнили на 635 т. га, а в этом году три раза больше и считаем это вполне правильным, т.к. этим самым мы можем повысить урожай на этой площади 2042 тыс. га.

Большое значение для Юга имеет предпосевной полив. В районах , где работает Казтрактор, эти мероприятия проводит Казтрактор, а в районах где Казтрактор не работает, эти мероприятия проводит Водхоз.

Триерование и протравливание семян. Подготовка к посеву не заключается только в сборе семян, но подготовка законченной считать тогда, когда эти семена собраны, прочищены и протравлены. Опыт наших станций показывает, что урожай от посева протравленный семенами повышается от 20 до 50% и защищает зерно от головни и др. болезни.

Следующие мероприятие, которые мы рекомендуем и считаем необходимым – это проведение сева в срок. Какие результаты от того, что мы не укладывались в сроки сева что мы имели показываеть истекший год. У меня имеются данные по 24 районам. Район Акбулакский сеял 46 дней и погибшая площадь составляет 31,5 %, сеял тогда, когда земля выходит из посева. Мендыгаринский район сеял 41 день и потерял 51 % урожая. Максимогорьковский сеявщий 47 дней, потерял 30 % урожая. Энбекшильдерский сеял 36 дней и потерял 83 % урожая; Лепсинский сеял 35 дней и потерял 55 % урожая; Петропавловский сеял 47 дней

и потерял 42,7 % урожая и т.д. Вот в результате удлинения срока сева мы по 24 районам имеем потерь не менее 1/3 урожая, неговоря о той засухе, которая охватила эти районы. (Отметить эту сводку).

Сравнительные данные о продолжительности сева в 1931 г. и 1932 г. (в днях)

Районы	**1931 год**		**1932 год**
	Сеяли дней	**% гибели**	**Должны сеять**
1. Акбулакский	46	31.5	15
2. Карабалыкский	36	31.7	20
3. Мендыгаринский	41	50.5	15
4. Арыкбалыкский	47	15.2	15
5. Бейнеткорский	47	25.8	20
6. Есильский	36	35.1	15
7. Акмолинский	41	22.8	15
8. М.Горьковский	47	28.8	15
9. Цурюпинский	42	20.0	15
10. Семипалатинский	52	15.0	15
11. Джаныбекский	41	22.6	14
12. Энбекшильдерский	36	83.1	15
13. Лбищенский	35	55.0	15
14. Урдинский	35	21.6	14
15. Тайпакский	35	39.7	14
16. Рузаевский	47	38.7	15
17. Уланский	41	33.2	20
18. Щучинский	42	29.9	15
19. Петро-Павловский	47	42.7	20
20. Ленинский	42	22.9	20
21. Кокчетавский	42	35.5	15
22. Булаевский	42	28.6	20
23. Чингерлауский	51	43.7	14
24. Уральский	46	38.8	14

А какой может дать эффект урожая от посева в срок. Посев в срок в условиях Казакстана имеет очень большое значение. Лето в Казакстане наступает очень быстро, и изсушает землю и не дает возможности должного всхода семян. По данным Алматинской опытной станций посев до 5 апреля дал 21 центнер, посев до 20 апреля дал 13 центнеров и посев в конце апреля дал 8,9 центнера с гектара. Это показывает, что основной упор нужно сделать на сроки сева, одновременно с проведением других мероприятий. Учитывая тугловую силу отдельных районов и условия районов, мы установили срока сева от 10 до 20 дней, и среднем по республике 15 дней. Это мероприятие нужно производить с таким расчетом, чтобы не допускать его нарушения, так как нарушив его, мы тем самым предрешаем, что урожай, который необходимо получить не получим. Нужно проводить сев в сроки, установленные для районов, со стороны которых на этот счет не встречается возражений. Они должны уложиться в эти сроки и выполнит план сева.

И следующее мероприятие качественного порядка – это вопрос обработки. Посеять можно с соблюдением агро-технических правил, не рассчитывать на урожай без обработки все таки нельзя. Опыт по хлопку последних лет – когда обработки хлопка не было, говорит о том, что не было года, когда не только не выполняли, но и га приближались к плану сдачи хлопка. Опыт прошлого года, когда осуществили обработку, показывает, что отдельные районы как Яныкурганский и Туркестанский, сумевшие выполнить обработку в срок, выполнили и перевыполнили свои планы. Но если взять такой район, как Джаркентский, который не проводил ни какой обработки, не только по линии колхозов, а даже и по линии совхозов, не мог дать и одной четверти плана. У некоторых товарищей создалось такое впечатление, что Джаркентский район не является хлопковым районом. Это мнение не верное, он довольно хороший хлопковый район, но беда в том, что они сеяли и совершенно не уделяли внимания на обработку, благодаря этому и не выполнили плана.

Помимо этих мероприятий мы обращаем внимание на необходимость отбора семян. Семена имеет большое значение. У нас имеется такие данные. Вы знаете в прошлом году Актюбинский район был охвачен засухой районом, но несмотря на засуху имеет такие данные, на площади где была посеяна пшеница грекум – дала урожай от 3 до 5 центнера, тогда другие сорта пшеницы дали 1-1,5 центнера. Таким образом подбор соответствующих семян имеет большое значение. Тоже имеет значение способ посева. Рядовой посев дает такие результаты. При рядовом посеве с гектара получали 6,5 центнер при разбрасывании 5,4 центнера (опыт Уральской станции).

И наконец, вопрос о нормах. Нормы не соблюдаются. Почти нигде норма не соблюдается, везде идут мимо этих норм и стараются только количественно выполнить задание посевного плана, тогда как правильная норма, а таковая установлено по всем районам и преподана, дает лучший эффект, чем посев без норм. По данным Уральской опытной станции имеются следующие результаты, при посеве 90 кг. получали урожай в га 6,3 центнера, при посеве 75 кг получаем 6,45 центнера, при норме в 60 кг получается 6,7 центнера. Как будто маленькие нормы должны были бы дать обратную картину, но как видите эффект получается другой. Такие нормы нами установлены по отдельным районам, и они должны быть обязательно соблюдены.

К задачам качественного порядка нужно отнести и задачу уборки. Мы имели такое положение в этом году, когда уборка затянулась и уборка произведена с большими потерями. Потери по отдельным районам, совхозам составляют от 25 до 40%. Обмолото провели так, в соломе оставалось значительное количество зерна. Такого положения в этом году допускать нельзя. И сейчас наша задача по линии сельского хозяйства – провести посев с соблюдением агротехнических правил, лучшую обработку, лучшую уборку и своевременная полная сдача государству излишков продукции. Все это должно быть проведено не кампанейским порядком, а в сроки установленные по отдельности и за выполнение этих процессов сельскохозяйственной кампании должны бороться колхозы, районы, колхозники, земорганы и вся партийная организация Казакстана.

К состоянию подготовки посевной кампании. Докладывая о посевном плане в 2-й половине февраля месяца нет большого смысла останавливаться на

значении посевной кампании. Об этом говорилось раньше и сейчас основной задачей является проверка насколько мы подготовлены к выполнению посевного плана. Вы помните, что план мероприятий по подготовке к посеву был своевременно проведен районам и не встретил никаких возражений со стороны районов. Он должен был выполнен в значительной – части к данному сроку. Отделять подготовку к посевкампании от мероприятий по организационно-хозяйственному укреплению колхозов ни в коем случае нельзя. В этих планах, в этих решениях партии и Правительства требовалось окончание распределение доходов колхозов к 1 февраля. На сегодняшний день мы имеем, что этот план всеми районами в среднем по Казакстану выполнен только в размере 33%, причем из 120 с лишним районов только 11 районов закончили эту работу. Таким образом, первое основное мероприятие по подготовке к посевной кампании нами не выполнено.

Второе мероприятие это составление производственных финансовых планов и рабочих программ отдельных работ колхозов. Производственно-финансовые планы в этом году имеет особо важное значение, так как колхозы наши теперь не могут работать не имея перед собой перспективы и вообще трудно мобилизовать колхозную массу, не поставляя перед ней ясной перспективы производственно-финансового плана колхоза. Это мероприятие является неотъемлемой части посев. кампании, тем не менее на него не было уделено достаточного внимания. Составление производственно-финансовых планов закончено только в 13 районах, причем районы, которые не составили еще этих планов, все еще пока отписываются тем, что они послали уполномоченных, бригады, но результатов от посылки этих уполномоченных и бригад в посевной пока нет. Считаю, что это мероприятие тоже местами не выполнено.

Дальше основное мероприятие, которое должно обеспечить выполнение посевплана будущего года – это засыпка семфонда. Какую картину мы имеем? Данные на 10-е число, хотя есть некоторые поправки, но они показывают, что мы ссыпали только 19 % от нашей потребности, причем за декаду прирост против прошлой декады составляет меньше одного процента – 0,9%.

Засыпка семян идут не только черепашьим шагом, но я не знаю еще можно было как назвать, который во всяком случая не обеспечили выполнения плана. Сосыпка семян выполнено только 7-ю районами, причем эти 7 районов такие, которые в нашем посев клине занимают от 1,6% удельного веса, это малотоварные районы: Балхашский, Аральский, Тургайский, выполнивший план на 400%[123], затем Абралинский, Чубартауский и Кегенский, за исключением последнего, остальные не является товарными районами.

Выполнившие план от 90 до 100% всего 3 района: Джаркентский, Джанаркинский и Иргизский, на которых два последних тоже не являются товарными, имея удельный вес 0,7%.

От 80 до 90% план выполнили два района: Меркенский и Тельмановский, удельный вес составляет 1,2% и т.д.

Теперь остановлюсь на районах, которые идут совсем плохо. От 20 до 30% план выполнили 4 района: эти районы – товарные зерновые районы: Сайрамский, Кзыл-Ординский, Калининский и Янькурганский, с удельным весом 1,7%.

[123] Так в документе.

До 10% выполнили план 35 районов, их перечислять не буду, удельный вес их – 4,3%. И совсем не приступили к отбору семян 27 районов, я их прочту: (читает).

Причем в среди этих районов имеются такие, которые являются основными зерновыми районами Казакстана, как Сталинский, и Федоровский.

Если анализировать ссыпку семфонда по отдельным группам районов, где посевкампания наступит раньше, мы имеем такую картину. До посевпериода посева в Южных районах осталось ни очень много времени, но по этой группе районов план ссыпки семян составляет всего 30% должно быть собрано 741 тыс. центнеров, собрали 227 тысяч. Если взять отдельные группы районов, мы имеем такую картину. Районы быв[шего] [Сыр]-Дарьинского округа собрали 18%, Кзылординского – 26%, Алматинского – 38%. Среди этих районов имеются крупные районы, которые занимают большой удельный вес по засыпке и собрали очень мало. Например, Бадамский район, Джувалинский, Талды-Курганский занимающий 20%, собрал всего 1,7%; Уральский занимающий в округе 60%, собрал 5%. Это ссыпка зерновых культур.

Если ход ссыпки семян по зерновым культурам можно объяснить хлебозаготовками и т.д., отсутствием, так называемого видимого хлеба, то ни каких оправданий не может быть в отношении ссыпки масличных культур, по которым ни в каком районе Казакстана не урожая не было.

Масличных культур мы собрали 13,9%. Картофеля собрано только 9,7% потребности. Эти культуры, как я уже говорил, в отношении своего сбора, ни каких объяснений не имеют, так как ссылаться на неурожай, на тяжесть заготовки этих семян не приходится. Это объясняется просто тем, что товарищи на местах недостаточно обращают внимание на необходимость сбора этих семян.

Зерноочистка. Как будто бы мы мало собрали семян и зерноочистка должна бы дать иную картину. Что мы видим. Мы должны были лучше выполнить протравку и зерноочистку, а получилось, что зерноочистка к собранным семян составляет 3,3%. Между прочим все районы триерами обеспечены, если не полностью, то в значительном количестве, обеспечивающих эту операцию.

Протравка составляет 0,3%, не смотря на то, что необходимых ядов оказалось в достаточном количестве. Была некоторая заминка с деньгами, которая тоже разрешается.

Эти два мероприятия, не смотря на всю важность и не смотря на то, что протравливать и очищать было мало, но в наших районах они тоже не получили достаточного внимания.

О мероприятиях по снегозадержанию. Как вам известно, планы составляет 2042 тыс. га, а выполнено на сегодня только до 236-246 тыс. га, т.е. 11,7% плана. Если учесть значение снегозадержания для наших отдельных районов, в особенности для районов засушливых, то вопросы качества, за чем заостряет внимание сейчас партия и правительства до сих пор не стали достоянием наших районных организаций, причем такие районы как например Таловский, Адамовский, Энбекшильдерский, Хобидинский[124], Кокпектинский,

[124] Так в документе.

Шемонаихинский, Чингирлауский …[125] даже не приступили к осуществлению плановых мероприятия по снегозадержанию.

Одним из решающих моментов посевной кампании это подготовка тягловой силы, тракторного парка и сельскохозяйственных орудий. Как у нас обстоит дело с подготовкой тракторов? Всего отремонтировано 1.490 тракторов или 34,4 % плана, причем такие крупные владельцы тракторов как зернотрест, отремонтировал всего 514 тракторов, или 31.2% плана; Казтрактор отремонтировал 699 тракторов или 56% плана. Ряд наших трестов, как северный Овецеводтрест, Южный Овцеводтрест, совхоз Гигант, Союзтабак, совхоз Красная Заря еще не представили введений о ходе ремонта и нам неизвестно приступили они к ремонту или нет. Если допустить, что Казтрактор все таки успевает с ходом ремонта, то Зернотрест и ряд наших основных совхозов значительно затягивают ремонт тракторов. План ремонтной кампании, главным образом, срывает зернотрест, а также наши тресты технический культур.

Как обстоит дело с ремонтом конного инвентаря. Плугов отремонтировано 36%, борон 75%, буккеров 54%, сеялок 32% и ходов 36%. Ремонт этого вида сельскохозяйственных орудий, которые не требуют запасных частей, тоже значительно опаздывает. Еще один момент, обеспечивающий выполнение весеннего сева – это вопрос завоза горючих материалов. План завоза в январе керосина составлял 5.300 т. завезено только 8.7 %, завоз лигроина составляет 3650 т. выполнено 2.9%. План завоза смазочных составляет 915 тонн, выполнено 1.4%. Таков завоз, конечно, далеко не обеспечивате выполнения нами посевного плана и не создает соответствующих условий. Это одна сторона. Другая сторона, которая допускается со стороны наших трестов – состоит в том, что они не выбирают горючих веществ. Керосин, например, выбран на 6,1%, лигроин – 11,4%. Здесь мы имеем, конечно, недооценку значения своевременного завоза, невыполнение требований со стороны завозящих организаций и с другой стороны недооценку своевременной выборки.

О снабжении сельско-хозяйственным инвентарем. По плугам завоз выполнен на 116% с учетом имеющегося запаса от прошлого года, а продвижение составляет 8,6%. Сельско-хозяйственные машины не продвигаются из наших районных центров до колхозов. Продвижение всех этих орудий – букеров, окучнеков, культиваторов, сеялок и т.д. составляют максимум 32%, а минимум – 1,8%, что это показывает? Это показывает, что районы и организации держат в своих складах эти сельско-хозяйственные орудия и не продвигают их до колхоза, до потребителя. Это является тоже таким мероприятием, которое должно обеспечить выполнение посевного плана. Это основное плана подготовки к севу, но как видите оно в значительной степени не выполнено. Мы не должны допускать такого объяснения, что когда семена не ссыпаются, товарищи ссылаются на неурожай, на отсутствие «видимого хлеба». Мы таких разговоров не должны ни в коем случае допускать. Проезжая через Арыс, я имел беседу с секретарем Арысского райкома. Арысский район имеет 49 тракторов, при наличии полных запасных частей, при наличии рабочей силы они выполнили всего ремонт по 9-10 тракторам, тогда как им необходимо до посевной кампании отремонтировать 49 тракторов. Я считаю, что основное здесь заключается в том,

[125] Так в документе.

что видимо здесь не сумели еще подойти ближе к посевной кампании, как этого требует партии и правительств, что люди, видимо, при отсутствии «видимого хлеба» вообще растерялись в ссыпке семенного фонда. Это говорит, что все-таки в деле подготовки к посевной в наших отдельных районах господствует самотек. Вообще с семенами в Казакстане в этом году дело трудное, но не безнадежное. Если кто думает так, тот является уже по меньшей мере оппортунистом в проведении посевной кампании. Этого нет и неверно когда говорят, что нет семян на местах. Семена есть, но этих семян мы достать не могли. На местах должна быть организована форсированная ссыпка семян. Засыпки семян производится методами хлебозаготовок. Не колхозники ищут семена, а наши уполномоченные ищут ямы с семенами, находят и отдают семена колхозникам для сева, тогда как надо было организовать колхозников самих на ссыпку семян.

Учитывая наши затруднения с семенами, центр оказывает нам значительную помощь. В прошлом году мы получили семенной ссуды 3 мил. пудов, а в этом году 5 мил. пудов. Потребность в семенном фонде колхозного сектора составляет 15 мил. пудов. Что мы имеем на сегодняшний день. Если нам завезут еще 2,5 миллиона, а остальные мы должны взять внутренних ресурсов, то мы имеем 8 мил. пудов семян, из коих наших заготовок 3,5 мил. пудов. Тогда как нам требуется 1,5 мил. пудов, что составляет 46 % нашей потребности.

Полученную семссуду мы распределили по районам, при чем распределили не между всеми районами, такой уравниловкой мы не занимались. Мы распределили, исходя из учета состояния отдельных районов, исходя из возможности лучшего освоения этих семянных фондов. Таких районов, между которыми мы распределили семяна – 58, при чем районы быв[шего] Уральского округа получают 300 тыс. пудов. Эти районы следующие: Уральский, Таловский, Лбишенский, Джамбейтинский. Районы бывшего Актюбинского округа получают 300 тыс. пудов. Районы следующее: (зачитывает список районов). Районы быв[шего] Кустанайского округа получают 400 тыс. пудов, районы следующее: (зачитывает список районов). Районы быв[шего] Петропавловского округа получают 1205 тыс. пудов, районы следующее: (зачитывает список районов).

Голощекин: Ты лучше скажи, какой район сколько получает, их интересует это.

Сарымулдаев: Таловский район получает 25 тыс. пудов, Уральский район 150 тыс. пудов (зачитывает список районов, с указанием количества семссуды).

При этом положении, когда мы распределили эти 5 мил. ссуды, получается такая картина – мы этой ссудой удовлетворяем потребность отдельных районов в таких процентах. Скажем, Илийский район получает 44% своей потребности ссудой, Каратальский 34%, Джангалинский 50%, Уральский 50%. Между прочим Уральскому району, увеличивая ссуду, мы увеличиваем посевной клин пшеницы. (Зачитывает список районов, с указанием процента) …. . Мамлютка 48% и т. д. В среднем все эти районы получают 27% от потребности. Учитывая собранные семена по этим районам и эту ссуду в среднем по Казакстану мы семенами обеспечены на 46%.

Голощекин: Тут еще кукуруза и подсолнух.

Сарымулдаев: У нас не распределены еще кукуруза и подсолнух, мы обеспечены на 46% потребности по зерновым культурам.

По масличным культурам мы имеем такое положение: например, по кунжуту потребность 48 тыс., собрано ничего, забронировано 53 тысячи, клещивины потребность 120 тысяч, собрано 1.000, броня 52 тысячи или таким образом 44% и всего таким образом масличных культур 8.441 т. собрано 481 тысяча или 43%. Если не так по сегодняшний день благополучно по зерновым культурам, не совсем благополучно и с масличными культурами. Вот товарищи картина подготовки посевной кампании текущего года. Какие можно было бы сделать выводы. По данным на сегодняшний день приходится констатировать, что мы к 3-й большевистской весне не подготовлены. Чем объяснить такое положение. Я считаю можно это дело объяснить только одним, что на местах за проведение весеннего сева по большевицский не взялись. Если дальше будет продолжаться этот самотек, не будем бороться за семена, за подготовку всех мероприятий к весенней кампании, мы не в состоянии будем выполнять план сева. Что нужно сделать? Нужно будет не большевицски взяться за выполнение всех мероприятий по посевкампании. В связи с этим я хочу несколько остановиться на некоторых моментах нынешней посевкампании. Мы в этом году по сравнению с прошлым годом имеем большие материальные возможности для выполнении плана. Это рост коллективизации, значительное укрепление колхозов, рост механизации сельского хозяйства и т.д. Но не смотря на все эти объективные условия, данные о подготовке к посевкампании на сегодняшнее число доказывают, если не сумеем организовать массы вокруг этого дела, план не выполним. Чем можно объяснит того, что выполнение директивы Крайкома о преодолении иждивенческих настроений в колхозах и безпощадней борьбы с врагами, которые проникли в наши колхозы, можно объяснить, что мы достаточной инициативы здесь не проявили для того, чтобы с большевицски бороться с сопротивлением врагов колхозов, с баями и кулаками. Без преодоления этого сопротивления продвигаться в этом отношении будет труднее.

Я хочу остановится на задачах в посевной нашего совхозного сектора. В посевкампании наш совхозный сектор не занимает особенно большего места, не имеет особенно большого значения в связи с его положением вообще. Совхозы это ведущее начало в сельском хозяйстве. На опыте работы совхозов должны учиться окружающие колхозы и обеспечение проведения посевкампании должно иметь особо важное значение. Как обстоит дело с подготовкой к севу в совхозном секторе. Если взять семена, то совхозы обеспечены наличием, нарядами и задача совхозного сектора во время реализовать эти наряды. Зернотресту отпускается семенная ссуда в размере 550 т. пудов и его задача добиться перед центром своевременного получения этого зерна. Если подходит с других сторон в отношении подготовки к посевкампании, а именно со стороны ремонта тракторов, то всеми совхозами и зернотрестом таковые как следует не подготовлены. Наши совхозы не должны забывать, что совхозы в этом году не только должны сами посеять, но и сказать значительную помощь окружающим колхозам. Если не будут подготовиться сейчас, не справится с задачами подготовки тракторов, сорвет свою работу и мероприятия по колхозному сектору. Районным организациям нужно усилить руководство в отношении подготовки к севу совхозного сектора. Особое значение имеет колхозный сектор, выходя из того положения, что он является основным. Из 5,5 мил. гектар

приходится на долю колхозного сектора 4 гектар. Не выполнение плана посева колхозов в первую очередь зависит от организационно-хозяйственного укрепления колхозов. Это мероприятие – укрепление колхозов, должно начаться, согласно директивы Крайкома, с подведения итогов истекшего года, распределение доходов. Это является основными предпосылками к организационно-хозяйственному укреплению колхозов, а пока их можно считать не выполнившими, к моменту посевкампании.

И второй вопрос относительно руководства колхозов. Что руководство со стороны Колхозсоюза и Земельных органов было достаточное в прошлом году нельзя сказать. То положение, что многие Колхозсоюзы не знают производственной мощности, неправильно распределяют посевную площадь, доказывают, что наши Колхозсоюзы не стали руководящими органами данного района. Если так будем руководить, то наверняка не сумеем обеспечить выполнение посевного плана по колхозному сектору.

План снабжении семенами (в тыс. пудов)

Название районов	Всего намечается	В том числе		Примечание
		Пшеница	Овес	
1. Таловский	25	25	-	
2. Уральский	150	140	10	
3. Джамбейтинский	5	5	-	
4. Джаныбекский	15	15	-	
5. Лбещинский	5	5	-	
ИТОГО:	**200**	**190**	**10**	
6. Актюбинский	180	170	10	
7. Чингерлауский	25	25	-	
8. Хобдинский	25	25	-	
9. Темирский	25	25	-	
10. Уильский	10	10	-	
11. Акбулакский	180	135	15	
ИТОГО:	**445**	**420**	**25**	
12. Карабалыкский	70	60	10	
13. Федоровский	150	135	15	
14. Мендыгаринский	60	50	10	
15. Кустанайский	50	40	10	
16. Джетыгаринский	18	18	-	
17. Убаганский	60	50	10	
18. Адамовский	30	30	-	
19. Семиозерный	50	50	-	
ИТОГО:	**488**	**433**	**55**	
20. Пресновский	100	90	10	
21. Кураминский	150	135	15	
22. Кокчетавский	150	135	15	
23. Ленинский	120	105	15	
24. Булаевский	130	110	20	
25. Танкерейский	100	90	10	

26. Бейнеткорский	65	60	5	
27. Рузаевский	50	45	5	
28. Арыкбалыкский	160	140	20	
29. Щучинский	100	80	20	
30. Айртавский	80	65	15	
ИТОГО:	**1,205**	**1,055**	**150**	
31. Баян-Аульский	25	25	-	
32. Иртышский	60	65	15	
33. Кураминский	130	90	30	
34. М.Горьковский	100	70	30	
35. Биш-карагайский	60	60	-	
36. Павлодарский	160	135	15	
ИТОГО:	**535**	**445**	**90**	
38. Курчимский	10	5	5	
39. Кокпектинский	20	20	-	
40. Бель-Агачский	140	140	-	
41. Джарминский	30	30	-	
42. У.Каменогорский	120	90	30	
43. Тарбагатайский	5	5	-	
44. Чемонахинский	140	120	20	
ИТОГО:	**465**	**410**	**55**	
45. Акмолинский	60	60	-	
46. Атбасарский	100	100	-	
47. Есильский	40	40	-	
48. Нуринский	10	10	-	
49. Сталинский	120	120	-	
ИТОГО:	**330**	**330**	**-**	
50. Чиликский	10	10	-	
51. Илийский	75	75	-	
52. Кастекский	40	30	10	
53. Т-Курганский	120	100	20	
54. Е.Казахский	60	50	10	
55. Каратальский	60	60	-	
ИТОГО:	**365**	**325**	**40**	
56. Ленгеровский	60	60	-	
57. Джувалинский	100	90	10	
58. Каратасский	50	50	-	
ИТОГО:	**210**	**200**	**10**	
ВСЕГО:	**4,243**	**3,813**	**430**	

На днях опубликовано постановление ЦК о дальнейших задачах в колхозном строительстве и сегодня в «Известиях» опубликовано об организации труда в колхозах – постановление Колхозцентра СССР и Федерации. В этом вопросе отводится место организации труда в колхозах, а именно организации бригад. В докладе моем и тов. Залогина на Пленуме Крайкома мы обращали

внимание на это мероприятие, мы ставили вопрос так и к счастью не ошиблись, что основным в колхозе, в колхозном производстве является бригада, причем обращали внимание на то положение, что бригады организованные по родовым признакам, по подворным признакам, являются бригадами абсолютно не жизненными, а также бригады обезличенные, т.е. не прикрепленные к отдельным участкам работы тоже являются безжизненными. Решения ЦК партии как раз указывает на то, что мы должны в нашем колхозном строительстве укрепить это положение, что мы должны организовать бригады не по родовым признакам, а организовать бригаду по производственным признакам и эти бригады прикрепить к определенным участкам работы, с таким расчетом, чтобы от начала до конца кампании работала одна бригада.

В связи с этим особо важное значение имеет несменяемый состав. Если в бригаде сегодня будет работать один человек, завтра другой, то никакого учета работы бригады и бригадира вести не возможно: по этому вопросу Крайком дал уже директиву на места, это дело является самым серьезным вопросом. Мы не только должны ограничиться тем, чтобы организовать даже хорошо, но по родовому и подворному признаку, но по производственному, но мы должны кроме этого этих бригадиров учить работать, помогать им, чтобы они могли справиться с теми задачами, которые должны быть предусмотрены производственно-финансовым планом отдельной бригады.

По вопросу организационно-хозяйственного укрепления колхозов я на всех моментах не буду останавливаться, так как постановление Вы очевидно читали и кроме того сегодня опубликовано постановление Колхозцентра Союза РСФСР, где дается подробное указание.

Я хочу остановиться не мероприятия по организационно-хозяйственному укреплению казакских колхозов. Казакские колхозы наши, в особенности в животноводческих районах работают недостаточно хорошо. Правда, имеются сотни казакских колхозов, которые работают не хуже, чем даже другие передовые наши европейские колхозы. В условиях развития казакских колхозов, особенно в отдаленных, отсталых животноводческих районах, создалось такое положение, при котором влияние баев еще значительно, имеются рваческие и иждивенческие настроения в большей степени, чем в европейских колхозах. Этот недостаток мы должны будем преодолеть на основе переводе их на оседлость. Если сравнить наши колхозы казакские в районах оседлых и районах кочевых, то мы имеем здесь совершенно иную картину. Колхозы в районах оседлых, особенно в хлопковых, как например в Пахта-Аральском в этом году перевыполнили планы весенней посевной кампании, уборочной и сдачи продукцию государству, проведя эти задания блестяще, но колхозы, которые находятся в глубинных животноводческих районах, которые не переведены на оседлость, не охвачены мероприятиями по оседанию, с ними дело обстоит значительно хуже. Поэтому основное внимание наших районных организаций при проведении организационно-хозяйственного укрепления колхозов должно быть обращено на районы отдаленные казакские, на колхозы в казакских районах.

Товарищи, с роли МТС стоит ли много говорить. То, что я привел цифры, что МТС в этом году охватить миллион четыреста тысяч га из 5,5 миллионов, эта цифра сама говорит о значении МТС. Помимо этого МТС должны возглавлять

организационно-хозяйственное укрепление колхозов, должны помочь окружающим их колхозам производственной, агрономической помощи и должны принять все меры и перевоспитанию колхозников и создать из наших колхозников действительных строителей социалистического общества.

В связи с общими вопросами, считаю необходимым остановиться на вопросе обслуживания единоличников. В нашей практике большим недостатком является забвение единоличников, которое имело место в прошлом году во время посевной, уборочной кампании и особенно, во время хлебозаготовительной кампании. То положение, что по единоличникам хлеба заготовили 34-35% плана, говорит что мы ими не занимаемся или плохо занимаемся. Если учесть то положение, что на сегодняшний день коллективизацией охвачено 65% и еще остается 35% единоличных бедняцких и середняцких хозяйств. Если в зерновых наших районах коллективизацией охвачено 80%, то и здесь остается еще 20% и если учесть, что сегодняшний единоличных бедняк и середняк является завтрашним колхозником, то забывать единоличника и обходить его интересов нашими мероприятиями – является большим преступлением. Необходимо будет помочь единоличникам в сборе семян, в ремонте сельскохозяйственных орудий, в организации посевной и создать им соответствующие условия для того, чтобы в скором будущем привлечь и в колхозы.

На роли общественных наших организаций много останавливаться не приходится. Большое значение и большую помощь в проведении посевной должны и обязаны оказать профсоюзы, большую роль в проведении посевной кампании, особенно в проведении мероприятий по борьбе с засухой и поднятие им урожайности должен сказать комсомол. Но особая роль в проведении посевной кампании должна быть предоставлена нашим советам. Товарищи, совет на местах – это власть на листах. Она должна руководить, они должны организовать посевную, они должны организовать бедняков и середняков вокруг колхозов. На практике мы имеем обратное положение. Наши отдельные уполномоченные, будь они уполномоченными приехавшими из края, или приехавшими из района в ауле и селе по существу подменяют работу советов, тем самым отводя низкую роль в посевной советов. Эта практика как раз приводит к обратным результатом, что мы не умеем в нашей работе еще привлечь такую массу членов советов, которые тесно связанные с колхозниками и массой. Мы кроме потери никаких выгод от этого не получим. Поэтому значение и роль советов в весенней посевной должна быть особо выделена. Совет должен стать и мы должны помочь им в этом повести работу через совет, они должны помочь организовать колхозы вокруг посева, должны стать действительными руководителями организации сева.

Коснусь товарищи вопроса кадров. Колхозный и совхозный рост опережает рост наших кадров. План мероприятий по подготовке кадров имеется, об этом все знают, после того как бюджет закончен, деньги распределены, составлять иного плана не приходится ...[126]. Я должен обратить внимание в вопросе кадров на одно положение. Когда люди думали или рассчитывают получить кадры извне, или рассчитывают создать кадры путем только одной учебы (хотя конечно это необходимо) – это ошибочное положение, мы имеем сотни колхозников,

[126] Так в документе.

сотни рабочих совхозов, которые в деле борьбы за выполнение плана 3-го решающего года пятилетки, в деле борьбы с байско-кулацкой агитацией доказали себе как лучше бороться за дело социалистического строительства. Вместо того, чтобы подготовлять, выковывать кадры из этих кадров, мы этого не делаем, этим вопросом мало занимаемся, оставляем без внимания этот источник, могущий пополнять нашу потребность в кадрах.

В связи с кадрами я хочу остановиться на роли и значении агрономов, агротехников. Вы видите, что мы ставим большие качественного порядка задачи в этом году и этих задач без руководства со стороны агрономов провести мы не можем. Это одно положение. С другой стороны и общее состояние использования агрономов в наших отдельных районах совсем не отвечает необходимости: агрономы часто служат в канцеляриях, агрономы составляют различные бумаги, но не руководят сельскохозяйственным производством. Агроном, зоотехник в сельском хозяйстве – это тоже что инженер на производстве. Они должны руководит сельскохозяйственным производством. После того, когда значительная часть старых агрономов убедилась в том, что кондратьевцы, чаяновцы их обманывали, восстанавливали против советской власти, после того как они убедились в том, что кондратьевцы чаяновцы свои стремления направляли к тому, чтобы свалить советский Союз, закабалить трудящихся Союза – честная часть старых агрономов действительно перешли на сторону советской власти и действительно рука об руку работают с трудящимися. Существует на этот счет указания тов. Сталина, которого он дал на совещании хозяйственников. В отношении к старым специалистам существует нездоровое недоверие, приводящее к тому что роль агрономов, по существу, сводится к роли консультантов. Это положение не верно. Нужно будет его изменить и создать условие для их конкретной работе в сельско-хозяйственном производстве.

В связи с этим вопросом я хочу остановить ваше внимание на такое положении. Часто говорят, что если агроном еще молодой по своей работе, то он не умеет руководить. Конечно было бы хорошо если бы у нас старых агрономов было много. Но старые агрономы веками жить не могут. Мы должны подготовить своих агрономов, тем более что на этот счет имеются указания со стороны партии. Мы тем этим самым не даем возможности нашим молодым агрономам расти на производстве. Мы должны так же создать молодым агрономам все возможности к руководству сельскохозяйственным производством.

Еще один вопрос, на котором я хотел бы остановиться это относительно очковтирательство некоторых районов. В прошлую посевную кампанию некоторые районы вас обманывали. В частности для примера я могу принести Каратальский район, который по сводкам сообщает, что он посеял 22 тыс. га, а фактически оказалось только 12 тыс. га, т.е. обманул он нас на 10 тыс.га. В прошлую посевную кампанию в Джаркенте я видел, что рисовый колхоз дал сведения о посеве 400 тыс. га, фактически было посеяно 200 га. И такие примеры не единичны, они имеют место во многих районах. Возможно, что там руководствуются тем положением, что я мол посею, а до уборки окажусь где-нибудь в другом месте и отвечать не буду. Такое положение совсем не верно. Те

работники, которые дают сводки, они должны целиком, я полностью отвечать за них.

Голощекин: Где бы они не находились!

Сарымулдаев: Они этим делали вред государству. Мы даем план, исходя из официальных сводок, а на самом деле они идут в разрез с хозяйственным укреплением колхозов. Несомненно те товарищи, которые дают неправильные сводки вредят колхозу, вредят государству. Такое положение допускать нельзя. Я считаю, что этому явлению нужно положить конец сначала посевной кампании и ни в коем случае в этом году неправильные сводки не давать.

Голощекин: Под уголовную ответственность.

Сарымулдаев: Я хотел бы в заключении подводить некоторый итог сказанным. Приступая к посевной, что имеем положительного. Положительный в посевной кампании третьей большевистской весны − это огромный перевес социалистического сектора: 65% коллективизации, 130 совхозов. В отдельных районах процент коллективизации доходит до 80 , где на основе сплошной коллективизации ликвидируются баи, кулаки, как класс. Положительным мы имеем рост механизации сельского хозяйства - 73 МТС и рост всего тракторного парка Казакстана до 113 тыс. сил. Как положительное мы имеем большой рост парторганизации, в особенности в деревнях и укрепление доверия масс к ней и большой рост материальной возможностей. Увеличение положений в сельское хозяйство в этом году доходят до 338 млн. руб. против 246,5 мил. руб. 1931 году.

Наряду с этим мы имеем и большие недостатки – это то, что мы к проведению посевной не подготовились с семенами, плетемся в хвосте с ремонтом тракторов не справляемся, с очисткой уже засыпанного зерна не справляемся, а как сохраняются уже засыпанные семена это недостаточно известно. Это все является крупными недочетами, особенно в тот момент, когда мы уже находимся накануне проведения посевной ...[127]. Несмотря на это, на основе исправления допущенных ошибок в подготовке посевной перестроив работу по боевому и под твердым и проверенным большевицким руководством ВКП(б), ее Центрального Комитета и боевого его отряда Казакстанской партийной организации, его Краевого Комитета, трудящиеся Казакстана, колхозники должны будут и могут обеспечить выполнение весеннего сева третьей большевисткой весны. (аплодисменты).

ЦГА РК. Ф.Р-5. Оп.13. Д.8. Л.252-291. Подлинник.

№47
Заключительное слово К. Сарымулдаева на II сессии КазЦИК VIII созыва

г. Алма-Ата *19 февраля 1932 г.*

Сарымолдаев: ...[128]. Второй вопрос относительно завоза семен и урегулирования внутренних ресурсов. Меры к своевременному завозу нами

[127] Так в документе.

[128] Начало не застенографировано.

приняты и надеемся, что мы выполним это дело. Но опыт прошлого года показал, что районы не обеспечили завоз семян до колхозов, до потребителей. Мы вывозим семена до посевной, до конечных железно-дорожных станций, но обязанность районов взять на себя функцию доставку семян до потребителя. Следующий вопрос относительно использования государственной ссуды. Мы считаем, что будет целесообразнее использовать государственную ссуду, как меру, вызывающую мобилизацию внутренних ресурсов. Ссуда будет давать тем районам, которые сами будут собирать семена, чтобы наша ссуда не только обеспечила известную посевную площадь, но являлась стимулом для сбора семян районами.

Следующий вопрос, на которым я считаю необходимым остановиться – это взаимоотношения между совхозами и колхозами. Я останавливаюсь на этом вопросе потому, что выступающие товарищи неправильно осветили вопрос, что якобы между колхозами и совхозами существует вражда. Вражды нет. Возможно, существует неправильное понимание между руководителями колхозов и совхозов. Это надо отнести за счет районных организаций. За счет края отнести нельзя, т.к. и совхозы и колхозы находятся в районе. На обязанности райисполкома лежит урегулировать их взаимоотношения. Второй момент, что совхозы отбирают лучшие земли, во-первых никому не предоставляется право отбирать земли, земли распределяются правительством, в лице Наркомзема, и если где-нибудь задеваются интересы колхозов, то они немедленно компенсируется. Для государства не менее важно, чтобы у колхоза были хорошие землю. Поэтому эти разговоры абсолютно не верны. Эти разговоры вытекают из того, что в этих местах до сих пор продолжают противопоставлять совхозы колхозам.

Следующий вопрос, на который я хотел бы обратить внимание – это насчет использования сельхозорудий, и на счет завоза сельхозмашин. Тов. из Талды-Курганского района говорил о то, чтобы мы своевременно обеспечили завоз тракторов. Это мы принимаем к сведению. Ряд товарищей говорили о том, чтобы мы своевременно завозили плуги. Это тоже мы принимаем к сведению, но вопрос заключается не в этом. По некоторым видам орудий мы имеем завоз на все годы, но к сожалению районы не продвигают эти орудия до колхозов. В лучших районах завоз составляет всего 32%, а в худших районах от 1 до 2%. В этом пожалуй значительная доля вины лежит на Вас. Имеющееся количества сельхозорудий нужно продвигать колхозам до начала посевной кампании.

Вопросы использования сельхозмашин. Тут говорили, чтобы мы создали краевые курсы для работников комбайнов, тракторов. Это несомненно необходимо, и такие курсы уже имеются, хотя возможно, что их количество недостаточно. Но организовывать курсы для того, чтобы научились управлять плугами – конечно не стоит. Для этого необходимо самому райисполкому взять на себя задачу обучения колхозников, в особенности колхозников - казаков, чтобы их научить не требуется большой специализации. Для этого достаточно каждому европейцу научить овладеть казака этой машиной.

Об использование женского труда. С товарищем которая здесь выступала я вполне согласен. Но я вчера не заострил внимания на этом вопросе потому, что по этому вопросу уже имеется ряд конкретных директив, влоть до решения январьского пленума Крайкома. Несомненно, без участия женщин не

организационно, не хозяйственно мы укрепить колхоз не можем. Несомненно без полного участия обеспечить полное выполнение плана, обеспечить выполнение 3-го заключительного года пятилетки – нельзя. Возьмем такой вопрос, как строительство ферм. Несомненно женщина здесь может работать лучше, чем мужчина. Труд в фермах больше подходит для женщин. А между тем, несмотря на ряд конкретных директив мы труд женщин там используем недостаточно.

Далее я хочу остановиться на выступлении товарища Аханбекова. Товарищ Аханбеков просил здесь дать справку, что будто бы мы в [Талды]-Курганском районе дали 26 тыс. га пшеницы, а затем дали 69 тыс. га пшеницы. Я справлялся об этом, но к сожалению должен сказать, что мы такого плана не давали просто потому, что [Талды]-Курганский район является одним из основных пшеничних районов. Делать установку на [Талды]--Курганский район, это было бы абсолютно ошибочно.

Вчера я в своем докладе подчеркнул, тоже подчеркнул в своем выступлении и тов. Сулимов, что успех победы лежит в организации вокруг дела посевной самых колхозных масс. Без масс мы в этом деле ничего не сделаем. Но есть маленькое «но». У нас идет убой скота. Несомненно это дело рук байства, это контрреволюционные действия баев. По этому вопросу у нас имеются решения партии и правительства, которые подлежат безусловному проведению в жизнь и одной из основных работ массы, являеется ликвидация этого явления. Но вместо массовой работы, это часто проводится чисто административным путем. Если не будет поставлено надлежащей массовой работы, мы не получим успеха, ни в посевной, ни борьбе с хищническим убоем скота. Нужно будет вокруг этого дела развить массовую работу.

Хочу внести несколько предложений в дополнение к тому, что сказано в резолюции, которая у Вас в руках. Во-первых сессия КЦИК-а утвердила распределение семссуды по районам. Тут у меня это написано и второе предложение – выпустить от имени сессии КЦИК обращение колхозникам, колхозницам, рабочим и трудящимся массам Казакстана, где указать на значение подготовки к севу, чтобы действительно вокруг этого дела можно было бы мобилизовать все силы и средства республики. Третье мое предложение сводится к тому, чтобы сессия объявила себы мобилизованной в деле борьбы за подготовку к посеву и за своевременную ссыпку семенных фондов *(Апплодисменты).*

ЦГА РК. Ф. Р-5. Оп. 13. Д. 9. Л. 267-271. Подлинник.

№48
Доклад К. Сарымулдаева «Об итогах весенного сева, подготовке к проведению уборочной и хлебозаготовительной кампаний» на IV пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва

г. Алма-Ата *26 июня 1932 г.*

Сарымулдаев: Товарищи, весенняя посевная кампания текущего года, завершающего года первой большевистской пятилетки, борьба за высокий урожай и борьба за своевременную и без потерь уборку, наконец, борьба за

своевременное выполнение плана государственных хлебозаготовок, засыпки семян и развертывание колхозной советской торговли – имеют особое значение. Чтобы не повторять, какое значение имеет текущий сельскохозяйственный год, я процитирую несколько пунктов из решения III созыва Пленума Краевого Комитета партии. Третий Пленум Крайкома характеризовал значение весенней посевной кампании следующим образом: «I: Успешное проведение весеннего сева 1932 года …. и т.д. (читает до слово: птицеводство и кролиководство)».

Вот значение посевной кампании текущего года, которое было определено III-м Пленумом Краевого Комитета партии.

Что можно добавить к этому? Я считаю, что это значение еще расширяется, во первых, в связи нашей международной обстановкой, когда угроза войны в первую очередь против Советского Союза становится явным фактом, о чем свидетельствует отдельные провокационные выступления и действия капиталистических стран, ищущих выхода из кризиса только в военной авантюре.

Значение посевной и в особенности уборочной и реализации урожай – это одновременно есть выполнение существенной части народно-хозяйственного плана 1932 года и выполнение плана посевной, плана уборочной, реализация урожая – это создание …[129].

Это создание необходимо для обороны нашей страны ор капиталистических стран резервного фонда. В связи с индустриализацией советского союза в целом, в том числе Казакстана, рост рабочего класса увеличение их потребности, предъявляемых к сельскому хозяйству, повышает требования, чем это имело место в прошлом.

Еще одно значение в уборочной кампании и весенне-посевной – это вопрос животноводства. По части животноводства, по части социалистического развития мы имеем огромные успехи. Совхозы, колхозы, товарные фермы стали основным решающим звеном в животноводстве, но однако в силу ряда причин за последнее время, в силу известных причин имеется значительное уменьшение поголовья стада. Здесь наш план развития социалистического животноводства сейчас заключается в том, чтобы мы могли так организовать ведение социалистического животноводства и так перестроить формы его, чтобы могли в ближайшие годы иметь количество скота больше и лучшего качества. Это задача упирается одновременно в обеспечение нашего животноводства с соответствующей кормовой базой, как грубыми кормами, как главным образом концентрированными. Это задача должна быть, выполнена начиная с этого года. Это является новым моментом, этот вопрос является центральной задачей. Центральной задачей текущего момента является вопрос развертывания колхозной торговли и создании необходимых фондов для развития колхозной торговли, сожалению сейчас разворачивается плохо, что объясняется руководством со стороны Наркомзема и Крайколхозсоюза в первую очередь, и что имеет особое значение. Развертывание колхозной торговли это улучшение снабжение рабочих городов это дальнейшая организационно-хозяйственное укрепление колхозов, это улучшение материального положения их и наконец, развертывание колхозной советской торговли это вопрос стимулирования

[129] Так в документе.

дальнейшего быстрого развития колхозного производства. Все это в целом, в дополнение к тому что я перечислял из решения пленума Крайкома партии имеет особое значение в уборочной кампании и реализацию урожая. Это задача стоит перед нами как основная задача.

Таким образом со всех точек зрения, со стороны обороны страны, со стороны народного хозяйства, со стороны заказов Казакстану, со стороны потребности самого Казакстана, особенно в отношении организационно-хозяйственного укрепления колхозов и стороны ликвидации последствий недорода прошлых лет, особенно 1931 года, уборочная кампания 1932 года и успешное выполнение ее имеет совершенно исключительное значение.

Уборочная кампания 1932 года должна пройти в особой беспощадно большевистской борьбе за каждый миллион пудов хлеба, за каждый пуд продукции сельского хозяйства, за каждый колос зерна и коробочки хлопка, ибо из этого зерна создаются миллионы.

Прежде чем перейти к тем задачам, которые стоят перед партийной организацией Казакстана, перед колхозными организациями, перед советской властью в вопросах уборочной, я хочу несколько остановится на итогах сева. Прежде чем перейти к цифровым итогам, я считаю, необходимым остановится на плюсах и минусах, которыми сопровождалась весенняя посевная текущего года, подготовка к ней и проведение сева.

Подготовка к весенней посевной и проведение самого сева этого года сопровождалась в этом году значительными трудностями, которые вытекали со одной стороны в результате недорода прошлого года, а в ряде районов последних 3 лет, в результате количественного сокращения и качественного понижения состояния тягла, в результате не выполнения рядом районов директив Крайком и 3-го Пленума Крайкома о подготовке живой тягловой силы к посевной. В результате недорода прошлых лет и прошлого года, особенно в ряде районов и областей семян было недостаточно; кроме этого как результаты этого недорода, мы имели значительную откочевку за пределы Казакстана и уход части населения от сельского хозяйства промышленности и отсюда уменьшения сельского хозяйственного населения для выполнения плана 1932 года. Это основные трудности, которые мы имели перед посевной кампании и во время сева в этом году. Партией принятыми конкретными мерами оказана большая семенная и продовольственная помощь колхозникам Казакстана, выразившуюся по семенам в 800 тыс. пудов и продовольственная – 3 млн. пудов. Значительное организационно-хозяйственное укрепление колхозов создало, несмотря на эти трудности условия, которые позволили нам выполнить план в 5,5 млн. гектар. Помимо оказанной семенной помощи, о которой я говорил, у нас увеличился тракторный парк с 30 тыс. НР до …[130] НР. Значительно возросло количество МТС и значительно увеличилась обеспеченность колхозников простыми машинами – плугами и баранами, помимо этого политика партии, решение ЦК и СНК от 4 января, решение ЦК от 26 марта о борьбе с принудительным обобществлением скота, о плане хлебозаготовок, скотозаготовок, снижения контрактации плодоовощных культур, а по этому вопросу имеется специальное решение нашего Краевого Комитета партии об освобождении ряда городов и

[130] Так в документе.

промышленных центров, − все это создало те условие, которое нам позволило справиться с весенним севом 1932 года. К этому надо прибавить еще одно обстоятельство, имеющее существенное значение, организацию 6-ти областей, приблизилась руководство, улучшилась связь с районами, которая значительно помогла в проведении весеннего сева. И, наконец, один момент, который имеет существенное значение, это вопрос самих колхозов и совхозов. Наша колхозная и совхозная система показала себя крепкой системой, которое способна даже в таких затруднениях, какие имел Казакстан в текущую посевную кампанию, преодолеть все трудности.

Итоги сева. Процессы подготовки сева и сам сев сопровождались организационно-хозяйственным укреплением колхозов, ростом коллективизации. В весеннюю посевную кампанию мы вступили коллективизацией в 65%, а на 10 июня мы имеем коллективизированных 74% хозяйств, а по основным зерновым культурам несколько выше – 85%, по районам технических культур 78,6%. По данным на 10 июня выполнение ярового клина выразилось в …[131] %, абсолютно это выражается в 5 млн. га против …[132] га в 31 году. План по пшенице выполнен на 79%, технических культур – 92,5%. Сев колхозного сектора увеличился с 70% до 86%. МТС посеяли 90 тысяч против 20 тысяч га в прошлом году и МСС в первый год сумели покрыть по предварительном данным …[133] га. Последнее имеют существенное значение, потому что этот момент как раз отражает выполнение решения 3-го пленума Крайкома о развитии кормового животноводческого хозяйства. Совхозы всех систем выполнили 101,4% при чем, отдельные системы Зернотреста выполнили 104% основных зерновых культур; система Скотовода и Конетреста перевыполнила свой план, система хлопковых заводов, хотя все совхозы не справились с сеном, но основной решающий совхоз, не только у нас, но и во всем Союзе, Пахта-Аральский блестяще выполнил свой план и оказал помощь окружающим колхозам. Совхозы новых лубяных культур в этом году план перевыполнили на 140 га и тем самым перекрыли недостаток колхозного сектора. Все совхозы окозали помощь окружающим колхозам. По всем совхозам у нас полных показателей нет, но показателем уже является, то что одни совхозы Зернотреста вспахали 20 тыс. га при установленной норме в 15 тыс. га. При этом выполнении недостаток имеется со стороны системы Овцеводства, за исключением отдельных трестов система Овцеводства не выполнила план, Мы оцениваем это так, что совхозы недооценили значения весенней посевной кампании, недооценили значения создании продовольственной базы, недооценили значения создания кормовой базы, недооценили значения сева 1932 года. Не безынтересно характеризовать с точки зрения обеспечения нами семенами по отдельным культурам. По зерновым культурам, включая семенную ссуду, мы были обеспечили на 97%, в том числе пшеницы 79%. Если мы говорили, что план по пшеницы выполнен на 79%, это говорит о том, что мы план выполнили настолько, сколько было семян. По овсу имели 67%, по ячменю 71%. По остальным культурам семена мы имели полностью. Но по этим трем

[131] Так в документе.

[132] Так в документе.

[133] Так в документе.

основным культурам мы имеем перевыполнение плана. Это говорит о выполнении директивы партии, о замене семенного материала и в результате разъяснительной работы по последним решениям партии и правительства, особенно по хлебозаготовкам и скотозаготовкам, на основе этого колхозники сумели мобилизовать у себя семена и перекрыть недостатки по пшеницы и ячменю. Сев, с точки зрения качества сева. В этом отношении мы имеем значительные достижения по сравнению прошлым годом. Хотя в прошлом году не выполнены подготовительные работы для проведения посевной: план зяблевой вспашки выполнен на 37%, всего мы имели поднятых земель под зябь 1.720 тыс. га, произвели снегозадержания на 2 …[134] га или 53% плана. На основе этих моментов нам удалось в этом году значительно сократить срок сева по сравнению прошлым годом.

Основные зерновые и масличные культуры были посеяны в 30-35 дней против 50 дней прошлого года.

Сроки сева по областям: по Алматинской области сев зерновых продолжался 35 дней по Южной области – 25 дней (поливные культуры доходили до 75 дней), Актюбинской – 25 дней, Западно-Казахстанской ..., Карагандинской – 30 дней, Восточно-Казахстанской …. и по Краю …[135].

Проведен посев сортовых семян на 467 тыс. га. По секторам неудовлетворительно выполнен план сева единоличным бедняцко-середняцким хозяйством. План – 237 тыс., выполнен только на 81 тыс. или же 34%, это является результатом не выполнения прямой директивы III-го Пленума Крайкома и ряда директив Крайкома партии по вопросу о заботе единоличными бедняцко-средняцкими хозяйствами, завтрашними колхозниками. На местах увлеклись 100%-й коллективизацией и в отведенных районах отдельными районными работниками допущено прямое игнорирование и недооценка сева единоличниками.

Если оценить выполнение плана сева 1932 года, учтя значительные трудности, которые имели в период посевной, то выполнение плана на 92,7% считаем, что партийные организации Казакстана, колхозники рабочие совхозов одержали огромную победу на посевном фронте 3-й большевистской весны.

Этот результат является дальнейшим организационно-хозяйственными укрепление колхозов, которое проходило в период подготовки сева и самого сева. Это является результатом практической помощи пролетарского государства, выражающейся в оказании реальной семенной и продовольственной помощи, политики партии и правительства и, наконец, результатом умения наших районных работников, не теряясь при такой обстановке, руководить севом под руководством его штаба Крайкома партии.

Несколько слов о качестве сева. Я говорил о наших достижениях по агротехнике, но они является недостаточными. Если мы учтем ряд недостатков, имевших место во время сева, правда мы по зерновым культурам значительно сократили срок и по хлопку сеяли на 5 дней раньше, чем в прошлом году по ряду технически культур, но мы не выполнили решения Пленума Крайкома о сокращении срока сева. Вместо 15-20 дней, установленных для районов таковые

[134] Так в документе.

[135] Так в документе.

сеяли от 30-ти до 35 дней. Допущено много нарушений в правилах пахоты и сева. Например, в Алматинской области в районах Илийском, Енбекши-Казакском и Кастекском, вместо того, чтобы вначале посеять и обеспечить багеру начали сеять на поливных землях, в результате чего едва ли не был приостановлен сев, если бы не было оказано помощи со стороны Бюро.

По ряду районов допущен разрыв между пахотой и севом. Имеется уменьшение норм сева. Это бьет по качеству урожая, если не будет в дальнейшем лучшей обработки и ухода за севом для покрытия этих недостатков.

Несколько слов об очковтирательстве. Имеется ли место очковтирательство в этом году.

Голощекин: Главным образом по нормам.

Сарымулдаев: Несомненно очковтирательство имеется, но не в таком виде, как это было в прошлом году, например в Каратальском районе, когда посеяв 6000 га сообщили, что засеяно 22.000 га. В этом году мы имеем новый вид очковтирательства, не о количестве, а об обработке посева и выполнении норм посева.

Имеется ряд материалов, характеризующих эти моменты. Также имеются материалы, характеризующие очковтирательство по количеству. Например, в Кастекском районе председатель РИКа тов. Ахметов, бывший уполномоченный, дал сведения о вспашке ... тогда как было вспахано 300 га.

В Энбекши-Казакском районе РайЗО дал сводку о 14.000 га вместо 5.000 фактически засеянных.

Мы имеем и чоковтирательство другого вида. Уполномоченный .....[136] вызвал бригадира и дал установку, чтобы сведения в севе дали меньше, чем действительно вспахано или посеяно, например: если посеяно 10 га, то нужно сказать – 8 га и т.д. Бригадиры это выполнили. Говорили, что будет легче во время хлебозаготовок.

В Убаганском районе при попустительстве уполномоченного скрыта площадь ...[137] В коммуне «Свет» укрылы 297 га, а в колхозе имени т. Исаева – 431 га.

В этом году очковтирательство мы имеем двоякого рода: в части преувеличения посеянного и скрытия посеянного хлеба, но главным образом в отношении норм высева.

Как действовала последняя директива партии и правительства на убыстрение хода сева? Характерный пример – в Курдайском районе имеется дунганский колхоз в поселке ...[138], причем он отличается тем, что в течении минимум 10 лет он никогда не выполнял план сева, ни план заготовок. В этом году имеется обратное положение, когда этот колхоз в результате разъяснительной работы по решению ЦК и СНК о хлебозаготовках и скотозаготовках, выполнил свой план и перевыполнил встречный на 200 га. Таких примеров имеется очень много, в результате чего, главным образом, мы сумели выполнить план посевной.

---

[136] Так в документе.

[137] Так в документе.

[138] Так в документе.

Как справились области? По большевистский с севом у нас справилась Западно-Казахстанская область, перевыполнившая на 3,4% и Актюбинская – перевыполнившая план на 2% по данным 10-е число. Прилично справились с севом Карагандинская и Восточно-Казакстанская области, в особенности если учесть то положение, что эти области сеяли в этом году завозными семенами. Завоз семян был с одной стороны несвоевременен, а с другой стороны, была путаница с завозом. Все это отражалось на ходе сева.

Две области – Южно-Казакстанская и Алма-Атинская в этом отношении имели больше возможностей. Они могли бы больше сделать, но не сумели использовать все свои возможности. Для характеристики можно привести два примера по этим двум областям: там, где по большевистский дрались за сев и там, где за сев не дрались. Для примера беру два основных зерновых районов – Джувалинский и Талды-Курганский. У каждого из них посев больше 100 тыс. га. Джувалинский район справился с севом, а Талды-Курганский провалился. Причем условия этих двух районов почти одинаковы: завозных семян не было, семена они получали внутри своего района. Правда, в Талды-Курганском районе глубинка немного дальше, чем в Джувалинском районе. С точки зрения тягла положение одинаковое – Джувалинский район имел 10 тыс. живой тягловой силы и 1.300 тракторного парка. Он мог давать до 25 тыс. га в пятидневку, а Талды-Курганский район – 8 – 8,5 тыс. га. В этих областях имели лучшие возможности и эти возможности ими достаточно не использованы и план они не выполнили. Между прочим, они соревновались, за исключением хлопка, но ни один из них не вышел победителем. Итак, в результате две области лучше справились с севом, а две области не справились и не использовали возможностей, имеющихся у них. Посевную кампанию мы выполнили удовлетворительно на 92%, но перед нами стоят еще больше задачи, невыполнение которых может свести к нулю наши достижения во время сева. Сельскохозяйственный год, начиная с посевной, продолжается в борьбе за урожай, за лучшую уборку посеянного и за реализацию урожая. Недооценка какой либо из этих частей приводит к нежелательным результатам. Опыт прошлого года, когда мы сумели хорошо выполнить план сева и успокоившись на этом в большинстве районов допустили прохладцу, в смысле дальнейших сельскохозяйственных работ, в результате чего мы не сумели как следует вести борьбу за урожай, как следует организовать и провести уборочную кампанию, что отразилось на полной реализации урожая и привело к некоторым продовольственным затруднениям в ряде районов и областей, должен быть нами учтен. Ряд культур: огородно-бахчевых, масленичных, технических, главным образом, хлопок, требует большой уборки, в частности, выполнение сева по хлопку означает 15% сельскохозяйственных работ. Хлопок требует, как минимум, трех окучек и полива. Такая же требовательная культура из новолубяных – это сахарная свекла и опийный мак. Ряд фактов из района говорит о том, что на пшеничных полях имеется много сорняков и это является результатом того, что посеяли недоброкачественные семена, с одной стороны, плохо провели предпосевную уборку, с другой, в результате, не сумели уничтожить сорняки. Как мы сейчас справляемся с этой работой? План сева выполнен, но мы недостаточно развернули работу по борьбе за урожай. Если взять по отдельным культурам, то по хлопку мы сорвали срок первой окучки.

Правда мы на 5 дней раньше, как мне сказал сегодня тов. Восканов, кончили первую окучку, но все таки мы срок сорвали.

Восканов: 45 тыс. пересеивали.

Но все таки не говорит о том, что мы не дрались за высокий урожай хлопка. Вторая окучка, которая должна быть развернута, всего на всего выполнена на 10%.

Это по этим культурам, по другим культурам такое же положение за исключением Южно-Казакстанской области, которая одна идет впереди; в остальных областях это работа не начата, а если начата ничего не сообщили. В западной области таким образом имеем 3000 гектаров, в восточной – 450 га, по остальных областям нет сведений и несмотря на наши неоднократные требования таковые до сих пор не представлены. Это отразилось соответствующим образом на самом севе, так же как удлинились сроки сева. Борьбу за посев нужно было начать не дожидаясь начало самого сева. Ведя борьбу за высокий урожай, мы не должны повторить ошибки прошлого года и можно привести целый ряд успехов достижений в севе этого года. Говорить о том, что своевременное прополка, полив, окучка и соответствующий уход повышает урожайность, и наша задача состоит в том, что мы должны своевременно на все эти моменты обратить соответствующее внимание. Между прочим, во вчерашней газете «Социалистические земледелие» приводились факты по Ферганской области увеличение урожайности полей до 200% благодаря своевременной окучки и целого ряда других мероприятий в этой области. Опыт нашего Казакстана по целому ряду районов, где была проведена прополка, окучка, полив и т.д. говорит о том, что мы также имели положительные результаты в этой области. Таким образом основная задача которая стоит перед нами после выполнения плана сева, это проведение кампании, прополки межрядной прополка и своевременный полив масленичных и технических культур. По данному вопросу места имеют план и кроме этого это предусмотрено соответствующим дикретом ЦИК и СНК об агроминимуме. И этот дикрет подлежит выполнению безоговорочно. По хлопку считается минимум выполнено, проведена третья окучка и остается своевременно провести полив.

Еще одно агромероприятие, связанное с проведением этих работ – это апробация сортовых посевов. Это особенно важно ибо и следующей пятилетке ставится задача − перехода исключительно на сортовой сев (реплика) и на один месяц удлинить осень необходимо добавить. Этот факт сева сортовыми семенами говорит, что мы должны этим делом заниматься серьезно и это дело проводить в жизнь. В прошлом году в Актюбинском районе сев проведенный сортовыми семенами дал значительно высший урожай, чем семенами местными, даже не смотря на засуху которая была в прошлом году.

Особенным значением за сохранение урожая является борьба с вредителями сельского хозяйства, которые приносит нашим полям огромный убыток. По советскому союзу насчитывается убыток от вредителей 2 млн. рублей, а по Казакстану 50-60 млн. рублей. Эти огромные суммы сами говорят о том, что этой борьбой нужно заниматься как следует. Между прочим, из всех районов советского союза Казакстан является засоренный этимим вредителями. По саранче считается засоренной 2,5 мил: гектар. ц, сусликом заражено 2,5 мил. и

луговым мотыльком заражено до 2 мил. гектар. В этом году мы обязаны были выполнить намеченный план, предусматривающий план борьбы для очистки 900 тыс. гектар от саранчи, 900 га от суслика и полумиллиона от лугового мотылька. Как идет борьба с вредителями? От суслика очищена 600 тыс. га, от саранчи 194 тыс. га, 500 тыс. га от мотылька если взять данные по отдельным областям, чтобы иметь возможность показать как борются с вредителями сельского хозяйства, можно констатировать, что борьба ведется недостаточно и совершенно не учитывается (реплика - неверно) факт, Караганда дает результаты лучшие, но это недостаточно в отношении других областей по плану Карагандинским районом вместо 498 тысяч выполнено 776 (приводит цифровые данные по другим районам). Эти данные говорят о том, что борьба должна вестись несколько лучше. Техническая вооруженность в этом году по борьбе с вредителями значительно лучше и больше чем в прошлом. В этом году мы имели 25 самолетов, при помощи которых полностью очистили поля от морской кобылки в хлопковых районах, но все же этим наличием самолетов охватить все районы пока не можем. Химикаты в этом году значительно лучше, но отгрузка их затягивается, что отражается на плане борьбы с вредителями. Борьба с вредителями сельского хозяйства не только необходимо ее нужно вести не только химикатами, но надземными способами, что также дает положительные результаты.

На борьбу с вредителями в смысле переброски химикатов при помощи самолетов места недостаточно обращают внимания.

Вот товарищи, я считаю, что в деле борьбы за высокий урожай две основные задачи после выполнения плана и посевной кампании, которые партийные организации должны заняться также как своевременно выполнение посевного плана. Следующая за этим основная задача нашего сельскохозяйственного года – это вопрос подготовки к уборочной и выполнение плана уборочной. Мы в этом году должны будем убрать $5^1/_2$ мил. га, из которых 5100 тыс. яровых, 400 тыс. озимого сева. Из них зерновых 3018 тыс. га. Это без учета отдельного очковтирательства.

Приступая к уборочной кампании по ряду областей, и приступая к подготовительным мероприятиям, подготовительной кампании, нужно учесть ошибки прошлого года. В прошлом году мы к 1-му декабрю мы убрали всего 85% всего того, что посеяли, при чем по некоторым, как масленичным, подсолнечным и другим были даже не убранные. Это является результатом невыполнения рядом подготовительных работ, не был своевременно выполнен план завоза машин, не было правильного распределения машин между районами и внутри районов, машин между колхозами, план уборочной не обсуждался в бригадах колхозах, работающие бригады недостаточно уясняли себе свои задачи в уборочной кампании. Не был правильно организован труд колхозников, бригады были на бумаге, при чем состав бригад был непостоянный и имела большое место обезличка. Одно бригада или бригадир сегодня работает на одном участке, завтра на другом, а послезавтра на третьем и в результате не было ответственного лица за данный участок работы. Все это является результатом невыполнения местами ряда указаний Краевого Комитета партии, основное, невыполнение указаний июньского пленума ЦК. Таковы были ошибки прошлой кампании. Чтобы избежать ошибок прошлого года, чтобы их не повторять, в

частности, основное внимание надо сосредоточить на ремонте сельскохозяйственных инвентаря и подготовке живой и механической тягловой силы.

Во-вторых, надо выполнить решение Краевого Комитета партии о перераспределении между районами и внутри районов между колхозами уборочных машин. Кроме того необходимо составить своевременно план, доводя его до отдельного колхозника, до бригады, до звена, чтобы отдельные колхозники сумели бы ясно себе представить стоящие перед ними задачи во время уборки. Эти планы должны предусмотреть ряд конкретных задач – как, когда начать уборку, какую культуру, как расставить силы и т. д. На этом задерживать ваше внимание я не хочу. Основной вопрос – это правильное сочетание живой и механической тягловый силы. Кроме того в этом году при уборке мы допустили некоторые увеличения конвейером. Система конвейера не плохая, но тогда, когда это дело организуется, в ходе проведения конвейера должна быть известная производственная база. Огульное проведения конвейера срывала работу и несло значительные потери урожая. В этом году необходимо предостеречь от увеличения конвейером и применять его там, где имеется производственная база. Основной задачи уборки является задача уборки без потерь. В прошлом годы мы в совхозе ….[139] имели потерь по данным самой дирекции от 20 до 25%. Отдельные колхозы потеряли от 25 до 40%. Отдельные районы, даже недородные, потеряли до 25%. Это огромные потери, имеющие существенное значения для народного хозяйства Казахстана и всего советского Союза и в первую очередь для самих колхозников и наших совхозов. Положение требует действительно большевистской борьбы с потерями в сельском хозяйстве. Для этого нами рекомендуется целый ряд мероприятий, и он должен быть выполнен. Я не буду все перечислять, а перечислю несколько основных моментов. Например, уборку необходимо производить в период ростовой зрелости, во-вторых, сноповязалками и другими машинами необходимо ввести с зерноуловителем, с ящиком, который собирает зерна, мы рекомендуем согребание колосьев конными граблями и вручную и обязательное скирдование хлеба, который не может быть обмолочен в течений 10 дней. В прошлом году мы начали скирдовать осенью и запоздали. В северных районах мы имели уже опыт и скирдование провели, а в наших южных районах, теперешних Южной и Алматинской областях, мы со скирдованием запоздали и имели большие потери. Тут же встают вопросы борьба с потерями, от хищений, пожаров и т.д. Это имеет большое значение. Практически надо провести такую подготовку. Тока расположены неправильно и это заставляет изменять радиус привозки хлеба, особенно это имеет больше значение. Поэтому правильная расстановка токов должна быть проведена в первую очередь. Это по части борьбы. Кроме того надо более четко организовать контроль, установить персональную ответственность лиц за отдельные процессы от соответственно поставленных лиц. Вот основные практические задачи в порядке проведения уборочной кампании.

Если в наших 4-х областях: Восточно-Казакстанской, Карагандинской, Актюбинской и Западной имеется еще некоторое время, я подчеркиваю, что только некоторое время для подготовки уборочной, то в наших южных –

[139] Так в документе.

Алматинской остались считанные дни, а Южно-Казакстанская уже вступила в уборку. Наша Южно-Казакстанская область является основной базой технических культур. Одновременно с подготовкой к уборке, которая имеет существенное значение с точки зрения обеспечения первоочередных потребностей: продовольствия, семян, Южно-Казакстанской области и основных областей Казахстана. Перед Южно-Казакстанской областью стоит особая задача сохранения и борьбы за высокий урожай разных технических культур и в первую очередь хлопка. Это выполнимо при правильном сочетании, при правильной расстановке всех сил и средств, ресурсов области, чтобы не сорвать ни ту, ни другую задачу.

Кроме того, в Южно-Казакстанской области совпадает уборка с сенокошением, поднятием паров и уборкой технических культур. В этом году проведение уборочной кампании в Южно-Казакстанской области будет проходить в наиболее сложной обстановке, чем в других областях.

Особенности уборочной кампании этого года. В этом году в уборочную кампанию мы вступаем более вооруженными нашими техническими возможностями. Мы полностью обеспечены жатвенными машинами: лобогрейками и другими, даже по данным нашего сельхозснаба и районов потребности удовлетворяются значительно. Для уборки потребуется при условии уборки в 25 дней – 25000 машин, а мы имеем их около 60 тыс.

Эти цифры вызывают ряд сомнений, т.к не было паспортизации и инвентаризации машин. Но даже при условии поправки на 100% можно констатировать, что мы полностью обеспечены машинами в период уборочной. Уменьшение нагрузки возможно при полном ремонте машин.

Несколько плохо обстоит дело с обеспечением молотилками, особенно сложными в Южно-Казакстанской, Алматинской (голос с места: Западно-Казакстанской) и Западно-Казакстанской. Там молотилок не хватает. Ориентировать вас на завоз этих машин мы не можем. Заводы не выполняют своевременно заказов и поэтому машин могут придти с опозданием.

Основная задача: на местах разработать лучшее и рациональное использование имеющихся машин и использование старых методов уборки, камня и т.д.

Кроме того большие затруднения вызывает использование сложных машин и тягловой силы. План завоза двигателей не выполняется. Приходится в большинстве случаев применять тракторные двигатели. Это совпадает с моментом использования тракторов для проведения зяблевой вспашки и обмолота озимых.

К особенностям этого года можем отнести лучшую обеспеченность нашей совхозной системы, в первую очередь зерновой, на 80% уборочной кампании комбайнами (голос с места: сколько всего имеется комбайнов в зерносовхозах).

Всего зерносовхозах имеется 647 комбайнов и, кроме того, будет в этом году в МТС 50 комбайнов.

Особенностью этого года является нагрузка на хозяйство. В связи с тем, что значительное количество хозяйство в свое время откочевало и многие хозяйства ушли в развернутое производство и промышленность, нагрузка на хозяйство получилось значительно большая, чем в прошлом году. Это особенно отразиться на уборке.

Имеется выборочные данные по отдельным районам, которые говорят о нагрузке на одно хозяйство от 5 до 11 -24 -25 га. Нагрузка на единицу живой тягловой силы от 7-6 до 13-14 га. Это особые условия этого года.

Без правильной расстановки сил, без лучшей организации подготовки уборочной, это обстановка усложнит выполнению плана уборочной. Товарищи с место знают о всходах хлебов, но по данным метеорологическим мы видим, что по значительной части Казакстана обещают лучший урожай по сравнению с прошлым годом.

Эти своеобразные условия говорят о том, что уборочная работа в этом году будет выше, чем в прошлом году.

Серьезный вопрос в отношении от кочевавших и теперь возвращающихся в период посевной. Они еще не устроены в колхозы, не привлечены для других работ и будут окружать посевы колхозов и совхозов, что может значительно помещать уборке урожая и увеличить потерю хлеба. Я считаю это основным условием, если не будут предусмотрены соответствующие мероприятия, чтобы не был затруднен период уборки урожая.

На плане уборки я останавливаться не буду потому что, он разослан областям. Мы исходим из затраты 25 дней на уборку и обмолот 30 дней, а в зерносовхозах в 20 дней.

Об отдельных задачах уборочной кампании наших зерносовхозов мне говорить не приходится, потому что имеется много решений Крайкома партии, где конкретно записаны задачи зерносовхозов по уборке урожая. В этом году они должны провести уборочную лучше чем в прошлом году. При полном выполнении этого решения Крайкома партии наши зерносовхозы смогут значительно увеличить свою товарную продукцию.

По первым данным видим, что в этом году они могут увеличить сдачу плана хлебозаготовок до 6.000 пудов против 2,5 тыс. против прошлого года и обеспечить возврат продпомощи, которая была им оказана.

Они должны бороться за лучшую уборку урожая, за лучший урожай и эти доказать отдельным, недоверяющим лицам, возможность развития зерносовхозов, особенно в Казакстане.

Особая роль в борьбе за урожай принадлежит МТС. Они охватили 22 % посевного плана, по отдельным районам план охвачен полностью, МТС не является просто технической организацией, а она должна отвечать за выполнение сева, организовать выполнение плана, организовать борьбу за урожай, подготовку уборочной реализацию урожая. Это роль возложена на МТС партией и правительством и обязывает директоров МТС выполнить основную задачу, возлагаемую на них.

Исключительное значение в организации и проведения уборочной и проведения уборочной имеет организация труда в колхозах. Ошибка прошлого года, когда допускалась плохая организация труда, непостоянный состав бригад, обезличка инвентаря и коня, неправильная сдельщина – в этом году должны быть ликвидированы. Мы имеем посевные бригады и значительная ошибка заключается в том, что при организации бригад, они исходили только из работ весенней посевной кампании, планировали бригады, применительно к проведению плана весенней посевной кампании. Эти бригады нужно будет перестроить для выполнения остальных задач сельского хозяйства. Во время

уборочной эти бригады возможно подлежат дополнению в количественном отношении, но это отнюдь не должно привести к изменению состава бригад, главным образом, основного костяка. Как правило бригады должны убирать ту площадь, которую они посеяли. Решение ЦК и Колхозцентра от 4 февраля говорит о том, что бригады, начиная от сева, отвечают за реализацию урожая. Это основное нарушать нельзя. К бригадам необходимо сейчас же прикрепить уборочные машины, если они еще не прикреплены, чтобы они отвечали за подготовку и за использование этих машин. И, наконец уборку нужно перевести на полную сдельщину, что предусматривалось директивной июньского пленума ЦК прошлого года и рядом директива Краевого Комитета партии, Но сдельщина получилась только на бумаге, а как стимулирующее мероприятие для роста производительности труда она не использована.

Основной момент в уборке – это комбайнеры и штурвальщики. На эти участки должны быть поставлены высококвалифицированные работники-бригадиры.

Один момент, который имеет существенное значение, в вопросах распределения дохода – натуральное авансирование во время уборки и выполнения плана сдачи. Мы рекомендуем провести авансирование таким образом: после обмолота – 15%, колхозникам имеющим не менее 50 трудодней – давать один пуд и свыше 70 трудодней до двух пудов; второй аванс – после выполнения 50% плана и третий аванс после выполнения 100%. Окончательный расход должен быть произведен после засыпки семян, но не позже срока, установленного Колхозцентром.

Большой вопрос об организации межколхозной помощи. На основе неправильного планирования внутри района и даже на основе отдельных фактов, в этом году мы имеем значительные многопосевные колхозы и малопосевные колхозы. По отдельным колхозам в отдельных районах это доходит до 40 и свыше га на хозяйство. Не имея уборочных машин, такие колхозы справиться с уборкой такого количества га на хозяйство, не могут.

Значительную роль в этом деле сыграет лучшая, правильная организация внутри колхозной помощи. Это такая кропотливая работа и такая решающая задача, которая должна быть разрешена с начала уборочной кампании и доведена до отдельных колхозников, которые бы знали, кто, кому и как будет помогать, причем вся помощь должна быть основана на строгих договорных началах.

Затем, о выполнении других сельскохозяйственных задач, стоящих перед нами. Без сомнения – посевная – основная задача, уборка и реализация урожая – основная задача, но не меньше значение имеет и вопрос поднятие паров, поднятия зяби, выполнения озимого сева, выполнения плана сенокошения с силосованием и вопрос оседания. Задача здесь заключается в том, что сочетать все эти задачи, правильно расставить силы и средства с таким расчетом, чтобы выполнить задачу уборочной и борьбы за урожай.

На опыте мы имеем такие моменты: во-первых отдельные наши товарищи и отдельные организации умеют подчас вытягивать отдельные задачи и это не плохо, но когда вытягиваются отдельные задачи, забывая об остальных – это уже не годится. Поэтому, задача парторганизации заключается в том, чтобы проводя уборочную и реализацию урожая, не забывать о выполнении этих задач. Мы занимаем значительное место в сенокошении во всей Союзе. Это вопрос

обеспечения кормовой базы нашего социалистического животноводства. Мы должны поднять паров – 1 млн. га, зяби – ...700 тыс., озимый посев – 660 тыс. га. Последнее очень важно для наших двух областей.

И последний момент, на котором я хочу остановиться – это вопрос партийно-массовой работы. Какое значение имеет парийно-массовая работа, вы сами знаете, но к сожелению массовая работа на местах игнарируется, что в конечном счете отражается на своевременном и хорошем выполнении плана. Во время сева многими местами допущено действительное нарушение массовых работ. Например, вот что пишет один из уполномоченных из Рузаевского района: «Здесь живут одни бандиты» (все колхозники ему показались бандитами, возможно, что он сам такой) и т.д. (читает).

Или секретарь одного парткома МТС Павлодарского района на Заседании Посевкома заявляет: «Нам сейчас не нужно массовая работа» и т.д. (читает). Таких данных из опыта посевной текущего года можно привести сколько угодно и они говорят о том, что партийно-массовой работе на местах не придают большого значения. Вместо того, чтобы сделать ответственными за проведение данной кампании ячейки в советах, в большинстве случаев это дело подменяется уполномоченными. Посылка уполномоченных будет требоваться, но наши уполномоченные должны понимать свою задачу, как помощники советов для того, чтобы организовать массы вокруг партийных задач. Это у нас проводится недостаточно. Ячейки наши должны добиться мобилизации масс вокруг выполнения уборочной кампании, перенеся тяжесть работы на бригады, артели, смены. Вот это основное что играет решающую роль в дальнейшем выполнении этих планов. Здесь необходимо обратить внимание на внедрение коммунистических методов труд соцсоревнования и ударничества. Нудно констатировать, к сожалению, что эти моменты недостаточно учитывались и проводились в жизнь посевной кампании этого года, а в некоторых местах, где и проводились но не возглавлялись нашими партийцами, также как имело место отказ от выполнения этой работы. Мы должны позаботиться о том, чтобы эти явления были окончательно ликвидированы, чтобы массы были мобилизованы к уборочной кампании, ибо этот момент будет играть решающий роль в деле выполнения плана уборочной в деле борьбы за урожай.

Еще не менее важные обстоятельства, которые также будет играть решающую роль в деле выполнения плана уборочной кампании борьбе за урожай эта борьба с классовым врагом, с остатками кулачества и байства, с его агентурой – правым оппортунистом и левыми загибками. Многие товарищи так полагают, что раз байства и кулачество ликвидированы как класс, нежно ли еще что то делать в этом отношении. Практика работы говорит, что в посевной кампании этого года мы имели значительные сопротивления классового врага. В ряде мест кулачество и байство прямо агитировали таким образом: «зачем вам сеять, все уберут и вам ничего останется или разговоры были такого порядка» скоро начнется война Советского Союза с Японией, большевики будут уничтожены и вам сеять нечего». Работа кулаков имела свое отражение на ходе посевной кампании. Если мы не сумеем вести действительную борьбу с кулацкими настроениями с кулацкой агентурой, а это имеет известное отражение внутрипартийной организации, тем самым создается возможность к расширению этой агитации. Поэтому основная задача заключается в том, что массовую

партийную работу сочетать с действительно за генеральную линию. Необходимо организовать массы на борьбу с классовым врагом, с остатками кулачества и байства и вести здесь также борьбу с великодержавным шовинизмом и местным национализмом. Мы имели в некоторых местах колхозах явление такого порядка, когда допускалось объединен казахских европейских частей населения и вопрос ставился таким образом, что с казахами трудно работать. Имели место и такие случаи, когда организованные бригады европейские снабжались лучшими средствами производства, а казахские худшими и устраивали соцсоревнование. Это вызывало национальную борьбу и рознь. Это проявление местного национализма, великодержавного шовинизма с которыми нужно бороться, так же как необходимо воспитывать массы вокруг задач выполнения плана посевной кампании, таким образом основная задача, которая стоит перед нами – вести необластную борьбу с кулачеством и байством, с местным национализмом и великодержавным шовинизмом.

Хочу на этом закончить доклад и повторить заключение того что сказал, что мы севом справились не смотря на все трудности благодаря правильному руководству партии, благодаря конкретной пролетарской помощи нашим колхозам. Это является несомненно большим результатом на фоне посевной. Огромные достижения трудящихся Казакстана, а перед нами стоят еще гораздо большие задачи, задача борьбы за высокий урожай, задача большевистского проведения уборочной кампании, задачей реализации урожая, своевременное выполнение государственных хлебозаготовок и своевременное развертывание советской колхозной торговли, должны быть еще больше и я считаю что наша партийная организация не потерявшаяся при таких трудных условиях сумевшая выйти с победой на посевном фронте, в дальнейшем проводя эту линию под руководством штаба нашей партийной организации - краевого комитета партии, выйдет победителем и в следующих задачах на посевном фронте (аплодисменты).

АП РК. Ф. 141. Оп. 1. Д. 5125. Л. 45-74. Подлинник.

№49
Заключительное слово К. Сарымулдаева на IV пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва

г. Алма-Ата *27 июня 1932 г.*

Сарымулдаев: Я постараюсь говорить меньше, чем тов. Крист. Я дам несколько справок.

По поводу выступления т. Восканова 90 или 92,5 я считаю это шуткой, но если он сделал 100, то и у нас было бы сто. По вопросу специализации районов. Факт, что мы не сумели выдержать специализации районов и сеяли то, что имели. Но допускать на следующий год – это мы не можем. Такое положение как в Караганде, когда мы по зерновым культурам пошли с просом, это явление только этого года и дальше не может продолжаться.

По вопросу выступления тов. Стакуна относительно борьбы с вредительством и стоимости га. Здесь можно говорить что дорого, но можно подходить и с той точки зрения, что если колхозник не будет бороться, то он совсем не получит урожая и это будет дороже. Это вопрос урожая. Если переложить все это на плечи государства, было бы дешево, но государство принять это на себя не может. В этом году государство дает большие ассигнования на это дело. Все ассигнования по линии совхозной системы идут по линии государственного бюджета.

На счет цифр, говорили, что не 88 а 94. Я говорил, что это предварительные данные на 10 июня, а сегодня мы получили телеграмму, что сев увеличился на 50 тыс. га не за счет сева, а за счет уточнения.

Еще один вопрос в отношении выступления тов. Беккер. В основном я с ним согласен. Фактов о работе МТС очень много, я их не приводил, можно привести, имеется Каратасская МТС, которая не знала, кто работает у нее трактористами. Есть Келесская МТС, где из 8.480 часов 4600 часов трактора стояли во время сева. Таких примеров можно было много привести. На III пленуме Крайкома выступавшие товарищи охаивали МТС и говорили, что не МТС это, а технические тракторные базы. Все это является результатом не только плохой работы МТС, но и нашей. Постановление ЦК относительно укрепления лучшими партийцами не выполнено. Благодаря этому они так плохо работают. Только недавно Крайком партии принял специальное решение по этому вопросу, чтобы областные комитеты и земельные органы организовали лучшую работу. Если не создадим соответствующего перелома, то не сможем справится с уборочной и хлебозаготовительной кампанией. Может быть необходимо включить этот вопрос в резолюцию и еще раз предложить обеспечить этим организациям улучшение работы МТС.

Несколько слов в порядке самокритики. В своем докладе я не осветил задач комсомольских и профессиональных организаций. Комсомольцы, в особенности в деле борьбы за урожай, имеют особое значение и в деле посева имеют большие заслуги. Они являлись во многих местах инициаторами лучшего проведения сева. Но всего этого недостаточно. Нужно, чтобы комсомольцы упущенное в период сева перекрыли лучшей работой в борьбе за урожай, став инициаторами во всех моментах борьбы за урожай, в особенности в борьбе за уничтожение множественного количества вредителей сельского хозяйства, вносящих огромный вред нашему сельскому хозяйству.

Роль комсомольцев во время уборки, помимо этого, что они должны будут возглавлять применение новых коммунистических методов труда, они должны организовать подростков и пионеров на очистку уборку урожая, об этом мы пишем в резолюции. Когда мы говорим о ручном способе, то имеем ввиду применение труда женщин и подростков. Комсомольцы должны являться организаторами и помощниками чистой уборки полей.

Коснусь профессиональных организаций. III-м Пленуме Крайкома на профессиональные организаций возложены определенные обязанности в деле подготовки инвентаря и тягловой силы в посевной. Были случаи, когда трактора стояли больше чем сеяли из-за плохого ремонта. Это говорит о том, что профессиональные организации не заострили внимание на лучшем качестве ремонта машин и инвентаря. Перед нами стоит задача ремонта машин, которые

участвовали в севе и машин уборочных. Если в этом деле соответствующим образом не помогут, не только не помогут, и не станут инициаторами и не проведут лучшей работы, чем вначале посевной, то могут поставить работу в такое положение, что трактора и машин принесут значительный убыток в деле своевременное выполнение плана уборочной кампании.

Я считаю, что пункты резолюции, которую предлагаем, необходимо включить о задачах этих двух организаций кратко в период уборочной и заготовительной кампании. Я не включил этого потому, что на эти две организации III-м Пленумом Крайкома были широко охватывающим пунктов возложены не только задачи по посевной кампаний, но и уборочной и за реализацию урожая. Может быть нужно еще подчеркнуть, чтобы они лучше мобилизовали и помогали парторганизациям в деле выполнения плана.

АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.5126. Л.51-55. Подлинник.

№50
Доклад наркомзема КАССР К. Сарымулдаева об итогах работ и очередных задачах советов по выполнению директив партии и правительства в области развертывания социалистического животноводства[140]

г. Алма-Ата *1 августа 1932 г.*

Товарищи, вопрос, поставленный на сессии, несколько переформулирован, теперь вопрос поставлен так: «о роли и задачах советов в деле укрепления развития социалистического животноводства». В повестке, объявленной в газетах, вопрос имеет другую постановку. Изменение формулировки повестки сессии имеет то значение, что в деле развития и укрепления социалистического животноводства имеет настолько много конкретных и множественных директив партии и правительства, что сейчас основная задача заключается в том, чтобы все эти решения претворить в жизнь.

Постановка вопроса о животноводстве на сессии не случай. В деле животноводства мы за последнее время имеет ряд существенных прорывов. Животноводство является таким участком фронта социалистического строительства, что все внимание должно быть сосредоточено вокруг развития укрепления вопроса социалистического животноводства всех организаций, и в том числе и первую очередь советов. Без этого внимания советов разрешить вопросы животноводства мы не сможем.

Третья сессия КазЦИКа происходит накануне выполнения первой большевистской пятилетки и начала к выполнению второй пятилетки. Поэтому нам необходимо подвести некоторые итоги наших успехов и достижений в области развития сельского хозяйства в Казакстане. Плановое социалистическое хозяйство должны быть взаимны увязаны между собой. Без развития отдельных отраслей не может быть развития всего народного хозяйства Советского Союза. Поэтому нельзя не остановиться хотя бы вкратце в докладе на наших достижениях в области промышленного строительства.

[140] На III сессии КазЦИК-а VIII созыва.

Каковы общие итоги пятилетки в Казакстане. Вам всем известно, что первый пятилетний план, своевременно утвержденный партией и правительством, ставил перед собою задачу превращения Казакстана из страны архиотсталой, аграрной в страну аграрно-индустриальную.

Данные выполнения пятилетки в 3 года, особенно, если учесть план 1932 г., конечный год первой большевистской пятилетки, свидетельствует о том, что установки первого пятилетнего плана выполнены полностью и что Казакстан в результате этого выполнения превратился из страны архиаграрной в страну аграрно-индустриальную. Созданы крупные промышленные центры: Караганда, Коунрад, Риддер, Карсакпай, Эмбанефть, и друг. Эти промышленные центры, основные центры нашей промышленности играют значительную роль в общей системе народного хозяйства Советского Союза.

Казакстан со своей Карагандой является 3-й угольной базой Советского Союза и месторождением нефти Эмба-Урал является 3-й нефтяной базой.

Что же касается цветных металлов, то Казакстан решением партии и правительства признан решающим районом по цветным металлам во всем Советском Союзе.

Наряду с промышленным развитием мы имеет значительные успехи в области социалистической реконструкции сельского хозяйства в Казакстане. Создано больше 200 советских хозяйств, зерновых, животноводческих, хлопковых и других технических культур.

Расширена машинная база сельского хозяйства, доведено количество МТС до 74 с охватом посевплощади до 22 % в текущем году и к весенней посевной компании 1933 г. доводится до 144.

Создано машинно-технической базы для социалистического животноводства и доведено количество МСС до 172 в т. году.

Если в начале первой пятилетки в области сельского хозяйства имели дело с многомиллионными мельчайшими крестьянскими хозяйствами, то теперь основными производителями сельского хозяйства являются совхозы и колхозы: до 200 совхозом и больше 5 000 колхозов.

В корне изменилась расстановка классовых сил. Байство и кулачество, занимавшие господствующее положение в области сельского хозяйства во всех отраслях, на основе роста совхозов, на основе коллективизации бедняцко-середняцких хозяйств, в основном ликвидированы как класс. Если в начале первой пятилетки они играли огромную роль в производстве сельского хозяйства, в частности по животноводству в 27-28 г. 11% хозяйства баи занимали 65% по отношению ко всему поголовью, то в 1932 г. во всех отраслях с/хозяйства совхозы и колхозы являются решающими.

В результате выполнению сева 1932 г. колхозы заняти 87% и вместе с совхозами социалистический сектор и посевной площади занимает 98%. Было бы однако неправильно и не по большевистски если мы только констатировали наши успехи и достижения в области сельского хозяйства и не говорили о наших недостатках. Недавно тов. Молотов выступая от имени ЦК партии на украинской партийной конференции, дал характеристику работы украинской партийной организации в области сельского хозяйства. Он характеризовал таким образом: «… приходится вместе с этим отметить что в некоторых случаях огромные, действительно захватывающие задачи строительства, в области индустрии,

настолько поглощают внимание наших организаций и их руководителей, что вопросам подъема сельского хозяйства не уделяется должного внимания. Такое положение мы имели в последнее время и здесь, на Украине, где идет огромное строительство новых индустриальных планов, где растут такие промышленные гиганты, как тракторострой. Днепрострой, Турбинострой, Краммашстрой и др. между тем нельзя не признать недопустимости такого положения. Большевики должны помнить о том, что без подъема сельского хозяйства не может развиваться и наше промышленное строительство, не могут осуществляться быстрые темпы социалистической индустриализации».

Относится-ли такая характеристика, данная тов. Молотовым в своем выступлении на украинской партконференции к Казахстану или нет. Мне кажется, что эта характеристика целиком и полностью применима у нас в Казакстане, что мы здесь в крае и в особенности на местах, многие наши организации, увлекаясь промышленностью, забывают интересы сельского хозяйства. На днях краевой комитет партии, заслушал наш доклад о развитии сельского хозяйства во втором пятилетии. Он это положение охарактеризовал таким образом, что ряд организаций, ряд лиц, недооценивали значения сельского хозяйства в Казакстане и не только в текущих задачах, но и даже при составлении перспективного плана развития сельского хозяйства. Наш Крайком нашел такую установку чрезвычайно вредной, антипартийной и обращается ко всем партийным организациям, что на ряду с успешным развитием вопросов промышленности, строительства, нужно уделять самое серьезное внимание и к текущим задачам, так и в особенности в части развития сельского хозяйства.

Я считаю, что у нас очень много имеет место пренебрежение к работе сельского хозяйства, недостаточное внимание к работникам сельского хозяйства, и недооценка значения сельского хозяйства и мы об этом сегодня на сессии должны будем сказать для того, чтобы сделать соответствующий вывод для своей дальнейшей работы. Разве не факт, что у нас есть такие районы, где даже не существует никаких, хотя бы маленьких заводов, а они в своем выступлении на партийных собраниях, на партийном активе и на собрании бедняков и середняков, говорят сначала всегда о промышленности, хотя они даже этой промышленности никогда и в глаза не видели, забывая о совхозах, МТФ которые по существу являются тоже предприятиями, вокруг которых и должно быть сосредоточено внимание общественности, партийных организации таких районов. Этим, я конечно, не хочу сказать, что вопросам промышленности не следует уделять внимания, но я хочу сказать, что занимаясь вопросами промышленности, не следует забывать и сельское хозяйство.

В области сельского хозяйства мы не можем на сегодня сказать, что мы разрешили все основные задачи. Перед нами стоит очень много еще задач. Если мы по линии полеводства достигли больших количественных успехов, то по части качественного улучшения посева, перед нами стоят еще огромные задачи и возможно, то положение, что мы с Вами не выполним взятые на себя задачи роста урожая в течения в пятилетия, что мы имеем не только рост урожайности, а наоборот в течение трехлетнего не урожайного года, это говорит о том, что увлекаясь именно количественными задачами, мы недостаточно обращали внимания на качественные задачи. Отсюда вывод тот, что мы комплексом

вопросов сельского хозяйства занимались не так, как от нас этого требуют партия и правительства.

Постолько несколько мой доклад о вопросах животноводства, я хочу дальше остановиться исключительно на вопросах животноводства. Прежде чем перейти к тем основным нашим недостаткам в области животноводства и задачам его, разрешите мне остановиться на итогах достижений в области животноводства.

В области животноводства главные наши успехи заключаются в том, что мы значительные достижения имеем в деле социалистической реконструкции сельского хозяйства, в частности животноводства, что совхозы и колхозы и в области животноводства являются основными производителями.

Для характеристики я приведу вам несколько цифр. Если в начале первого пятилетия в Казакстане существовало всего только 4 совхоза Овцевода, с поголовьем 68 тыс. голов овец, то мы к настоящему году уже имеем 131 совхоз Скотовода с поголовьем – 551 тыс. голов, 46 совхозов Овцевода с поголовьем более полутора миллионов голов, 9 совхозов Коневода с поголовьем 23 тыс. голов, и 3 тыс. верблюдов, 11 совхозов Свиновода с поголовьем 14,5 тыс. голов свиней и в общем мы имеем 197 животноводческих совхозов с поголовьем более 2.250 тыс. голов скота всех видов, что составляет и общему поголовью Казахстана около 40%. Таким образом наши совхозы занимают 40%.

По линии колхозного животноводства. Если в начале первой пятилетки, в колхозах было сосредоточено всего 198 тыс. голов скота, что составляет 0,6% ко всему поголовью, то мы сейчас имеем в колхозах более 2,5 млн. голов скота, что составляет более 48%.

Таким образом совхозы и колхозы вместе около 90% всего поголовья Казакстана. Это говорит о наших успехах с социалистического развития животноводства. Если в начале первой пятилетки мы не имели ни одного специализированного животноводческого хозяйства, КТФ, то мы в настоящее время имеем более 4,5 тыс. КТФ с поголовьем 1,500 тыс.голов скота.

Если говорить по отдельным видам скота – по крупному рогатому скоту 2.125 ферм, по овцеводческому хозяйству 1.383, по свиноводству 516, по коню – 163, верблюдам 31; дальше имеем 184 фермы кролиководческие, 174 птицеводческие и проч.

Эти достижения у нас в области социалистической реконструкции нашего животноводства.

Значительные успехи в деле создания кормовой базы имеем особенно за последние 3 года. Если в начале пятилетки, 3 года тому назад в Казакстане не было организованного сенокошения, не было организованной кормовой базы, то за последние 3 года мы организовали эту кормовую базу животноводства. Если до этого у нас не было никакой возможности сопротивляться стихиям природы – джуту, то после этого особенно за последние 2 года, начиная с 31 года и в 32 году мы достигли такого положения, что мы можем при правильном использовании и действительном уходе за скотом не дать ни одной головы скота джуту – этому основному бичу животноводства в Казакстане. В 30 году было скошено 6 млн. га, в 31 году, как Вам всем известно 15,7 т. га, на 32 год планом предусмотрено 12 млн. га. О том, как идет эта работа мы остановимся в другом разделе доклада.

Кормовая база создаются не только грубыми кормами, но и сочными и концентрированными кормами. В этом отношении имеется значительный шаг перед. По сочным кормам – если было засилосовано в 30 году 17 т.тонн, то и прошлом году 156 т.тонн, а на 1932 год имеется задание засилосовать 400 тыс.тонн. Также растут подсевы других видов кормовых культур. Основное, на чем я здесь хочу остановиться – это травосеяние. Если посевы трав в 1929 году составляли 96 т.га, то на сегодня мы имеем 151 т. с лишним га сеянных трав. Также растут посевы зернофуражных культур. Если в 1929 году посевы зернофуражных культур включая туда и просо, составляли 1140,8 т. га, то в этом году, даже когда мы полностью план не выполнили, они составляют 1.600 тыс. га. Все эти цифры говорят о том, что мы для развития социалистического животноводства создаем действительную кормовую базу, дающую нам возможность правильно поставить и правильно развертывать работы в области животноводства.

В деле создания кормовой базы значительную роль сыграла механизация сенокошения. Сенокосилками Казакстан обеспечен в целом полностью, возможно за исключением отдельных районов, где по головотяпству завозящих организаций недозавезли сенокосилок. В деле укрепления кормовой базы значительную роль сыграла организация МСС. Как Вы знаете по организации МСС Казакстан является инициатором, МСС стали такими же факторами в районах животноводства как и МТС в районах полеводства. Количество МСС мы по сравнению с прошлым годом увеличиваем до 172 со 102. Если в прошлом году они охватывали площадь сенокошения 2 млн. га, то в этом году они увеличивают площадь сенокошения в два раза – охватывают 4 млн. га.

Вот вкратце основные наши успехи в деле организации кормовой базы животноводства.

Развитие животноводства в Казакстане должно пойти по линии улучшения пород. Рост рабочего класса и вместе с тем рост потребления им ставит перед нашим животноводством вопрос коренной переделки, коренной реорганизации в соответствии с ростом потребления всего нашего Союза. Это разрешается не только увеличением общего поголовья, а главным образом, будет разрешаться улучшением пород скота. Больших успехов в этом деле мы в этом пятилетии еще не достигли, но не смотря на эти мы сумели завезти значительное количество племпроизводителей, которые бы могли нам дать возможности при правильном использовании сделать крупный шаг в этом направлении. В частности по овцам нами включая завоза текущего года будут завезены 37 тыс. голов племпроизводителей типа «рамбулье», «прекос» и каракулевых баранов. При правильном и целесообразном использовании этих племпроизводителей мы могли бы схватить ими все наши метизирующие районы.

Наука в деле улучшения пород разрешает этот вопрос и другим путем – это путь искусственного осеменения, что дает возможность при меньшем количестве племенных производителей охватить большее количество скота. Если в 1929 году у нас в Казакстане имелось только 12 пунктов искусственного осеменения, те в этом году количество этих пунктов достигло 255. В этом году нами организована краевая лаборатория по искусственному осеменению в задачу которой входит разрешение вопроса более целесообразного использования племпроизводителей имеющих пока что в недостаточном количестве у нас в

Казакстане. В этом отношении большую услугу будет оказывать нам с/хозяйственная авиация. Сельскохозяйственных самолетов в этом году у нас будет до 40 штук, а сейчас мы имеем 25 штук. Основная задача, которую они выполнили в этом году это была борьба с вредителями сельского хозяйства. Но начиная с 1933 года сельскохозяйственная авиация должна наранне со всеми службами в деле развития социалистического развития сельского хозяйства оказать и по отношению животноводства, главным образом в части перевозок сперм, не терпящих долгого сохранения в одном месте. Наш пятилетний план предусматривает довести количество сельхоз самолетов к концу второго пятилетия до 600.

В деле создания промышленной базы под наше социалистическое животноводство проводится ряд мероприятий по расширению этой базы и имеется ряд значительных успехов в этой области. В частности количество маслодельных заводов возросло до 670 штук против 350 штук в 1929 году, что дает нам возможности более правильно и целесообразно использовать молочную продукцию нашего животноводства. В этом году заканчивается строительством большой мясохладобойный комбинат в Семипалатинске, являющихся одним из двух (второй строится в Москве) комбинатов по своим размерам первый в Союзе и даже более передовым чем Чикагский комбинат. Потребность этого комбината огромна – в одну смену комбинат может убить 840 т. голов скота. Задача не только в том, что он может убить такое количество скота, но задача в том, что можем более целесообразно использовать продукцию скота. Если на наших бойнях пропадает до 50 % продукции скота, то на этом комбинате ничего не будет утеряно и даже кости и кровь будут утилизированы.

Вопрос брынзоварения в Казакстане начинает развиваться за последние два года. Это вопрос использования остающегося молока не годного для других целей, что дает доход колхозникам и всему государству. В этом отношении мы начинаем развертывать дело, но к сожелению это дело не заслужило внимание организаций и вокруг этого вопроса не сосредоточена необходимая работа.

Также разрешена задача использования молока верблюда нашей лабораторией. Для казаков это дело не новое, казаки давно использовали молоко верблюда, не хуже чем другие виды молока. Но здесь новое заключается в том, что не только в условиях казаков, но и в условиях всего Советского Союза верблюд становится не только транспортным скотом, но и продуктивным скотом. Верблюд может давать молоко, мясо, шерсть, словом все, что может дать любой продуктивный скот. Я это говорю потому, что задача верблюдоводства должна быть поставлена особо и резко должно быть изменено отношение к этому виду скота, на этот вид скота надо обратить самое серьезное внимание.

Одним из бичей нашего животноводства до последнего времени являлись эпизоотии – болезни животных в Казакстане. Довольно распространены повалка, сибирская язва и др. В течение этого пятилетия проведены огромные работы, проведены огромные вложения на дело очищения скота. В частности за это время этими нашими мероприятиями спасено 7 млн. скота. Но этот успех уменьшается тем, что мы не сумели создать условия, чтобы не было этих болезней. Поэтому вопросу имеется ряд партийных и правительственных директив, декретов наших союзных органов, где такие мероприятия как карантинизация не подлежат нарушению, а между тем мы имеем ряд таких

фактов, когда местные исполнительные комитеты нарушают ее, приказывая ветеринарам гнать зараженных скот по всей степи, забывая, что скот, проходя через огромную территорию создает условия для распространения болезней. Это срывает все наши мероприятия, срывает все то, что вложено в этом направлении. В невыполнении мероприятий по борьбе за сохранение скота виновниками являемся мы сами.

Вот эти основные успехи в дело животноводства Казакстана за истекшие пять лет мы имеем. Наряду с такими огромными успехами, как успехи социалистической реконструкции животноводства мы имеем значительные недочеты в области животноводства. Пожалуй недочеты в области животноводства, ошибки в области животноводства значительно больше, чем в какой либо другой области сельского хозяйства. Основной недочет, который является насущным вопросом на сегодняшний день, это уменьшение поголовья скота. По данным Нархозучета на 1 июля насчитывается около 6 млн. голов скота. Это уменьшение огромно. Если вы помните в 28-29 году говорили о цифре 36-38 млн. голов скота. И всякий может задать вопрос в чем дело, почему так уменьшилось поголовье скота, кто виноват и т.д. И мне кажется на Сессии необходимо ответить на этот вопрос.

Мы считаем что основной причиной являются классовые моменты, ибо всем нам ясно, что социализм рождается в ожесточеннейшей классовой борьбе, что международный империализм, капитализм – господа Деттердинги, Уркварты совместно с выгнанными из Советского Союза меньшевистскими отбросами, Рябушинские и Горгуловы организуют военную угрозу и опасность против Советского Союза для того чтобы задавать первую в мире социалистическую республику.

Вы помните, что меньшевики оставшиеся внутри нашей страны и кулацкие организации организовали вредительские действия почти во всех отраслях нашего Советского хозяйства, для того чтобы подорвать мощь Советского Союза и подготовить к интервенции капиталистическим странам. В этом же направлении действуют кулаки и баи, когда режут и уничтожают скот, сжигают колхозный хлеб, уничтожают колхозные машины, иногда при нашем попустительстве, ведя за собою некоторое количество середняцко-бедняцких масс ауле и деревни. Мы считаем что основная причина заключается в том, что кулак и бай видя свою гибель в связи с ростом коллективизации бедняцко-середняцких хозяйств, направляет свои действия на уничтожение, принесения огромного вреда нашему социалистическому строительству. В этом отношении мы иногда своими действиями им помогли так как не умели организовать массу для противопоставления ее против действий кулака и бая, иногда своими перегибами в области колхозного строительства.

Если вы товарищи прочтете еще раз все решения партии и правительства в области колхозного строительства, то везде проходит красной нитью обоснованных формах. Об этом ЦК несколько раз предупреждал и говорил, что основной формой колхозного строительства на данной стадии коллективизации является артель. На практике же мы имеем артель по названию, а по существу коммуну, где обобществлено все, вплоть до кур, кроликов и огородов. В условиях Казакстана эту директику партии и правительства нарушили и допустили перескакивание от основной формы первичного колхозного

строительства – артели к форме неразрешенной и неподготовленной нами коммуне.

Если возьмете чисто казахские остальные районы, то в этом отношении тоже было ряд решений партийных организаций, предупреждающих места что в этих районах основная задача колхозного строительства – первичная форма ТОЗ и ТОЖ. Мы здесь также имели перескакивание через артельную форму к коммуне. Чем можно объяснить такое положение, когда Балхашский район, являющийся исключительно животноводческим районом, довел коллективизацию до 90%, при отсутствии для этого базы. Было все обобществлено.

Эти наши ошибки в области выполнения директив партии по колхозному строительству являются существенными моментами в деле разбазаривания скота и создания почвы кулацко-байской агитации, чтобы они могли повести некоторое количество бедняцков и середняков за собой, чтобы последние вместе с ними резали скот.

Наряду с этим нельзя забывать и того положения, что ряд последних лет мы имели неурожай. Несомненно это также отразилось на росте поголовья скота в Казакстане, где главным питанием была продукция животноводства.

Не меньший вред нанесли перегибы в области хлебоготовок и скотозаготовок. Разве мало было, случаев, когда в колхозах или отдельных хозяйствах никогда не сеявщих заготовляли хлеб. Таких указаний со стороны партии и правительства не было дано никому, а это являлось творчеством масс, между прочим творчеством неправильным и антипартийным.

Тоже самое было в области скотозаготовок, когда отбирали последнюю корову у колхозника. Все эти обстоятельства создали условия и способствовали уменьшению поголовья скота.

Нельзя умолчать о том, что ряд хозяйственных организаций – совхозы и другие хозорганизации принимали в этом не мало участия. Совхозами зерновыми и технических культур мы овладели в основном, но живсовхозами еще достаточно не овладели и особенности в первые годы создания совхозов, где благодаря безхозяйственности также было уничтожено большое количество скота. В этом деле большую роль сыграли заготовляющие организации – Союзмясо теперь Заготмясо. В связи с подготовкой к докладу я обратился в Союзмясо за сведениями – сколько заготовили, сколько сдали государству, сколько сдали совхозам для укомплектования и сколько уничтожено. Мы знаем что уничтожено скота очень много и за это ряд лиц своевременно понесли соответствующие наказание. На сегодня они ссылаются друг на друга и говорят, что данных о количестве погибшего скота у них нет. Мы знаем что было уничтожено десятки тысяч голов благодаря безхозяйственности заготовительных организаций.

Что это характеризует? Это характеризует то положение что к скоту пока что со стороны наших хозяйственных организаций скотское отношение и действительного внимания, о котором говорят директивы партии и правительства – нет.

Здесь нужно сказать, что в этом деле советы, являющиеся проводниками диктатуры пролетариата, осуществляющие все наши политическо-хозяйственные мероприятиях на местах, упустили это из виду и не сумели достаточно поставить эту работу на должную высоту. Наша задача заключается в том, чтобы

действительно перестроить себя, по новому начать работать в этом году и действительно взяться за развитие социалистического животноводства.

Я хочу остановиться на нашем пятилетнем плане развития животноводческого хозяйства Казакстана в следующей пятилетии ибо мы уже накануне окончания первой пятилетки с 1 января 1933 года вступаем во вторую пятилетку. Каковы наши основные задачи в области животноводства на следующий год. Наши основные задачи вытекают из решений 17-ой партконференции, которая ставит задачей улучшить питание рабочих, трудящихся по сравнению с конца первой пятилетки в 2-3 раза. Казакстан являясь одним из основных животноводческих районов Союза в этом деле должен сыграть решающую роль. Исходя из такой установки, мы должны животноводческие наши хозяйства так переделать, так организовать, чтобы даже при меньшем количестве поголовья скота, за счет улучшения, за счет кормления и ухода за скотом путем механизации производственных процессов, добиться таких успехов в обеспечение выполнения этой партийной директивы.

Наш пятилетний план предусматривает рост поголовья скота в Казакстане в два с лишним раза, до 14.300 тыс. голов скота, от 6 млн. голов. В течение пятилетия мы ставим перед собою задачу – больше, чем удвоить поголовья скота. Но с точки зрения продукции мы ставим перед собой задачу в 1937 году дать одного мясо больше, чем мы дали в 1927-1928 г.г., когда мы имели 30 млн. голов скота. Это достигается во-первых, действительным улучшением породы скота, внедрения более культурных скороспелых пород, в частности таких пород, как шортгорны, герифорды, а по мелкому скоту (овцам) «прекос», «рамбулье» и др. Этого увеличения продукции животноводства мы достигаем, если мы сумеем развить как в индивидуальном пользовании колхозников, бедняков и середняков скота, так и в КТФ – мелкие, скороспелые виды, животных, и особенности мы с развитием мелкого животноводства должны пойти в казакский аул, где эти виды скота является новыми, но выгодность разведения этих видов скота создает условия улучшения питания самих колхозников и дает возможность увеличить продуктивность имеющего в их руках скота.

Чтобы выполнить такую большую ответственную задачу, от нас несомненно требуется перестройка вокруг вопрос крупного социалистического животноводства, ликвидация наших недочетов, ошибок и чтобы мы действительно, повседневно, занималась вопросами воспроизводства скота.

Я вначале говорил, что я не собираюсь брать на себя в своем докладе – выдумывать какие то новые особенности в этом деле. Я хочу остановиться на проверке партийных директив в области развития социалистического животноводства. Пути развития социалистического животноводства – они указаны в этих решениях. Я только перечислю вам эти решения. Обращения ЦК и СНК от 30 июля 1931 года, февральское, мартовское и майское решение 1932 года; решения ЦК и СНК от 15 августа 1931 г., решен[ие] – ЦК и СНК от 26 марта, решения Крайкома и Совнаркома от 25 апреля 1932 г. Если все это просмотреть, то здесь более, чем достаточно, более чем конкретно указаны задачи наших колхозов, совхозных организации, наших партийных и советских организаций в деле социалистического хозяйства. Сейчас перед нами стоит задача – проверить выполнение этих решений и действительно мобилизовать всем вокруг этих решений, стать во главе масс, развить самодеятельность

трудящихся масс вокруг этих вопросов и выполнить вышеуказанные решения партии.

Основное заключается в том, что мы если в области полеводства имеем значительные успехов и достижения, что мы сейчас в основном знаем, в каких районах можно сеять какие культуры, знаем даже некоторые районы в колхозном разрезе, то в части животноводства мы этого на сегодняшний день сказать не можем. Мы не знаем, какие виды скота лучше разводить, мало этого, сейчас мы имеем такие факты, когда советы не знают лицо своих колхозных товарных ферм, даже не ясно себе представляют в каком направлении специализировать районы в области животноводства.

Я приведу вам один характерный момент. По специализации разработанной нами, Келесский район, где основной вид скота будет крупный рогатый скот молочного направления, ибо там в связи с ростом хлопководства и его севооборотом создается огромная кормовая база. Как понимают районные организации эти установки. Они выносят постановление (это в Келесском районе), что в связи с тем, что наш район признан районом молочного направления, что поэтому всех овец передать овцеводческому совхозу.

Это абсолютно такое узкое понимание, незнание даже своего района. Разве мы, когда мы устанавливаем основное направление того, или другого района, скажем по зерновым культурам, говорим, что этот район является пшеничным районом, разве мы запрещаем этому району заниматься молочным скотам для своих потребностей, разве запрещаем заниматься аграрным хозяйством? Не запрещаем. Тоже самое если мы в Келесском районе установили основные направления молочное, разве там нельзя заниматься разведением овец.

Второй серьезный вопрос, который является основным в области воспроизводства скота – это случная кампания. Если сравнить случную кампанию с полеводством, то эта случная кампания в животноводстве есть по существу посевная кампания в полеводство. Но какое внимание заслуживает случная кампания у нас на местах со стороны наших хозяйствующих организаций, со стороны Советов? Не обращается внимания, не сказывается содействия организациям, проводящим эту работу, даже отмахиваются от этих работ, что у них основная задача посевная. Ни в каком решении партии и правительства такого противоставления не было нет и не будет. Наряду с посевной кампанией местные организации должны обеспечить проведение случной кампании. А у нас имеются такие примеры. Некоторые районы, когда их запрашиваешь почему проваривается у них случная кампания, пишут: «Проваливается потому, что нет зоотехника» писали ли когда ни будь районные организации о том, что у них посевная компания проваливается только потому, что нет агронома. Конечно в животноводстве роль зоотехника огромна, зоотехник очень важен, зоотехников нужно иметь каждому району не по одному, а по десятку. Дело заключается в том, что этих зоотехников мало и с другой стороны, имеющихся зоотехников мы, иногда, сами выпускаем из рук. Но мы хорошо знаем, что и без зоотехников великолепно можно было провести случную кампанию особенно в тех районах, где нет метизации, где проводится метизация, там, конечно, без них не обойтись.

Я приведу пример, как выполняется план случной кампании в этом году:

На 25/VII	Крупн.-рог. скота	Лошади
Южно-Казахстанская обл.	13,4	25,7
Алма-Атинская обл.	15,0	12,7
Восточно-Казахстанская обл.	32,8	24,0
Актюбинская обл.	16,2	23,5
Западно-Казахстанская обл.	0,6	33,0
Карагандинская обл.	15,2	15,9
Итого по краю:	**17,5**	**21,3 (к плану центра – 38,3 %)**

Это по существу этап провал кампании. При чем, такие же проценты проведения по отдельным областям как и по крупному рогатому скоту. Мы хорошо знаем, что случная компания овец еще терпима, но по крупному рогатому скоту, особенно по лошадям, остались считанные дни, выполнить план мы не сумеем и тем создадим огромную яловость и тем самым мы уже предрешаем уменьшение роста поголовья скота в начале второго пятилетия. А это является результатом того, что к этому делу места относятся формально, случной кампанией не занимаются, считая, что основное, как и в полеводческом хозяйстве посевная, не уделяют внимания этому делу.

Не так давно Крайком и Совнарком дали следующую директиву местным партийным и советским организациям. Я прочту эти два пункта: «Центральная задача всей партийной организации Казакстана, каждой ячейки и каждого члена партии во чтобы то ни стало добиться в 1932 году полного прекращения убыли скота и решительного перелома в сторону его роста. Укрепление и дальнейшее развертывание соцживотноводства возможна лишь в том случае, если все партийные, советские и совхозно-колхозные органы в своей практической работе сосредоточат исключительное внимание и организуют колхозников, колхозниц и рабочих совхозов на выполнение задач дальнейшего расширенного воспроизводства стада.

Крайком со всей настойчивостью обязывает обеспечить своевременное и полное проведение случной кампании 1932 г. Повести для случки повсеместный отбор лучших производителей и маток, шире практиковать метизацию улучшенных пород, ручную случку искусственное осеменение, организовать премирование за успешное проведение случной кампании отдельных совхозов, колхозов, товарных ферм и лиц успешно организовавших случку». (Из постановления Крайкома и СНК от 25 апреля 1932 г.)

Вот директива нашего Крайкома и Совнаркома в этой области. Несмотря на эту конкретную директиву, определяющую задачи не только отдельных организаций, но отдельных членов партии в этой области работы, мы на сегодняшний день имеем такое позорное выполнение плана. Мало этого, у меня имеется ряд писем наших работников, посланных по искусственному осеменению в районы. Этих писем огромное количество. Посланных работников мы сняли с наших ВУЗ-ов и послали на мета, учитывая, что с этим делом не справятся местные организации, решили помочь им, но одновременно рассчитывали, что местные организации сами пойдут навстречу в этом деле, но что подучается: из Туркестана пишет товарищ «обратился в РИК, и Горсовет, в

РКИ и никаких результатов нет»; он видя срыв случной кампании, обращается в ГПУ. Когда нажали на это дело то все отмахивались и говорили, что у нас посевная, зачем со случной кампанией лезешь к нам». Были случаи прямого обвинения работников наших: «Ты срываешь посевную кампанию с своей случной кампанией». Таких примеров у меня много я все их не буду оглашать, это займет много времени, если хотите я их опубликую. Я этим характеризую то положение, как откосятся наши местные организации к случной кампании – этой основной кампании воспроизводства скота.

Второй серьезный момент в области развития животноводства, воспроизводства стада – это правильная организация стела, скота и выжеребки. В этом отношении Крайком дал такую директиву: «Отел и скот скота окружить серьезнейшим вниманием, добившись полного прекращения нетерпимого высокого отхода приплода. Организовать во всех совхозах и товарных фермах самый тщательный уход и кормление стельных маток, прикрепив для ухода за матками лучших колхозников и рабочих совхозов, обеспечивая надзор со стороны зоотехперсонала, добившись ликвидации выкидышей. Восстановить тщательный уход и выращивание приплода, возлагая материальную ответственность на лиц виновных в падеже приплода, одновременно премируя за лучшие образцы ухода (из постановления Крайкома и СНК от 25 апреля 1932 г.))

Так говорит директива партии и правительства. А как фактически проводится это дело в жизнь? Я вам оглашу несколько данных по нашим совхозам. Возьмите наши овцеводческие совхозы. Когда мы обсуждали итог зимовки овцеводческих совхозов, мы констатировали большой отход как взрослых овец, так и молодняка.

В северном тресте по отдельным совхозам отход доходит до 27 %.

Как сохраняют они ягнят. Опять таки в среднем по овцеводческим совхозам отход ягнят не планового скота составляет 41%. Наивысший отход дает север 75 %, западный трест 56 % и т.д.

Вот результат работы при наличии директив ЦК и СНК, Наркомзема Союза, при наличии директив краевого комитета и партии, Совнаркома, нашего правительства. Эти цифры показывают насколько они поняли эти директивы. Мы имеем такие результаты, которые не только хорошими но и более или менее удовлетворительными результатами никто считать не может.

Дальше возьмем совхозы скотовода. Отел коров составляет 51,7%, по плану должно быть 90%. Выкидыши доходят до 13%, от 4,8% в среднем по Казакстану 7,5%, тогда как предусмотрено инструкцией планами и жизнью, не более одного процента. Это зависит от условий содержания скота, от ухода за скотом. Падеж телят в юном тресте 50%, по восточному и Павлодарскому 25%, Карагандинскому 28%, Акмолинскому 29 %, западному 22%, Актюбинскому 22%, Кустанайскому 23% в среднем по всему скотоводству 33%, вместо предусмотренных по плану 14% за год, а это за полугодие. Наши совхозы должны были дать рост поголовья на 12-15%, растут только на 3-4%. Здесь виноваты сами руководители хозяйственных организаций, они не сумели выполнить директив партии и правительства в этой области, в этих директивах достаточно много, они достаточно конкретны и достаточно объемисты.

Дальше возьмем по линии Конетреста. По плану должны были дать выжеребки 70%, дают 32,7%. Но если мы можем жаловаться по другим совхозам,

что нет баз, не обеспечены кормами, концкормами и сеном, то этого в Конесовхозах нет, они более старые и лучше обеспечены кормами. Это является результатом плохого руководства этим делом, что способствует этому положению? В основном способствует то положение, что мы до сих пор и на местах наши советы не знают лица каждого совхоза, каждой колхозной товарной фермы, не знают сколько маток должно было дойти на расплод, не знают как поставлен уход за этими матками, и не знают техники проведения всех этих мероприятий. Мы получаем ряд решений с места, где констатируется факт, что в таком то колхозе, в такой то колхозной ферме большой отход. Эта констатация и помимо этого ничего не делается, никто не руководит этим делом и вообще этим вопросом мало кто занимается. Это данные по совхозному животноводству. Если взять наше колхозное животноводство, то в этом отношении дело еще хуж. Все таки по нашим совхозам мы знаем некоторые данные, но наша колхозная система даже и этих данных не имеет, сведения всегда запоздалые, что происходит с этим стадом не известно и отсюда нет соответствующей борьбы за воспроизводство скота. В связи с этим я хочу обратиться к решению партии от 26 марта. Решение это Вам известно, в нем говорится решительно пресечь перегибы и создать условия для развития животноводства в колхозах в отдельных единоличных хозяйствах. Как проводится это на местах? Товарищ Лукьянов Вам скажет более подробно, а я хочу остановиться на некоторых конкретных моментах. Организационно-массовая работа недостаточна развернулась, недостаточно развернулся организованный возврат скота где действительно допущены перегибы, где обобществили скот не по воле колхозников. Это не везде проведено и недостаточно, благодаря слабому вниманию к этому делу со стороны советов. Некоторые кулаки и баи сумели повести за собой колхозников и заставить их разбазаривать скот с ферм. Это объясняется тем, что в этом деле не было соответствующего руководства. Я Вам приведу такой момент. Если взять отдельные области, то по Восточно-Казакстанской области возвращено 26 тыс. голов скота с колхозных ферм, из которых 14 тыс. возвращено по двум районам: Шемонаихинскому и Курчумскому. По Алма-Атинской области 13.600 голов, из которых 4.000 голов возвращено только по одному Ала-Кульскому району.

По Южно-Казакстанской области 8.400 голов и по одному Джувалинскому району возвращено свыше 3.000 голов.

По Уральской области из 2.000 голов только по одному Уральскому району возвращено 1.100 голов.

Это характерные данные по выполнению директивы партии и правительства. Если просто прочесть эти данные, то можно сказать, что перегибщиками являются только эти 6 районов, а остальные районы Казакстана перегибов не имели. Перегибы имелись во всех районах. Мероприятия должны были правильно проводиться во всех районах, но фактически проведены в отдельных районах. Имеющиеся данные показывают неправильную картину и что самотек имел место, а не организованное проведение и жизнь этого исторического решения ЦК и Совнаркома.

В области коневодства. Значение коня как тягловой силы и в деле укрепления обороны страны всем известно. Но за последние годы мы имеем абсолютное ухудшение внимания хозяйственных организаций на местах к коню,

не только ухудшение, но абсолютно антипартийные установки со стороны многих организации и лиц, которые рассуждают так: «машинизация растет, МТС увеличиваются, количество комбайнов и тракторов тоже растет – зачем иметь лошадь». Это «левацкая » недооценка значения коня. Значение коня в работе и в деле обороны страны остается огромным еще на ряд лет. Нужно с такими тенденциями вести решительную борьбу.

В области коневодства имеются решения партии и правительства и последнее время тоже дано ряд директив, но выполнение их пока не обеспечено.

Такие моменты, как обязательный отдых коню, легкая эксплоатация жеребых маток, обеспечение хотя бы минимальным количеством зернофуража, остаются пока на бумаге и не проведены в жизнь. Без создания минимальных условий для лошади в дальнейшем работать не сможем.

Я хочу напомнить характерное выражение тов. Яковлева, когда он оценивая не выполнение плана сева на Украине, помиме ряда основных причин указал, что на Украине лошадь запротестовала.

Разве мы не являемся свидетелями того, что у нас лошадь тоже запротестовала. Мы ее не кормили, не ухаживали за ней, она запротестовала и благодаря чему сорвала нашу работу. Если мы хотим, чтобы план был выполнен, то нужно заботиться о коне как об основной тягловой силы.

Нет заботы о воспроизводстве конского поголовья. Я хочу привести несколько примеров. Кастекский район, где заведующий конефермой был представлен уполномоченным за то, что он не дал хорошо подготовленного производителя для случной кампании для личных разъездов уполномоченного рика. Желание уполномоченного не было исполнено в результате чего заведующий конефермой был без всяких обвинений арестован.

Чуйский район. В КТФ была подготовлены производителей случной кампании и Чуйские районные организации так поняли хорошо задачу случной кампании, что накануне случки отправили их в Алма-Ата для разъездов.

В отношении организации конефермы. У нас существует значительное количество конеферм, но работа в них поставлена довольно плохо, при чем нет достаточного внимания им со стороны местных организаций и помещении им.

Фермами объединяется весь рабочий скот, непродуктивный, непроизводственный и в результате эта ферма является тяжелым бременем для колхоза. Нужно организовывать фермы на базе исключительно племенных производителей или лошадей дающих продукцию для данного хозяйства. Сейчас же на местах объединяют всех колек и негодных лошадей, называют это фермой.

До сего времени существовала специализация коневодческих и верблюдоводческих ферм. Нужно пересмотреть специализации колхозных коневодческих верблюдоводческих ферм. Когда мы создаем свиноводческие колхозы, колхозы крупного рогатого скота, овцеводческие колхозы, то тут имеется база. Тут эти виды животноводства скороспелые и могут дать продукцию через год. Когда же организуем коневодческий или верблюдоводческий колхоз, то нужно учесть что лошадь может дать продукцию через 3 года, а верблюд чрез 5 лет. Таким образом получается, что в течении 3-5 лет специализированный колхоз должен съедать свой основной капитал. Основная причина, что организуются фермы без достаточного учета и не правильная специализация. Нужно иметь специализированный колхоз таким

образом, чтобы была ферма коневодческая в колхозе при наличии других ферм и другого хозяйственного производства.

Мы получаем ежедекадно сведения о ходе ремонта тракторов, сельскохозяйственных машин, но никак не получаем сведений, при всем желании, от местных организации, о том как идет подготовка лошади к весенним и летним работам, несмотря на ряд указаний по этому вопросу со стороны партийных и правительственных органов.

Если судьбу посевной и летней компаний решают трактора плуги, бороны и т.д., то не меньшую роль играет живой инвентарь – лошадь. Заботясь об одной части инвентаря мы не заботимся о другой – лошади.

Ставя перед собой задачу развития крупного социалистического животноводства мы должны уделить серьезное внимание развитию мелкого животноводства. На этом вопросе я уже останавливался но еще хочу его оттенить.

По вопросу коня я хочу остановиться еще на одном моменте – это на роли «бельсенды» в ауле. Если в колхозе 150-200 лошадей, то в любом колхозе если не 50, то не меньше находится у бельсенды, разъезжающими по личным, а не колхозным делам, и они являются вредящими в деле воспроизводства, восстановления конского поголовья. Мне кажется, что пора сейчас бельсенды снять с коня и заставить его ходить наравне с прочими колхозниками пешком и показать, что они являются бельсенды и в этом деле.

В области мелкого животноводства. Кролики, птицы, свиньи – это такие виды животных, которые, во-первых быстрее размножаются. В то время, когда у нас поголовье уменьшилось, а потребление не уменьшается, а все увеличивается, удовлетворить наши потребности при уменьшении поголовья и сделать это быстрее – мы сможем только при условии разрешения вопроса в развитии этих животных, при условии внедрения этих животных везде и в том числе в казахских аулах.

Говоря о свиноводстве я не хочу особенно это рекомендовать на сегодняшний день, исходя из условий аула, хотя вы сами являетесь свидетелями того, что некоторые казакские колхозы являются крупными свиноводами. Например, в Сайрамском районе в узбекском колхозе имеется свиней и на базе этого свиноводства значительно укрепляется материальное положение колхозников. Возможно, что сами колхозники на сегодня сами не едят свинину. Мы имеем в Курдайском районе колхоз, имеющий до 300 голов свиней, такие же факты имеются и в других колхозах наших районов, но учитывая некоторое положение в этом отношении, рекомендовать это на сегодня мы не можем, дело в том, что этот вид скота является наиболее выгодным – споре нет. Наравне с форсированным развитием кролиководства и птиц, где это позволяют условия, нужно обратить внимание на свиноводство. Баи и кулаки могут на этом деле спровоцировать, говоря, что вот скот уничтожили, а теперь хотят заставить казака разводить свинью и есть свинину, могут на этом деле использовать религиозные предрассудки, но, конечно, нам этого бояться не следует, мы должны по мере возможности внедрить этот вид скота в казакские аулы.

Какое внимание к этому виду животноводства уделяется на местах, колхоза «Заря Коммунизма» в этом году благодаря обезлички и неправильному уходу за кроликами, погубил 70 % молодняка первого окерла. Можно еще привести такой

факт, который имел место в Карагандинской области в колхозе «Кзыл-Кайра» (Мамлютского района), где имелось до 200 голов породистых кроликов, на которых погибло 160 штук, осталось 40, что тоже самое произошло благодаря того, что они не могли дать корма кроликам. Дело не в том, что не хватало кормов, а в том что не было уделено достаточного внимания к этому делу. На этот счет имеются решения ЦК, с тем, как нужно правильно взяться за это дело. За это дело еще не взялись достаточно правильно наши местные организации.

Вопросы кролиководства, свиноводства, если хотите знать на сегодня в условиях нашего Казакстана, не говоря о наших промышленных центрах в городах, где это дело будет сильно развиваться, даже в условиях аула, является одним из важнейших мероприятий по улучшению бытового положения наших колхозников, единоличников, бедняков и середняков в ауле.

Я хочу дальше остановиться на вопросах создания кормовой базы под наше социалистическое животноводство. Мы в прошлом году сумели здесь выйти победителями, выполнили план на 5.700 т. га сенокосов. Это было сделано потому, что вокруг этого дела было мобилизовано внимание широких трудящихся масс колхозников и рабочих совхозов. Но в этом году мы имеем некоторое халатное отношение к этому вопросу, недооценку знания кормовой базы для нашего социалистического животноводства. Положение такое, что отдельные наши области, не говоря уже о районах, не сумели дооценить это дело, запоздали с сенокосной компанией: В частности, наша Южно-Казакстанская область и Алма-Атинская область при наличии всех имеющихся у них возможностей, в этом отношении сделали гораздо меньше, чем они сделали и прошлом году. При чем существует тенденция совершенно неверная, вредная, говорящая о том, что у нас поголовье уменьшилось, имеется в наличии сено с прошлого года, зачем косить сено в этом году. Они забывают одно положение, что поголовье серно уменьшилось, но мы за счет качества должны его восстановить, восстановить путем лучшего содержания, лучшего ухода за скотом. В этом году скот в КТФ, в совхозах должен содержаться в стойловом содержании, что увеличивает потребление его в 3-2 раза больше. Если это обстоятельство учесть, то ясно, что сенокосной компанией нужно было заниматься более внимательно. Такие разговорчики являются кулацко-байскими разговорами. Под эту агитацию подпадают даже районные организации и тем самым срывают выполнение плана сенокосной компании в Казакстане. У меня имеются такие телеграммы, когда официально органы говорят, что они имеют старое сено, поэтому просят разрешения уменьшить сенокосный план. Даже есть телеграммы от руководителя одного треста Восточно-Казакстанской области от тов. Казьмина, который пишет, что по согласованию с областными организациями он отказывается от завоза силосных башен, в виду замерзания силоса. Товарищи, ведь Семипалатинск все же ближе, чем Западная Сибирь, значительно теплее, но никто в Западной Сибири не отказывается от силосования. Это зависит от того, насколько глубоко сделана силосная яма. Это является недооценкой значения с/х. кампании по силосованию со стороны всех областных организаций.

Как выполняется план сенокосной компании.

В среднем по Казакстану мы выполнили 58,6%, застоговали 31,1%. Это в два раза меньше. Это показывает, что сена у нас осталась под дождем, гниет, теряет

качество; собрать мы соберем его, но оно не будет таким питательным, как должно быть и это не отвечает той установке, которая была дана Крайкомом по этому вопросу – чтобы никакого разрыва между сенокосом и стогованием не допускать, а мы его допустили. На первом месте и части выполнения плана стоит Западно-Казакстанская область, выполнившая на 101,5%, при чем продолжающая выполнять встречный план. Отдельные районы этой области, отдельные МСС выполнили блестяще. Несколько отстает Актюбинская область, выполнившая на 88,6% на это же число, остальные же области: Южно-Казакстанская – 51%, Алма-Атинская – 37%, Восточно-Казакстанская – 39%, Карагандинская – 38%. Отстают из всех областей особенно подчеркиваю Южно-Казакстанскую и Алма-Атинскую потому что они приступили раньше к сенокосу и все таки не выполнили плана. В группе Алтайских районов не лучше обстоит дело потому, что там вместо того, чтобы косить богарное сено они начали косить заливное, а оно могло бы подождать, теперь же они могут не скосить богарного сена.

Такое мероприятие, которое, видимо, даже не дооценивается местами и не понято – это улучшение пастбищ и другое абсолютно не проводится. Это мероприятие является громадным фактором в деле улучшения сенокошения, уменьшения затрат сил, средств и машин во время сенокосной кампании. Мы это мероприятие 2 года проводим, но оно никаких эффектов не дало, благодаря тому, что вокруг этого дела не мобилизованы сами колхозные массы, рабочие совхозов. В этом отношении у нас есть время, осенью мы должны перекрить это, за это дело взяться как следует.

В области сена специальных для наших колхозных товарных ферм, - это сочные корма, травофуражные культуры - мы кое что сделали, но это далеко не обеспечивает кормами колхозно-товарные фермы. За последнее время Крайкомом и Совнаркомом принято два решения – об освобождении от хлебозаготовок наших животноводческих районов, чтобы они имели возможность больше обеспечить концентрированными кормами скот; и второе решение об освобождении посевов колхозно-товарных ферм от хлебозаготовок, чтобы закрепить эти посевы специально для этих ферм. Эти решения направленные на создание более крепкой базы для социалистического животноводства, должны быть проведены полностью. Вместе с тем я должен сигнализировать, имеется ряд телеграмм, места ставят вопрос так: «Что Вы с этим делом суетесь, давайте, сначала хлебозаготовки выполним». Это не верная тенденция, извращение директив партии. Это директивы не только Крайкома, но и ЦК нашей партии. Нужно будет дать решительный отпор тенденциям этих организаций и действительно провести решения и создать кормовую базу для нашего колхозного животноводства.

Раньше я Вам говорил относительно нашей работы в области ликвидации эпизоотии. Здесь такое положение, что государство вкладывает огромные деньги. За это время мы успели создать действительную базу, имеется комбинат, производящих биоаппараты против этих болезней, который достраивается и будет закончен в этом году, создали целый ряд лечебных учреждений в районах и областях. Но эту работу проведят исключительно силами ветеринарных врачей, без соответствующей помощи и надзора со стороны местных организаций. Иногда наши эпизоотические отряды, отдельные врачи просто злоупотребляют,

гастролируют. Следить отсюда мы за ними не можем, а со стороны местных организаций нет помощи, нет контроля. Я считаю, что одной из основных задач, стоящих перед нами в области оздоровления скота – это вопрос полного проведения мероприятий по борьбе эпизоотией, и тут не только содействие, но контроль над нашими работниками, производящими эту работу, нужен со стороны местных советов.

Одним из узких мест в области развития социалистического животноводства являются кадры. В этом отношении мы имеем значительные успехи, либо в Казакстане, где кроме начальных школ раньше ничего не существовало, мы только по одной сельскохозяйственной линии имеет три ВУЗ-а, не говоря о средних учебных заведениях; во всех наших учебных заведениях учащиеся составляют 7 тыс. с лишним человек. В этом году мы выпускаем их из своих ВУЗ-ов и техникумов 316 человек, часть из них уже работает в совхозах и колхозах. Это достижение, но с точки зрения наших задач в области животноводства далеко недостаточное, нам нужно было бы иметь не три ВУЗ-а, а десятки, которые бы выпускали не 300 человек агрозоотехнического персонала, инженеров полеводства и животноводства, а такое бы количество, которое бы обеспечило нашу потребность в этом вопросе. Но материальные и всякие другие условия не дают возможности нам в этом отношении. Идти более форсированным порядком. С другой стороны отсутствие, недостаток кадров в условиях Казакстана не является объективной причиной. Мы в этом году получаем по постановлению Коллегии Союзного Наркомзема более 2 тыс. работников, значительное количество этих работников уже прибыло на места в наши совхозы, и колхозы, в области и районы. Но к сожалению, отношение к этим нашим молодым специалистам со стороны наших местных организаций настолько не важно, что значительное количество этих работников ушло обратно; создалось такое впечатление, что Казакстан является таким районом, через который можно проходить и гастролировать, при чем не по вине этих товарищей, а по вине наших местных организаций. Распространилась не правильное понятие, что в Казакстане нет условий для специалистов. Это тоже ухудшило наше положение в отношении приглашения специалистов со стороны. Например, десятки работников приехали из Союзного Наркомзема в наши области, я был Восточно-Казакстанской области, но больше половины из них ушли потому, что там не дают пайка, квартир.

Возьмите Алма-Атинское облземуправление которое получили значительное количество специалистов, и специалистов не плохих, мобилизованных специально для Казакстана, в связи с организацией областей. Большинство из этих специалистов ушло обратно, потому что не создавали им условий, не дали им квартир, и мы не могли их задержать. В районах же не только создаются условия, но даже создается отношение к специалистам, противоречащее политики партии и отношения к старым специалистам и нашим молодым специалистам. Мы должны создать условия для наших специалистов, премировать их за хорошую работу, наказывать, если они действительно виноваты, но у нас создаются такие условия, что все они бегут. Я считаю, что борьба с текучестью спецперсонала по животноводству – это борьба за одно из условий тов. Сталина. Это надо проводить и заботиться об этом также, как мы

проводим мероприятия закрепления рабочих в области нашего промышленного строительства.

В области животноводства недостатков очень много и одним из недостатков является отсутствие учета. В области промышленности мы учитываем каждый килограмм, каменного угля, каждый килограмм сырья, и зерновом хозяйстве мы учитываем каждый килограмм зерна, каждый центнер зерна, и если теряют, мы привлекаем к ответственности. Но в области животноводства, когда теряют целые десятки лошадей, мы не учитываем и даже проходим мимо.

Вот интересное письмо, полученное на имя т. Кахиани. Я хочу его огласить. Надо сказать, что о чем сообщает товарищ, мы не получали с мест ни по линии советов, ни по линии земельных органов и создается впечатление, что все благополучно. В конце этого письма товарищ пишет: пожалуйста, не передайте этой бумаги в Крайколхозсоюз – все равно ничего не выйдет. Мы данных в таком положении официально не имеем, для того чтобы могли на него реагировать, а наши советы проходят мимо и ничего нам не сообщают. Это письмо из Чуйского района. Что характеризует это письмо? Оно опыт таки говорит, что никакого внимания по отношению к животноводству нет, официальных сведений от наших организаций нет и поэтому, в наших планах мы часто ошибаемся, составляя их на основании неправильных данных с мест, на основания окковтирательских данных. Эту не сигнализировали, чтобы мы могли правильно планировать. Этого нет. Такой процесс имеется в каждом районе и этому процессу не противопоставлена масса, массы не противопоставлены против действия баев и со стороны советов соответствующая работа не проводится. Если мы этот процесс не приостановим, не создадим условий для роста поголовья скота, то мы не сумеем выполнить пятилетку, утвержденную партией и правительством в отношении животноводства, по вопросам отношения к скоту – я уже сказал, проверьте сами себя и скажите были-ли случаи, когда где нибудь колхоз не выполнил план случной кампании, или совхозная ферма и виновники были наказаны. Вы можете привести много фактов, когда какой нибудь колхоз не выполняет плана сева, мы здорово наказываем, наказываем правильно. Надо животноводством заниматься также как и полеводством. Только в таком случае мы создадим условия для развития животноводства.

В области революционной законности в деле укрепления совхозно-колхозных животноводческих хозяйств.

Есть данные что отдельные ответственные работники в Восточно-Казакстанской области убивали для себя до 14 голов скота, для потребления. Я знаю, что казахи любят мясо, ответственные работники тоже не откажутся, но трудно поверить, чтобы один человек мог съесть 14 голов скота в один год. Эти товарищи тоже шли по пути вредителей сельского хозяйства, кулаков и баев, уничтожавших скот.

Товарищи, я достаточно говорил о наших задачах и о том, как выполняются директивы партии и правительства в этом направлении.

Здесь можно сделать следующий вывод: значительная часть решений нами еще не выполнена, не только не выполнена, но остается еще в тени. Основной задачей советов остается те чтобы по большевистски взяться за выполнение решений, став организаторами и руководителями масс, мобилизовав вокруг этого

вопроса колхозные массы и рабочих совхозов с тем, чтобы в ближайшее время разрешить вопросы животноводства.

В деле выполнения этих решений основную роль играет развертывание инициативы самых колхозных и рабочих масс совхозов. У нас основная ошибка заключается в том, (это особо подчеркнул тов. Кахиани[141] на IV пленуме Крайкома) что мы значительно затерли партийно-массовую и общественную работу в ауле и деревне. Мы не сумели мобилизовать массы вокруг выполнения плана и задач социалистического строительства таким образом, чтобы мы оказывали им содействие и руководили ими. Такого положения мы не достигли во всех областях работы, в том числе и в области животноводства.

Мероприятия по животноводству в большинстве случаев районами проводятся административно. Вместо того чтобы объяснить колхозникам и рабочим совхозов, что случная кампания является основой из основ всех задач – выносится решение и приказывается довести до такого то процента, этим дело и ограничивается. В дальнейшем разрешить вопросы животноводства административным порядком мы не сможем.

Основная задача советов заключается в том, чтобы сделать партийные решения достоянием колхозных масс, организовать вокруг них колхозников и рабочих совхозов, чтобы они на деле стали проводниками решений, а наши советы как органы диктатуры пролетариата стали бы организаторами и руководителями этих масс.

Когда перед хозяйственными организациями, исполкомами и советами ставишь вопрос: почему плохо идет выполнение? почему не выполняет, то они отвечают: «не сумели, не понимали и т. д.». Никто не говорит о том, что не желали. Нужно сказать, что значительное место занимает нежелание выполнение директив.

Решением нашей 3-й сессий КЦИК-а должен быть положен конец этим разговорам. Нужно суметь овладеть техникой социалистического животноводства. Нужно практический взяться за дело создания и развития социалистического животноводства.

Только на основе своевременного и быстрого исправления ошибок в области колхозного строительства в ауле и деревне, на основе выполнения директив партии и правительства в этом отношении, на основе проведения большой разъяснительной массовой работы советов в ауле, среди рабочих совхозов, на основе выполнения всех директив партии в этом направлении, на основе обеспечения контроля за выполнением 6-ти исторических условий тов. Сталина, под руководством наших партийных организаций Казакстана, каждый раз справляющихся по большевистски с возложенными на нее задачами, под руководством штаба нашей партийной организации Крайкома и Правительства мы сумеем создать условия и разрешить задачи в области укрепления и развития социалистического животноводства в Казакстане (*аплодисменты*).

ЦГА РК. Ф.Р-5. Оп.13. Д.10. Л.30-68. Подлинник.

[141] Кахиани Михаил Иванович (1896-1937) советский государственный и партийный деятель. В 1931-1933 годах второй сектатарь Казакского крайкома ВКП(б). В июле 1937 года арестован и в декабре того же года расстрелян.

№51
Речь К. Сарымулдаева на VIII Всеказахстанской партконференции на прениях по докладу «О второй пятилетке Казахстана»

г. Алма-Ата *16 января 1934 г.*

Сарымулдаев: Я, товарищи, остановлюсь в вкратце на тех моментах, которые мы считаем недостаточно освещенными в пятилетнем плане доложенном нам докладчиками.

Против общей программы, против общей идей пятилетнего плана возражать не приходится. Мы видим, что пятилетний план Казакстана действительно превращает в Казакстан один из передовых районов Советского Союза. Но распределение, вернее, развитие отдельных вопросов в Казакстане, комплекс развития отдельных запроектированных мероприятий по отдельным областям и районами, мне кажется, страдает многими недостатками. Возможно что они будут исправлены в следующем туре работы по пятилетнему плану, но на сегодняшний день они отвечают требованиям и интересам народного хозяйства отдельных областей, в целом краями Советского Союза.

Мы же во 2-ом пятилетнем плане намечаем и особенно по многим отраслям народного хозяйство, по социально-культурным мероприятиям большие показатели. Мы во многих отношениях отстаем от ряда районов союза, не только от передовых районов. Промышленность у нас, вернее, основные отрасли тяжелой промышленности, начиная только разворачиваться. По линии сельского хозяйства мы идем с более низкими показателями по сравнению с другими районами, а в области социально культурных мероприятий, пожалуй, являемся самым отсталым районам Советского Союза.

И поэтому для того, чтобы мы быстрее могли бы ликвидировать наше отставание, проектировка пятилетнего плана на второе пятилетие должна быть горазда смелее, с точки зрения обеспечения действительной ликвидации вот этого отставания. Пятилетний план, если взять его с точки зрения обще Казакстанской, несомненно, отражает в себе эту смелость. Это показывается тем, что продукция промышленности растает с 300 млн., округленно до 1.700 млн. руб. в 1937 г., а по отраслям тяжелой промышленности рост определяется на тысячи процентов, также и по другим отраслям народного хозяйства. Но несмотря на это, в пятилетнем плане нет такой увязки между отраслям народного хозяйства нет соблюдения интересов развития отдельных областей Казакстана; в этой части наш пятилетний план в сегодняшнем его виде недостаточно отражает эти моменты и нет достаточной увязки.

По линии промышленности. Во Восточно-Казакстанской области запроектирован большой разворот Алтайской промышленности. Мы все знаем, что Алтай в своих недрах таит очень большие богатства по части цветной металлургии и других. Но для того, чтобы действительно дать большой разворот Алтаю, необходимы три основные вещи, без которых использовать все богатства Алтая мы не сможем. Это вопрос разведки, для того, чтобы более точно знать что таится в недрах Алтая, необходима научно-исследовательская работа для того, чтобы более рационально использовать богатства Алтая, извлечение металла из

руды. А существующие предприятия Алтая пока нельзя назвать рационально-используемыми.

Масса таких богатств, которых в других районах союза нет, которые являются наиболее ценными металлами, они у нас сегодняшний день или уходят в воздух, или в «хвосты». Без серьезной постановки научно-исследовательской работы, без разрешения вопроса об обогащении руды, извлечения руды из Алтайских полиметаллических руд, мы не можем дать соответствующий разворот этой промышленности.

Третий момент, при которой развитие Алтая упирается в энергетику. Строящаяся Ульбинская электростанция – это половина разрешения вопроса […][142].

Не может дать энергетическую базу Алтайской всей проблеме, единственной энергетической, которая даст возможность действительно развернуть большой Алтай и действительно использовать все те богатства, которые дают Алтай, это форсированное строительство Иртышской гидростанции Усть-Каменогорска.

Правда это запроектировано пятилетним планом в порядке постройки и в порядке начатия этого строительства к концу пятилетия. Это означает, что мы такого разворота, который бы мы хотели, не только с точки зрения Восточно-Казакстанской области, а с точки зрения Советского Союза, с точки зрения укрепления обороноспособности Советского Союза, мы на той базе, на которой мы запроектировали сегодняшний Алтай не можем. Поэтому мы считаем, что мероприятие, которые могли бы обеспечить и действительно дать большой разворот Алтаю должны быть несколько форсированы, даже поставлены впереди ряда проблем, которые ставятся в пятилетнем плане на 2-е пятилетие

Второй вопрос, на котором хотел остановиться в связи с развитием Алтая это вопрос комплексного развития самого Алтая с точки зрения создания ряда отраслей промышленности и с точки сочетания сельского хозяйства и развития Алтайской промышленности. Такого положения мы на сегодняшний день не имеем. На сегодняшний день рабочие на Алтайском предприятий продуктами сельского хозяйства в первую очередь овощами не обеспечиваются.

Транспорт Алтая не обеспечивается зерно-фуражем. Эти два момента являются существенными недостатками в деле выполнения производственно-финансовых планов. Мы вынуждены на сегодняшний день завозить от 2-3 тонн овса с Западного Казакстана. Для того тягла, которое работает на этих предприятиях, они вынуждены на сегодняшний день со ст. железной дороги на расстоянии 200 км. завозить фураж, завозить корм. Отсюда получается нерационально использование.

Когда смотрите проектировку развития сельского хозяйства, правда, в районном разрезе нет, и даже в областном разрезе не дано то направление сельского хозяйства Алтайской группы, которые отвечали бы задачам развития большого Алтай. Не только пятилетнем плане, но и в плане 1934 года мы этого отражения не имеем. Фураж – овес у нас не получает большого разворота. В пятилетнем плане предусмотрен правда большой темп развития огородно-бахчевых культур, в частности картофеля с 36 тыс. га. до 101 тыс. га.

[142] Пропущено, так в документе.

Если это распределить по основным районам развития промышленности, скажем такой как Караганда, где огромное количество рабочего населения, скажем Казполиметалл, Джезказган, Карсакпай и др., если распределить темп развития картофеля, если еще учесть то обстоятельство, чтобы мы в этом пятилетии должны в целях максимального развития животноводства, внедрить огородно-бахчевые культуры в наши животноводческие р-ны края, максимальная продукция по этим культурам достигает 200-300 га. Это далеко недостаточно для развития этих культур. Если взять по районами даже по краю в целом и распределить по разным отраслям промышленности, то это не отвечает тем задачам, которые ставятся по линии промышленности с точки зрения создания благоприятной базы для форсированного развития промышленности.

Считаю, что этот пробел пятилетнего плана во 2 туре работ, во время уточнения его в районном и областном разрезе, безусловно должен быть исправлен.

В 1934 г. количество рабочих на Алтай дойдет до 40 тыс. чел. Недавно управляющий тресте т. Бронзов поставил перед нами вопрос об отведении ему 7 тыс. га земли, для создания продовольственной базы, или перестройки хоз-ва группы районов, прилегающих в Алтаю, чтобы они могли обеспечить необходимыми продуктами. Конечно, 7 тыс. га им давать ненужно, это было бы неправильно, потому что они не сумеют обеспечит эти посевы рабочей силой, для этого им придется создавать какую та другую отрасль хозяйства, если мы пойдем по этой линии, то мы не сумеем создать условия для развития Алтая, отсюда мы должны перестроить план развития сельского хозяйства районов, прилегающих к Алтайской группе, с тем чтобы они могли создать необходимые условия для развития Алтая.

Еще один вопрос, связанный с Алтаем, это пятилетний план предусматривает постройку цинкового завода в Усть-Каменагорске, кажется, на 50 тыс. тонн цинка, но в связи с этим упущен другой момент, цинковый завод будет выпускать газ и в радиусе 50 км будет отравлять посевы. Нужно подумать над тем, чтобы как – то этот газ не отравлял посевы этих районов, или поставив вопрос с целесообразном использовании этого газа, отсюда вытекает необходимость в пятилетнем плане предусмотреть построение серно-кислотного завода. Тут, товарищи говорят, что мы думали над тем куда мы будем использовать завод, в пятилетнем плане предусмотрена постройка ряда химических комбинатов вырабатывающих туковое удобрение. Для Южно-Казакстанской и Алма-Атинской областей, при чем центрам является Актюбинск.

Использование серной кислоты для этих целей несомненно целесообразнее. Чем завод тутовых удобрений. Кроме того Сибирь проектирует серно-кислотный завод на базе переработки руды в Риддере, в Нерчинске. Я считаю, что завозить фосфорит из Актюбинска в Устькаменогорск и там вырабатывать удобрения тута горазда целесообразнее чем предложении Западной Сибири, о создании серно-кислотного завода в Нерчинске. Комплексное использование богатств Алтая и особенно использование отходов от цинковых заводов в пятилетнем плане не предусмотрено, или вернее недостаточно.

Развитие Алтая несомненно потребует постройки ряда подобных предприятий, в частности механического завода и завода стройматериалов.

Цементный завод проектируется в Караганде, в Сас-тюбе. Если мы будем разворачивать Алтай, нам цемент будет необходим в огромном количестве, т.к. мы не в состоянии завозить цемент. Если на вложения по Алтаю намечаются 48 млн., то нее создав базы, своей по цементу, нам развить будет Алтай очень трудно. Отсюда вытекает целесообразность организации цементного завода. Необходимо для осуществления проблемы Иртышской гидростанции, которая потребует такое огромное количество цемента, которое не потребует ни одно строительство, а запасы глины и Бергена в Семипалатинске установлены, так что база для создания Семипалатинского цементного завода имеется.

Следующий вопрос, вопрос об олове. Имеется постановление СНК о развитии оловянной промышленности во всем Советском Союзе, в том числе особое место занимает Восточный Казакстан т.к. из 23 месторождений, 18 находятся в Восточном Казакстане, в частности в Калбинском районе. Вот практическая задача пятилетнего плана дать к концу 37 года 500 тонн олово, но не указано куда дать это олово. Так как олово является насущнейшей задачей, то за олово нужно взяться сегодня не с таким расчетом, чтобы к концу пятилетки дать максимум возможное, но эти возможности в Восточно-Казакстанской области в пятилетнем плане достаточно не отражены.

Еще один вопрос, связанный с этим вопросам – это вопрос развития местной каменноугольный промышленности. Караганда это общеказакстанская даже всесоюзная задача, за развитие Караганды, за помощь ей мы все обязаны драться, но Караганда не разрешает вопросы потребности в угле наших отдельных областей, в частности Восточно-Казакстанской. Развитию Ленгерского, Чокпакского и Берчугурского месторождений должно быть уделено больше внимания, также такому месторождению как Экибастуз, вот все эти месторождения даже наметки в пятилетнем плане не получили. Сегодняшняя практика нас привела к получению угля из Кузбасса, а мы на сегодня идем на угле и не можем получить его потому, что есть первостепенные потребители, а мы второстепенные, таким образом естественно, что мы получаем уголь в 3-ю или в 4-ю очередь. Поэтому надо поставить вопрос, чтобы для местного пароходства была создана своя собственная база, а этот вопрос не нашел своего отражения в докладе.

Теперь по линии сельского хозяйства. Вопрос ирригации. В ирригации, о которой докладывал тов. Нурмухамедов получается таким образом, что в ирригацию входит Шардара, Голодная степь, Каратал, Урал, и т.д. А наши местные реки они отнесены к работам местного порядка. Что мы должны делать своими средствами. Поэтому эта проблема неразрешена, вопрос о создании базы для получения большего урожая в нашем зерновом хозяйстве, не говоря уже о районах, где могут развиваться и должны развиваться технические культуры, как проблема Кенжи ...[143] Вопрос развития сахарной промышленности – эти вопросы в ирригации не получили своего отражения. По Южной области предусматривается сахарный завод, развитие сахарной свеклы, в то время, когда это засушливый район, а ведь мы имеем другие районы более обеспеченные водой. Это несомненно неправильно, с точки зрения развития высокоценных

[143] Так в документе.

технических культур. Развитие ирригации с точки зрения землепользования в отдельных областях должно найти соответствующее отражение.

По вопросу о сельском хозяйстве получается очень интересное вступление тов. Нурмухамедова. Он говорит, что Караганда занимает 22% га посевной площади, Восток – 21%, остальные области занимают меньше. А по механизации Караганда поставлена в первую очередь, юг – во вторую, Алма-Ата – в третью, а Восток в четвертую. По зерновой продукции Караганда занимает первое место, Восток второе, а по механизации зернового хозяйства Восток занимает 4-е место, с точки зрения получения валовой продукции, с точки зрения получения большего урожая с меньшего количества земли – в этом отношении на Востоке, конечно, дело обстоит лучше чем в Карагандинской области.

Лучшая постановка сельскохозяйственные продукции Алтайского района может покрыть большие возможности, получая больше зерна и имея больше развития сельского хозяйства, а здесь это зажимается в связи с развитием технической реконструкции сельского Восточно-Казакстанской области.

Я считаю эту установку неправильной, или это установка является вследствие недопонимания или проста ошибочная установка. В этом отношении соответствующий удельный вес технической реконструкции сельского хозяйства, в развороте сельского хозяйства Восточно-Казакстанской области должен быть дан. Я считаю, что пятилетний план, который нам представлен как первая наметка с общей точки зрения Казакстана, он все же несомненно правильно отражает наши задачи и интересы, внутри между отраслями хозяйства, внутри между областями и районами – пятилетний план не отражает комплексного развития отдельных отраслей народного хозяйства, что бы одна отрасль хозяйства создавала более благоприятные условия для развития решающих хозяйств. Таких моментов нет, а это подлежит несомненно уточнению.

АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.6567. Л.38-48. Подлинник.

№52
Из протокола заседания бюро Казкрайкома ВКП(б) об утверждении К. Сарымулдаева председателем Тургайского РИК

г. Алма-Ата *23 октября 1934 г.*
Секретно.

Слушали: Пункт 14. О работе т. Сарымулдаева.

Постановили: Утвердить т. Сарымулдаева председателем Тургайского райисполкома.

Секретарь Казкрайкома ВКП(б)
Л. Мирзоян

Верно: Фильченко.

АП РК. Ф.141. Оп1. Д.11542. Л.26. Подлинник.

№53
Из протокола заседания бюро Казкрайкома ВКП(б)
об утверждении К. Сарымулдаева заместителем
уполнаркомпищепрома по Казахстану

г. Алма-Ата *29 марта 1936 г.*
Секретно.

Слушали: Пункт 18. О заместителях Уполнаркомпищепрома по Казахстану (тов. Пинхасик).

Постановили: 1. Утвердить заместителями Уполнаркомпищепрома по Казахстану т.т. Сарымулдаева и Сергиевского, освободив т. Сарымулдаева от обязанностей председателя Тургайского РИКа.

2. Утвердить тов. Корнакова управляющим Краевой Конторой Кондитерсбыт, освободив его от обязанностей заместителя Уполнаркомпищепрома.

Секретарь Крайкома ВКП(б)
***Н*урпеисов**

Верно: Фильченко.

АП РК. Ф.141. Оп.1. Д.11542. Л.25. Подлинник.

№54
Выписка из постановления Казкрайкома ВКП(б)
об организации Наркомата пищевой промышленности Казахской ССР

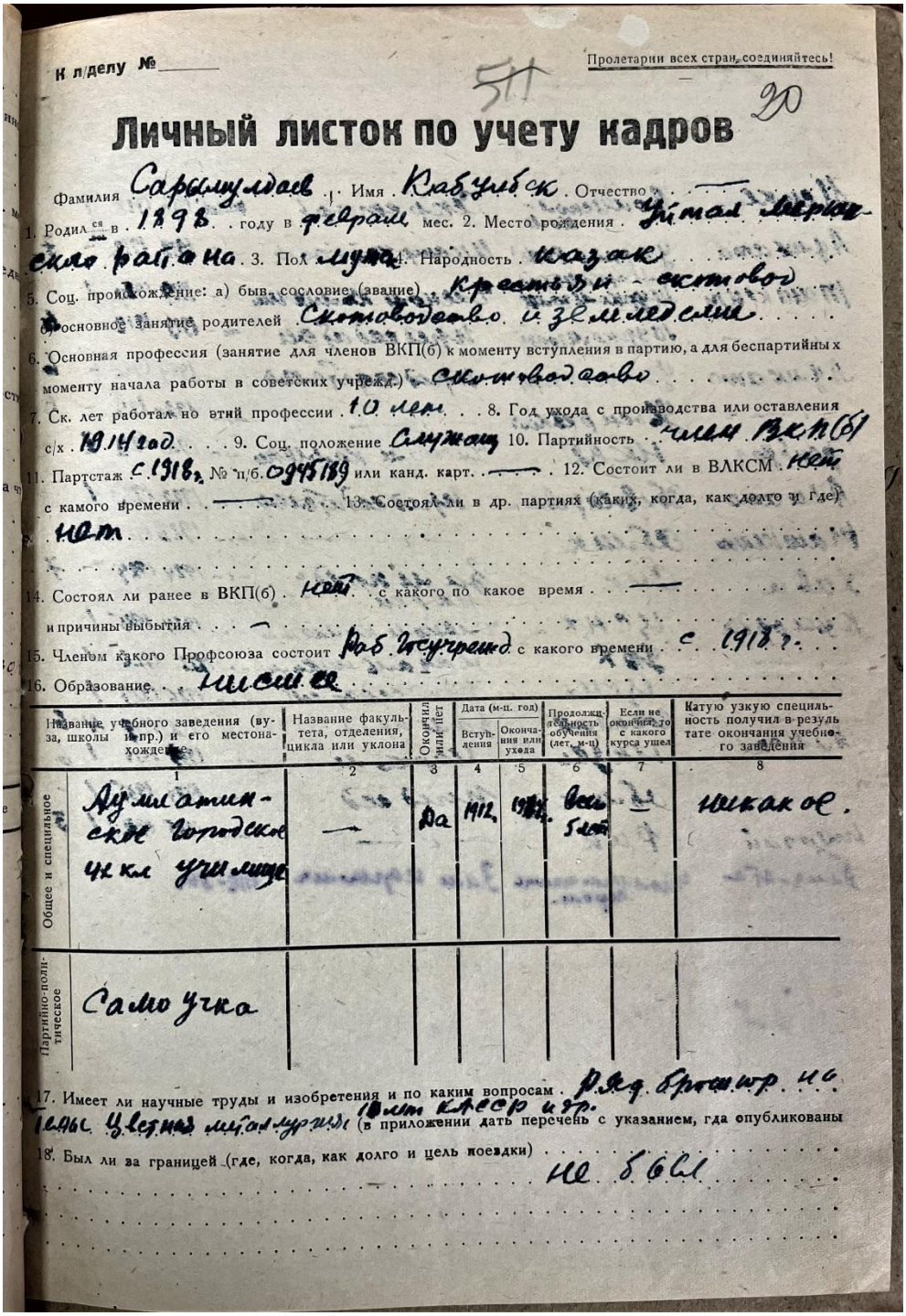
22 октября 1936 г.

1. Утвердить постановление Казсовнаркома: а) положение и о структуре Наркомпищепрома.

2. Утвердить первым заместителем народного комиссара пищевой промышленности тов. Сарымулдаева, вторым заместителем тов. Сергиевского...

Верно: Головчева.

АПРК. Ф.141. Оп.1. Д.11542. Л.24. Подлинник.

К л/делу №_____ 51 Пролетарии всех стран, соединяйтесь! 20

Личный листок по учету кадров

Фамилия Сарымолдаев. Имя Кабулбек. Отчество ——

1. Родил[ся] в 1898. году в феврале мес. 2. Место рождения Уйгал Акмолинской обл. Атбасского района. 3. Пол муж. 4. Народность казах.

5. Соц. происхождение: а) быв. сословие (звание) Крестьянин - скотовод

основное занятие родителей скотоводство и земледелие.

6. Основная профессия (занятие для членов ВКП(б) к моменту вступления в партию, а для беспартийных к моменту начала работы в советских учрежд.) скотоводство.

7. Ск. лет работал по этой профессии 10 лет. 8. Год ухода с производства или оставления с/х. 1914 год. 9. Соц. положение служащ 10. Партийность член ВКП(б)

11. Партстаж с 1918г. № п/б. 0945189 или канд. карт. ——. 12. Состоит ли в ВЛКСМ нет с какого времени ——. 13. Состоял ли в др. партиях (каких, когда, как долго и где) нет.

14. Состоял ли ранее в ВКП(б) нет. с какого по какое время ——

и причины выбытия ——

15. Членом какого Профсоюза состоит Раб. Госучрежд с какого времени с 1918 г.

16. Образование низшее.

	Название учебного заведения (вуза, школы и пр.) и его местонахождение	Название факультета, отделения, цикла или уклона	Окончил или нет	Дата (м-ц, год) Вступления	Дата (м-ц, год) Окончания или ухода	Продолжительность обучения (лет, м-ц)	Если не окончил, то с какого курса ушел	Какую узкую специальность получил в результате окончания учебного заведения
	1	2	3	4	5	6	7	8
Общее и специальное	Акмолинское городское 4-х кл. училище	—	да	1912.	1916.	всего 5 лет	—	начальное.
Партийно-политическое	Самоучка							

17. Имеет ли научные труды и изобретения и по каким вопросам Реценз. брошюр. на темы: Цветная металлургия (Винт Кассо и др.) (в приложении дать перечень с указанием, где опубликованы

18. Был ли за границей (где, когда, как долго и цель поездки) не был.

Қабылбек Сарымолдаевтың қолымен толтырылған Кадрларды есепке алу жөніндегі жеке парақшаның 1-ші беті.

ҚР ПА, 141-қ., 1-т., 11542-іс, 20-п.

БАСПАСӨЗДЕ ЖАРИЯЛАНҒАН
МАҚАЛАЛАРЫ МЕН БАЯНДАМАЛАРЫ

СТАТЬИ И ДОКЛАДЫ НА СТРАНИЦАХ ПЕЧАТИ

№55
«Бірлік туы» серіктігіне жаңадан кірген адамдардың тізімі

Кенжеғали Достов, Фатима Достова, Рабиға Достова, Темірбек Достов, Жанбибі Достова, Тәжібай Сұлтанов, Жанпейіс Тілеуов, Шаркөл Мейірбекова, Уалихан Ғұмаров, Ғұсман Бапишев, Әлжан Алшынбаев, Пәлімбет Қалысбетов, Баймақан Есбаев, Пірмұхамед Айекин, Орынбасар Әбдалрахимов, молла Ахмет Ержанов, Ғайыпназар Аймұхамедов, Әбдолла Тоқтасынов, Әбдірахман Жақыпбеков, Қалдарғали Қасымғалиов, молла Шерғали Қожамәмбетов, Хакімғали Әшімғалиов, молла Шерғалиқожа Қалмұхамедқожаев, Қасымқожа молла Хайдарғалиев, Сұлтанқазы Исрайылов, Нәсірәтбек Шекеров, Сұлтанқазы Қасымбеков, Әбдрахман Жақыпбеков, Шерғалиқожа Мұхамедқажиев, Көбеген Толқынбаев, Ғайса Талқанбаев, Деруіш Халфа, Ғарып Сыдықов, Қабұм Ғалымбеков, Жұмабай Қожабаев, Бұғдайшы Балтабаев, Орман молла Шеранов, Молла Асфандияр молла Қожабазаров, Кутелис Учиславич Адамович, молла Збад Жалалханов, Әбубәкір Сапарқажиев, Мырзайым Ермұхамедов, молла Ғұмар Қошбаев, молла Ғабдалжапар молла Расулов, молла Юлдаш молла Яркожанов, Мырзахмет Юспбаев, молла Ташболат Алашбаев, молла Камалхан Мұхамедханов, Ғабдлсадық Ғатоллақожаев, Өтеген Шопанов, Серкұл Аллабергенов, Ғабдолрасул Манбаев, Мақсұд Дәрімбаев, Юсыпғали Нұршалов, Оразбек Шабденов, Созақбай Қосбармақов, **Қабылбек Сармолдаев**[144]**,** Иманғали Мамыраев, Ғазизбек Өтегенов, Жақыпбек Арысғалин, Баша Бастаубаев – бұлардан он сомнан жарна салды.

Шермұхамед Қыпшақбаев, Сейднәсір Міржалиев, Юсуп Сатыбалдин, Тұрдығали Тоқбаев, Сағымбек Рахманов, Мұратбек Лаумуллин, Қылыш Қожамбергенов, Төлебай Даулетов, Арын Тұрамбаев, Өскен Ғайсабеков, Мәмбетқұл Қорғанбаев, Имамбек Сарымсақов, Жаманқұл Айдағалин, Сұлтанғали Спатаев, Ибраһим Қошаев, Жорабек Қошқаров, Жамалбек Нұрмамбетов, Сейітғали Сұлтанов, Қожамқұл Абиеров, Әбубәкір Нұрбаев, Қарабай Жұмабаев, Суанбек Жанғаділов, Сәлімбай Байсалов, Жүніс Жайлаубаев, Мұса Шерғалиев, Жұмабек Үмбетғалиев, Есім Шойбеков, Ахмет Қойбағаров, Ғабдыжапар Сұлтанқұлов – бұлар жиырма сомнан жарна салды.

Рысқұлбек Ибраһимов, Тортай Еркөбеков – бұлар отыз сомнан жарна салды.

Ғабдолла Мұхамедғалин, Оспанғали Тілепов, Пішәлі Орманов, Борамбай Оңғарбаев, Ғабдалкәрим Садықов – бұлар қырық сомнан жарна салды.

Әзімхан Кенесарин, Қазы Шоқаев – жүз сомнан жарна салды.

Рүстембек Жабаев екі жүз сом жарна салды.

Бірлік туы. – 1917. – 29 август. – № 7. Араб графикасы.

№56
«Еңлік-Кебек» қойылымы туралы «Қазақша сауық кеші» хабарламасы

22-нші жыл, 21-нші декабрде Кеңес театрында Алматыдағы Қ.Қ. жастарының күшіменен «ЕҢЛІК-КЕБЕК» атты Мұхтар Әуезовтың қазақ

[144] Мәтінде осылай жазылған.

тұрмысынан алып жазған 5 шымылдықты трагедиясы ойналады. Ойынға 60 дай кісі қатынасады.

Басқарушы: ***Сармолдаев***[145]

Сыншы: Мұсабаев.

Тілші. – 1922. – 16 декабрь. – № 9. Араб графикасы.

№57
Шаруашылықты жүргізудегі кемшіліктерді көтерген «Ырыс алды ынтымақ» мақаласы

«Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді» деген бұрынғы ата-бабамыздан келе жатқан мақал бар, бұл өте өрнекті мақал.

Міне, кеңес хүкметі болғалы бес жыл толып, алты жылға кетіп бара жатыр. Кеңестер хүкметінің жол жобасы, халыққа көрсеткен пайдасы барлық жұртқа да белгілі іс. Сондықтан айрықша айтудың бұл жерде керегі жоқ. Бірақ кеңестің көрсеткен жол-жобаларын іс жүзінде жүргізіп, көп пайда шығардық деп айтуға болмайды: себебі, хүкмет орнасымен бір жағынан тап соғысы болып, жауапты жұмыскерлеріміздің көбінің күші сол ұрыстарға аударылып, халық шаруасын түзету істеріне қолдары тимеген. «Жүз» қуған аурулар көбімізден қалмай көп күш осы жақтарға ауған.

Егер біз жақында пайда болған «тау» облысты деген сөзді алсақ, ол жақтағы жолдастардың ауз-аузына екі жақ болып, бірі бөлінеміз, бірі бөлінбейміз деп, май айынан бері салғыласып келгендігін көреміз.

Рас көзбен қарағанда, мұның екі жағы да қара қазақ қамы, сары баланың көз жасы деп айтуға түрі келмейді.

Ол жолдастардың бұл істен тапқан пайдасы, бір-бірінің үстінен өтірік сөздер айту, бірін-бірін қаралау, өз сөзім ауыр болсын деу ғана. Бұлар мұндай қылып жатқанда, ел іші болса от басы, ауыл арасы партиягершіліктеріне кірісіп шаруа тіршіліктері артта қалған. Мал бағылмай, егін егілмей, еккен егін жөндеп қаралмай, суғарылмай, қайсы бір жерлерде орылмай қалған.

Бұл істерден қырғыздың еңбекшісі не пайда тапты?

Қазақ арасын алсақ, мұнда да «ру» қуған аз болды деуге ауыз бара қалмас. Оның да тобы жұртқа мәлім.

Шаруашылық сақтығының жаңа саясаты жүргізілгенге екі жыл болып келеді. Бірақ, қазақ-қырғыз кедейі мұнан пайдаланып кооперация ашты ма, мал шаруасының көбейуіне, тұқым жақсылануының тиісті шараларына кірісті ме? Міне, бұлардың бәріне жоғарғы айтқандардың кесірі тиді.

Жетісуда жүргізілген земреформа (жер заңы) қазақ-қырғыз кедейіне баққанға мал, айдағанға жер берді. Көп жерлерде қазақ-қырғыз кедейіне даяр үй, мүліктер берілді бұлардан шығарылған пайда да шамалы. Мал болса сойылып, там болса бұзылып бара жатыр. Жерлер айдаусыз қалды.

Оқу жағына көз салсақ, бұда олардан жаман. Ал, бұл күнде ел ішінде ұры көбейді, бұрынғы залымдар бас көтеріп келе жатыр.

---

[145] Мәтінде осылай жазылған.

Міні, бұларды жоюдың орнына, әлі біздің көбіміз бұрынғы қалыппен жүріп келе жатыр.

Жоқ, бұл мінездер тасталсын. Шын жұмысқа кірісіп, еңбекшіл пайдасы дегеннен қашпалық.

Артымыздағы жарамастықтарға көз салалық, іс жолында мәнсап қууды тастап, шын іске кіріселік.

Сармолдаев[146]

Тілші. – 1922. – 16 декабрь – № 9. Араб графикасы.

№58
Алда қаралатын мәселелер жөніндегі «Партия жиылысына» мақаласы

20-нші январьда бүкіл Жетісудағы ортақшыл партияның конференциясы шақырылып отыр. Жиналыста қаралатын мәселелер:

1. Облыстық комитетінің баяндамасы (отчеті);
2. Партия құрылысы;
3. Партия мүшелері арасында партия білімін жүргізу;
4. Партиядан сыртқары жұрттың арасында іс жүргізу;
5. Жастар арасында істеу;
6. Облыстық комитетке сайлау.

Облыстық партия комитеті өзінің баяндамасына өткен съезден осы күнге шейін істелген іс һәм Жетісудағы ортақшыл партияның бітірген жұмысын түгеліменен айтпақ.

Бұл жиналысқа келген жолдастар іске шын көзіменен қарап, мәселелерді жақсы тыңдап, жақсы істі жақсы, жаман істі жаман деп, түсініп бағалауы, істелінбеген іс болса, облыстық комитетті сынға алуы керек.

2-нші мәселе болған партия құрылысы бар. Бұл туралы жуырда Ташкентте де болып өткен V-аймақтық партия конференциясының айтып өткен жұмыстарын, көрсеткен жолдарын, Жетісу топырағындағы халықтың тұрмысына лайықты қылып, іске асырауға тірісуді көрсетер. Партия мүшелерінің арасында партия білімін жүргізу, саяси білім беру деген 3-нші мәселе, көп керектің бірі болып табылуы керек. Бұл күнге шейін бұл жұмыс артқа қалып орындалынбай келсе, енді екпінді жұмыс қатарына кіруі керек. Партия мүшелерінің көбі оның мақсатын, жол-жобасын жақсы түсінбейді, мұны білгізу, жақсы таныс қылу үшін өз-өзінен үйренуіне жәрдем қылатын кружоктар ашып, білімді азаматтарды елге жіберіп, партияменен байланыс жасау бұл керекті зат.

Жерлі халық арасында партия жұмысын, оның жолын түсіндіріп, саяси түсінік тұғызғанын жерлі халық тілінде көбірек кітаптар, газет-журналдар істерін ілгері бастыру деген міндеттерді, келер облыстық комитет кеңесіне мықтап тұрып тапсыру керек. партия комитеттері жерлі халық тілінде керекті кітаптарды көбірек таратуға тірісуді өзіне міндет деп білсін. Мұның жөнделуі тиіс.

Съездің жақсы көз салатын бір мәселесі, партия мүшесі болмаған қара бұқара арасында жұмыс жүргізу ісі. Бұл мәселеге жалпы надандықпен күресу жұмысы да кіруі керек.

[146] Мәтінде осылай жазылған.

Бұлардан соңғы мәселе жастар арасында істеу мәселесі. Бұл да өз жолында партия комитетінің қатардағы міндетіне кіреді.

Жастарды үйрету келешегі даярлау деген жұмыс, көп істердің ішіндегі бірінші іс болып табылуы тиіс. Жастардан партия, шаруа, кеңес қызметкерлері шығару, әзірлеу болашақтың бірінші жұмысы болуға керек.

Осыменен конференция мәселелерінің түрін айтып өтіп, жиналыстың ісіне сәт тілеуге тура келеді.

Тілші. – 1923. – 16 январь. – №12. Араб графикасы.

№59
Отырықшыландыруға арналған «Жерге отырғызу» мақаласы

1921-1922-нші жылдағы жүргізілген жер заңы, Европа халқы мен жергілікті халықтың шиелегін, жер мәселесін ашу, бірінші жағынан қ. қ.[147] кедейлері бір жағынан жуан-жұдырық, бай манаптардың уысынан құтқару еді. Жер өзгерісі бұл мойындағы міндеттерді бірсыпыра атқарды деуге болады, бірақ, жер жұмысы түгелімен шешілген жоқ.

Қазақ-қырғыз бұрынғы ескі уақытта өзінің жері болған емес, жер қазынанікі деп саналған, болғанда да өзі меншіктей алмай уақытша пайдаланып, иеленіп жүрген үкімет керек болған мезгілінде өзі қайта алып-бергісі келген тапқа, елге беріп келген.

Жер мәселесі осындай болып келген соң, қ. қ.[148] мына жер менікі деуге, шекара қылуға еркі жоқ еді. Ал енді, жаңа шыққан жер законы, жерді мұнан былай мұндай қылып қойғанды тұра таппайды.

Түркістан Кіндік үкіметі бұл істерді жөндеп, жолын көтеру үшін, биылғы жылы жерге отырғызу-орындастыру деген істі шығарып отыр. Бұл іске үкімет сомасынан (дасмаядан) бірқанша сома берілді. Жерге отырғызу мәселесі Жетісу топырағында да жүрмекші болынып, биылғы жыл үш уезде, бөтен бір уезде жартыланып жорасын деген пландары болсын, оны жүргізетін адамдар, дайындап, көктемнен бастап жұмысқа кірісуі тиіс.

Бұл жұмысқа кезектегі істердің ең керектісі екенін түсініп, партия басқа жұмыстардың тоқталуына қарамастан, өзінің жақсы адамдарын бұл істің басына қойып отыр. Үкіметтің қазынасы әлі кедей. Бұл істі жүргізудің қаражатын түгелімен мойыннан алуға ауыр болады. Жерге отырудың керек екені – жұрттың өз жұмысы.

Мұндай болғанда қаражаттың бірсыпырасын жұрт төлеуі тиіс. Шымкент, Әулиеата уездерінде жерге отырғызу жұмысы жүргізілгенде, елдері бұған жәрдемдерін аямай берген еді. Ол жәрдемдерді жинағанда, бір жағынан елге ауыр емес, біріншіден үкіметтің қазынасын жәрдемі тиеді. Мұнан біздің Жетісудің да үлгі алуы, жерге орнату жұмысында қолдан келген жәрдемдерін аямауы тиіс.

Тілші. – 1923. – 8 февраль. – №18. Араб графикасы.

[147] Қазақ халқы.
[148] Қазақ халқы.

№60
Алматы қаласын абаттандыру, оқу-ағарту, денсаулық барысына қатысты жүргізілетін іс-шаралар мәселесіндегі «Жетісу ішінде» мақаласы

Қалалық кеңес сайлауына

1-нші марттан бастап Алматыда қалалық кеңеске сайлау басталады. Мұнда Алматының жұмыскерлері Кеңес құрумен өздерінің тұрмыстарын түзетпекке ұмтылып, Алматының қалалық қожасын сайлайды.

Қалалық кеңестің жасалысы, оның атқаратын ісі күйімізге мәлім, сөйтсе де мен кезектегі жүргізілетін тиісті мәселелерді айтып кетпекшімін.

Өткен 1922-нші жылдың ақыры, үстіміздегі 1923-нші жыл Жетісуда жаңа тұрмысқа, жаңа шаруа саясатына қадам қойған жыл. Ішкі Ресейде 1918-нші жылы болып өткен жер төңкерісі біздің Жетісуда өткен 1922-нші жылдың ортасында ғана жүріп бітті. Бұл жаңа шаруа саясатынан туған мәселелер: қаланың шаруа, басқа тіршілігін көтеру, жаңа жол салу болды. Мұндай заманда керекті шаруа жөнін білу, зиянға кірмеу, қысылған жерде жол тапқыш болу, қала кеңесінің міндеті. Бұл жұмыстардың ауыр болып тұрғандығы үйреншіктің жоқтығы, бұл жұмыстың жаңалығы.

Жаңа бас көтеріп келе жатқан майда балалардың қала шаруасына тігіреп жатқан зияндарына шара табуды, әсіресе, үй мәселесі туралы көп іс көрген дейді. Бұларға жол бермеуді қала халқы болатын қала кеңесінен һәм оның кеңесінен күтеді. Жаңа болатын қала кеңестерінің, олардың әрбір мүшелерінің алдымен істейтін істері мыналар:

1. Кіндік мәселе – қаланы түзеу, қала тұрмысын реттеу, соманың жаңа тарпына түскен соң бір ғана зиян түспей тұру емес, қала шаруасын басқа ретпен де түзетуге, оларға бұндай нәрседей жәрдем қылуы керек. Мәселен мектеп, денсаулық мекемелеріне һәм басқаларға да. Бұларға ақша таппаққа келгенде жерді іздемек, пайдалы жерді қатты есепке алмақ, пайданы көп шығармақ. Салық салынғанда тап жолын ұмытпау керек.

Өткен тап соғыстары бұл істермен иықпа-иық келіп, істеуге жол бермеді. Үйлер болса бұзылды, арықтар тазаланбады, басқа шаруаларда істен шықты. Енді бұл бұзылғандарды түзету қала кеңесінің мықты мәселесі.

2. Үйлерді түзеткен соң, біраз үй мәселесі жеңілденер. Үй мәселесі қалалық кеңестер қолында бір мықты қару болмақ керек. Ісшілерді жақсы жайға, жақсы үйлерге кіргізу, жақсы үйлерді саудагер, бай таптарынан тазалау керек.

3. Халық ағарту туралы: жұмыскерлердің сауатын шығару, мектептерді түзету, оларға қаражат табу.

4. Халықтың саулығын сақтау туралы: қаланы тазарту, ауруханаларды түзету, әлеуметті аурудан сақтау, ісші халыққа тегін дәрі бергізу.

5. Төңкеріс заңын жүргізу туралы: халық соттарын халыққа жақындастыру, соттарды тазалау, кедей табынан адам қою һәм істі жылдам жүргізу үшін керек болса сот участкаларын көбейту.

6. Алматының тұрмысы қыстақ тұрмысынан көп бөлекше емес. Кәсіптің көпшілігі диқаншылық. Сондықтан, жер мәселесі де Алматыға керекті мәселе. Осы жыл Алматыда жерге жайластыру жұмысы болады. Жерге орнығу, ол туралы қаражат табу да қала кеңесінің міндетті жұмысы.

7. Қызыл әскерлерге қамқор болу, олардың жетпеген нәрселерін тауып беру.

8. Әрбір кеңесінің мүшесі бөлімдерінде қызмет қылуға міндетті һәм істеген ісі туралы баяндама беріп тұру.

Жоғарғы жұмыстар істейтін істің негізі ғана. Мұның тездікпен жүзеге шығару – қалалық кеңесінің кезекті жұмысы, төңкеріс басшысы ортақшыл партияның нұсқауымен жұмыс қылса, іс жұмысты болар еді.

Тілші. – 1923. – 27 март. – №29. Араб графикасы.

№61
Ауылшаруашылығына орай қаралатын мәселелерді көтерген «Областной съезге» мақаласы

Көптен бірі төңкеріс комитеттері болып келген Жетісу облысы жақын ортадан бастап, өзінің топырағында совет үкіметінің законына муафық болған исполкомдар түзіле бастаған еді. Бұл күнде әрбір уездерде съездер өтіп, олардан сайланған өкілдер облыстық атқару комитеті сайлау һәм басқа керекті мәселелерді шешуге Алматыға келді.

Съезд ашылуының уақыты совет үкіметінің дұшпандары жеңілген, ескі Ресей жері түгелімен қолға кіріп, бәріне де совет үкіметі орнаған уақытқа тұры келіп тұр. Қазір сауда жөнінен теңіз жолдары да ашылды бір жағынан Балтық деңізі, Қара теңіз болған болса, үшінші болып күншығыстағы океан теңізіне де жол ашылып отыр. Бұзылған шаруа қайта түзеліп, кедейлердің халы жақсылануы бет алып отыр. Жетісу топырағында жаңа шаруашылық сақтығы салдарында бас көтеріп, шаруашылық саясатын бірсыпыра бай-манап, құлақтар төңкеріс дәуірін құруға бет алғанына жүріп отырғандары біліне бастады.

Қазір Жетісуда шаруа түзеу жұмысы жақсы іске асуы керек. Халықтың көпшілігі дикан һәм шаруа. Олай болғанда, жер мәселесі, жерге орнықтыру жұмысы керек болып табылады. Мал шаруасының жөнделуі де жерге байланысты. Оқу жұмысы да керектің бірі. Жұмыстың бәрін орындауға белгілі қаражат керек, бұл мәселенің өзі де съезде қаралмақшы. Соңғы қаралатын ірі мәселе бай-манап, құлақ, отаршылдардың бас көтеруімен күресу, жер төңкерісі жемісін мықтап ұстау.

Осы мәселелер туралы съездің жақсы шешуіне сенеміз.

Тілші. – 1923. – 6 апрель. – №30. Араб графикасы.

№62
Кооперацияның маңыздылығын түсіндірген «Кооперация туралы» мақаласы

Ауыл шаруасын көтеріп тірілту һәм оның бер жағынан өткен жер өзгерісінен тиген олжаларды шаруа жүзінде орнықты қылып бекіту жөнінен үлкен міндет кооперацияға жүктеледі. Жаңа шаруа саясатының арқасында жай адамдардың

байлығы өсіп, қожайын бола бастады. Буыны қатпай бытыранды болған жерлі жалшылар шаруаларын жалмап жүтіп, құрытып бара жатқан кезде жалпы халықты, әсіресе, жарлы-жалшыларды («Қосшы» ұйымы) кооперацияға кіргізу мәселесі өте керек болып тұр.

Бұл мәселені тиісті мекемелерде қойылып жалпы қалалық жиылыстарда тексеріліп қаралған, кооператив мәжілістері түзелген еді, оның бәрі шорт кескендей тоқтап қалды. Бұл мәселені тиісті жеріне апарып қойғандай қылып, бұл туралы сөйлеуді де қойды.

Міне, ойымша ол тексеру һәм мәжілістерден өнген нәтиже тым аз. Бұл мәселе, әсіресе, жызғытұрғы егіс кампаниясы жақындап алдымызда тұрған кезде, бұрынғыдан да өте керек болып тұр. Сондықтан бұл мәселеге тоқталып һәм кооператив қызметкерлерін бұл тарапында қимылдату өте керек.

Біздің Жетісу облысында екі түрлі кооператив бар, үшіншісі уақ қарыз кооперативі осы күнге шейін түзелмей, жаңадан іске кірісіп жатыр. Бұл кооперациялардың осы күнгі халы көбінесе бұрынғы байлардың сауда мекемелеріне ұқсайды, олардың ауыл-қыстақтары өз қол астында болған бөлімшектері болушы еді. Облыстық кооперация кіндіктерінің орындардағы бөлімшектерімен (ұялары) байланысты, оларға жолбасшылық көрсету, өз пікірін халық арасында түсіндіру, әсіресе, ауыл шаруашылығын тірілту, мал тұқымын жақсылау һәм мал шаруасын көтеру істерінің бірі де жоқ.

«Қосшы» ұйымы мекемесінің жанындағы ауыл шаруашылығы кооперациясының халы мұнан да жаман түрде тұр. Мұнда жаңа көрсетілген жалпы халден басқа жөнсіз істер бар. Піспек уезіндегі ауыл шаруашылық кооперациясы құруға жақын қалыпты. «Қосшы» ұйымының қарамағына көшкен дермен кішкене зауыттар, бақша жерлерін һәм жайылым жерлерді жеке адамдар яки қауым пайдаланса да әртүрлі артельдерге арендаға беріп таратуға тоқтам қылыпты. Бұл артельдегілер қасақана жер өзгерісі құрытып кеткен бұрынғы жуан-жұдырықтардан өзінің «Ақ» саудасын еңбек артелі деген жазудың колхозында жүргізуші һәм басқа осы секілді қара істерді істеуші қаладағы саудагерлерден түзіледі.

Олай болған соң, ауыл шаруашылығы кооперациясының өзі һәм «Қосшы» ұйымының мүшелері қай жұмысты істейді деген сұрау өзінен-өзі-ақ шығады, болмаса олар өз қарамағындағы мүлікпен пайдалануға шамасы келмейтін адамдар шығар. Әрине, олай емес, шамасы келетін адамдар бар. Өйткені, жуан-жұдырықтардың бақша, зауыттарында һәм бөтен орындарда жұмыс қылған осы жалшылар емес пе еді? Сондықтан, іс бұлардың жұмыс қыла алмайтындығынан болмақ емес, кооперация мекемелерінде «іскер» деген адамдардан отырып алып, жұмысты тіпті басқа жаққа қарай істегендігінен және бір жағынан облыстағы кіндік мекемелер тарапынан тиісті жолбасшылық болмағандықтан болған.

Облыстық ауыл шаруашылығының ісі де артықша күйлі емес деп айтуға болады. Жақын арада облыстық ауыл шаруашылық кооперациясы пайда өнетін заттарды уездік ауыл шаруашылығы кооперациясының арасында бөлген еді.

Бірақ, ол бөлуден мынадай тамаша шығыпты: Піспек уезінің сыбағасына тиген кездемені Піспектегі уездік ауыл шаруашылығы кооперациясының өкілі алудың орнына, кооперациямен түк қатынасы жоқ жәй адам алған. Ол адам кездемені Піспекке жеткізудің орнына, жартысын Алматы базарында сатып, қалғанын Балқашқа айырбас қылу үшін жіберіпті. Алматы уезінің сыбағасы да

осы сияқты болған. Соңғы уақытта базарда кездеме бағасы көзге көрінерлік болып түсе бастады. Оған себеп – ауыл шаруашылығы кооперациясының кездемелерін базарға шығарып сатудан болса керек.

Халықты кооперацияға кіргізудің жалпы түрі әлі осындай. Істің бұл түрде қала беруі жарамайды, ұмтылу керек, осы күні «Қосшы» ұйымының ауыл шаруашылығы кооперациясы сауда бөліміне айналып, орындардағы кооперация ұялардың жұмысы тіпті тоқтап қалды.

...[149] үлкен үміт күтіп һәм соның үшін халық комиссарлары кеңесі «Қосшы» ұйымының алдындағы ауыл шаруашылығы кооперациясын басқаларға қоспай жеке қалдыруды дұрыс тапқан.

Кооперация жұмысын жөндеу һәм оның пікірін еңбекшіл халық арасында таратуға мына шараларды қолдануға тиіс деп білем:

1. Ауыл шаруашылығы кооперациясына кооператив қызметкерлерін беріп қайтадан толықтыру керек;
2. Ауыл, қыстақ һәм кішкене қалаларда кооператив ұяларын ашып, халықты кооперацияға қатыстыруға тоқтаусыз кірісу;
3. Облыстық кооперация мекемелерінің қаражатынан бөліп, қарызға беру және ауыл шаруашылығына қарыз беретін банкінің ашылуында оның алдымен сол кооперативтерге жұмсау тиіс;
4. Облыстық кооперация мекемелерінің алдында ең азы 50 адамдық қылып, қысқа уақыттық кооператив курстарын ашу керек;
5. Ортақшыл партияның облыс һәм қалалық комитетінің алдындағы кооператив кеңесіне өз жұмысын суытпай кооператив қызметкерлерімен кеңесін жиі қылып арттыру һәм халықты кооперацияға қатыстыру ісінде анық жолбасшылық көрсетуді ұсынуы керек.

Тілші. – 1923. – 12 апрель. – №31. Араб графикасы.

№63
II Жетісу облыстық съезінде қабылданған қарарлар туралы «Совет съезінің қорытындысы» мақаласы

Екінші областной съезд болып өтті, бұл съездің өтуімен Жетісу топырағында совет қанунына тұры кеңселері түзілді. Көптен берлі төңкеріс жолымен келген Жетісу, оның кедей, жұмыскерлері өз тұрмыстарын совет, исполкомдар арқылы түзетуге кірісті. Орындарда һәм облыста өткен сайлауларда Жетісу кедейлері өздерінің коммунист партиясы мен байланысқанын ашық көрсетіп өтті. Сайлағандарының көбісі партия мүшелері деуге болады.

Съезде қойылған мәселелер халықтың ең кезекті тұрған істері еді, уездердегі қойылған мәселелер облыстық съездерде болды. Бұл істерді қарағанда орындардан келген жолдастар ашық көзбен қарап, халық тұрмысына лайықты қарарлар шығарып кетті.

Съездің ең зор көңіл берген мәселесі шаруаны түзеу болды. Жетісу шаруасын алғанда, бұл мынадай қаралды: жерге орнықтыру, жер төңкерісінің

[149] Сөйлемнің басы газет сапасының нашарлығына байланысты оқылмады.

жемісін мықтау, мал шаруасын көбейту һәм жақсылау, егін айдауды жақсы жолға қою. Съездің екінші көңіл тоқтатқан ісі халық ағарту, налог ісін түзеу, советтер тұрмысын жұртқа лайықтау һәм басқалар.

Бұлар туралы шығарылған қаулылар: Жетісу дикән, шаруа жасаған һәм жасайтын жер. Жер мәселесі жақсы шешілсе, дикәншылықта жақсы шешіледі. Жер мәселесі керекті болғандықтан, жерге орнықтыру ісіне жақсы қарап, қаражат, жәрдемнен аянбауды бұйырды. Елдің өзі жерге орнықтыруды қалап, барлық қаражатын мойнына алса, орнықтыру жұмысын биылғы жылы планға кірмеген уездерде де жүргізуді лайық тапты.

Жер төңкерісі жемісін мықтау мәселесінде, жаңа шаруа саясатымен өзінше пайдаланып жер төңкерісін жоқ қыламыз деп жүрген бай, манап, жуан-жұдырық, орташылдар, олардың жақтаушылармен аянбай, олардың тұқымын жоғалтуды қатты бұйырып отыр.

Жер төңкерісінде орнықтырылған, орнықтырылмақшы болғандарды салықтан құтқару керектігін жаңа атқару комитетіне бұйырды. Мал шаруасын өсіру үшін мал налогынан құтқару, бұйрықсыз алау міну тоқтатылсын, бағатын жерлер тездікте белгіленсе деді.

Халық ағарту жұмысы ең үлкен мәселе деп, 1) Көшпелі халық ішіне болыс басына бір мектеп, уезд басына бір жеті жылдық мектеп ашуды, Алматыдағы қ-қ. Институтын 100 баладан 350 балаға шейін көбейтуді, биыл Жетісудан ең азында 50 баланы үлкен қалалардағы жоғары мектептерге жіберіп оқытуды істің зоры деп тапты. Бұлардың бәріне шығын керек, сондықтан съезд халық арасынан қаражат жинауға бұйырды.

Налог ісінің түзелмегенін көрсетіп жарамсыз адамдардан тазалап кедей табынан қоюды да ескертті. Азық-түлік налогының биылғы халы ақшаға айналуын өтініп өтті.

Совет кеңселерін жақсылап түзеу мәселесіне келгенде, облыстық төңкеріс комитетінің шығарған жолын істі біліп, сол жобаны тездікте жүзеге шығаруға тірісуді мақұл тапты. Ол жол бойынша кеңсе һәм оның қызметкерлері азайтылмақшы. Олардың шығынын ең керекті ағарту жұмысына жұмсалмақ.

Съезд, айтарын айтып кетті. Бұларды іс жүзінде шығару облыс һәм уезде бас болып отырғандардың мойнында. Съездің шығарған тоқтамдарына лайықтап, тездікпен іс жүзіне жүргізуге тырыспақ керек.

Тілші. – 1923. – 20 апрель. – №33. Араб графикасы.

№64
Мерекенің тарихы мен маңызына арналған «1-май»[150] мақаласы

Құрамалы совет үкіметінің еңбекшілері бүгін өздерінің бостандық мейрамын мейрамдап отыр. Мінекей, 6-ншы жыл Май мейрамы бостандық таңында қарсы алынады.

Үкімет байлардың қолында болған жердегі еңбекшілер 1-нші Майды біздей қуанып қарсы ала алмайды.

1-нші Май байлардың берген мейрамы емес, еңбекшілердің өз күштерімен алған мейрамдары. Бірінші Май 1889-ншы жылдан бері мейрам болып келеді. 1889-ншы жылдағы съезде Бірінші Май мейрамының басы басталған. Бірінші бір жағынан мейрам болған, екінші жағынан байлардың ісіне қарсы күш көрсету болған еді. Сол күннен бері қарай әр жылы мейрам қылынады. Құрамалы Совет үкіметінің еңбекшілері міні 6 жыл енді мейрамдайды.

Биылғы мейрамның кезінде әлемнің ақуалын алғанда, әуелгіден көп қанағаттанарлықтай істер көреміз.

Еңбекшілердің күйзелген шаруалары да жөнделейін деп отыр. Сыртқы бай үкіметтер бұрынғы зорлықпен сөйлесуін қойып, ынтымақ сөзбен сөйлесуді сұранып отыр. Сауда жұмыстары болса, сыртқы үкіметтердің көбімен бұл іс жақсы қойылды.

Ескі Ресей жерінен дұшпанның бәрі қуылып, ақырғы аяқ тіреген Владивосток қаласы да Совет қолына кіріп отыр.

Бөтен елдің еңбекшілері байлар қысымында болғанымен күш жинап, бостандыққа шығуға үміттеніп отыр. Олардың тез уақытта қатарға қосылуына көзіміз жете алады.

Ендігі Май мейрамында жер жүзі еңбекшілерінің бірігіп отырып бостандықпен мейрамдауына тілектеспіз.

Жасасын еңбекшілер бастығы жолдас Ленин!

Жасасын Бірінші Май – еңбек бостандығының мейрамы!

Тілші. – 1923. –1 май. – №35. Араб графикасы.

---

[150] 1-май – Еңбекшілердің ынтымақтастығы күні ретінде 1889 жылдың шілдесінен атап өтіле басталды. 1886 ж. 1 мамырында АҚШ-тың жұмысшылары 15-сағаттық жұмыс күніне қарсы ереуіл ұйымдастырып, зауыт басшыларынан жұмыс күнін 8 сағат деп белгілеуді талап еткен. 1889 ж. маусымында Париждегі II Интернационалдың I Конгресі 1 мамырды - 8 сағаттық жұмыс күні үшін Халықаралық күрес күні немесе Еңбекшілердің халықаралық ынтымақтастық күні деп атау туралы шешім шығарды. Ресей империясында бұл мейрам 1890 ж. жұмысшылардың ереуілге шығуы ретінде аталып өткен. Бір жылдан кейін Петербург қаласында бірінші «маевка» ұйымдастырылды. 1897 жылдан бастап «маевкалар» саяси сипатқа ие болып, жаппай демонстрациялармен қатар өтті. 1917 ж. 1 мамырында бұл мереке алғаш рет ашық тойланды.

№65
Қазақ өнеркәсібінің тарихы мен күйіне, даму жолдарына арналған «Қазақстанның өнерлі кәсібін, келешекте оны көркейту жолдары» мақаласы

Жаратылыс байлығы мол болса да, патша үкіметі тұсында Қазақстанда өнерлі кәсіп кем болды. Жиянгер мемлекеттің қайсысы болса да, өзінің отарына ірі өнерлі кәсіп орнатпай, тек отардың шикі байлығынан пайдаланады, отарды өзіндегі өнерлі кәсіпке қор қылып ұстайды. Ресейдің патша үкіметінде де осы саясат болды. Рас бұл саясат үкіметтің өзіне бір жағынан зиян келтіреді. Зауыт-фабрика орнап айқыс-ұйқыс темір жол жүргізілмеген соң, шикі байлықтың өзін пайдалануда қиынға соқты. Бірақ бұл құлықтық патша үкіметі үшін саясат жөнінен маңызы зор еді. Өнерлі кәсібі күшейтіп шаруа жөнінен алға бастаған елдің саясаттық санасы кем болды, ескі рулық тұрмысынан тез аралып мәдениетке жетісе алмады.

Бірақ тұрмыс кей жерлерде дегенін істеді, теріс саясатты бұзып, жарып кетті. Шектегі елдерде, соның ішінде Қазақстанда күнбе күнге тұрмыста керек былғары, мата, май зауыттары, дермен сияқты өнерлі кәсіп туа бастады.

Патша үкіметі шарасыздан, өзіне керек болған соң тұз, алтын сияқты кендерді шығарып пайдаға асыра бастады. Тұзтөбе тұзы XVIII ғасырдан бері шығарылып келеді. Қазақ даласы патша үкіметіне әбден бағынғаннан кейін ел ішіне ірі кәсіпті байлар шығып жоғарыда айтылған кәсіптермен қатар алтын (Қыжал, Алтай алтыны), тас көмір (Екібас, Бершүгір) мыс, қола (Атбасар, Ридер) сияқты кендерді пайдаға асыра бастады. Тұра бара қазақтың кен байлығына орыс түгіл, шет елдердің байлары көз сала бастады. Ағылшындар Спастағы мыс кендерін, Екібастағы тас көмірін кендерін жалға алады.

Жиянгерлер соғысына дейін Қазақстанның өнерлі кәсібінің өсуі

Ауыл шаруасының ұлы бұйымын өнерлейтін өнерлі кәсіп соғыстың алдындағы жылдарда көбейсе де, жоғарыда айтылған саясаттың салдарынан ірейіп ұлғайып кете алмады. Әр жерде бір кешкене-кішкене зауыт болып қала берді. Тек былғары кәсібі ғана едәуір ұлғайды.

Түркістанның қосылған облыстарды қоспағанда 1913 жылы Қазақстандағы жалпы өнерлі кәсіптің өнімі 20 миллион еді.

Оның 10 миллион сомы кен кәсібінікі, 6 миллион сомы балық кәсібінікі, 1 миллион сомнан артығырақ былғары кәсібінікі.

Қазақстанның өнерлі кәсібінің күшеюі жиянгерлер соғысының әсері

Солдатқа былғары, шекпен керек болғандықтан, ішкі Ресейдегі былғары, шекпен істейтін зауыттардағы жұмыскерлер соғысқа алынып кеткендіктен, соғыс кезінде Қазақстанның былғары кәсібі соғыстан бұрынғы уақытқа қарағанда 4 есе шекпен, мата кәсібі 2 есе өсті, сол кезде Қазақстанның өнерлі кәсібіне шет мемлекеттердің сомасы көбірек араласып Қазақстанның кен кәсібі де (Екібас, Риддер, Атбасар кені) күшейіп ірі-ірі кен зауыттары орнатылды. Бірақ жиянгерлер соғысы кейбір өнерлі кәсіпті күшейтсе де, базардың кемуінен кей кәсіптің нашарлануына себеп болды. Соғыстың кесірінен балық, май кәсібі ақсап қалды.

Қазақстанның өнерлі кәсібіне төңкерістің ел соғысының әсері

Соғыстан соңғы шаруаның бөліншілігі Қазақстанның өнерлі кәсібінен оңай тиген жоқ. Ел соғысымен 1921-1922 жылдың аштығында өнерлі кәсіп мүлде тоқтатып қалды. Бірен-саран жүріп тұрған кәсіп орындары болса да, олардың келтірген пайдасы аз болды.

Өнерлі кәсіптің қайтадан көтеріле бастауы, онан кейін күшеюі

Партияның дұрыс жолы арқасында шығарылған жаңа ұйым саясаты Қазақстанның өнерлі кәсібінің күшеюіне де зор себеп болды. 1922-1923 жылдан бастап Қазақстанның өнерлі кәсібі қайтадан күшеюге пен алды, сонан бері жыл сайын алға басып келеді. Өнерлі кәсіптің жалпы өнімі, соғыстан бұрынғы ақшаның құнымен есептегенде 1922-1923 жылы 5 миллион 269 мың сомдық, 1923-1924 жылы 5 миллион 855 мың сомдық болып 1922-1923 жылдағыдан 600 мың сом артты, 1924-1925 жылы 8 миллион сомдық болып, өткен жылдағыдан 70 процент артты. 1925-1926 жылдың жоспары бойынша Түркістаннан қосылған губернияларды қоса есептегенде өнерлі кәсіптің өнімі соғыстан бұрынғы ақшаның құны мен 11 миллион 707 мың сомдық болмақ.

Орта Азиядағы ұлттардың шегі айрылғаннан кейін Қазақстанның өнерлі кәсібі бұрынғысынан күшейді. Қазақстанға бұрынғы Түркістан республикасынан бірсыпыра зауыт-фабрикалар басқа кәсіп орындары қосылды. Оның ішінде Сантонин дәрісін істейтін зауыт (бүкіл жер жүзіне әлем) 1925-1926 жылдың жоспарынша 780 мың сомдық өнім шығармақ, сексеуіл (отын) кәсібі 1 миллион сомдық, мата фабриктері 600 мың сомдық. Арақ-ішімдік зауыттары 1 миллион 200 мың сомдық өнім бермек. Мұнан басқа мақта-темекі зауыттары сияқты ұсақ кәсіп орындары қосылды.

Қазақстанның өнерлі кәсібі үшке бөлінеді: одақтық өнерлі кәсіп, өлкелік өнерлі кәсіп, жергілікті өнерлі кәсіп. Ембінефть (Ембі мұнай), Алтай, Атбасар метал кендері сияқты ірі өнерлі кәсіп кеңестер одағының қарауында. Оның ішінде Ембінефть жылына соғыстан бұрынғы ақшаның құны мен 6 миллион 14 мың сомдық мұнайы заты өндіреді.

Қазақстанның халық шаруашылығының орталық кеңестер қарайтын өнерлі кәсіптердің көрнектілері, көріне күшейіп келе жатқандары: былғары, тұз, алтын-мата, балық кәсіптері. Мұның ішінде балық, мата, алтын кәсіптерінің өнімі соғыстан бұрынғы пардадан[151] артып кетті.

Өлкелік өнерлі кәсіптің күйі

Қазақстанның халық шаруашылығының орталық кеңесіне мынадай кәсіп орындары қарайды:

1) **Былғары кәсібі** – Қызылжардың былғары кәсібі тресті капиталы – 565 700 сом, оның ішінде негізгі капиталы – 274 800 сом, кәсіп (оборот) капиталы – 290 900 сом, негізгі капиталы аздық қылады. Кәсіп орындарындағы сайман-жабдықтың 60 проценті тозған. Тиісті шаралар қолданылып жөндетілмесе, 3-4 жылдан кейін жұмысқа жарайтын емес сол сияқты кәсіп (оборот) сомасы да аз. Трестің обороты 2 миллион сом болғанда, кәсіп капиталы

[151] «Шамадан» мағынасында.

200 мың сом-ақ, сол уақытта 200 мың сомның жылына 8 рет аударыстырылуы керек. Бұл өте қиынға соғады. Кәсіпке зиян келтіреді.

2) **Мата тоқыма кәсібі** – Алматыдағы «Пропентерн» атындағы мауыт (шұға) фабрика. Негізгі капиталы – 383 300 сом, кәсіп (оборот) капиталы – 120 600 сом. Фабрика 1910 жылы салынған. Сонан бері негізгі капиталы жаңғыртылмаған. Әуелі баста фабрика салынғанда жылына 226 мың аршын мауыт (шұға) шығаруға ұйғарылған екен. Бірақ негізгі капиталы кеміп, сайман-жабдығы тозған соң, өнімі де кеміп жылына тек 190 мың аршын шығаратын болған. Фабриканың кәсіп (оборот) капиталы 130 мың сом есептелсе де, бірақ іс жүзінде кем болуы мүмкін. Өйткені бұл капитал бұрынғы облыстық сауда мекемесінің (Кироблторг) таласы естерінде. Оның үстіне бұл капитал фабриканың 600 мың сом жылдық оборотына өте аздық қылады.

3) **Балық кәсібі** – Балық кәсібінің басында екі трест бар. Қазрыба (Қазақстанның балық тресі) Каспий теңізінің жағалауындағы балық кәсібін басқарады. Аралрыба (Арал теңізінің балық тресті) – Арал теңізіндегі балық кәсібін басқарады. Қазақстанның балық трестінің (Қазрыбаның) капиталы – 787 187 сом. Оның ішінде: негізгі капитал 656 715 сом, кәсіп (оборот) капиталы – 130 442 сом. 1924 жылдың аяғында Каспий теңізінде болған үлкен дауыл трестінің негізгі капиталына үлкен (180 мың сом) зиян келтіреді. Төңкеріс кезінде оның негізгі капиталы жаңартылмады, осы күні мүлде ескіріп тозған. Қазақстанның халық комиссарларының кеңесі 92 мың сом, орталық 200 мың сом бергеннен кейін кәсіп капиталы (оборот суммасы) 122 442 сом болды, Қазақстанның балық трестінің (Қазрыбаның) теңіз жағалауындағы пайдаланатын кәсіп орындарында Еділ, Каспий мемлекеттің балық трестінің қазақ жағалауындағы кәсіп орындары бағалырақ. Күшті балық кәсібі трестін жасау үшін бұл кәсіп орындарын бір кәсіп трестіне қарауына керек. Каспий жағалауында ұсталатын балық соғыстан бұрынғы мөлшерден 24 проценттей.

Аралрыба – (Арал теңізінің балық тресті) жаңа ұйым капиталы – 171 743 сом. Оның ішінде негізгі капиталы – 40 298 сом, оборот (кәсіп) капиталы – 131 445 сом. 1925-1926 жылдың жоспары бойынша трестің өнімі соғыстан бұрынғының 13 проценттей-ақ болмақ. Кәсіптің негізі – балық аулайтын ел, ел соғысы кезінде шаруасы күйзеліп басқа аудандарға көшіп кеткен. Қазақстанның балық кәсіп күшейту, балық аулайтын елдің бұрынғы қалпына келуіне байлаулы. Балық кәсібінің күшеюіне негізгі кедергі – ақшаның кемдігі.

4) **Тұз кәсібі** – екі трест – Тұзтөбенің тұз тресті (Елецкийсоль) мен Керекудің тұз тресті (Павлодарсоль) басқарады. Қазақ жеріндегі мол кеннің бірі – тұз. Қазақ жерінде әлде неше жүз миллиард пут тұз болса, соның жылына 8 миллион путтайы шығарылады. Сонда да қазіргі тұз шығару соғыстан бұрынғы пардадан артып отыр. Тұз кендерінің бастылары: Тұзтөбе, кереку, Қазабұғаз тұз кендері.

Бұл екі тұз трестінің бір шамалы електірленіп машина-тетік жабдығы дұрыстағаны – Тұзтөбенің тұз тресті. Бірақ екеуінің де қаржысы өте көп.

5) **Алтын шығару кәсібі** – 3 трест: Алтай-Золото (Алтай тресті), Ақжалзолото (Ақжал тресті), Қаззапзолото (Қазақстанның батыс алтын кәсібінің тресті) басқарады. Әуелгі екеуі халық шаруашылығының орталық кеңесінің қарары бойынша біріктіріліп бір трест болып «Ақжалзолото» (Ақжалдың алтын кәсібінің тресті) аталады. Жышғара-Айдарлы, Бозбие алтын кендері әзірге Орал

золотоның (оралдың алтын кәсібі трестінің) қарауында. Бұл алтын кендері Қазақстанның батыстық алтын кәсібінің трестіне қарату туралы Қазақстан үкіметі туындап жатыр. Соғыстан бұрын Қазақстанда жылына 97 пут алтын шығарылатын еді. 1925-1926 жылдың жоспары бойынша 50 пут шығаруға ұйғарылды. Бұл – соғыстан бұрынғы параның 51 процент.

Бұл трестінің негізгі капиталы, оборот (кәсіп) капиталы өте кем. Жұмыстың бірсыпырасы алтын шығару жұмысына пайдашыларды тарту бірсыпырасы шаруашылық жолымен үкіметтің қарауымен жүргізіледі. Халық шаруашылығының орталық кеңесі зерттеу жүргізіп алтынның қорын шамалағаннан кейін жұмысты 1926-1927 жылдан қалдырмай үкімет басқарумен (шаруашылық жолымен) жүргізуге ұйғарады.

6) **Сантонин зауыты** – Сантонин зауыты Шымкентте. Бүкіл жер жүзінде сібітбар (дермене) деген жусаннан сантонин деген қымбатты дәру даярлайтын зауыт осы. Сібітбар жусаны Сырдария губерниясында өседі. Сондықтан бұл зауыттың бүкіл жер жүзіне маңызы зор. Бұл кәсіпті басқаратын трестің капиталы (сомасы, мүлкі) 835 мың сом, оның ішінде: негізгі капиталы – 315 мың сом, оборот (кәсіп) капиталы – 520 мың сом, негізгі капиталдың (мүліктің, жабдықтың) 20 проценті тозған. Кәсіп капиталының көбі мүлік бола тұрса да, жұмыстың тәртіптілігінен, кәсіп жұмысы онша көп қаржы керек қылмайтындықтан трестің жұмысы бір жөн жақсы. Зауыттың қасында морфий деген дәріні даярлайтын кәсіби орны да құрылады.

7) **Отын кәсібі** – Қазақстанның сексеуіл кәсібінің тресті (Қазсаксаул трест) басқарады. Капиталы (сомасы мүлкі) – 358 мың сом, оның ішінде: негізгі капитал – 258 мың сом, оборот (кәсіп) капиталы – 100 мың сом, трестің дайындайтын отыны сексеуіл. Сексеуіл басқа отындардан көріне артық, отынға пайдалы ағаш. Сексеуіл жай пеш түгіл машинаға жағуға да жарайды. 1918-1920 жылдары Түркістан Республикасында поездар сексеуіл мен жүргізілді. Сексеуіл Орта Азия жағдайында қызулы, үнемді, пайдалы арзан отын.

8) **Спирт-ішімдік кәсібі** – Қазақстанның спирт-ішімдік тресті (Қазспирттрест) басқарады. Капиталы – 280 100 сом, оның ішінде негізгі капиталы – 226 600 сом, оборот капиталы – 53 500 сом. Бұл трестке Жетісу губерниясындағы 3 спирт зауыты, Алматы мен Әулиеатада 2 арақ-ішімдік зауыты қарайды. Әулиеатадағы зауыт күн тәулігіне 600 шелек арақ-ішімдік шығарады. Трестің негізгі капиталының 30 проценті тозған. Жылдық өнімі (оборот) 1 210 000 сом болып тұрғанда 53 500 сом оборот капиталы өте аздық қылады. Оборот капиталының кемдігінен жұмыс кейде тоқтап-тоқтап қалады.

Губерниялық (жергілікті) өнерлі кәсіптің күйі

Түрліше ұсақ кәсіп орындарын сөз қылмағанда, губерниялық өнерлі кәсіптің түрі де өлкелік өнерлі кәсіптей. Губерниялық өнерлі кәсіптің басқаша түрлерінің ішінде бастылары, келешекте күшеюге бет алғандары: Жетісуда темекі кәсібі, Семей мен Ақмола губернияларында май кәсібі. Губерниялық (жергілікті) өнерлі кәсіптің капиталы – 4 миллион сом. Оның ішінде: негізгі капиталы – 2 миллион сом, оборот капиталы – 2 миллион сом.

Қазақстанның дермендерін жер ыңғайына қарай жергілікті шаруашылық бөлімдері басқарады.

Қазақстанның өнерлі кәсібінің қаржы жайы туралы жалпы қорытынды

Қазақстанның өнерлі кәсібі алға басып келе жатса да, бір үлкен кемшілігі кәсіп (оборот) қаржысының аздығы. 1924 жылдың 1-октябріндегі есеп бойынша өнерлі кәсіптің жалпы қаржысының 47 проценті қарыз екен. Бұл күйде алға басу түгіл қазіргі пардадан кейін кетіп қалу да мүмкін. Өнерлі кәсіптің негізгі капиталына да, кәсіп (оборот) капиталына да жәрдем керек. Бұл айтылғанды дәлелдеу үшін өнерлі кәсіптің әр тарауының кәсіп (оборот) капиталын жылдық оборотына (кәсібіне) салыстырып қарайық: Былғары-тері кәсібінің оборот капиталы 512 мың сом, 1925-26 жылдың зауытқа керек шикі бұйымдары 2 825 417 сомға түскен. Сонда оборот капиталы жылына 5½ рет аударылыстырылу керек.

Жүн кәсібінің оборот капиталы 139 400 сом, шикі бұйымдардың өзіне түсуі – 590 446 сом. Оборот капиталы 4¼ рет аударылыстырылады.

Орман кәсібінің оборот капиталы – 234 270 сом, шикі бұйымдардың өзіне түсуі – 1 407 758 сом, оборот капиталдың айналуы 6 рет. Тұз кәсібінің оборот капиталы – 279 500 сом, шикі бұйымдардың өзіне түсуі – 952 409 сом, оборот капиталының айналуы 3½ рет. Алтын кәсібіндегі оборот капиталы 86 900 сом, шикі бұйымдардың өзіне түсуі – 820 769 сом, оборот капиталының аударыстырылуы 9½ рет. Дұрысында оборот капиталы тек 2-3 рет аударылыстырылу керек.

Бұл күйде өнерлі кәсіп шарасыз қарыз алып тұрмақ, қарыз болмаса кәсіп нашарламақ, я мүлде тоқтап қалмақ.

Қазақстанның өнерлі кәсібін күшейтудің алдағы мақсаттары

Өнерлі кәсіпті күшейткенде, өнерлі кәсіпті ауыл шаруасының өнімін, әсіресе мал шаруасының өнімін өнерлегендей қылып күшейту Қазақстанның кен байлықтарын пайдаға асыру жұмысы күшейту, кәсіптің бірыңғайлас тарауларын күшейту, халық шаруашылығының орталық кеңесін ұсақ кәсіптерден арылдыру туралы V Қазақстандық партия конференциясы мен Қазақстанның өлкелік партия комитетінің қарарларын негізге алып Қазақстанның халық шаруашылығының орталық кеңес өнерлі кәсіпті күшейту жөнінде мынадай мақсаттарды ұстайды:

Өнерлі кәсіптің күшейтуіне дерек болғандай жағдайлар, байлығы есепке алынбаған, жалпы одақтық, оның ішінде Қазақстанның халық шаруашылығы мен байлама жоқ ауданда өнерлі кәсіпте, сол сияқты капитал дәуірінде тұрған елмен байланыстырылып құрылмаған өнерлі кәсіпті күшейту жолдары, әдістерін негізінен өзгертіп тәртіпке салу. Жоғарыда айтылған жағдайларды бір-бірімен байланыстыру керек. Бұл мәселені шешерде Қазақстанды шаруа, кәсіп ыңғайына қарай, өнерлі кәсіпті күшейтуге бейімдеп аудандау мәселесі көтеріледі. Бұл мәселе қиын болса да, оны шешусіз қалдыра алмаймыз. Әрқайсысы өз губерниясының қаржысын молайтуды көздеп губернияның өзінің өнерлі кәсібін күшейтуді жақтайтын пікірлер бар. Бірақ бұл пікірлер жоғарыда айтылған жалпы жайдайға, жалпы мақсатқа үйлеспейді. Сондықтан мұндай пікірді жою керек.

Жасалып жатқан өнерлі кәсіпті бүкіл халық шаруашылығын күшейтудің 5 жылдық жоспарына негізделіп қазіргі қолда бар өнерлі кәсіпті күшейтуді алмай,

өнерлі кәсіпті тәртіппен бүкіл шаруашылықпен үйлестіріп күшейтуді негізге алу керек.

Қазіргі қолда бар өнерлі кәсіпке қаржы салғаннан тек өзі аз қаржы сұрайды. Онан мемлекет қаржыны бір ауданға салып өнерлі кәсіпті бір қолдан басқарғандағыдай пайда көре алмайды.

Қазақстанның байлық қорын негізгі алғанда халық шаруашылығы кеңесінің ұстаған кезекті мақсаты – Қазақстанның жалпы шаруашылығына байланысы бар мынадай өнерлі кәсіптері күшейту: 1) Былғары-аң терісі кәсібін; 2) Жүн-жабағы кәсібі; 3) Май кәсібі; 4) Сабын кәсібі; 5) Кен кәсібін Қазақстанда со шамамен айтқанда жыл сайын 900 мың ірі тері, 4 миллион ұсақ тері өнім тұруы былғары кәсібінің күшейтуді керек қылады. Бұл шамадан келетін жұмыс. Қазақстан базарының қазіргі жағдайында былғары кәсібінің өнімін толық өткізіп тұруға болады. 1916 жылы Қазақстанның былғары зауыттары 429 мың былғары шығарады. Қазіргі уақытта былғары кәсібі көңілдегідей емес. Қазақстандағы жүріп тұрған 6 былғары зауытты, 2 сеңсең зауыты осы кезде жылына 165 мың ірі, 135 мың ұсақ былғары, сеңсек шығарады. Мұнан басқа жылына 45 мың былғары сеңсең шығарғандай 4 зауыт қаржы, жоқтықтан тоқтап тұр.

Былғары кәсібін күшейткенде алдымен тоқтап тұрған зауыттарды жүргізіп, жоғарыда айтылған негізбен Қазақстанның түрлі аудандарына жаңадан былғары зауыттарын ашып былғары кәсібін жылына 550 мың ірі 700 мың ұсақ былғары сеңсең шығарғандай қылу керек. Сонда Қазақстаннан шығатын тері-терсектің 45 проценті өз зауыттарымыздан өтіп ішкі базардың керегінің 70 процентін зауыттарымыз жетістіреді.

Қазақстанның жүн-жабағы байлығы жылына 10 миллион аршин мауыт (шұға) істеп шығаруға толық жетеді. Алматыдағы жалғыз мауыт фабрика жылына 190 мың аршин мауыт шығару мен елдің керегін жетістіре алмайды. Сондықтан бұл фабрикті күшейтіп алғашқы кезде жылына 300 мың аршин мауыт шығарғандай қылып өнім үстіне жаңадан мауыт фабригін ашу керек, фабриктердің тек қатаң мауыт шығармай биязы мауытта шығаруы керек. Сондықтан фабриктер қатаң мауыт пен қатар биязы мауытта істеп шығарғандай болсын. Биязы мауытта биязы жүн жетістіруді Қазақстанның мал шаруасын көркейту жұмысын тиісті ұйымдардың қатты ескеруі керек.

Қазақстанның пайдалы кендері көп. Соманың[152], қолайлы жол қатынасының болмауынан, ол кендер жөнді пайдаға асырылмай жатыр. Бұл кендер әлде неше жүз миллиард путтап есептеледі, алдағы үлкен мақсаттарымыздың бірі – кен кәсібін күшейтуге жағдайлар тудыру.

Осы мақсаттар толық орындалуы керек.

Қызыл Қазақстан. – 1925. – №11-12. – 22-30-б. Араб графикасы.

[152] Бұл жерде қаржы-қаражат мағынасында қолданылып тұр.

№66
Егістік жерлерді сумен қамтамасыз ету жөніндегі «Қазақстан су шаруашылығының қазіргі және келешектегі өркендеу жайы»[153] мақаласы

Қазақстан республикасының жері егіншілік шаруасын жүргізу ретінде екіге бөлінеді: бірі – егінді қолмен суаратын жерлер, екіншісі – жаңбыр сумен ғана пайдаланып отыратын жерлер. Жаңбыр сумен ғана пайдаланып отыратын аудандардың ішінде су шаруашылығын жүргізетін жерлер көп. Бірақ бұл жерлерде көзге түсерлік іс істеле қойған жоқ. Себебі: Қазақстан су шаруашылық мекемесінің құрылғанына 2-нші жыл. Бізден аз уақыттың ішінде Қазақстанның көп жерін меңгеріп кетуге болмай жатыр. Келешекте бұл жерлерде су шаруашылығының жүргізілуі пайдасы жалғыз егін шаруасына керек емес, мал өсіру, әсіресе, өндіріс кәсіп орындарына өң беретін қой өсіру шаруаларына да керек (өте мал өріс жайлы су жоқ жерлерден құдық қазу). Мұндай кезегі келіп тұрған пайдалы істен Қазақстан су шаруашылық мекемесі тартынып қалмақ емес. Бірақ, қазіргі бесжылдық ісінің планын Жетісу губернияларына ғана арнап жасап отыр. Бұл аудандарда жалғыз су шаруашылық ісін жүргізу емес, мақта шаруашылығын да жүргізбек. Әрине, мақта шаруасы көңілдегідей болып жүргізіліп кетсе, онан қазақ еліне әкелетін пайда үшін теңіз. Пайдасыз жатқан жерлер іске жарап, жерге орналастыру жұмысына да көп жеңілдік береді. Жері аз, жерсіз жүрген диқандар жерге де молығады. Өнімі мол, пайдасы зор шаруа жүрсе, келешекте шаруасының күшеюі сөзсіз. Бұл жұмыс ерте уақыттан бері Орта Азиялық су шаруашылық мекемесі мен біздің Қазақстан су шаруашылық мекемелерінде зерттелініп, керекті мағлұматтар болса жиналып келе жатқан жұмыс. 1915-нші жылғы есепте осы 3 губерниядағы арық жүргізілген егіске қолайлы жердің жалпы саны 1 230 000 десятина еді. Оның қазіргі уақытта пайдаға асып отырғаны 50 000 десятина (жүзден 41 ғана). Бұлардан басқа мақта егуге қолайлы Сырдария губерниясы «Мырзашөлде» 309 мың, «Шардарада» 300 мың, «Отырарда» 300 мың, «Құркелесте» 154 мың десятина жер бар. Барлығы 1 054 000 десятина және Сырдарияның төменгі жағында 2 800 000 десятина жер, бәрі оның 146 мың десятинасы мақта егілетін жер. Сырдария губерниясындағы мақта егілетін жердің бәрін қосқанда 1 200 000 десятина болады.

Бұл аудандардағы мақта егілетін жерлердің топырақтары ғылым жүзінде тексерілді. Мақтаға қолайлы екендігі анықталып отыр. «Мырзашөл» Шардарадағы мақта егістік жерлеріміз, Ферғананың нағыз мақталық оңды жерінен кем емес. Мақтасы шығымдылық жағынан да, асылдық жағынан да қалыспайды. Кілең мақта егілетін жерлерден басқа, бұл аудандарда астық егістіктерін егетін қолайлы жерлер көп, кілтесін тауып істі жүргізіп кетсе, еңбек жанбай қалатын емес.

Осындай үлкен істерді еске алып, Қазақстанның су шаруашылық мекемесі 1926-1927-нші жылғы істелетін істің планын құрып отыр. Ондағы мақсаты келешекке керекті жұмыстарды бір жөнге салып, ескісін түзетіп, тазалайтынын тазалатып, күрделі жеміс шығармақ.

---

[153] Бұл мақала «Еңбекші қазақ» газетінің 1926 жылғы 16 тамызда шыққан нөмірінің (№178(615) 2-бетінде «Қазақстан су шаруашылығының қазіргі және келешектегі жайы» деген атпен қайта басылды.

Бұл планды іске асыру үшін Қарақалпағы бар барлығына 6 567 200 сом ақша керек. Кеңсе расходына бес жылға 12 888 500 сом керек. Бұл ақша бізге Кеңестер одағының жіберетін ақшасы мен жергілікті бюджет, су жұмысына арналып қор, су налогы, сумен пайдаланушылардың беретін жарна ақшаларынан жиналады. Мұндай ақшаны бей берекет қылмай, тиісті жөнмен пайдаланып отыруымыз жалпы Қазақстанның қала берсе, осы 3 губернияның шаруа жағдайларының өркендеуіне байланысты.

Қазақстанның Өлкелік партия комитетінің ұйғаруынша осы бесжылдық ісін планның ісіне Сырдарияның төменгі жағындағы диқандарды судан тарлықтырмау жұмысы да кіріп отыр. Бұл план Қазақстанның болсын, Орта Азияның болсын тиісті мекемелерінде қаралып өтті. Енді Кеңестер одағының үкімет жоспар комиссиясы мен еңбек қорғау кеңес мекемесінде қаралмақ.

Бұл істі жүргізу жолында керекті шаралардың бәрі қаралып өтті деуге болмайды. Бұған өте жітілік, өте шеберлік керек. Қазақ секілді көшіп жүрген елді мақта шаруасына түсіріп жіберу оңай емес. Шаруаның бұл тұрған жүргізіп кету үшін отырықшылдық бір керек болса, бұрыннан істес тәжірибе көргендік және керек. Ол біздің қазақта жоқ. Сондықтан бұл істі басынан түзу бастай алмай, қисық бастасаң, түзеліп кету күшке айналады. Талтыректеп жүргенде аз кемшілікті көтере алмай жығылып қалу оңай. Бұл планды кесілмей уақытында жарыққа шығару үшін партия, үкімет, әлеумет орындарының бәрі көмектес болу керек. Осы жұмыс жүргізілмек болып отырған аудандардың жай-күйін тексеру үшін құрылған халық комиссарлар кеңесінің комиссиясы іске жіті көзбен қарау керек.

Қызыл Қазақстан. – 1925. – №15-18. – 133-136-б. Араб графикасы.

№67
1916 жылғы көтеріліс жайындағы «1916-ншы жылында Меркідегі қазақтардың көтерілісі жайында есімде қалғандар» мақаласы

1916-ншы жылы Меркіде болған көтерілістің негізгі себептері сол жылы бұрынғы Түркістанның Жетісу және Сырдария губернияларының басқа аудандарында болған көтерілістермен қатты байланысты.

Көтерілістің басты себебі – қазақтардың соғыс майданындағы қара жұмысқа алынуы және Жетісуда мұнан бұрынғы шыққан көтеріліс еді.

Жергілікті халықтан соғыс майданындағы қара жұмысқа жұмыскер алу туралы бұйрық жарияланғаннан кейін осы ауданның балаларын бергісі келмеген халқы айналасындағы аудандардан кеңшілік сұрап, балалары алынбауын тілеп, сол жолда істеп жүрген әрекеттерін естіген соң, Меркі халқы да патша жарлығының іске асырмауынан үміт қылып, осыдан құтылу саясатын тұтынды. Әрекеттерінің көңілдегі жерден шықпағанын білген соң, халық соғыс майданы қызметінен құтылмаудың жолын іздеумен қиялданды. Жұрттың ойлағаны осы еді. Әрбір рудың бастықтары ауыл-ауылға барып кеңес жасап, кісі бермеуге бекінді. Бұл жолда керек десе құралмен де қарсы тұрмақшы болды. Сол уақыттан бастап найза, балта істетіп, ау мылтығымен, ескіден қалған мылтықтар және табылған жерлерде соңғы істелген мылтықтар жиналып, құралданудың тиісті шаралары істеле бастады.

Бұл оқиғалардың бәрі тез істелді. Көтерілістің толғағы жетіп келген кезде (августтың 17-25) әзірлік жұмысы ашық жүргізіле бастады. Басқарып жүрген кісілер базарда ашық кете берді.

Осы кездерде жетісулықтармен байланысты жасалған еді. Көтерілісшілер Алматы қаласын алыпты деген шикіл хабарлар көтерілістің егінін өршітті. Сондықтан көтеріліс толық әзірленіп болмай тұрып басталып кетті.

Меркі ауданындағы құралды көтерілісті басқарып жүрген Құрағаты болысындағы Құралас руынан шыққан Аққозы Қосақұлы[154] деген еді. Ата тегіне келгенде кедей еді, бірнеше жыл болыс болып, тұрған халық арасында атағы шыққан кісі еді. Халықтың көбі, солдаттың бәрі соғыста, Жетісуға жіберетін солдаттардың көбі әйел болады және оқ дәрелері де аз болса керек, деп ойлайтын. Халықтың бұлайша ой жүгіртуінің себебі – Германиямен екі арадағы соғыстың ұзаққа созылуы, патша әскерінің жеңіліп жүргені (генерал Самсоновтың әскерінің қырылғаны) одан кейін әйел әскерлері жайындағы хабарлар халыққа да, ұйымдарға да белгілі еді.

Сол кезде солдаттар жіберілді. Бұл жерге жіберілген солдаттар жол-жөнекей білгенін істеп келді. Халықтың атын тартып алып жатты, ауылға келіп түрліше зорлық қылды... Меркіге келген Гейс отряды бастығының адьютант-оперының «басындағы бөркіңді алмадың» деп бір қазақты сабап, өлімші қылып тастағаны әлі есімде бар.

Осы әскер бастығы Гейс Меркіде болыс өкілдерінің мәжілісін шақырып, «Егер көтеріліс жасайтын болсаңдар, күлдеріңді көкке ұшырамын» деп қорқытты. «Егер көтеріліс бола қалғанда сендер айыпты боласыңдар» деп, қолдарынан тілхат алды. Гейс отряды кетті. Халық ентелеп тұрғандықтан болыс өкілдері, көтеріліс жасамаңдар деп айта алмады. Қайта Данияр Мәуленбайұлы, Тоғызбай Шындыәліұлы деген сол сияқты ел бастап жүргендердің көбі көтеріліс жұмысына кірісіп кетті.

Көтеріліс жасап жүргендердің қай жердегі ісі болса да мен білетін едім. Ол кезде мен пошта-телеграф мекемесінде қызмет қылатынмын. Бірақ, Жетісуда қозғалыс күшейген соң, пошта-телеграфтың жасырын ісін жұртқа айтып қояр деп қорққандықтан, ұзамай-ақ мені поштамен Пішпекке жіберді. Поштада мен хат тасу қызметінде едім және сонымен қатар телеграфта шәкірт болып үйреніп жүретінмін.

Жайшылықта Меркі конторының хат таситындары Пішпекке дейін барып, конторларына қайтып жүретін, бірақ бұл барысымды мені қайтармай, поштамен кері қарай Жетісуға жіберді. Поштаны солдаттардың отряды бірге шығарса барды.

Меркіде көтеріліс жатқандығы турасындағы хабарды Алматыда пошта конторында естідім. Алматыда екі күн тұрған соң поштамен қайтадан Пішпекке жіберілдім. Жол жөнекей көтеріліс туралы әркімнен сұрасам да, жай-жағдайдан толық мағлұмат ала алмадым. Кетіп бара жатқан әскер, жәй кісілер үкіметтің көтерілісті қатты қысымшылықпен басқандығын, көтерілісшілер жағынан көп кісі құрбан болғандығын айтты. Басқа көтерілісшілердің көңілін түсіру үшін бұл өсекті үкімет тыңшыларының таратып жүргендері соңынан мәлім болды.

---

[154] Аққозы Қосақұлы – деректе осылай көрсетілген. Соңғы жылдардағы тарихи әдебиеттерде Аққөз Қосанұлы деп жазылып жүр.

Пішпекке келген соң да Меркінің жағдайы жағынан шын хабар естимін бе деп қанша әрекет қылсам да ол ойым орындалмады және Меркіге қайтпақшы болып бастасам, оным да болмады. Менім Меркіге қайтуыма рұқсат берілмеудің себебі – жолда менен қауып келе ме дегендей қылып, пошта алып менімен бірге жүруден қорқып орыс хат тасыйтындардың берген арыздарынан болды. Көтеріліс жайынан, өзімнің әке-шешемнің жайынан да ешқандай хабар ала алмаған соң, амалсыздан қара қолға баруға тұра келді. Бұл көтеріліс басылғаннан бір ай кейін, жол ашылған кезде Пішпектен жіберіліп жатқан бірінші хат хабарды алып бара жатқан кезімде еді. Бұл мен үшін ең қорқынышты сапардың бірі еді. Өйткені, қазақ болған соң көтерілістен қорлық көрген орыс қара шаруалары жол-жөнекей өш ала ма деп қауыптандым. Оның үстіне жолаушы бара жатқан жолдастарым да онша сенімді емес еді. Меркіде көтеріліс жасағандардың бәрін қинатыпты деген хабарды естіген соң әке-шешемді, жора-жолдастарымды, көтеріліс жасағандарды ойлап қатты жайсыздандым.

Тоқпаққа келіп түскен жерде бұл ауданда көтеріліс жасалудың себептері жайында әркіммен сөйлестім.

Бұл ауданда көтеріліс жасалудың себебін олар былайша ұқтырды: сол ауданның орыс қара шаруалары, біздің балаларымыз отанды қорғап соғыс майданындарында өліп жатыр, ал қазақ-қырғыз халқы біз орыстар қандай құқыққа ие болсақ, олар да сол құқықта бола тұрып үйінде отыр. Олай болғанда бұл құқықтардан пайдаланбауы керек еді, деп және осы құқықтан пайдаландырмау үшін жергілікті халықтың егістік жерін, егістігін, мал жайылым жерлері мен жоңырышқалықтарын өз беттерімен тартып ала бастаған. Мұны тоқтатуға шара қарастырылмағанына қарағанда, бұл жердегі тыңшылар дем беруден құры емес деуге болады. Осылайша талап жүрген кезде зорлыққа наразылық білдіргендерді сабағандар болған. Көтеріліс жасауы дұрыс, деп көтеріліс жасағандарды ақтап шығарды. Қара қолға бара жатқан жолымыз да көтеріліс жасағандардың мүліктерін алып бара жатқандары, солдаттардың крестьяндармен бірігіп көтерілісшілердің қалдырып кеткен ауыл-қыстауларын аралап, олардың қалдырған нәрселерін талап алып жүргендерін көрдім. Осы кісілер жолда кездескен қазақтарды ұстап алып, өз беттерінше сот жасап жүрді. Тоқпақтап Прежевальский (Қарақол) арасында көп қыстақтарды көтерілісшілер өртеп, бұзған екен. Қашып кеткен орыс қара шаруалар аздап қайтып келіп, қазақ мүлкін талағаннан, қолға түсірген нәрселермен үйлерін жөндеп, қысқа лайықты қылып жатқандары да кездесті.

Жолда да Қарақолдың өзінде де маған өз беттерімен сот жасамақ болғандар бар еді. Бірақ менім аман қалуымының себебі: бір пошта тасыйтынның «бұл орыс дініндегі қазақ» деген сөзі болды. Прежевальскийде мемлекет мекемесінде қалған қызметкер қазақтарды бір күн далаға шығарып атып жіберіпті.

Қашқанды көтерілісшілерден қалған және тартып алынған олжа хаттарындағы 30 мың шамасындағы аяқты малды ешкім қарауылдамай, кім көрінген ұрлай берді, бұлар халыққа да үкіметке де пайдасыз болып текке құрылды. Мүлде кей жерлерде жолаушылардың қоралап айдап кеткендері болды. Қарақолдан Пішпекке қайтып келіп Меркі ауданының көтеріліс жасаған халқы өз жеріне келген соң, Меркіге баратын болдым. Мұнда келген соң, көтеріліс туралы және оның қалай жүріп жатқандығы туралы толық мағлұмат алдым.

Түрлі жағдайлардың арқасында көтерілістің өршігенін жоғарыда айтқан едім, көтерілісшілермен қатынасы бар кейбір кісілер өзінің жолдастарының шағымымен әкімшілік ретінде ауданның шегінен қуылған еді. Мәселен, сол кезде қуылғанның бірі Ресей Құрама Кеңес республикаларының халық комиссарлар кеңесі ағасының осы күнгі орынбасары болып тұрған Тұрар Рысқұлұлы жолдас еді.

Көтерілістің бет алысы мынадай еді: Меркі ауданның көтеріліс жасаушылар 10 мың кісі шамасында «Тоғайтал» деген жерге жиылысты. Бұлар шабуыл жасайтын күні бітім жасау туралы сөйлесу және құралды көтеріліс жасамауға үгіт айту үшін, қасына Меркі ақсақалы Атамұрат Айдарбайұлын, өзінің хатшысы шала қиынды ертіп бірнеше солдат өзінің полициялары және бірнеше қарашекпендерді ертіп Пурыстев, Лундин шықты.

Көтерілісшілер өкілдерді ала көзбен қарсы алды, бітім туралы сөйлесіп отырған жерде ұстап алмақшы болды. Бірақ, өкілдер көтеріліс жасаушылардың ішіндегі Шынбатша деген артынан қуып жеткен кісіні алты атармен атып өлтіріп, құтылып кетті. Шынбатша көтерілісті бастап жүргеннің бірі еді.

Шымбатшаны өлтірген соң, көтеріліс жасаған жұрт Меркі және Кузминка деген қыстаққа ат қойып бірнеше (үйді) өртеді. Бірақ, қыстақтың ішіне кіре алмай түн бойы қамап тұрып, ертесін кейін шегінді. Артынан солдаттар келіп қыстақтың жанынан қуып шығып, бұлар солдаттарға қарсы келе алмай құмға қашып, ай жарым сонда жасырынып жатты, соңынан үкімет рұқсат берген соң ғана қайтып келді.

Халықтың болуынан жеке қарашекпендер және Меркі қыстағындағы жергілікті өзбектер пайдаланды. Бұлар көтерілісшілердің қыстауларында қалған барша мүліктерін талады. Көтерілісшілердің қылған зияны анағұрлым көп болмады, бірақ, Шалдау қыстауының жанында тыныш қалған қазақтар қатты зәбір шекті. Бұл жерде құралданған қарашекпендер 30-40 үйлі «Санырақыш» деген ұруды[155] тегіс қинап шықты.

1916-ншы жылғы көтерілістің тарихын толықтыруға қолдан келгенді істеуді өзімнің міндетім санаймын. Бір мейрамдайын деп отырған көтерілістің болғанына 10 жыл өтіп отыр, сондықтан менім мағлұматтарымда кемшілік болуы мүмкіндігін ескеріп, көтерілісте болған менім жақылыштарымды, қалдырып кеткен жерлерімді және кемшіліктерімді жөндер деп үміт етемін.

Енді көтерілістің негізгі себептері және оның тезден жойылуы турасында бірнеше сөз айтып өтелік. Мұның шығуына жергілікті халықтың соғыс майданындағы қара жұмысқа алынуы, көтеріліс шыққан аудандарға жіберілген әскердің бассыздығы, көтеріліс туралы таралған мағлұматтардың дұрыс еместігі және басқалар себеп болды, деп жоғарыда айтып өттім. Мұның басты себебі – патша үкіметінің саясаты және оның әкімшілік кісілерінің ауыл бастықтарына шейін тұтынған жолдарының нашарлығы.

Мұндағы жолсыздықтың негізі - жер мәселесі мен судан пайдалану мәселесінде. Меркі алынғалы патша үкіметін Меркі, Шалдуар, Қарабалта деген поселке орнатып, жергілікті халықты жерден қысып тауға, құмға қуа бастады. Соңынан үкіметтің рұқсатымен қалған қазақтарды тағы қуып, әлгі поселкелердің ара-арасына жаңадан орыс ауылдарын орната берді. Сондай ауылдарға

[155] «Ру» мағынасында

жататындар Кузьмин поселкесі, бұл поселкенің бір жағы Құрақата болыс 6 ауылдың жерінде, бір жағы Аспары жерінде. Соның қатарында бұл поселке көшпелілердің тауға баратын жолын да алып отыр. Екінші Петропавл қыстағы. Бұл Шұңғыр болысы жерінде және Каменка Қарақыстақ болысының жерінде. Роптой қыстағы Шалдуарда Аспары болысы бұқарасының жерінде. Осы жерлерде қуылған қазақтардың қыстаулары мен жоңырышқалықтарының орны әлі күнге дейін жойылған жоқ. Үкіметтің рұқсатымен бұл поселкелер жан-жағындағы халықтың есептеріне өз бетімен көбею жолы арқасында жерге иеленулері бір сары. Олардың жерден қуып шығуға тұтынған негізгі жолы – егінге қазақтың малы түсіп, шамалы таптаса, соғыс көп мөлшерде ақы алу болатын.

Бұлай қылу үшін үнемі жан-жақтағы аудандардан мал айдап келіп те жүрді. Сонымен қатар бұл поселкелер үстем болатын және көбінше негізгі судан пайдаланушылардан жоғары болатын.

Міне соның арқасында үнемі суды байлап алып отырды, соңғы кездерде сол аудандағы халықтың көбі судан айырылған соң егін салуды қойды. Судан пайдаланудың мүмкіндігі болмаған соң, ауданда орыстармен араздық өрши берді.

Үкімет отарлау қорына жер алуды қолындағы барына місе қылмауды, 1914, 1915, 1916 жылдарында жаңадан отарлауға қор табуға екпінді түрде іс жүргізді. Бұл қорға кіретін жерлер «Мың қазан» сияқты ең жақсы жерлер болатын. Осының бәріне зор қызмет көрсеткен персовке, землемерге сенімді көрініп, соның арқасында өзінің орнын нығайтып алу мақсатымен артық жер туралы теріс есеп беруші болыс әкімшілігі болатын. Одан кейін әкімшілік орындарының жәрдемімен жер сатуға үйреніп қалған, сол өнерінің арқасында қазақ халқының жерінің артықтығы туралы пікір туғызған жеке Ревбастығы, байлар, атқа мінерлер болатын.

Міне, осы жер тапшылығы, судан байланудың тәртіпсіздігі, көшпелілер жолының бұзылуы шаруашылыққа әсер етті, халық надан болса да, осы зұлымнан құтылу туралы ой жүгіртпесе де болмайтын болды, мұның аяғы осы 1916-ншы жылдың көтерілісіне келіп соқты.

Мәселені анағұрлым толықтыру үшін бірнеше сөзбенен болса да, 1916-ншы жылғы көтерілісте тұтқан қазақ оқығандарының орны қандай болғандығын айтып өту керек болады. Оқығандар бұл көтерілісте басты орын тұта алмады, өйткені бұлар мүлде аз еді, оның үстіне көпшілігі өз халқына дұшпан болған, Остроумовтан тәрбие алған, учитель Қарабай Әділбекұлы сияқты патша үкіметінің тілмаштары болатын.

Оқығандардың ішінен көтерілісті жақтап, байланыс жасаушы жоғарыда айтып өткен жолдас Рысқұлұлы сияқты оқушы жастар болатын.

Жоғарыда көрсетілген көпшілік оқығандардың жүргізген істері теріс болатын. Көтерілістен кейін қазақ, көтерілісшілер деген аттан құтылмақ болған оймен, бұлар халықты тірідей тұтады. Мәселен, Қарабай Әділбекұлы көтеріліске қатысқан Тұрғымбайұлы дегенді, көтерілісшілердің бастығысын деп айыптап 300 қойын алған.

Егер артынан кездескен 1917-нші жылдың аштығымен көтеріліс қазақ халқына зор апат болып жабысса, оқығандардың жоғарыда көрсеткен топта (Әділбекұлы, Ауғанұлы, Қайдаралыұлы) зар дәулет болды. Айта берсек,

Әділбекұлы қарашекпендердің қазақтарға өз беті жөнсіз салған 500 сом шамасындағы айыбын төлеу жағында болды және Рысқұлұлы жолдас жер аударудан қайтып келіп осы іске араласып айып төлеткізбеді.

Көтерілісшілер қайтқан соң үкімет көтеріліс жасағандардың бастықтарын (100 кісіден артық) ұстады. Егер 1917-нші жылында қан ішер Николай үкіметі құламағанда, патша сотының бұларға қатты жаза бұйыруы шексіз еді. Көтеріліс жасаған халық тыныш тұрмысқа көшсе де, жаза беретін отряд офицерлерінің бейбастақтығы тоқтамады, талау, өз бетімен біреуге сот жасау болып жатты. Бірақ, округтік соттың төтенше тергеушісі, осы күні қазақ саудасының орынбасары болып тұрған Нашабек Болатқанұлының дұрыс істегендігі арқасында бұл жағдай жөнделді. Көтерілісті басқарғандардың көбі өш алушылардың қолынан өліп кетті. Мәселен, Аққозы Қосақұлы деген 1917-нші Новотроицкіліктердің қолында өліп кетті. Кейбіреулер патша үкіметінің теріс саясаты арқасында жүзеге шықан, ұлт арасындағы дұшпандықтарды жоюдың әдісін білген, кеңес үкіметінің дұрыс ұлт саясаты арқасындағы осы күнгі шейін тірі қалды.

Қызыл Қазақстан. – 1925. – №15-18. – 166-172-б. Араб графикасы.

№68
Шардараны мақталы өлкеге айналдыруға арналған «Шардараға айрықша назар салынсын» мақаласы

Шардара даласы Сырдария станциясынан 100 шақырым, Сырдарияның бойында. Елі бұрынғы Шардара, Қызылқұм, Пиялты болыстарының елдері. Қазір бәрі бірігіп Қызылқұм болысы болған. Шардара дария бойында. Суарып егіс егу қолайлы. Ауа жер жағдайы егіске қолайлы. Сондықтан Шардара даласын суландыру мәселесі көтерілген. Орта Азияның мемлекеттік университеті қасындағы жер жағдайын зерттейтін институт мағлұматына қарағанда Шардара даласы мақта егуге қолайлы көрінеді. Жерінің қыртысының асты құмақ, суарылған жер батпақ болмайды, жері суланбайды. Бұған қарағанда Шардара даласын суландырғанда бір жағынан егіс молайып көшпелі ел отырықшылыққа айналса, кездеме фабриктарымызға керек мақта жетістірмекпіз.

Шардара даласын суландыру жұмысын бастаған Шардараның өз елі. Ел өзі ортасынан жер суландырушы серіктіктер ашып үкіметтен жәрдем сұрады. Бұрынғы Түркістан республикасының су шаруасының мекемесі елдің тілегін орындау үшін 1924 жылы Шардара даласын зерттеген. Зерттеуден ел тілегін орындау мен қатар бүкіл Шардара даласын суландыру мәселесі қолға алынды. Шардара даласына 300 мың гектар (десятинадан аз-кем) жерге суарып мақта егу болатыны анықталды. Бес жылға арнап жасалған программа бойынша бес жылдың ішінде 87 мың гектар жерді суландыруға ұйғарылды. Оның ішінде 21 мың 300 гектар жер, жер суландырушы серіктіктердің күшімен суландырылмақ болды. Бірақ мұндай жаңа жұмысты жер суландырушы серіктіктер дұрыс меңгере алмады. Дұрысында Түркістанда жер суландыру серіктіктерінің өзі де 1923-1924 жылдан бастап ашылды. Әуелі-ақ жер суландырушы серіктіктер өзіне-өзі сене алмады. 21 мың гектардан артық жерді суландыруды болмастай, орындалмастай көрді. Оның үстіне серіктіктерінің өз жұмысы да дұрысталмаған

еді. Жерді серіктіктердің күшімен суландыру жұмысы, су мекемесінде жаңа жұмыс еді. Бірақ 1924 жылдағы жұмыстың тәжірибесі жоғарыда айтылған қиыншылықтардың онша көп керегі болмайтынын көрсетті. Қазіргі уақытта серіктіктердің де, су мекемесінің де жұмысы едәуір алға баса бастады. Ұйғарылған жұмыстың, жасалған жоспардың орындалып жердің суландырылуына енді су мекемесі де, серіктіктер де, ел де сенеді. Серіктіктердің күшімен 21 мың 300 гектар жерді суландыру үшін ұзындығы 70 километр (шақырымнан аз-кем) арық қазу керек еді. Соның 49 километрі қазылып болды, 6 километрі болуға жақын. Мұнымен 1926-1927 жылдың егісі науқанында 5300 гектар жерді суарып, оның ішінде 3200 гектар жерге суарма егіс (жарыдан көбі мақта) егуге болады елдің тілегін орындау үшін Қазақстанның су мекемесі суландырылған жердің бірсыпырасын елдің пайдасына беру жағын қарастырды. Бұл мәселе негізінде шешілді. Енді, мұның іс жүзінде орындалып, елдің пайдасына берілген жерді еңбек сіңіріп меңгеруіне шаралар істелмек.

Бірақ жұмысқа кейбір мекемелеріміздің дым кеңсешілдігі кедергі жасайды. Мұндай кеңесішілдік шаруа банкісімен ақша комиссариатынан көрініп тұр. Су мекемесінің жұмысына 1926-1927 жылдың бюджетінен 240 мың сом қаржы керек болды. Өзінде болмаған соң су мекемесі бұл қаржыны шаруа банкісінен сұрады. Бірақ шаруа банкісі ақша бола тұрса да, су мекемесінің сұраған қаржысын бермеді, ақша комиссариатының кепілдігін сұрады. Ақша комиссариаты да су мекемесінің сметасы өзінен өтпеген соң, су мекемесіне кепіл болғысы келмеді. Мұның кесірінен ұйғарылған жұмыс тоқтап қалар еді, бірақ, мемлекет банкісінің Орта Азиядағы бөлімі 180 мың сом беріп көтермелеп жібереді.

Бұл – жұмыстың маңызына, алдағы пайдасына түсінбегендік. Шардараның жерге орналасатын кедейіне үкімет әлі де көп жәрдем бермек. Сондықтан мұндай кеңсешілдікті, селқостықты осы бастан жою керек.

Шаруа банкісі өзіндегі кедейлерге берілетін жәрдем қорынан ақша бергісі келмеді, ол қордың жерге орналасқандарға берілмей, кедейлерге берілетін айтар. Бірақ суландырылған жерге орналасатын елдің көбі сол кедейлер. Шаруа банкісі сияқты орындар жәрдем көрсетпесе, бұл кедейлер өзіне тиген жерін өз күнімен меңгеріп пайдалана алмайды.

Қоныстандырушылардың қазіргі күшті міндеті жерге орналасатын Шардара еліне керек жәрдемінің шамасын білу. Жәрдем мәселесі осыдан кейін ғана тиісті мекемелерде шешілмек.

Шардара даласы Қазақстан түгіл бүкіл Кеңестер Одағына пайдалы (мақтасымен) жер болғалы тұр. Сондықтан, Шардараның жерге орналасатын еліне айрықша назар салып, айрықша жәрдем беру керек. Шардара ауданын басқа аудандармен теңеуге болмайды. Көшпелі елін орналастырып жерге иелендіру бізге үлкен сын. Ауызбен айтқанымызды іспен көрсететін жеріміз осы. Тек биылғы 5300 гектар жерді иеленумен қоймай, қалған жерді де иеленуге ықтият етуіміз керек. Сондықтан, бұл жұмысқа бүкіл партия, кеңес мекемелерінің ат салысуы өте қажет.

Еңбекші қазақ. – 1926. – 23 сентябрь. – №210 (647). Араб графикасы.

№69
Кендір кәсібі туралы «Қазақ мақтасы – кендір» мақаласы

Кендірді «қазақ мақтасы» деуге болады. Қазақстан шаруасында кендірдің қандай маңызы барлығын комиссарлар кеңесінің қаулысы ашық көрсетіп отыр.

Кендірдің фабрик бұйымы болу, тоқыма өндірісіне іске асу мәселесі де шешілген деуге болады. Ендігі бірінші кезекте тұрған мәселе – кендір өсімдігі көлемін зорайту, онан тоқыма кәсібіне келер бұйым өнімін молайту.

Бұл жалғыз кендір мекемесінің ғана міндеті емес, бұған Қазақстанның болашағына көңіл бөлушілердің бәрі де ат салысқаны жөн.

Кендір шаруасын өркендету үшін не істеу керек?

Ел шаруасын көтеруге кендірдің қандай маңызы барлығын халық елге толық түсіндіру керек. Кендірге кең жол ашылды. Кендір пайдаға аса ма, аспай ма, деп екі ойлы болатын орын жоқ. Қанша кендір, қанша ұрығы болса да кендір комитеті сатып алады. Мұны шаруалар оң құлағымен тыңдасын. Бұл жөнде ауыл кеңестері, ел ішіндегі оқығандар, ауыл шаруа кооперативтері жалпы жұрт болып, кендірге бұрынғы көз қарасы қойып, оны алтын деп есеп ету жөн. Кендір өсімдігін боршы туды халықтың өзі қолдағаны дұрыс. Басқа өсімдіктердей емес, кендір егу оңай, көп күш, қаржы керек қылмайды. Өнімі басқалардан артық болмаса, кем емес. Кендірдің басқа өсімдіктерден тағы мынадай бір өзгешелігі бар: ол жылма-жыл жаңадан себіліп отырмайды. Бір рет себілген тұқымын әлде неше рет кендір орып алуға болады. Сондықтан, оның алғашқы жыл егілгені бітік болмауы да мүмкін. Оның есесіне келер жылдар да бейнете көп болмайды, тек егістікті шөп-шардан аршып отырса болғаны. Мұнымен қатар жабайы өскен кендірді де қору тиіс.

Кендір ауыл кедейлеріне үлкен кәсіп. Жарлы-жақыбай шаруалар мұны жақсы ұғу керек. Кендірді молырақ еккен шаруаларға қаржы берілуге мүмкіндігі бар.

Кендір дайындау жұмысы бұдан былай өзгертілгені дұрыс. Ауыл кедейлері бірлесіп, серіктесіп өздері кендір дайындайтын орындар ашқаны жөн.

Кендір жинағы молайғаннан кейін кендір мекемесінің әдейі агент шығып, шаруалармен есеп-қисап жасайды, тиісті пұлын төлейді. Агенттер баулап, ұсақтап кендір алмайды.

Кендір дайындау жұмысында ауыл шаруа кооперативінің маңызы үлкен. Мәселен: кооперативтердің сол міндетін өтей алуында, кендір дайындау жұмысын жөнге сала болуында.

Кооперативтер болсын, «Қосшы» ұйымдары болсын, кендір соғатын машиналардың ел ішіне таралуына жәрдем берулері керек. Бұл үшін кендір комитетіне күн ілгері мәлімдеме беріп қойғандары жөн. Ондай машиналарды сатып алу жеке-жеке шаруаның қолынан келмейді. Оны бірлескен шаруа ұйымдары арқылы таратқан дұрыс.

Кендір өнімін өркендету жөнінде үгіт-насихат жұмысына шұғыл кіріскен жөн.

Еңбекші қазақ. – 1926. – 26 октябрь. – №247 (975). Араб графикасы.

№70
Кооперативтің маңыздылығын дәлелдеу мақсатындағы «Ауылда кооператив жасау туралы»[156] пікірі

(*III-пленумге*)

Партияның өлкелік комитетінің алдағы III пленумындағы қаралатын мәселелердің бірі – ауылда кооператив жасау мәселесі. Қазаққа қандай кооператив болса да керек екендігі дау жоқ. Бірақ қазаққа қандай кооператив керек, қазақ шаруасына қандай кооператив үйлеседі, талас мәселесіне осы. Дұрысында бұл мәселеде қазақтың тұрмысының, шаруасының өзгеше жағдайынан туып отыр. Бұған дейін қазақ даласының көп жерінде кооператив ашылған жоқ. Ашылған жерінде кооператив жұмысы нашар. Қазаққа қандай кооператив керек деген мәселенің III пленумге қойылу мәнісі осы. Мен кооперативтің екі түрі турасында сөз қозғамақпын: 1- Ауыл шаруаның кооперативін; 2- Тұқым кооперативі. Кооперативтің 3-[ші] түрі жер суландыру кооперативін (мелиорация) бұл туралы әзірше қоя тұрып, жоғарғы айтылған кооперативтің екі түріне келейік. Қазақ ішіне кооперативтің жоғарғы айтылған түрдің екеуінде ашып көрдік. Бірақ екеуінің де қазақ еліне тигізген пайдасы аз болды. Кооператив жұмысы дұрысталмады. Бұған себеп не?

Бірсыпыра жолдастар: «Қазақ надан, надан елде кооператив ашып, кооператив жұмысын күшейтуге болмайды»,− дейді. Рас, надандық кооператив жұмысына көп кесір қылады. Бірақ, қазақ ішінде кооператив ашуға болмайды деу қате. Қазақ ішінде кооператив жұмысына қолайлы жағдайдың көбі бар. Кей жердегі едәуір іс істеп, куә бұл туралы Исаұлы жолдастың «Еңбекші қазақ»-та басылған мақаласындағы пікірі дұрыс.

Меніңше қазақ арасында кооперативтің алға баспауға надандықтан басқа да түрлі себептер бар. Ол себептерді табу үшін мынадай мәселелерді шешу керек:

1) Ауылға қандай шаруа қойылады;
2) Елді кооперативке қалай тарту керек;
3) Кооперативтің қаржы жеткіліксіз, оны қалай табу керек?

Қазақ мал өсіреді, егін егеді. Кеңес үкіметінің Қазақстандағы бір мақсаты - қазақтың мал шаруасын егін шаруасын күшейту, өнерлі жолға қою, қоғамшылдық жолына салу. Мұның үшін қазаққа кооператив ұйымдары керек. Менімше бұл айтылған мақсатқа жету үшін, қазаққа ауыл шаруашылық кооператив керек.

Ауыл шаруашылық кооперативтің мақсаты – ауыл шаруасынан өнген бұйымды тиімді бағасын тауып өткізу, ауыл шаруасының өнерлетіп өнімі арттыруға шара істеу керек.

Бұл уақытта «Ауылға керек зауыт-фабрика тауарын кім жеткізеді?» деген мәселе туады. Ауыл шаруасының алға басу үшін, ауылға арзан тауар жетістірілу керек. Мемлекеттік сауда орындары бізде ауылға тауар жетістіре алмай отыр. Бұлар қаладан ұзап, оншама ел арасына шыға қойған жоқ.

Ол уақытта қайтпекпіз? «Тұтым» кооперативін ашамыз ба? Менімше тұтым кооперативін ашудың керегі аз.

---

[156] Пікірталас білдіру ретінде.

Өйткені, елде екі түрлі кооперативтің жұмысын дұрыстап басқарғандай қызметкерлер жоқ, екі түрлі кооператив ашылса елдің қаржы-күші бөлінеді, кеңес шығыны көбейеді. Тағы да осы сияқты қолайсыз жағдайлар туады. Сондықтан, «Тұтым» кооперативінің жұмысын (елге тауар жетістіріп беруді) ауыл шаруашылық кооперативіне міндет ету керек. Бірақ ауыл шаруашылық кооперативінің негізгі мақсаты – жұмысы қай уақытта да ауыл шаруасын күшейту, ауыл шаруасын өнерлі, өнімді жолға қою болу керек.

Ендігі бір үлкен мәселе – халық бұқараны кооперативке қалай тарту туралы. Бұған дейін бас болып, ел ішінде кооператив ұйымдарын ашып жүргендер көбіне елдегі атқа мінерлер, жалдап саудагерлер.

Бұлар кооперативті елмен кеңесіп, ел пайдасы үшін ашқан жоқ. Өз бетімен өз пайдасы үшін ашып келеді. Мұнан былай кооперативті халық бұқараға жақындатып, кооператив ұйымының халық бұқараның өзінің бастауымен халық бұқараның ортасынан ашылу керек. Мұнан былай жалдаптар, саудагерлер кооперативі болмасын, елде тек халық бұқараның кооперативі болсын. Осыны елге жақсы түсіндіру керек. Бұл жеңіл жұмыс емес, бұл жұмысқа елдегі Кеңес партия кәсіпшілер ұйымдарының белсене ат салысу керек.

Қазақ ішінде кооперативтің күшеймеуіне бір себеп – қаржының кемдігі. Кооператив ұйымының түп қаржысы мүшелердің жарнасынан жиналады. Мүшелер жарна бізде әрі аз, әрі уақытында жиналмайды. Оның үстіне үкіметтің беретін жәрдемі де аз. Кооперативтің қаржысын молайту үшін:

1) Кооператив ұйымының ауқатты мүшелерінен алатын жарнаны көбейту керек;

2) Жарна төлей алмайтын кедейлердің жарнасы кооператив қорынан берілсін. Мүшелік жарналардың уақытымен жиналауына күш салынсын;

3) Үкіметтің кооперативке беретін жәрдемі шамадан келгенше көбейтілсін;

4) Ауылдың қаладан қашықтығы, бытырандылығы, қатынастың нашарлығы ескеріліп, шаруашылық кооперативке қарызға, несиеге берілетін ақшаның, малдың, машина-сайман төлеу срогы ұзайтылсын, қарызға-несиеге берілетін бұйымының ақшаның төлеу срогы қысқа болғандықтан бұған дейін кооператив ұйымдары қаржысын молайта алмай, дұрыс пайда істей алмай келді. Көбіне қарызын уақытында төлей алмай кейбір кооператив ұйымдары жабылып қалып жүр.

Оның үстіне ауылда кооперативтің күшеюіне кеңес, сауда ұйымдарының барынша жәрдемдесу керек. Бұлардың ауылда істейтін саудасын алдымен елдегі кооператив ұйымдары арқылы жүргізу керек, кооператив ұйымдары бар жерлерде контор агенті сияқтылардан безу керек. Кооператив ұйымы бар жерлердегі контор агенттер кооператив ұйымдарына жол бермей, кооператив ұйымдарының нашарлауына себепші болады.

Мемлекет ұйымдары елдегі саудасын кооператив арқылы жүргізсе, өзіне де, кооперативке де пайда. Бұған дейін кейбір сауда ұйымдары ел ішіндегі саудасына кооператив ұйымдарын да, агенттерін де қатар жұмсап келді. Бірақ агенттерге ақшаны көбірек берді. Бұл күйде «жұмысты толық орындамай» деп кооперативке өкпелеу қате. Агенттерге тиым салынып, кооперативке қаржыны мол берсе, кооператив мемлекет ұйымдарының жұмысын толық орындайды.

Кооперативтің күшеймеуіне бір үлкен кедергі – елде іскер, таза қызметкердің кемдігі. Іскер қызметкер даярламай кооператив алға баса алмайды, кооператив қызметкерлерін курс ашып даярлау керек. Әзірше кооператив қызметкерлері жетістіру үшін іскер партия мүшелерін ауылға кооператив жұмысына жіберу керек. Бұл адамдар ауылға барғанда бір жағынан кооператив жұмысын күшейтсе, екінші жағынан ауылдағы партия жұмыс басшылық етеді. Жалғыз бұл жұмыс емес, ауылдағы басқа жұмыстарға да жәрдемі тиеді. Міне менің әзірше айтатын пікірім осы.

Еңбекші қазақ. – 1926. – 23 ноябрь.– №260 (697). Араб графикасы.

№71
Мақта өсіруге қажетті су шаруашылығын дамыту туралы «Қазақстанда жер суландыру жұмысы» мақаласы

Жер суландыру жұмысының керек екені, Қазақстанның көп жерінде сусыз тіршілік жоқ екені белгілі.

Сырдария, Жетісу, Қарақалпақта соғыстан бұрын суғарылып егілетін жердің ұзын саны 920 мың десе шамасында еді. Енді өткен 1926 жылдың ішінде бұл үш губернияда суғарылып егілген жердің саны 575 мың десе болып отыр. Мұның себебі: неше заманнан бері елдің өз күшімен қазып шығарған тоғандары бұзылып бұрынғыдай жеткілікті мөлшерде су бере алмағандығынан болған.

Бұдан Қазақстан шаруашылығына бір кемшілік келсе, жалпы Кеңестер одағының кездеме тоқитын фабриктері мақтаны шет мемлекеттерден қымбат бағамен алдырып, екі зиян әкеліп отыр.

Қазіргі мақсат – мемлекет су шаруашылығын неғұрлым тез өсіру, олай болса халық өз әуенімен, өз күшімен шамасы келгенше істей берсін деп қарап отыруға болмайды, сондықтан халыққа үкімет тиісті жәрдем беріп, жер суландыру жұмысын қолға алулы.

1926 жылғы жоспар бойынша 46 мың десятина мақта өнуге тиіс еді. Одан арттырып 52 мың десятиналық мақта ектіріп отыр. Мұнымен біз керегіміздің бәрі өтерлі деп отырғанымыз жоқ. Бұл жөнде кемшіліктеріміз де, керегіміз де толып жатыр. Міне осындай кемшіліктерді түзетіп, жер суландыру жұмысын күшейту үшін үкімет жәрдемі: Сырдарияға 1 миллион 837 мың 800 сом, Жетісу губерниясына 182 мың сом, Қарақалпаққа 358 мың сом, бұлардан басқа Орта Азиямен байланысқан тоғандарға жұмсалатын ақшаның саны 2 миллион сом.

Биылғы жылы Мырзашөлді суландыру жұмысы басталғалы отыр. Мырзашөлдің жұмысы 7-8 жылға созылса керек. Жетісу жерін суландыру ісіне керегінше ақша берілмеген.

Жоғарғы айтылған жоспар жасалған кезде Жетісу темір жолын жүргізу деген сөз жоқ еді. Енді жол мәселесі шешілген соң Жетісу жайы қаралмақшы болып отыр. Сонда кейін лайықты ақша берілуге тиіс. Жетісу темір жолы Семеймен ұштасатын болғандықтан Семей губерниясында да жер суландыру мәселесі тууға тиіс, туып та отыр. Бұдан басқа да Қазақстан Орталық аткомның 3-нші жиылысы шығарған қарары бойынша Қазақстанның басқа губернияларында суландыру ісін қарастыру керек. Қазақстанның бірсыпыра

жерлерінде суландыру ісі керек емес деп жүрген біраз жолдастардың пікірі дұрыс емес. Ресейдің Самара, Саратов секілді қара топырақты жерлерін суландыру керек екені анықталған. Бұлардан қазақ жері артық деуге болмайды. Қазақ жерінде болсын, бүкіл Ресейде болсын, жұт, ашаршылық секілді апаттардың бәрі де құрғақшылық салдарынан болып отыр. Мұндай апаттан аман болудың мықты шарасы жер суландыру. Сондықтан бұл жұмысқа шұғыл кіріспей болмайды.

Еңбекші қазақ. – 1927. – 12 январь. – № 9(737). Араб графикасы.

№72
Губерниядағы күрделі мәселелерді қарастырған «Сырдарияның III губерниялық партия конференциясы» мақаласы

Губерниялық партия конференциясының бітірген жұмыстары көп. Бәрін бір мақалаға сиғызу мүмкін емес. Сондықтан ірі-ірі жұмыстары жайынан ғана жазып өтпекпіз.

Конференция күрделі мәселелердің бәрін де шешті деуге болады. Жікшілдік салдары мен көңілдегідей іс істей алмай келген Сырдария губерниясында бұл жолы қаралған мәселелер аса маңызды болды. Мәселен ауылды кеңестендіру, ауылда партия ұйымы түзеу, кооператив жұмысын көркейту жайы осы конференцияда түзу шешілді. Ауылды кеңестендіру мәселесін қарағанда губерниялық конференция III пленумның жолын түзу деп тауып, тұрған елдің жағдайына қарай мынадай екі түрлі жаңа жоба қосты:

1) Егіндік, пішіндік жерлерді меңгеріп бөлу жайындағы декретке Сырдариядағы жоңышқалық жерлермен үлкен бауларды да бөлу реті кіргізілсін;

2) Бұл декрет Қазақстандағы өзбек арасына да жүргізілетін болсын.

Жер мәселесі Сырдарияда Қазақстанның басқа губерниялырынан гөрі өзгерек Сырдарияда бұрыннан жерді меншікті мүлік қылып алғандар бар. Бұл қалып жалғыз отырықшы орыс, өзбек елдерінде ғана емес, қазақ арасында да ілгеріден болып келген. Бұл патша заманынан қалған мирас қой. Өзбек кедейлері болсын, қазақ кедейлері болсын күні бүгінге шейін байлар мен ортақтасып, я солардың малайы болып дүн елтіп жүр.

Ілгеріде жүргізілген жер өзгерісі – қазіргі жерге орналастыру жұмыстары бұл іске өзгеріс кіргізе алған жоқ. Өзбекстанда болған жер өзгерісі сипайлас Сырдария кедейлерінің де құлағын елеңдетіп отыр.

Ташкенттің қазақ уезіндегі кедейлерді жоғарғы айтылған декретті тезиске асыруын сұрап, жоңышқалық пен бауларды да бөлуді керек деп уездің Аткомге күнде келіп отырғаны мәлім.

Сырдария губениясында шабындық аз болады. Бұлардың шабындығы – жоңышқа. Міне, бұл жоңышқалық жерлерде байлардың қолына жиналған.

Конференцияда жете тексеріліп қаралған мәселенің бірі – ауылда партия құрылысы жайынан болды. Сырдарияның партия ұйымы бұрын ала-құла еді, бұрын онда партияның сапасын арттырудан көрі мүшелерінің санын көбейтуге тырысқан.

Сырдария жікшілдік күшті болғандықтан партияға алынғандардың бірсыпырасы сол жікшілдік бетімен өтіп отырған. Міне, осындай себептермен ауылда партия құрылысы түзу бола алмаған. Осы айтқандары еске алып, III конференция өлкелік комитетінің III пленум қарарына қосылып, ауылда партия түзеу турасында мынадай жобалар көрсетті:

1) Ұялар осы күндегі ауылдағы лайықтанып ашылсын. Ауылдағы партия мүшелерге саяси білім үйрету жұмысы тез істелсін. Мұның үшін саяси мектептердің саны көбейтілмеуі керек. Партияда кедей табы көбеюі үшін бұдан былай, партияға кедейден, орташаның іс жүзінде көзге көрінген белсенділерінен алынсын. Ауыл коммунистерінен белсенді азаматтар шығару, оларды жұмысқа салдыру жағы ескерілсін. Ауылдағы партия ұялары мен қатынас бұдан былай қағазбен болмай, іске жетік нұсқаушылар арқылы болсын деді.

Конференцияда қаралған ірі жұмыстың бірі – ауыл халқын кооперативке кіргізу мәселесі еді. Өткен жылдарға қарағанда Сырдария кооператив істері не дәуір ілгерілген екен. Тұқым үлестіретін ұйымдар 33-тен 48-ге жеткен. Мұның іс жүргізетін жылдық сомасы 1 660 000 сомнан 3 759 329 сомға жеткен. Тұқым кооперативі мұндай болғанымен басқа түрдегі кооперативтерде кемшілік бар көрінеді. Мәселен, ауылдық шаруа кооперативі. Мұның кемшілігі – дұрыс басшылықтың жоқтығынан, екінші – кооператив мүлкін ішіп-жеушілердің көбейгендігінен болған.

Сырдарияда бұлардан басқа тағыда жер суландыру кооперативі мен мақта егу кооперативі бар. Бұлар үкіметтің жәрдемі арқасында жақсы болған, саны да артып отырған. Жер суландыру кооперативінің саны губернияда 70-ке жетіп, мүшелері 40 000-нан асқан. Мақташылық кооператив саны 41-ден асып, мүшелері 23 654 болған. Бұлардың көркеюіне тағы бір себеп Сырдария елінің тұрмысы сумен, мақтаға байланысқандықтан.

Конференцияда қаралған мәселелердің ішіндегі маңыздысы – Сырдария партия ұйымдарының ішкі тұрмысы болды. Өткен жылы Сырдарияның партия ұйымдары өлкелік партия комитетінен «Сырдария партия ұйымдарында жікшілдік күшті, кедейлер партияда аз» дегендей сын алып еді. Сырдария ұйымдары бұл аурудан жаздай құтыла алмай келген болса, мынау III конференцияда біз аз жазылғанын көрдік. Бұл аурудан жазылмауына себеп болған нәрсе – өлкелік партия комитетінің жолы тұралығынан еді.

Губком мен губерниялық бақылау комиссиясының тұралығы арқасында жікшілдік біраз жойылған, партияда кедейлер көбейіңкіреген. Бірақ Сырдария ұйымында бүкіл Қазақстандағы жіктердің «оңшыл», «солшыл» түрлері әлі де жойыла қойған жоқ. Мұның белгісі екінші конференцияда-ақ білінген еді. Алғашқы кезде талас пәлендей орынға адам сайлау жөнінде болып басталған. Кейінгі кезде губком мүшелерінің біразы жауапты хатшы Помпин жолдас демалысқа кеткенде талас бұрынғыдан да күшейіп, губкомның қалған мүшелері өздерін жақтайтын адамдарды сайлау тырысқан, өз адамдарын ауылға шейін жібермекші болып, ауыл кеңестерінің бастықтарын да алмастыра бастаған.

Мұның түбі Шаян оқиғасына келіп соққан. Губком бюросының ішінде болған мұндай күрес губком істеріне де зор кесірін тигізсе де, губком бір талай жұмыс бітіріп, партия жолын тұра жүргізіп, III конференцияға қарсы губерния ішіндегі жұмыстарды ретке салған. Мұны кооперацияның әр мәселеге іс жүзінде қарағандығы, мұнда жікшілдіктің болмағандығы, ауыз бірлігі көрсетіп отыр. III

конференция ірі-ірі мәселелерді көңілдегідей қылып партия жолымен шешіп отыр. Сырдария ұйымы бұрынғы ауруына иығып, III пленум көрсеткен мәселелерін іс жүзінде жүргізе алатындығын конференция қаулыларынан көріп отырмыз. Ендігі міндет – конференцияның қорытынды қаулыларын іске асыру болу керек.

Еңбекші қазақ. – 1927. – 31 январь. – №24 (752). Араб графикасы.

№73
Қазақстандағы өнерлі кәсіптің өткені мен болашағы жайындағы «Қазақстанның өнерлі кәсібі» мақаласы

Ұлы Октябрь төңкерісі еңбекші тапқа азаттық жолын ашты. Ресейде байлар үкіметі құлады, кеңес үкіметі – еңбекшілер үкіметі орнады. Міне сол Ұлы Октябрь төңкерісіне 10 жыл толды. Осы 10 жыл ішінде қаншаға жұмыс бітті, негізгі мақсатымызға қаншама жақындадық, келешегіміз қандай? Октябрь 10 жасқа толғанда арттырмай, кемітпей 10 жылдың ішінде істеген жұмысымызды есепке алып баға беруіміз керек.

Ресейдің патша үкіметі тек алпауыттардың, ірі кәсіпші байлардың ғана пайдасын көздеп қалың еңбекші бұқараның, бұратана ұлттардың мұң-мұқтажына көңіл бөлген емес. Байлардың, алпауыттардың орнатқан шаруасы, кәсіби жиынгер соғысында мықтап бөлінді. Кеңес үкіметі орнаған кезде өнерлі кәсіп, ауыл шаруасы нашарлап қалған еді.

Жан-жағымыздан жау қамап тұрғанда кеңес елінің еңбекшілері бір жағынан жауына дайын тұрса, екінші жағынан әлеуметтік шаруасын құру өнерлі кәсібін күшейте берді.

Өнерлі кәсіпті күшейту жағдайы әсіресе Қазақстанда қиын еді. Патша үкіметі Қазақстанның байлығын тек ішкі Ресейге тартуды білді, Қазақстанның өз жерінен зауыт-фабрика салмады. Қазақстан елінің мұң-мұқтажымен есептеспеді. Өнерлі кәсібі болмаған соң қазақтан инженер, техник сияқты мамандар, өнерлі жұмыскерлер шыға алмады. Оның үстіне Қазақстан тек 1920 жылы ғана автономиялы республика болды. Қазіргі Қазақстан елі тек 1925 жылы басын қосты.

Бүкіл кеңес елімен, бүкіл жер жүзінің еңбекшілері мен ұлы октябрьдің 10 жылын тойлағанда біз тек 7 жылда істеген жұмысымызды алға тартамыз. Қазақ елінің патша үкіметінің, оның бер жағында ақтардың құлдығынан құтылып өз алдына отау тігіп кеңес елінің бірі болғанына, іргелі ел болып кәсібін, шаруасын күшейтуге кіріскеніне тек 7 жыл болды.

Сол 7 жылдың ішінде істеген жұмысымыздың есебін жасап, келешегімізді болжағанда, көбінесе Қазақстанның өлкелік, жергілікті өнерлі кәсібін сөз қылмақпыз.

Патша үкіметі қазақ даласынан тек өз пайдасын шығаруды білген. Қазақ даласының өнерлі кәсібін күшейтуді ойламаған. Кен байлықтарын көбінесе байларға берген. Байлар қазақ байлығын көп шығын шығармай пайдасына асырудың амалын істеген. Машинадан да жұмыскер еңбегі арзанға түсетін болған соң машина істейтін жұмыстарды жұмыскерлерге істеткен. Сондықтан байлар Қазақстанда негізді зауыт-фабрика орнатпады. Мұның салдарынан, Ридер

мен Атбасар зауыттарынан басқа жердегі кәсіп орындары бытыранды, әр біреуі әр жерде, машина-сайманы, басқа жабдығы жеткіліксіз болып қалған. Мұндай алды-алдына тарыдай жаман бытырап жатқан ұсақ кәсіп орындарын басқару, тәртіпке салып күшейту өте қиынға соғады.

Бірақ, Қазақстанның кәсіп орындары бытыранды, ұсақ болса да, ол уақыттағы Ресей шаруасынан көрнекті орын алып Ресей үкіметіне көп пайда келтіріп тұрушы еді. Мәселен: Қазақстанның балық кәсібінен жылына 6 миллион сомдық 8 миллион пут балық өнуші еді. Қазақстан балығы ішкі Ресей базарланынан асып шет мемлекеттерге (көбінесе Румынге, Юнанға) шығарылып жүрді.

Патша үкіметі тек ішкі Ресей байларының пайдасын көздеді, бұратана, отар елдердің мұң-мұқтажын елемеді.

Октябрь төңкерісі арқасында құрылған кеңес үкіметі шаруасын күшейтуге әр ұлтқа ерік берді. Басқа елдермен қатар Қазақстан өнерлі кәсібінің күшеюіне де жол ашылды.

Соғыстан бұрын өзі шағын Қазақстан өнерлі кәсібі (соғыстан бұрын жылдық өнімі 23 817 000 сомдық еді) жиянгер соғысы, ел соғысы кезінде мықтап бөлінді. Қазақстан өнерлі кәсібі күшеюге бет аларда (1922 жылы) Қазақстанда тек бірнеше жүріп тұрған кәсіп орны бар еді. Олардың жылдық өнімі 5 629 000 сом шамасы еді. Онан кейін де алғашқы кезде Қазақстандағы өнерлі кәсіптің өз қаржысы болмады. Қазақстан бюджетінің қаржысы мардымсыз болды. Басқару жұмысы дұрысталмаған. Басқару жұмысы дұрысталмаған соң қай кәсіпке қанша ақша беруге болатыны анықталмады.

Сондықтан алғашқы жылдары Қазақстанның өнерлі кәсібі көңілдегідей күшее алмады.

Халық шаруасының орталық кеңесіндегі мағлұматқа қарағанда 1921, 1922, 1923-нші жылдарда Қазақстан өнерлі кәсібін күшейтуге берілген ақша бірнеше жүз мың сомнан аспайды. Әрине, ондай аз ақшамен Қазақстан өнерлі кәсібін көңілдегідей күшейтуге болмады.

Халық шаруасын, оның ішінде өнерлі кәсіпті күшейту үшін мемлекет бюджетінен де, жергілікті бюджеттен де ақша алу керек болды.

Соңғы жылдарда Қазақстанның өнерлі кәсібін күшейтуге мынадай қаржы берілді:

1923-1924-нші жылы 40 000 сом;

1924-1925-нші жылы 1 159 000 сом;

1925-1926-ншы жылы 8 708 000 сом;

1926-1927-нші жылы 14 067 000 сом.

Бұған қарағанда Қазақстан өнерлі кәсібіне берілген қаржы жыл сайын көбее берген, өнерлі кәсіпке берілген ақша көбеюмен қабат өнерлі кәсіптің өнімі артып маңызы күшейген.

Соғыстан бұрынғы ақшаның құны мен есептегенде Қазақстан өнерлі кәсібі өнімінің артуы мынадай:

Қазақстандағы, орталық үкіметтің қарауындағы кәсіп орындарының өнімі: 1922-1923-нші жылы 3 597 000 сом болса, 1926-1927-нші жылы 5 912 000 сом, 1922-1923-нші жылғыдан 64% артқан.

Қазақстанның орталық үкіметіне қарайтын кәсіп орындарының өнімі: 1922-1923-нші жылы 930 000 сом болса, 1926-1927-нші жылы 6 106 000 сом, 1922-1923-нші жылғыдан 6,5 есе артқан.

Губерниялық, уездік мекемелерге қарайтын кәсіп орындарының өнімі:

1922-1923-нші жылы 495 000 сом болса, 1926-1927-нші жылы 3 669 000 сом, 1922-1923-нші жылғыдан 7,5 есе артқан.

Қазақстандағы жалпы өнерлі кәсіптің өнімі: 1922-1923-нші жылы 5 022 000 болса, 1926-1927-нші жылы 15 687 000 сом, 1922-нші жылғыдан 3 еседен артығырақ көбейген.

Қазақстанда социалдық негізіне құрылған өнерлі кәсіп күшеюмен қабат Қазақстан жұмыскерлерде көбейіп келеді Қазақстандағы орталық үкіметке қарайтын кәсіп орындарындағы барлық жұмыскер: 1924-1925-нші жылы 3 444, қазағы 1 402 болса, 1926-1927-нші жылы барлық жұмыскер 4 733, қазағы 1 545.

Қазақстанның орталық үкіметіне қарайтын кәсіп орындарындағы барлық жұмыскер: 1924-1925-нші жылы 1 942, қазағы – 229 болса, 1926-1927-нші жылы барлық жұмыскер 2 306, қазағы 535.

Губерниялық, уездік мекемелерге қарайтын кәсіп орындарындағы барлық жұмыскер: 1924-1925-нші жылы 824, қазағы 289 болса, 1926-1927 жылы барлық жұмыскер 1 816, қазағы 325.

Қазақстандағы кәсіп орындарындағы барлық жұмыскер: 1924-1925-нші жылы 6 121, қазағы 1 927 болса, 1926-1927-нші жылы барлығы 885, қазағы 2 406.

Бұл есепке қарағанда жалпы жұмыскер саны арту мен бірге қазақ жұмыскерлерді көбейіп, қазақ кедейі зауыт-фабрикке араласып келеді. Сол сияқты әйелдерді аздап зауыт-фабрика жұмысына қатыса бастады.

Бірақ, бұрынғы ата салтынан, ескі әдет-ғұрпынан арылмаған қазақ әйелі зауыт-фабрика жұмысына әлі болса онша ынталы емес. Қазақ әйелдері арасында мәдениет-ағарту жұмысын күшейтіп бұл кемшілікті жою керек. қазақ әйелі өндіріс-кәсіп жұмыстарына қатысқанда ғана толық азаттық алмақ. Қазақ кедейін зауыт-фабрика жұмысына араластыру жөнінде істелетін жұмыстар әлі көп.

Ендігі жерде қазақ жұмыскерлерін көбейтумен қатар оларға өнер үйретіп, қазақ кедейінен зауыт-фабрика жұмысына араластыру жөнінде істелетін жұмыстар әлі көп.

Ендігі жерде қазақ жұмыскерлерін көбейтумен қатар оларға өнер үйретіп, қазақ кедейінен өнерлі жұмыскерлер дайындауымыз керек. бұл мақсатқа жету үшін қазірден зауыт-фабрика өнерін үйрететін мектептер ашылып жатыр. Қазақ жұмыскерлерінің орталық губерниялардағы зауыт-фабриктерге өнер үйренуге жіберілгендер бар. Фабриктің өзінде маман оның үстіне зауыт орыс жұмыскерлері қазақ жұмыскерлеріне өнер үйретеді.

Қазақстан өнерлі кәсіптің қоры

Өнерлі кәсіптің күшею үшін, оның жеткілікті шикі қоры болу керек. Ол қор бізде аз емес. Қазақстан шаруашылығының негізі – ауыл шаруасы. Ауыл шаруасының дені (60%) мал шаруасы, онан қала берді егін шаруасы, мал шаруаамынан өнерлі кәсіпке керек тері-терсек, жүн-жабағы өнеді. Егін шаруасынан астық, майлы ұрық, мақта сияқты мата тоқитын егіс өнеді. Оның үстіне Қазақстанда тас көмір, түрлі метал, мұнай, алтын, тұз сияқты жер кені де көп. Қазақстан өнерлі кәсібі осы шикі қордың ыңғайына қарай күшеймек.

Халық шаруасының Ресейлік кеңесі соңғы пленумда, әр өлкеде жергілікті шикі байлықты іске асыратын өнерлі кәсіпті күшейтуге қарар қылды. Мәселен: Қазақстанда тері-терсек, жүн-жабағы мол. Олай болса Қазақстанда алдымен соларды пайдаға асыратын былғары, шұға зауыттары көбейтілу керек. Олай болса қандай ауданнан қандай өнерлі кәсіпке қорта білетінін зерттеп, өнерлі кәсіпті соған қарай күшейтуіміз керек. Қазақстанның мал шаруасынан, егін шаруасынан жылма-жыл өнетін шикі байлық мынадай:

1. Ірі мал терісі – 817 000;
2. қой терісі – 3 772 000;
3. Жүн:

Қазақы қой жүні – 10 422 тонна[157];

Түйе жүні – 1 829 тонна;

Биязы шүлен қой жүні – 167 тонна;

4. Ешкі түбіті – 132 тонна;
5. Мақта – 70 000 десятина шамасы;
6. Май шығатын ұрық – 66 830 тонна;
7. Кенеп – 35 тонна;
8. Темекі – 1 217 тонна;
9. Опиум – 66 тонна.

Қазақстанның өнерлі кәсібі өзіне керек шикі бұйымды жергілкті шикі байлықтан алады. Бірақ сол жергілікті шикі байлық толық пайдаға асырылмай жатыр.

1925-1926-ншы жылы: ірі мал терісінің 18%-і, қой терісінің 4%-і, жүннің 3%-і, майлы егістің 8%-і, темекінің 40%-і пайдаға асырылған. 1926-1927-нші жылы: ірі терінің 26%-і, қой терісінің 3%-і, жүннің 3%-і, майлы егістің 7%-і, темекінің 60%-і пайдаға асырылған.

Оның үстіне жазғытұрғы қозы күземінің жүні көбінесе есепке алынбайды. Сауда ұйымдары қозы күземінің жүнін толық жинамайды. Бұл жүннің өзі дұрысында 189 мың путтан кем болмаса керек. Қозы күземінің жүні ең қадірлі жүн. Қозы күземінің жүні биязы шүлен жүннен көп кем болмайды. Қозы күземінің жүнін дұрыс пайдаға асырса, Қазақстанның шұға фабриктері биязы шұға толық шығарар еді.

Сол секілді тері-терсек толық пайдаға асырылмайды. Тері-терсектің зауытқа тек 26%-і кетеді. Тері-терсектің көбі жай иішілердің, ауыл шаруасының өзінде қалып ауыл шаруасының керегіне асады.

Ауыл шаруасына былғары, қайыс сияқты тауарды жетістіріп қол өнершілерінен алатынын зауыт-фабриктен берсек, иішінің шаруаның қолында қалатын тері-терсекті пайдаға асырар едік. Бірақ, мұның үшін зауыттың істеп шығарған былғарысының жай иішінің істеген былғарысынан әрі жақсы, әрі арзан болуы керек.

Бұл айтылғандарға қарағанда былғары, шұға кәсібіне жетерлік шикі байлық мол. Оны пайдаға асыру үшін зауыт-фабриктерді көбейту керек.

Рас, бүкіл Кеңестер Одағын алғанда жүн-жабағын мен тері тек әлі де жеткіліксіз, олай болса жаңадан зауыт-фабрика салмай қазіргі бар тұрған зауыт-

[157] Тонна 62 пұт шамасы.

фабриктерді үлкейтіп Қазақстанның өзінен артылатын жүн-жабағасын, тері-терсегін соған берсек қайтеді? Бірақ бұл пікір дұрыс емес.

Ел шұға, былғары тауарларына өте мұқтаж. Құр бұрынғы фабрика-зауыттарды үлкейтумен ел мұқтажы толық өтелмейді, жаңадан зауыт-фабриктер керек. елдің, әсіресе, шикі байлықты өндіретін елдің мұқтажының дұрыс өтелуі үшін, тауардың да, тауар істелетін шикі байлықтың да арзанға түсуі үшін зауыт-фабриктің, алдымен шикі байлықты өндіретін өлкелерде салынуы керек. ондай өлкенің бірі – Қазақстан.

Тері-терсек, жүн-жабағы іргеде, қазақтың өзінде зауыт-фабриктен шыққан тауар өтімді, базарда қасында. Олай болса Қазақстан зауыттарынан өнген тауар әрі көп, әрі арзан болуға тиіс, бірақ іс жүзінде Қазақстанның зауыт-фабриктері бұл жағынан ақсап отыр. Машина-сайманы, жұмысы тәртіпке салынбаған. Сондықтан онан шыққан тауар әлі де арзан емес. Келешекте бұл кемшілікті жойып арзан тауар істеп шығару керек.

Жоғарыда айтылған шикі байлықтардан басқа соңғы жылдарда Қазақстанда мақта шаруасы күшейіп келеді. Биыл 70 мың десятина мақта егілді. Мұнан басқа Қазақстанда майлы ұрықты егістер көбееді. Биыл бір жарым миллион путтай майлы ұрық жиналды. Майлы ұрықты егіс көбею мен қабат май шығатын зауыттар көбейіп келеді.

Келешекте тоқыма кәсібінен көрнекті орын алатын Қазақстан байлығының бірі кендір шөбі. Кендірден түрлі мата тоқуға болатыны анықталып отыр. Осы күні кендір шөбін пайдаға, кендір шөбін қолдан егу шарасына кірісіліп жатыр.

Бұлардан басқа Қазақстанда орман байлығы аз емес. Келешекте Қазақстанда кен кәсібінің күшеюі анық. Кен жағына келгенде Қазақстан жер жүзіндегі мемлекеттердің қай-қайсысы мен де таласа алады. Орал-Ембі ауданында көзге көрініп тұрған 120 миллион пут мұнай бар, зерттелмей, көзі шығарылмай жатқаны 6 миллиард пут шамалы. Зерттелген тас көмірдің өзі 400 миллиард пут шамасы болады. Алтын, күміс, тұз, селитра секілді кендер де аз емес.

Қазақстанның қазіргі өнерлі кәсібі

Бүкіл кеңестер одағында өнерлі кәсіп қазір соғыстан бұрынғы патшасынан асып отыр, Қазақстанның өнерлі кәсібі әлі соғыстан бұрынғы патшасына жеткен жоқ. Оның себебі: жоғарыда айтқандай Қазақстанның өнерлі кәсібі бұрын да негізді емес еді, машина-сайман, жабдығы кем болды, оның үстіне соғыс уақытында көбі тозып істен шықты.

Алтын, балық кәсіптеріндегі машина-саймандар жарма-жары тозды. Тұз, метал, тағам кәсіп орындарындағы машина-саймандар 40% тозды. Ағаш зауыттары мен кездеме фабриктерінің машина-сайманы 30% тозды. Химия зауыттарының сайманы 25% тозды. Бірсыпыра кәсіп әсіресе кен кәсібі көп қаржы жұмсамаса қайтадан күшее алатын болмады. Ондай көп қаржыны Қазақстанда орталық үкімет те кезінде таба алмады. Оның үстіне Қазақстан аштыққа ұшырады. Мұның салдарынан Қазақстанның өнерлі кәсібіне уақытымен жеткілікті қаржы бере алмадық. Сонда да Қазақстанның өнерлі кәсібі көріне күшейіп отыр. Қазақстан өнерлі кәсібінің өнімі 1922-1923-нші жылы 5 миллион 22 мың сом болса, 1927-нші жылы 15 миллион 680 мың сомға жетіп 312% өсіп отыр.

Оның үстіне Қазақстандағы өнерлі кәсіптің дені – мемлекет қолындағы социалдық негізге құрылған өнерлі кәсіп.

1926-1927-нші жылы Қазақстандағы барлық өнерлі кәсіптің 81%-і мемлекет қолында, 7%-і кооператив ұйымдары қолында, тек 12%-і ғана жай адамдар қолында.

Қолөнерлі кәсібі мен жай адамдар қолындағы өнерлі кәсіп көбінесе ауыл шаруасынан өнетін шикі байлықты іске асырады. Бұлар, көбінесе ұн тартатын кішкене дермендер.

Бүкіл Қазақстанның өнерлі кәсібі бүкіл халық шаруасының 14,4%-індей, қазір соғыстан бұрынғы пардасының 78%-іне жетін отыр.

Көп ақша жұмсалып, басқару жұмысы жаңа жолға қойылғаннан кейін Қазақстан орталығына қараған кәсіп тез күшеюге бет алды. Жергілікті өнерлі кәсіп те көп қаржы жұмсалып, өндіріс өлке етілгендіктен, кәсіп сомасы көбейтілгендіктен күшейіп отыр.

Зауыт-фабрикті жөндеп, жаңадан зауыт-фабрик салып өндірісті арттыруға жұмсалған ақшаның есебі мынадай:

Алтын кәсібіне берлген ақша: 1923-1924-нші жылы – 15 мың сом болса, 1926-1927-нші жылы – 325 мың сом.

Тұз кәсібіне берлген ақша: 1925-1926-ншы жылы – 90 мың сом, 1926-1927-нші жыл 128 мың сом.

Қорғасын кәсібіне берілген ақша: 1926-1927-нші жылы – 70 мың сом.

Былғары кәсібіне берілген ақша: 1924-1925-нші жылы 120 мың сом, 1926-1927-нші жылы – 385 мың сом.

Балық кәсібіне берілген ақша: 1923-1924-нші жылы – 30 мың сом, 1926-1927-нші жылы – 270 мың сом.

Басқа кәсіптерге берілген ақша: 1924-1925-нші жылы – 29 мың сом, 1926-1927-нші жылы – 256 мың сом.

Қазақстанда жаңадан салынатын зауыт-фабриктердің бір үлкені Семейдегі шұға фабригі. Бұл фабриктің тек өзінің салуына 3,5 миллион сом ақша шығарылады. Фабрика жылына бір миллион метр шұға тоқып шығарылмақ. Бұл 1928-1929-ншы жылда салынып болады. Мұнан басқа Семейде жылына 100 мың ірі тері шығарылатын былғары зауыты салынады. Бұл зауытқа 800 мың сом шығарылады. Бұл да 1928-1929-ншы жылы салынып болмақ.

Бұлардан басқа Алтай метал кәсібі, Атбасар метал кәсібі күшейіп жатыр. Алтай кәсібін күшейтуге 6 жылдың ішінде 38 320 000 сом ақша жұмсалмақ. Қазірден 5 750 000 сом алынып орынды жеріне жұмсалды. Атбасарда метал кәсібін күшейтуге 10 498 000 сом ақша берілмек. Атбасар метал кәсібін күшейту жұмысы алдағы жылда аяқталмақ биыл Атбасар метал кәсібінен 2 000 тонна (бір тонна – 62 пут шамасы) мыс өнеді, алдағы жылда 5 000 тонна мыс өнбек. Әзірге зерттелген мыс кені …...[158] 10 жыл шығаруға жетеді. Соңғы уақытта бұл ауданда жаңадан түрлі мыс кендері табылып жатыр.

Қолөнері кәсібі

Шикі байлық мемлекет қолындағы зауыт-фабриктерден артылып қалатын болған соң Қазақстанда қолөнері кәсібі күшеюге бет алды.

[158] Дерек көзінде осылай, мыс кенінің атауы көрсетілмеген.

Қазақстандағы қолөнері кәсібінің 31%-і түрлі дайын азық істеп шығаратын кәсіп. 27% шамасы – балық кәсібі. 14%-і ұсташылық кәсібі. 12,5%-і былғары, аяқ киім дайындау кәсібі. Қалғаны басқа түрлі қол кәсібі.

Қазақстанда барлығы 32 291 қол өнершісі бар. Мұның 26,1%-і Ақмола губерниясында, 24,2%-і Орал губерниясында, 19,8%-і Семей губерниясында, қалғаны басқа губернияларда.

Қолөнершілерінің тек 12%-і ғана ұйымдасқан. Қолөнершілерін кооперативке ұйымдастыру алдағы үлкен жұмыстың бірі. Алдымен Арал теңізінің балықшыларын ұйымдастыру керек. арал теңізінде 3500 балықшы бар, оның 72%-і қазақ. 3 500 балықшының тек 710-ы ғана ұйымдасқан.

Қаржы жайы

Қазақстанның орталығына, губерниялық, уездік мекемелеріне қараған өнерлі кәсіп қаржысы өте аз. Машина-сайман, жабдығы тозған. Үдейі жаңғыртып, жөндетіп тұрмаса болмайды.

1926-жыл апрельдің 1-нде алынған есепке қарағанда Қазақстан өнерлі кәсібінің сомасы (капиталы) мынадай:

Алтын кәсібінің барлық сомасы – 732 000 сом;

Тұз кәсібінің барлық сомасы – 513 000 сом;

Қорғасын кәсібінің барлық сомасы – 84 000 сом;

Былғары кәсібінің барлық сомасы – 1 252 000 сом;

Жүннен мата тоқу кәсібінің барлық сомасы – 667 000 сом;

Балық кәсібінің барлық сомасы – 1 277 000 сом;

Химия кәсібінің барлық сомасы – 1 298 000 сом;

Басқа кәсіптердің барлық сомасы – 2 764 000 сом;

Қазақстан өнерлі кәсібінің барлық сомасы – 8 587 000 сом.

Шикі байлықтың, кеннің молдығына қарағанда бұл сома өте кем. Оның үстінде бұл соманың ішінде кәсіпке жұмсалмайтыны да көп. Сонда кәсіпке жұмсалатын қаржы басына тартсаң, аяғына жетпей кемшілік қылады.

Өнерлі кәсіптің қаржысын күшейту үшін 1927-1928-нші жылда зауыт-фабриктің машина-сайман, үй жабдығын түзетуге 2 962 000 сом, кәсіп (оборот) сомасын күшейтуге 1 210 000 сом берілмек.

Қазақстан өнерлі кәсіптің келешегі

Қазақстан өнерлі кәсібінің келешегі Қазақстанның шикі байлығына, кен байлығына байланысты. Бұл жөнде кеңестер одағының байлығы жөнді пайдаға асыра алмай келеді десек, ол уақытта Қазақстанның шикі баялығына, кен байлығына қол тимеген деуге болады. Пайдаға асыа білсек Қазақстанның шикі байлығы әлде неше жүз жылдарға жетеді. Оның барлығын пайдаға асыру өзіне бөлек үлкен мәселе, қазір алдағы 5 жылдағы өнерлі кәсіпті сөз қылайық. Өнерлі кәсіптің 5 жылдық жоспары бойынша 5 жылдың ішінде Қазақстан өнерлі кәсібіне негізгі капиталға 23 936 000 сом, оборот (кәсіп) капиталына 4 249 000 сом беріледі. Оның ішінде: 15 230 000 сомға жаңадан зауыт-фабрика, кәсіп орындары салынады. 8 706 000 сомға қазіргі бар зауыт-фабриктер үлкейтіледі, мұның ішінен 2 186 000 сом пәтер үйлер салдыруға жұмсалады. Бұл қаржылық мынадай орындардан беріледі:

1. Мемлекет бюджетінен – 15 776 000 сом;

2. Жергілікті бюджетінен – 3 288 000 сом;
3. Өнерлі кәсіптің өзінің – ----------
4. Жинаған қаржысынан – 1 028 000 сом.

Қалған қаржы басқа кірістерден беріледі.

Мұндай қаржы жұмсалғаннан кейін 5 жылдың ішінде өнерлі кәсібіміздің жалпы өнімі 132 499 000 сом болмақ.

1926-1927 жылғы жалпы өнім 9 812 000 сом, 5 жылдың ақырында 1931-1932-нші жылы жалпы өнім 37 914 000 сом болып 4 есе артпақ. Жұмыскер саны қазір 2 893 болса, 5 жылдың ақырында 7 556 болып 4 663 жұмыскер артпақ.

5 жылдық жоспарға қарағанда Қазақстанда өнерлі кәсіптің негізгі мақсаты ауыл шаруасының өнімін пайдаға асыру, кен байлығын пайдаға асыру болмақ.

Өнерлі кәсібіміздің кейбір тараулары халық шаруасын электірлендіру, машина-сайман жетістіру кәсіптерін күшейту болмақ.

Қазақстанда өнерлі кәсіптің күшеюіне бір жағынан ұйымдастыру жұмыстарының, қаржының кемдігі кедергі болса, екінші жағынан жол қатынастың нашарлығы кедергі болып келіп еді. Қазақстанның шикі байлығы мол аудандарын кәсіп ететін Түркістан-Сібір жолы және басқа салуға ұйғарылған жолдар салынғаннан кейін бұл кедергі де жойылмақ.

Қазақстанның пайдасыз жатқан байлықтары пайдаға асып өнерлі кәсіп тез күшеймек.

Қорытынды сөз

Октябрьдің 10 жылында Қазақстанда өнерлі кәсіпті күшейту ретінде не істелгені туралы есеп көрсеткенде, біз 7 жылдың есебін көрсетеміз. Қазақстанның өз алдына болғанына 7 жыл. Оның үстіне Ақмола, Семей губерниялары мен Қарақалпақ облысы 1925 жылы қосылды. Қазақстан елі жұтқа, аштыққа ұшырады. Мұның бәрі өнерлі кәсіпті күшейту жұмысына кезінде үлкен қамашау болды. Өнерлі кәсіп жұмысының құрытындысын жасағанда осы жағдайларды ескермей болмайды. Сонда да Қазақстанда өнерлі кәсіпті күшейту жөнінде көп жұмыс істеліп қалды.

Жұмыс жағдайы қанша қиын болса да коммунист партиясының, кеңес үкіметінің дұрыс басшылығы, қалың еңбекші бұқараның белсенділігі, жәрдемі арқасында Қазақстанның өнерлі кәсібі көріне алға басты, өнімі 3 есе артты. Орталық үкіметтің, партияның дұрыс басшылығы арқасында Қазақстан тұрақсыз шаруадан арылып, өнерлі кәсіпті ел болып кеңес елінің социалдық негізіне құрылған шаруасына бейімделеді.

Өткен уақытта жұмыстың қорытындысын жасағаннан кейін алдағы мақсаттарымызды да көрсетпей кетуге болмайды. Алдағы мақсаттар: өнерлі кәсіпті күшейген үстіне күшейту мен қабат еңбек өнімін қазіргісінен де арттыру, қазіргі зауыт-фабриктерді толық пайдалану. Өндірісті, басқару жұмысын тәртіпке салу, кәсіп өнімін жақсылау. Қалың бұқараға керек тауар істеп шығару. Тауарды, қалың еңбекші бұқараның әлі жеткендей қылып арзандату. Жұмыскерлерге жеткілікті пәтер үй жетістіру. Өндіріс кәсібіне тұрғын елдің жұмыскерлерін, әйелдерді қатыстыру. Жұмыскерлердің өнерін арттырып еңбек ақы мәселесін тәртіптеу. Өнерлі кәсіпті дұрыс басқару. Бұл мақсаттардың орындалуы оңай емес. Бұл мақсаттар, Қазақстанның қалың еңбекші бұқарасы,

партия, кеңесі, кәсіпшілік ұйымдары тегісінен ат салысқанда ғана толық орындалмақ.

Қызыл Қазақстан. – 1927. – №10-11 (66-67). – 32-43- б. Араб графикасы.

№74
Су шаруашылығының маңыздылығын дәлелдеген «Қазақстанда су шаруашылығының міндеті» мақаласы

Су шаруашылығының маңызы зор екенін де талас болмау керек. Ол бірінші жақтан қара шаруаның жерін суарып берсе, екінші жағынан Қазақстан түгіл барлық Кеңестер одағының шаруашылығында қатардан орын алады. Қазақстан мал, жер кәсібімен тіршілік қылатын ел. Мемлекет бюджетінің 88,4%-і ауыл шаруашылығына, 11,6%-і кәсіп шаруасына түседі (бұл цифр шаруашылық кеңесінің 1924 жылғы мағлұматынан алынды). Олай болса біздің партия, кеңес мекемелеріміздің алдында тұратын бірінші мәселе су шаруашылығы болуында талас жоқ.

Жұмыскер мен қара шаруаның одағы, қара шаруа алпауыттардың жерін қолына түгіл алған күні ғана табанын тап басады. Қазақстан жағдайында бұл жұмыстың орнына келуі, суарылған, оңды жерлерді еңбек ететін диқандарға берумен шешіледі. Олай болса үкімет жарамсыз жерді түгелімен жарайтын қылып, содан кейін қара шаруаға ұсыну керек.

Қазақтың көп уақытқа шейін шаруа түрі мал бағу болды. Патша үкіметі отаршылдық саясатын қолданып, қазақтың бар оңды жерін тартып алды, ыңғайсыз жерге қамады. Екінші жақтан надан қазақ елі қолдағы бар жерін пайдаланып көңілдегідей іске жаратпады. Құрғақшылықпен күресу шарасын істемеді. Жалғыз-ақ жиянгершілік соғыс алдында ғана жер кәсібімен айналысу жұмысы басталды.

Соғыстың әлегі, төңкерістің дауылы, 1921 жылғы жұт, аштық осылардың бәрі қазақ елінің көбін егін шаруасына үйретті. Әсіресе, Қазақстанның оңтүстік елі көшпелі тұрмысын отырықшылыққа айналып егін кәсібіне көбірек жұмылды.

Қазақстан тұрмыс ыңғайына, жер жағдайына қарап әлде неше ауданға бөлінеді. Соның біреуі Сырдария, Жетісу губерниялары, Қарақалпақ облысы. Бұл ауданның басқа Қазақстаннан өзгешелігі бар. Қазақстанда мақта егілетін аудан осы жақ. Мақтаның бағасының қандай екенін айтып қажеті жоқ. Бұл аудан ауыл шаруашылығының өте пайдалы жері екені жоғарғы дәлелдерден ашық көрініп отыр, бұл бірінші жағынан. Екінші жағынан Қазақстанның Орта Азия жақ шегінде отырған аудан болғандықтан Орта Азиямен де шаруашылық қатынасы күшті.

Сырдария губерниясында 21,5 миллион гектар[159] жер бар. Мұның 2,5 миллион гектары ғана өңді жер. Бұдан басқа 284 мың гектар қолдан өңделген жер бар. Мақта егілмей қарап тұрған жердің саны бір 1 250 000 гектар. Оның 40 мың гектары далада, 350 мың гектары Шардара ауданында, 40 мың гектары Отырарскийде, жүз мың гектары Сырдария мен Қазалы уездерінің маңында.

[159] Гектар 0,915 десятина.

Шардара мен даланың жерін зерттеп болдық. Оны өңдеу үшін жоба да жасалды. Ал, Сырдария өзенінің тармағы кететін жерлерде күріш егуге болатындығы дәлелденіп отыр.

Мақта егудің төмендегідей келешегі бар: бір шаруа үйге 6,5 гектар өңделген жер берілмек. Себілетін жердің 40%-і мақта болмақ. Осы түрімен аз жылда 155 мың күшті шаруасы бар үй жасамақпыз. Ол үйлер жылына 40 мың гектар жерге мақта екпек. Бір гектарға 20 путтан қойғанда, 40 гектардан 20 миллион пут мақта алынады. Ақшаға шаққанда 80 миллион сом болады.

Осы күні тоқыма кәсіп орындарында тоқылуға жұмсалатын заттардың жылдық есебі 22 миллион пут. Кеңестер одағының өз жерінен жылына 11,5 миллион пут-ақ мақта шығады. Қалған 11 миллион пут мақтаны шеттен сатып алады. Егерде біз мақта егісін көбейтсек, бір жағынан елдің шаруашылығын көтереміз де, екінші жағынан шет мемлекеттен мақта сатып алмайтын боламыз. Мұнымен қатар, түрлі кәсіп орындары ашылып, дикандардан өндіріс орнына кісі тартамыз.

Сырдарияда қазір бір үй орта есеппен 1,5 гектар мақта егеді. Бұл көңілді қанағаттандырмайды. Екінші жағынан жаңадан мақта шаруасына кісі тарта алмайды. Соның үшін оны көбейту керек.

Енді Жетісу губерниясына көшейік: Жетісуда 20 миллион гектар жер бар. Шойын жолдың жоқтығынан мал шаруасын орынша өркендеп, Қазақстан шаруашылығынан түрден орын ала алмайды. Жетісу жолы жүріп, Фрунзе қаласы мен Алматының арасында поезд қатынасы түскеннен кейін бұл губерния Қазақстанның шаруа жағынан мықты губерниясының біреуі болмақ. Жетісудің бір жақ шеті Орта Азия республикаларына тұтасады. Олармен қатынасы күшті болғандықтан Жетісуда мал шаруасына да, егін шаруасына да тез өсуге мүмкіндіктер бар. Жетісуда соғыстан бұрын 372 463 гектар жер өңделген екен. 1925 жылы 173 847 гектар жер өңделген.

Жетісу губерниясының Алматы уезі мен Жаркент уезі жер шартына қарай Сырдария губерниясымен сыбайлас. Соның үшін бұл уездердің шаруашылық түрі Сырдария ыңғайымен жүруі керек. Сырдарияда себілетіндер ол уездерде себілуі керек. Жаркент уезінде он жылдан бері темекі, кендір себу ісі басталып жүр. Шығысы жақсы. Әсіресе, Іле өзенінің бойында кендір өңді өседі. Олай болса Алматы мен Жаркент маңында өнерлі егістерді шығаруға болмайды деген пікірлер дұрыс емес. Жанындағы Орта Азияда өнерлі егістіктер егіліп жатқанда, Жетісуға олар әсер бермей қоймақ емес. Мұнымен қатар, Жетісуда мал шаруасын өсіруге де мүмкіндіктер көп.

Қарақалпақ облысы: Бұл облыста 22 миллион гектар жер бар. Бұл жердің соғыстан бұрын 87 мың десятинасы ғана өңделген. Қарақалпақтың мақта егуге ең қолайлы жері Арал теңізі жақ беті. Жиналған мағлұматтарға қарағанда өңдеуге қолайлы Шорақан округінде жарты миллион десятинадай жер бар. Амудария Сары қамыс арығынан су жіберген уақытта 40 жүз мың десятина жерді суаруға болады. Бұдан басқа Қоңырат округінің 2 жүз мың десятина жері суарылады. Мұның бәрін қосқанда жаңадан өңделуге жоба жасалған жердің саны бір миллион 2 жүз мың десятина. Су байлығына қарағанда, Қарақалпақ нағыз мақта егудің қордасы болатын жер.

Қысқасын айтқанда, Қазақстанның оңтүстік жақ беті қолдан суармаса көңілдегідей егістік бермейді. Егерде қолдан суарылатын болса, ол уақытта

маңызы өте зор. Соның үшін бұл жағына айырықша назар салмай болмайды. Орта Азияда су шаруашылығының қалай пайдаланылуы, әр республика өзіне керекті суды мол түрде тұтынуы қай жағынан болса да толғаусыз шешіле қоятын мәселе емес. Үкіметтің ел шаруасына жұмсайтын қаражатын далаға жібермеу үшін су шаруашылығын көркейтеміз дегенде, бізге ол туралы келешек үшін жоба жасап, сонымен істемей болмайды. Бұлай болған күнде су мамандығымен пайдалану, жерге орналасу жұмысын жандандыру, өнімді өсімдіктерді егу жұмысы бір орнынан тарап, ынтымақпен істелуі керек. Онсыз істен жеміс шықпайды.

Өткен жылда Орта Азияда болсын, Қазақстанда болсын, жер өңдеу мәселесі солғын қаралғандықтан егістік көңілдегідей болмады. Мәселен 1916 жылмен салыстырғанда 1923 жылдың егістігі 40-50% кеміп отыр. Бұдан бірінші жақтан шаруасы бөлінген ел іші пайда көре алмаса, екінші жағынан кәсіп орындарымыз мақтаға зар болып қалды. Соның үшін Түркістан ауданында мақта жұмысын өркендету ісіне 1923 жылдан бастап қатты кірісуліміз. Себебі бүкіл Кеңестер одағында Түркістан ауданынан мақта егісін мол беретін жер жоқ.

Жетісу, Сырдария, Қарақалпақтың – мақта егілетін жерлеріндегі шаруаларды егістік жерлерін қолдарынан суарады. Су жіберетін машина жоқ. Әркім өзінің күші келген суына ие, біреуге біреу жәрдемдеспейді. Осыдан судың қанша байлығы пайдаланылмай жатыр.

Жер өңдеу, жерді суару жұмысын көрнекті жолға қою үшін су шаруашылық мекемесінің алдына қойып отырған мәселесі мынау:

1. Жер өңдеу жұмысын өсіріп соғыстан бұрынғы дәрежесіне жеткізу, алдымен жерге орналасқан қазақ кедейлерінің жерін суарып беру, суды жұртқа тең жеткізу;
2. Мақта егетін жердің санын көбейтіп егісті өнімді қылу;
3. «Шардара, Жалаңаш дала» деген пайдаланылмай жатқан аудандарды іске жаратып, онда да мақта егу жұмысын бастау.

Су шаруашылығын басқаратын мекеменің қазіргі қолданып отырған шаралары:

1. Өткен жылдарда өңделген егістік жерлерді сол күтімінің кемітпеу;
2. Тұрғын халықтың жер өңдеу жұмысын тәртіпке түсіріп өнімін арттыруды қарастыру;
3. Кейбір себептер арқылы бұзылып қалған жер өңдеу тәртібін қайтадан аяққа бастыру;
4. Жерлерді зерттеп шаруашылық, ауа жағдайы, тағы басқаларының ырқын табу.

Бұрынғы Түркістан республикасынан бөлінген қазақ аудандарындағы жерді Қазақстандық су шаруа басқармасының қолына алып істей бастағанына жаңада ғана екі жылға толық келеді. Бұл аудандарда істеліп отырған істің көрнектілері судың бар байлығымен пайдаланып, өңдеген жердің санын көбейтуге тырысты. Бұл жерлерді өңдеу жұмысына 1924-1925 жылы 3 705 621 сом 59 тиын жұмсалды. Августтағы мағлұматқа қарағанда 1925-1926 жылы 3 900 000 сом кетеді деп шамалап отырмыз.

Жерді өңдеу жұмысына халықтың өзі жегілмей, көңілдегідей іс істей алмаймыз, су шаруашылығы осыны еске алып жері өңделетін ауданның шаруаларын жер өңдеу кооперациясына тартуға тырысты. Бұл жұмысқа

айырықша көз салғанның арқасында не дәуір іс істеп бірсыпыра ұйым ашты. Ұйымдар ісін жандандыру үшін оған үкімет қалпына жетерлік жәрдем берді. Осы қолданған шараның арқасында қазір 40 жерде жер өңдеу кооперативі ашылды. Жалпы мүшелерінің саны 60 мың. Жер өңдеу серіктігіне үкіметтің екі жылда берген жәрдемі 799 345 сом 62 тиын. Бірақ, жер өңдеу серіктіктерінің жұмысы түгелімен көңілдегідей емес. Көбінің ішінде көңілсіз жұмыстарда ұшырасады. Бұлай болуына себеп олардың жаңа жұмысқа түсінбеуінен. Сондықтан, су шаруашылық басқармасы дұрыс ұйымдасудың жаңа жолын табуға қам қылып жатыр. Жалпы алғанда оңтүстік ауданның халықтарына жоғарғы көрсеткен пайдадан басқа су шаруашылығының кооперацияға тарту үшін де маңызы зор.

Жоғарғы көрсетілген кемшіліктерден басқа су шаруашылығының алға басқандығы да жоқ емес. Ұйымдастыру жұмысының дұрыс жолға қойылғанын былай қойғанда, жер өңдеу жұмысымыздың өзі де бұрынғы жылдан молайып отыр. 1924-1925-1926 жылдардың суы аздығына қарай жер өңдеуді биыл бұрынғысынан Сырдария губерниясында 7%, Жетісуда 26% молайттық.

Қазір алдымызда бесжылдық планымыз бар. Бұл план үкімет пен партияның ұрандарына сәйкес келетін план. Сол планды жүзеге асыру үшін (1927-1931) 5 жылдың ішінде 75 724 204 сом ақша жұмсамақпыз. Алдағы планда мақта егу жұмысын молайтпақпыз. 1925 жылы 36 900 гектар мақта ексек, 1931 жылы 108 660 гектарға жеткізбекпіз. Қарақалпақта 1925 жылы 8 500 гектар жерге мақта сепсек 1931 жылы 28 900 гекта сеппекпіз. 1925 жылы барлық Қазақстанда 457 672 гектар жер өңдеткен еді. Оны 1931 жылы 756 254 гектарға апармақпыз. Қысқасын айтқанда 1931 жылы 1925 жылмен салыстырғанда жер өңдеу жұмысы 70% молаймақ. Мақта егу жұмысы 1931 жылы 194% болмақ.

Бұл планнан 1926-1927 жылға арнап отырған жұмысымыз үшін барлық Қазақстанға жұмсайтын 7 743 896 сом қаражат керек. Бұдан басқа Қарақалпақ үшін 794 000 сом керек. Бұл ақшаларды түгел жұмсағанда алдағы жылда 20 000 гектар жерді еркін өңдейміз.

Су шаруашылығының жұмысын көңілге алғандай орындай алмауға бөгет болатын жұмыстар:

1. Қызметкерлердің толық жетпеуі;
2. Жер өңдеу жұмысының күнделік саясатпен қатыспауы;
3. Төменде қызмет істейтіндердің еңбек ақысының аз болып халықтың дегенін істей беруі;
4. Су шаруасына арналған заңның жоқтығы;
5. Ұлт республикаларының шекараларының тиянақталып айырылмағандығы;
6. Жерге орналасуының шалалығы;
7. Әр жердің шаруасының өзгешелігі.

Бұл кемшіліктерді жоймай су шаруасын көтеру қиын. Соның үшін алдағы күнде су мәселесі Қазақстандағы ірі маңызды мәселенің біреуі болуы керек. Солай еткен күнде ғана 5 план дұрыс жүзеге асады.

Қызыл Қазақстан. – 1927. – №22-23 (декабрь). – 66-72-б. Араб графикасы.

№75
Өнеркәсіп орындарына мамандарды тартуды көтерген «Қазақстанда жұмысшы мәселесі» мақаласы

Келешекте өнерлі кәсіп шаруасының өркендеуі – өнерлі жұмысшылардың көбеюіне байланысты.

Бұл жалғыз біздің Қазақстанда ғана емес, бүкіл кеңестер одағындағы маңызды мәселе.

Америка, Герман секілді мемлекеттерде өнерлі кәсіптің техникасы ескі емес.

Олардың өнерлі кәсібінің өркендеуіне себеп болып отырған жаңа техника. Кеңестер одағында өнерлі кәсіпті өркендету үшін бізге де жаңа техника керек, ал енді жаңа техниканы кіргізу үшін оның әдісін білетін жұмысшы керек.

Сондықтан өнерлі жұмысшы даярлау, жұмысшылардың білімін арттыру деген – маңызы үлкен нәрсенің біреуі. Бұл кеңестер одағында қандай қиын мәселе болса, Қазақстан жағдайында одан да қиын. Себебі бірден Қазақстанда жұмысшы аз. Екіншіден бар жұмысшыларымыз елден жаңа келген. Іске жаңа үйреніп келе жатыр.

Міне сондықтан біздің өнерлі кәсібіміздің өркендеуіне үлкен бөгеу болып отыр. Ал енді Қазақстаннан басқа жерден алып келген мініскер жұмысшылар көп баянды болып өмір сүрмейді.

Біраз істеген соң кетіп қояды. Оның орнына жаңадан жұмысшы алып келіп отыруға тағы мүмкіндік жоқ. Себебі – бұл мәселелердің бәрі де шығынға байланысты. Егер жұмысшылардың бірін жіберіп, бірін шақырып сапырыстырылып отырғандай болсақ, өндіріс орындарынан келетін өнімінің бәрін соған жұмсауға тура келеді.

Бұл бір жағы. Ал енді екінші жағы – біздің өндіріс орындарынан шыққан өнім қымбатқа түседі. Бағасы көтеріңкі болады. Сондықтан бұйым бағасын арзандату деген ұраны орындай алмаймыз.

Мінекей сонымен бұйымның бәсін арзандату, өнерлі кәсіпті өркендету, жұмысшылар даярлау мәселесімен қатты байланысты.

Тағы бір ірі мәселе – Қазақстандағы V-нші, VI-нші партия конференцияларының қаулысы бойынша қазақ жұмысшыларын көбейту керек.

Мұны жүзеге асыру мәселесі оңай емес. Қазақтан шыққан қара жұмысшы өте аз.

Өндіріс орындарында қазақтан жұмысшыларды көбейту үшін ауылдағы малай мен кедейге тарту керек. Жұмыстың жалпы түрін түсінбеген қазақтан жұмысшы әзірлеп шығару мәселесі де қаражатқа байланысты.

Елдің шаруасын көтеруге 5 жылдық жоспарымен бірге, 5 жылда жұмысшылар даярлау жоспары да бекіліп отыр. Бұл жоспар бойынша біздің өнерлі кәсіп орындарымызға 5 557 жұмысшы керек. оның 1 647-сі білімді өнерлі жұмысшы болуы керек. мұның 397-сін қол өнерімен кәсіп етіп жүргендерден алу керек. 250-ін жұмыссыз жүргендердің арасынан еңбек комиссариаты арқылы таңдап алуға болады. Қалған мың адамды оқытып үйрету керек.

Бұл 1000 адамды былайша даярламақшымыз: 130 адамын фабрик-зауыт қасындағы мектептер арқылы, 50 адамды жеке оқу арқылы, 418 адамды бригадный оқу, қалған 402 адамды шет жердегі мектептер арқылы даярлап алуға тура келеді. Жоғарыда айтылған 598 адамды даярлау үшін 496 мың сом ақша

шығады, ал қалған 402 адамды даярлауға 227 мың сом ақша шығады. Бірінші шығын өнерлі кәсіп орындарында ұсталады. Қалған 227 мың сом Қазақстан бюджетінен ұсталады.

Мінекей 5 жылдық жоспарды орындау үшін осындай шығын шығарғанымызда жұмысшыларымыздың 70-75%-і қазақ болу керек. қазіргі уақытта қазақ жұмысшыларының 32-35%-тей ғана қазақ.

Бұл айтылғандармен қабат өнерлі кәсіпті өркендету үшін бізге инженер, техник секілді мамандар керек.

Бұл жоспарды орындау үшін істелетін жұмыстарымыз көп. Бұл жөнде халық ағарту комиссариатының міндеті де аз емес. Жұмысшылардың сауатсыздығын жою, жұмысшылардың білімін арттыратын мектептер ашу. Доссор, Қарсақбай, Ридер секілді орындарда техникумдар ашылуы тиісті. Бұл халық ағарту комиссариатының басты-басты міндеттері. Мұнымен қатар Қазақстанның өндіріс орындары бар жерлердегі мектептерде өнерлі кәсіп туралы білім беру жағдайын істеу керек. ол туралы оқытушылар жіберу керек. Бұл жөнде ыңғайы бар оқушыларды стипендиядан мұқтаж қылу керек.

Жұмысшылар даярлау мәселесі бұл күнге шейін де болған, бірақ оған ұсталатын қаражаттың аздығынан көзге көрінгендей жемісті жұмыс істей алмай келіп еді. Ал енді жаңа жоспарда бұл кемшіліктер түгел ескерілмей отыр. Шет жердегі оқуға жіберілетін жұмысшылардың айлық ақысы көбейтілмекші.

Сонымен бұл жоспарды жүзеге асыруға қам қылынып жатыр. Бұл жоспар ешбір бөгетсіз жүзеге асқандай болса Қазақстанда жұмысшы мәселесі түзеу жолға қойылмақшы. Бірақ жоспардың түзу жүзеге асырылуы зерттеліп отырылуы керек.

Еңбекші қазақ. – 1927. – 8 декабрь. – №282 (1010). Араб графикасы.

№76
Былғары өңдейтін және қой терісін илейтін зауыттар салу жөніндегі «Былғары, тері зауыттары туралы» мақаласы

Қазақстандағы былғары зауыттары мен қой терісін илейтін зауыттары әр губернияда әр түрлі түрде ұйымдастырылып, алты түрлі треске қарайды. Бұл трестердің біреуі-ақ өлкелік маңызы бар трест. Қалғандары губерниялық маңызы бар трестер. Бұл трестердің ішінде түрлі зауыттар бар. Пима жасайтын трест те бар еді. Орал тресінде кірпіш жасайтын және сол секілді басқа зауыттар бар. Былғары трестерінде былғары, тері илеумен қатысы болмаған өнімдер көп болған соң, Қазақстанға өте керекті болған былғары мен тері илеу жұмыстарына айтарлықтай көңіл бөлінбей келді. Жоғарыда айтылған алты тресте былғары зауыттары мен тері илеу зауыттарының жалпы саны 12. Оның 9 былғары зауыты, қалған үшеуі тері илейтін зауыт.

Қызылжарда былғары зауыты екеу, Ақтөбеде біреу, Семейде біреу, Оралда екеу, Жетісуда екеу, Қарақалпақта біреу. Бұл айтылған зауыттар жылына 241 мың 500 тері илеп шығарады.

Ал енді тері илейтін зауыттарға келсек, Қызылжарда біреу, Семейде біреу, Оралда біреу. Бұлар жылына 250 мың тері илеп шығарады. Қазақстандағы

былғары зауыттары мен тері илеу зауыттарының барлық капиталы 1 миллион 88 мың 290 сомдық. Оның ішінде негізгі капиталы 440 515 сом. Айналдырып отыратын сауда капиталы 647 775 сомдық.

Соғыстан бұрын Қазақстандағы өнерлі кәсіптің бірі осы былғары зауыттары еді.

Ол уақытта былғары зауыттарының саны 100 еді. Бір жылда істеп шығаратын былғарысы 450 мың шамалы еді. Бұл зауыттардың көбі төңкеріс заманында бұзылып қалды. Ал енді осы күндегілері жаңа шаруашылық саясаты шыққаннан бері ғана түзете бастағандар. Бұл зауыттар 1924-1925-нші жылы 1 511 400 сомдық нәрсе өндірген. Бұл үш жыл ішінде едәуір өскендігіміз бар. Бірақ, қандай өстік десек те соғыстан бұрынғы халге әлі жеткеміз жоқ.

Қазақстанда қазіргі қолға алынып отырған мәселенің бірі – мал шаруасын өркендету. Бұл жөнде VI партия конференциясы түрлі жол-жобалар көрсетіп кетті. Малдан шығатын шикі бұйымдарды дұрыс пайдалану үшін былғары зауыты мен тері илеу зауытын көбейту керек. Былғары зауыты мен тері илеу зауытын өркендету жөнінде түрлі-түрлі шаралар қолдану тиіс.

Өйткені қазіргі былғары, тері илеу зауыттарында көп жетіспеген жеріміз бар: ол мыналар:

Біздің зауыттарымыздың көбі бұрынғы (1880-нші) жылы уақытта салынған ескі зауыттар. Бұларды қайтадан түзеу, өңдемесе көңілдегідей жұмыс жүзеге алмайды.

Және бұл зауыттардың өндірісі де аз. Мәселен 1927-1928-нші жылдың жоспары бойынша 5 миллион сомдық нәрсе өндіру керек. Қолдағы сома тек 804 700 сом. Бұл қаражатты 5 миллионға жеткізу үшін кемінде 2-3 жыл уақыт керек.

Бұл екі-үш жыл уақыт жеріміздің кеңдігіне, машина зауыттарымыздың ескілігіне қарағанда өте аз. Бұл бір қиыншылық.

Екінші қиыншылық – трестеріміздің қоры бар бірдей емес, біреуінің қоры көп болса, екіншісі аз. Бұған Оралдың былғары зауыты зор дәлел болуға жарайды.

Қазақстанда кішкене трестерден алтау бар. Оның алты басқарушысы бар. Олардың әр қайсысында сауда бұйымдары бар. Бұлардың бәрінде жыл сайын қаражат керек. Жылдық қаражаттары 337 400 сом. Былғары, тері илеу зауыттарының өнімі 790 сом. Әрине, осының бәрі де өндіріс орындарының дұрыс жолға қойылмағандығы. Осы айтылған қиыншылықтарды жою үшін мынадай шаралар істелу керек.

Былғары, тері илеу зауыттарын өз алдына бөліп, түрлі жетіспегендіктерден құтқару керек.

Жоғарғы артық шығындарды жойып, трестердің қолындағы соманы бәріне жеткілікті қылып пайдалану тиіс. Мұнымен қатар, ұсақ трестерді біріне-бірін қосып, бәрінде бірақ басқарма болғаны жөн.

Былай болғаннан жаңа 337 400 сомдық қаражат азайып 212 мың сом болмақ. Мал басы түсетін шығын да азаяды.

Бірақ, трестердің бір жерге қосылуын көпшіліктің мақұл көрмейтін жері бар болуы мүмкін. Олардың ойынша трест бір жерге жиылса, трестің зауытпен байланысы болмайды, басшылық жұмысы кем болады, дейді.

Біздің ойымызша зауыттардың құқығын үлкейту керек. Бұл мәселе үкімет декретінде еске алынған. Бұл жөнде зауыт бастықтары алып-сату секілді әдетті қойып, тек зауыт жұмысымен айналуы керек.

Былай болу зауыттың өркендеуіне үлкен себеп және трестердің зерттеуші адамдары болсын. Олай өнерлі кәсіп орнындағы басқарма жұмыстарын бақылап отырсын.

Қазақстанның қазіргі жағдайына қарағанда трестерді әр жерге болудан пайда шықпайды.

Сондықтан, Қазақстан шаруа кеңесі былғары, тон-тері өнерлі кәсіпті біріктіру керек, деп отыр. Бұларды біріктіру жоғарғы үкіметтер жоспарында да бар.

Еңбекші қазақ. – 1927. – №290 (1018). – 18 декабрь. Араб графикасы.

№77
Қазақстандағы өнеркәсіп орындарының жетістіктері мен кемшіліктерін көтерген «Өнерлі кәсіптің күрделі міндеттері» мақаласы

1927-1928 жылға жасаған жоспарымыз бойынша Қазақстан өнерлі кәсіп орындарының жұмысына ұстайтын сомамыз 5 миллион 911 590 сом болмақ. Бұл сомадан өнерлі кәсіп орындарын жаңадан салумен бұрынғыларын түзету үшін 5 миллион 172 590 сом сол өнерлі кәсіп орындарының айналмалы сомасын күшейтуге жұмсалмақ.

5 миллион 172 590 сомды өнерлі кәсіп орындарына бөлу реті мынадай: Семейде Шұға фабригі салуға 1 миллион, тері зауытын салуға 650 мың, кірпіш зауытын салуға 175 мың сом.

Алматыда кірпіш зауытын салуға 175 мың, тақтай зауытына 300 мың, тері зауытын салуға 115 мың сом. Қызылорда уезінде силитра зауытын жасауға 27 мың сом. Ақтөбеде тері зауытын салуға 100 мың сом, (мұның ішінде Алматыда салынатын 3 зауыттың ақшасы, Алматыны түзеуге деп белгілеген үкімет Қазақстан ұсталмақ).

Жоғарыда көрсетілген 5 миллион 172 мың, 590 сомнан Қазақстандағы өнерлі кәсіп орындарын түзеуге 1 миллион 915 мың сом берілмек. Мұнан 250 мың сом «Ашшысай»дағы қорғасын зауытын түзеуге, 158 мың сом Шу ауданындағы цемент зауытын үлкейтуге, 435 мың сом Арал теңізіндегі балық кәсібін күшейтуге, 277 мың 500 сом Арал теңізі мен Семей губерниясындағы тұз кендерін машиналандыру жабдығына, 100 мың сом Қарабұғаздағы сульфат (тұздың бір түрі) кені жұмысын күшейтуге жұмсалмақ.

Және, Түркістан-Сібір теміржол бойындағы жер кендерін зерттеуге 335 мың сом берілмек.

Өнерлі кәсіп орындарының айналмалы сомасын күшейту үшін шығарылған 739 мың сомнан Арал балық тресіне 100 мың сом, Семейдегі отын дайындайтын орынға 65 мың, сульфат зауытына 54 мың, Аралдағы тері зауытына 70 мың сом берілмек, қалғаны басқа зауыттарға бөлінбек.

Жоғарыда көрсетілген өнерлі кәсіп орындарына жұмсайтын 5 миллион 911 мың 590 сом қаржының 3 миллион 302 мың 840 сомы Мәскеуден мемлекет

қорынан 933 мың 900 сомы Қазақстан өлкелік бюджетінен, 594 мың 550 сомы жергілікті бюджеттерден, қалған бір миллион 80 мың 200 сомы өнерлі кәсіп орындарының өзінен алынбақ.

1927-1928 жылға жасаған бұл біздің өз жоспарымыз, Мәскеу біздің өнерлі кәсіп орындарына ұстайтын қаржымызды 2 миллион 300 мың сом болсын деп отыр.

Біздің жоспарымызда көбейтіліп көрсетілудің мәнісі мынадай:

Мәскеудің әлгі көрсетілген жоспарына біздің Алматыдағы өнерлі кәсіп орындарының ақшасы кірмей қалған бұл бір. Онан соң Семейде салынатын кірпіш зауытының ақшасымен, Түркістан-Сібір теміржолы бойындағы кендерін зерттеу үшін шығарған ақшасы Ресейдің комиссарлар кеңесінің қаулысымен қосымша шығын қылып кіргізіп отырмыз және Семейдегі тері зауытын биыл бітіру үшін бұрынғы мөлшердегі 190 мың сомның үстіне 300 мың сомды орталықтан қоса сұрағалы отырмыз. Бізге лайықтаған Мәскеу цифрымен біздің цифрымыздың қабысыңқырамай отырған себептері осы.

Өткен 1926-1927 жылда өнерлі кәсіп орындарына ұстаған жылдық сомамыз 1 миллион 619 мың сом еді...

Ол қаржымен сол жылдың жоспарындағы істелетін істің 86% істеліп бітті. Биылғы жоспарымызда өнерлі кәсіп орындарына ұстайтын қаржымыздың сомасы 4 еседей өсіп отыр деуге болады. Біздің өнерлі кәсіп орындарына берілетін қаржыны молайтусыз арқасында өнерлі кәсіп орындарына өнетін өнім де молаюлы, мәселен өнерлі кәсіп орындарымыздың 1925-1926 жылғы 8 миллион 663 сомдық өніміне 1926-1927 жылда 2 миллион 10 мың сом қосылып, 10 миллион 673 мың сом өнімі болды.

Енді 1927-1928 жылдың жоспарында көрсетілген 5 миллион 911 мың 590 сом түгелімен өнерлі кәсіп орындарына берілетін болса, өнімі (өнерлі ксіп орындарының өз жағасымен) 14 миллион 28 мың 900 сом болмақ.

Процентпен есептегенде: 1926-1927 жылға қарағанда, 1927-1928 жылдың өнімі 33% артық.

Өнерлі кәсіп орындарымыздың жұмысы ілгерілеп, өнімі молаю үшін орталық бюджет пен өлкелік бюджет өздеріне тиісті сомаларын мезгілімен беріп тұрулары керек.

Оның үстіне өнерлі кәсіп орындарымыз былтырғы істеген кемшіліктерін сабақ алып, жалпы кемістіктерін жоюға жұмыстарын бұрынғыдан да жақсы жолға қоюға тырысулары керек.

Өнерлі кәсіп орындарымыздың саны көбею, өнімі молаю мен бірге жұмысшылардың да саны өсіп келеді. Былтыр Қазақстанда барлық өнерлі кәсіп орындарындағы жұмысшылардың саны 3 мың 413 еді, биыл одан 23% өспек.

Өнерлі кәсіп орындарындағы кеңсе қызметкерлерінің саны кеміп келеді. Өткен жыл кеңсе қызметкерлері жұмысшыларға қосып есептегенде 12% еді. Биыл 11% болмақ.

Өнерлі кәсіп орындарымыздың сапасы ілгерілеумен бірге жұмысшылардың жалақылары да өсіп келеді. Жалақылары былтырғыға қарағанда биыл 8% өсті.

Былтыр, шамамен айтқанда бір жұмысшының ақысы 45 сом 87 тиын болушы еді. Биыл 49 сом 48 тиын болмақ. Олай болуға себеп: жұмысшылардың міндетті жұмыстары былтырғыдан биыл өсіп отыр. Бір жұмысшының істейтін қызметі былтырғыдан 16% өсіп, қызметтің өсуі мен бірге еңбек ақысы да өспек.

Үкіметтің өнерлі кәсіп орындарының алдына қойып отырған міндетінің бірі өнерлі кәсіп орындарынан шығатын нәрселердің бағасын арзандату болып отыр.

Бұл міндетті орындау үшін қорғасын 23%, шұға 2,5%, ұлтандық былғары 8%, былғары 10%, сеңсең 4,5%, кірпіш 12% арзандап отыр. Бірақ үкіметтің көрсеткен «6% арзандасын» деген жоспарын түгіл орындай алмай отырмыз. Оған түрлі себептер бар: былтырғы жыл нәрселердің бағасын өте арзандатып жіберген. Олай өте арзандауы әзірге көтере алмаймыз. Бұл бір, екінші – шикі заттардың бағасы көтеріліп отыр. Мәселен, жүн бағасы 30%, май жасап шағаратын «дән»дердің бағасы 17%, астық 4% көтеріліп отыр. Оның үстіне салықтар көбейтіліп отыр. Ағаш салығы 12%, басқалары тағы сондай.

Мұнымен қабат жергілікті өнерлі кәсіп орындарының нәрсе бағасын қалай арзандату әдісіне түсіне алмағандықтары да үлкен себеп болды, үкімет көрсеткен жоспардағы процентті түгіл орындап жалпы нәрсе бағасын арзандатуға шара қолданбақпыз.

Үкімет, өнерлі кәсіп орындарының кеңсе шығыны 20% кемісін деген еді, жергілікті орындардың 20%-тен асырып кесіткендері де бар. Бірақ, жалпы алғанда әлі 20%-ке жеткен жоқ, бұған да себеп, жергілікті орындарымыз қалай кеміту әдісін түсінбею мен оған ынталарын салмай салақ қарағаны. Орталық шаруа кеңесі мұның да шаруасын қолданып жатыр.

Қысқартып айтқанда жұмысымыздың аяғын нық баса алмауына жергілікті өнерлі кәсіп орындарымыздың үкіметтің мойындарына артқан міндеттерін толық атқара алмаулары, кейбір істерді шорқақтығы, салақтығы себеп болып отыр. Сондай кемістіктерді жою шарасына орталық шаруа кеңесі бар ынтасыг салмақ.

Екінші – жұмысшымыздың ілгерілеуіне өнерлі кәсіп орындарына керекті қаржыны жеткілікті түрде беріп тұруымыз керек. Өнерлі кәсіп орындарындағы тозығы жеткен машина-саймандарды түзеусіз керек. Ол түзелсе оның өнімі де түзелмек.

Еңбекші қазақ. – 1928. – 13 январь. – № 10(1037). Араб графикасы.

№78
Қазақстан Орталық Кеңес Комитетінің сессиясында сөйлеген сөзі

Қазақстан өнерлі кәсібі

«Қазақстанның өнерлі кәсібі бұған дейін Қазақстандағы кендерді толық пайдаланып, ауыл шаруасын өнерлі жолға салғандай болып күшейген жоқ» (VI Өлкелік партия конференциясының қарарынан).

Өнерлі кәсіптің қазіргі жайы

Қазақстанның өнерлі кәсібі ауыл шаруасынан, көбінесе мал шаруасынан өнген өнімді және жер кенін пайдаға асырады. Мұның арқасында Қазақстан елінің мұқтажын өтіп, керегін жетістіреді. Кеңестер одағының социалдық шаруасының күшеюіне жәрдемдеседі. Онымен бірге Кеңестер одағының, Оның ішінде Қазақстанның өнерлі кәсібіне шикі байлық жетістіретін шаруаның күшеюіне себепші болады. Қазақстан өнерлі кәсібінің бұл бағыты партияның көрсеткен жолына үлесіп отыр.

Басқару жағынан Қазақстан өнерлі кәсібі 4-ке бөлінеді:

1. Ридер, Ембі, Атбасар кендері, алтын кендері тура Кеңестер одағына қарайды;

2. Еділ-Каспий балық тресі Ресейлік құрамының орталығына қарайды;

3. Шұға фабриктері, сантонин зауыты, Арал балығы, сульфат, селитра кендері Қазақстан орталығына қарайды;

4. Жергілікті кәсіп орындары Қазақстан губернияларының қарауында.

Мұның ішінде шаруашылық жөнінде ең маңыздысы, Кеңестер одағының орталығына қараған өнерлі кәсіп.

Қазақстанда орталық шаруа кеңесі басқарып отырған кәсіп орындары 36. Бұлардың көбі нашар күйде, машина-саймандары тозған, оның үстіне көбі жиянгерлік соғыстары кезінде құрылған үйлері, машина-сайман қолайсыз, еңбек қорғау шартына өндірісті молайтуға үйлеседі.

Ауыл шаруасының өнімін пайдаға асыратын кәсіп орындары Қазақстанның шикі қорын көңілдегідей пайдаға асыра алмайды. Болғаны: жүн-жабағының 1,8%-ін, ұсақ терінің 3,6%-ін ғана пайдаға асырады.

Кеңестер одағының өнерлі кәсібі соғыстан бұрынғы пардасына жетіп, жөнделіп болғанда, Қазақстан өнерлі кәсібі ол пардаға жете алмай келеді. Сонда да жыл сайын дүрлеп күшейіп келеді.

1926-1927-нші жылы Қазақстан өнерлі кәсібінің өнімі 1925-1926-ншы жылдағыдан 50% артты. 1927-1928-нші жылы 40% артпақ. Қазақстан өнерлі кәсібінің бұған дейін жөнделіп болмау себебі: Қазақстанның өнерлі кәсібін жөндеу жұмысына кеш кірісілді. Оның үстіне өнерлі кәсіпті жөндеуге жұмсалатын қаржы аз болды. 1925-1926-ншы жылға дейін Қазақстан өнерлі кәсібі өз қаржысымен күшейіп келді. 1925-1926 жылдан кейін ғана Қазақстан өнерлі кәсібін күшейтуге бюджеттен қаржы беріле бастады. Сол уақыттан бастап өнерлі кәсіп жұмысының жоспары жолға салынды.

Қазақстан өнерлі кәсібінің негізгі капиталы 86% пайдаға асырылды.

Трест бағасымен есептегенде Қазақстан өнерлі кәсібінің өнімі: 1925-1926-ншы жылы 8 миллион 835 мың сом, 1926-1927-нші жылы 12 миллион 955 мың сом болды. 1927-1928-нші жылы 16 миллион 312 мың сом болмақ.

Кеңестер одағының орталығына қараған өнерлі кәсіптің өнімі: 1925-1926-ншы жылы 5 миллион 543 мың сом, 1926-1927-нші жылы 7 миллион 195 мың сом, 1927-1928-нші жылы 12 миллион 185 мың сом. «Ембі-нефть»тен басқа кәсіп орындары әлі жөнделіп жеткен жоқ.

Қазақстанды орталық шаруа кеңесіне қараған кәсіп орындары өндіріс-ақша жоспарын жақсы орындап келеді: 1925-1926-ншы жылы 97%, 1926-1927-нші жылы 96% орындады. Бірақ, бәрі тегіс мұндай орындаған жоқ, бірсыпырасы кем, бірсыпырасы артық орындады. Мұның себебі: қаржы кем берілді, егін-шөптің шығысы кем болды. Оның үстіне жоспар дұрыс жасалмады.

Өнерлі кәсіпті күшейтуге жұмсалған ақша

1925-1926-ншы жылдан бастап Қазақстан өнерлі кәсібіне бюджеттен қаржы беріле бастады, жұмыс жоспарлы жолға түсті. 1925-1926-ншы жылы өлкелік бюджеттен 357 мың сом, мемлекет бюджетінен 790 мың сом берілді. 1926-1927-нші жылы 1 миллион 532 мың сом берілді, 1927-1928-нші жылы 2 миллион 294 мың сом беруге ұйғарылды.

Кеңестер одағының орталығына қараған өнерлі кәсіпке берілген ақша: 1925-1926-ншы жылы 15 миллион 488 мың сом, 1926-1927-нші жылы 12 миллион 291 мың сом, 1927-1928-нші жылы 13 миллион 478 мың сом.

Бірақ, берілген ақшаның орындалуында бірсыпыра кемшіліктер болды. 1926-1927-нші жылы кәсіп орындарын жөндеуге, жаңадан үйлер салуға 1 миллион 776 мың сом арналып еді, бірақ соның тек 83,6%-і ғана жұмсалды. Мұнымен қатар, кәсіп орындарын жөндеуге ұйғарылған мөлшерден артық шығын ұстаған, жоспарды бұзған, ақшаны орынсыз жұмсаған ұйымдар болды.

Бұл кемшіліктердің себебі:

1. Жоспарды орындау тәртібі күшті болмады;
2. Кәсіп орындарын жаңа негізге тұру жұмысының дұрыс жасалған жоспары болмады;
3. Өнерлі кәсіп мекемелері толық басшылық көрсете алмады;
4. Қазақстан өнерлі кәсібінде жеткілікті іскер мамандар болмады.

Өнерлі кәсіпке жұмсалған ақшадан шыққан пайда

Өнерлі кәсіпке берілген ақшамен мынадай жұмыстар істелді:

Жаңадан 4 жерге кәсіп орны құрылды (Сырдария қорғасын кәсібі, селитр зауыты, Қарабұғаз сульфат кәсібі, Аралдың тұз тресі). Бұларға 120 мың 500 сом жұмсалды. Бұлардың жылдық өнімі 714 мың 170 сомдық. Бір сом шығына 6 сомдық өнім тура келеді.

Бұған дейін тоқтап тұрған 2 былғары зауыты, бірсірә зауыты жүргізілді, бұларға 68 мың 391 сом шығарылды. Бұлардың жылдық өнімі – 690 мың 697 сомдық, бір сом шығынға 10 сом өнім тура келеді.

7 кәсіп орнының өнімі арттырылды (тұз кәсібі, темір зауыты, ағаш зауыты, былғары-сеңсең зауыты, киіз-байпақ зауыты, балық зауыты, май зауыты). Бұларға 522 мың 600 сом шығын шығарылды. Жылдық өнімі 3 миллион 366 мың 500 сомдық. Бір сом шығынға 6,5 сомдық өнім тура келеді.

Жалпы алғанда шығарылған шығындардың бір сомына 6 сом 70 тиындық өнім тура келеді.

Бұл шығарылған шығындар негізгі капиталдың 15%-тей. Мұның арқасында кәсіптің өнімі 46% артып отыр. Бұған қарағанда шығарған шығын босқа кетпеген, көрнекті пайда келтіріп отыр.

Жоғарыда көрсетілген кемшіліктер болмағанда шығарылған шығынның пайдасы мұнан да көп болар еді.

Бұл мағлұматтардан ақша аз жұмсалғанда да, Қазақстан өнерлі кәсібінен көп пайда шығатыны көрініп отыр. Бұған Қазақстан үкіметінің де, орталықтың да айырықша көңіл бөлуі керек.

1927-1928-нші жылы жоспар бойынша Қазақстан өнерлі кәсібін күшейтуге 2 миллион 736 мың сом жұмсалады. Оның ішінен 410 мың 600 сом оборот капиталына беріледі.

Бұл шығынның арқасында өнерлі кәсіп өнімі 8 миллион 780 мың сом артпақ.

Өнерлі кәсіпті тәртіпке салып, тауарды арзандату жұмысы

Қазіргі үлкен мақсаттың бірі – фабрика-зауыт тауарын арзандату. Оның үшін шығынды кемітіп, зауыт фабриктің өзіне керек бұйымды арзанға түсіру керек. Оның арқасында өнерлі кәсіптің өнімі арттыру керек.

Бірақ, бұл жұмыстар бұған дейін Қазақстанда толық орындалмай келді. Қазақстан зауыт-фабриктерінің керегі Қазақстанның өзінен табылып тұрса да, басқа аудандарға қарағанда тауар қымбатқа түсіп отыр.

Тауардың қымбатқа түсу себебі: зауытқа керек шикі бұйым, отын қымбаттап кеткен, кәсіп мекемелері толық басшылық етпеген, өндіріске керек жәрдемші заттар орынсыз жұмсалған.

Өткен жылы кәсіп трестерінің көбі тауар бағасын кесткенде өз қаржысының есебінен кемітті. Мұның салдарынан партия мен үкіметтің тапсырған жұмысы орындалмады, оның үстіне өнерлі кәсіптің өзіне зиян әкелді.

Шығынды кемітіп, зауыт-фабрика тауарының өзіне түсетін бағасын кемітудің бір жолы – кәсіпті өнер-техника жолына салып тәртіптеу. Бірақ, бұл жұмысты да Қазақстан кәсіп орындары көбінесе орындаған жоқ. Оған себеп: пайдасы тез қолға тиетін жұмыстардың шығынынан қаштық. Кәсіпті өнерлі жолға қою мәселелерін қарауға әдейі маман ұстамадық.

Биыл тауарды арзандату, тауардың зауыт-фабриктерін өзіне түсетін бағасын кеміту ретінде бірсыпыра шаралар белгілеп отырмыз. Бұл шаралар бойынша отын, көмекші материалдар өте үнеммен (мөлшермен) жұмсалмақ. Жалпы зат шығындары кемітілмек. Басқа да сондай шаралар істелмек.

Өнерлі кәсіптің қаражат жайы

Орталық шаруа кеңесіне қараған өнерлі кәсіптің балансы мынадай:

1925-1926-ншы жылы – 12 миллион 369 мың 700 сом;

1926-1927-нші жылы – 15 миллион 895 мың 500 сом, 28,5% артық;

1927-1928-нші жылы – 19 миллион 791 мың сом болмақ, 1925-1926-ншы жылғыдан 60% өседі.

Бұл уақыттың ішінде өнерлі кәсіптің обороты 1925-1926-ншы жылғыдан 1926-1927-нші жылы 46,6%, 1927-1928-нші жылы 90% өскен. Бұған қарағанда ауыл шаруасының байлығын, кен байлығын пайдаға асыру ретінде өнерлі кәсіп едәуір күшейген. Бірақ, оборот капиталының өсуі негізгі капиталдың өсуінен едәуір кем. Оборот капиталының кемдігінен өндіріс қымбатқа түседі, кейде жұмыс тоқтап қалады. Кейбір кәсіп трестері өткен жылы 107 мың 790 сом зиян көреді.

Мәселен: Қызылжар былғары трестің барлық сомасы 1 миллион 84 мың 971 сом болмақ. Оның 1 миллион 40 мың 264 сомы – 95,8%-і қарызға алған сомы. Орал кәсіп трестінің барлық оборот сомасы 549 мың 656 сом болса, оның 518 мың 294 сомы – 94,2% қарызға алған сома.

Кәсіп орындарының өз сомасы мұндай кем бола тұрса да, 1926-1927-нші жылы кәсіп орындары 1 миллион 390 мың 567 сом пайда қылды. Пайда сома жалпы өнімінің 9,9%-тей.

1925-1926-ншы жылымен салыстырғанда өнерлі кәсіптің пайдасы: 1926-1927-нші жылы 12,5% артты, 1927-1928-нші жылы 22% артпақ.

Еңбек өнімі мен еңбек ақы

Бір жұмысшының бір жылда істеп өндірген өнімі:

1925-1926-ншы жылы 3 510 сомдық;

1926-1927-нші жылы 4 063 сомдық;

1927-1928-нші жылы 4 547 сомдық;

1925-1926-нші жылымен салыстырғанда:

1926-1927-нші жылы 15,7% артқан;

1927-1928-нші жылы 29,5% артпақ.

Бұл уақыттың ішінде орташа еңбек ақы 44 сом 56 тиыннан 49 сом 48 тиынға жеткен – 11% артқан.

Еңбек ақының өсуі кейбір кәсіп орындарында кемірек. Бірақ, бұл кемшілікті жоюға биыл тиісті шара істелмек.

Қазақстанда еңбек ақының да, еңбек өнімінің де өсуі ішкі Ресейдегінен 12% шамасы кем. Оған себеп: Қазақстан өнерлі кәсібі толық дұрысталып жетпеген, азық-түлік арзандамақ, оның үстіне Қазақстанда жұмысшылардың өнері ішкі Ресей жұмысшыларынікінен кем.

Қазақстан өнерлі кәсібі.
Жұмысшылар жетістіру және өндірісті қазақыландыру жұмысы

Қазақстан өнерлі кәсібіндегі тұрақты жұмысшы: 1925-1926-ншы жылы – 2 516; 1926-1927-нші жылы – 3 213, 27,7% артқан; 1927-1928-нші жылы – 3 778, 1925-1926-ншы жылдағыдан 50,1% артқан. Бұл уақытының ішінде қызметкерлер 427-ден 535-ке жеткен.

1925-1926-ншы жылы қызметкерлер жұмысшылардың 16,9%-і болса, 1927-1928-нші жылы 14,1%-і.

Бұрын өнерлі кәсіп нашар болған соң, Қазақстанда ұйытқылы кәсіп жұмысшылары болмақ. Сондықтан, өнерлі кәсіп жұмысшыларын жетістіру Қазақстанда үлкен жұмыс.

Бұған дейін бірсыпыра жұмысшыларды басқа аудандардан алдырып, артық шығын шығарып келдік.

Бұрын Қазақстанға жұмысшы жіберіп тұрған аудандарда өнерлі кәсіп күшейген кезде, олар бізге жұмысшы бере алмайды. Сондықтан, бізге ендігі жерде тұрғын елден жеткілікті жұмысшы жетістіру керек.

Кәсіп орындарында қазақыландыру жұмысы көңілдегідей емес.

Ембі-нефть, Атбасар тресі сияқты ірі кәсіп орындарын қосқанда барлық қазақ жұмысшылары 2 858, барлық жұмысшылардың 31,19%-і. Оның үстіне қазақ жұмысшыларының есебіне күзетші, делбеші сияқты өндіріске қатыспайтын жұмысшылар да қосылады. Бірсыпыра қазақ жұмысшылары тек маусымды жұмыстарды ғана істейді. Жаз жұмыс істесе, қыс кетіп қалады.

Үкімет те, партия да кезінде өнерлі кәсіпті қазақыландыру туралы тиісті нұсқау, бұйрық-жарлық таратса да, қазақыландыру жұмысы кәсіп орындарында толық және дұрыс орындалмады. Оның себебі: әуелі-ақ қазақыландыру жұмысының бағыты дұрыс болмады. Екінші - өндіріске қатысқан қазақ жұмысшыларының өнерін арттыруға тиісті шара істеледі. Үшінші – қазақ жұмысшыларына пәтер тауып беріп, басқа да мұқтажын өтіп, оларды тұрақтандыруға, бұрынғысынан тұрмысын оңдауға жеткілікті шара істелмеді.

Төртінші – тұрмыс, салт бөлек қазақ кедейлерін өнерлі кәсіпке тартуға өзіне бөлек әдіс-жол керек болды.

Өнерлі кәсіпті жаңа негізге, білім-техника негізіне құру үшін жұмысшылардың өнерін арттыру керек. Бұл жұмысты оқу комиссариатының қатты ескеру керек.

Пәтер үй жетістіру. Еңбек қорғау жұмысы

Қазақстанда бір жұмысшыға келетін пәтер мөлшері ішкі Ресейдегінен кем емес. Бірақ, бізде пәтер мөлшері кәсіп орындарының бірінде мол болса, бірінде өте кем. Оның себебі: Қазақстанның кәсіп орынды қаладан қашық. Аудандарда құрылып отыр. Жұмысшыларға керек пәтер үйдің бәрін де жаңадан салу керек. Сондықтан, пәтер үй жетістіру Қазақстанда үлкен жұмыстың бірі болып отыр. Жұмысшыларға пәтер үй жетістірмей, өнерлі кәсіпті көңілдегідей күшейте алмаймыз.

Пәтер үй 1925-1926-ншы жылы 15 398 шаршы метр еді. 1926-1927-нші жылы 23 939 шаршы метрге жетті. 1927-1928-нші жылы және 10 403 шаршы метр көбейтіліп, 43,5% артпақ. Сонда тұрақты жұмысшылардың 61,40%-не пәтер жетістіруге болады.

Пәтер жетістіру жұмысында да бірсыпыра кемшіліктер болды: пәтер үйлер салу жоспары орындалмады. Трестер салақтық қылды, ақша бөлімдері пәтер салуға арналған ақшаны уақытында бере алмады. Пәтер салуға арналған ақша кейде басқа жұмыстарға ұсталып кетті. Өзі аз сомамен жұмысшыларға пәтер жетістіру үшін мұндай кемшіліктерді жою керек. Бұл туралы бірсыпыра шара белгіленіп отыр: жұмысшыларға қолайлы пәтер үйдің жобасы жасалмақ, пәтер үйлерге арналған ақшаны уақытында беріп тұруға қам қылынбақ. Ақшаны орынды жеріне үнемдеп жұмсау туралы қатты нұсқау берілмек.

Еңбек қорғау мәселесінің маңызы да мұнан кем емес. Байлар Қазақстанда зауыт-фабрик секілді жұмысшылардың еңбегін қорғауға қам қылмаған. Бұл кемшілікті бір жылда бітіре қоюға болмайды. Сондықтан, кәсіп орындарында еңбек қорғау шарттарын жақсылау - өнерлі кәсіптің негізгі жұмысының бірі.

Өнерлі кәсіпті басқару жұмысы

Өнерлі кәсіпті, әсіресе, бытыранды кәсіп орындарын басқару – ең қиын жұмыстың бірі.

Өнерлі кәсіпті басқару жолы дұрысталып, тұрақталған жоқ.

Төңкерістен кейін өнерлі кәсіпті басқару жұмысында талай өзгерістер болды. Әуелі кәсіп бір орталыққа қарады, онан кейін басқару жұмысы бөлініп кетті. Осы күні бұл екі жол аралас, әрине, өнерлі кәсіпті тек бір жол, бір әдіспен басқаруға болмайды. Бұл мәселені шешкенде жердің қашықтығы, қаражат жайы, өнерлі кәсіп мекемелерінің құрылысы сияқты жағдайлармен есептесу керек.

Қазақстан жағдайында өнерлі кәсіпті, әсіресе, кәсібі бірыңғай, кәсіп орындарын кіргені трестерге бөліп, ұйымдастырып келдік. Бірақ, мұның кемшілігі: басқару шығыны көбееді, кәсіптің өнімі қымбатқа түседі. Трест көбейіп кеткен соң, түрлі іскер мамандар жетіспейді. Кәсіп орындары ұсақ бытыранды болған соң қаржы бөлінеді, аз қаржыдан көңілдегідей нәтиже шықпайды. Тұз, ағаш кәсіптерін ірілендіріп, әртүрлі кәсіпті бір жерден басқаруға ұйғарылып отыр. Мұнан келетін пайда көп. Мәселен: былғары кәсібінің қазіргі басқару шығыны 337 мың 400 сом, я барлық оборотының 6,2%-тей екен. Өлкелік трест құрып бір жерден басқарғанда басқару шығыны 222 мың 100 сом, я жалпы оборотының 4,2%-тей болмақ.

Іскер қызметкерлері. Маман жетістіру жұмысы

Қазақстан өнерлі кәсібінде іскер қызметкерлер кем, іскер қызметкерлердің кемдігінен кәсіп-қаржы жоспарларының біреуі толық дұрыс жасалған жоқ. Дұрыс жасалмаған жоспар орталыққа барғанда әлде неше өзгертіліп, кешігіп қала береді. Оның үстіне кәсіп орындарында инженер-техниктер кем, кейбіреулерінде мүлде жоқ. Бұл күйде өнерлі кәсіпті жаңа техника негізіне құра алмаймыз.

Сондықтан, биылдан бастап өнерлі кәсіпке іскер қызметкерлер, жеткілікті мамандар тауып беру керек. Әйтпесе, 1927-1928-нші жылдың жоспарын да толық орындай алмаймыз.

Жергілікті кәсіп орындары түгіл инженер-техниктер Қазақстан шаруа кеңесінің өзінде де кем. Ақшаның аздығынан қызметкерлерді кесімді мөлшерден артық алуға болмайды. Ақшаның кемдігінен керекті қызметкерлерді, білімді, іскер мамандарды қызметке ала алмаймыз. Жұмыстағы мамандарымыз жұмыс басты болып отыр, өнерлі кәсіп мәселелеріне жеткілікті көңіл бөле алмайды. Оның үстіне, кейбір мамандарға өзіннің мамандығына жатпайтын жұмыстарды тапсырамыз.

Және бір кемшілік – қаржының кемдігінен жергілікті кәсіп орындарына барып кәсіп жұмысымен таныса алмаймыз. Оларға басшылық көрсете алмаймыз. Жергілікті қызметкерлерге жәрдем бере алмаймыз. Кәсіп орындарын уақытында зерттеп, олардың кемшілігін жоюға тиісті шара істей алмаймыз. Әрине, мұнан кәсіп орындарының жұмысына кемшілік келеді.

Қатынас жұмыстарына беріліп отырған қаржы өте аз. Қазақстан шаруа кеңесі, әсіресе, губерниялық шаруа кеңестері уездік маңызы бар кәсіп орындарына дұрыс басшылық ете алмай келеді. Ондай кәсіп орындары 46 жылдық өнімі 763 мың сом. Мұншама өнім беріп отырған кәсіп орындарына мұнан былай жеткілікті көңіл бөлу керек.

Қолөнері кәсібі

Бұған дейін қолөнері кәсібіне көңіл бөлінбей келді. Бар болғаны қолөнері кәсіп ұйымдарын тіркеп, оларға шикі бұйым жетістіру ретінде түрлі ұйымдарға бұйрық берумен қанағаттанып отырдық. Бұған дейін қолөнері кәсіптің жайы-күйі туралы қолда толық мағлұмат жоқ. Қолдағы бар мағлұматқа қарағанда, Қазақстанда қолөнері кәсібінің жылдық өнімі кеміне 36 миллион сом шамасы екен. Бұған қарағанда қолөнері кәсібінің маңызы өте зор. Елдің, әскердің бірсыпыра керегін осы қолөнері кәсібі жетістіріп тұрады.

Мұнан былай қолөнері кәсібін күшейтіп, дұрыс жолға салу үшін:

1. Қолөнершілерін есепке алу керек;
2. Қолөнершілерін түрлі артельге ұйымдастыру керек;
3. Қол өнері кәсібіне дұрыс бағыт беріп, әсіресе, керекті Қазақстанның өзінен табылатын қолөнері кәсібін күшейту керек.

Мұнан басқа қолөнері кәсібін басқаратын округтік, керек болса өлкелік мекемелер құру керек.

Бұған дейін Қазақстан ауыл союзының қолөнершілерін ұйымдастырып, олардың жұмысын жолға салу керек.

Тауарды арзандату.
Әкімшілік шаруа шығындарын кеміту жұмысы

Қолдағы бар мағлұматқа қарағанда әкімшілік-шаруа шығындарын кеміту туралы орталықтың бұйрығы толық орындалмаған.

Әкімшілік-шаруа шығынын кеміту жұмысын кейбір кәсіп орындары (шұға фабригі, сантонин зауыты, Қазақстан ағаш тресі) артығымен орындаса да, жалпы Қазақстан өнерлі кәсібінде әкімшілік-шаруа шығындары орта есеппен болғаны 3,3% кеміді. 1927-1928-нші жылдың жоспары бойынша әкімшілік-шаруа шығыны 3,8% кемітілмек. Сонда 88 мың сом үнемдейді. Бұл да аз.

Әкімшілік-шаруа шығындарын кеміту ретінде Қазақстан шаруа кеңесі уақытында тиісті шаралар белгілеп, жер-жерге толық нұсқау беріп еді. Бірақ, жергілікті кәсіп мекемелері оны орындауға күш салған жоқ.

Мұндай жұмысты тек кәсіп орындарына міндет етіп қоюға жарамайды. Басқа мекемелер ұйымдардың толық жәрдемі керек.

Қорытынды сөз

Өнерлі кәсіптің өткен жылдардың ішінде бітірген және 1927-1928-нші жылда істейтін жұмысын көптің алдына тартқаннан кейін айтатын қорытынды сөзіміз мынау:

1. Өткен 2 жылдың ішінде өнерлі кәсіп мықтап өсті;
2. Қазақстанның өзінен өнетін шикі бұйымды, жер кенін пайдаға асыратын кәсіп орындары күшейді. Өнерлі кәсіптің бұл бағытпен өсуі Қазақстан шаруасының мұқтажын өтейді, VI Өлкелік партия конференциясының көрсеткен жолына үйлеседі;
3. Өнерлі кәсіп мұндай өсе тұрса да, Қазақстанның шикі байлығының жер кенінің молдығына қарағанда, өнерлі кәсіптің бұл өсуі әлде де кем. Тап көңілдегідей күшеймеуіне ақшаның кемдігі, басқа сондай жағдайлар кедергі болды;
4. Өнерлі кәсіпті күшейтуге қаржы жұмсау орынды жұмыс болып шықты, онан көрнекті нәтиже шықты;
5. Өткен жылдарда өнерлі кәсіп жұмысында бірсыпыра кемшіліктер болды. Өнерлі кәсіпті жаңа негізге құруға жасалған ұлы жоспар болмады. Кәсіп орындары, үйлер салу жұмысында бірсыпыра кемшіліктер болды. Өнерлі кәсіпті басқару жұмысы дұрысталған ашық. Жергілікті өнерлі кәсіп, қолөнері кәсібі жоспарланып, дұрыс жолға салынған жоқ. Әкімшілік-шаруа шығыны жеткілікті кемітілген жоқ. Тұрғын елді өнерлі кәсіпке тартып, олардың өнерін көтеру жұмысы жоспармен істелмеді.

Алды жылдағы мақсаттарымыз

Бұған қарағанда өнерлі кәсіптің алдағы жылдардағы негізгі жұмыстары мынадай болу керек:

1. Қазіргі кәсіп орындарының капиталын пайдаға асыру жұмыстарын күшейту керек;
2. Қазіргі кәсіп орындарын үлкейтіп, ұзатпай жаңадан ауыл шаруасының, әсіресе, мал шаруасының өнімін пайдаға асыратын кәсіп орындарын салуға, кен байлықтарын пайдаға асыруға бағыт ұстау керек;

3. 5 жылдық жоспар жасағанда, қазіргі кәсіп орындарын жаңа негізге құру жоспарын жасап, кәсіп орындарын сол жоспар бойынша үлкейтіп отыру керек;

4. Өнерлі кәсіпке жұмсаған ақшадан көрнекті нәтиже шығып отыр. Сондықтан, өлкелік бюджеттен, жергілікті бюджеттен өнерлі кәсіпке арнап берілетін ақшаны көбейту керек. Қазақстанның байлығына қарлы өнерлі кәсіпке орталықтан берілетін ақшаны да көбейттіруге қам қылу керек. Өнерлі кәсіпке қаржыларды бір қолдан дұрыстап жұмсау керек.

5. Өткен жылдарда кәсіп орындарын, үйлер салу жұмысын да бірсыпыра кемшіліктер болды, оның салдарынан бірсыпыра кәсіп орындары ақшаға тарығып қалды. Сондықтан, бұл жұмысқа толық басшылық етіп, қатты бақылап отыру керек. Үйлер, кәсіп орындары салуға арналған ақшаны уақытында бердіріп, бұл жұмысты бүкіл әлеуметтің бақылап отыруына қам қылу керек;

6. Жұмысты өзбей істеп тұруға, жұмыс жағдайын дұрыстауға кәсіп орындарының оборот қаржысы кем. Бұл кемшіліктерді жою үшін:

А) Оборот қаржысын молайту керек;

Б) Кәсібі бірыңғай кәсіп орындарының, трестерінің оборот қаржысын бір жерден жұмсауға тиісті шара істеу керек;

В) Бұл қаржыларды орынды жеріне жұмсап дұрыс пайдалану ретінде трестердің жұмысын дұрыстау керек.

7. Шығынды кемітіп, өнерлі кәсіптің негізгі тарауларын үлкейту үшін бірыңғай кәсіп орындарын (былғары, тұз, ағаш кәсіптерін) өлкелік трестерге ұйымдастыру мәселесін қолға алу керек. Бұған өзі тілеген губернияларды (округтерді) қатыстыру керек.

8. Партия мен үкіметтің ұлт саясатының бір негізгі мақсаты – жергілікті тұрғын елден ұйытқылы жұмысшы (проллетариат) тобын жасау. Мұның үшін өнерлі кәсіпті тез күшейтіп, оған тұрғын елдің кедейлерін тарту керек. Бірақ, бұл жұмыс көңілдегідей орындалмай келеді. Бұл жұмысты күшейтіп, қазақ жұмысшыларының өнерін арттыру керек, тұрмысын жөндеу керек. Мұның саясаттық маңызы өзіне басқа, оның үстіне шаруашылық ретінде де пайдасы аз емес. Шеттен жұмысшылар алдырып артық шығын шығарғанша, жұмысшыларды өнерлі кәсіптің қасынан, тұрғын елде алып отырсақ, көп қаржы үнемделеді, өнерлі кәсіптің тез күшеюіне көп жәрдем болады.

9. Қазіргі өнерлі кәсіпті күшейтіп, ауыл мен қаланы жақындастыратын жұмыстың бір үлкені – тауарды арзандату, тауардың зауыт-фабриктен шыққандағы бағасын кеміту. Мұның үшін шамадан келгенше өндірісті тәртіпке салып, шығынды кеміту керек. Тауардың зауыт-фабриктің өзіне түсетін бағасын кеміту керек. Мұның үшін өнерлі кәсіпті жаңа техника негізіне құрып, өнімін арттыру керек.

10. Бұл жұмыстарды орындау үшін өнерлі кәсіпті басқарып отыратын мекемелердің орталықта да, жер-жерде де іскер, жұмысқа икемді болу керек. Бір жағынан әкімшілік-шаруа шығындарын кеміте барып, осындай іскер, жұмысқа икем мекемелер құруымыз керек.

Еңбекші қазақ. – 1928. – 27, 29 сәуір. – №94 (1121), 95 (1122). Араб графикасы.

№79
Орал округіндегі байларды тәркілеу барысы туралы «Орал округінде конфискация науқанының қорытындысы» мақаласы

Кедей, жалшылар науқан жұмысына белсеніп қатысты. Партия ұйымдары еңбекші бұқараға басшылық етіп, атын ақтады.

Орташалар-кедей, жалшы жағына ауды. Бір кемшілік әйелдерді науқанға көңілдегідей қатыстыра алмадық. Орал округінде 71 бай кәнпескеленді. 1500 үй кедей, жалшы 6164 мал, коллективтер 2802 мал алды. Жаңадан 21 коллектив құрылды.

Орал округіндегі кәнпеске жұмысының қорытындысын жазбастан бұрын ауылдың кәнпескеден бұрынғы жайы күйін көрсетіп өтелік. Өйткені ауыл тұрмысының бұрынғы күйі кәнпеске науқанының кезінде едәуір әсер етіп отырды.

Үкіметтің, партияның соңғы жылдардың ішінде жүргізген күрделі жұмыстары (Қосшы одағын құру, жер бөлісі, астық дайындау науқаны, ауыл салығы, басқа да сондай жұмыстар) арқасында ауыл тұрмысы көп өзгерген. Бұрынғы ескі ру, ақсақалдық салты бұзылып, тап тартысы күшейген, кедей жалшылардың тап сезімі артқан. Онымен қатар жаңа шаруашылық саясаты арқасында капиталдық шаруа артып, оның арқасында байлар-жалшы, кедейден пайдалануын күшейткен.

Ауылда тап жігінің ашылып, тап тартысының күшеюі – кәнпеске науқанына көп жәрдем болды.

Ру басылардың, ақсақалдардың ықпалынан шыққан, тап сезімі артқан кедейлер, жалшылар кәнпеске науқанына ат салысып байлардың жасырған мал мүлкін тауып беріп отырды. Байды жақтаған кедей, жалшы шығайда біреу болды. Оның үстіне кедей, жалшылар коллектив шаруаның пайдасына түсіне бастаған. Бұрын да коллектив шаруалар көп екен. Кәнпеске науқанында да кедей жалшылар коллектив болып ұйымдасты.

Қысқасынан айтқанда ауылдың кедей, жалшылары кәнпеске сияқты ұлы науқанға дайындалған. Олай болса VI-партия конференциясының ірі байлардың кәнпескелеу туралы шығарған қаулысы уақытымен шығарылған, орынды қаулы болды.

Қазақ байлары тап соғысында онша мұқалмаған, шаруасы онша күйзелмеген. Жаңа шаруашылық саясаты шыққаннан кейін кедейлердің мүгедектігінен, оларға үкіметтен беріліп жатқан жәрдемінің кемдігінен пайдаланып, байыған үстіне баюға бет алған.

Бұрынғы ата салтын, ру салтын ортаға салып, кедейлерге ықпалын жүргізген.

Байлар жер бөлісінде, емін-еркін пайдаланатын жерінен айырылған соң шаруасын күшейту, кедейлерді пайдалану ретінде екінші жолға түскен. Малдың санын азайтып, тұқымын асылдандырған, машина сайманды, қымбатты мүлікті көбейткен (мәселен: Бөкейхан тұқымдары сияқты ірі байлар). Малай жалдауды азайтып, оның орнына кедейлерге көлік сауын сиыр таратқан. Кедей байдан сауынға бір сиыр алса, оның орнына 5-6 бойдақ малын бағып беретін болған кедей, жалшыларға, орта шаруаларға ықпалын жүргізу үшін жергілікті үкімет

мекемелерін өз қолдарына алуға тырысқан. Үкіметтің өздеріне зиянды жұмыстарына (жер бөлісі сияқты) қарсылық көрсеткен.

Кедейді орташамен одақтастыру жұмысы нашар болған. Бұл туралы жеке жеке науқанды жұмыстар (сайлау, бөліс, ауыл салығы сияқты) жүргізілсе де, астық дайындау, бөлісі науқандарында зиян көрген орташалар болған. Мұндай кемшіліктер кедейдің орташа мен одақтасуына едәуір бөгет болған.

Дайындық жұмыстар жоғарыда айтылған ауылдағы тап тартысының кедейлердің салт-санасының ретіне қарай істелуге тиіс болды.

Кәнпеске мәселесі партия ұйымдарына VI-партия конференциясының қаулысынан[160] кейін мәлім болды. Дайындық жұмыстары июль ішінде басталды. Байлардың мал-мүлкі есепке алынды. Жергілікті партия кеңес мекемелерін күшейтіп, оларды кәнпеске науқанына дайындауға тиісті шаралар істелді, ауылдағы кедейлер, жалшылар, қосшы ұйымдары арасында кәнпескеге дайындалу жұмыстары істелмеді. Бұл кемшіліктен кәнпеске науқанында бірсыпыра зиян көрдік.

Байлар кәнпескеге қалай дайындалды

Байлар кәнпескенің хабарын алаш ордашылардан, байшыл коммунистерден естіп алып, кәнпеске науқанына округтік мекемелерден де бұрынырақ дайындала бастады. Сауынға сиыр, мінуге ат үлестіріп кедей, жалшыларды өз жағына тарта бастады. Байлығынан пайдаланып, қазірет молда, атқамінерлер, байшыл оқығандар арқылы өсек таратып орташаны азғырды. Жалғыз бай емес, орташалардың, дәулеттілердің де малы алынады екен деп лақап шашты. Малдарын бір жағынан жасырып, екінші жағынан топтап сана бастады. Байлар кедей жалшыларды өз жағына аудара алмаса да, орташаларды алғашқы кезде көбінесе өз жағына қаратып алды. Малын сатты, жасырды. Байлардың өтірік өсегіне иланып қалған орташалар алғашқы кезде біздің айқанымызға сенбеді, тегісінен байды жақтамаса да (орташаның байрақтары байлар жағына шығып кетті), байға да, кедейге де қосылмай істің ақырын күтті. Байлардың өсегіне еріп малын сатты, ішінара байлардың малын жасырысты. Байлар әсіресе малын көп сатқан, жасырған малы да көп болған. Кәнпескеленген малдың саны алғашқы есептің маңына да жусайды. Мәселен: Азғыр ауданында алғашқы есеп бойынша кәнпескеге ілінетін мал 20 600 еді, іс жүзінде кәнпескеленгені 6 581. Біздің есебіміз бойынша Бөкейханұлының сатқан малы 116, кәнпескеленген малы 120. Ермекұлының сатқан малы 130, кәнпескеленген малы 48. Өзінің айтуынша Өзбекұлы 4000 сомдық мал сатысқан, басқалары да осындай.

Дайындық жұмыстары

Орал округінде дайындық жұмысына мен барғаннан кейін, сентябрьдің 1-нде кірісілді. Кәнпеске жұмысын басқаратын комиссия құрылды, аудан-ауданға өкілдер жіберілді. Кәнпеске декреті, нұсқаулар талқыға салынды. Орталықтан

[160] VI партия конференциясының қаулысы – 1924 ж. 11-16 мамыры аралығында Орынборда болған конференцияда халықаралық және ішк жағдайлар, халық шаруашылығын қалпына келтіру, өнеркәсіпті дамыту, кедейлердің «Жарлы» одағын ұйымдастыру, кәсіподақ, жастар, бақылау комиссиясының жұмыстарына байланысты мәселелер қарастырылып, шешімдер қабылданған.

келген тізім қаралып қорытынды берілді. Жұмыс жоспары жасалды. Жер-жерде дайындық жұмысына, өкілдер барғаннан кейін сентябрьдің 7-9-нда кірісілді.

Дайындық жұмыстарындың мақсаты – халық бұқараны кәнпеске науқанына дайындау:

а) жергілікті партия, кеңес әлеумет ұйымдарын кәнпеске жұмысымен таныстырып, науқанға әзірлеу;

б) кәнпескеге ілінетін байларды тауып тізімге киргізу; кедейлердің, жалшылардың өзгертетін жері болмаса, тізімді іске асыру;

в) малды есепке алу, бағу жұмыстарын зерттеу;

г) кәнпескеден мал алатын кедей, жалшыларды, коллектив шаруаларды есепке алу;

д) кедей, жалшылардың аудандық конференцияларын өткізу еді.

Орал округіндегі 15 ауданның 11-нде кәнпеске жұмысы жүргізілуге тиіс еді. Әуелі аудан-ауданға 16 өкіл жіберілді. Оның ішінен 3 өкіл орыс болыстарында, бір өкіл кәнпеске жұмысы жүргізілмейтін қазақ ауданында жұмыс істемек еді. Еуропалық аудандарға еуропалық қызметшілер, қазақ аудандарына қазақ қызметкерлер жіберілді, елі бытыранды және шекарадағы Азғыр ауданына өкілге қосып және бір қызметші жіберілді. Оның үстіне орталықтың тапсыруы бойынша, белсенді қазақ қызметшілерінен 9 адам үгіт-түсініс жұмыстарын күшейтуге жіберілді.

Дайындық жұмыстары сентябрьдің 7-9-нда басталып 20-23-нде аяқталды. Бұл уақыттың ішінде жалшы, кедейлердің жиылыстары, орташалардың қатынасуымен жалпы жиылыстар, партия, комсомол, әлеумет ұйымдарының жиылыстары, кеңес мекемелерінің пленумдары өткізілді.

Бұл жиылыстарда үкіметтің декреті, партия комитеттерінің нұсқаулары талқыға салынып түсініс берілді. Кәнпескеге ілінетін байлар, шонжарлар есепке алынды.

Ауылдағы партия ұйымдары дайындық жұмыстарға белсеніп қатысты. Қалың бұқараны ұйымдастырып басшылық етті. Кедей, жалшылар дайындық жұмыстарға толық қатынасып, тап сезімінің артқанын іс жүзінде көрсетті. Жиылыстарда сөз сөйлеп, кәнпескеге ілінетін байларды көрсетіп отырды. Кедей-жалшылардың 80-90%-ы жиылыстарға қатысты.

Комсомол ұйымы[161] кей жерлерде жұмысқа жақсы қатынасып кедей-жалшы жастарға басшылық етті. Бірақ көбінесе кедей, жалшы жастарды ұйымдастыра алмады, іс көрсете алмады. Кәнпеске жұмысына немқұрайды қарап теріс лаққандары да болды (Шалқар ауданының №16 ауылы, Таловканың аудандық комсомол ұясы). Қосшы ұйымы да аудандардың көбінесе ұйым болып іске

[161] Комсомол ұйымы (Бүкілодақтық лениндік коммунистік жастар одағы) – КСРО-дағы жастардың қоғамдық-саяси ұйымы. 1917 жылдың тамызында Петроградта өткен РСДР(б)П-ның VI съезінде жұмысшы жастардың коммунистік ұйымын құру мәселесі көтеріліп, 1918 жылдың 29 қазанында Москвада Жұмысшы және шаруа жастарының 1-съезінде құрылды. 1991 жылдың СОКП-ның жұмысына тыйым салды. Қазақстан Жастар Одағы бастапқыда кішігірім зауыт, фабрикаларда құрыла бастады. Сырдария мен Жетісу облыстарында комсомол ұйымдары 1920 жылы қаңтарда құрылды. Осы жылдың қаңтарында Түркістан комсомолының съезі өткізіледі. Қазақ жастарының «Жас қазақ» қоғамдық-саяси және әдеби журналы шығарыла бастады.

қатынаса алмады. Қосшы мүшелері бұқарамен бірге науқан жұмысына ат салысты. Жалшылар ұйымы мен ауылдық кеңестер науқан жұмысына шамасына келгенше жәрдем көрсетті. Аудандық мекемелердің, өкілдердің жұмысындағы бір үлкен қате – орташаларға, әйелдерге жеткілікті көңіл бөлмеді. Кәнпескеге дайындалу жұмысына әйелдер де, орташалар да жеткілікті қатынаспады.

Дайындық жұмысында мұндай бірсыпыра кемшіліктер бола тұрса да – жалшы, кедейлерді, орташалардың бірсыпырасын ұйымдастыра алдық. Оның арқасында кәнпеске науқаны көңілдегідей өтті.

Кәнпеске жұмысын өткізу үшін аудан-ауданда кәнпеске жұмысына 172 қызметкер жегілді. Оның ішінен: коммунист – 162, комсомол – 5, партияда жоқ қызметші – 5, әйелдер мен орташалардың науқанға толық қатынастырылмағаны болмаса, аудандардың көбінде дайындық жұмысы жақсы өткізілді. Кей аудандарда көзге түсерлік кемшіліктер де болды.

Шалқар ауданында жалшы, кедейлер жеткілікті ұйымдастырылмаған. Олардың белсенділігін арттыра алмаған. Кәнпеске жұмысы оншама шиеленісіп тұрмаған соң Таловка ауданының бірсыпыра жерінде көмекші комиссиялар құрылмаған. Азғыр ауданында байлардың жасырған малын табу, байлардың малын есепке алу жұмысы көңілдегідей болмаған.

Бұл кезде байлар кедей, жалшылардың жиылыстарымен қатар өздерінің жиылыстарын жасап жатты. Байлардың жиылыстарына орташалар, ішінара кедейлер де қатынасты. Жиылыстарында байлар атқамінерлер, аласшылар оқығандар арқылы кәнпеске науқанынан қарсы үгіт жүргізді. «Кәнпеске малы кедейлерге үлестірілмейді, қазынаға алынады», «Кәнпеске законын орталық бекітпеген, кәнпескеге Смағұл (Садуақасұлы)[162] қарсы» деп, басқа да сондай лақап таратып, елді азғырды. Бұрын аз болсын, көп болсын байдың сөзіне қалың бұқара ерсе де, бұл сапар ермеді. Жалшы мен кедейлер байлардан бөлектеніп шықты. Орташалар да байлардан безуге айналды. Бұл кезде орташалар кедей жағына ауды, дәулеттірек орташалар екі жағына да қосылмады. Бұлардан үмітін үзген соң байлар жапатармағай малын сата бастады. Кедейге жақынорташалар науқанның басынан ақ кедейлерге қосылды, кедей, жалшылар мен қатар кәнпеске науқанына белсеніп қатысты.

Қысқасынан айтқанда кәнпескеге дейін қалың еңбекші бұқара біздің жағымызға шығып, байлар тек өздері қалды. Кәнпеске жұмысына қалың еңбекші бұқараны өзімізге ертіп барып кірістік.

Кәнпеске жұмысы қалай өтті

Байлардың мал-мүлкін кәнпескелеу жұмысына сентябрьдің 20-23-нде кірістік. Мұның алдынан кәнпескеге ілінетін үйлердің тізімі газетте жарияланды.

---

[162] Смағұл Сәдуақасұлы (1900-1933) – бұрынғы Көкшетау обл., Ақжар ауданында туған, қазақ. 1925-1926 жылдары «Еңбекшіл қазақ» газетінің жауапты шығарушысы, әрі «Қызыл Қазақстан» («Ақиқат») журналының редакторы, 1925-1927 жылдары Қазақ АССР Халық ағарту комиссары, 1927-1928 жылдары Ташкенттегі қазақ педагогика институтының ректоры қызметтерін атқарды. 1928-1932 жж. Мәскеу көлік инженерлері институтын оқып бітірген соң Мәскеу-Донбасс темір жол құрылысында инженер-құрылысшы болып еңбек етті. 1933 жылы Мәскеу-Донбасс темір жол құрылысындағы апатта қайтыс болды.

Округ кеңес комитетінің қаулысы бойынша Орал округінен кәнпескеге 71 үй ілінді. Оның ішінен: байлығымен ілінгендер – 56, шонжарлығымен ілінгендер – 15.

Кәнпескеге ілінгендер: бүкіл ауылды, кейде бүкіл ауданды пайдаланып отырған ірі байлар, ақсүйектер (Ғылманұлы Рақым, Бөкейханұлы сияқтылар), Теке қаласының полицмейстері (Қаратайұлы), крестьянский начальник (Күшебқалиұлы), 3 атасынан бері болыстық кетпеген, өзі 30 жыл болыс болған, Николай патшадан талай наград, сийлық алған шонжар (Есетаманұлы), Алашорда үкіметінің мүшелері (Омарұлы Салық[163]), бандаларға қосылып 90 қызыл әскерді бірге өлтіріскен байлар, бұрынғы болыстар (Омарұлы Латып), қысқасынан айтқанда кедейді, жалшыны езген, ауылдың кеңестенуіне бөгет болған тап дұшпандары. Кәнпеске басталған күні елдегі кедейлер топ жинап, ел аралап байларға қыр көрсетті. Қыр көрсетуге ауылдағы жалшы, кедей, ортша шаруа, ауылдағы ұйымдар тегісінен қатынасты. Жиын топтың алдында байлардың мал-мүлкі қатталды. Кәнпескеленген мал табанда көмекші комиссиялармен ауыл кеңестеріне бағуға берілді. Бұған дейін кедей жалшылардың ішінде кәнпескенің іске асуына сенбеушілер болса, байдың малының, мүлкінің алынып жатқанын көргенде, еш күмәні қалмады. Кедей, жалшылардың белсенділігі бұрынғысынан да артты.

Жалпы алғанда кәнпеске ұрыс-қағыссыз өтті. Тек Сұлтан келіні деген бай әйел кәнпескенің алдында көшіп кетіп бандыларға барып қорғалаған екен, кедейлер, жалшылар өз арасынан отряд құрып барып Сұлтан келінін оның балаларын және 3 бандыны ұстап алды. Бандының біреуі қашқан жерінде оққа ұшты. Кәнпеске науқанының көңілдегідей өтуіне қалың еңбекші бұқараның науқанға толық дайындалғандығы, дайындық жұмыстардың дұрыс орындалғандығы себеп болды.

Кәнпескелеген мал-мүлік

Кәнпескеге ілінген 71 үйден ірі мал есебімен 10 310 мал алынды. Мүліктен 8 сепоратор, 147 фургон, 10 сабан, 19 тырма, 83 киіз үй, 129 зиманка, 22 текемет, 147 кілем, 193 киіз, 32 шөп машинасы, 99 шана, 4 ат тырмасы, 1 тұқым шашқыш машина, 5 астық елейтін машина, 4 егін-шөп машинасы, 1 егін машинасы, 42 алтын, күміс бұйым алынды.

Алғашқы жоспарларға есеп бойынша 71 үйден 51 мың мал (ірі мал есебімен есептемегенде) алынуға тиіс еді. Іс жүзінде онан көп кем шығуының мәнісі: а) алғашқы есептің өзі дұрыс болмады; б) алғашқы есепте мал ірі малға аударылмай есептелді, жас мал да үлкен малдың есепбімен кетті; в) есеп әр уақытта алынды жұттан қанша мал кемігені есепке алынбады; г) байлар малын сатты, жасырды (Бөкейханұлы ірі мал есебімен 116 мал сатқан); д) кей жерде жасырылған малды таба алмады (Азғыр ауданы).

Жергілікті ұйымдардың январьдің 1-іне берген мал есебі декреттегі мөлшерге толып артып кетті, алғашқы жобалаған есептің 70-75%-дей болды. Оның үстіне кәнпескеленген үйлердің көбі отырықшы. Мұны ескерсек

[163] Омарұлы Салық – Орал облысы Жымпиты уезі Өлеңті болысы Жетікөл ауылында дүниеге келді. Батыс Алашорда қайраткері.

байлардың малы декрет мөлшерінен асып кетті. Олай болса күйіп кеткен бай жоқ, бәрі де кәнпескеге дұрыс ілінді.

Кәнпескеге ілінетін байларды есепке алу жұмысында бірсыпыра қате болса да, кезінде түзетілді, оған себеп: алдымен кәнпескеге ілінетін байлар мекемеде отырып белгіленді. Бұл жұмысқа кедей жалшылар толық қатынастырылмады. «Кедей, жалшылар өшпендікпен біреуді жазықсыз күйдіріп жібере ме» деген ой болды. Бірақ бұл сенімсіздік қате екен. Кедей, жалшылар ондай бұрған жоқ, дұрысын айтып, тізімге өзгеріс киргізіп отырды. Кейбір қателер аудандық комиссиялардың, аудандық өкілдердің салақтығынан болды (Азғыр ауданы).

Кәнпескеленген мал-мүлік қалай бөлінді

Кәнпескенің мал-мүлкін бөлу жоспарына науқанның басында кірісілді. Кедей, жалшы шаруаларының, коллектив шаруалардың жайы-күйі тексерілді. Кәнпеске малының 30%-ы коллектив шаруаларға, қалғаны жеке шаруаларға берілетін болды. Егін коллективтеріне көліктік мал, машина сайман, мал шаруасының коллективтеріне сайын мал, тұқым мал, жеке шаруаларға көлік, сауын мал, жеңіл-желпі машина сайман берілетін болды.

Кәнпеске жұмысына белсеніп қатынасқан әсіресе байдың жасырған малын шығарған жалшы, кедейлерге малды артығырақ беруге ұйғарылды.

Малды бөле келгенде жеке шаруасы бер кедей, жалшылар 6 164 мал алды. Оның арқасында жаңадан 149 жеке шаруа құрылды, 1 441 үйдің шаруасы бүтінделді. Коллектив шаруаларға 2 802 мал берілді. Жаңадан 21 коллектив құрылды, 67 коллектив нарленіп қалды. Бөкейханұлының асыл тұқым малдары мал тұқымын асылдандыратын орынмен кеңестік шаруаға, қалған малы кедей жалшыларға берілді.

Кәнпескеден алынған мүлік қалай пайдаға асырылды

129 зиманканың 24-і мектепке, 9-ы дәрігерлік пунктеріне берілді.

87 киіз үйдің: Қызыл отауға[164] берілгені – 8, оқу үйлеріне берілгені 27, қосшыға берілгені – 2, жалшылар ұйымына берілгені 7, музейге берілгені 1, аудандық кеңес комитеттеріне берілгені – 26.

147 кілемнің 10-15%-ы асыл, қымбатты кілемдер екен. Бұларды сатып ақшасын мәдениет қорына беруге ұйғарылды. Қалғаны клубтарға, Қызыл отауларға, сауыт мектептеріне, оқу үйлеріне, қосшы ұйымдарына, жалшылар ұйымдарына берілетін болды.

Киіздердің 7-і мектептерге, 2-і музейге берілді. Қалғаны кедей, жалшыларға үйлестірілді.

42 алтын, күміс бұйым – сатуға берілді.

Мал-мүлікті бөлгенде бәлендей дау, наразылық бола қойған жоқ.

---

[164] Қызыл отау – кеңес өкіметінің ауыл тұрғындарына арналған саяси-ағартушылық жұмысының бір түрі. Клуб, мектеп, дәрігерлік көмек, заңгерлік кеңес беру сияқты қызметті жүзеге асыруды көздеді. Әйелдер арасында сауатсыздықты жою, қолөнер және тағы басқа істерге үйретуге бағытталды. Оқыту арқылы оларды кеңестік қызметке тартуды да негізге алды. Қызыл отау жұмысын насихаттау үшін 1926 жылы «Әйел теңдігі» журнал жарық көре бастады.

Кедей, жалшылар жатып ішер жалқауларды, малды пайдалана алмайтын адамдарды көрсетіп, мал алатындардың тізімінен шығартып отырды.

Ауылдағы ұйымдар науқанға қалай қатынасты

Елдегі партия ұйымдары, ауыл коммунистері жалпы алғанда еңбекші бұқараны ұйымдастырып, кәнпеске науқанында оларға басшылық етті. Кейбір партия ұялары босаңдық көрсетсе де, босаңдығы басшыларының нашарлығынан, аудандық комитеттерінің жеткілікті басшылық етпегендігінен болды. Партия ұяларының байлардың жақтағаны болған жоқ. Жеке коммунистердің жалтақтағандары болды, кәнпеске арасында беделі артты. Кәнпеске кезінде жалтақ коммунистер (9 адам) партиядан шығарылса, оның орнына топтап-топтап кедей, жалшылар алынды. Партияға кіруге 292 адам арыз беріп еді.

Оның ішінен ноябрьдің 1-не дейін партияға алынғаны 71.

Комсомол ұйымдары жалпы алғанда кәнпеске науқанына көңілдегідей қатыса алмады, кәнпеске жұмысына салқын қарады, байды жақтағандары да болды.

Әрине, кәнпеске жұмысына жақсы қатысқан ұйымдар да болды, бірақ мұндайлар аз.

Бұл кемшіліктің себебі: комсомолдар арасына еңбекшілерге жат адамдар кіріп кеткен, тәрбие жұмысы нашар. Кәнпеске кезінде округтік комсомол комитетінің басшылығы кем болған.

Қосшы ұйымы[165] да өз міндетін атқара алмады. Көбінесе ұйым болып кәнпеске науқанына қатынаса алмады. Бытырап кетті.

Қосшы мүшелері комитеттеріне қарап тұрған жоқ. Жалпы кедей, жалшылармен бірге кәнпеске науқанына белсеніп қатынасты. Науқан кезінде, қосшы ұйымына, еңбекшілерге жат адамдардың кіріп жүргені анықталды.

---

[165] Қосшы ұйымы (одағы) – алғашында Түркістан республикасында, кейіннен ҚАКСР ауылдарында кеңес өкіметінің нығаюы мен қазақ кедейлерін мемлекеттік және шаруашылық құрылысқа тарту мақсатымен құрылған кедейлердің қоғамдық бұқаралық ұйымы. «Қосшы» одағының тарихи негізі ретінде 1918 ж. қазанынан бастап Түркістан республикасында құрылған кедейлер одағын айтуға болады. Бастапқы кезде қазақ кедейлері мен батырақтардың одағы деп, кейінірек мүлдем жері жоқ немесе аз диқандардың одағы аталған. 1921 ж. желтоқсаннан «Қосшы» одағы деліне бастады. Одақ бастапқы кезде 1924 ж. дейін Түркістан АКСР-нің құрамында болған Қазақстанның Жетісу мен Сырдария губерниялары да құрылды. Орта Азия мен Қазақстанды ұлттық-мемлекеттік межелеуден соң және қазақ жерлерінің қосылуына орай Қазақ өлкелік партия конференциясы (желтоқсан, 1925 ж.) барлық республика территориясында «Қосшы» одағын құру жөнінде шешім қабылдады. Одақ ауылда әлеуметтік өзгерістер мен жер-су реформаларын жүзеге асыру мәселелерімен шұғылданды. Мәдени-ағарту жұмыстарын жүргізіп, ірі байлардың мал-мүлкін тәркілеуге қатысты. 1926 ж. «Қосшы» одағына 1921 ж. бері өмір сүріп келе жатқан «Жарлы» одағы қосылды. Одақ 1926-1927 ж. жүргізілген егістік және шабындық жерлерді қайта бөлу науқаны кезінде белсенді рөл атқарды. 1928-1930 ж. байларға қарсы жүргізілген кешенді шаралар мен жаппай ұжымдастыру барысында, 1930 ж. 17 қаңтарда Қазатком Президиумы бекіткен «Кедей одағын ұйымдастыру жөніндегі ережеге» сәйкес, осы жылдың 29 қаңтарында өзінің алдына қойған міндеттерін толық орындады деп есептелген «Қосшы» одағы өз қызметін тоқтатты.

Жаңадан құрылған ұйым болса да, жалшылар ұйымы (ауыл, орман шаруасындағы жұмысшылар одағы) өз міндетін толық атқарды, жалшы, кедейлерді ұйымдастырып байға қарсы аттандырды. Жалшылар ұйымында жалтақтаушы, байларды жақтаушы болған жоқ.

Ауыл кеңестері жеткілікті белсенділік көрсете алмады. Кеңес мүшелерінің жалтақтағандары, байды жақтағандары көп болды. Кәнпеске науқанында еңбекші бұқара кеңес мүшелерінен 26 адамды (біреуі аудандық кеңес комитетінің ағасы) орнынан түсіріп тастады.

Қалың бұқара науқанға қалай қатынасты

Кәнпеске науқанында бүкіл округте барлығы 913 жиылыс болды (жалпы жиылыстар, кедей, жалшылардың жиылыстары). Бұл жиылыстарға 68 696 адам қатынасты, оның ішінен әйел – 5 641. Жиылысқа қатысқандар жалпы елдің 21,7%, сайлаушылардың 50%. Жиылысқа қатысқандардың ішінен жалшылар 6 823, кедейлер – 25 319, орташалар – 13 823.

Кедей, жалшылар науқан жұмысында үлкен белсенділік көрсетті, тап мақсатын орындап отырды, кәнпеске жұмысын өз жұмысын деп қарады.

Орташаның науқанға қатынасы алғашқы кезде босаң болса да, кәнпеске жұмысы ұлғайған сайын күшейе берді.

Өткен науқандардың қатесінен аузы күйіп қалған орташалар, әсіресе дәулетшілері алғашқы кезде науқан жұмысына салқын қарады. Оның үстіне байлар өсек жүргізіп орташаларды қорқытып қойған, кәнпескенің мақсаты, рет-жөні жеткілікті түсіндірілмеген.

Сондықтан алғашқы кезде орташалар науқан жұмысына көңілдегідей қатынаспады, тек кедейіректері қатынасты. Дәулеттіректері байды жақтап, байдың малын жасырысты, сатысты. Соңынан түсініс беріліп үгіт жүргізілген соң орташалар кедейлер жағына ауса бастады. Кәнпеске жұмысына белсеніп қатынасты. Кей жерлерде тізімге кірмей қалған байларды, байшыл кеңес мүшелерін көрсетті. Көмекші комиссиялардың жұмысына қатынасып, жасырылған малды тауып берді. Кәнпескеленген мал-мүлікті бөлуге жәрдемдесті.

Бұған қарағанда орташалардың кедей жалшылармен одақтасуы сөзсіз.

Тек былтырғыдай қателерден сақтанып оларды өз жағымызға тарта білуі керек.

Жалшы, кедей, орташа шаруа әйелдерді кәнпеске науқанына толық қатынастыра алмадық (жиылыстарға қатынасқаны 5 641). Кәнпеске жұмысына, әсіресе байлардың жасырған малын табу ретінде, әйелдердің көп пайдасы тиетін еді.

Әйелдердің науқан жұмысына кем қатынасу себебі: партия ұйымдары әйелдерге жеткілікті көңіл бөлмеген.

Партия ұйымдары басшылық етсе, әйелдердің науқан жұмысына белсеніп қатынасуы анық еді. Кей жерлерде әйелдер еркектерден де артық белсенділік көрсетіп қорғалақтаған еркектерге басшылық еткен.

Байларға келсек: байлар өсек таратып орташаларды үркітті, малын саттырып бірсыпыра орташаларға зиян келтірді. Бәрі бір соңынан орташалар байларға ерген жоқ. Кәнпеске малы кедейлерге үлестірілмейді, қазынаға алынады – деп

қарады, онда да болмаған соң малын сатты, жасырды, арыз үстіне арыз жаудырып кәнпеске жұмысына бөгет болды.

Байлар бірсыпыра малын сатып үлгірсе де жасырған малын сіңіре алмады. Ішінара білінбей қалғаны болмаса, жасырған малдарды кедей, жалшылардың көрсетуімен табылып отырды.

Кәнпеске науқанына орыс еңбекшілерінің көзқарасы

Кәнпеске туралы үгіт-түсініс жұмысы орыс арасында да жүргізілді. Орыстың байлары кәнпескеден өздері де қорқып үркіп тұрды. Кедей, орташалары кәнпеске жұмысын дұрыстап, науқан кезінде қазақтың кедей, жалшыларына жәрдемдесті. Байлардың поселкелерге жасырып қойған малдарын тауып берді. Орыс кедейлерінің «орыс байларын да кәнпескелеу керек» дегендері болды. Мұндайларға тиісінше түсініс берілді.

Қысқасынан айтқанда кейбір кемшіліктер болмаса, жалпы қалың еңбекші бұқара кәнпеске науқанына белсеніп қатысты. Әкімшілік былай қалды. Еңбекші – бұқара жұмысты өзі атқарып, байларды өзі кәнпескеледі.

Кәнпеске науқанының саяси олжасы

Біздіңше кәнпеске науқанының саясат жүзіндегі олжасы мынау:

а) кәнпеске ауылдағы жалшы, кедейлерді ұйымдастырды, тап сезімін арттырды, байға қарсы аттандырды, тап тартысын күшейтті.

б) тап дұшпанымен күреске еңбекші бұқара арасынан кедей, жалшы белсенділері шықты.

в) шаруашылық, саясат жүзіндегі теңдігі үшін байға қарсы бірлесіп аттанып, кедейлер мен орташалар көпшілігінің одағы күшейді. Орташа байдан бұрынғысынан да алыстады;

г) кеңес мекемелері, қосшы, жалшы ұйымдары кәнпеске тізіміне түсіп сыннан өтті;

д) партия ұйымдары байлармен тартысып бұрынғысынан да шынықты, сыннан өтіп міндетін толық атқанды. Партияның беделі артты. Кәнпеске арқасында партия жат адамдардан тазарды. Топ-топ жалшы кедейлер партияға алынды;

е) ауыл бұған дейін кедей, жалшы, орташалардың қанын сорып келген, ескі салттың, рушылдықтың басшылар – ірі байлардан, бектерден, төре, атқамінерлерден арылды.

ж) бектік-рушылдық жұртшылығы жойылуға бет алып, жалшы, кедейлер, рушылдық ықпалынан шығуға айналды. Ескі салттан біржола құтылу үшін әлде де партия мен үкіметтің жәрдемі керек.

Шаруашылық ретіндегі олжамыз

Шаруашылық ретіндегі олжамыз тек алған мал-мүлік емес. Олжамыздың үлкені кәнпескеден алынған малмен 1 550 шаруа бүтінделіп қалды, жаңадан 21 коллектив құрылды, 67 коллектив көмек алды. Коллектив жұмысы күшейіп, жаңа ауылға негіз салынды.

Кәнпеске арқасында мектеп, денсаулық, мәдениет орындарының бірсыпырасы мұқтажы өтелді.

Алдағы мақсаттар

Кәнпеске науқаны арқасында ауылдың тұрмысымен, ауылдағы партия, кеңес әлеумет ұйымдарының жұмысымен толығырақ таныстық. Ендігі жерде кәнпеске науқанының тәжірибесінен пайдаланып, күнбе-күнгі жұмысымыздың қисығын түзеу отырусыз керек.

Кәнпескенің саясат жүзіндегі олжасынан пайдаланып, кәнпеске кезінде жарыққа шыққан белсенділерді партияға тартып тәрбиелеу үшін партия ұйымдарының кедей, жалшы арасындағы жұмысты күшейтуі керек.

Қосшы жұмысын жаңа жолға салып тап мақсаттарын күшейтіп, қосшы одағын жат адамдардан тазарту керек.

Ауыл, орман шаруасындағы жұмысшылар одағының жұмысын күшейтіп, ауылдағы жалшыларды тегіс ұйымдастырғандай, жалшылардың күнбе-күнгі мұқтажына қарасып отырғандай қылу керек.

Негізгі мақсатымыздың бірі кәнпескеден алынған мал-мүлкімен шаруаны көркейту. Кәнпеске малымен құрылған шаруалар мемлекеттен жәрдем болмаған жерде өз бетімен күшейіп кете алмайды. Шаруаның өнерлі жолға салу, өнімін арттыру ретінде мемлекеттің жәрдемі керек.

Кәнпеске кезінде жаңадан коллектив шаруалар құрылса да, коллектив болуға құмар кедей, жалшылар әлі де көп. Сондықтан жуыққа маңда жаңадан құрылған кедей шаруаларын коллективке ұйымдастыруымыз керек.

Бұл шаруаларды күшейту – партия, кеңес, әлеумет ұйымдарының үлкен міндеті қосшы ұйымдары мен жалшылар ұйымдарының кәнпеске науқанында құрылған жеке шаруаларды коллективтерді қамқорлығына алуы керек.

Еңбекші қазақ. – 1928. – 20 ноябрь. – №267 (1294). Араб графикасы.

№80

Тәркілеу қорытындысы мен ұжымдық шаруашылықтарды күшейту мәселесіне арналған «Конфискациядан мал алғандардың қамы» мақаласы

Конпеске науқаны ауылдағы батырақ-кедейлердің таптық сезімін күшейтті, елсенділігін көтерді. Ауылды шын мағынасында кеңестендіруге кең жол ашты. Декабрьде өткен Өлкелік партия комитетінің III пленумы[166] конпеске науқанының нәтижесін қорытып және кемшіліктерін де көрсетті. Осымен қатар, саясат-шаруашылық жағынан бірсыпыра табыстардың барлығын ескертіп өтті. Негізгі табыстардың бірі – неше жылдар бойы еңбекшілер жұртшылығы қанап-езіп, билеп-түстеп қалған 700 ірі байлардың аты шулы шонжарлардың мал-мүлкі канпескеленіп, өздері жер аударылды. Канпеске малдары мыңдаған батырақ-кедейлерге, ұйымдасқан коллективтерге үйлестіріліп, социалдық негізге құрылған ауыл шаруашылығын көркейтуге берілді.

Канпескенің қорытындысындағы саяси-шаруашылық табыстарын нығайтып бекіндіруді III пленум партия кеңес жұртшылығына негізгі міндет есебінде

[166] Өлкелік партия комитетінің III пленумы 1925 ж. 25-30 қарашада Қызылордада болып, онда өлкелік комитеттің бюросын толықтыру туралы, өлкелік және губерниялық партия конференцияларын шақыру мерзімдерді туралы және басқа мәселелерді шешті.

жүктеп отыр. Бұл туралы III пленум: «Округтік, аудандық кеңес комитеттері канпескеден мал алған барлық жеке шаруаларды, коллективтерді есепке алып, келешекте олардың шаруашылығы ілгері басуына басшылық істесін, жәрдем көрсетсін. Жәрдем көрсеткенде қарыз берілсін, жеңілдік істесін. Сөйтіп, оларды коллективке ұйымдастыруға тиісті шаралар қолдансын», − деген. Сондықтан, мал алған жеке шаруаларды, коллективтерді алдымен шаруашылық жағынан күшейтуіміз керек. Өйткені бұл ірі жұмысты шаруашылық жағынан бекіте алмасақ, канпескенің саяси маңызын арттыра алмаймыз. Бұл жөнде жергілікті партия кеңес ұйымдары басшылығын күшейтуі керек. Жергілікті ұйымдар дұрыс нұсқап, жақсы басшылық істемесе, бұл жөндегі мақсат орындалмайды. Әрине, өлкелік ұйымдар не бар жұмысты орындардың мойнына арта салып қарап отыруға болмайды. Өлкенің де басшылығы, жәрдемі керек. Жақында болып өткен Орталық Кеңес комитетінің 3-нші сессиясы канпескенің қорытындысы туралы Нұрмақұлы Нығмет жолдастың баяндамасын тыңдап, канпеске науқанының нәтижесін бекітуге шаруашылық жағынан тиісті болған шараларды тезірек қолдансын, деп Қазақстан жер-су комиссариатына тапсырған.

Газет жөнінде бұл мәселені көтергендегі мақсат – канпеске жұмысының қорытындысын, оның нәтижесін бастағаннан кейін орта жолда қалдырмай, іс жүзінде жарыққа шығару, жергілікті және өлкелік ұйымдарының назарын аудару.

Канпеске науқаны кезінде түрлі әңгімелер болды: канпескеге қарсы болып, бұл жөнде қыңыр пікір туғызушылар да болды. Канпескеге қарсы болғандар көбінесе байшылдар, Алаш орда оқымыстылары, бірен-сараң «коммунистер»ден де болды. Бұлар: «Канпеске қазақ шаруашылығын бүлдіреді, мал алған батырақ-кедейлер ол малды ұқсатып жұмсай алмайды, бәрі бір шашады», − десті. Кейбір Қазақстанның қазіргі тұрмысынан алыстап кеткендер, қазақтың батырақ-кедейлерін баяғы патша тұсындағы батырақ-кедейлер деп біледі, осылай қарайды. Бұл үлкен шатасқандық. Батырақ-кедейлердің төңкерістен бері қараған жердегі халын-тұрмысын жете білмегендік, не білсе де көре тұра білгісі келмегендік.

Партия мен үкіметтің бұған дейін жүргізе келген бірнеше тап тартысын күшейту жұмыстары (жер бөліс, астық дайындау науқаны, кеңес сайлауы тағы-тағылар) арқасында батырақ-кедейлердің таптық сезімін көтеріп отыр. Канпеске науқаны батырақ-кедейлердің таптық сезімі күшейтіп, саяси саңылауы өскенінің арқасында ғана дұрыс жүргізіліп отыр. Дұрысында канпеске науқанын өткізуші батырақ-кедейлердің өзі. Қазіргі уақытта ауылдың шаруашылық түрі бұрынғысынан анағұрлым өзгеріп отыр. Кедейлер қатарға қосылып, ауыл орташаланып отыр. Ауылдың шаруа тұрмысында орташалар орталық орынға ие болып отыр. Мұны көрмеске болмайды.

Канпеске науқаны мал шаруашылығының тауар өндірісін кемітті, жалпы мал шаруашылығының ілгері басуына зиян келтірді деп жүргендер де жоқ емес. Бұл жөнде біздің ескертетініміз Қазақстан шаруа құрылысының 5-жылдық жоспарында мал шаруашылығы негізгі орын алып отыр. Қазақстан халық шаруашылығының ішінде мал шаруашылығы соғыстан бұрынғы сапасынан артып түсіп отыр. 1928-1929-ншы жылы не бар малдың саны Қазақстанда 41 миллион жарым болып отыр. Канпеске мал шаруашылығының ілгері басуына кедергі істеді ме, енді осыған келейік. Канпескенің кедергі істеген жері жоқ,

қайта соңғы кезде мал шаруашылығының ілгері басуына жақсы жағдайлар туғызып отыр. Бірінші – малдың көпшілігі кедейлер мен орташалардың қолында отыр, бұларға канпескенің қатысы болған жоқ. Екінші – канпеске науқанын жүргізгенде малдың тұяғын санағамыз жоқ, алдымен еңбекшілер жұртшылығына зиянды аты-шулы шонжарлардың мал-мүлкін канпескеледік. Үшінші – енді канпеске бітті деп ауылды хабарландырып отырмыз. Сондықтан мал өсіруден жұрттың тауы қайтқан екен, мал шаруашылығын төмендеткен екенбіз деп айтудың жөні жоқ, бұл қисынсыз құрғақ сөз.

Канпеске мал шаруашылығының тауар өндірісін кемітуге әсер етті деуге үлкен адасқандық. Қашанда болса, төңкеріс жайдан жай өтпейді, төңкеріс кезінде төрт жағың құбыла болып тұрмайды. Орыстың бір мақалы бар: «Ағашты кесіп жатқаныңда жаңқасы жан жаққа ұшып жатады», − деген.

Мал шаруашылығының тауар өндірісіне бұлайша қарау дұрыс емес. Үстіміздегі жылғы мал шаруашылығының тауар өндірісін алып қарасақ, бастапқы жылдардан (1926-1927 жылдардан) артып отыр. 1927-1928-нші жылы жоспардың кейбір тауарынан азық кем, үстіміздегі жылғы дайындық жоспарымыз бұрынғысынан кемер деп еш ойламаймыз.

1927-1928-нші жылы шикі зат дайындау жұмысымыз бір қалыпты болар деп ешкім ойламаған, әсіресе, тері-терсек, ет жағы. Неге десеңіз, жұттың салдары тиді, астық кем болды, оның үстіне канпеске болады екен деген зиянды өсектер тарап жүрді.

Канпескелеген малдардың ұзын мәні не бары Қазақстандағы барлық малдың санына шағыстырғанда шамалы ғана процент. Канпеске науқанын өткізуге шыққан өлкелердің байқауынша, канпескеден мал алған батырақ-кедейлердің көбі мал ұстауға өте шаруа көрінеді. Малды шашады екен, ұқсата алмайды екен деген сөз, шындылығы жоқ өтірік сөз, өсек сөз. Біз, ауылдағы орта ғасыр, одан арғы ғасырлардың салтын ұстап, байлығына бектіліне сүйеніп, батырақ-кедейлерді шаруашылық жөнінен билеп-төсеп, ауылдың өндіріс күшін ілгері бастыруға қырсық болып келген зиянды ірі байлардың шаруашылығын жеміріп, тамырынан балта шауып отырмыз. Осының арқасында қырсықтардан ауылды тазартып, өршуіне, өндірісінің ілгері басуына жақсы жағдай туғызып отырмыз. Келешекте ауылдың өндірісі ілгері басуын да сөз жоқ.

Мақаламызда негізгі мәселелерден азырақ шыға жиылып кеттік, шыға жиылмай болмайды. Канпеске және оның қорытындысындағы ашық мәселелерді бұрмалап, теріс ұғыныс беріп жүргендерге, көзбен көріп отырған шын мәселелерді ашып айтып бергіміз келді.

Канпеске науқанының қорытындысындағы шаруашылық табыстарды бекітуге әлі де болса толық шаралар қолданылмай келеді, қолданып отырған шараларымыз жеткіліксіз, жоғарғы партия, кеңес орындары бұл тұрасында тиісті нұсқауын беріп отырғанымен орындардың бұл жөндегі жұмыстары нашар. Мүмкін канпескені жүргіздің, малды бөліп бердік, осымен іс бітті деп ойлайтын шығар. Бұл үлкен қате. Мал алған батырақ-кедейлерді ескермей кетуге болмайды. Біз оларға мал, берген малдың өсу жабдығын жөндеп бермесек тағыда болмайды. Оларға жәрдем көрсетпесек ілгері басылмайды, мал шаруашылығының өндірісін көбейту былай тұрсын, қолдағы малын шет пұшпақтап жұмсауға кіріседі.

Канпескеден мал алған кедейлерге жәрдем көрсету туралы бір мекеменің бастығымен сөйлескенде, ол: «Бұл жұмысқа арнап шығарған қаржы жоқ, қаржы болмаған, ондай жұмыстарға кіріскені керегі не?», − деді. Әрине, бұл әдейі қаржы шығарылмаса да, канпескеден мал алған кедейлерге жәрдемдесуге болады. Бізде кедейлерге таратуға, жұмыс малын алуға, машина-сайман таратуға, егіске, жүнге шарт жасауға арналған қарыз ақша бар. Бұл ақшаның бірсыпырасын канпескеден мал алған 20 мың үй кедейге таратсақ, олардың шаруасының алға басуына едәуір жәрдем көрсетеміз. Оның үстіне канпескеден мал алған кедейлерді алым-салықтан босатуға я салығын кемітуге болады. Бұл да жәрдем. Бұған қарағанда канпескеден мал алған кедейлерге жәрдем көрсетуге болады, тек бұл жұмысқа толық көңіл бөлу керек.

Канпескеден мал тиген шаруалар бізсіз де ондай жәрдемді алмай ма? - деушілер болар, бұл да қате пікір. Канпескеден мал алған шаруаларға қанша жәрдем, қандай жәрдем керек екенін анықтамасақ, белгіленген жәрдемінің орындалуын тиісті мекемелерге міндет етпесек, канпескеден мал алған шаруалар көп ішінде қағажу қалып, жәрдемінен құр қалуы мүмкін.

Қысқасынан айтқанда, канпескеден мал алған кедейлерге жәрдемдесу үшін мынадай жұмыстар істеуге керек:

1) Канпескеден мал алған шаруалардың мұқтажы тезінен есепке алынсын. Олардың мұқтажының, ол мұқтажды өтеуге берілетін қаржының шамасына қарай жәрдем жұмысының жоспары жасалсын.

2) Қарыз тарататын, ауыл шаруасының өніміне шарт жасасатын мекемелерде канпескеден мал алған шаруаларға, коллективтерге жәрдем көрсету жоспары болсын. Олар жоспардың орындалуын бақылап, бұл туралы тиісті мекемелерге есеп беріп отырсын.

3) Жер-су комиссариаты мен ақша комиссариаты канпескеден мал алған кедейлерге алым-салық ретінде жеңілдік беру мәселесін қарастырсын.

Басқа да осындай жәрдемдер көрсетілсін.

Егіске шарт жасасу, қарыз тарату сияқты жұмыстардың маусымы жақындап қалады, сондықтан бұл жұмысқа осы бастап кірісу керек.

Еңбекші қазақ. – 1929. – 15 январь. – № 12 (1341). Араб графикасы.

№81
Революция көсемі Ленин жайындағы «Ленинсіз өткізген бес жыл» мақаласы

«Жаңа шаруашылық саясатын қолданған Ресейден социалшылдық негізіне құрылған Ресейді жасаймыз».

Ленин.

Ұлы көсеміміз Лениннің дүние салғанына міне бес жыл толды. Рақымсыз өлім, бізді қырағы данамыздан, басшымыздан айырды. Бірақ оның салып кеткен жолды айтқан өсиеті қалды. Кеңестер одағының пролетариаты мен қара шаруалар. Большевик партиясының дұрыс басшылығы арқасында Ленин жолын іс жүзінде орындай бастағанына міне жыл өтті.

Ленин жолы тек қана бір елде (Кеңес одағында ғана) қолдануға жарайтын оралымы қысқа білім емес, Лениннің салып кеткен жолын бүгін де бүкіл жер жүзі пролетариаты қолданып отыр. Лениннің өзі жасап кеткен коммунистер интернационалы дүние жұмысшыларын Ленинше бастап отыр.

Осы Ленин жолын іс жүзінде қолданып отырған, жер жүзі жұмысшылар қозғалысының алдыңғы қатардағы тобы – Кеңес елінің жұмысшылары мен қара шаруалар екенін де дау жоқ. Бұл аздық топ, ұлы көсемінің өлгеніне бес жыл толған күнінде, берісі өз елінің алдында, арысы жер жүзі пролетариаттары алдында социалдық құрылысын жасау жөнінде Ленин жолын қалай қолданып жатқандықтарына есеп берулері тиіс.

Ленин жолы тұрмыстың қай жағында ішіне алып отырады. Біз бұл мақаламызда халық шаруашылығы құрылысында оның социалдық белгілерін күшейту жөнінде Ленин жолын қаншалық өмірге асырғанымызды тексермекпіз. Ленин бұ жөнде, 1917-нші жыл сентябрь айында жазған бір кітабында:

– «Ресей бірнеше айдың ішінде саясаттық жағынан алдыңғы қатардағы елдерді қуып жетті. Бұл төңкерістің бергені. Бірақ бұл аз. Біздің алдымызда екі жол бар. Я өлім, я алдыңғы қатардағы елдерді шаруашылық жөнінен де қуып жету, оларды басып озу керек...» (Ленин XIV том. 2-бөлім, 213 бет) деген болатын.

Осы өсиетті орындау жөнінде партия мен үкімет не істеді?

Бұған цифрмен жауап берейік. Егер халық шаруашылығының түрлі тарамдарын 1913-нші жылғы халдерімен салыстырып қарасақ, одақтық жоспар комиссиясының мағлұматтары бойынша мынадай: электр құрылысы жөнінде кеңес: «Үкіметін жасау, отанымызды электрлендіру – міне коммунизм деген осы», – деді Ленин. (XVII том, 427-428 бет). Қазіргі электр өндірісі 1913-нші жылдағы ернеуінен 340 процент өсіп отыр. Тас көмір шығару өнімі 14 280, мұнай шығару өнімі 137% өсіп отыр.

Машина құрылысы жөнінде кәсіп орындарының ішкі құрылысына керекті машиналардың өнімі 506%, ауыл шаруашылық машиналарының өнімі 260% өсулі. Мата жағы соғыстан бұрынғы мөлшерден 13,7% артық өсулі.

Ауыл шаруашылығына келсек, егістің – 89,2%, мақта – 115,7%, кендр сабағы – 76,2%-ке жетулі, …лайғылары да осылай. Ауыл шаруашылығының екінші бір ірі тарауы – мал шаруашылығы 1928-29-ншы жылы, соғыстан бұрынғы мөлшерінен асып, 102,3%-ке жетіп отыр. Жол қатынасы, жүріп тұрған темір жолдың ұзындығы 1925-26-ншы жылы 74,6 мың километрге жетіп еді, енді биылдары 77,7 мың километр болуы тиіс. Мемлекет бюджеті биыл 7 694,8 миллион сом мөлшерленді, сонда былтырғысынан 20% өскен болады, егер істелген жұмыстардың саяси жағына көз салсақ, онда өткен шаруашылық жылының қортынды цифры мынаны көрсетеді: ірі мемлекет кәсіп орындарының өнімі 22,5% өскен.

Егер, 1925-26-ншы ауыл шаруашылығының жалпы өнімі 17 370 миллион сомдық болып отырғанда кәсіп орындарының жалпы өнімі 12 жарым миллиард болған болса, биылғы жылы бақылау цифры бойынша кәсіп орындарының өнімі ауыл шаруашылығының жалпы озбақ, ауыл шаруашылығының жалпы өнімі 18 624 миллион сомдық болса, кәсіп орындарының жалпы өнімі 19 жарым миллиард сомдық болуға тиіс.

Бұл жұмысшы табы мен өнерлі кәсіптің халы едәуір күшейіп тұрақтанғанын көрсетеді. Ауыл шаруашылығының бірлестік түрі де күшейіп келеді. Мысалы, коллективтердің егістік жерлерінің көлемі 0,87 миллион гектардан 1,70 миллион гектарға шейін өсті. Кеңестік шаруалардың егісі – 1,26 миллион гектардан 1,30 миллион гектарға жетті.

Міне, бұл цифрлар біздің шаруашылық күйімізді толық суреттейді. Осының өзі Ленин мақсатын өмірге асырағандық болады.

Осы арадан бөліп алып Қазақстанның халық шаруашылығын тексерелік. Жалпы одақтық халық шаруашылығының ішінде Қазақстан халық шаруашылығы жуық маңда шикі зат қоры есебінде кіру тиіс. Сонда одақтың социалдық өнерлі кәсібіне азық тауып беретін аудан болады.

Сондықтан біздің халық шаруашылығымыздың өсуі деген сөз шикі зат қорының өсуі деген сөз. Қазақстан халық шаруашылығының негізі мал шаруашылығы өткен жыл қорытындысына қарағанда соғыстан бұрынғы мөлшерден көп ілгері аттап кеткен. Малдың саны 41 миллионнан асып, егіс көлемі 91 жарым процентке жеткен. Мақта сияқты егістеріміз соғыстан бұрынғы мөлшерден анағұрлым озып кеткен.

Жалпы одақтық халық шаруашылығының ішінде Қазақстан шикі зат қоры есебінде кіруі тиіс дедік. Былай болушылық, әрине, өнерлі кәсіптің өркендеу жұмысына бөгеу болмайды. Әсіресе ауыл шаруашылығын өнерлендіру жұмысына тоқтау салмасқа тиіс. Кәсіп орындары бізде халық шаруашылығының негізгі түрі болмаса да, бұ жөнінде де Қазақстанның табыстары аз емес.

Тау кендеріндегі ірі кәсіп орындарынан Ридер мен Қарсақпай сияқты үлкен орындарымыз бар, Семейде үлкен тері зауыты салынып жатыр, бітіп қалды, басқа да толып жатқан өндірістер бар. Ауыл шаруашылығын өнерлендіру мақсатын көздеп, соңғы жылдары бірсыпыра электрлер (Ақтөбеде), ет тоңазытатын зауыттар (Текеде, Семейде), май зауыттары, жүн жуатын үлкен зауыттар салынды, салынып та жатыр. Егер бұрын Қазақстанның көп жерлерінде бір тілді – екі тілді сабандар да салмаған болса, қазірде Қазақстанның жалпақ даласында 797 трактор жердің қыртысын айналдырып жүр. Бұл тракторлар тесігімізге тығыз бола қалмағанымен, ауыл шаруашылығын өнерлі кәсіпке бейімдейді. Шаруашылығымызды білім жолына салуға жол ашады.

Халық шарашылығының өсуі жолында табыстарымыз көп. Егір кеңес үкіметі бұл табыстарды сырттан ешбір көмексіз тауып отырғандығын еске алсақ, қанша жерге жұмсалғаны тағыда ашығырақ көрінеді. Бұл табыстарға жұмысшылар мен шаруалардың жігері арқасында. Олардың төңкеріс ісіне шындап көңіл қойғандығы арқасында ғана жетіп отырмыз. Лениннің большевиктер партиясы мен оның орталық комитетінің дұрыс бастауы арқасында жетіп отырмыз. Коммунистер партиясы өз көсемінің өсиеттерін мүлтіксіз жүзеге асырып келе жатыр. Келешекте де Ленин өсиеттері толығымен жүзеге асырылатынына ешбір күдік жоқ.

Еңбекші қазақ. – 1929. – 22 январь. – № 18(1347). Араб графикасы.

№82
Мақта өндірісінің кемшіліктері мен даму бағыттары көрсетілген «Қарақалпақ облысында мақта егісін күшейту шаралары» мақаласы

Қарақалпақ облысын түгелімен алып қарасақ, бұл мәдени егістік ауданы, әсіресе мақта егісі бұларда өте үлкен орын алады. Сондықтан егіс нақанындағы Қарақалпақ елінің негізгі міндеті – мақта егісін мейлінше көбейту болуға тиіс. Іс жүзінде осылай болып отыр ма, осы міндетін Қарақалпақ облысы, ішін ара облыстық жоспар комиссиясы мен жер басқармасы қаншалық ескеріп отыр? Бұған жауап беру үшін олардың егіс жоспарын талдап тексерелік.

Егіс науқанына әзірлену жөнінде Қарақалпақ жұртшылығы өткен жылдан көрі биыл не дәуір ілгері аттап отыр. Егіс науқанына мезгілімен даярланып жатыр. Егіс жоспары – уақытында жасалып, орындарға ерте жіберіліп, өткен кеңес съезінде де, су пайдаланушылар съезінде де, талқыға салынып сыннан өтіп отыр. Қарақалпақ облысының тиісті орындарының мағлұматтары бойынша, 1927-28-інші жылы егіс көлемі 86 567 гектар жер екен. Содан мақта егісі 27 мың гектар екен, сөйтіп жоспар цифрынан 2 мың гектар артып шыққан екен. Бұл табыс өзгеше бір істелген шаралардың нәтижесі емес, жоспарлаудың кемшілігінен, мақта егісін күшейту жөніндегі Қарақалпақ облысының мүмкіндіктері жете есептелмегендіктен болып отыр.

Өткен жылдың егіс науқанында басқа да үлкен-үлкен кемшіліктер болған: орындарға басшылық кем болған. Коллективтерді басқара білмеген. Өндіріс тауарлары мен тұқымдық астық жетістіру жоспары орындалмаған, кедейлерге қарыз беру жұмыстары кеш басталған. Бұл кемшіліктер облыстық мекемелердің ғана айыбы емес, көбінесе өлкелік мекемелердің айыбы.

Биылғы жылдың жоспары осы кемшіліктерді бәрін ескеріп жасалған. Биылғы жоспарда егіс көлемін 99 528 гектарға жеткізіп, егісті 12 жарым процент арттыру көзделген. Содан мақта егісіне 32 469 гектар жер шамаланған. Осы жоспар бойынша басқа егістер мен мәдени егістердің көлемі де артпақ: күзгі егілген бидай – 6% артады, жазғы бидай – 2,4%, жүгері – 6%, тары – 9%, күріш – 9%, арпа – 7%, кендір, бұршақ, кукуруза 24% артады, барлық тұқымдық егістер орташа алғанда – 7% арттырылады да, мақта – 16,8%, жоңышқа – 21,3%, бақша – 9%, күнжүт – 15%, басқа мәдени егістер – 7% артатын болады. Барлық егіс көлемі 12 жарым процент артып, мақта – 16,8% қана арттырылмақ. Бұны бірсыпыра реттерден қарағанда дұрыс деп санауға болмайды.

Бірінші – мақта егісі не дәуір артық өсетін болған мен, жалпы егіс көлемінің артуы мен салыстырғанда азайып қалып отыр (16,8% және 12,5%). Бұл арттырылып отырған егістердің ішінде керектігі жөнінен қарағанда, күнжүт егісі үлкен даулы нәрсе. Себебі, күнжүттің бүтіне сауда комиссариаты орташа алғанда 4 жарым сом қақ кәсіп отыр. Ал биылғы жылғы мақтаның орташа бәсін алсаңыз 3 сом 65-ақ тиын. Бидайдың 8,4% артуының дәлелі жоқ. Өйткені жалпы облыс астықты шеттен алып отыратын ел ғой. Қанша өсіргенмен бидай егісі бұл облыста өркендемейді, одан да жаратылыс байлықтарын пайдаланып басқа егіс жағының өсуін тоқтатпай керек еді. Жүгері егісінің сонша арттырылуы да дұрыс емес. Жүгері жерді тез тоздырады.

Осы айтылғандардың бәрін жиып-теріп келгенде, жоспар жасаушылар Қарақалпақтағы егіс науқанының негізгі міндеттерін есептемеген деуге болады.

Жоспардың тағы бір кемшілігі – аудан сайын әдейі арналған белгілі бағыт жоқ. Қарақалпақтың қай аудандарында барлық егістерді бірдей өсірмек болған. Аудандарды егіске қарай түр-түрге бөлмеген. Мақта аудандарында басқа егістерді жерді жаңалау ретінде ғана қолдану керек еді.

Жуырда болып өткен агрономдар мен шеркеттер (мақта кооперативі) съезі жоспарды бұлай жасауға қолайсыз деп тапты. Сөйтіп жоспарды қайта қарау керек деп қаулы алып, осының нәтижесінде егіс жоспары өзгертіліп мынадай болып шықты: бірінші – егіс көлемі 99 528 гектардан 101 226 гектарға жеткізілді, әр егіс мынадай болып шықты: мақта 34 939, жүгері – 17 гектар, бидай – 17 847 гектар, жоңырышқа – 14 869 гектар, күріш - 3 772 гектар, күнжүт – 1 618 гектар, былайғы жер қалған егістерге арналды. Сөйтіп жоспар, бірінші – жалпы егіс көлемін арттырып, екінші – мақта егісін арттырып өзгертілді. Үшінші – адандарды түр-түрге бөлетін болды. Мысалы, Қыпшақ, Төрткөл, Ашаппыз сияқты таза мақта егісі аудандарынан күріш егісі алынатын болды. Күнжүттің оңтүстік және мақта егісі нашар аудандарға көшірді.

Енді бұл егіс жоспарын орындау, ішін ара мақта жағын орындап шығу үшін, осы жоспарға көмек келтіретін бірсыпыра басқа жоспарларды да орындау керек.

Бірінші негізгі жағдай – **суландыру жұмысы**. Қарақалпақ облысы мақта егісінің ең күшті ауданы. Бұған суландыру жұмысы жөнінен көп назар салыну керек. Бірақ қаржы кемдіктен, басқа да себептерден бұдан оңған жұмыс істелген жоқ. Осыларға қарамастан Қарақалпақ облысы биылғы жылы суландырылған егістік жердің соғыстан бұрынғы мөлшеріне жетіп отыр. Бұл Қарақалпақ диқандарының өздері көп күш, көп қаржы жұмсағандықтарының ғана нәтижесі. Мысалы, қыз кеткен ауданындағы істелген жұмыс. Өткен жыл Қараөзек ауданындағы Ишан жеккен деген каналды ұзындығы 60-70 километрдей қазып, Арал теңізіне жақындатқан.

Жоғарғы егіс жоспары мен мақта жоспарын орындау үшін жазғытұрымға шейін 278 479 километр жер қалызмақ. Бұны жұмыс күніне айналдырғанда, 769 252 жұмыс күні болады. Бұған 40-42 мың жұмысшы керек. бүкіл Қарақалпақ елінің жұмысқа жарамды халқының тең жарасы осынша-ақ болады. Бұл күштен тыс үлкен жұмысты, Қарақалпақ диқандарының жаппай қара күшімен міндетті түрде ғана орындауға болады. Бөтен жол жоқ. Әйтпесе бұл жұмысқа шығатын қаржы бір жарым миллион сом болар еді. Бұл жұмысқа су шаруашылық мекемесінің басшылығы да керек. Су шаруашылығы арық қазудың мән, жайын көрсетіп отыруы керек. Әйтпесе істелген жұмыс босқа кетеді, сондықтан су шаруашылығының мекемесі, бірінші – облыстық су шаруашылығы мекемесінің қызметкерлерін таңдап қоюы тиіс, әсіресе төменгі қызметкерлерді оңдап қою керек. екінші – егер мүмкіндік болса қаржы беруді молайту керек. су шаруашылық мекемесінің қызметкерлері былтырғы науқанда мынадай сөкет іс жасаған: диқандар бір айда істеп бітіруге шамаланған жұмысты 13 күнде бітіріп берсе, су шаруашылық мекемесінің қызметкерлері бұған не дәуір ренжіп қалулы. Тіпті жоспарды бұзушылық деп табулы. Биыл бұндай жедел істеушілікті жоспарды бұзды деп қарамай, қайта жұмысты неғұрлым тездету керек. Өйткені биыл қыс ұзаққа созылғандықтан, жұмысқа жылдағыдан 15 күн кеш шышуға түрі келіп отыр.

Жоспарды орындаудың екінші шарты – **тауармен астық жетістіру жұмысы**. Бұ жөнде былтырғыдан көрі кішкене ілгері басқандық бар. Астық та,

тауар да көп арналып отыр. Бірақ осының әлі күнге шейін тасылмағаны мақта науқаны үшін үлкен кедергі болатын түрі бар. Қарақалпақта жан басына берілетін тауар мөлшері Өзбекстан мен Түркменистанның көрші облыстары Хорезм мен Ташауыздардан көп кейін жатыр. Егіс науқанынан кешіктірмей астық пен тауарды жеткізуге қатты шара қолдану керек. Халық комиссарлар кеңесінің қаулысы бойынша, биылғы жылы жан басына берілетін тауар мөлшерін Өзбекстан мен теңеп, ол тауарды Амудария мен Арал теңізінде қатынас тоқтағанға шейін жеткізіліп үлгіру керек.

Жоспарды орындаудың үшінші шарты – Қарақалпақ облысына **шаруашылық машиналарын кезінде беру** болады. Бұл жұмыста берекет жоқ. Мүлде аяқсыз қалуға жақын. Бұ жөнде жер комиссариаты, мемлекеттік құрал-сайман склады, Қазауылсоюз сияқты өлкелік мекемелерімізде айыпты. Қарақалпақтың облыстық атқару комитеті мен жер басқармасы да айыпты. Жер комиссариатының айыбы сол. Ол өз жоспарының уақытында орындалуын бақылаған жоқ. Партия мен үкімет орындарының шығарған қаулыларының орындалуын да бақылаған жоқ. Ал Қазауылсоюз бен мемлекеттік склад Қарақалпаққа машина жеткізу туралы өзара шарттарына қол қоюды ұзын сонарлы созу мен келді. Партия мен үкімет кейін қалған ауыл шаруашылығын көтеру, социалдық өнерлі кәсіпше керекті мақта сияқты өте қымбатты шикі затты күшейту үшін биылғы егіс науқанына орасан зор маңыз беріп отыр. Сөйтіп, отырғанда да жоғарғы мекемелердің осындай ірі жұмысқа төрешілдік жасаулары үлкен қылмыс.

Қазақстан халық комиссарлар кеңесі мақта егісінің жоспарын қарап, Қарақалпақта бір гектар жерден түсетін мақтаны орташа есеппен 54 пут болады деп бекітті. Осындай мөлшер кескендегі сүйенгені – жоспарланған егістік жердің 75%-ін жақсы тұқым мен қамсыздандырамыз және жерді өңдейтін 70 мың путтай материал береміз дегендік еді. Дұрысында Қарақалпақта жақсы тұқым кем болып отыр, бар тұқым егістік жердің 55%-не ғана жетеді. Сол тұқымның өзінің жақсылығы, облыстағы бірсыпыра беделді агрономдардың айтуына қарағанда, үлкен күдікті көрінеді. Сөз жоқ, бұл жағдайлар халық комиссарлар кеңесі кескен мөлшерді кеміте алмайды. Өйткені бұл мөлшер, бірінші – ең аз деген мөлшер, екінші – облыстағы мағлұматтарға қарағанда мақтаның шығымдылығы жоғарғы мөлшерден артық болатын көрінеді. Бұған дәлел сол, дикандар мақта комитеті мен шарт жасасқанда, алдымен, егістің көлемін емес, беретін мақтасының мөлшерін сөз қылатын көрінеді. Осыны біліп алып дикандардың көбі, толық бір гектар жерді сеппейтін көрінеді, тек шарттағы пут мөлшеріне есептеп қана себеді екен. Сөйтіп, былайғы жерлерін басқа, әсіресе, бидай себуге үнемдейтін көрінеді. Мақта егісін күшейтудің тағыда бір негізгі шарты – **мақташыларға ауыл шаруашылық қарызын беру жұмысы**. Қарақалпақ облысының жағдайында жұмыс малының мәні зор. Өйткені бұнда машиналандыру жұмысы әлі жүргізілген жоқ. Бірақ кедейлер мен орташаларда жұмыс малы өте аз. Сондықтан бұларға қарыз беріп я аяғынан тік басқан көлік беріп, жұмыс малына қолдарын жеткізу керек. берілетін қарыз дикандардың қолына уақытында тиетін болсын, сонда ғана нәтижелері болады. Егер жұмыс малын беру мәселесін шаруашылық кооперативтері қолға алса тіпті де жақсы болар еді. Бірақ кооперативтер бұл мәселені, қолға алып отырған жоқ, сөйтіп, өзінің негізгі міндеті − өндіріс түріне қарай жұмыс жасауды аяқ асты қылып отыр.

Қарақалпақтың ауыл шаруашылық кооперативтерінің қайта тексеріп, олардың жұмыстарын қазіргі дәуірдің негізгі міндеттеріне байланыстыру керек болады. Қарақалпаққа машина жетістіру жұмысының құлауына себеп болып отырғанының ірі осы кооперативтер.

Қарақалпақ облысында егіс науқанына, ішін ара мақта егісіне даярлық жұмысының қорытындысы осы. Бізіңше, егіске даярлық жұмыстары кезінде істеліп жатыр. Жұмыста кемшіліктер де аз емес. Оның басты-бастыларын жоғарыда талдап тексердік. Егіс науқаны Қарақалпақта жедел өтініс десек. Сол кемшіліктерді күні бүгін түзу керек. егіс жұмысы басталып қалды, бүгінгі міндет осы.

Еңбекші қазақ. – 1929. – 31 март. – №71(1400). Араб графикасы.

№83
Қарақалпақ облысының жағдайы тақырыбындағы «Қарақалпақ облысының шаруашылық, мәдениет құрылысы» мақаласы

Қарақалпақ халқы қашаннан бері мәдениет, шаруашылық жөнінен ерекше артта қалып, патша мемлекетінің отаршылдық саясатында қатты езілген халық болатын. Әсіресе, Қарақалпақ елінің еңбекші қара бұқарасы қорлықтың неше түрлерін көрген. Кедей, батырақ, диқандары өздерінің байларының, ишан-қожаларының қанауына, солардың таяғының астында күн еліткен. Сөйтіп, Қарақалпақ еңбекшілері патша үкіметінің отары болып, патша төрелерінің қанауы мен бір езілсе, өздерінің бай, ишан, ақсақалдарының тепкісінде солардың айдауында құл есебінде тағы қорлық көрген. Бұл жөннен қарағанда Қарақалпақтың кедей, батырақғ диқандары ескі уақыттағы қазақ еңбекшілерінен көрі де қатты езілген халық.

Қарақалпақ халқы октябрь төңкерісінің арқасында ғана іргелі ел болып, ерікті облысы аталып отыр. Өз тақдырын өзі шешетін ерікті облыс болғанына міне биыл 3 жыл өтіп 4-нші жылға аяқ басты. Қарақалпақ облысы Қазақстан секілді артта қалған ел болғандықтан Қазақстан үкіметінің тигізген жәрдемі, істеген жолбасшылығы арқасында ел болуға бағытын біріктіріп отыр. Сондықтан олардан көрі мәдениеті, шаруашылығы күштірек саналған Қазақстан үкіметі Қарақалпақ ерікті облысының жайына көз салмай, қолдан келген жәрдемін бере алмай отыра алмайды.

Өткен 3 жылдың ішінде Қарақалпақ кедей, батырақтарының жігері мен Қазақстанның қолдан келгенше көрсеткен жәрдемі, партияның тура жолбасшылығы арқасында бұрынғыға қарағанда едәуір ілгерілегенін көріп отырмыз. Шынында еркін Қарақалпақ облысы кеңес үкіметінің шын еркіндік, теңдігін танып, жаңа жұртшылыққа кірісе бастағаны – өз алдына ерікті облысы болғанынан бері ғана деуге болады. Өйткені бұрын Түркістан республикасына қараған кезінде мойны алыс, шетте жатқандықтан іргелі жұмыс аз істелді. Батырақ, кедейлер де тап сезімі оянбаған бай ишандардың ықпалы күшті. Әлсіздерді қанау, неше түрлі әдет-ғұрып салтынан құтылған жоқ еді.

Енді соңғы 3 жылдың ішінде Қарақалпақ облысының қандай жетіскендіктері бар десек, төмендегі цифрларды келтіруге болады.

Қарақалпақ облысының шаруашылығы

Қарақалпақ облысының байлығы ауыл, қыстақ шаруасы, оның ішінде үлкен орын алатыны диқаншылық болады. Ал енді диқаншылықтың жайына келсек оның өсуі мынадай:

1925-1926 жылы 53 667 гектар, мұның 31% мақта.

1926-1927 жылы 61 272 гектар, 36% мақта.

1927-1928 жылы 88 492 гектар, 31% мақта.

1928-1929 жылы жоспар бойынша егістік саны 101 266 гектар болмақшы. Оның мақтасы 34 939 гектар болуға ұйғарылып отыр.

Бұл цифрларға қарағанда Қарақалпақтың негізгі шаруашылығы жылма жыл өсіп келе жатқанын көрсек, әсіресе, кедей, диқандарға да үкіметке де аса керекті, ерекше маңызды болған мақта шаруашылығының тез өсіп келе жатқанын да көріп отырмыз. Бұл Қарақалпақ облысының шаруашылығы ілгері басқанына айқын дәлел.

Ендігі негізгі шаруасының бірі – мал шаруашылығы. Оның ішінде қаракөл қой шаруашылығы. 1925-1926 жылы мал саны 958 121 болса, 1927-1928 жылы 1 341 480-ге жетіп отыр. Қаракөл қойдың саны 200 мыңнан асады.

Егін шаруашылығының ілгерілуі жалғыз санында ғана емес, саны өсумен қатар сапасы да өсіп отыр. Егіннің түсімін қарасақ мынадай: бидай бір гектардан 1925-1926 жылы 102%, 1926-1927 жылы 106%. 1927-1928 жылы 109%. Күріш (сол жылдарда) 81,7%, 81%, 77,5%. Мақта 57,7%, 57%, 55,7%.

Қарақалпақта 3-нші орын алатын шаруашылық өнерлі кәсіп шаруашылығы, және қолөнері кәсібі. Өнерлі кәсіптің өсу түрі мынадай:

	1927-1928 жылы	1928-1929 жылы
Мақта зауыттарының өнімі	4 997 000 сом	6 246 000 сом
Май зауыттарының өнімі	346 000 сом	433 000 сом
Сабын зауыттарының өнімі	77 000 сом	96 000 сом

Қолөнері кәсібінің толық есебі әлі алынған жоқ. Солай болса да, оның өнімі бұдан да көп болуға тиіс. Өйткені Қарақалпақ диқандарының керек-жарағын жетістіретін көбіне сол қол өнері кәсібі. Мәселен: кетпен, орақ, күрек, арба тағы басқалар секілді.

Облыстың шаруашылығы өсуі мен қатар саудасы да өсіп келеді. Мысалы: 1926-1927 жылы үкімет саудасының обороты 4 730 000 сом болса, 1927-1928 жылы 3 320 000 сом болған. Бүкіл сауданың кооператив пен обороты 1926-1927 жылы 9 307 000 сом болса, 1927-1928 жылы 10 931 000 сом болып отыр. Оның ішінде жай саудагерлердің обороты да 4 308 000 сом болған. Бұған қарағанда үкімет саудасы өскен. Сонымен қатар жәй саудагерлердің саудасы да өскенін көріп отырмыз. Мұның себебі: облысқа үкімет, кооператив орындарының әлі аздығы, құшсіздігі болып отыр.

Облыстың шаруашылығы өсуінің арқасында кіріс-шығыс (бюджеті де) өсуде. Мысалы: 1926-1927 жылы кіріс 20 107 000 сом да, шығыс 1 829 000 сом болған. 1927-1928 жылы кіріс 2 146 910 сом, шығысы 2 152 000 сом. 1928-1929 жылы кіріс 2 825 700 сом шығыс да сондай болмақшы. Сөйтіп, бір жағынан бюджет өсіп келе жатса, екінші жағынан пайдалануы да жақсыланып келе

жатыр. Мәселен 1926-1927 жылы расходтардың бөлінуі мынадай болған: кеңсе қызметкерлерінің шығыны 33,7%. Мәдениет жұмыстарынікі 37,4%, шаруашылық істеріне 14,2%. 1928-1929 жылы мынадай болмақшы: кеңсе шығыны 19,7%, мәдениет істеріне 39,7%, шаруашылық істеріне 21,5%. Сонымен биылғы жоспар бойынша кеңсе шығыны азайып, шаруашылық, мәдениет істеріне жұмсалатын қаражат көбеймек.

Ағарту жұмыстары

Қарақалпақ облысында хат білетін адам бұрын тіпті аз болған. Жалпы халқының (орыстан басқа) жүзден бірақ проценті хат таниды екен. О да болса, ишан, молдалар ғана болуы тиіс. Кейінгі уақытта хат танитын адам 2%-тен асыр отыр. Бұрын мектеп деген болмаған деуге болады. Ол уақыттағы бар мектептер «Құран» оқытып баланың миін шірітуден басқаға жарамаған. Қазір соңғы 3 жылдың ішінде кеңес мектептерінің қсуі мына түрде:

	1925-1926 жылы	1927-1928 жылы	1928-1929 жылы
Әлеуметтік тәлім-тәрбие (Соц. вос.) мектебі	53	98	137
Өнер кәсіп мектебі	3	6	17
Саяси ағарту мектебі	121	105	169

Биылғы жылы оқуға жарайтын балалардың 28,77% оқытылмақшы.

Денсаулық істері

Халықтың денсаулығы туралы бірсыпыра жұмыстар істелді. Соңғы жылдарда емханалардың саны мына түрде:

	1925-1926 жылы	1927-1928 жылы	1928-1929 жылы
Облыстық	2	5	6
Қалалық жерде	3	10	14
Аудандарда	7	15	25

Міне, жоғарғы цифрларға қарағанда өткен 3 жылдың ішінде облыстың шаруашылық жағынан да, мәдениет жағынан да ілгері басқанын көріп отыр. Бұлардың саяси маңызы, таптық салмағын қарасақ та олжасын емеспіз. Коллектив шаруаның саны жыл санап өсіп келеді. Былтыр 14 коллектив шаруашылығы бар еді. Биыл жаңадан тағы 18 коллектив шаруашылығы құрылмақшы. Бұлардың саны да, сапасы да өсулі.

Қара бұқараны кооперативке тарту жұмысы да дамып келеді. 1925-1926 жылы кооператив мүшесі 12,3% еді, 1927-1928 жылы 50% болып отыр.

Біздің бұл айтып отырғанымыз – өткен үш жылдың ішіндегі жетіскен жақтары. Осы жетіскендіктер мен қатар жетіспегені де аз емес. Жоғарғы айтылғандар мен істің бәрі істеліп қалды деуге болмайды. Келешекте істелетін жұмыстары әлі толып жатыр. Енді келешекте істеуге тиісті болған кезектегі жұмыстарға тоқталып өтелік.

Мақаламыздың басында облыстың негізгі шаруашылығы егін, онан халқы мал шаруашылығы деп едік. Облыстың шаруашылығы ілгерілеуі де осы егін-мал

шаруашылығының ілгері басуына, дамуына байланысты. Сондықтан келешекте істелетін істің мықтысы да осы жөнде болуы тиіс.

Қарақалпақта егін шаруашылығының өсуі жерді суландыруға байлаулы. Жер суланса мақта егуге жарайтын жердің саны миллиондаған десятина болады. Бір ол ғана емес, шынында осы күнгі егілетін жердің өзі де жылма-жыл түзеп, суландыру жұмысын қадағалап отырмаса болмайды. Мәселен: мақта шығатын аудандардағы Шорақан секілді үлкен арықтарды жылында түзетіп тұрмаса, осы күнгі егілетін жердің өзне су жеткізе алмайды.

Облыста ең ірі жұмыстың бірі суландыру ісі. Үкіметтің жәрдемімен қатар суландыруға жердің көбеюі де диқандардың өз күшімен болып отыр.

Биылғы жылы жоғарғы көрсетілген 101 268 гектар жерді суландыру үшін Қарақалпақ диқандарына азы 278 000 текше метрлік (куб. метр) топырақты арықтардан шығарып тастау керек. Бұл жұмысты орындау үшін кеміне 42 000 жұмысшы керек. Ақшаға шаққанда бір жарым миллион сомдық жұмыс болады. Қанша қиын болғанымен бұл жұмыс істелуі тиіс. Әйтпесе, егін судан қалуы мүмкін.

Қазіргі күнде Қарақалпақ ең үлкен жұмыс қазу жұмысы. Бұл жұмысқа үкімет жәрдем қылмаса, Қарақалпақта диқаншылықтың өркендеуі қиын. Үкімет жәрдемсіз бұл ауыршылықтан диқандар өз бетімен құтыла алмайды. Қазу жұмысы, әсіресе, кедей мен орташа диқандарға ауыр тиеді. Өйткені олардың жері арықтың сағасынан алыс. Жақын жерді бұрыннан байлар бейімденіп алып, кедейлерді шетке ығыстырып жіберген. Арыққа су түкенімен егіске су барған болып табылмайды. Көп жерлерде суды шығырмен шығарады.

Суландыру жұмысына үкіметтің жәрдемі мына жолдармен болу керек: үлкен арықтардың сағасын тереңдетіп түзету, онан соң керекті жерлеріне су болатын машиналар құру. Қазудың ең ауыр жұмысы арықтарды тазалау. Қарақалпақта арықтардың табаны терең, жылдағы шығарған топырақтары жағасына таудай болып ұйылып қалады. Ұйылған топырақтың биіктігі жұмысты он есе ауырлатады. Егер осы топырақтарды тазалайтын машиналар болса, қазу жұмысына үлкен жеңілдік болар еді. Бұл машиналар Германияда істеледі және де біздің зауыттарда істелуі мүмкін деп біздің мамандар айтып жүр. Міне, осы мәселені тез қарастыру Қазақстандық су мекемесінің міндеті болу керек.

Қарақалпақ мақта кәсібі өркендейтін жер, сөздің басында айтып едік. Мақта егісіне Қарақалпақтың ауа райы мен топырағы аса келісімді. Мақта шаруашылығын өркендетуге Қарақалпақта жағдайы мол. Кеңестер одағының өнерлі кәсібіне мақта жетпей жатқанда, екінші жағынан диқандарға пайдалы боп тұрғанда мақта шығатын жерге басқа дақыл егілгені қолайлы болып табылмайды. Сондықтан Қарақалпақта диқаншылықтың ілгергі қатарында мақта шаруашылығы тұру керек. Басқа егістер соның мәндуіне сәйкесті болу керек. мақтаның керекті екенін диқандарда біліп отыр. Өйткені кейінгі уақыттарда мақта шаруашылығы тез өсіп келе жатқаны соны дәлелдейді. Мәселен, бұрын 100 мыңнан аса гектар егістіктің 8 000 гектары ғана мақта егісі болған қазіргі күнде (1928-1929 жылы) жоспар бойынша 101 мыңнан аса гектар егістің 34 939 гектары мақта егісі болмақшы. Бұдан да көбейтуге жол бар ма? Десек, жол бар, деп жауап беруге болады. 101 мың гектар жердің 34 939 гектарынан басқасына әр түрлі дақылдар егіледі. Оның ішінде күріш, бидай, тары да бар. Онан басқа да түрлі дақылдар бар. Мұның ішінде күріш, жоңырышқа секілді дақылдарды

қалдырған кезде де, басқа дақылдарды мақта шығатын жерлерден басқа жаққа ауыстырып, олардың орнын мақтаға беру керек. Бұл жолды қолданғанда қазіргі су шығатын жердің кеміне 40-50% мақташылық етуге болады. Сол уақытта Қарақалпақта мақта егілетін жердің мөлшері 40-50 мың гектарға жетуі анық. Қарақалпақта мақта көбейтудің онан соңғы ең керекті бір жұмысы диқандарға азық-түлік, көлік малын жеткізіп беру. Өткен жылдарда бұл жұмыс жақсы жолға қойылды деуге болмайды. Жөнделсе, биылдан бастап қана жөнделіп келе жатыр. Азық-түлік пен көлік малын жеткізіп беру жұмысын жақсы жолға қою келешектегі ірі міндеттің бірі.

Қарақалпақта мал шаруасының өсуі екі түрлі жолмен болу керек. Бірі диқандарға көлік малын жеткізу, екінші қаракөл қойының тұқымын асылдандырып көбейту. Қаракөл қойының әзірге өсіп өнген жері тамды ауданы, Тамды ауданының жетіспеген жері бірінші базарлы жерден мойын алыс, екінші шөл, шөбі аз. Қаракөл қойын өсіруге керекті жағдай – Тамды ауданында құдық қазып, су молайту, және үкімет тарапынан қой тұқымын асылдандыратын отыр ашу болу керек.

Қарақалпақ өнерлі кәсіптің өсуі ауыл, қыстақ шаруасы мен байланысқан. Ең керекті өнерлі кәсіп мақта зауыты, мақтаның дәнінен шығаратын май зауыты, сабын зауыты. Қазіргі бар зауытта облыстағы мақтаны тазалап шығаруға күш жетпейді. Келешекте де аздық қылады. Май зауыты біреу-ақ. О да болса жетісерлік емес. Мақтаның өсуіне көп себеп болатын осы зауыттар. Сондықтан алдымыздағы жылдарда бірнеше мақта, бірнеше май, сабын зауыттары салынуы керек.

Міне, Қарақалпақ облысының жалпы жағдайы қысқаша айтқанда осы. Біз бұл мақаламызда Қарақалпақ облысының алдында тұрған кезектегі істердің бәрін тізіп өтпекші емеспіз. Бірақ, жоғарғы айтылғандар қазіргі күнде ең маңызды істерден саналып, облыстың өркендеп, өсуіне байланысқан істер. Өткен үш жылдың ішінде Қарақалпақ үкіметі көп жұмыстарды істеуге шамасы жетіп отыр. Келешекте де партияның жолбасшылығы, кедей, батырақтардың, орташа диқандардың жәрдемі, қатынасы мен алдағы мақсатты істеріміздің орындалуына, оның табыстары бұрынғыдан молаюы сөзсіз.

Қызыл Қазақстан. – 1929. – №4(84). – 54-59-б. Араб графикасы.

№84
Мақта шаруашылығын өркендету жолдарына арналған «Қазақстанда мақта шаруашылығының келешегі» мақаласы

Өткен жиынгер соғысы, онан кейінгі Октябрь төңкерісі – тап соғысы дәуірлерінде Кеңестер Одағындағы мақта маруашылығы төмендеп құлдырап кетіп еді. Төңкеріс кезінде басқа жұмысқа бас бұруға пұрсат болмай, мемлекет құру проллетариат үстемдігін орнату жұмысына көңіл бөлінді де, шаруашылық жұмыстары кейін қала берді. Әсіресе, мақта шаруашылығы бұзылып бұрынғы тоған салмалары (арықтары) тозып іске жарамай қалды. Екінші жағынан мақта егетін диқандар үкімет тарапынан құрал-сайман (жәрдем) ала алмай мақта шаруашылығынан қол үзуге айналды. Сонымен төңкеріс толқыны бәсеңдеп, кеңес үкіметі орнаған соң шаруашылықтың жаңа саясаты арқасында фабрик-

зауыттар қайта жүргізілді. Фабрик, зауыттар мақтаға ділгер болды. Сондықтан бұрынғы мақта шығатын жерлердің мақта шаруашылығын көркейтіп молайту қайта қолға алынды.

Түркістанда ең алғашқы құрылған су шаруашылығының кеңсесі осы мақта шаруашылығын күшейту үшін істелген шаралардың бірі еді. Осы шаралардың арқасында өткен 6-7 жылдың ішінде бұрынғы патша заманындағы мақта егілген жердің санынан әлде қайда асып кетіп отыр. Бірақ, қолдағы бар мақта тоқыма фабриктердің керегін өтей алмайды. Әлде болса да көп мақта шет мемлекеттерден (көбінесе Америкадан) әкелініп отыр. Осы мақта үшін жыл сайын кемінде 130 миллион артық алтын ақша шет мемлекеттерге кетіп отыр. Міне, бұған қарағанда кеңестер одағында мақта шаруашылығын өркендету қазіргі үлкен міндетіміз екенін сипаттайды.

Биылғы жылы кеңестер съезінде бекітілген шаруашылықтың бесжылдық жоспары бойынша соңғы жылында Кеңестер Одағының мақта шаруашылығы 36 миллион пут мақта жетістіретін болып еді. Бірақ, бұл да тоқыма фабригінің керегін толық өтей алмайтын болды. Сол бесжылдық жоспарда фабрик, зауыттарға керек мақта 40-45 миллион пут деп белгіленген. Жақын арада орталық партия комитетіт мақта шаруашылығын басқаратын мекеменің баяндамасын тыңдап жетіскен, жетіспеген жерлерін көрсетті. Бесжылдық жоспарда көрсетілген мөлшерді аз сынып, ең кем болғанда бесжылдық ішінде 48 миллион пұт мақта өндіруді бекітіп отыр. Орталық партия комитетінің бұл қарары әшейін бұйрық үшін болған қарар емес. Ірі маңызы бар қарар. Өйткені, біздің кеңестер одағындай мақта өсетін жерге бай мемлекет көп емес, болса, біреу, екеу-ақ. Бірақ, сол мақта өсетін жерімізді бір жағынан жөндеп пайдаланбағанымыз, екінші жағынан пайдаға асатын жерлерді зерттеп су шығару жұмысы нашар болғандықтан көңілдегідей мақта жетістіре алмай отырмыз. Оның себебі: бір жағынан қаражаттың жетімсіздігі болса, екінші жағынан өзіміздің босаңдығымыздан болып отыр.

Қазірде Кеңестер Одағындағы мақта егіліп отырған жердің саны бір миллион 200 мың гектардан аз-ақ артық болса, мақта өсетін басқа аудандарда қоя тұрып бір Қазақстанның өзінде ғана пайдаға аспай жатқан жердің шамасы азы 2 миллион гектардан артық жер бар. Міне осы мақта егуге жарайтын жеріміздің біразын ғана пайдалансақ та біз шет мемлекеттерден сатып алмастан қайта шетке шығарып сататын мемлекеттің бірі болар едік.

Әрине, құр көңіл мен көбейткен мен мақта көбеймейді. Мақта көбейту үшін алдымен жерді суландыру керек. онан кейін егіс, егудің өнерін (мәдениетін) білу, егетін дақандарды үйрету керек. Бұл айтылғандар оңай болмайды. Бұған бір жағынан қаражат керек болса, екінші жағынан істейтін адам да керек. Міне, осы айтылған нәрселердің орындалуы шарасын жақындап болған орталық партия комитетінің қарары шешіп беріп отыр.

Қазақстанда мақта шаруашылығының болашақ бесжылдығына тоқталмай тұрып мақташылықтың қазіргі көлемі мен ескі бесжылдық жоспарына таныстырып өтелік.

Қазақстанның қазіргі мақталы аудандары Сырдария мен Қарақалпақ, бұрынғы заманда Қазақстан мақта өсетін ауданға қосылған емес, неге десеңіз жаңағы айтылған екі ауданда мақта егетін жердің саны 25-30 мың десятинадан асқан жоқ. Қазақстанның мақта өнетін ауданға қосылғаны осы төңкерістен кейін

ғана. Әсіресе, соңғы жылдарда. Мақта егісінің саны биылғы жылы 96 652 гектарға жетіп отыр. Жылдан жылға өсу шамасы осы күнге дейін мақталы ауданға саналып келген аудандардың бәрінен озақ. Мысалы басқа адандарда жылдық өсімі 5,10% болса, бізде 25-30-40% болып келді.

Бұдан да көбейту мүмкін еді. Бірақ, біздің мақта шығатын аудандарымыз басқа республикалардағыдай болмады. Уақытында жеткілікті қылып азық, кездеме берілмеді. Диқандар мақта егуге үйретілмеді. Басқалардай жер суландырылмады. Басқа республикаларда тоған қазу жұмысына миллион-миллион ақша шығарылған болса, біздің мақталы аудандарымызға мықтағанда жүз мыңдап шығарылды. Кейде о да болған жоқ. Мұның себебі: біздің су шаруашылығымыз бен мақташылық ісіміз өз қолымызда болмай кісінің қолында болып келді. Өткен жылы өлкелік партия комитетінің баяндамасын тыңдағанда осылар еске алып, орталық партия комитеті Қазақстанның су шаруашылық жұмысымен мақташылық жұмысы өз қолына қарасын деп шешкен. Міне сол жұмыстар биыл ғана аяқталып отыр. Өз қолымызға өткеннен пайда көрмесек зиян көргеніміз жоқ. Мәселен: биылғы жылы жоспар бойынша біз мақтаны 25% көбейтеміз дегенде жоғарғы орындарда, Орта Азияның кеңселері де аттай тулап еді. Бұлайша көп өсіреміз дегендерің орынсыз деп еді. Нәтижесінде біздің мақта егісіміздің көлемі бұл 25%-тен де асып түсіп 39,5% болып отыр. Бұл айтылғандар біздің мақтамыздың қазіргі жайы. Ал енді бұрынғы бесжылдық жоспарымызға келсек ол мынадай болған еді:

Қазақстанда

1927-28 ж.	1928-29 ж.	1929-30 ж.	1930-31 ж.	1931-32 ж.	1932-33 ж.
74 297 га	96 952 га	114 108 га	132 283 га	155 623 га	181 569 га

Аудандарда

Аудан	1927-28 жыл	1928-29 жыл	1929-30 жыл	1930-31 жыл	1931-32 жыл	1932-33 жыл
Ташқазақ	13 927	17 954	20 483	25 421	31 862	40 352
Мырзашөл	20 455	-//-	22 000	28 910	29 855	40 600
Шымкент	6 864	11 724	15 574	18 904	22 774	25 239
Түркістан	6 921	11 680	14 242	15 628	16 668	17 618
Қарақалпақ	26 130	34 588	40 759	45 870	50 420	51 960
Жаркент		250	1 000	1 500	1 500	1 750

Суғарылған жерден өнген мақта егісі сол жылдарда мына шамада болады:

	1927-28 жыл	1928-29 жыл	1929-30 жыл	1930-31 жыл	1931-32 жыл	1932-33 жыл
Сырдария	21,4%	27,7%	30,9%	33,4%	35,5%	37,8%
Қарақалпақта	30,8%	39,8%	42,3%	43,2%	43,4%	43,0%[167]

[167] Бұл есепте тура емес жерлер бар: Қарақалпақтың 1928-1929 жылғы мақтаның саны 35 500 гектар, суғарылған жерінің саны 82 000 гектар емес, 110 000 гектар, осы жылға мақта 35,5%-дай-ақ.

Бұл көрсетілген жоспардағы өсім төмендегі жұмыстарды істегенде ғана болатын нәрсе: 1-нші мақта шығатын жерден мақтадан басқа бидай, тары секілді егістерді басқа ауданға көшіру, 2-нші жер суландыру.

Жоспар бойынша суландырылатын жерлер мыналар:

Аудан	Барлық су шығарылатын жердің саны	Бесжылдық ішінде иемденіп алынатын жерлер	Оның ішінде мақта егілетін жер	% су шығарылған жер
Мырзашөл	39 000	27 400 72,0%	18,300	77,0%
Шыршық	31,700	25 000 79,40%	12 000	37,80%
Шымбай	19 000	18 000 91,0%	7 000	37,2%
Шардара	9 700	9 700 100,0%	5 100	52,6%
Досан қарабас	4 800	4 800 100,0%	1 500	31,2%
Арыс	15 000	13 000 86,0%	4 000	27,0%
	119 200	98 100 82,2%	47 900	40,2%

Кеңестер Одағындық жоспар комиссиясының түзеген жоспары бұдан да аз еді. Ол жоспар бойынша бұл бес жылдың ішінде Қазақстан 160 000 гектар мақта беруге тиіс еді. Мынау жоғарғы біздің жоспарымыз бұл 160 000-нан көбірекке түзілген.

Одақтық жоспар комиссиясының мөлшерлеп отырған бұл саны біздің мүмкіндігімізді білмегендік. Бұрынғы ескі қауыппен сенбегендігі. Қысты күні жоспарды даярлап жатқан кезде бізге баста 120 000 гектар ғана берген еді. Оны 160 000-ға зорға жеткізген едік. Енді мынау 181 569 гектарға жеткізіп отырмыз. Шынында бұ да аз. Бесжылдың ішінде мынау да көбейтуге мүмкіндік бар.

Қазіргі күнде орталық партия комитетінде жоспар қайта қаралып жатыр. Жақын арада жаңа жоспар түзеліп бітпек. Енді біз мақтаны көбейтуге қандай жолдар бар, соған тоқтамақпыз, екінші жағынан алдымызда қандай міндеттер туады, соны көрсетпекпіз.

Мақтаның жоспарын қай жолмен көбейтуге болатынын мынау ескі жоспарды жақсылап тексерсек соның өзінен шығады. Бұл жоспар бойынша осы бес жылдың ішінде жаңадан су шығарылатын жердің саны 119 200 гектар одан осы 5 жылдың ішінде пайдаланатыны 98 100 гектар (82,2%). Бұл су шығарылатын жердің 18%-і жоспар бойынша пайдаға аспайды деп отырмыз. Гектар санымен алғанда 21 100 гектар жер. Ол пайдаланылатын жердің ішінен 40,2%-ті, жердей алғанда 47 900 гектары ғана мақташылық болмақ. Бұл жоспардың кемшілігі – 1-нші, күшпен суарылған жердің 18%-ті пайдаға аспай қалып отырса, 2-нші сол пайдаға асқан жердің 40,2%-ті ғана өңкей мақташылық

болғалы отыр. Пайдаға аспаған жер болып және мақта емес басқа егістікке пайдаланылатын жер болып суарылатын 119 200 гектар жерден 71 300 гектар (60%-ті) мақташылыққа пайдаланбай отыр, Орта Азия комитеті: бесжылдық мақта жоспарының жетімсіздігі деп көрсеткені осы. Шынында да көп күш, көп ақша шығарып жер суландырылса, сол суландырылған жердің 40%-ті ғана мақтаға берілгені қай көзбен қарағанда да дұрыс деуге болмайды. Біздің ойымызша бесжылдық жоспардағы түзететін жерінің бірі осы. 1-нші суарылған жердің бәрін 100%-тін пайдаға асырудың шарасын табу, 2-нші суарылған жердің азы 50-60%-тіне мақта егуге жоспарлау керек. Мұндай жоспар болғанда жаңа суарылған жердің ең кемінде қазіргі 47 900 гектардың орнына 72-75 мың гектары мақта егісі болмақ. Екінші бір жол: ол, орталық партия комитетінің қарарында көрсетілген қазіргі мақталы аудандарда суарылған жердің азы мақта егісі де, көбі басқа егістер. Олардың ішінде тары, қонаққа шейін бар. Мұның ең үлкен себебі – осы уақытқа шейін жеткілікті азық, оның ішінде бидай жеткізіліп берілмегендік. Мәселен: Сырдарияда биылғы жылы мақта егісі 27,7%-ақ. Қарақалпақта 35%. Бесжылдың жоспары бойынша Сырдарияда 37,8% болмақшы да, Қарақалпақта 43%-ақ бұ да аз. Қазіргі уақытта біздің кейбір мақталы аудандарымыз да мақта 60-65% егіледі. Мақта өсетін жерлерде мақта егісінің санын басқа егістерден көбейт десек, біздің бірсыпыра агрономдарымыз, жер-су қызметкерлерін көбейтуге болмайды, деп зыр ете түседі. Олардың айтуы мақташылық көбейсе, жер азады сонымен қатар өнімі де азаяды дейді. Бірақ, тәжірибе жүзінде мақта егісі 60-65% болған жерлерде жер азып, өнімі азайғаны әзір белгісіз. Екінші жағынан бұдан былай жерді дәрілеп жаңарту көбейтілетінін еске алғанда – бұл жолдастардың құрғақ уайымынан қорққанымыз жөн емес, осы бес жылдық жоспар бойынша жоғарғы айтылған мақталы аудандарда мақта егісінің санын кемінде 50%-ке жеткізу керек болады. Сонда Сырдарияда тағыда 12,13%, Қарақалпақта 7,8% мақта егісін қосуға болады.

3-нші бір жол: мақталы жаңа аудандарда мақта шаруашылығын көбейту, бұл күнде мақталы ауданға қосылып отырған аудандар: Жаркент, Әулиеата, Меркі және Шиелі аудандары. Біздің бұрынңы бесжылдық жоспарға бұл аудандардың ішінен жалғыз-ақ Жаркент ауданы ғана кіргізілген еді. Жоспар бойынша бұл ауданда 5 жылдың ішінде мақта егісінің саны 1 750 гектар ғана болмақшы еді, басқа аудандарда мақта өсетіні анықталса да, жоспарда ескерілген емес. Ол аудандарда мақтаның өсуі мынадай:

Әулиеатада биылғы жоспар бойынша 50 гектар егілмекші еді, 150 гектар егіліп отыр. Шиеліде 300, 400 гектар. Меркіде жоспарда жоқ та болса, 50 гектар егілген, бұл мақталы аудандардың ішінде ең жақсысы Жаркент ауданы. Оның ауасы, топырағы мақта өсіруге лайықты. Биыл Жаркент басқа мақталы жаңа аудандардағы мақтаның өсімімен танысқалы Мәскеуден келген өкіл – бұл аудандардың бәрінің де мақтасы жақсы шыққанын көрді, мақта өсімінің келешегі мен танысып, әсіресе, Жаркентте 5 жылдың ішінде мақта егісінің саны 25-30 мың гектарға шейін көбейтуге болады деп отыр. Жақын арада Жаркент барып қайтқан Павлоцкий жолдас та осы цифрды нығытып отыр, Жаркент ауданында мақта егісін көбейту үшін 1-нші жерге орналастыру жұмысын күшейту, екінші суландыру жұмысын жақсы жолға қою керек. Жаркентте жер суландыру жұмысы басқа аудандарға қарағанда арзан түспек. Басқа жерлерде бір гектарды суландыру 200 сомнан бастап 500 сомға шейін барса, Жаркентте су

шаруашылығы мекемесінің есебіне қарағанда 50 сомнан аспайды. Сонымен Жаркентте 25-30 мың гектар мақта егістігі болса, басқа аудандарда кемі 10 мың гектарды жоспарға күргізу көп болмаса керек.

Мақта егісін көбейтетін жолдар жоғарғы айтылғандар ғана емес, тағыда көп жолдар бар. Зерттеліп суаруға даярламаған Қазақстанда тағы бір-екі жер бар. Олар – Мырзашөл даласы, Келес ауданы. Құрылған жоспар бойынша Мырзашөлде 400 мыңнан артық жер суландыруға болады. Келешекте де 300 мыңға жақын жер бар. Бұлардың Мырзашөлде 100 мыңдайы, келешекте тең жарасы Өзбекстан жерінде. Осы бесжылдық жоспарда осы көрсетілген екі даланың біреуі жоспарға кіріп іске асырылуы керек. Бір жағынан мақта егісінің санын көбейтсек, екінші жағынан сапасын да көркейтуіміз керек.

Төңкерістен бұрынғы мақта шаруашылығынан сан жағынан асқан мен сапа жағынан жетіспегеніміз көп. Алдағы тұрған ірі міндеттің бірі – мақтаның (гектарының) өнімін көбейту. Мұны орындау үшін мақта егетін диқандарды азық-түлік, кездеме жағынан қамтамасыз ету, екінші жағынан сол керек-жарағын мезгілінде жеткізіп тұру шарт.

Қазақстанда мақта егісінің көбеюі ұйымдастыру мәселесі мен байлаулы: осы уақытқа шейін бізде, диқандарға мақта егу турасынан жолбасшылық болған жоқ, болса, бірлі-жарым аудандарда ғана болып келді. Басшылық мәселесі бір жағынан мақталы аудандарда агрономдар көбейту мен байланысса, Жаркент секілді ірі мақталы аудан болғалы тұрған. Жерлерде мақта комитетінің бөлімі ашылып, күнбе-күн жолбасшылық көрсетіп отыруы тиіс. Бізде агрономдар аздығы жұртқа белгілі. Әсіресе, қазақтың жайын білетін агрономдар жоқ. Алдымызда тұрған міндеттің ірі осы агрономдарды көбейтетін шара керек. Агрономдардың үлкені болмаса да, орташа агрономдар шығаратын ауыл шаруашылық техникумдары болады. Осы жылдан бастап мақталы аудандарда кемінде 2-3 осындай техникумдар ашу керек.

Мақта шаруашылығын келешекте өсуі жер суландырумен байланысты. Жер суландыру жұмысы бізде әлі күнге дұрыс жолға қойылмай келе жатыр. Бір жағынан жер суландыру жұмысының жаңалығынан болса, екінші жағынан бұл жұмысқа орындарда жөнді назар салмайды. Қазылатын арықтар мезгілімен қазылмайды. Су уақытында диқандарға берілмейді. Суды пайдалану тәртібі жоқ. Суды керек уақытында көпшілік пайдаланбай, қолы жеткендер әсіресе, байлар пайдаланып кетеді. Қазу жұмысы қымбат. Міне, осы жетіспегендіктерді жоймай мақта өнімін жақсы жолға сала алмаймыз. Бұл жұмыстар бір жағынан су шаруашылығы мекемелерін өңдеумен байланысты болса, екінші жағынан халықтың өзі қолға алып бақылауын күшейтуге байланысты.

Кеңестер одағының бесжылдық жоспары жеке мекеме ғана емес, көптің күшімен орындалады деп өткен одақтық XVI партия конференциясы айтып кеткен. Бұл өзінен өзі белгілі нәрсе. Оның ішінде мақта шаруашылығы бір үлкен майдан, әсіресе, көпшіліктің көп жәрдем беріп кірісетіні осы мақта жұмысы, оған байланысқан жер суландыру жұмысы.

Тағы бір жетіспегендік – осы күнге шейін жер-су комиссариаты мен су шаруашылығы мекемесінің жұмыстарында байланыс жоқ. Жер комиссариаты су шықпаған жерден барып жерге орналастыру жұмысын жүргізсе, су шаруашылық мекемесі елсіз жерді барып суғарған жерлері жоқ емес, осы күнге шейін су шығарылған жерлерге жерге орналастыру жұмыс жүргізілмеген жерлер бар.

Жоғарғы жоспарда су шығарылған жердің бірсыпырасы жоспар бойынша пайдаланылмайды деп көрсетілгені де осыдан туған. Сондықтан келешекте бұл екі мекеменің жұмысын байланыстыру алдағы бір үлкен жұмыс.

Міне, жоғарғы айтылған жұмыстарды істей отырып жоспарды қайта қарап мақта егісінің санын көбейтсек, диқандарға жолбасшылық етудің шарасын жақсыласақ бір жағынан орталық партия комитетінің қарарын орындағанымыз болады. Екінші жағынан біздің фабриктерімізге мақта жағынан кемшілік келтірмей кеңестер одағын өнерлі кәсіпке айналдыру ісін күшейткеніміз болады. Мұның жоспардың орындауы қиындау көрінер, бірақ, қалың еңбекші кедей, орта шаруа, жұмысшылар осы уақытқа шейін партияның жолбасшылығы мен талай қиыншылықты басынан өткізіп, сол қиыншылықтарды жеңіп шығып, кеңестер одағының шаруашылығын ілгері бастырып келді. Келешекте де осындай жігер мен баса қимылдаса жоспарды уақытымен орындайтынына сеніміміз күшті.

Қызыл Қазақстан. – 1929. – №6(86). – 38-45-б. Араб графикасы.

№85
Мақта өсірудің негізгі бағыттарын көрсеткен «Мақта кәсібінің бесжылдық жоспары» мақаласы

Бесжылдық жоспардың аяғында Қазақстанның мақта кәсібі 48 миллион пут мақта беретін болуы керек. Мұны орындау үшін: жер суландыру, тыңнан мақта егілетін жерлер шығару мақта егілетін жерде басқа егістікті азайту істерін күшейту қажет.

Жалпы өнерлі кәсіп ішінде тоқыма кәсібіміздің күшеюі, тоқыма кәсібіне керекті мақта сияқты заттарды өз мемлекетімізден тауып шетелге жалыншақтықтан құтылу қажеттігі, мақта кәсібін күшейту жолындағы барлық мүмкіндіктер бұл уақытқа дейін толық пайдаланылмай келуі – одақтық үкметке бесжылдық жоспардың мақта кәсібі жағын қайта қаратып отыр. Үкіметтің мақта кәсібін қайта қараудағы мақсаты: тоқыма кәсіпке керекті мақта мөлшерін қамтамасыз ету. Бесжылдық жоспарда бұл мөлшерді үкімет 48 миллион пут деп белгілеп отыр. Ал, бастапқы жоба бойынша кеңестер одағының мақта егетін аудандары бесжылдық жоспардың ақырына дейін 36 миллион пут мақта шығарарлықтай болуы керек еді.

Ендігі міндет мынау екі жобаның арасындағы үстеу санды бесжылдық жоспардың ақырына дейін өз ішіміздің шығаратын болу оның үшін мақта егістігі көлемін ұлғайту, бұрынғы 450 мың – 500 мың гектар мақта егілетін жерде мақтаның шығымын арттыру қажеттігі туады. Мұның орындалуы үшін әрине, тиісті техника шаралары қолданылмай болмайды. Үкіметтің мақта кәсібін күшейту жөніндегі көздеп отырған мақсаты – одақтағы мақта кәсібін жүргізетін аудандардың барлығына да ортақ. Олай болса мақта кәсібінің бесжылдығын өзара қайта қарап, қайткенде мақта кәсібі күшеетін жағын қарастыру мақта егетін аудандардың бәріне міндет.

Қазақстан соңғы жылдарда ғана мақта егетін аудандардың қатарына қосылып отыр. Қазақстанда мақта егу кәсібі ілгерілегені төңкерістен соң, әсіресе соңғы біраз жыл ішінде ғана. Бірақ, мақта кәсібі ілгерілегені мен бұл кәсібі шын

мәнісінде көркейте аларлық амал, әдіс қолданбай келдік. Мақта кәсібіне біз 1928 жыл өлкелік партия комитеті орталықта баяндама жасап, жоғарғы партия орындар сілтеу шығарғаннан кейін ғана айырықша көңіл қойды.

Қазақстанда мақта кәсібін күшейтуге қандай жолдар бар? Бұған жауап табу үшін әуелі мемлекеттің жоспар комиссиясы жасаған бесжылдық жоспар мен қысқаша болса да танысып өту керек. Бұл бесжылдық бойынша Қазақстанда мақта кәсібі мына ретпен ілгерілмек:

1927-1928 жыл 74 мың 297 гектар.
1928-1929 жыл 96 мың 652 гектар.
1929-1930 жыл 114 мың 108 гектар.
1930-1931 жыл 132 мың 283 гектар.
1931-1932 жыл 155 мың 623 гектар.
1932-1933 жыл 181 мың 569 гектар.

Мақта егетін жеке аудан ішінде егістік көлемі мына ретпен ұлғаяды:

Таш қазақ ауданында:
1928 жыл – 13 мың 927 гектар.
1929 жыл – 17 мың 954 гектар.
1930 жыл – 20 мың 483 гектар.
1931 жыл – 25 мың 421 гектар.
1932 жыл – 31 мың 862 гектар.
1933 жыл – 40 мың 352 гектар.

Бетпақ далада:
1928 жыл – 20 мың 455 гектар.
1930 жыл – 22 мың гектар.
1931 жыл – 23 мың 910 гектар.
1932 жыл – 29 мың 855 гектар.
1933 жыл – 40 мың 600 гектар.

Шымкент ауданында:
1928 жыл – 6 мың 864 гектар.
1929 жыл – 11 мың 724 гектар.
1930 жыл – 15 мың 574 гектар.
1931 жыл – 18 мың 904 гектар.
1932 жыл – 22 мың 774 гектар.
1933 жыл – 25 мың 229 гектар.

Түркістан ауданында:
1928 жыл – 6 мың 921 гектар.
1929 жыл – 11 мың 680 гектар.
1930 жыл – 14 мың 242 гектар.
1931 жыл – 15 мың 628 гектар.
1932 жыл – 16 мың 668 гектар.
1933 жыл – 17 мың 618 гектар.

Қарақалпақта:
1928 жыл – 26 мың 130 гектар.
1929 жыл – 34 мың 588 гектар.
1930 жыл – 40 мың 759 гектар.
1931 жыл – 45 мың 870 гектар.
1932 жыл – 50 мың 420 гектар.

1933 жыл – 51 мың 960 гектар.

Жаркент ауданында:

1929 жыл – 250 гектар

1930 жыл – 1000 гектар

1931 жыл – 1500 гектар

1932 жыл – 1500 гектар

1933 жыл – 1750 гектар.

Бесжылдық жоспардың ақырына дейін суармалы мақта егістігінің көлемі мына мөлшерге жету керек:

Сырдария:

1928 жыл – 21,4%;

1929 жыл – 27,7%;

1930 жыл – 30,9%;

1931 жыл – 35,5%;

1933 жыл – 37,8%.

Қарақалпақта:

1928 жыл – 30,8%;

1929 жыл – 39,8%;

1930 жыл – 42,3%;

1931 жыл – 43,2%;

1932 жыл – 43,4%;

1933 жыл – 43%[168].

Мақта егістігі көлемінің жыл сайын осы мөлшерде ұлғаю үшін мақта егетін аудандарда астық, басқа түрлі егістікті азайып оның үстіне төменгі түрде жер суландыру жұмыстарын жүргізу керек болады. Бетпақдалада пайдаға асырылып отырған 39 мың гектар жердің 27 мың 400 гектарын мақтаға шығарып, оның 18 мың 300 гектарын суландыру.

Шыршық ангренде пайдаға асырылып отырған 31 мың 700 гектар жердің 25 мың 200 гектарын мақтаға шығарып, оның 12 мың гектарын суландыру. Шымбайды (қыз кеткенде) пайдаға асырылып отырған 19 мың гектар жердің 18 мың гектарын мақтаға шығарып, оның 7 мың гектарын суландыру. Шардарыдағы пайдаға асырылып отырған жердің 9 мың 700 гектарын мақтаға шығарып, оның 5 мың 100 гектарын суландыру. Досанқара бастағы пайдаға асырылып отырған жердің 4 мың 800 гектарын мақта егістігіне шығарып, бір мың 500 гектарын суландыру. Арыстағы пайдаға асырылып отырған 15 мың гектар жердің 13 мың гектарын мақта егістігіне шығарып, оның 4 мың гектарын суландыру.

Мақта егістігін жоғарғы көрсетілген мөлшермен ұлғайту жөніндегі Қазақстан жоспарының одақтық мемлекет жоспар комиссиясы жасаған жоспардағы мөлшерден 20 мың гектар артығы бар. Мақта егістігін бұл айтылғандай ұлғайту үшін жер суландыру жұмысына 77 миллион 107 мың сом ақшадай, 15 миллион сомасын ел күшімен, барлығы 92 миллион 107 мың сомдық қаржы шығару керек.

[168] Егер Қарақалпақта 1928-1929 жылдың мақта егістік көлемін 110 гектардың орнына 84-ке түсіріп кемітіп алатын болсақ, мынау көрсетіліп отырған мөлшер бұдан да кемиді.

Қазақстанда мақта егістігін бұдан да ұлғайту үшін тағы не істеу керек дегенге келсек алдымен жер суландыру жұмыстарын жүргізу керек. Мақта егілетін жерде басқа егістіктерді азайту керек.

Онан соң соңғы жылдары ғана мақта егілетін аудандардың қатарына қосылып отырған сландыруына қаржыны көп тілемейтін жерлердегі жұмысты күшейту керек.

Бесжылдық жоспар бойынша мақта егістігін ұлғайту жөнінде тыңнан қосылғалы отырған 100 мыңнан астам гектар жердің 34 мың 761 гектары басқа егістіктерді кемітуден өндірілмек.

Моншалық жер мақта егістігі көлеміне қайткенде қосылып алды. Мұндай жер егер бесжылдық жоспардың ақырында Сырдариядағы мақта егістігі жоспардағыдай 37% Қарақалпақта 43%-ке жеткізілгенде ғана қосыла алады.

Орта Азия мен біздің кейбір (Ферғана Бетпақдала) мақта егістігі күшті аудандарымызда мақта егістігі жалпы егістің 60-65%-тей келеді. Бұл мөлшерді төмендетіп жібермей оп-оңай болмаса да бірақ, әзірше бұл мөлшердің төмендетіп кеміп қалғандығы байқалмайды.

Олай болса, егістік мөлшері кемімей келе жатқан болса, мақта егістігін жоғарғы аталған аудандар да жоспарға кіргізіп отырған шамада арттыра алмаймыз деуге орын жоқ. Оның үстіне Түрксиб жолы салынып мақта егетін аудандарға арзан астық жеткізіп бергелі отырмыз. Мақта егістігі мөлшерін бұл бес жылда Ферғана мен Бетпақ даладағы 60-65%-ке жеткізем демей-ақ, 50%-ке жеткізген күнде де Сырдария егістігі 12,3%, Қарақалпақ егістігі 7% өскелі отыр.

Мақта егістігін ұлғайту үшін тағыда істелетін жұмыстар мақта егетін аудандарға астық жетістіру онан соң шөл егістерін өркендету. Шөл егістігі аудандарында күзгі егінді күшейтуге айырықша көңіл бөлу қажет болады.

Бұлай ету үшін биылғы жылдың болсын, ілгерідегі болсын, жоспардағы күзгі егістік жайын қайта қарау керек.

Қазақстанның мақта егістігін ұлғайтуда үлкен орын алатын жаңадан мақта егілетін аудандар.

Бірақ бесжылдық жоспарда жаңадан қосылған жердің мөлшері тым аз.

Барлығы бір мың 750 гектар ғана жер. Оның көбі де Жаркент ауданынан қосылған. Әулие-ата, Меркі, Шиелі сияқты жерлер ескерілмеген де. Ал, бұл аудандарда Әулие-ата да бұрынғы 50 гектардың орнына 150 гектар, Шиеліде 400 гектар, жоспарда қаралмай кеткен Меркінің өзінде 50 гектар жерге біз биыл шарт жасасып отырмыз.

Бұл аудандарда негізгі міндет қара шаруа диқандардың басқа түрлі егістіктерінің орнына мақта егістігін қолдандыру. Жаңа аудандарда мақта егінін күшейту үшін әртүрлі жеңілдіктер беретін болу керек. Жеңілдікті мүмкіндігінше бұрыннан мақта егіп келе жатқан аудандағыдан көрі де күштірек жүргізу керек. Жаңадан мақта егістігіне айналдыратын аудандардың ішіндегі ең көрнектілерінің бірі Жаркент ауданындағы аты Шулы Үш тұрпан жазығы. Бұл ауданда мақта егістігін күшейту әңгімесін біз 1926-1927 жылдар қозғағамыз. Бірақ, бұл уақытқа дейін берекелі іс істелмей келуінің себебі мақта жұмысын басқаратын, әсіресе, жоғарғы мақта басқармасының кері тартпалығынан болды.

Егер Ресейдің үнем кеңесі міндеттендірмеген де биылғы жылға дейін біз шарт жасаспаған болар едік.

Ол кезде бұл ауданды сөз қылғанда суландыру жағы әңгіме болған еді. Суландыру үшін Қорғас өзені бар тағы басқа жерден су бөліп жіберетін айлалар жасау керектігі айтылған еді. Бұл Үш тұрпаннан 10 мың гектардай жерді мақта егістігіне шығару үшін 500 мың сом шығару керек болған. Сонда бір гектарға 50 сомнан ғана кетеді. Мақта егістігіне мұншалық аз шығын шығатын жерді іздесе табуға болмайды.

Мақта егістігін күшейтетін істердің ірі-ірі жер суландыру жұмысын жүргізу деп жоғарыда айттық. Бұлай етуге **т**ұрарлық жерлер Бетпақ дала, Шыршық ангірен, Шардара, Шорақан оның ішінде де Бетпақ далада суландыру жұмысын көңілдегідей орындағанда Бетпақ дала 400 мың гектардай жер бере алады. Мұның 300 мыңдайы Қазақстан жерінде, 100 мыңдайы Өзбекстан жерінде. Шыршық Ангіреннен де 200 мыңнан бастап 300 мың гектарға дейін мақта егетін жер шығаруға болады. Бұл шаралардың қайсысын іске асырғанда да біздің мақта кәсібімізді көркейтіп жіберуге, бұл жерлерде толып ілім әдістерін қонданға жарайды.

Онан соң бізде Қарақалпақ сияқты су тартатын машина орнатпай суландыруға оңай көнбейтін аудандар бар. Қарақалпақта трактордың жер жырту үшін одан соң су тартатын машина есебінде қолданып қараудың тәжірибесі нәтижелі болып шықты.

Бұлай еткенде трактордың пайдаға асырылатын күндері кемитіні рас бірақ, мақта егістігі ұлғаю жағына тиетін пайдасы оны басып кетеді. Бұл ауданда трактор күшімен пайдалануды күшейт**е** түссек, мақта егістігін әжеп тәуір көркейтетін түрі бар.

Онан кейін мақта егінін арттыру үшін шығымын көтеру, суды дұрыс пайдалану сияқты уақ шаралар бар. Мақта кәсібінің бесжылдық жоспарын қайта қарағанда осының бәрі еске алынуы керек. Ал жоспарды қайта қарағанда негізгі көзделетін жағы жоғарғы айтылған жағдайлар болуы керек. Бұл жағдайлар мөлшер цифрын қайта қарауға да негіз бола алады.

Өткен жазғытұрым егін науқаны біздің егіс жоспардың оншалық өмірге асымды болмағандығын көрсетті. Бұған себеп біздің мақта егілетін аудандар мен таныс еместігіміз болды. Мақта егістігін күшейтерліктей мүмкіндіктерді біз толық пайдалана алғамыз жоқ. Ал, мақтаны егіп отырған көпшіліктің біздің жоспармен таныстығы болған жоқ.

Біздің жоспарымыз мақтаның егуші иелерінің талқысынан өтіп шықпады. Бұлай еткенде біз пайдадан басқа зиян көрмейтін едік. Осыны еске алғанда біздің алдымызда тұрған міндет мақта егіннің бесжылдық жоспарын да, мөлшердің талқысына салып, жергілікті мақта кәсібі ұйымдарының қарауынан өткізіп алу екендігі көрінеді.

Сөйтіп, қорытып келгенде жаңадан мақта егілетін аудандар шығару үшін істелетін жұмыс:

а) Сырдария Қарақалпақ сияқты негізгі аудандар мақта егістігі мөлшерін 50%-ке жеткізіп мақта аудандарында басқа түрлі егістікті азайту қарқынын қайта қарап өту.

б) Мақта егістігін тезден күшейте алардық шараларды қарастырып жаңа аудандардан кемінен 15-20 мың гектардан мақта егетін жер шығаратын қылу.

п) Бетпақ дала мен Шыршықтағы суландыру жұмыстарын күшейтуді жоспарға кіргізу. Шыршықта суландыру істерін жүргізуде оның сландыру жұмысына қолайлы келетн оң жақ жағасын пайдаланатын болу.

т) Шыршықта мақта кәсібін көркейту үшін шаруашылық жағынан қолайлы, Шыршықтағы жұмыстардың програмына үлес келетін уақ әдістерін қолдану жұмысына қаражат шығарту.

Міне, мақта кәсібінің бесжылдық жоспарын қайта қарағанда орындалуға тиісті міндеттер осылар.

Еңбекші қазақ. – 1929. – 13 август. – № 159 (1488). Араб графикасы.

№86
Статья «Основные итоги социалистического строительства в Казакстане 1928-1929 года и задачи 1929-1930 года»

Как правильно характеризовал V-й пленум Краевого Комитета ВКП(б), истекший год прошел под знаком развернутого социалистического строительства народного хозяйства Казакстана и решительного наступления на капиталистические элементы города, аула и деревни. Каковы итоги истекшего года в области накопления материальных ресурсов для укрепления социалистической позиции рабочего класса в Казакстане? Эти итоги громадны. Мы приведем здесь основные из них.

Основной отраслью народного хозяйства Казакстана является сельское хозяйство. Оно остается стержневой проблемой национальной политики ВКП(б). Итоги сельского хозяйства особенно характерны для оценки темпа социалистического строительства у нас. Если возьмем основные итоги года по сельскому хозяйству, то получим следующую картину. Общая посевная площадь возросла на 8,4% при росте в среднем по СССР в 5%. В ответ на социалистическое наступление мы имели бешеное сопротивление кулаков и баев, которые сократили свои посевы. Но несмотря на это, посевные площади возросли за счет громаднейшего увеличения посевных площадей со стороны социалистического сектора (колхозов на 215,5% и совхозов на 110,5%), превысившего на много плановые предположения, и за счет роста посевных площадей и хозяйственного удельного веса казакской части бедноты и середняков (посевы увеличились на 7,8%, удельный вес с 29% 1927-1928 года до 32% в 1928-1929 году).

В последних цифрах нашла свое отражение правильность земельной политики, провозглашенной на 6-й Всеказакской партийной конференции. В итоге первого года пятилетки плана мы имеем бурный рост колхозного движения в Казакстане.

Рост колхозов с 2315 до 4348 (на 1 июля 1929 г.), усиление и укрупнение их с неопровержимостью доказывают, что это движение теперь становится массовым движением, движением всей бедности и основной массы средняков аула и деревни.

Практика этого года раз навсегда и бесповоротно отвергла теорию правых уклонистов о, так называемой, деградации сельского хозяйства и о «размычке» со средним крестьянством.

Промышленное развитие за последние годы начинает принимать тоже другой размах. В частности, истекший год является годом приступа к ускоренной разработке богатых недр Казакстана, как-то: цветных металлов (Казмедьстрой), каменного угля (Караганды), фосфоритных залежей и т.д. и более усиленного развития обрабатывающей промышленности и промышленности строительных материалов. Усиленный рост промышленности (на 67,7% в 1928-1929 г.) означает увеличение удельного веса ее в народном хозяйстве (с 3% до 5%). Темп роста промышленности, далеко обгоняющий средний рост по СССР, находится в полном соответствии как с директивой XII партийного съезда о «создании промышленности в отдельных национальных республиках», так и в соответствии с решением XVI Всесоюзной партийной конференции о «географическом перемещении промышленности на восток» и, наконец, вполне отвечает ресурсам и возможностям Казакстана.

Истекший год дал целый ряд положительных итогов. Так, например, по колхозному строительству уже выполнено пятилетнее задание. По некоторым отраслям промышленность, например, цветная металлургия идет гораздо большим темпом и размахом, чем он был предусмотрен в этой пятилетке.

Мы не касаемся здесь других блестящих итогов года, как, например, в области социально-культурного строительства.

На примере социалистического развития Казакстана, как отсталой национальной республики мы можем доказать и показать вздорность всех тех утверждений правых уклонистов о «деградации» сельского хозяйства и о «размычке» со средним крестьянством. Не трудно также доказать нашим местным идеологом буржуазно-националистических течений вздорность их положений насчет «дистанции от верблюда до социализма». Эти идеологи неспособны понять того положения Ленина, что возможен переход к социализму, минуя стадию капиталистического развития для бывших отсталых стран, находившихся ранее на положении колонии или полуколонии, при условии диктатуры пролетариата, при его моральной и материальной поддержке.

Истекший год доказал, что Казакстан вместе со всем Советским Союзом действительно вступил в полосу социалистической реконструкции и в полосу развернутого социалистического строительства.

Отметим далее успехов в области транспортного строительства, главным образом железнодорожного. Успешное выполнение плана истекшего года Турксибом дает возможность раньше срока (к 1-му мая 1930 года) сомкнуть оба участка магистрали, доведение дороги до Акмолинска – все это облегчает и ускоряет темп социалистического переустройства Казакстана.

Все эти итоги явились результатом преодоления больших помех на пути социалистического строительства, в особенности преодоления в основном правого уклона в партии, тянувшего партию назад, навязывающего партии свою антиленинскую идеологию.

Мы осязаем уже результаты решительного наступления на капиталистические элементы города, аула и деревни, широкого участия в социалистическом строительстве рабочих масс (социалистическое

соревнование), а также бедноты и середняков, убеждающихся в преимуществе коллективного земледелия перед единоличным. А в условиях Казакстана можно считать, что преодолены националистические течения, отражающие напор казакского байства, тянувшего Казакстана назад, ко временам полуфеодальной эксплоатации.

Задачи текущего года вытекают из задач выполнения плана великих работ – пятилетки. Текущий год в этом отношении является хребтовым годом, по меткому слову тов. Кржижановского. Успешное выполнение плана этого года во многом должно предопределить судьбу всей пятилетки.

Итог истекшего года показал, что вопреки предсказаниям националистических элементов, Казакстана фактически приступил к развернутому социалистическому переустройству казакского аула и деревни. Темпы, взятые на этот год пятилетки, почти в 2 раза превышаю по вложениям темпы истекшего года. Если в истекшем году на хозяйственное и социально-культурное строительство было вложено 167.846 тыс. рублей, то в этом году вложения составляют около 341.476 тыс. рублей. По отраслям они распределяются следующим образом:

На сельское хозяйство – 133.949 тыс. руб. (против 42.200 тыс. руб. в 1928-1929 г.). т.-е. рост на 217,4%.

На планируемую промышленность – 52.148 тыс. р. против 20.069 тыс. руб.) – рост на 159,6%, из них на краевую и местную промышленность – 7.365 тыс.р. (против 3.989 тыс.р.) – рост 84,6%.

На транспорт – 90.700 тыс.р. (против 74.858 тыс. руб.) – рост 21,2%.

На торговлю – 30.872 тыс.р. (против 10.000 тыс.р.) – рост на 208%.

На просвещение – 8.400 тыс.р. (против 5.554 тыс.р.) – рост 51,2%.

На здравоохранение – 3.026 тыс.р. (против 1566 тыс. р.) – рост 93,2%.

На связь – 3.570 тыс.р. (против 928 тыс. р.) – рост 384,7%.

На коммунальное хозяйство 3.130 тыс.р. (против 2.700 тыс. р.) – рост 115,9%.

На жилищное строительство – 13.597 тыс.р. (против 8.553 тыс. р.) – рост на 154% и т.д.

Основные вложения идут по линии основных отраслей народного хозяйства: сельское хозяйство, промышленность, транспорт и торговое строительство. Торговое строительство, содержащее в себе строительство, главным образом, предприятий по переработке продукции сельского хозяйства, в основном направлено на индустриализацию сельского хозяйства, что целиком соответствует задаче увеличения и улучшения товарности сельского хозяйства и его интенсификации.

В результате всех вложений мы должны получить следующий эффект как в количественном, так и в качественном выражении.

По линии сельского хозяйства: валовая продукция сельского хозяйства возрастает на 16%, посевная площадь возрастает на 14,3%[169], в том числе под зерновым культурами на 13,3%, хлопок на 46% (абсолютно с 96228 га 141000

[169] Впоследствии цифры посевной площади уточнены и сессией КЦИК-а принят рост в 16,8%.

га.). Урожайность зерновых культур поднимается по индивидуальному сектору на 7%, а по социалистическому сектору на 10%.

Общая численность скота должна возраста на 3%, при чем стадо крупного скота на 4%, овец и коз 3%и свиней на 20%. На ряду с общим ростом сельского хозяйства бурно растет социалистический сектор его. Посевы в колхозах должны составить 813 тыс. га, в совхозах 153 тыс. га (рост по колхозам на 214,5%, по совхозам на 416,8%). Количество колхозов увеличивается с 4348 до 7436 (171%) и совхозов с 11 до 22. Кроме того должны быть организованы 4 крупных мясных совхоза и 6 молочных[170]. В связи с таким ростом обобществленного сектора его удельный вес в продукции зернового хозяйства поднимается до 22,4%. Выполнение плана дальнейшего усиления обобществленного сектора сельского хозяйства должно обеспечить получение от социалистического сектора на урожай 1930 года не менее 40% товарного хлеба. Это должно гарантировать успешное выполнение плана хлебозаготовок. В вышеприведенном плане не учтены моменты перехода на сплошную коллективизацию. Целых округов зерновых – Кустаная и Петропавловска, хлопковых – Сыр-Дарьи и ряда районов. Это должно сильно изменить соотношение. Не учтены также последние решения ЦК партии о развитии животноводческого хозяйства.

В области развития промышленности этот год для Казакстана является годом приступа к развернутому промышленному строительству. В этом году мы приступаем к строительству гиганта комбината «Казмедьстрой» на Караганда, цинкового завода на Риддере, свинцового завода на Турланских месторождениях, крупной реконструкции Карсакпайского медеплавильного завода и перципатитного завода на фосфоритных месторождениях в Актюбинском районе и т.д.

В результате вложения валовая продукция всей планируемой промышленности возрастает с 35.392 тыс. руб. до 52.950 тыс. руб. – рост на 49,8%, при среднем намечаемом росте продукции промышленности по Союзу на 31,2%. Рост по Казакстану, как видно, выше, чем средний по Союзу. Это вполне соответствует установке на подтягивание бывших отсталых окраин и директивам XII партийного съезда «О создании промышленных очагов в национальных районах».

На промышленность Казакстана в этом году возлагаются по контрольным цифрам ответственные задачи. Этими задачами являются: снижение себестоимости промышленной продукции не менее, чем на 11,3%, поднятие производительности труда на 28%, заработной платы в номинальном выражении на 9% и в реальном не менее, чем на 12%.

Безоговорочно должно быть выполнено снижение стоимости строительства, принятое по всему Союзу.

По транспортному строительству предусматривается окончание строительства Туркестано-Сибирской железной дороги, доведение дороги до Караганды и начинание других дорог. В результате такого строительства мы должны будем к концу года иметь новых 897 км. Рельсовых путей. Эти дороги уже во многом разрешают, во-первых, задачу снабжения хлопковых районов

[170] В связи с новой установкой увеличивается количество совхозов, как мясных, так и молочных.

дешевым хлебом и мясом, во-вторых, обеспечивают связь с центрами цветной металлургии и каменного угля и, в-третьих, – поднятие новых зерновых районов (Акмолинск).

Большой рост вложений идет на торговое строительство. Основная задача – механизировать торговлю и индустриализировать сельское хозяйство. Теперешнее состояние этого участка нашего хозяйства далеко неблагополучное. Например, из нашего края вывозится шерсть, вымытая, в лучшем случае, холодным способом. Получается солидный процент грязи и других отбросов, который является излишним накладным расходом для промышленности и ненужным грузом для транспорта, который и без того слабо справляется с вопросом перевозок. Отсутствие рациональных складов шерстяного сырья отражается на качестве его обработки. Недостаточное развитие мельничного хозяйства не дает возможности экспортировать хлеб, переработанный в муку; таким образом край лишается дополнительного корма, необходимого для интенсивного животноводческого хозяйства. Очень большие убытки и неудобства проистекают от перевозки скота в потребляющие районы в живом виде.

Задачи интенсификации сельского хозяйства упираются во многих отношениях в проблемы его индустриализации. Осуществление контрольной цифры торгового строительства даст нам к концу года две новые мельницы, стоимостью в 6 миллионов рублей, 12 линейних элеваторов, 2 мясных комбината, стоимостью 3.225 тыс. рублей, 3 сырьевых скалда, 2 горячие шерстомойки, ряд кишечных заводов, маслобойных заводов и др.

Очень заметный рост проектируется по линии хозяйства связи. Выполнение плана работ обеспечивает рост обслуживания населения средствами связи: население будет охвачено почтовой связью на 56,5%6 районные исполнительные комитеты на все 100%, сельские советы на 62%. Будет построена большая широковещательная станция в Алма-Ата. Посредством радиотелефона столицы Казакстана будет связана со многим окружными центрами.

Темпы строительства, взятые на второй год пятилетки, далеко обгоняют темпы, проектированные на этот год пятилеткиой. Контрольные цифры на 1929-30 год являются напряженными. Но они будут выполнены, если мы будем продолжать вовлекать в хозяйственное строительство широкие слои рабочих и всех трудящихся, путем участия их в социалистическом соревновании, в ударничестве, при условии дальнейшего и широчайшего развития самокритики, борьбы с бесхозяйственностью, бюрократизмом и волокитой, при условии дальнейшего решительного наступления на капиталистические элементы города, аула и деревни и усиления социалистических элементов в сельском хозяйстве, посредством широкого вовлечения бедноты и середняков в коллективны, при условии перестройки всей работы наших советских, хозяйственных органов и общественных организаций на другой темп, – темп революционный.

Не приходится говорить о том, что необходима дальнейшая борьба за окончательное преодоление правого уклона в теории и на практике. Необходимо продолжать борьбу с проявлениями как местного национализма, так и великорусского шовинизма. Вместе с тем не следует, однако, забывать о борьбе с так называемыми «левыми загибами», отрыжкой контр-революционного

троцкизма. Возникает далее огромная задача – обеспечить пятилетий план кадром руководителей и исполнителей.

Мы не коснулись в нашей статье вопроса о переводе ряда предприятий на непрервыную производственную неделю. Как правило, должны быть переведены на непрерывку предприятия, работающие на недицитном сырье, предприятия, производящие строительные материалы и само строительство.

Эффект от непрерывки бесспорен: она даст дальнейшее увеличение валовой и товарной продукции промышленности и должна сократить сроки строительства.

Задачи текущего года возлагают величайшую ответственность на партию, рабочий класс и на все организации Казакстана: пятилетка должна быть выполнена в четыре года. И этот лозунг претвориться в жизнь.

Народное хозяйство Казакстана. – 1929. – №10-12. – С. 3-8.

№87
Ірі құрылыстардағы кемшіліктер мен одан арылу жолын нақтылаған «Халық шаруашылығындағы ұқыпсыздық тез жойылсын» мақаласы

Мекендіктен жылына 200 миллионға жақын ақшаны орынсыз жоғалтып келеміз.

1928-1929-ншы жылы кәсіп құрылысында себепсіз қыдырымпаздық салдарына бір жұмысшының 4,43 күні босқа өткен. Егерде кәсіп құрылысында 2,3 миллион жұмысшы болса, бір жұмысшы суткасына 19 сом 54 тиындық жұмыс істесе, сонда жылына келетін зиян 200 миллион шамасы болады екен.

Бұл жөндегі зияндарды жеке ірі құрылыстардың құнына шағылыстырғанда былайша: мысалы Түрксиб 183 миллион сом тұрады, Днепрострой – 495 миллион сом тұрады. Егерде жоғарғы кемшілктерді жойсақ, бірнеше Түрксиб, бірнеше Днепрострой салған болар едік.

Барлық Кеңестер Одағында халық шаруашылығындағы кемшіліктерді, салақтықтарды, ұқыпсыздықты жою жөніндегі қазіргі күнде жүргізіліп жатқан науқан осы жағынан қарағанда шаруашылық жөнінен өте маңызы күшті науқан болып саналады. Барлық партия, кеңес жұртшылығының, жұмысшы көпшілігінің ықыласы осы мәселеге көбірек аударылып отыр. Соңғы кездерде шаруа құрылысындағы кемшіліктерді жою, бұл жөндегі фабрик-зауыттардың табыстарын, жұмысшылардың жеке ұсыныстарын, инженер-техниктердің табыстарын газет бетіне жазып жұртшылықтың алдына салып отыру жұмысы да күшейіп отыр.

Халық шаруашылығындағы кемшіліктерді, ұқыпсыздықты, салдыр салақтықты жою жұмысын кеңес топырағында кеше ғана басталып отырған жұмыс емес, бұл жұмыс басталғалы едәуір уақыт болып қалды. Мысалы: ұқыптылық ісін жарыққа шығару, қызметшілер санын ықшамдап кеміту, әкімшілік шығындарды кемітіп мекемелердің және өндіріс орындарының жұмыстарын ықшамды жолға салу тағы басқа істер. Бұл жұмыстар кеңестер одағында жұмысшы қара шаруа испекцияларының басшылығымен жүргізіліп келді.

Сөз жоқ, бұл жөнде едәуір табыстарымыз бар (Қазақстанда қызметшілер санын ықшамдап кеміту арқасында 1927-1928-нші жылы не бары 927 мың сом үнемдедік. Бірақ, әлі де болса қолға алынбаған, алынса да толық жүзеге асырылмаған жұмыстар аз емес. Әсіресе Қазақстан жағдайында орындалмай жатқан істер көп. Рас, Қазақстанның халық шаруашылығында ұқыпсыздықтан, салақтықтан қанша зиян болып тұратындығы туралы айырықша есеп жоқ. Бірақ, жеке деректерге қарағанда жақсы емес.

Бізде мал мамандығы жұмыстары нашар, жеке аудандарда мал азығы кемдеу. Сондықтан, мал шаруашылығы жөнінен көрі келген зиянымыз жүз миллионнан кем есептелмейді. Түрлі жұқпалы (қарасан, ала өкпе, жамандату) аурулардан жылына он, жүз мыңдап мал өліп тұрады. Бізде зиянды жәндіктерге қарсы күрестің нашарлығынан егіс шаруашылығымыз да көп зиян болып тұрады.

Міне, бұл сияқты мысалдарды келтіре берсек аз емес. Қазақстандағы шаруа құрылыс майданында жұмысты күшейту түсу керектігі осыдан анық көрінеді.

Шаруашылық құрылыс майданындағы кемшіліктерді ұқыпсыздықты, салақтықты жою ісі халық еңбекшілер жұртшылығының қатынасы мен жүру керек. Бұнсыз мақсат ойдағыдай орындалып шықпайды.

Шаруашылық майданындағы кедергілерді жою жұмысы қазірде барлық кеңес топырағында іс жүзінде басталып отыр. Бірақ, Қазақстанда бұл жұмыстың орындалуы мардымсыз, әлі де болса орталық мекемелер жеткілікті көңіл бөле қойған жоқ.

Кеңестер одағының орталық мемлекеттік жоспар комиссиясының өкіл келгеннен кейін Қазақстан мемлекет жоспар комиссиясы бұл жұмысты қолға алды. Бұл жөнде бірсыпыра шаралар қолданып, онысын комиссарлар кеңесіне салып бекіттіріп алды. Өлкелік мекемерге іс бастау жөнінде тиісті нұсқауын берді. Екпінді топтар ұйымдастырылып, осылар арқылы өндіріс орындарында кеңселерде іс бастасын деді.

Өлкелік мекемелерге нұсқау, деректива берілгелі бір қауым уақыт болып кетсе де мардымды іс атқарып жатқан ешкім көрінбейді. Толық көңіл бөлінбеген, бірсыпыра мекемелердің бастықтары бұл жұмыстың мән-жайын, маңыздылығына әлі де болса жете түсініп жетпеген.

Ендігі міндет не болу керек? Біздіңше негізгі жұмыс мыналар болу тиіс: Өндіріс орындарында, ауыл шаруашылығында, шикі зат дайындауда, кеңес мекемелерінің жұмыстарында іске зиян келтірерлік нендей кемшіліктер, кедергілер салақтықтар, ұқыпсыздықтар бар. Іс жүзінде осыны ашу керек. Бұл кемшіліктер ашылғаннан кейін осыны жоюға барлық жұмысшы, еңбекшілер көпшілігі толық қатынастырылуы тиіс. Бұл жөнде өндіріс орындарында түрлі ұйымдарда арнаулы 10 күндік науқан ашылу өндіріс мәжілістерінің жұмысы күшейтілуі жөн. Мекемелер жанында екпенділер тобы ұйымдастырылып, орталық штаб құрылып, топтарға басшылық бір жерден осы штаб арқылы жүргізіліп отыратын болсын.

Екпінді топтардың, осыған байланысты басқа жұмыстар газет бетінде көбірек жазылып отырсын, өндіріс орындарындағы жаңа кеңселердегі жоғарғы айтылған кемшіліктерді жою да жақсы ұсыныс жасағандарға бүкіл Қазақстан көлемінде **конкурс** (бәйге) жариялансын. Мәне, бұл жөнде орындалатын негізгі міндеттер осылар болу керек.

Халық шаруашылығында ұқыпсыздықты жоюдағы негізгі мақсат социалдық құрылыс жұмысына қосымша қаражат жетістіріп, бесжылдық жоспарды орындауды жеделдету. Сондықтан, бұл жұмыс дереу қолға алынып, барлық партия-кеңес жұртшылығының толық қатынасы мен жүргізілетін болсын.

Еңбекші қазақ. – 1930. – 3 февраль. – №27 (1632). Араб графикасы.

№88
Қарақалпақ облысындағы мақта өсірудің маңыздылығына тоқталған «Қарақалпақтың бес жылында мақта шаруасы» мақаласы

Орта Азия ұлт аралары шектелуі соңында бұрынғы Түркістан республикасы мен Хорезмнің бөлімдерінен осы күнгі автономиялы Қарақалпақ облысы құрылған болатын. Қарақалпақ жері Амудария аяқ бойында. Көлемі 131 мың 641 шаршы километр. Халқының саны 359 мың 140 адам. Қарақалпақтың негізгі кәсібі ауыл шаруашылық. Оның ішінде күрделі, көрнекті орын алатыны мақта кәсібі. Қарақалпақтың өткен бес жылдағы жұмыстарына қорытынды жасап көрсек. Алдымен мақта шаруашылығына тоқталуға тура келеді. Өйткені Қарақалпақтың тіршілік жөнінен бар сүйенген, таянғанның өзі осы мақта шаруасы десек – асырып айтқан болмасақ керек.

Төңкеріске дейін Қарақалпақта мақта кәсібі пәлендей өркендеп кете алған жоқ еді. Барлығы 8000, 9000-дап қана гектар жерге мақта егілетін еді. Бұлай болуына себеп ол замандағы патшаның орташылдық саясаты бұл кәсіпке халықтың негізгі көпшілігі кедей мен орташаларды қатыстырмап еді.

Мақта кәсібі жеке байлардың ишандардың бектердің қолында болып диқаншылар көпшілігі соларға батырақ, шарикірлік қылып қана мақта еге алатын еді.

Қарақалпақта мақта кәсібі төңкерістен кейін, ұлт аралары шектеліп, Қарақалпақ автономиялы облыс болып құрылғаннан кейін ғана өркендеді.

Қарақалпақта соңғы үш жылда мақта кәсібі өркендеуінің жайы төменгі цифрлардан көрінсе керек:

1927-1928 жыл 26 170 гектар, жәкі 123%;

1928-1929 жыл 35 512 гектар, жәкі 135,9%;

1929-1930 жыл 53 783 гектар, жәкі 151,5%.

Міне, бұл цифрлар Қарақалпақтың мақта кәсібі жылдан жылға өсіп келе жатқандығын көрсетеді. Мұның ішінде суару жолымен егілетін жер биылғы жылы 46,4%-дей келейін деп отыр. Мақта кәсібінің бұл секілді өркендеуі – халықтың негізгі көпшілігі кедей батырақтарды жер жағынан қамсыз етіп. Бұларға мемлекеттік тағы басқа жәрдемдерді толық көрсетудің нәтижесі деуге болады. Соңғы жылдарға дейін Қарақалпақтың мақта кәсібі жеке шаруалардың қолында болып, солардың қолында өркендеп келді. Жеке адамдардың қолында болған соң бұл кәсіптің кемшілігі де аз болған жоқ. Бұл кемшіліктер мақта кәсібінің бұдан да өркендей түсуіне кедергі болып келді. Партия мен үкіметтің кедей орташалар арасында шаруаның коллектив түрін өркендету жөніндегі саясаты дұрыс шығуы арқасында Қарақалпақ диқаншыларының да

шаруашылығы өркендеп, социалдық секторлар көбее бастап отыр. 1927-28 жылдар Қарақалпақта бірде коллектив шаруасы жоқ еді.

1928-1929 жылда Қарақалпақта коллектив шаруаларының мақта егетін жерлерінің көлемі 435 гектарға жетті. 1929-1930 жылдың жоспары бойынша 15 300 гектарға жетуі керек. Бұл жалпы мақта егісі көлемінің 28,2%-тей келеді.

Сөйтіп, Қарақалпақ облысының 5 жасқа толған күнінде мақта жөнінен ғана табыстар емес, жалпы әлеуметшілік қайта құрылыс жөнінен де табыстар барлығы көрініп отыр.

Қарақалпақтың мақта кәсібінде соңғы жылға дейін техника жағы нашар болып келді. Болса өте аз болды. Агроном пункттері соңғы жылдарда ғана көбейіп келеді. Мысалы: 1927-1928 жыл бүтін Қарақалпақта 2-ақ пункт бар еді. 1928-1929 жыл 6-ға жетіп, 1929-1930 жыл 23-ке жеткізілмек. Прокат-пункттер де осындай қарқынмен өсіп келеді. Үстіміздегі жылда жер жұмыстарына барлығы 385 мың сом қаржы жұмсалмақ. Трактордың қоспағанда Қарақалпаққа биылғы жыл 147 мың сомдық ауыл шаруашылық машина-саймандар берілмек. Халық комиссарлары кеңесінің қаулысы бойынша бұл жоспар ең кемінде екі есе көбейтілу керек. Биылғы жылы мақта шаруасының бас комитеті Қарақалпаққа 30 трактор бермек. Машина-сайман, тракторлардың бұл айтылған сандары бүтін Қарақалпақта мақта кәсібін өркендетіп жіберу үшін жеткіліксіз болса да ірі мақта коллективтері үшін техника тірегі бола алуға жарайды.

Қарақалпақта мақта кәсібі өркендеуі себепті мақта, май зауыттары салына бастап отыр. Соңғы жылда қор жейілде үш сменамен істегенде 4 мың 800 тонна, 4 кезекпен істегенде 5 500 тоннадай өндіріс күші бар мақта зауыты салынды. Осы күнде Қарақалпақта екі жерде мақта зауыты бар. Шымбайда 2 батарейлі тағы бір зауыт салынбақ.

Қарақалпақтың мақта кәсібі суармалы жолға салынуы қажет. Осы күнде суарылатын мақта егістігінің көлемі 115 946 гектардай келеді. Жер суландыруды өркендету жұмысы осы биылғы жылдан бастап қолға алынбақ.

Онан соң Шорақанда жер суландыру жөнінен үлкен құрылыс. Жұмыстары басталып отыр. Мұндай жұмыс кешікпей Шымбайда да басталмақ. Шорақан жұмыстарына 500 мың, Шымбайдағы жұмыстарға 783 800 сом берілмек болып отыр.

Біздің жалпы Қазақстан жол қатынасы жағынан зарушылық көріп, отырса, бұл Қарақалпақта өте күштірек сезіледі. Биылғы жылы Қарақалпақта теміржол салу жұмыстарына 175 075 сом берілмек.

Қарақалпақтың бес жылға толуында мақта шаруашылығының қорытындылары осы айтылған болса, бес жылдық жоспардың ақырына дейін жалпы шаруашылық жөнінен болсын, әлеуметшілік қайта құрылысы жөнінен болсын табыс қорытындылары бұдан да өзгеше болмақ. Бес жылдықтың ақырына дейін Қарақалпақтың суарып егілетін жерінің көлемі 180 722 гектарға жетпек. Мұның 109 426 гектар жерінде мақта егіліп 1927-28 жылғы мен салыстырғанда 418,7% өсіп шықпақ.

Сол уақыттарға дейін коллектив жерлерінің көлемі 96 826 гектар, кеңес шаруаларының жер көлемі 12 600 гектар болмақ.

Сөйтіп бұл бес жылда, мүмкін одан да бері, Қарақалпақтың мақта кәсібі түгелі мен коллектив кеңес шаруаларының басқаруына көшеді деуге келеді.

Бесжылдықтың ақырына дейін Қарақалпақта кендір тресінің тракторларынан басқа 287 трактор болуы керек. Бұдан басқа 1 006 195 сомдық ауыл шаруашылық машина-саймандар берілуі керек.

Сөйтіп бес жылдықтың ақырына дейін Қарақалпақ Қазақстанның негізгі мақталы ауданының бірі болмақ. Шаруасы кеңестік, коллектив шаруаларының жолымен өркендемек. Қазақстанның өзге аудандарымен қос ұстаса отырып ұлы одақтың қойынында социалдық тұрмысқа енбек.

Еңбекші қазақ. – 1930. – 13 февраль. – №36(1641). Араб графикасы.

№89
Алдағы бесжылдықты қабылдаудың ерекшеліктері мен маңыздылығы жөніндегі «Бесжылдық жоспар» мақаласы

Қазақстанның халық шаруашылығын өзгерту мен мәдениет құрылыстарының қазіргі жасалып отырған бесжылдық жоспарының бұрынғы жасалған жоспарлардан көп айырмасы бар. Ол айырма сол: бірінші – бұл жоспарда халық шаруашылығын өркендетудің жолы бұрынғыдан мүлдем өзгертіліп отыр. Екінші − өнерлі кәсіпті болсын, халық шаруасын болсын өркендетудің қарқыны бұрынғыдан шапшаңдатылып отыр. Үшінші – бұрынғы жоспардан айырықша жаңалығы сол – бұл соңғы жоспарға жұмысшы, қызметшілер дайындау мәселесі кіріп отыр.

Бұл жоспар партия мен үкіметтің соңғы берген деректива, бағыттары бойынша жасалып, мемлекетіміздегі шаруаның ілгерілуіндегі табыстары, ауыл шаруа құрылысында коллектив өркендеуі жөніндегі олжалар толық ескеріліп жасалып отыр. Қазақстанның өткен күніне қарасақ: бектік, туыс салттары жайылып, көшпелілікті ғана ұстанып қалған жұрт. Соның салдарынан мәдениеттен жырақ қалған жұрт. Қазақстанның барлық шаруашылығын алғанда оның ішінде ауыл шаруасынан өнетін жалпы кіріс 85%, тауар өнімі 74% келсе, өнерлі кәсіптің жалпы кірісі 5%-тей-ақ келеді. Қазақстанның жалпы ауыл шаруашылығы мәдениетсіз жолмен жүргізіледі десек, оның ішінде ең негізгісі саналған мал өсіру кәсібі тым-тұрақсыз тиетін жолмен жүргізіледі.

Оның үстіне Қазақстанның халық шаруашылығында «кем кетікті» жерлері бар. Ол «кем кетіктің» ең үлкен Қазақстанда теміржол қатынасы жоқтығы. (Барлық Қазақстан жерінде 3 241 километр ұзындығы шамалы ғана теміржол бар) Бар жолдың орталық ауыл шаруашылық, өнерлі кәсіп аудандарынан қашықтығы, сондықтан бұл байлықтарды пайдалануға мүмкіндік аз болатындығы. Қара жолдың дұрысталмауы 83 951 километр ұзындығы бар. Барлық қара жолдың 100 километр жер шамалысы ғана жөнделіп, мұның ішінен ондаған километр жерде ғана тас төселулі. Онан соңғы үлкен «кетіктік» бірі – су қатынас өркендей алмауы. Қазақстанда Ертіс, Амудария, Сырдария, Іле, Орал, Арал теңізі, Балқаш сияқты өзен-көлдер бар. Бұлардың бәрінде бірдей су қатынас дұрыстала алған жоқ.

«Кетік»-тің енді бір зоры – сауатсыздық. Қазақ халқының 90%-і қара танымайды. Бұдан социалдық құрылысқа келетін кемшілік күшті. Тағы, тағы

талай «кетік»-тер бар. Міне, осылардың көбі үстіміздегі бесжылдық жоспарда толықтырылады дейміз.

Қазақстан осыншалық артта қалған жұрт болса да, бұдан былай Қазақстанды өркендетерліктей, бірсыпыра жерлердің түсінетін кірместіктей айырықша жолдар бар. Жоспардың соңғы жасалуында Қазақстан туралы негізге алған мағлұматтарымыз – халық шаруашылығының кейбір түрлерін Ресейлік, одақтық жоспардағы Қазақстан туралы жасалған бөлімдегіден анағұрлым күшті қарқынмен өркендейді деп жоба жасарлықтай.

Ол өркендететін жолдар қайсы? десеңіз:

1. Қазақстанда егіске жарамды миллион гектар жер барлығы;
2. Пайдаға асырарлық табиғат күштерінің байлығы (көмір, су күштерінің көптігі, Алтай, Алатау сулары);
3. Метал, темір, кен, мұнай секілді жер асты байлығының күштілігі.

Сөйтіп, Қазақстанда суы бар, көмірі бар, жері бар – барлығының күшін қосқанда 239,5 миллион ат күшіндей келеді.

Түсті металға қордалындық жағынан, Қазақстан одақта теңдесі жоқ аудан болып танылып отыр. Қазақстанда 5 мыңнан артық жерде түсті метал кені бар. Бұл жердегі кендердің қордасы (запасы) 1 миллиардтан тоннадай бар.

Ең ақырында Қазақстан одақта астық егістігі, мәдениет егістігі мал кәсібі жақтарынан да, алдыңғы қатардан орын алуымен қабат, ауыл шаруашылығының шикі заттары жағынан да қордалы ауданның бірі болып саналады.

Ауыл шаруашылығы

Қазақстан халық шаруашылығының негізгі түрі қашан да ауыл шаруасы болмақ. Бұл ауыл шаруашылығы жөнінен бесжылдық жоспарға Қазақстанның өзінен асып бүтін одақ үшін маңызды боларлық талай мәселелер кіріп отыр. Олар бірден астық, өнерлі кәсіп егістіктерінің мәселесі, екінші жағынан, мақта кәсібінің мәселесі. Қазақстанда мақта егерлік те жер көп. Өнерлі кәсіп егістіктерін (мақта, кендір, күріш сияқтылары) егетін де жер көп. Міне, біздің бесжылдық жоспарға одақтың басқа аудандарындағы секілді осындай ірі мәселелер де кіріп отыр. 1932-1933 жылға барлығы 14 880 500 гектар жерге егін салуға жоба жасалып отыр. Оның 81,8%-тей жеріне, 12 180 500 гектарына астық салынуы керек. 415 мың гектар жерге мақта, 193 мың гектар жерге кендір егілуі керек. Бұл егістердің өткен жылы мөлшері қандай болды десек: 3 496 800 мың гектар жерде астық, 72,9 мың гектар жерде мақта, 8 мың гектар жерде күріш егілген. Сонда егістің бұрынғы соңғы мөлшерін салыстырғанда астық 400%, мақта 500% өсетін болады.

Егістің көлемінің мұншалық өсуі (өткен жылғы 5 миллион 131,5 мың гектардан өсіп бесжылдықтың ақырына дейін 14 миллион 880,5 мың гектарға жететін болуы), шаруаның коллективке кіруі, күшеюі арқасында табылған табыс деуге болып отыр. (Қазір де шаруаның 40%-і коллективке ұйымдасулы.) Бесжылдықтың ақырына дейін түгіл жаппай коллектив болмақ. Бесжылдықтың ақырына дейін коллективтердің егіс көлемі 11 миллион 696 мың гектарға жетеді. Қай түрлі болсын барлық совхоздардың егіс көлемі 3 миллион 73 мың гектарға жетеді. Мұның ішінде астық трестіне қарайтын совхоздардың егіс көлемі 2 миллион жарым гектарға жетеді. Егіс көлемі екінші жағынан мұнша өсіргелі отырған бірден жалпы қазақ халқының егіс көлемі бұрынғыдан ұлғаюы болса,

екінші – бесжылдықтың ақырына дейін 500 мыңдай көшпелі, шала көшпелі шаруалар отырықшылыққа айналып, 1 миллион гектар шамалы егістің жер қосылғалы отыр. Онан соң, одақтың жері тапшы ішкі аудандарынан 97,5 мың шаруа переселендер келтіріліп, бұлардан 600 мың гектар егіс көлемі қосылғалы отыр.

Оның соңында егіс көлемі өсуін қамсыз еткелі отырған себептің тағы ауыл шаруашылығының машина, құрал, ат-өгіз секілді көліктермен қамсыз етілетіндегі. (Бесжылдықтың ақырына дейін Қазақстанға 48 мың трактор келтірілмек.)

Егіс шаруашылығына мұндайлық құрал, көлік берілу совхоздардың егісін 100%, коллективтердің егісін 75% қамсыз ете алады.

Диқаншылық кәсібінің тауар өнімі 11,9 миллион центнерден өсіп, 66,7 миллион центнерге жетпек. Яки 6 есе өсетін болады.

Оның ішінде астық тауарының өнімі бұрынғы 8,3 миллион центнерден өсіп, 51 миллион центнерге жетеді. Бұ да 6 есе өскен болады. Жеке бидайдың өзі ғана 7,2 миллион центнерден өсіп, 109 миллион центнерге жетеді. Мұның өсімі 5,7 еседей келеді. Астықтан басқа егістіктердің тауар өнімі 3,7 миллион центнерден 15,7 миллион центнерге жетеді. Оның ішінде мақтадағы 483,5 мыңнан өсіп, 4 миллион 379,4 мың центнерге жетеді. Бұл бұрынғыдан 9 есе өсетін болады.

Ауыл шаруашылығында екінші орын алатын күрделі түрінің бірі мал өсіру кәсібі. Мал өсіру кәсібі жағынан да Қазақстан Кеңес одағында бірінші орын алатын аудан болып саналады. Мал кәсібінен өнетін шикі заттардың кейбір түрінен (мәселен жүн секілді) Қазақстан бүтін одақтан өнгенінің 40% дейін береді. Соншалық ірі маңызды барлығына қарамастан Қазақстанның мал өсіру кәсібі осы уақытқа дейін тұрақсыз, мәдениетсіз жолмен жүргізіліп келді. Бұлай болуына себеп, қазақ шаруалары көшпелі, шала көшпелілік салттан қол өзе алмай келді. Сондықтан қазақтың малы жұтқа, індет апаттарына оңай ұшырап отыратын болды!

Осының барлығының салдарынан соңғы жылдарда Қазақстанда мал санының өсу қарқыны өте шабандағандығы байқалды.

Мал өсу қарқыны шабандауының ең үлкен себебі – бұған жете көңіл бөлінбеді. Әсіресе, мал өсіретін социалдық сектор (совхоз, коллектив) жағы ескерусіз келді. Онан соңғы бір себеп: бұрын мал көбі қолында болған байлар жағының шаруашылығы төмендегендіктен, бұлар аса кеміген мал санының орнын жете ұсақ шаруалардың кірісі толтыра алмады.

Мал өсіру кәсібінің бесжылдық жоспарында бұл шаруаның әлеуметтік шаруа жағын да қайта құру жолы қаралып отыр.

Жыл сайынғы малдың өсу мөлшері мына шамалы болмақ:

1928-1929 жылда 40 миллион 508,2 мың бас мал бар;

1929-1930 жылда да сол шамалы;

1930-1931 жылда 43 миллион 335 мыңға жетеді. 7% өседі;

1931-1932 жылда 47 миллион 666,2 мыңға жетеді. 10% өседі;

1932-1933 жылда 53 миллион 381,8 мыңға жетеді. 12% өседі.

1929-1930 жылда мал саны өсе алмауы одан кейінгі екі жылдағы өсімінің аздығы, тап күресі майданында бізге қарсы шыққан бай құлақтардың мал қырып, қастық істеуінің салдары деуге болады.

Бесжылдықтың программа бойынша шаруаның социалдық секторлары күшейтілмек. Барлық мал санының 11 миллион 324,4 мыңы совхоздар қолында болуы керек. 41 миллион 324,4 мыңы коллективтерде болуы керек. сонымен қатар мал мүліктерінің түріне де өзгеріс кіріуі тиіс. Мысалы: 1928-1929 жылда жылқы жағы 10,4% болса, бесжылдықтың ақырында барлық малдың 8,2%-ке дейін ғана жылқы болуы керек, ірі қара мал жағы бұрын 18,4% болса, енді 22,8%-ке жетуі керек. Қой жағының проценті бұрынғы 54,2-ден 55,5-ке жететін болады, өсімі бәрінен де күшеетіні шошқа болады. Бұл бұрын 0,7% болса 3,8%-ке жетеді.

Қазіргі жобаланып отырған шөп егістігі, тамырлы өсімдіктер егістігі 6 түрлі қорытылған дәндердің сырындылары бірден малдың азық жемін қамсыз ететін, екінші жағынан мал өсіру кәсібін өнерлі жолға бастайды.

Бесжылдық жоспарда малдың сапасын күшейту жағы да қаралып отыр. Бесжылдықтың ақырына дейін совхоз, коллективтерде салт, міндет аттардың саны 45 мыңға жетуі керек. Қой өсіретін 67 совхоз ұйымдастырылып, бұларда жүндес қой саны 118 мыңға жетуі керек. Сонымен қатар, 10 мың қаракөл қой өсіретін совхоз құру мәселесі бар. 1932-1933 жылында жүндес қой өсіретін – 19, қазақ қойын өсіретін – 41, қаракөл қойын өсіретін – 7 қой қоралар ұйымдастырылып, мұның барлығындағы қой саны 46 мыңға жетуі керек. Бесжылдықтың ақырына дейін тұқымы асылдандырылған қой саны жалпы қойлардың 26%-тей келуі керек. Үстіміздегі жылда мерьянос қойының саны 312 мың, ірі жүнді қой саны 2 миллион 156 мың, қаракөл қойының саны 546 мың, аралас қанды қаракөл қойының саны 119 мың, тұқымы асылындандырылған қазақ қойының саны 4 миллион 290 мыңға жетеді.

Малдың жалпы саны өсуімен қатар малдың тауар өнімі де күшейгелі отыр.

Тауар өнімі құн жағынан мөлшерлегенде 1928-1929 жылғы 194,8 миллион сомнан өсіп, 410 миллион сомға жетпек. Ет өнімі 96,2% артылып, құны бұрынғы 126,5 миллион сомнан 2482 миллион сомға жетпек.

Ірі тері жағы бірақ кемімек. Бұлай болуының себебі ілгерінде мал саны өсуі үшін ірі жағын сақтаға арналған саясаттан туып отыр.

Ұсақ терінің тауар өнімі де 53,5% өседі. Бұрын 13,8 миллион сомнан 21 миллион сомға жетпек. Жүн 400% өседі. Бұрын 27,6 миллион сомдық болса, енді 25,74 миллион сомдық болады.

Мал кәсібінің тауар өнімі жағынан совхоздардың қолындағы өнім 0,3%-тен өсіп 16%-ке жеткізіледі. Коллективтерде 1,4-тен өсіп 81,3%-ке жетеді.

Мал кәсібінің өнімі артыруына себеп болғалы отырған: социалдық секторлардың күшеюі. Өнімінің шаруа қолында іргеліп қалмайтындығы, мал кәсібінен өнетін шикі заттарды қорыту жағының күшеюі, ең соңында мал кәсібінен өнімдерін пайдалану жағы дұрыс жолға салынатын болуы.

Кәсіп құрылысы

Кәсіп құрылысының бесжылдық жоспарындағы түйінді мәселелер түсті метал мен ауыл шаруашылығынан өнетін шикі заттарды істеп шығаратын орындарды салдыру жұмыстары болып саналады. Қазақстанда кен байлықтары мол, сондықтан, Қазақстанда кәсіп құрылысын күшейтуге үстіміздегі бес жылда едәуір көңіл бөлініп отыр. Кәсіптің кейбір тарамдарының бесжылдық жоспарында Қазақстан бірінші орынды алғалы отыр. Түсті метал кәсібінің бесжылдық жоспары бүкіл одақ көлемінде метал кәсібінің өршуіне жол ашады.

Түсті метал өндірісі төмендегіше болмақ: мыс – 38 мың тонна, мырыш (цинк) – 25 мың тонна, қорғасын – 33 мың тонна, мырыш концентраты – 60 мың тонна. Үстіміздегі бес жылда төрт жерде түсті метал кәсібі (орталығы) салынады. Олар: Ридерде, Қарсақпайда, Тұрланда, болмаса Шымкентте және Қарағандыда. Қарағанды комбинаты жалғыз Кеңестер одағында ғана емес бүкіл Европада ең үлкен комбинаттың бірі болмақшы. Үстіміздегі бес жылда бүкіл Кеңестер одағында өндірілетін түсті металдың үстіне бірінен артығырақ Қазақстанда өндірілгелі отыр.

Сонымен, болашағы кең ірі кәсіптің бірі жердің топырағын асылдандыруға керекті заттар шығатын кен кәсіптері. Ақтөбе округіндегі фосфорит шығарылатын кендер сан жағынан да, сапа жағынан да жақсы кеннің бірі болып саналады. Ақтөбедегі фосфор кені жер ыңғайынан Орта Азия мен Қазақстанның мақталы аудандарына және кен табысын керек қылатын басқа аудандарға жақын. Сондықтан, фосфорит кәсібін күшейтіп, табысын молайтуға жедел шаралар қолдануды керек қылып отыр. Үстіміздегі бес жылда фосфорит зауыты салынбақшы, табысы – 40 мың тонға жеткізілмек.

Жердің топырағын асылдандыруға керекті заттар шығаратын кендерді күшейту үшін, Ридерден 125 мың тонға дейін суперфосфат алынуы керек және де Қарағанды кенінде коксы (көмірдің бір заты) өндірісін күшейту түсу тиіс.

Ауыл шаруашылығының өнімі ұлғая түсумен қатар жергілікті шикі заттарды өндіріп, іске жарататын кәсіп құрылысы да күшейіп, көбейіп келеді. Мысалы: тері зауыттарында бұған дейін 237 мың ірі тері иеленсе, енді 960 мыңға жеткізілмекші. 140 мың ұсақ тері иеленсе, енді 560 мыңға жеткізілмекші. Бұған дейін 295 мың қой терісі иеленсе, енді 2 миллион 600 мыңға жеткізілмекші. Осы бес жылда Қызылжар, Алматы және басқа қалаларда тері зауыттары салынбаққа жоспарланып отыр.

Тоқыма кәсібі де күшейгелі отыр. Бұған дейін тоқыма кәсібі орындарында 120 мың 400 метр тауар шығарылған болса, енді – 3 153 600 метр тауар шығарылмақшы. Бес жылда Семей мен Ақтөбеде екі шұға фабрика салынады. Алматыдағы шұға фабрика кеңейтіледі. Бұл фабриктерде тауарлы жүннің 6%-і істеліп шықпақшы.

Бесжылдық жоспарда кәсіп орындарына керекті құрылыс салынады. Алматыдағы шұға фабрика материалдарына едәуір көңіл бөлініп отыр. Кәсіп құрылысы жыл санап күшейіп келеді. Бірақ құрылыс материалдары кемістік қылып отыр. Сондықтан, құрылыс материалдарын істейтін кәсіп орындары төмендегі қарқынмен күшейтілмекші: бұрын 2 мың 360 тонна цемент жасалса, енді 4 мың 800 тоннаға жеткізіледі. Бұрын 5 миллион кірпіш жасалса, енд 51 миллионға жеткізіледі. Құрылысқа керекті ағаш дайындау жұмысы 163 мыңнан 990 мың текше метрге жеткізіледі. Тақтай болып кесілетін ағаш 18 мыңнан 225 мың метрге жетеді.

Сауда комиссариаты дайындайтын өсімді қоспағанда жергілікті кәсіптің тауарлы өнімі 1927-1928-нші жылы 18 миллион 200 мың сомдық болса, бес жылдың аяғында 186 мың сомдық болмақшы. Ал енді одақтық мәні бар кәсіп орындарының тауарлы өнімі 2 миллион 900 мың сомнан 98 миллион 300 мың сомға жеткізіледі.

Қазақстан сауда комиссариаты мен кооперативтердің қарамағындағы кәсіп орындары да едәуір күшейтілді. Егін және бақша өнімдерін жасап шығаратын

кәсіп орындарына 105 миллион сом шығарылады. Мал шаруашылығы өнімдерін жасап шығаратын орындарға 83 миллион 600 мың сом шығарылады. Балық кәсібіне – 25 миллион 400 мың сом шығарылады. 31 ірі тиірмендер салынады, ауыл-поселкелерде 100 тиірмен салынады. Барлық астықтың 60%-і осы тиірмендерде тартылмақшы. Ет мәселесі партия мен үкіметтің соңғы қаулысына сүйеніп орындалатын болуы керек. Партия мен үкімет мал болмаса, малдың еті екі күннен ұзақ жолға айдалмасын, болмаса тасылмасын деп нұсқау берген.

Бесжылдық жоспар бойынша түрлі өсімдіктерден май шығару кәсібі күшейтіліп, ірі складтар салынбақшы.

Жол қатынасы

Қазақстандағы халық шаруашылығының негізгі қосалқы жерінің бірі - жол қатынасы. Қазақстан жерінің жалпы көлемі – 3 миллион шаршы метр болса, темір жолдың ұзындығы 3 246 километр. Ұзындығы 83 451 километр қара жолдар бар, бұның көпшілігі түзетілмеген. Қазіргі темір жолдар өте жеткіліксіз, Қазақстанның негізгі аудандарының шаруашылығын ілгері бастыруға керекті жағдай туғыза алмай отыр. Темір жолдың жоқтығынан егіске және түсті метал, тас көмір, темір сияқты қымбатты кен байлықтары пайдаға асырылмай далада жатыр. Сондықтан, Қазақстан шаруашылығын ілгері бастыруда қолға алатын негізгі жұмыстың бірі – жол қатынас жұмысын күшейту болу керек.

Жол қатынас жұмысының программы халық шаруашылығының жоспарымен байланыстырылып жасалып отыр. Осы мақсатты көздегендіктен қатарлы Атбасар-Ақмола және Қарағанды-Аягөз бақты араларында темір жолдар салынғалы жатыр. Бұл жол Қазақстанның бел ортасын кесіп өтеді. Астық және мал шаруашылығы совхоздары бар, тас көмір, түсті метал және темір кендері бар аудандарда басып өтеді, Қарағанды тас көмір кені мен Магнитагор зауыты арасында темір жол салынып, Батыс Қытаймен сауда жүргізуге мүмкіншілік туғызады.

Түрксибке әкеп қосатын бірсыпыра веткалар салынбақшы. Мысалы: Алматы-Қорғас, Лепсі-Жоңғар веткалары. Мақат пен жем мұнайы арасында жол салынады. Бұл жем мұнайына азық жеткізуге мәселесін шешеді. Орал-(Орынбор) арасында темір жол салынып, бұл жол оңтүстік Сібір жолының, біздіңше айтқанда, Солтүстік Қазақстан магистралының бір тарамы болып есептеледі.

Оқу жұмыстары және қызметшілер дайындау

Социалдық құрылыс мәселелерінің ішіндегі негізгі мәселенің бірі - қызметшілер дайындау. Қазақстан халқының 90%-і сауатсыз екенін еске алғанда, қызметшілер дайындау аса үлкен мәселе болып саналады. Егерде, бесжылдық жоспарда көрсетілген жұмыстарды қиын деп қарасақ, қызметшілердің жоқтығы ол жұмыстарды одан да қиындатады.

Бесжылдық жоспарды толық орындап шығу үшін 24 480 жоғарғы білімді мамандар, 90 845 орта білімді мамандар, 500 516 төменгі білімді мамандар керек. Бесжылдықтың 3-ақ жылы қалды. Енді қалған 3 жылдың ішінде осыншама қызметшілерді Қазақстанның өзінде дайындап шығаруға үлгіреміз деу үлкен қателескендік болар еді. Сондықтан, қызметшілердің бірсыпырасы Қазақстаннан сырттарғы жерлерден әкеленіп, бірсыпырасы Қазақстанның өз ішінде

дайындалуы керек. Әрине, сауатсыздықты жойып, мектептерді көбейтпей тұрып қызметшілер дайындау мәселесін толық шешіп шығаруға болмайды.

Бесжылдық жоспар бойынша мыналар орындалмақшы: бес жылдың аяғында мектеп жасындағы (4-тен 7 жасқа дейін) балалардан қалалы жерлерде 30%, жұмысшы поселкелерінде 50%, совхоздарда 75%, коллективтерде 15% мектепке тартылады. Қазақстанда міндетті оқу 1930-1931-інші жылдан бастап жүргізіле бастайды, 1932-1933-нші жылы барлық халық сауаттанып шығуы керек. 1932-1933-інші жылы бірінші басқыш мектептердегі оқушылардың жалпы саны 838 402-ге жетеді.

Мектептерге қаражат жәрдемі де күшейтіледі. Барлық керекті мектеп үйлерінің 62%-і салынып болмақшы.

Бес жылдың аяғына дейін жоғарғы мектептердегі оқушылардың өзін саны 122 404-ке жеткізіледі.

1932-нші жылдың бірінші октябріне дейін 1 885 990 ересек ...[171] 4 ауылдың ортасында бір көшпелі кинотеатр, аудан қол астында бірден тұрақты кинотеатр болады. 9 900 жерде радио орнатылады. Мектеп құрылысы қызметшілердің керегіне қарай жоспарланады, жоғарғы білімді 17 856 мамандар сырттан шақырылуы керек. Орта білімді 23 749 мамандар да сырттан шақырылуға тиіс. Төменгі білімді мамандар негізінде Қазақстанның өз ішінде дайындалуға тиіс.

Бесжылдық жоспарды орындап шығу жұмысына 7 миллиард 5 миллион сом шамасы қаражат шығарылады. Бұны шаруашылықтың қарамдарына бөлгенде былайша келеді: 3 миллиард 300 миллион сомы - ауыл шаруашылығына. 1 миллиард 200 миллион сомы - кәсіп құрылысына, бұның 200 миллион 168 мың сомы − жергілікті мәні бар кәсіп орындарына жұмсалады. 1 миллиард 231 милион 462 мың сомы – жол қатынас жұмысына, бұның 764 910 сомы – темір жол құрылысына жұмсалады. Темір жолдан басқа жолдарға 466 552 сом жұмсалады. Сөйтіп, қаражаттың көбі ауыл шаруашылығына жұмсалғалы отырғанын осыдан көруге болады, бұл жөнде екінші орынды кәсіп және жол қатынас жұмыстары алады.

Әлеуметтік-мәдениет жұмыстарына 1 миллиард 200 миллион сом шығарылады. Мұның 973 миллион 292 мың сомы оқу жұмысына ұсталады, қызметшілер дайындау жұмысына 400 миллион 500 мыңы, денсаулық жұмысына 222 миллион 126 мыңы ұсталады.

Қазақстанның халық шаруашылығына өткен бес жылда 728 миллион 77 мың сом шығарылып еді, осы бес жылда қаншама артық шығарылғалы отырғанын осыдан көруге болады.

Халық шаруашылығын күшею негізінде Қазақстанның бюджеті де өсіп келеді. Бесжылдықтың алғашқы жылында бюджет ақшасы 75 миллион ...[172] жылдықтың соңғы жылында мемлекет көмегін қоса есептегенде 1 миллиард 127 миллион 453 мың сомға жеткелі отыр.

Бесжылдық жоспардың болашақ табыстарына тоқталып кетпеске болмайды. Олар:

Бірінші – Халық шаруашылығының социалдық секторлар бекініп, кәсіп және совхоз құрылысы күшееді. Ауыл шаруалары жаппай коллектив болады.

[171] Газет сапасының нашарлығына орай көп нүкте қойылған жерлер оқылмады.

[172] Көп нүкте қойылған жерлер газеттің сапасының нашарлығынан оқылмады.

Байлар шаруашылығы жеміріліп, оның орнына коллективтер туады. Қаладағы жеке сауадагерлер азаяды.

Екінші – Үстіміздегі бес жылда Қазақстанда өнерлі жолға салу жұмысы істе орындала бастады. Халық шаруашылығының барлық өнімінің үштің бірін кәсіп өндіреді.

Қазақстан – бұрын шаруашылық жөнінен артта қалған елдіктен шығып шаруашылығы өнерлі жолға салынып ілгері басқан елге айналуға бет алды, деген сөздің дұрыс екендігін осыдан көруге болады.

Үшінші – Бесжылдық жоспарды орындап шығу нәтижесінде 14 миллион 880 мың гектарға жетеді, кәсіп өнімі ұлғайып өнерлі проллетариат тобы көбееді (құрылыс жұмысындағы проллетариаттарды қосқанда проллетариат саны 500 мыңға жетеді, бұның 60 мыңы кәсіп орындарында болады).

Қазақстанның бесжылдық жоспары соңғы кезге дейін дайындалып болмап еді, бір азырақ кешіксе де енді тағайынды жасалды. Қазақстанның шаруашылық жөніндегі мүмкіншіліктері бесжылдық жоспарға толық енгізіліп, әрқайсысы жоспарда тиісті орнын алып отыр.

Бесжылдық жоспар Қазақстан еңбекшілерінің іс программы болуға тиіс. Бесжылдық жоспарды толық орындап шығу мәселесіне барлық партия кеңес жұртшылығының көңілін аудара білуіміз керек. Негізгі ...[173] болсын.

Еңбекші қазақ. – 1930. – 2-3 сәуір. – №74 (1679), №75 (1680). Араб графикасы.

№90
Речь[174] К. Сарымулдаева «Что же такое Центральный Казакстан?»

Вопрос о Центральном Казакстане до сего времени остается неясным. И от того, что некоторые товарищи здесь рьяно выступали, он не стал яснее. Я считаю, что никакого «Центрального Казакстана» − как полагают некоторые, нет. Мы должны говорить только об определенной территории. В некоторых научных трудах пишется и в некоторых центральных правительственных органах понимают так, что Центральный Казакстан, это – пустынная полоса, где нет людей, нет жизни, ничего нет. Это явно не отвечает действительности. Я считаю, что мы должны говорить о том, что есть отдельные районы и территории, возможные для использования при вложении соответствующих средств и труда.

Нужно точно разграничивать отдельные районы Казакстана. Нельзя, например, смешивать Уральский округ с Гурьевским, как это здесь пытались. Нельзя, исходить из того, что там, где степной ковыль, там значит везде Центральный Казакстан. Эдак можно считать, что если, например, в Семипалатинском округе имеются такие пустыни, то их надо назвать тоже Центральным Казакстаном.

На счет Уральского округа я нахожу и некоторые неточности. Там никаких пустынь нет, есть полная возможность использовать землю, и даже на мелиоративные работы во многих районах требуются не особенно большие

[173] Көп нүкте қойылған жерлер газеттің сапасының нашарлығынан оқылмады.

[174] На совещании СНК Казахстана *(Стенограмма, 9 февраля 1930 г.)*.

вложения. Отдельные районы Уральского округа обеспечены летними осадками, если не для земледелия, то для хорошего животноводческого хозяйства.

Крупные мелиоративные работы требуются в Центральном Казакстане лишь в нескольких пунктах: в Усть-Урте, Бетпак-дала эти работы, по видимому, будет затруднительно поставить в этом пятилетии; они должны быть перенесены на следующее пятилетие. Надо выделить отдельные районы, клочки, оазисы, где мы должны будем начать работу.

На счет совхозного строительства в Центральном Казакстане. Товарищи из Наркомзема утверждают, что территория Центрального Казакстана в основном предназначается для совхозного строительства. Они исходят из того, что орошение в некоторых районах возможно только при условии крупных капитальных затрат. Вопрос о совхозах нужно внимательным образом обсудить. Однако нужно на ряду с средствами государства привлекать средства самого населения. Нужно выдвинуть конкретные проблемы и на них сосредоточить внимание – определить районы использования, наметить определенные мероприятия. Мы уже второй год говорим об этом. В первый год были ассигнованы кредиты, но реальных результатов мы не имеем. Это объясняется тем, что не было правильного подхода к разрешению всей проблемы Центрального Казакстана.

Народное хозяйство Казакстана. – 1930. – №7-8. – С.83-84.

№91
Статья «Пятилетка Казакстана» об особенностях принятия пятилетнего плана

Основные показатели нашей пятилетки уже известны нашим читателям. За это время наша пятилетка подверглась проработке в центральных органах, и теперь мы имеем по ней решения Госплана Федерации и Госплана Союза, а также и СНК РСФСР[175] и СССР.

По сравнению с первым нашим вариантом в пятилетку внесен ряд изменений, являющихся результатом уточнения и увязки с общесоюзной пятилеткой.

Однако, эти изменения невелики, что видно хотя-бы из того, что капиталовложения претерпели весьма ничтожное изменение в сторону уменьшения.

Основная идея нашей пятилетки, характеризованная на VII Всеказакской партийной конференции, как план, разрешающий ряд проблем союзного значения (зерно, животноводство, цветная металлургия, хлопок, кендырь, каучуконосы), превращающий Казакстан из страны аграрно-отсталой в страну аграрно-индустриальную, получила в высших правительственных органах Союза свое полное одобрение.

[175] Постановление Совета Народных Комиссаров РСФСР от 30 августа 1930 г. Полностью приложено к сборнику «10 лет Казакстана», изд. Госплана КазАССР. – Алма-Ата, 1930 . С. 333-337.

Уместно вспомнить, что, когда пятилетка КазАССР впервые докладывалась в центре, были маловеры и оппортунисты, которые сомневались в реальности проектировок, считали взятые нами темпы головокружительными и сверхестественными.

Опыт рассмотрения пятилетки в Москве еще раз подтверждает правильность взятого направления хозяйственного развития Казакстана и запроектированных темпов. Правда, реальность пятилетки зависит не столько от признания высших органов, сколько от энергии выполнения контрольных цифр каждого года Казакстана, что является основной задачей для всех партийных, профессиональных и хозяйственных организаций.

Каковы показатели нашей пятилетки после ее утверждения высшими органами Федерации и Союза?

По линии сельского хозяйства основные показатели утвержденной пятилетки таковы: посевная площадь 1933 г. определена в 14.025 тыс. га против 14.800 тыс. га и против 4.349 тыс. га площади 1929 года. Таким образом прирост определен в 222,4%, в том числе площадь зерновых составит в 1933 г. 11.308 тыс. га, хлопка (без Голодной Степи и Чирчика) – 260 тыс. га, риса – 100 тыс. га – против 180 тыс. га, кендыря – 240 тыс.га, кенфа – 60 тыс. га. По социальным секторам распределение посевных площадей растениеводства таково? Совхозы 3,5 млн. га, колхозы10 млн. га. Удельный вес обобществленного сектора должен составить к концу пятилетия 96,4%.

Значительное изменение здесь против первоначальных наметок претерпели площади под рисом вследствие запоздания работы по подготовке площадей со стороны Рисотреста и рисоэкспедиции.

Поголовье скота в Казакстане вообще испытало значительные изменения по сравнению с прежним вариантом пятилетки, вследствие уменьшения поголовья скота в текущем году. Новый вариант, утвержденный центром, предусматривает довести поголовье стада к концу пятилетия до 48.690 тыс. голов, против 40.508 тыс. голов на весну 1929 года. Прирост за 5 лет составит 20,1 проц. По видам стадо распределяется таким образом: крупный рогатый скот составит 9.592 тыс. голов, овцы и козы – 32.113 тыс. гол. По секторам – в совхозах должно быть сосредоточено 10.774 тыс. гол., в колхозах 29.595 тыс. гол. Удельный обобществленного сектора к концу пятилетия составит 84,9%.

Соотвтетственно этому товарный выход продукции всего сельского хозяйства с учетом осуществления нами запроектированных мероприятий к концу пятилетия определяется следующим образом: зерновых хлебов урожая 1933 г. будет получено 67.950 тыс. т, хлопка-сырца – 349,2 тыс. т (115 тыс. т. волокна), риса 500 тыс. т. Товарные излишки животноводства составлят: мяса – 382,3 тыс. т, масла 27 тыс. т, шерсти 44,5 тыс. т., крупных кож 1.460 тыс. шт. и мелких 8.625 тыс. шт.

Такие темпы роста сельского хозяйства обеспечены следующими основными мероприятиями. Основными из этих мероприятий считаются: 1) перевод на оседлость 383 тыс. кочевых и полукочевых хозяйств; 2) охват колхозным движением в среднем по Казакстану 80% сельско-хозяйственного населения; 3) вселение в Казакстан до 65 тыс. хозяйств извне и 15 тыс. хозяйств извнутри Казакстана; 4) завоз до весны 1933 г. до 48 тыс. тракторов и разных сельхоз машин на сумму 412 млн. руб. с организацией 221 машинотракторных

станций, в том числе в хлопковых районах 70 МТС; 5) усиление ирригационного строительства, как базы развития хлопководства и других технических и специальных культур, с затратой на это дело до 351,6 млн. руб.

Особое внимание уделено мелиорации Центрального Казакстана, в целях создания кормовой базы для животноводства и развития потребительского земледелия в Центральном Казакстане.

Предусмотрено охватить землеустройством до 189 млн. га и отвести земель на нужды совхозного строительства и переселения до 64 млн. га. Из этого количества приходится: Зернотресту – 6.000 тыс. га, Совхозтресту – 6.000 тыс. га[176], Скотоводу – 13.000 тыс. га, Овцеводу - 17.000 тыс. га, Рисотресту 286 тыс. га, Главхлопку – 117 тыс. га, Кендыртресту – 500 тыс. га и т. д.

Сумма всех вложений в сельское хозяйство в течение пятилетия определяется в 2.364.500 тыс. руб., из них на 1930-1931 г. приходится 564.600 тыс. руб.

II

По линии промышленности Казакстана правительство Федерации и Госплана СССР поручило ВСНХ СССР особое внимание обратить на развитие цветной металлургии, химической, каменноугольной промышленности, на промышленность строительных материалов и на промышленность по переработке сельско-хозяйственного сырья.

В частности, получил положительное разрешение вопрос о снабжении Карагандинским углем Магнитогорского завода. Вопрос о коксуемости Карагандинского угля теперь можно считать разрешенным. Все сомнения на этот счет отпали: анализы, произведенные главным инженером Казугля и Угольным институтом в Харькове, дали положительные результаты даже для углей из верхних пластов. Окончательного разрешения еще не получил вопрос о направлении трассы нефтепровода, запроектированного Казакстаном от Эмба-нефти в сторону Актюбинска. Этот вопрос будет особо обсуждаться в президиуме ВСНХ СССР.

К этому времени правительство Казакстана должно представить дополнительные данные в пользу варианта Эмба-Актюбинск. Из объектов капитального строительства промышленности, запроектированных Казакстаном, сняты с плана этого пятилетия вся черная металлургия (Кентюбе и Тогай), один бумажный комбинат, хлопчатобумажная фабрика в Чимкенте, суконная фабрика в Актюбинске.

Общий размер капитальных вложений на промышленность за пятилетие определен в сумме 1.228.413 тыс. руб., в том числе по группе «А» – 1.140.542 тыс. руб. (93%) и по группе «Б» – 87.775тыс. руб. (7%). Из этой суммы на предприятия союзного значения определяется 1.058.178. т. руб. (84%)и на местную промышленность – 170.235 тыс. руб. (14%), в том числе по гр. «А» – 82.464 тыс. руб. (48%) и по группе «Б» – 87.771 тыс. руб.

Размер продукции промышленности по основным видам в натуральном выражении определен в следующих размерах: 1) каменный уголь – 600 тыс. т, 2)

[176] В настоящее время земли бывшего Совхозтреста будут переданы соответствующим сельскохозяйственным трестам.

медь – 30 тыс. т, 3) свинец – 18 тыс. т, 4) цинк – 25 тыс. т, 5) суперфосфат – 125 тыс. т. и 6) преципитат – 40 тыс. т.

По электростроительству Высшей Совет Народного Хозяйства СССР, в целях обеспечения электроэнергией запроектированных крупных предприятий, утвердил постройку в КазАССР трех электростанций: Карагандинской – мощностью (первой очереди) в 48 т. килоуатт, Ульбинской – мощностью в 15 тыс. килоуатт и Илийской – мощностью 48 тыс. килоуатт. На электростроительство вкладывается в течение пятилетия до 60 млн. руб.

Что касается районной станции на Ленгере, то она исключена из списка районных стаций, но принята как промышленная станция с первой мощностью в 4 тыс. килоуатт.

III

По транспорту Народному Комиссариату Путей Сообщения предложено обеспечить для Казакстана развитие железнодорожной сети с расчетом полного обслуживания развивающейся горной промышленности и совхозного строительства.

Список железнодорожных путей, принятых к постройке в течение пятилетия, следующий (сюда входят и фактически строющиеся и достраивающиеся, как например,Туркестано-Сибирская магитраль):

1) Орск- Актюбинск ……235 км.
2) Боровое-Акмолинск…….227 км.
3) Акмолинск-Караганды……223 км.
4) Акмолинск-Карталы……830 км.
5) Нура-Джартас……...203 км.
6) Караганды-Успенский рудник……160 км.
7) Риддер-Рубцовка……..281 км.
8) Павлодар-Акмолинск……..441 км.
9) Машатский перевал……7 км.
10) Туркси6…….1.442 км.
11) Чимкент-Ташкент…….135 км.
12) Чечен-Кара-Бертышская пристань……400 км.
13) Сыр-Дарья-Пахта-Арал……16 км.

Всего 4.599 км. Общая стоимость – 148.936 тыс. руб.

По водному транспорту огромное внимание сосредоточивается на бассейне Аральского моря, Иртыше и озере Балхаше.

Объем капитальных вложений в развитие водного транспорта определен (на остающиеся годы пятилетия) в сумме 22.340 тыс. руб., из которых: на судостроение – 13.270 тыс. руб., на изыскания и работы по улучшению судоходных условий водных путей -8.305 тыс. руб. и на механизацию перевалочных пунктов – 765 тыс. руб.

Автомобильный транспорт: в течение пятилетия должны быть завезены 14 тыс. автомашин; общий расход на автомобилизацию составит 124 млн. руб.

Размер вложений в развитие безрельсового транспорта определен в сумме 205,9 млн. руб. Почтовой связью к концу пятилетия предположено охватить население на 30%, населенные пункты – на 60%, районные исполнительные комитеты и сельские советы – на 100%.

Электрической связью предположено охватить Рики, совхозы и колхозы на 100%.

Оборудование телефонной связи предполагается в 25-ти городах. Предполагается организация радио-связи краевого центра Алма-Аты с Москвой и районами.

Общий размер вложений на связи (всех видов) определен в сумме 116,3 млн. руб., из которых капитальных вложений – 58 млн. руб. Первоначальная пятилетка связи не предусматривала расходов, какие теперь требуются в связи с ликвидацией округа. Поэтому пятилетка по связи подлежит дополнительной разработке и будет рассмотрена в центре особо.

По части торгового строительства и развития кооперации в центре полностью приняты установки Казакстана.

Размер капитальных вложений на пятилетие на строительство предприятий, подведомственных Наркомторгу, определяется в сумме 158,8 млн. руб., в том числе на мельничное строительство и на крупные предприятия – 65 млн. руб., на элеваторное и складское строительство – 12,5 млн. руб., на предприятия по переработке мяса – 40 млн. руб., на рыбную промышленность – 46,8 млн. руб., на молочно-масляную – 21 млн. руб., на плодоовощную – 24 млн. руб., по яично-птичную – 25 млн. руб.

Вложения в строительство потребительской кооперации приняты в сумме 92 млн. руб.

IV

По социально-культурному строительству принятый пятилетний план предусматривает в течение пяти лет следующее:

1) Введение обязательного начального обучения для детей восьмилетнего возраста в 1932-1933 г., а для всех первых четырех групп – в 1935-1936 г. С тем, чтобы в городах, рабочих поселках и совхозах всеобщее обязательное начальное обучение было введено в 1930-1931 г.

В связи с последней директивой партии и правительства введение всеобщего начального обучения в Казакстане пересматривается в сторону сокращения сроков, приблизительно, на один год. Это предусматривает увеличение вложений на дело всеобщего обучения.

2) Завершение полной ликвидации неграмотности среди взрослого населения в 1931-1932 г.

3) Доведение обслуживания детей (дошкольников) дошкольным воспитанием до 15%, а детей, окончивших школы первой ступени – до 50%. В соответствии с этим определяется контингент учащихся в школе первой ступени в 1932-1933 г. в количестве 836 тыс. чел., а в школе повышенного типа – в 122 тыс. чел.

4) Контингент учащихся в высших учебных заведениях доводится до 9.300 чел., в техникумах – до 25 тыс. чел. и в других учебных заведениях, подготовляющих кадры – до 100 тыс. чел.

В этих целях разрешено организовать в пределах Казакстана в остающиеся три года пятилетки следующие институты: Сельскохозяйственный, Ветеринарно-Зоотехнический, Гидромелиоративный, Горный, Промышленно-Экономический и Педагогический.

Вместе с тем предположено в это же время открыть 72 постоянных техникума.

В соответствии с намеченными мероприятиями размер вложений в дело просвещения за пятилетие определяется в сумме 718 млн. руб., из которых капитальное вложения составляют 200 млн. руб.

Общий размер финансирования мероприятий по здравоохранению на остающиеся годы пятилетия определяется в сумме 160 млн. руб., в том числе капитальные вложения составляют 54 млн. руб.

Предполагается к концу пятилетия довести коечную сеть в городах до 4,3%, в селах до одной койки на тысячу жителей, а сеть врачебных участков до 280, что даст один врачебный участок на 13,5 тыс. жителей, а один больничный участок на 26,4 тыс. чел.

Учитывая далеко еще неполную исследованность Казакстана, предположено ассигновать на научно-исследовательские работы в течение четырех лет пятилетия 111,5 млн. руб., в том числе на геолого-разведочные работы в оставшиеся три года – 86.427 тыс. руб.

Правительство РСФСР предложило обеспечить развитие жилищного и коммунального строительства КазАССР, доведя жилищную норму для рабочего населения городов и поселков Казакстана к концу пятилетия до 7 квадр. Метров на одного человека, а для остального городского населения – до 5,5 кв. метров.

Общий размер вложений на жилищное строительство определяется в сумме 250 млн. руб., а на коммунальное – 30 млн. руб.

Таким образом общий размер вложений в народное хозяйство и социально-культурное строительство в Казакстане за все пятилетие определен в размере 6.269.755 тыс. руб., из которых на остающиеся три года вложения составят 5.529.300 тыс. руб.

В виду того, что бюджет Казакстана не в состоянии принять на себя расходы, вызываемые указанными мероприятиями, предусматривается отпуск дотации местному бюджету по союзному бюджету в течение остающихся лет пятилетия в размере 171 млн. руб., из которых на 1930-31 г. – 28 млн. руб.

По источникам финансирования вложения распределяются следующим образом:

По бюджету СССР…….3.205,5 млн. руб.
По бюджету РСФСР……..174,4 млн. руб.
По бюджету Казакстана……688,7 млн. руб.

Итого…….4.064,6 млн. руб.
Долгосрочный кредит……..676,7 млн. руб.
Средства хозяйст. Органов…..1.043,9 млн. руб.
Средства населения……..938,5 млн. руб.
Прочие средства……146,0 млн. руб.

V

Таковы общие показатели утвержденной центром пятилетки Казакстана. Теперь надо со всей большевистской энергией взяться за ее осуществление.

Хотя и с опозданием, на исходе второго года пятилетия, мы все-таки имеем утвержденный центром пятилетний план Казакстана, согласованный с общим

развитием народного хозяйства Союза. Как видно из показателей пятилетки, проектировки почти по всем отраслям довольно напряженные. Проведение их в жизнь потребует от нас больших, почти героических усилий, уменья и способности.

Одним из недостатков нашего пятилетнего плана то, что нет его районного разреза. Без районного разреза трудно будет нам полностью втянуть в работу над пятилеткой каждый отдельный район. А это надо сделать. Ведь гораздо легче мобилизовать район, если в пятилетке будут начертаны непосредственные задачи районов. Поскольку нет пятилетки районного разреза постольку работу над пятилеткой Казакстана еще нельзя считать законченной. Отсюда одна из основных задач плановых органов Казакстана – в ближайшее же время дать пятилетку в районном разрезе.

Многие округа до ликвидации составили свои окружные пятилетки. Для составления пятилетки в районном разрезе эти проектировки должны нам в значительной степени пригодиться. Практически теперь же необходимо составить первый вариант районной пятилетки и разослать районам на заключение.

Другой недостаток, справедливо отмеченный председателем Госплана РСФСР тов. Р.Я. Левиным, тот, что наша пятилетка составлена несколько схематично. Схематичность заключается в том, что она не дает полной законченной пятилетки отдельных предприятий, совхозов и т. д. Здесь недостаточность учтены все ресурсы и возможности. А на самом деле мы имеем еще много резервов, учет и мобилизация которых значительно поможет успешному выполнению пятилетки.

Третьим и главным недостатком является то, что нет еще такого порядка организации работ, который обеспечил бы четкое выполнение пятилетки и приспособление работы нашего аппарата к темпам и размаху пятилетки. На это своевременно было указано Крайкомом ВКП(б), СНК, VII Всеказакской партийной конференцией. Аппараты пока удовлетворяются тем, что составили пятилетку, но еще не поставили у себя и не разрешили вопрос о том, что нужно сделать теперь же конкретно для выполнения пятилетки. Каждый наркомат должен иметь свой развернутый конкретный план работ.

В деле выполнения пятилетки играют громадную роль не столько финансовые лимиты, сколько материальные лимиты (хотя, конечно, было бы политически и экономически неправильно недооценивать значения финансовых лимитов). Эта сторона пятилетки еще далеко не разработана. Нет еще подсчета необходимых строительных материалов, оборудования внутреннего и иностранного происхождения и плана покрытия их. И этим вопросами нашей пятилетки необходимо заняться теперь же.

Недостатки нашей пятилетки далеко не исчерпываются этими моментами, но эти недостатки и пробелы настолько существенны, что без исправления и заполнения их нельзя считать работу над пятилеткой законченной и успешно двигаться вперед в нашем социалистическом строительстве.

Народное хозяйство Казакстана. – 1930. – №9-10. – С. 5-10.

№92
Статья «Вопросы сбора средств на местах» о налогах и финансовым вопросам

Обеспечение финансовой программы решающего третьего года пятилетки во многом зависит от степени мобилизации средств. Каналы, по которым должны быть мобилизованы средства, многообразны: единый сельхозналог, самообложение. Водный сбор, заем «Пятилетка в четыре года», госстрах, сберкасса, возврат сельхоз кредитов, паи и другие поступления по линии всех видов сельхоз кооперации, колхозов, паи потребительской кооперации и т.д. Помимо этого, мобилизация средств одновременно является вопросом денежной политики и вопросом крепости советского рубля. Как из этого видно, мобилизация средств на данный период является крупной хозяйственной задачей, вокруг которой должна мобилизовать свое внимание вся партийно-советская общественность.

Как обстоит дело на этом фронте, видно из того, что до сих пор собрано только около 20% сумм, предусмотренных контрольными цифрами, утвержденными Крайкомом и Совнаркомом.

Для иллюстрации действительного положения на местах считаем необходимым привести данные по десяти районам бывшего Сыр-Дарьинского округа (в тысячах рублей).

Меркенский район

	Сель. хоз налог	В.т. числе индивид	Само-облож.	Водный сбор	заем	Гос страх	Сбер-кассы	Потреб. общ.
В тысячах рублей								
Контрольные цифры	146	52	86	38	147	69	17	183
Собрано	79	32	-	-	20	44	14	3.3

Аулие-Атинский район

	Сель. хоз налог	В.т. числе индивид	Само облож.	Вод-ный сбор	заем	Гос страх	сберкассы	Сел. хоз. кредит	Сел. хоз кооператив
В тысячах рублей									
Контрольные цифры	266	115	52	64	309	55	32	226	183
Собрано	109	22	-	-	165	33,5	32,7	83	46,7

Джувалинский район

	Сель.хоз налог	В.т.числе индивид	Самообложж.	Вод-ный сбор	заем	Гос стр ах	Сбер-кассы	Сел. хоз кредит	Сел. хоз кооп-в	Потреб.общ.

В тысячах рублей										
Контроль-ные цифры	121,7	22,2	26	14,5	112	35	10,1	151	285	114
Собр.	24,2	-	-	-	55,7	15	-	191	-	60

Джувалинский район

	Сель. хоз налог	В.т.числе индивид	Самообл ж.	Водный сбор	заем	Госстрах	сберкассы	Сел. хоз кредит	Сел. хоз кооп-в	Потреб. общ.
В тысячах рублей										
Контрольные цифры	121,7	22,2	26	14,5	112	35	10,1	151	285	114
Собр.	24,2	-	-	-	55,7	15	-	191	-	60

Тюлькубасский район

	Сель. хоз налог	В.т.числе индивид	Самообл ж.	Водный сбор	заем	Госстрах	сберкассы	Сел. хоз кредит	Сел. хоз кооп-в	Потреб. общ.
В тысячах рублей										
Контрольные цифры	96	30	23	35	56	26	8,4	98	288	150
Собр.	56,2	16	-	-	26	14	-	23	-	88

Беловодский район

	Сель. хоз налог	В.т.числе индивид	Самообл ж.	Водный сбор	заем	Госстрах	сберкассы	Сел. хоз кредит	Сел. хоз кооп-в	Потреб. общ.
В тысячах рублей										
Контрольные цифры	150	57,2	70	35	93,8	30	19,8	151	218	133,4
Собр.	142	42,2	-	-	66	24	16	18,6	-	450

Чимкентский район

	Сель. хоз налог	В.т.числе индивид	Самообл ж.	Водный сбор	заем	Госстрах	сберкассы	Сел. хоз кредит	Сел. хоз кооп-в	Потреб. общ.
В тысячах рублей										

Контр оль-ные цифры	114,7	-	32	41	437,8	63,7	112	145	284	147
Собр.	53,3	-	-	-	288,8	39,2	119	13,7	-	-

Каратасский район

	Сель. хоз налог	В.т.ч исле инди вид	Само обло ж.	Вод ный сбо р	заем	Гос стр ах	сберк ассы	Сел. хоз кред ит	Сел. хоз кооп-в	Потреб. общ.
В тысячах рублей										
Контр оль-ные цифры	105	65	54	26	98	57	24,2	113,2	371	191
Собр.	77,8	26	-	-	78,2	37,3	24,2	13,9	-	40

Келесский район

	Сель. хоз налог	В.т.ч исле инди вид	Само обло ж.	Вод ный сбо р	заем	Гос стр ах	сберк ассы	Сел. хоз кред ит	Сел. хоз кооп-в	Потреб. общ.
В тысячах рублей										
Контр оль-ные цифры	83	26	53	53	148	63	21,5	183	-	144
Собр.	20,5	-	-	-	48	10	-	25	-	117

Ирджарский район

	Сель. хоз налог	В.т.ч исле инди вид	Само обло ж.	Вод ный сбо р	заем	Гос стр ах	сберк ассы	Сел. хоз кред ит	Сел. хоз кооп-в	Потреб. общ.
В тысячах рублей										
Контр оль-ные цифры	51	4400	27	54	74	37,3	16,2	89	-	57
Собр.	4	250	-	-	53	3	-	2,3	-	-

Необходимо оговорить, что приведенные цифры сборов относятся к 15 октября, сейчас цифры эти, конечно увеличились. Для удобства приведенные нами цифры округлены.

По контрольным цифрам Наркомфина по этим десяти районам должно быть собрано до 15 октября 14.424,7 тыс. руб. собрано-же, учитывая подписку на заем как поступившую – далеко недостаточно. Недобор громадный. По одному сел.-хоз. налогу – обязательному платежу, по существу основе районного бюджета, не собрано еще и половины. Весь сельхоз налог составляет 2.108,9 тыс. руб.,

собрано же лишь 525 тыс. рублей. По-другому столь же обязательному платежу крестьянства, как сель-хоз. кредит, собрано всего лишь 370,5 тыс. руб., против предусмотренных контрольными цифрами 2.605 тыс. руб.

Какие недочеты обнаружились в этом деле на местах,

Во-первых, на дело мобилизации средств на местах на обращено должного внимания, не учтено, что мобилизация средств есть финансовая база решающего третьего года пятилетки, не учтено, что мобилизация средств – вопрос укрепления рубля, и, наконец, не учтено, что сбор средств одновременно предопределяет успех ряда заготовок. И еще не учтено, что своевременный сбор средств обеспечивает своевременную выплату зарплаты трудящимся, в первую очередь, рабочим, а также обеспечивает средствами все заготовки, в этом особом квартале обеспечивает все намеченное капитальное строительство.

Во-вторых, недобор на местах есть результат недообложения баев, кулаков и спекулянтов (пример –в Сайранском районе, в кишлаке Манкенте, на хозяйство индивидуальников, приходится по 9-10 руб. налога) и несвоевременного взыскания налогов. Во многих районах эти элементы вообще уже испарились. В тех районах, где кое-как работа ведется, выявляется недообложенные индивидуальники (пример – в Мерке, в одном кишлаке, довыявили на 62 тыс. руб. неообложенных индивидуальников).

Все это говорит о том, что финансовый аппарат на местах не справляется с возложенной на него задачей.

Во многих районах он засорен чуждыми элементами, во многих райфо руководство проводило на практике правый уклон.

Не лучше обстоит дело и в руководящих этим делом краевых аппаратах. Во-первых, контрольные цифры Наркомфина, помимо того, что поступили на места с большим опозданием, грешат неточностью и, как правило, сильно преуменьшены. В этом отношении, контрольные цифры Наркомфина вместо введения плановости, организации, наоборот, лишь дезорганизует места. Они несколько не увязаны ни с наличием средств у населения, ни с финансовым планом всей работы.

Банковские организации, призванные собрать эти средства, нигде и никак не проявляют своей инициативы. Они ждут манны с неба, и думают, что эти деньги им принесут и положат в кассу. В этом отношении характерно заявление заведующего Аулие-Атинском отделением госбанка. Он ссылается на то, что он снабжает валютой Аулие-Атинские участки Турксиба, который ему выручку не вносит. Между тем, используя свое право, он мог бы заставить Турксиб вносит ему ежедневно выручку дороги.

Всего хуже обстоит дело со сбором средств по линии сельхоз кооперации и потребкооперации. Ни в одном из этих районов не чувствуется присутствия Казкрайсоюза и сельхоз кооперации. Эти организация, видимо, до сих пор не уточнили сколько им полагается собрать средств в данных районах. Цифры их теоретические и нигде не сходятся с тем, что есть на самом деле. И до тех пор, конечно, пока будут иметь место эти теоретические расчеты, дело их не сдвинется ни с места.

Какой вывод напрашивается из всего этого, Вывод этот уже сделал Крайком. Объявив выговор руководителям этих организаций. Остальные выводы они должны сами для себя сделать.

Плохие результаты сбора средств и на местах и здесь никто до сих пор не объяснял и не может объяснить за исключением, правда безнадежных оппортунистов, − отсутствием средств. Результаты эти объясняются исключительно недостаточностью руководства этим делом со стороны соответствующих организаций.

Если нельзя сейчас пересмотреть контрольные цифры сбора средств в сторону их увеличения, то каждая организация обязательно должна на ходу уточнить свои контрольные цифры с учетом действительного положения на местах, не превращая, однако, этого в новое составление контрольных цифр.

Местам, так и всем вообще необходимо твердо помнит, что сбор средств, помимо всякого другого значения является задачей выполнения пятилетки в четыре года и финансовой программой решающего третьего года пятилетки.

Народное хозяйство Казакстана. – 1930. – №11-12. – С. 99-102.

№93
Мақта өсірудегі кемшіліктер мен оны жою барысына қатысты «Мақта мәселелері» мақаласы

Өткен жылы мақта кәсібі айта қалғандай күшейді: сан жағы да өсті. Социалдық сектор сыбағасы да артты. Соңғы жылға дейін мақта кәсібі көбінесе бытыраған ұсақ шаруалардың қолында болып келді. Осы жағы қиын тиді. Жалпы мақта кәсібін күшейтуге қиын болғанның үстіне мемлекет тарапынан басқарып отыруға да бұл оңай тиген жоқ.

Енді мақта науқанының қортындысына келейік. Толық қортынды шығаруға әзір ертерек. Өйткені мақта дайындау ісі әлі аяқталған жоқ. Сонда да алдына ала қорытынды жасауға болады.

1929-30-ншы жылғы мөлшер цифры бойынша бұрынғы Сырдария, Қызылорда, Алматы округтерінде 98 мың 731 гектар мақта егілуге тиіс еді (совхоздар бұған кірмейді): шарт жасалғаны 96 мың 502 гектар болды. Нағыз егілген мақта бұдан да кемірек болды да, 84 мың 621 гектарға айналды. Бастапқы жоспар орындалмай қалса да былтырғыға қарағанда мақта егістігі анағұрлым артты: еңбек қорғау кеңесінің тапсырғаны 29% артығымен орындалды.

Бастапқы мөлшер цифры – 73 198 гектар неге орындалмай қалды? Әлде жоспардың өзі қолдан келместік, тым асыра жасалған ба еді? – деген сұраулар туы мүмкін.

Қолдағы мағлұматтарға қай-қайсысы болса да, бұл жоспардың асыра жасалмағандығын дәлелдейді. Бір қатар көлденеі себептермен ерекше жағдайлар киілікпегенде бұл жоспардың тіпті асыра орындалуы да мүмкін болғандығын көрсетеді. Бақылау комиссариатының зерттеу мағлұматтары да осылай деп отыр.

Алдымен, жалпы егіс науқаны секілді өткен жазғы мақта егісі де шиеленіскен тап тартысының жағдайларында өтті. Бай-құлақтар өз егістіктерін кемітумен тұрмай, большевиктік егіске көлденең келіп, кесірін тигізбек болды.

Бай-құлақ үкіметінің ықпалы қандай болды? Алдымен олар өз егістіктерін көп кемітті. Екіншіден айдалып қойған жерлерге ешбір тұқым егілмей, егіс өзге нәрсе егіліп жүрді. Үшіншіден судың бас, көмей жағындағы жерлерге астық

және басқа егістіктер егілді. Мақта егілетін жерлер төменгі жақтан, шалғай жақтан берілді. Сөйтіп, мақта егістіктеріне су жетпей қалу қаупы да болмай қалған жоқ.

Екінші мәселе – жазғы егіс науқанының өзін орныдау ісіне басшылық ету де болды. Әзірлікте болды.

Баста әзірлік жұмыстарын жүргізген «Қазақ мақтасы» деген жарналы қоғам болды. Істің дәл қызу кезінде ол қоғам жиылып қалды да, Қазақстан мақта союзы сол әзірлік ісінің үстінде «Қазақ мақтасы»-ның орнын айнытпай басып қала алмады. Бұл іске басшылық етуге міндетті болған жер-су комиссариаты да артықша жігер көрсете алмады. Онан соң тиісті аудандық ұйым басшылары бай-құлақ үкіметтеріне оңдап қарсы шара құра алмады. Кедей-орта шаруалар жұртшылығын толық ұйыстырып, аналарға қарсы тұрғыза алмады.

Жоспар өмірге жанасымды, орындаларлық болғандығына күмәнданбау керек. Олай дейтін дәлеліміздің бірі мынау 3 175 гектардай мақтаға қолайлы суарылған жер егусіз қалды. Оның 1 500 гектары Шардарада, 200 гектары Келес ауданында, 1 475 гектары өзге суармалы аудандарда. Онан соң, колхоздарда еңбек ұйыстыру міселесі ойдағыдай бола алмады. Мақталы жерлердегі шаруалар да жеткіліксіз болды. Өткен жылдағы мөлшер цифрлардың кемшілігі – жұмысшы қолын жетістіру, жерді түгел пайдаға асыру мәселелерін жете ескере алмағандығы деп білу керек. Мақталы жерлердегі жарамды жерлерді толық пайдаға асыра білу, жұмысшы қолын жетістіру, Қазақстандағы мақта мәселелерінің ең үлкен түйіні болып табылады. Мақта кәсібін күшейтіп, келешекте өркендету жағы да осыған байланысты.

Жұмысшы қолының жеткіліксіздігі әсіресе мақтаны шабықтау, отау, теру кезінде өте-мөте сезілді. Мысалы: Ерже ауданы негізгі мақталы ауданымыздың бірі. Ондағы колхоздар орта есеппен үй басына 5-5,5 гектар мақта екті. Жеке шаруалары 2-2,5 гектар екті. Бұрынғы кезде мұнша мақтаны бай-құлақ шаруалар ғана егетін. Олар кісі жалдайтын. Және ол кезде мақта екпейтіндер де, жұмыссыздар да көп болатын. Соның өзінде де олар зорға дегенде үлгіретін. Ал, қазіргі уақытта егін екпейтін шаруа жоқ. Жұмысшы қолы кем. Оның бержағында мақтаны шабықтайтын, теретін машиналар жоқ. Соның үшін де мақта жұмысы қиын соғып жатыр.

Бұлардан басқа тағыда бір қатар кемшіліктер болды. Мысалы: су мекемелері жер суландыру ісін үлгірте алмады. Мақта егетін шаруаларға астық, өнерлі кәсіп тауарлары толық жетістірілмеді. Астық егісінен көлік күйсіз шықты да, мақтаға кешеулеп кірісті. Егіс науқанының аяқ алысына осылардың да әсері тиді.

Өткен мақта егісінің науқанында мұндай кемшіліктер болсадағы, жетіскен жақтарымыз, табыстарымыз да болмай қалған жоқ. Бұларды жоғарыда айтып өттік. Мысалы: социалдық сектордың егісі артты. Кедей шаруалар мен орташалардың дені колхозға ұйымдасты да, барлық мақта егісінің 62%-ін өз қолдарынан екті, колхоздардың ендігі бір жетіскендік жағы мақта шығымдылығының артқандығы болды. Машиналар қолданылды, жер топырағы асылдандырылды. Солардың арқасында мақта шығымы жоспардағыдан да асып кетіп отырды. Кей жерде былтырғыдан 25% артық айналғаны да болды. Сондықтан, мақта егілген жерден көрі мақта терілген жер кемдеу болса да шарт жасалған мақтаны дайындап алуымызға осы жағы үлкен сүйеу болады.

Өткен мақта науқанының негізгі қортындылары осы. 1931-жылғы мақта егісінің жоспарын қолға алғанда өткен науқанының осындай тәжірибелері есте болуы қажет.

Мөлшер цифрлар алдын ала жасалып, аудан ауданға самаланып отыр. Бұл цифрлар бойынша мақта егістігі 133 мың гектар болмақ. Биылғы нағыз егілген мақтадан 63,5% артық айналмақ аудан ауданға келгенде мөлшер цифрлар мынадай:

(Үстіндегі былтырғы жоспар, астындағы 1931 жылдың жоспар цифры, гектар есебімен.)

Иір-жар – 21 086 23 086	Келес – 13 043 34 743
Бостандық – 2 934 3 234	Қараспан – 3 937 5 937
Түркістан – 9 065 13 165	Жаңа қорған – 2 875 3 075
Арыс – 6 522 9 272	Шаян – 1 099 1 339
Беловод – 1 635 1 835	Созақ – 2 459 2 559
Бадам (Шымкент) – 3 326 4 336	Әулие-ата – 3 677 8 597
Талас – 1 400	Мойынқұм – 900
Қызылорда – 1 741 6 991	Сайрам – 4 326 7 536
Қаратас – 60	Шиелі – 899 1 399
Мерке – 200	Жаркент пен Октябрь – 2 150 2 650
Түлкібас – 910	

Бұл цифрлар дербес комиссиясының шамалап отырғандары. Ал, жер-су комиссариатының жасаған жоспары бойынша жалпы мақта егісі 128 550 гектар болып отыр. Мұнікі аудан-аудан мынадай келеді:

Жаркент – 6 720;
Арыс – 8 950;
Иіржар – 25 050;
Бостандық – 4 660;
Қызылқұм – 7 180;
Қара аспан – 4 700;
Октябрь – 700;
Қаратас – 740;
Шиелі – 1 600;
Болат – 1 000;
Жаңа қорған – 4 970;
Келес – 21 810;

Сайрам – 9 280;
Түркістан – 14 840;
Мойынқұм – 700;
Әулие-ата – 5 500;
Бадам – 1 790;
Созақ – 3000;
Талас – 650;
Түлкібас – 3000;
Шаян – 2 450 гектар.

Бұл екі жоспарға қарағанда жер-су комиссариатының кемітіп жасағандығы былай тұрсын, оның үстіне аудан-ауданға келгенде шалыстық барлығы байқалады. Жер комиссариаты мен су мекемесі қосылып жасағанда осындай кеміп отыр да, аудан-ауданға толық сәйкес келмей отыр. Бұл да аудандардың жайын, нағыз мүмкіншіліктерін оңдап білмегендікті көрсетеді. Жер-су комиссариатының жоспары жұмысшы қолын жетістіру жағын мүлдем елемеген. Ал, комиссияның жоспары да бұл үлкен мәселені оңдап шешуге жат етпегендікті көрсетеді.

Бұл екі жоспардың екеуіне ортақ кемшіліктің бірі – мақта егісінің арттырылуы су мекемесінің мағлұматтарына қарай тағайындалған. Ал ауданның өз ішіндегі мүмкіншіліктері ескерілмеген.

Жер-су комиссариатының шамалап отырған жоспарын бұрынғы Сырдария округының 10 ауданына қалай келетіндігін тексеріп көрген ек. Осылардың еш қайсысына дұрыс, жөн көрсетілген болса бұйырмасын.

Я, мұның кемшіліктері қайда? Алдымен, жер-су комиссариаты бұл аудандарды теріс бағалап отыр. Жөнді білмей отыр. Сондықтан, жер-су комиссариаты ол аудандардың шаруашылығына да дұрыс бағыт көрсете алмай отыр. Мысалы: жер-су комиссариаты Шымкент ауданын мақталы-майлы өсімдік ауданы деп қойған көрінеді, шынына келгенде ол аудан астық және құнды егістік (мақта) ауданы болуға лайық. Мақта егерлік жер бес жылда 10 мың, ең қиыратқанда 15 мың гектардан аса қоймайды. Ал, суарылмайтын егістіктердің келешегі бұдан анағұрлым көп. Анағұрлым күшті. Қазірдің өзінде бұл ауданнан 1 миллион пут тауарлы астық шығып отырғандығы сондықтан. Мақта егістерін көбейтуге су тапшылығы көлденең болады. Жер-су комиссариатының өзі де бұл аудандағы астық егістерін келер жылы 47 мың гектарға жеткізбек. Ал мақта егістігін 1 790 гектар қып қана шамалап отыр. Шымкент (Бадам) ауданының келешегі қандай екендігіне осының өзі де толық айғақ болады.

Беловод ауданының жайым да осындай. Ондағы мақта егістігі бір мың гектар болғалы отыр. Ал, астық егістігі 20 мың гектар.

Оның бер жағында жер-су комиссариатының екінші бір жарлығы бойынша бұл аудан бау-бақша кәсібі денелей жүргізілетін аудан болуға тиіс көрінеді. Бұл аудан да жалпы алғанда астық егістігінің ауданы. Егер ауданның бір келешегі бола қалса ол келешегі астық жөнінен шығады.

Онан соң, осы негізді мақталы аудандарда жүгері егілмек екен. Егілгенде суарылатын болып, астық орнына жүргізілмек екен. Бұл күнге дейін ол жүгеріні егіп көрмеген аудандарда бар. Біз жүгерінің жер-су комиссариаты оны бұрын егіп көрмеген аудандарға да ектірмек болып, жоспарына кіргізіп отыр. Жүгеріні суарылмайтын жерге егіп, малға арнап сүрілейтін болсақ бір сәрі. Оның мәні де

болады. Оны сулайтып көбірек пайдалану керек те. Ал, жүгеріні суарылатын жерге егіп, астық орнына жұмсаймыз деу мақта кәсібіне қырсық болу деген сөз.

Бұл жоспар су жағындағы мүмкіншіліктерді де жете ескермей отыр. Кейбір аудандарда, мысалы: Сайрам, және басқалар да, жоңышқа секілді шөптерді қоса еге отырып, мақтаны ғана егуге бет алуға болар еді. Бірақ, жоспарда мұндай жөн көрсетілген жоқ көрінеді.

Аудандардың мән-жайын, екжей-тегжейін толық біле алмай жүрміз. Бұл сөзіміздің расытығын дәлелдейтін талай, талай мысалдар келтіруге болап еді. Әзірге осы айтылған себептерде толымды шығар дейміз. Сондықтан, бізше 1931 жылғы мақта егісінің жоспарын қайта қарап өту қажет.

Жарамды жерде толық пайдаға асыра білу әдісі мен жұмысшы қолын жетістіру мәселелерін бұрын да сөз қылған едік. Мақта егісінің мәселелерін толық шешіп алу үшін ең көздерді түйін қазірде осылар болып отыр.

Бұл мәселелерді аудан-ауданның жөні мен алып қарайық. Негізгі мақсаты аудандарымыз Ержар мен Келес. Бұл екеуінің жайы мынадай: келер жылы Ержар ауданында 18 мың 645 гектар мақта егуге болады. Ондада бұл ауданға өзге жерден 1500-2000 шамалы үй көшіріп әкелу керек. Себебі – мақта егілетін жаңа жерлер бір орында тұтасып жатқан емес, бытырап-бытырап, әр жерде жатыр. Ондай бытыраңқы, бір-біріне қашық жерлерді совхоз жөнімен пайдаға асыру қиын іс. Бұл ауданда кетір түрлес поселкелер бар. Үй басына 8 гектар жер келеді. Бұл мақта кәсібі өнімді ауданда деген сөз. Бұрын осы поселкедегілер әлгі 8 гектарды еш қашан түгел пайдаға аысырып көрген емес. Кейбір пайдаға асыра алынғандарф болса олар көп кісі батырақ жалдайтын жалға беретін немесе шайыркерлік жөнімен пайдаланатын. Ал, биылғы жылы машина-саймандар көп болғанның және «Пақтарал» совхозының көмек көрсеткендігінің арқасында колхоздар орта есеппег үй басына 5 гектарды пайдаға асырды. Бұл пайдаға асырғандығы әбден баянды деуге келмейді. Олай дейтін себебіміз – жерін жыртып, мақтасын егугелердері жетсе де, мақтаны теріп алуға күштері жете алмады. Сонша жерді пайдаға асыруының өзі дөде малды егеніне осы да толық аймақ бола алмады.

Келес ауданында келер жылы мақта егістігі 22 мың гектарға жеткізілмек болып шамаланып отыр. Оның бер жағында бұл аудан өз күшімен мақта егістігіне 13-15 мың гектардай жерді ғана ұқсатып пайдаға асыра алырлық жайы бар. Бұл ауданғада жұмысшы қолын қосу керек. Оның есебіне бұл аудандағы мақталық жерлерді совхоз жөнімен пайдалануға болады: себебі мұндағы жерлер тұтасып жатыр. Мысалы: Келес өзенінің аяқ жағындағы Аймауыт деген жерде биыл мақтаға жарамды 1,5 – 2 мыңдай жер шыққалы отыр, оған былтырдан бергі жарамды болып келе жатқанын қоссақ 4-4,5 мың гектар тұтас жер шығады. Алғашқы уақытта совхозға осы да жетеді. Келестің бойында суаландыру жұмысы ұлғайған соң совхоздың жері де көбее бермек.

Сонымен, мақталы аудандардағы тың жерлерді мақтаға пайдалану үшін совхоз құрылысын орнату керек. Мақталы жерлерге жаңадан шаруалар әкеліп, орналастыру керек.

Өзге аудандарды сөз қылғанда екі түрлі жай бар. Бірі – мақта кәсібін қарқындатып күшейтіп, түгел мақталы қып жіберетін аудандар. Екіншісі – жаңа аудандар, кейбір Әулие-ата секілді жаңа аудандар алғашқы жылдың өзінде ақ үлкен нәтижелі болып шықты. Әулие-атадағы мақта егістіктері Шымкенттегі

өзге ескі аудандардан озып кетті деуге де болады. Осы жаңа аудандарда күш сол. Сондықтан, бұлардағы мақта кәсібін қарқынды түрде күшейтумыз керек.

Жоғарыда айтылғандай кейбір аудандар жұмысшы қолы көбірек болса, өзге аудандарда қарқындата түсуге әбден келеді. Сөйтіп, келер жылы мақта егістіктерін мөлшерленіп отырған 133 мың гектардан да асырып жіберуге болады. Ол үшін егіс науқанына оңдап, армансыз әзірлену міндет. Жоспарлы түрде қамдану керек.

Кейбір аудандарға жаңадан көшіріп, орналастыратын елді қайдан аламыз?

Оларды сол аудандағы шала көшпелі елден алуға болады. Егін кәсібімен айналысқан, бірақ жері шағын аудандардан (бұрынғы Қызылорда округы сондай) келімсектер келтәру керек. Онан соң өзге жерден де келімсек келтіруге болады. Өзге келімсектерден, өлке, облыстардан Қызыл әскер колхоздарын да көшіріп әкелуге болады. Бұл мәселені кейінге қалдырмай, осы алдағы егіс науқанында-ақ шешу керек болады. Сондықтан, мұны қазірден қолға алу керек.

Су шаруашылығы мекемелерін де етіп өтпей болмайды. Суландыру жағынан. Соның әзірлігі жағынан онша істеліп қойған жұмыс кем. Әні күнге дейін құрылыс жобалары дайын емес. Құрылысқа керекті маман жұмысшылары да жетістірілген жоқ.

Соның үшін, қазірден бастап құрылыс жоспарларын мықтап жасау керек. Керекті маман жұмысшыларды күн бұрын қамдап қою керек.

Мақта егістігі науқанының алдағы мәселелері осылар. Бұларды қазірден бастап-ақ қолға алу керек.

Еңбекші қазақ. – 1930. – 8 декабрь. – №270 (1875). Араб графикасы.

№94
Статья «Десять лет плановых органов» о десятилетней работе комиссии государственного планирования

В феврале исполнилось десятилетие существования государственных плановых комиссий. Плановые органы и социалистические планирование является продуктом Великой октябрьской революции и присущи только советской системе – системе пролетарской диктатуры.

Капиталисты и их лакеи в первое время считали идею социалистического планирования беспочвенной и утопичной. Истекшие десять лет со всей очевидностью показали и доказали преимущества планового хозяйства, что вынуждены признать даже наши классовые враги.

Буржуазная немецкая газета «Монтаг Морген» пишет: «*160-миллионное государство фактически является теперь единым индустриальным предприятием. Наше германское расщепленное, анархическое хозяйство может кое-чему поучиться в СССР, где воля и план привели нищий, голодный, некультурный народ к такому прогрессу, который поразил весь мир*». И пораженный буржуазный мир, раздираемый внутренними противоречиями, глубочайшим экономическим кризисом, миллионной безработицей, не прочь «кое-чему поучиться в СССР» и пересадить на свою почву «нечто вроде Госплана».

Но это тщетные и беспочвенные попытки, ибо плановая система хозяйства немыслима вне пролетарской диктатуры, вне ленинского руководства коммунистической партии, как и капиталистический способ производства немыслим вне анархии, вне жесточайшей эксплоатации и обнищания народных масс.

Плановые органы Казакстана являются органической частью плановой системы Советского Союза.

За годы своего существования они дали не мало полезных, с точки зрения социалистического строительства Казакстана, работ, основной из которых является пятилетний план народного хозяйства и социально-культурного строительства Казакстана, утвержденный правительствами Федерации и Союза.

В основу пятилетки положены задачи коренной социалистической реконструкции народного хозяйства и превращения Казакстана «из страны аграрно-отсталой в страну аграрно-индустриальную». (Из решений VII Всеказахской партийной конференции).

На пути своего развития наши плановые органы встретили не мало препятствий идейного и организационного порядка.

Сюда, в первую очередь, относится влияние на планирование контрреволюционной Алаш-Орды, националистов и шовинистов, вредительская работа которых теперь обнажена процессами «промпартии», «Союзного бюро» российских меньшевиков и «ТКП».

Идеи «замкнутого развития Казакстана» (садвокасовщина), «Казакстан для казаков», борьба против переселения извне и в этих целях преуменьшение наличия пахотоспособных земель (Сириус и др.), что по существу означало торможение развития производительных сил страны, идея переселения казаков из центральной части Казакстана в земледельческую полосу в ущерб животноводству и в целях оголения так называемого Центрального Казакстана были фактически идеями националистов, идеями контрреволюционной Алаш-Орды, тянувшей Казакстан назад и толкавшей его на путь отрыва от Советского Союза и тем самым от пролетарского руководства на путь буржуазного развития. Не мало мешали – теперь еще не изжиты – остатки вредительской работы членов ТКП (Рыбников, Потоцкий), Донича, Шуба с его вредительским хлебо-фуражным балансом. Образцом оппортунистической работы в наших плановых органах могут послужить отдельные наметки генерального плана развития народного хозяйства Казакстана и предпоследний отвергнутый вариант пятилетнего плана, давно уже перекрытый и не имевший никакого социалистического лица. Все эти рогатки на пути плановой работы, благодаря правильному руководству Краевого Комитета ВКП(б), осуществляющей на деле генеральную линию партии и его ЦК, своевременно были отстранены и тем были созданы возможности для правильного социалистического планирования.

Подводя итоги десятилетия плановых органов Казакстана мы должны наметить наши ближайшие задачи, вытекающие из переживаемого периода социалистического строительства.

Казгосплана и плановые органы на местах теперь, больше чем когда бы то ни было, должны тщательно проверить свои ряды и перестроить всю свою работу в соответствии с теми задачами, которые ставит перед собой под руководством коммунистической партии рабочий класс Советского Союза. А эти

задачи, в основном, определяются тем, что «мы вступили в период непосредственного социалистического строительства; в период социализма» (Молотов), что мы завершаем построение фундамента социалистической экономики в нашей стране. Отсюда понятно, почему на нынешнем этапе так сильно возрасло занчение планового начала во всем народном хозяйстве и так ослабла зависимость наших планов от мелкой буржуазной стихии.

Работа по планированию теперь сугубо ответственна и является одним из важнейших участков классовой борьбы. Это обязывает нас к настороженной классовой бдительности к непримиримой большевистской борьбе за генеральную линию партии в планировании против всяческих мелкобуржуазных и оппортунистических извращений.

Важнейшая задача плановых органов – на деле возглавить движение широчайших масс за встречные планы, которые являются мощным фактором мобилизации всех наших внутренних возможностей на ускорение темпов социалистического строительства. По вредительству и неизжитым еще его остаткам рабочие массы бьют встречными планами.

В связи с ликвидацией округов и переходом на районную систему, выявилась крайняя слабость планового аппарата. На создание планового аппарата в районах недостаточное внимание обратили местные организации, а Госплан вовремя не сумел помочь им в этом деле. Недооценка роли планового аппарата в районах означает недооценку значения плана в районе, являющемся основным звеном социалистического строительства.

Этому благодушию необходимо теперь же положить конец и во что бы то ни стало наверстать упущенное. Острейшая и неотложная необходимость – подготовка кадров плановых работников, выдвижение на плановую работу лучших из ударников и колхозного актива.

К задачам обслуживания и руководства районами должен быть решительным образом приспособлен аппарат самого Госплана. Это в свою очередь упирается в вопрос дифференцированного руководства районами и коренизации аппарата; необходимо также подчеркнуть, что с коренизацией аппарата Госплана дело обстоит из рук вон плохо, отсюда и трудности, а порою и невозможность дифференцированного руководства.

Задачи, стоящие перед Госпланом и сетью плановых органов, требуют немедленной коренной и решительной перестройки всей их системы работы, ибо «*только бюрократы могут думать, что плановая работа заканчивается составлением планов. Составление плана есть лишь начало планирования. Настоящее плановое руководство развертывается лишь после составления плана, после проверки его на местах, в ходе осуществления, исправления и уточнения плана*» (Сталин).

Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №3. – С. 3-6.

№95
Статья «Ликвидировать прорывы первого квартала» о работе промышленных предприятий

О работе промышленности в первом квартале можно судить по следующим данным:

Риддер. Добыча руды 84,3%, концентраты – 81,4%, цинк – 66,8%, и свинец рафинированный 65,2%. Как видно, ни по одному производству не имеем стопроцентного выполнения плана. При сравнении с итогами особого квартала получаем соответственно следующие показатели: руда – 11,5%, добычи руды – остальные цеха работали гораздо хуже, чем в особом квартале. Если взять работу Риддера по месяцам, то и здесь нет выдержанности темпов: в январе добыча руды составляла – 100,3%, концентраты – 72,3%, цинк – 68,2%, и свинец – 84,4% плана; в марте соответственно 70,5%, 91,8%, 66,9% и 51,3%. Как видно, за исключением концентрата март не дал никакого превышения по сравнению с январем.

Карсакпай. Добыча руды (по первоначальному утвержденному цветметзолото плану) – 82,4%, угля – 96,6%, концентраты – 65,8% и меди – 72,3%. Также и здесь не имеем полного выполнения плана. Правда, итоги первого квартала по сравнению с особым кварталом не на много отстают. В марте по сравнению с январем Карсакпай дал повышение по всем производствам.

Средне Азиатский полиметалл в первом квартале не сумел пустить свинцовый завод Аулиэ-Ата и не выполнил ни одного процента программы по свинцу.

Нужно сказать, что по Риддеру и Карсакпаю имеется ряд новых директив крайкома партии, но эти директивы не проведены в жизнь; райкомы, райпрофсоюзы и дирекции комбинатов не перестроили своей работы и не сумели на деле мобилизовать массы на борьбу за металл и за выполнение плана третьего, хребтового года пятилетки. Особо нужно заострить по этим рабочим районам следующие недочеты: по Риддеру – оторванность управлений от руководства предприятиями, плохое обслуживание ночных смен административно-техническим, массовым и политическим руководством; неумение бороться с неполадками на производстве за введение новых методов горных работ; не мало влияла не невыполнение плана частая смена административно-технического персонала – с января цехов и предприятий (свинцовый завод).

Группа *топливной промышленности* тоже не сумела выполнить программу первого квартала. Правда, от Караганды конъюнктурных данных не имеем, поэтому судить о работе шахт трудно. Но один из топливных гигантов – Эмбанефть дала следующие результаты выполнения плана: добыча нефти – 89,1%, эксплоатация бурение – 101,3%, разведочное бурение – 81,2% и оконтурование – 71,2%; за исключением эксплоатационного бурения все показатели Эмбанефти тоже не выдерживают никакой критики; они ниже особого квартала, имеются большие колебания по месяцам и, что особо необходимо подче**р**кнуть, невыполнения решений крайкома. Вот чем объясняет уполномоченный крайкома – тов. Барнбейм прорыв на Доссоре: отрыв

руководства от производства (секретарь райкома тов. Кузнецов в течение двух месяцев был только три раза на промысле; тоже зав. Орг. и пред. союза), демобилизация рабочих масс в связи с пропагандой некоторым спецами треста теории потухания Доссора, вредительство и исключительная засоренность аппарата чуждыми и т.д., плюс к этому несвоевременный ввод скважин в эксплоатацию.

По *химтресту* итоги следующие: производственная программа в ценностном выражении выполнена с превышением; если же взять в натуральном, то выполнение колеблется от 3% (морфии), 25% (кодеин), 32% (никотин), до 211% (сантонин). Выполнение плана за счет сантонина в ущерб другим важным экспортным продуктам по существу является результатом самотека, направления работ по линии наименьшего сопротивления и неумения бороться за выполнение экспертного плана.

Группа *промышленности стройматериала* своих планов (за исключением жженого кирпича – 188,4%) за первый квартал не выполнила. Так, цемент в порошках сырой на 51,4%, кирпич сырец – 27,6%, камыша заготовлено – 37,5% и камышитных щитов − 34,9%.

Группа кожевенной, *обувной и шубной промышленности.* Дали следующие результаты по выполнению плана первого квартала: заготовка кож – 93,7%, выпуск выделанной кожи – 103,7%, выпуск овчин – 95,4%, пошивка – 86,4%.

Выполнение программы по сравнению с особым кварталом: цемент – 108,4%, кирпич сырец – 57,2%, жженый – 87,1%, камышитовые щиты – 73,6%, выпуск кож – 124,6%. Как видно, не все отрасли местной, ЦСНХ-овской, справились с планом и, в особенности, плохо дело обстоит по промышленности стройматериалов. Самотек, имевший место в 1930 году, продолжается и в первом квартале. Партийно-профессиональное организации не сумели возглавить и организовать рабочие массы на борьбу за план. Для подтверждения сошлемся на Алма-Атинскую суконную фабрику, которая не выполнила плана на 15%. Из 300 рабочих – ударников всего 18 чел., при чем ни один из ударников не выполнил плана на 100%, вовремя, как отдельные рабочие, не ударники выполняют свои обязательства на 100 и выше процентов. Фактически ударник**и** оказались лжеударниками на 100 и на это профсоюз не сумел во время реагировать и сделать соответствующие выводы. Работа отдельных бригад шла самотеком, соревнования между бригадами не было и результаты на лицо – ни одна бригада не выполняла плана.

Таким образом, наша промышленность, хотя и добилась в первом квартале 1931 г. по сравнению с первым кварталом 1930 г. значительного увеличения (от 101,8 до 206,5%) все же осталась перед страной в большой задолженности. Так, Риддер не додал 800 тонн свинца, Карсакпай 500 тонн меди, Эмбанефть около 10 тыс. тонн нефти. Все эти продукты являются в стране остродефицитными и долг перед страной должен быть безусловно покрыт во втором квартале. Краевой комитет ВКП(б) заслушал итоги работ промышленности за первый квартал и в дополнение к ранее имеющимся директивам дал еще ряд конкретных указаний по отдельным основным отраслям промышленности; вокруг этих решений крайкома должны быть мобилизованы массы за выполнение плана второго квартала, за перекрытие прорыва первого квартала. В частности, по Риддеру должна быть пущена не позднее первого мая машина «Дуатт-Лойда» и 15 мая

новая обогатительная фабрика. По Карсакпаю необходимо наладить работу железнодорожного транспорта, работающего с перебоями и с преступно неполной нагрузкой. По нефти нужно вести борьбу с теорией потухания Доссора, решительно очистив аппарат от носителей этой теории, от чуждых и вредительских элементов.

Все силы на выполнение плана третьего года пятилетки!

Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №4. – С. 24-26.

№96
Статья «Промышленность Казахстана в решающем году пятилетки» о направлениях развития промышленных предприятий в Казахстане

«Казакстан становится одним из основных промышленных районов Союза» (из речи тов. Куйбышева на XVI партсъезде). Это подтверждается ростом промышленности Казакстана за последние годы. Если валовая продукция промышленности «1929 года в денежном выражении в ценах соответствующего года составляла 78,4 млн. руб., то в 1930 г. она достигла 120,4 млн. руб., дав возрастание за год по группе «А» на 104,1 проц. и группе «Б» - на 37,7 проц.[177]

Рост продукции по основным отраслям в натуральном выражении характеризовался следующими данными: по электроэнергии 214,6 проц., по углю – 108,8 проц., по нефти – 122.2 проц., по руде – 250,2 проц., по свинцу конц. – 123,5 проц., по цинку 128,9 проц., по сульфидн. руде – 140,1 проц.

Таким образом, рост продукции промышленности идет не только в денежном выражении, но и в натуральном, при чем в натуральном выражении рост основных отраслей промышленности на много опережает рост среднего процента продукции промышленности в денежном выражении.

Одновременно с ростом продукции промышленности растет и основной капитал за 1929-1930 год против 1928-1929 г. на 20-25 проц. по всей промышленности и на 31 проц. по промышленности подчиненной ЦСНХ.

Энерговооруженность промышленности выросла только за последний год на 30-35 проц.

Правильное ленинское руководство партии, помощь Союзного пролетариата, рост активности рабочего класса, развитие социалистического метода труда (соцсоревнование, ударничество), переход на семичасовой рабочий день вот те основные условия, обеспечивающие такой бурный темп роста, которого не знает ни одна капиталистическая страна.

Какие основные узловые задачи стоят перед промышленностью Казакстана в 1931 году? Эти задачи вытекают уже из утвержденного промфинплана и плана капитального строительства. Утвержденный план делает еще громадный шаг вперед. Для характеристики можно привести ряд цифр. Во-первых, капитальное строительство и капиталовложения на всю цензовую промышленность Казакстана без жилищного строительства в 1930 г. составило 63348,2 тыс. руб., а в текущем году вложения равны 141529,0 тыс. руб. с ростом против прошлого

[177] Цифры календарного года.

года на 123,4 проц. Из них на промышленность, планируемую ВСНХ, соответственно 49447,0 тыс. руб. и 98609,0 тыс. с ростом на 99,4 проц. против прошлого года. Рост вложений на промышленность ВСНХ за эти же годы составляет 148.056 тыс. руб. Что опять показывает повышение темпа вложений у нас.

В соответствии с ростом вложений дается повышенное задание по остальным показателям: по продукции, по производительности труда, по снижению себестоимости и улучшению качества продукции. Согласно утвержденному плану, продукция всей цензовой промышленности должна составить 279217,7 тыс. руб. против 139491,3 тыс. руб. прошлого и 94966,4 тыс. руб. 1929 года, с ростом на 46,8 и 100,1 проц. соответственно. При чем рост продукции групп «А» по соответствующим годам составляет 213,9 и 181,1 проц., группа «Б» 191,7 и 135,1 проц.

Рост валовой продукции промышленности, подчиненной ЦСНХ составляет 38679,2 тыс. руб. против 20082,4 тыс. руб. истекшего года и 12467 тыс. руб. 1929года. Продукция местной промышленности, как видно, за эти два года больше, чем утраивается. Получение такой продукции и выполнение плана капитального строительства во многом зависит от выполнения ряда качественных показателей. План предусматривает рост производительности труда по промышленности ВСНХ и НКСнаба на 22.7 проц., в том числе группа «А» на 25,4 и группа «Б» на 25,7 проц. Промышленность ВСНХ должна поднять производительность на 20,9 проц., подчиненная из них промышленность подчиненная ЦСНХ на 16,7 проц. и НКСнаба на 27,5 проц. План предусматривает снижение себестоимости по ВСНХ на 21,0проц., ЦСНХ на 8,4 проц. против 5,7 проц. прошлого года и НКСнаба на 8,2 проц., при обязательном условии улучшения качества продукции. Это общие показатели, которые с одной стороны говорят о росте нашей промышленности в третьем решающем году пятилетки и с другой – о той ответственной задаче, которую принимает на себя наша промышленность перед страной, перед рабочим классом и трудящимися.

Наша промышленность в этом году должна дать стране 1100 тыс. тонн каменного угля, против 71,5 тыс. тонн истекшего года с ростом на 1538,4 проц. Такой большой скачек является результатом того, что Карагандинский угольный бассейн признан всеми, включен в состав Урало-Кузнецкой проблемы и результаты дальнейших разведок не исключают возможности создания на базе Карагандинского топливно-энергетического центра и железно-рудных месторождений Ке-Тюба и Тогай нового центра черной металлургии у нас, в Казакстане.

Значение Караганды в перспективе определяется не только вышеприведенными моментами, но и тем, что Караганда является топливно-энергетической базой цветной металлургии, центром большой химической промышленности (коксо-бензольной, серно-кислотной) на базе использования отходов коксового производства и цветных металлов, основной топливной базой Турксиба, южной части Казакстана и Средней Азии и энергетическим центром значительной части северо-восточного Казакстана. Таким образом, задания по Караганде громадны, для выполнения которых должно быть мобилизовано внимание всей советской общественности, всей рабочей массы шахтеров. Это тем более ответственная задача, что производственная программа Караганды

должна выполняться во время разгара капитального шахтного строительства (12 шахт) и при отсутствии пока – что какой либо значительной механизации работ.

Следующим ответственным участком промфинплана является программа нефтяной промышленности. Трест Эмба-Нефть должен дать стране в этом году 409 тыс. тонн нефти, против 351 тыс. тонн прошлого года. Принята большая программа треста по бурению и разведкам. Трест со своими задачами в прошлом году справлялся по-большевистски, выполнив и даже перевыполнив производственную программу, чего нельзя сказать по итогам работ заканчивающегося первого квартала. Несомненно, в этом году трест допускает прохладку в своей работе, слишком успокоившись одержанной победою в прошлом году, забывая, что его программа в этом году гораздо выше прошлогодней и задача еще более ответственная – отсюда не должно быть места ни самотеку, ни оппортунистическим суждениям об объективных причинах. Сильно растущая моторизация страны требует от топливных организаций иных методов работ, методов, обеспечивающих построение фундамента экономики социалистического строительства.

Большая программа производства по цветным металлам. Программа выплавки черной меди увеличивается с 6118 тонн до 10893 тыс. тонн с ростом на 78 проц., цинкового концентрата с 34094 тыс. до 59250 тонн – 73,8 проц., свинца с 6942 тыс. тонн до 18500 тонн – на 166,5 проц.

Также большая программа по стройматериалам. В частности, кирпичная промышленность ЦСНХ должна дать 36500 тыс. шт. кирпича против 8300 т. шт. прошлого года, 91 тыс. кбм. пиленого лесоматериала, против 43 тыс. кбм. прошлого года. Вот те основные материальные ценности, которые должна дать стране наша промышленность. Все они являются ответственными участниками не только у нас в Казакстане, но во всей производственной программе промышленности всего Союза, от выполнения которых зависит выполнение программы третьего года пятилетки.

Абсолютно был прав тов. Голощекин, когда на февральском пленуме Крайкома, касаясь этих задач, сказал, что и перед Казакстаном стоят те же задачи, которые стоят перед всем Союзом и нет такой «особенности» Казакстана, которая превалировала бы над общими задачами.

Весь Союз является страною бурного гигантского капитального строительства и в системе Советского Союза Казахстан является одним из таких районов, где это строительство более отчетливо выглядит. Если капитальные вложения по промышленности в 1929 г. составляли 17613,4 тыс. руб., в 1930 г. составляли 63348,2 тыс., то в 1931 г. они составят 141529 тыс. руб.. с ростом больше в два раза, чем в прошлом 1930 году и почти в три раза больше вложений в 1929 г. Эти вложения распределяются по признакам подчинения и группам следующим образом: промышленность ВСНХ 98609 тыс. руб., из них группа «А» 94319 тыс. руб., промышленность ЦСНХ 7105 тыс. руб. из них гр. «А» 4355 тыс. руб. «Б» 2750 тыс. руб.

Промышленность НКСнаба 38,372 тыс. руб. Как видно, в основном вложения идут по группе «А» на тяжелую промышленность – (медь, полиметалл, свинец, уголь), в частности крупными основными объектами являются по Риддеру – расширение свинцового завода, обогатительной фабрики, постройки Ульбинской гидростанции и подготовки к строительству цинкового завода, по

Карсакпаю – переоборудование обогатительной фабрики, по Ср[едне]-Аз[иатскому] свинцу – свинцового завода, с производительной мощностью в 60 тыс. тонн в год, шахтное строительство; по Караганде – в количестве 12 единиц , по Казмеди обогатительной фабрики на Коунраде и по местной промышленности – кирпичных заводов, камышитового завода в Илийске, окончание реконструкции Алмаатинской суконной фабрики, железнодорожной ветки и солемолок по Казсоли и механического завода в Алма-Ата.

В части капитального строительства в прошлом году имели место прорывы по местной промышленности, выполнившей строительную программу только на 42%. Если вообще необходимо уделить большее внимание партийно-советской общественности на работу промышленности, то особо должна заслужить внимания строительная программа промышленности.

В заключение необходимо констатировать, что Казакстан вступил в полосу большого промышленного развития, что рост промышленности Казакстана все годы идет определенно более повышенным темпом, чем рост промышленности в среднем по Союзу (25 и 48%%). Рост промышленности вообще, в особенности тяжелой (цветная металлургия, уголь), рост удельного веса продукции промышленности в общей продукции народного хозяйства говорит о том, что Казакстан становится страной аграрно-индустриальной. По некоторым отраслям промышленности повышается его удельный вес в СССР (каменный уголь), а по некоторым (цветной металл) он становиться основным центром этой отрасли промышленности. Соответственно занимаемой роли в промышленности поднимается ответственность перед Страной советов и в борьбе за создание фундамента социалистической экономики. Все это говорит о том, что промышленности и ее работе теперь должно быть уделено особое внимание. Что сказал по этому поводу пленум Крайкома? «В области промышленности пленум Крайкома предлагает всем партийным, профессиональным и хозяйственным организациям мобилизовать силы и внимание вокруг вопроса выполнения плана строительства и промфинплана и в особенности крупной промышленности (Казмедь, Казуголь,Карсакпай, Риддер, Эмбанефть, Карабугаз, Сульфат)».

Это решение обязывает всех, в первую очередь партийную организвцию, профсоюзы, органы промышленности в действительности стать лицом к производству. Решение должно быть усвоено всеми и претворено в жизнь в первую очередь полным выполнением и даже перевыполнением промфинплана, главным образом в решающих участках, как-то: по углю, по цветным металлам, по строительной промышленности и по качественным показателям.

В свете достижений по промышленному развитию Казакстана несколько хочется вспомнить о «разговорах» и «разговорчиках» националистов и уклонистов на счет дистанции «от верблюда к социализму» на счет теории «замкнутого развития Казакстана» и обвинение ими партруководства Казакстана в лице его Краевого Комитета, в лице секретаря его тов. Голощекина, в том, что, якобы, Голощекин и Краевой Комитет задерживают промышленное развитие Казакстана, превращая его только в сырьевую базу, тем самым сохраняя прежнее колониальное его положение, и о том, что якобы «Голощекин промышленный Казакстан видит в кирпичных заводах, шерстомойках и кишечных заводах» и т.д. и т.п.

О чем свидетельствуют все эти разговоры? Они свидетельствуют о неверии в правильность ленинской национальной политики, о неверии в силу трудящихся казакских масс и, наконец, о непонимании, что освобождение трудящихся масс Казакстана и культурно-хозяйственное развитие их тесно связано с общим развитием Союза на основе индустриализации всего Союза и только под руководством и при помощи Союзного пролетариата трудящиеся отсталых национальностей могут и будут приобщены, «минуя путь капиталистического развития к социализму».

Прошел с тех пор очень короткий срок и жизнью опровергнуты все эти «установки», «дистанции от верблюда к социализму».

Казакстан теперь становится одним из промышленных районов Союза, районом угля, цветной металлургии, а не «кирпичных заводов (кстати сказать, было бы очень хорошо, если было бы побольше кирпичных заводов), шерстомоек, кишечных предприятий». Как жалки становятся эти «разговоры» и «разговорчики» националистов и уклонистов, если сравнить то, что мы имеем уже, в особенности в перспективе, с тем, что они думали и в чем неправильно упрекали партруководство.

Эти итоги промышленного развития Казакстана за последние годы являются результатом общего роста народного хозяйства Советского Союза, правильности генеральной линии партии и ее ЦК, осуществление на деле ленинской национальной политики и правильности руководства Краевого Комитета; результатом развития народного хозяйства Казакстана в увязке с народно-хозяйственным планом всего Союза и результатом помощи пролетариата Союза.

Идя в дальнейшем по пути, который наметила партия, а не по пути, который предлагали националисты и уклонисты, Казакстан превратится из страны отстало-аграрной в страну аграрно-индустриальную и построит фундамент социалистической экономики.

***

Выше мы останавливались на узловых моментах контрольных цифр промышленности и на некоторых общих выводах и задачах, которые вытекают из них. Считаем необходимым также остановиться на анализе первого квартала и на тех задачах, которые стоят перед промышленностью во втором квартале. Как работала промышленность в первом квартале и каковы итоги видно из следующих данных. Если взять группу предприятий цветной металлургии, то мы имеем следующие показатели выполнения плана. Риддерцинк – добыча руды 84,3%, концентратов 81,4%, цинка 66,8% и свинец рафинированный 65,2% к плану. Как видно по всем данным производствам стопроцентного выполнения плана мы не имеем. Если сравнить итоги первого квартала с итогами особого квартала, то получаем по отношению к особому кварталу соответственно следующие показатели: руда 111,5%, концентратов 85,6%, цинка 73,2% и свинца 76,8%. За исключением добычи руды – остальные работали гораздо хуже,чем в особом квартале. Если взять работу Риддера по месяцам, то и здесь выдержанность темпов места не имеет. Если в январе добыча руды составляла 100,3%, концентрата 72,3%, цинка 68,2% и свинца 84,4% плана, то в марте соответственно 70,5, 91,8 66,9 и 51,3 %%. Как, видно за исключением концентрата март не дал никакого превышения к январю.

По Карсакпаю. Добыча руды (по первоначальному, утвержденному цветметзолото, плану) 82,4%, угля 96,6%, концентрата 65,8% и меди 72,3%. Здесь также не имеем выполнения плана полностью. По сравнению с особым кварталом, итоги первого квартала не особенно на много отстают, хотя по некоторым производствам ниже выполнения особого квартала. По месяцам имеются тоже незначительные колебания. В марте по сравнению с январем Карсакпай дал повышение по всем производствам. Ср[едне]-Аз[иатскому] Полиметалл в первом квартале не сумел пустить свинцового завода в Аулиэ-ата и не выполнил ни одного процента программы по свинцу. Если сравнить выполнение плана этих предприятий между собой, то по Риддеру мы имеем не только плохой итог, но и позорный. Нужно сказать, что по Риддеру и Карсакпаю директивы Крайкома еще не проведены в жизнь и вокруг их райкомы, райпрофсоюзы и дирекции комбинатов не сумели мобилизовать рабочей массы и не перестроили работу на деле, ограничившись только лишь принятием довольно длинных резолюций. Основными недостатками их являются: невыполнение этих конкретных директив и неумение мобилизовать массы за металл и за выполнение плана 3-го хребтового года пятилетки. Помимо этого, в каждом из них имели место своеобразные недостатки. Так по Риддеру – оторванность управлений от руководства предприятиями, плохое обслуживание ночных смен административно-техническим, массовым и политическим руководством. В этом отношении наличие невыполнения решений ЦК об обслуживании ночных смен имело не малое значение на невыполнение плана. Частая смена административно-технического персонала, когда с января сменилось три управляющих, мешала руководителям цехов и предприятий (свинцовый завод) бороться с неполадками на производстве, хотя никаких препятствий против введения новых методов горных работ не было.

По Карсакпаю помимо общего момента, связанного с невыполнением решений Крайкома от 16 февраля, невыполнение планов явилось результатом абсолютно плохой работы внутри заводского, в частности железно-дорожного транспорта, перебой в работе электростанции и нерациональное использование энергохозяйства комбината. Слабость работы управления еще заключалась в том, что там вовремя не сумели создать запасов угля и руды, вследствие чего имели место большие перебои в работе обогатительной фабрики и завода.

Группа топливной промышленности тоже не сумела выполнить программу первого квартала. Правда, от Караганды конъюнктурных данных не имеем, поэтому судить о работе трудно. Но один из топливных гигантов – Эмбанефть дала следующие результаты выполнения плана: добыча нефти 89,1%, эксплоатац. бурение 101,3% и оконтурование 71,2%. За исключением эксплоатационного бурения все показатели Эмбанефти не выдерживают никакой критики. Общее явление – выполнение плана ниже особого квартала, большие колебания по месяцам имеет место и эдесь. Также характерно и то, что Эмбанефть, райком ВКП(б) и профсоюзы не провели вжизнь решения Крайкома. В чем заключаются основные причины? Вот как объясняет уполномоченный Крайкома т. Барнбейм. Основными причинами углубления прорыва Доссора: отрыв руководства от производства, (секретарь Райкома Кузнецов в течение двух месяцев был три раза на промысле, зав. орг. и пред. союза тоже), демобилизация массы в связи с пропагандой спецами треста теории потухания Доссора,

вредительство и исключительная засоренность чуждыми и т.д. Уже всем известно, что в драке администрация, райком и райпрофком прозевали работу и выполнение плана и еще плюс несвоевременный ввод скважин в эксплоатацию – все это и привело Эмбанефть к такому непохвальному результату.

Если взять Химтрест, то здесь имели следующие итоги. Производственная программа в ценностном выражении выполнена с превышением, а если взять в натуральном, то выполнение колеблется от 3% морфин, 25% кодеин, 32% никотин) до 211% (сантонин). Выполнение плана за счет сантонина в ущерб другим важным экспортным продукциям по существу является некоторым самотеком, направлением работ по линии наименьшего сопротивления и неумения бороться за план и за выполнение экспортного плана.

Группа промышленности по стройматериалу своих планов, за исключением по жженым кирпичам (188,4%), за первый квартал далеко не выполнила. Так цемент в порошках сырой на 51,4%, кирпич-сырец 27,6%, заготовка камыша 37,5% и камышитовых щитов 34,9%. Группа кож обувной и шубной промышленности дали следующие результаты выполнения плана первого квартала. Заготовка кож 93,7%, выпуска выделанной кожи 103,7%,выпуска овчин 95,4%, пошивка 86,4%, суконная фабрика по готовой ткани 84,8%, и соль-помол 24%, погрузка 26,4%, и перевозка 41,8%. Выполнение программы по сравнению с особым кварталом характеризуется следующими данными: по цементу 108,4%, кирпич-сырец 57,2%, жженый 87,1%, камышитовых щитов 73,6%, выпуск кож 124,6%, готовой ткани 98,9%. Как видно не все отрасли местной ЦСНХ-овской промышленности справились с планом и в особенности плохо дело обстоит по промышленности стройматериалов. Еще не все предприятия выдержали темп особого квартала, не говоря о том, что сами планы особого квартала своевременно не были выполнены этими же отраслями. В итоге предприятия по линии ЦСНХ не выполнили плана первого квартала, не перестроились к задачам 3-го хребтового года пятилетки; самотек, имевший место в 1930 году, в особом квартале остался существовать и в первом квартале. Партийно-профессиональные организации не обратили серьезного внимания и не возглавили, и не организовали рабочие массы на выполнение плана.

Для иллюстрации того, что профсоюзы не возглавили масс, можно привести примеры с Алма-Атинской суконной фабрики.

Суконная фабрика не выполнила план на 15%. Ударников всего 18 чел. из 300, при чем результаты работ ударников таковы, что ни один из ударников не выполнил план на 100 проц., в то же время отдельные рабочие не ударники выполняли свои работы на 100 и выше процентов. Фактически ударники оказались лжеударниками и на это профсоюз не сумел во время реагировать и сделать соответствующие выводы. Профсоюз мало реагировал еще на то, что работа отдельных бригад шла в полном смысле самотеком и никакого соревнования между бригадами не было поставлено, вследствие этого одни бригады выполняли планы, а другие работали с большими перебоями.

Таким образом наша промышленность в итоге выполнения плана первого квартала, хотя с громадным ростом (от 101,8 до 206,5%%) против первого квартала 1930 года, остается перед страной в большой задолженности. Так Риддер не додал 800 тонн свинца, Карсакпай 500 тонн меди. Эмбанефть около 10 тыс. тонн нефти. Все эти производства является производствами

остродефицитных продуктов в стране и невыполнение плана является непростительным преступлением. Нужно немедленно организовать энтузиазм масс, немедленно перестроиться в соответствии с задачами второго квартала, имея в виду, что промышленность осталась в большом долгу перед страной и этот долг должен быть безусловно покрыт во втором квартале и тем самым смыт позор первого квартала. Краевой комитет ВКП(б), заслушав итоги работ промышленности за первый квартал, соответственно оценив, в дополнение ранее имеющихся директив дал конкретные указания по основным отраслям, вокруг этих директив и вокруг прежних решений Крайкома должны быть мобилизованы массы за выполнение плана второго квартала с перекрытием прорыва первого квартала. В частности по Риддеру должна быть пущена не позднее первого мая машина «Дуат-Майда» и новая обогатительная фабрика не позже 25 мая. По Карсакпаю необходимо наладить работу ж.-д. транспорта, работающего с перебоями и с теорией потухания Доссора, решительно очистив аппарат от носителей этой теории и от засосавшихся чуждых и вредительских элементов.

От редакции: *Необходимо отметить: 1) что в своей статье тов. Сарымулдаев, подробно останавливаясь на основных задачах промышленности Казакстана, недостаточно анализирует причины прорывов и невыполнения промфинплана за 1-й квартал. Вина лежит не только хозяйственниках, не справившихся со своими конкретными задачами. Мы считаем, что основными недостатками, которые создали прорыв и невыполнение промфинплана в таких крупных предприятиях, как Риддер, Карсакпай, Эмбанефть и др., является недостаточно развернутая организационно-массовая работа партийных и профессиональных организаций этих предприятий. Они не добились того, чтобы в цехах и агрегатах было «действительное и поголовное участие коммунистов и комсомольцев в социалистическом соревновании и ударничестве» (постановление ЦК ВКП(б) от 21 марта 1931 года). Парторганизации еще не повернулись лицом к цеху, к бригаде. Не развернута борьба «…за техническую вооруженность рабочих и руководящих кадров на предприятиях». Не было правильной расстановки партийных сил в важнейших ведущих цехах и решающих участках.*

Эти моменты или упущены в статье тов. Сарымулдаев или недостаточно развернуты. Проводимый в мае месячник проверки выполнения постановления ЦК ВКП (б) о партийно-массовой работе в цехе и бригаде должен быть использован парт. и профорганизациями предприятий Риддера, Карсакпая, Эмбанефти и др. таким образом, чтобы возглавить активность широких рабочих масс, поднять на еще большую ступень ударничество и соцсоревнование, действительно и по настоящему повернуться лицом к цеху, к бригаде.

2) Тов. Сарымулдаев также совершенно не коснулся чрезвычайно важного вопроса, как хозрасчет, проверка рублем.

Этому вопросу наша партия уделяет сейчас максимальное внимание, однако, это не нашло свое отражение в настоящей статье тов. Сарымулдаева.

Мы надеемся, что в последующих статьях тов. Сарымулдаев подробно осветит те моменты, которые мы отмечаем в настоящем примечании.

Большевик Казахстана. – 1931. – №5. – С. 15-22.

№97
Статья «Итоги работы конференции СВК» по реализации в развитии народного хозяйства Северо-Восточного Казахстана

Межрайонная конференция по СВК закончила свою работу, и представляется своевременным подвести первые итоги на пути разрешения проблемы СВК.

Являясь частью УКК, СВК одновременно представляет собой самостоятельную грандиозную проблему, которая в качестве составная части войдет в народно-хозяйственный план следующего пятилетия Союза в целом, ив качестве основной проблемы – в будущий пятилетний план народного хозяйства Казакстана.

Уже самое начало практического осуществления проблемы УКК, в том числе и СВК, – практически претворяет в жизнь одно из знаменательных решений наших партийных съездов, – в данном случае XVI партийного съезда, – о продвижении промышленности на Восток и создании на Восток второй металлургической базы.

Если следующий пятилетний план ставит пред собою вообще задачу осуществления строительства социализма в стране и задачу «догнать и перегнать» передовые капиталистические страны в технико-экономическом отношении, – в политическом отношении эта задача уже решена великим Октябрем, – то в этом большевистском плане УКК в целом, – и СВК в частности, – займет самое почетное место.

Если первоначальное основные наметки следующего пятилетия предусматривают доведение добычи угля в Союзе до 450-500 млн. тонн. – цифра эта превышает добычу угля в Америке в 1930 г., – то в УКК из этого количества будет добываться 228 млн. тонн.

Из общего количества проектируемой выплавки чугуна по Союзу к концу 1937 г. в 60 мл тонн УКК даст около 30 млн. тонн. УКК даст затем около 1 млн. тонн меди, или 80-90 проц. всей потребности Союза, цифра эта почта равняется выплавке меди Англии, Германии и Америки вместе взятых. Наконец, УКК будет вырабатывать около ⅓ электро-энергии, запроектированной для всего Союза.

Таковы основные моменты проблемы УКК и ее значения в будущем пятилетнем плане Союза, призванном завершить строительство социализма.

СВК, как составная часть УКК, займет в данном случае одно из значительных мест. Конференция в принципе признала и практически согласилась с той установкой, которую Госплан КАССР давал в своем варианте. Это означает, что за СВК признается роль: энергетической базы основных крупных промышленных центров – Урала, Башкирии, Средней Волги (Халилово), основного района Союза по добыче цветных металлов, района развития основной химической промышленности, района развития черной металлургии, как на базе местных железно-рудных месторождений, так и на базе привозной руды, получаемой в порядке обратного груза, района среднего и специального машиностроения и, наконец, район зерновых и животноводческих фабрик.

Соответствует ли такая установка сырьевым ресурсам СВК.

Несомненно, соответствует. И это видно из следующего:

Дополнительная разведка текущего года, согласно доклада геолога Бурцева, определила бесспорными запасы угля по Караганде в 10-12 млрд. Тонн и возможные, – далеко превышающие запасы основной кочегарки Союза, – Донбасса. При этом простирание угля переходят далеко за нынешние границы Караганды, доходя, с одной стороны, до Степняка, с другой – до районов Джезказгана. По мнению тов. Бурцева, Караганда, возможно, представит собою такой бассейн, о размерах которого сейчас даже говорить рискованно.

По меди, на основе результатов разведок этого года, геолог Казмедьстроя предсказывает удвоение, даже утроение теперешних запасов Коунрада (1.700 тыс. тонн металла).

Разведчиками текущего года выявляется, затем, новая мощная медная база – Чидертинская группа в Баян-Аульском районе, запасы которой, по предположениям геологов, должны быть не меньше, чем запасы Коунрадского месторождения.

Слабо разведаны до сего времени железно-рудные месторождения, о запасах которых мы твердых данных еще не имеем.

Такова основная сырьевая база СВК, определяющая его роль как в системе УКК, так и в общем будущем пятилетнем плане Союза.

Как эти установки выражаются в цифровых показателях?

К концу 1937 г. Караганда с Экибастузом должны дать не менее 45-50 млн. тонн угля. Первоначальный наш вариант предусматривал добычу 37,5 млн. тонн угля, из коих 2,5 млн. тонн на Экибастузе.

При этом варианте вызов нами угля определялся в 10 млн. тонн. Этот вариант, оказалось, не отвечал потребностям основных потребителей Карагандинского угля: Халилово (8-10 млн. тонн), Урал (4 млн. тонн) и Зигазино-Комаровского (5-6 млн. тонн).

Потребностей в металлургическом угле Средней Азии – мы еще вообще не знаем.

Являясь основной энергетической базой названных районов, Караганда должна в своем развитии ориентироваться на удовлетворение полной потребности их в угле. Первоначальной вариант добычи угля в 35 млн. тонн ни в какой мере не отвечает этим потребностям, и потому запроектированная добыча угля должна быть увеличена к концу пятилетия до 45-50 млн. тонн. Одновременно необходимо максимально сократить внутреннюю потребность Казакстана в угле определенную нами ранее в 25 млн. тонн и перевести ряд предприятии и энергетическое хозяйство на местный второстепенный уголь.

Положение это потребует от нас пересмотра как программы шахтного строительства, так и степени механизации добычи угля в Караганде.

По меди, наш вариант предусматривал выплавку, к концу 1937 г., в 530 тыс. тонн. При этом мы исходили из первоначального варианта потребности Союза в меди, которая теперь увеличена до пределов 1.200 тыс. тонн – 1.300 тыс. тонн, это обязывает нас, как основной район Союза по цветным металлам, пересмотреть программу добычи цветных металлов в сторону увеличения их до переделов 650-700 тыс. тонн. Увеличение должно пройти, главным образом, по линии расширения Бощикульского завода, мощность которого должна быть доведена до 150-200 тыс. тонн.

По цинку, на конференции предрешено строительство на Риддере большого цинкового и свинцового комбината, мощностью цинкового завода – до 250 тыс. тонн и свинцового – до 175 тыс. тонн. Эта проблема до сих оспаривалась Сибирью, при чем точка зрения Сибири отчасти поддерживалась объединением Цветметзолото. Целесообразность развития Большого Зиддера была на конференции доказана как с точки зрения Сибири отчасти поддерживалась объединением Цветметзолото. Целесообразность развития Большего Риддера была на конференции доказана как с точки зрения мощности самой рудной базы, так и с точки зрения дешевых энергетических ресурсов: предусматривается создание двух гидростанций на реке Иртыше – одной мощностью до 650 тыс. килоутт, в районе Усть-Каменогорска, другой – одной мощностью до 300 тыс. килоуатт, около Зайсана, при стоимости килоауттэнергии в 0,5 - 0,6 коп.

Одновременно принимались во внимание использование внутри Казакстана отходов цинкового производства, главным образом, серной кислоты.

Планом предусмотрена также и подтверждена на конференции постройка одного свинцового завода, на базе Беркаринского месторождения, на р. Нуре, мощностью до 75 тыс. тонн.

По черной металлургии, конференция признала целесообразной постройку металлургического завода на базе железных руд Кентюбе – Тогая 1-го и 2-го и нашла правильной еще двух заводов на привозной руде, получаемой в порядке обратных грузов, одного – на 1.000 тыс. тонн, другого – на 350 тыс. тонн литейного чугуна. Строительство последних заводов требует дополнительных обоснований.

По химии, создается ряд новых заводов на базе использования отходов коксового производства и цветной металлургии, общей мощностью порядка 1 млн. тонн химических продуктов, главным образом – удобрительный туков.

Конференция одобрила также нашу установку, предусматривающую превращение СВК в пшеничную и животноводческую базу основных промышленных районов.

Наш план предусматривает доведение посевных площадей до 17 млн. га и поголовья скота до 20 млн. голов (против 3,5 млн. га площади текущего года и 11 млн. голов скота по данным учета 1930 г.).

Такой темп развития сельского хозяйства, при одновременном бурном росте промышленности, возможен только на базе роста этой же промышленности и резкого усилия механизации и машинизации всех процессов сельского хозяйства.

Сельское хозяйство СВК потребует доведения мощности тракторного парка с 68 тыс. НР до 685 тыс. 70 тыс. автомобилей, комбайнов и большего применения электроэнергии в процессах сельско-хозяйственного производства. Исходя из того, что коллективизация крестьянских хозяйств по СВК будет закончена в 1932 г. и учитывая рост совхозов, мы определяем выход товарного зерна в 55 млн. центнеров и значительное количество выхода мяса.

Развитие такого большего рудного хозяйства (количество добычи руды по СВК нами запроектировано в 100-125 млн. тонн), необходимость механизации добычи руды, необходимость механизации сельского хозяйства, развития большого строительства, наличие разных других потребностей, близость ряда соседних районов. Которые нуждаются в продуктах наших металлургических и машиностроительных заводов, наконец, наличие необходимых металлов, –

открывает пред нами перспективы развития среднего и специального машиностроения.

Запроектированные нами машиностроительные предприятия в количестве 17, в основном, не встретили на конференции возражений, но в порядке рационального размещения производства, видимо, придется пойти по линии системы комбинатов, что означает сосредоточение однотипных строительных предприятий в одном комбинате.

Комбинаты эти, по типу предполагаемых нами машиностроительных заводов, должны быть следующие:

Сельско-хозяйственного машиностроения, тяжелого и горно-проходческого машиностроения, рельс и трубопрокатного дела, кабельных заводов, заводов электрооборудования, автомобильных заводов, ветряных двигателей.

По части перспективы развития автомобильной промышленности, правильнее будет пойти по линии специализации отдельных районов на изготовлении отдельных частей и создании в каждом районе автосборочных цехов. Наличие сырьевой базы в Казакстане (каучук, цветные металлы) предопределяет развитие цехов на основе этой сырьевой базы и создание автосборочного цеха, мощностью не меньше Нижегородского автомобильного завода.

Таковы основные итоги работы конференции в первый этап вообще работы над проблемой СВК. Работу эту, однако, нельзя считать законченной, ибо одного экономического обоснования еще недостаточно. Нужно и техническое обоснование. Нет еще и полного разрешения проблемы водоснабжения – не потому, что нет воды, а потому, что вода еще не изыскана и не подсчитана. Эта работа должна быть проделана немедленно.

Как никогда, мы должны сейчас встать на путь широкого развития Казакстана. Казакстан растет бурным темпами, превращаясь уже в этом пятилетии в аграрно-индустриальную страну. Такие темпы роста Казакстана обеспечены благодаря тому, что трудящиеся Караганды пошли не за националистами, а по пути генеральной линии партии, побеждая как своих националистов, так и великодержавных шовинистов, ведя борьбы на два фронта, под испытанным руководством коммунистической партии и ее ЦК.

Такой рост Казакстана обеспечен на основе победы и борьбы с уклоном в партии, – в первую очередь, с правым уклоном, как основной опасностью на данной стадии, – на основе социалистической реконструкции сельского хозяйства, роста коллективизации на базе сплошной коллективизации, ликвидации байства и кулачества, как класса.

В текущем пятилетии Казакстана, наравне со всем Союзом, завершит построение фундамента социалистической экономики. Путь развития Казакстана, в результате осуществления следующего пятилетнего плана6 должен превратиться в один из мощных индустриальных районов Союза. Помимо того, что Казакстан к концу 1937 года должен дать десятки миллионов тонн угля, миллионы тонн чугуна, сотни тысяч тонн металла, миллионы тонн химических продуктов, – он одновременно становится районом развития высоковольтной электропередачи (около 2½ млн. килоуатт, против 17 тыс. килоуат мощности текущего года по всему Казакстану) с широко развитой сетью железных дорог, электрифицированных на значительном расстоянии. Помимо того, на базе

мощной промышленности, создается кадр национального пролетариата, – гордости советского Казакстана.

Выше мы писали, что сейчас закончился лишь первый этап работы над проблемой СВК. Следующий этап должен явиться этапом превращения проблемы в настоящий народно-хозяйственный план.

План этот будет реальным тогда, когда он явится продуктом не кабинетов, а масс. Поэтому массы должны включаться в обсуждение и составление плана СВК, а задачи партийных организаций – организовать эти массы для работы над составлением плана и его практическим осуществлением.

Передовой пролетариат Ленинграда и других центров Совза уже включился в составление генерального плана электрификации пятилетнего плана. Слово остается за Казакстанским пролетариатом, за рабочими Риддера, Карсакпая, Казмеди, Караганды.

Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №6. – С. 3-6.

№98
Статья «Проблемы Южного Казакстана» о подъеме народного хозяйства в Южно-Казахстанском регионе

Одним из основных методов теперешней стадии планирования, в особенности при составлении второго пятилетнего плана развития народного хозяйства и социально-культурных мероприятий, плана завершения строительства социализма должен стать ***метод комплексного планирования***.

Отличие этого метода лт старого заключается в том, что он дает картину законченного комплекса мероприятий, увязанных между собой и мероприятий между отдельными районами.

Именно по этой линии нами в основном разработан комплексный план развития Северо-Восточного Казакстана (СВК), сформулированный нами и одобренный конференцией 10-16 июля 1931 г. – как энергометаллургический и энергохимический комбинат в составе Урало-Кузнецкого комбината.

Территория СВК охватывает 64 из 123 районов Казакстана. Эти районы в сельско-хозяйственном отношении являются в основном районами зерновых культур и крупного животноводства, начиная от экстенсивного вида курдючного овцеводства до интенсивного масляно-молочного вида.

Остается еще 59 районов Казакстана, не выходящих в район распространения действий СВК. Часть из них, именно районы Южного Казакстана, имеют естественно исторические особенности, требующие при планировании развития их хозяйства особого комплексного подхода к ним.

Южные районы Казакстана охватывают 36 районов с общей земельной площадью 89.190 тыс. га, из которых площадь ныне орошенных земель составляет 7,6 проц. или 780.842 га (1930 г.).

По естественно-историческими условиям в основном эти районы является районами интенсивных технических культур. Ныне в этих районах возделываются различные культуры, начиная от масляничных, огородно-

бахчевых, садовых культур и кончая такими высокоценными южными культурами, как хлопок, кендырь, рис и проч.

Земледелие в этих районах основано главным образом на искусственном орошении, почему в отличие от других районов Казакстана и вообще неполивных районов, земледелие здесь наиболее устойчивое и наименее подвержено стихии природы.

Эти районы, находясь в предгорьях горных цепей Тянь-Шаня, Ала-Тау и Александровского хребта и их отрогов, прорезываются рядами горных рек. Дающих влагу почти всем этим районам. Эти реки являются не только источником для орошения, но и одновременно большими водными путями сообщения, а в дальнейшем должны стать, кроме того, основной энергетической базой хозяйственного развития южных районов.

Если районы СВК в сельскохозяйственном отношении должны сыграть значительную роль в окончательном разрешении проблемы хлеба, являясь базой твердой пшеницы, то районы Юга Казакстана должны сыграть такую же огромную роль в разрешении проблемы технических культур, главным образом, хлопка, кендыря, кенафа, канатника, итальянской конопли и проч.

Вопросы продовольственного снабжения хозяйств, занимающихся техническими культурами, до сих пор тормозили развитие технических культур. В связи с окончательным разрешением проблемы хлеба во всем Союзе, в частности у нас в особенности, с проектируемым развитием зерновых культур в Казакстане, и в том числе районах СВК, эти затруднения отпадают.

В связи с постройкой ряда железных дорог, связывающих север с югом Казакстана, как Турксиб (уже построенный), Петропавловск-Чу и Семипалатинск-Джусалы, проблемы снабжения юга Казакстана продовольствием разрешается окончательно.

Эти моменты создают предпосылку для вытеснения зерновых и малоценных культур и превращения земель юга, годных для технических культур исключительно в районы технических культур. Таким образом путь развития технических культур может пойти как по линии дальнейшего вытеснения зерновых и малоценных культур, так и по линии нового ирригационного строительства.

В свете этих двух предпосылок и дальнейшей социально-технической реконструкции колхозного и совхозного строительства, развитие Юга в следующем пятилетии представляется в следующем виде:

Прежде чем перейти к перспективам, мы считаем необходимым несколько остановиться на итогах первого пятилетия, беря для последнего года пятилетки плановую цифру 1932 г.

По культурам посевная площадь распределяется так: под хлопок – 250 тыс. га., кендырь, кенафрами – 52.500 га, рис – 47.100 га, сады – 23.950 га, огороды и бахчи 80.000га, люцерна – 202.500 га и остальные под разные зерновые масличные культуры. Как видно, значительную площадь занимают такие культуры, которые могут произрастать в любом районе Казакстана и безусловно должны быть вытеснены, по крайней мере, из поливных и богарных земель, годных под хлопок и под другие технические культуры.

Исходя из этой установки и ставя задачу специализации, мы можем их распределить основные и ведущие технические культуры на следующие

специализированные районы. Зона *хлопковая* охватывает районы: Пахта-Арал: Кзыл-Кум вплоть до Чиили по обоим берегам реки Сыр-Дарьи, Бостандык, Келесс по Черчику и Келессу, Арысь-Чимкент, Сайрам, Туркестан, Сузак по системам горы Кара Тау, Аулиэ-Ата, Таласс, по системам реки Таласса, Терс-Асы, Чу по реке Чу и Джаркент по системам рек Усека, Хоргоса и Чарына. Всех хлопковых районов таким образом 13.

Зона *лубяных* культур (кендырь, кенаф, канатик) – по низовьям реки Сыр-Дарьи, Мерке по реке Мерке, Чу, Курдай, по системам реки Чу, Или, Чилик по системам реки Или и ее притоков.

Зона *рисовая*: Кзыл-Орда – низовья реки Сыр-Дарьи, бассейн Или и Каратала.

Это распределение по зонам соответствует в основном климатическим и естественно-историческим условиям районов юга и в дальнейших наших проектировках должно остаться без особых изменений.

Таким образом, основной нашей хлопководческой базой являются районы Пахта-Аральский, Кзыл-Кумский, Бостандыкский, Келесский, Арысский, Яны-Курганский, Туркестанский, Сузакский, Чимкентский, Сайрамский, Аулиэ-Атинский, Чуйский и Джаркентский.

Основная база лубяных культур: Кзыл-Ордынский, Кармакчинский, Чарынский и Каратальский.

При составлении пятилетнего плана мы должны исходить из строгой специализации, во избежание прежней системы многокультуры с разной вегетацией, являющейся препятствующим моментом развитию этих культур.

Нужно оговориться, что, намечая развитие этих отраслей сельского хозяйства в южных районах на следующее пятилетие, мы не имеем в данное время баланса потребления их в целом по Союзу и потому должны исходить из установки – дать максимально возможный темп развития.

Другой придержкой для намечания роста машинизации и механизации сельского хозяйства и процесса ирригационных работ – практически освоить намечаемые по плану мероприятия в тот отрезок времени, каковым являются пять лет, т. е. 1933-1937 г.

Казакстан в отличие от других районов СССР, где произрастают технических культуры, в особенности хлопок, является одним из районы, где возможности еще не использованы, и они громадны.

Эти возможности Казакстана должны быть использованы в этом пятилетии на службу социалистическому строительству.

У нас имеются выясненные и проверенные на опыте хлопковые массивы, к каковым в первую очередь относятся: Голодная степь, дающая только на территории Казакстана более 340 тыс. га хлопковой площади, Чирчик-Ангрена – около 140-200 тыс. га, Чардара – до 200 тыс. га, Отрар – до 390 тыс. га. Все эти массивы сейчас использованы частично. Первые две проблемы подготовлены технически. Имеются законченные проекты, а по остальным проблемам частичные проекты (Чардара), и производится экономическое обследование (Отрар).

Эти массивы, являясь хорошими хлопковыми массивами, удобны для организации крупных советских хозяйств. Эти работы по существу представляют систему грандиозных ирригационных сооружений. Проблемы Голодной степи –

это целая комплексная проблема, стоимость которой своевременно определялась 160 млн. руб.

Проблемы Голодной степи предусматривает возникновение нескольких городов, хлопковых заводов, хлопчатобумажной фабрики. Осуществление этих крупных ирригационных работ стало возможным только теперь, когда уровень индустриального развития Союза дает возможность поставить и разрешать такие грандиозные задачи и значительно механизировать процессы ирригационных работ.

На основе этих крупных ирригационных проблем, ряда средних и мелких ирригационных строительств (Боролдай, Каратауские системы, Сайрам, Бийликуль, Тере, Аса, Усек, Хоргос и проч., на основе всемерного вытеснения других, менее ценных культур (главным образом, зерновых) и, наконец, на основе использования богарных возможностей под посевы богарного хлопка (Пахта-Арал, Келес, Каратас, Акыр-Тюбе, районы Туркестана) на следующую пятилетку мы можем запроектировать значительный рост хлопководства, не менее как миллион гектаров хлопковых площадей.

На основе осуществления проблемы Чу, Или, низовья Сырь-Дарьи (Караузяк) и на основе внедрения посева кендыря, кенафа, канатника, рами и итальянской конопли в колхозах мы можем получить посевы этих культур в конце следующего пятилетия тоже до 300 тыс. га, площадь риса можно довести до 150 тыс. га и садов виноградника до 245 тыс. га.

Таким образом посевную площадь юга можно будет довести до 2400 тыс. га, учтя при этом площади кормовых культур (люцерна), корнеплодов (свекла), бахчи-огороды и богарные посевы зерновых культур.

Такой рост посевных площадей, плюс рост урожайности, на основе стопроцентного применения удобрений на старых землях и охвата значительной части новых площадей, применения пересадочных методов, фашинизации, обеспечит громадный рост продукции сельского хозяйства, главным образом, технических культур.

Одного хлопка-сырца можно получить в среднем 127 пуд. с гектара урожая к концу пятилетия при выходе волокна в 33 проц. до 735 тыс. тонн хлопка-волокна.

Это развитие должно быть обеспечено применением новейшей техники и сельском хозяйстве, как-то максимальной электрификацией (распределение воды, электропахота, первичная обработка), механизацией и машинизацией, обработки и уборки.

Одновременно с этим план должен предусмотреть переработки (хлопкоочистительные заводы, сушильные, консервные) и обработки значительной части продукции и утилизации отходов (маслобойные заводы, заводы масловарения и заводы строительных материалов – кастролит, соломит).

В частности должна быть запроектирована постройка 2-3 хлопчатобумажных фабрик на 150-170 тыс. веретен каждая, джутовой фабрики, котонизационных заводов, рисовых заводов и проч.

Всвязи с развитием хлопка в верховьях р. Сыр-Дарьи и отсюда большим захватом воды перед нами встает вопрос об обеспечении водой районов, лежащих в низовьях реки Сыр-Дарьи.

Наш пятилетний ирригационный план предусматривает охват значительного количества воды в верховьях реки Сыр-Дарьи. Тоже самое предусматривает план Средней Азии. В результате такого большого захвата воды и верховьях р. Сыр-Дарьи, нижняя часть останется значительно меньшим водным балансом, чем теперь. Горизонт воды на реке снизится настолько, что существующая ирригационная система не в состоянии будет выбирать воду на поля. Это положение будет препятствием не только к осуществлению проектируемых нами выше мероприятий, по рису, лубяным культурам, но и даже ставит под большую угрозу уже существующие. План мероприятий должен отвести эту угрозу.

Во-первых, мы не можем сбросить с наших счетов богатейших для технических культур земель низовья р. Сыр-Дарьи, во-вторых, пролетарскому государству не выгодно превращение в пустыню больших пространств, обжитых населенных территорий (от Казалинска почти до Туркестана).

Эта опасность, по нашему мнению, исключается, если – 1) предусмотреть в проекте орошения в верховьях р. Сыр-Дарьи пропуск воды в осенний и зимний периоды к низовью реки Сыр-Дарьи и 2) предусмотреть постройку 2-3 водоподъемных сооружений (баражей). Пункты этих баражей должны быть установлены с учетом интересов развития технических культур, запроектированных в низовьях реки Сыр-Дарьи.

Разрешение проблемы технических культур (в особенности хлопка) корнеплодов (свеклы) и рисоводства попутно создает большой стимул для развития интенсивного животноводства. Попутная культура хлопка и люцерны – это хорошая кормовая база.

Если учесть еще богатейшие альпийские луга в предгорьях Южного Казакстана, то мы получим все предпосылки для развития интенсивного животноводческого хозяйства.

Из отдельных отраслей животноводства должно получить большое развитие каракулеводческое овцеводство, дающее драгоценные экспортные кара кульевые шкуры и высокие сорта шерсти. В этом отношении районы: Пахта-Аральский, Кзыл-Кумский, Яны-Курганский, Караузякский, Каракчинский и Казалинский будет являться основными районами каракулеводства.

Развитие сельского хозяйства, главным образом, технических культур, предопределяет значительное развитие легкой промышленности.

Это вытекает, с одной стороны, из необходимости приблежения промышленности к источникам сырья и с другой из того, что продукция многих отраслей сельского хозяйства нетранспортабельна в ее исходном первоначальном виде (как сырье). Вот почему в Южном Казакстане должны возникнуть хлопковые, маслобойные заводы, хлопчато-бумажные фабрики, джутовые фабрики, фруктово и овоще-консервное производство, кожевенные заводы, обувная и швейная промышленность.

Промышленное развитие Юга не только ограничивается индустрией. Юг имеет большие данные и предпосылки также для развития тяжелых отраслей промышленности.

Основная из них – это цветная металлургия. Юг обладает большими запасами свинца и цинка и кроме того, не мало обнаружено медноносных площадей (Тюлькубас, Аулиэ-Ата, вооще хребет Кара-Тау). В Чимкенте уже

запроектирована постройка мощного свинцового завода на 150 тыс. тонн годовой производительности и цинковой - мощностью в 124 тыс. тонн цинка.

Второю основною отраслью промышленности из группы «А» явится, по нашему мнению, машиностроительная промышленность на базе своих и привозных черных металлов из Северо-Восточного Казакстана. Руды Ачи-Сая содержат в себе до 30-34 проц. железа. Это создает большую предпосылку для развития на Юге самостоятельной черной металлургии.

В Южном Казакстане должны быть развернуты: завод электрооборудования для обслуживания потребностей не только Казакстана, но и Средней Азии, автомобильная промышленность, завод ветряных двигателей, металлических изделий, производство текстильных станков, завод почвообрабатывающих и хлопкоуборочных машин, по лубяным культурам и другие, которые будут определены при уточнении второй пятилетки.

Третьей основной отраслью должна явиться химическая промышленность. Основной сырьевой базой химии на Юге Казакстана являются отходящие газы полиметаллической промышленности (серная кислота), фосфориты и растительное сырье (цитварное семя, опийный мак, мыта, зизифора, шалфей и др.). Эти богатства дают возможность запроектировать большое развитие химической промышленности Юга как для целей сельского хозяйства, так и экспорта. В частности необходимо предусмотреть строительство заводов удобрительных туков в районе Джусалы, Чимкента и расширить химико-фармацевтический завод в Чимкенте. Фосфориты для Чимкентского и Джусалинского туковых заводов должны подвозиться как из Актюбинска, так и из районов Казалинска. Возможность открытия в последнем залежей фосфоритов подтверждается на ряде фактов.

В Южном Казакстане обязательно должно быть предусмотрено развитие бумажной и целлолуизной промышленности на базе использования неисчерпаемых зарослей камыша и чия

Четвертой отраслью является промышленность строительных материалов. Рост промышленности народного хозяйства, и в особенности грандиозность чистого строительства Юга в предстоящем втором пятилетии, должен быть обеспечен строительными материалами. В этом отношении Юг имеет все основания к развитию у себя строительной промышленности. Большое развитие должны получить цементная промышленность (на базе сырья Кельте-Машата, Чркпара, Чу). Известково-алебастровое производство, кирпичные и черепичные заводы, заводы новых строительных материалов, главным образом, кастролита, камышита, битумо-асфальтовые заводы и т.д.

Промышленность строительных материалов как нигде, более чем обеспечена сырьевой базой, притом в районах, непосредственно примыкающих к трассе Турксиба.

Пятая отрасль промышленности – это резиновая промышленность.

В лице каучуконоса тау-сагыза горы Кара-Тау, на базе массового культивирования тау-сагыза – эта промышленность по сравнению с другими районами Союза получает большую сырьевую базу. Пятилетний план Южного Казакстана должен предусмотреть мероприятия по увеличению этой базы и создания на ее основе крупного каучукового комбината, могущего стать основой для всего Советского Союза.

Помимо всех этих отраслей промышленности в плане должно получить свое отражение создание таких новых отраслей производства, как производство ваннадия, разработки плавикового шпата, бадама, исландского шпата, бостандыка, лакокрасочной и вообще красильной промышленности.

Энергетическая база Юга. Создание крупного производства, применение высокой социалистической техники немыслимо без электрификации. Темп развития, какой мы желаем придать хозяйственному должен быть полностью обеспечен энергетической базой.

Основная энергетическая база Юга – это гидроэнергия. В вопросе развития гидросиловых установок на Юге мы должны исходить не только из задачи использования больших рек, как Чирчик, Сыр-Дарья, Или, могущих дать крупные гидростанции, но и из использования множества мелких горных рек, которые гидростанции, но и из использования множества мелких горных рек,которые в суммарном конечном итоге также могут дать большую энергию.

Крупные ирригационные работы, намечаемые в южных районах Казакстана, предопределяют одновременно возможность развития электростроительства. С точки зрения более эффективного ирригационного строительства мы должны пойти по линии комплексного строительства. Проекты орошения должны предусматривать использование энергетики, что удешевляет самые ирригационные работы.

Проект орошения Голодной степи предусматривает постройку двух гидроэлектростанций. Основными потребителями их явятся: хлопковые хозяйства, маслобойные и мыловаренные заводы, хлопчатобумажная фабрика, сама ирригация, города, и рабочие поселки. Проект орошения Чардары, Отрара и баражного строительства в низовьях реки Сыр-Дарьи требует составления проекта обслуживающих их гидростанций.

Потребителями гидростанции низовья р. Сыр-Дарьи будут участки жел.дороги, переводимые на электротягу, мясохладокомбинат в Джусалах, предприятия по новым лубяным культурам и города.

Гидростанция на Чирчике, намеченная к постройке на территории Казакстана, должна войти в энергобаланс Казакстана и предусмотреть удовлетворение потребностей прилегающих районов Казакстана.

Рост промышленности районов Чимкента, необходимость электрификации ж.-д. Линии Чимкент – Ташкент и Чимкент – Чу в связи с предполагаемым большим грузооборотом (хлеб, лес, уголь, металлы) диктует необходимость сооружения ряда электростанций как тепловых на базе угля Ленгера, Чокпака и Чокпара, так и гидростанций на базе энергии горных рек. Должен быть разработан электрокуст на основе этих станций под названием Чирчико-Чимкентского, обслуживающий металлургический, химический и хлопковый комбинат этих районов. Из рек, могущих дать сравнительно большую энергию. Можно назвать Сайрам (до 40-50 тыс. квт. мощности), Асы (до 10-15 тыс. квт.), Талас (до 25-30 тыс. квт.) и Чу.

В качестве теплоцентрали сейчас строится Чимкентская станция на 12 тыс. квт. Первой мощности. Эта станция должна быть расширена до 100 тыс. квт. На базе ленгеновских каменных углей, запасы которых уже сейчас определяются в размерах до 10 млн. тонн. План должен предусмотреть тепловые станции на Чокпаре и Чокпаке, мощность которых должна быть установлена, исходя из

потребностей, главным образом, жел. дор. и промышленных предприятий, совхозов по лубяным культурам и животноводческих совхозов.

Интересы обеспечения электроэнергией развивающейся промышленности города Алма-Ата и бассейна реки Или, интересы других отраслей хозяйства: совхозов лубяных культур, животноводческих совхозов, огородов и садов диктуют необходимость поставить вопрос об использовании энергетических ресурсов р. Или и ее притоков (наряду с ирригационными работами).

Большой практический интерес представляет разработка проекта возможной передачи электроэнергии из Илийской станции на Балхашский медеплавильно-машино-строительно-химический комбинат. Расстояние от предпологаемого места станции (ниже Илийского моста) до Балхаша не более 350-400 клм.

Не меньший интерес представляет использование энергетической базы Джаркентского и Октябрьского районов с использованием энергии крупных горных рек – Усека и Хоргоса. Потребителями этих станций является: хлопководство, огородно-садовое хозяйство, местная промышленность, транспорт и города.

Перспективы развития грузооборота Турксиба очень значительны, в особенности в следующем пятилетии, в связи с ростом народного хозяйства районов Турксиба и Западной Сибири. Для обеспечения растущего грузооборота Турксиб должен быть переоборудован, в частности должен быть переведен на электротягу. В этом отношении Турксиб обеспечивается с двух сторон крупными энергетическими базами – Усть-Каменогорской гидростанцией на Иртыше, мощностью в 300-350 тыс. квт. Создав добавочную энергетическую базу путем использования гидроресурсов горных рек: Аксу, Каратала, Лепсы и др., мы можем полностью обеспечить потребности Турксиба наравне с другими потребителями электроэнергии.

Такая объединенная сеть электростанций войдет в кольцо внутриказакстанских электростанций. Одновременно соединяясь с сибирскими станциями Средней Азии, она войдет в общесоюзное кольцо электростанций.

Транспорт

Южные районы Казакстана в основном охвачены двумя магистральными линиями жел. дорог: Самаро-Златоустовский и Средне-Азиатской и Турксибом. Значительно улучшится транспортное обслуживание Юга в связи с осуществлением ныне строящихся дорог: Чимкент-Ташкент, Сыр-Дарья –Пахта Арал и Ачи-Сай-Туркестан. Для полного обеспечения потребностей народного хозяйства Юга необходимо дополнительно построить следующие жел. дорожные линии.

1. Куонрад-Чу. Эта линия помимо обслуживания Южного Казакстана обеспечивает выход карагандинского угля в Среднюю Азию, Турксиб и Юг Казакстана, одновременно дает выход продукции Юга в СВК и дальше на Западную Сибирь.

Основным обратным грузопотоками явится продукция текстильной промышленности юга, текстильного сырья рыбной и рыбно консервной промышленности юга, текстильного сырья рыбной и рыбноконсервной промышленности и садово-огородных культур.

2. Алма-Ата-Хоргос. Эта линия является пионерской линией. Помимо всякого иного значения линия Алма-Ата- Хоргос обеспечит регулярную торговую связь с Кульджинской провинцией, Китайской республики, богатым серьезным районам, одновременно пройдет по богатейшим районам технических культур (б. Алма-Атинский окр.), даст толчок развитию хлопководства в Джаркентском районе (где в конце пятилетки хлопковая площадь будет доведена минимум до 50 тыс. га) и рисоводству в верховьях р. Или.

Необходимость сооружения этой дороги еще диктуется необходимость связи с рядом предполагаемых гидростанций (Чилик, Иссык, Чарын) и будущими промышленными предприятиями, в т. ч. обеспечит выход угля Джаркентского района. Обследования КазГГРУ подтверждают залежи больших угольных запасов хорошего качества, напоминающие знаменитые кульджинские угли.

3. **Чардара –** Тимур (Ср.-Аз. жел.дор.). Эта линия даст прямой выход хлопка из совхоза Чардара на линию Ташкент-Москва, Пахта-Аральского района, Голодной степи (до 265,2 тыс. га хлопковой площади), Чардары (41,6 тыс. га), Отрара (100-130 тыс. га). Теперешний выход хлопка этих районов через Ташкент и Ташкентский узел не обеспечивает быстрого и бесперебойного грузопотока хлопка для снабжения текстильной промышленности Союза. Эта линия, кроме того, соединяясь с линией Сыр-Дарья-Ходжент (Ср. Азии) даст прямой выход хлопку прежней Самаркандской области, Бухары и даже Ферганы.

4. Последней линией должна быть ж.-д. ветка от Турксиба (Аулиэ-Ата) через оз. Бийликуль по Кара-Тау к Сулеймаксаю и другим свинцовым и полиметаллическим рождениям Кара-Тау. Давая выход руде Кара-Тау, Аулиэ-Атинскому и Чимкентскому заводам эта линия одновременно обеспечит вывоз хлопка Аулиэ-Атинского района, также и Таласссского. Хлопковая площадь в этих районах к концу пятилетия составит не менее 35-40 тыс. гектаров. Таковы основные моменты, которые, по нашему мнению, являются решающими для развития районов Юга Казакстана.

Таким образом, уже из предварительного наброска ясно видны контуры будущего комплекса: Южного Казакстана. Этот комплекс мы можем характеризовать, как сочетание комбината энергометаллургического и энергохимического и комбината высокотехнических культур.

Юг Казакстана может стать одной из баз Союза по цветным металлам и центром легкой индустрии Казакстана.

Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №8-9. – С. 31-38.

№99
Статья «Основные установки второй пятилетки Казакстана»[178] о ходе по развитию экономики Казахстана

Какими конкретными путями пойдет развитие народного хозяйства Казакстана во второй пятилетке? Что будет основным определяющим звеном в

[178] Статья написана в соавторстве с К. Куанышевым.

народном хозяйстве? Какие социально-экономические сдвиги принесет вторая пятилетка? Эти вопросы волнуют широкую общественность Казакстана, они теперь имеют не только теоретический интерес, а стали живой волнующей практикой.

Не ставя сейчас себе задачу освещения всех сторон второй пятилетки, мы остановимся лишь на контурах основных линий развития народного хозяйства. На данной стадии вряд ли можно сказать больше этого.

Поскольку вторая пятилетка была подготовлена всем ходом предшествующего развития Союза и самого Казакстана, мы считаем в начале необходимым указать вкратце на те огромные сдвиги, которые произошли в экономике Союза, которые имеют полное отражение и в экономике Казакстана и которые позволяют приступить к составлению второй пятилетки.

Советский Союз за последние два года достиг поистине всемирно-исторических успехов.

«В результате совхозов и перехода большинства трудящегося крестьянства на путь коллективизации, наша страна стала страной самого крупного сельского хозяйства в мире: весной 1931 г. 200 тыс. коллективных хозяйств (объединивших 13 мил. бывших единоличных хозяйств) засеяли вместе с 4 тыс. совхозов – более двух третей яровой посевной площади, в то время как остальные 12 мил. единоличных хозяйств оказались в состоянии засеять лишь около одной трети яровой посевной площади» (пленум ЦК ВКП(б), июнь1931 г.).

К этому надо добавить выполнение и перевыполнение пятилетнего плана по решающим отраслям промышленности (как-то: нефтяной, электропромышленности, машиностроительной и т.д.). Построены и пущены в ход сотни новых заводов, электростанций, шахт. Созданы десятки новых производство, неизвестных буржуазно-помещичьей царской России. Шаг за шагом Советский Союз освобождается от иностранной зависимости – по линии производства средств производства в первую голову. В СССР организовано производство блюмингов, крекинги, трубины, комбайны, автомобили, тракторы, станки-автоматы и т.д.

В отдельных отраслях мы добились мировых рекордов. Мы завершаем экономический фундамент социализма и вступаем в период социализма. Мы ставим себе задачу в ближайшие 5-10 лет «догнать и перегнать в технико-экономическом отношении передовые капиталистические страны. Содержание второй пятилетки Союза и его частей (республик) целиком определяется вот этим основным лозунгом на данном этапе. Эти успехи дают возможность уже сейчас наметить основные линии развития народного хозяйства всего Союза и его частей (республик) на второе пятилетие.

Казакстан, как одна из крупнейших автономных республик, играет довольно существенную роль в экономике Союза и вместе с тем Казакстан еще носит на себе отпечаток колониальной политики царизма. К моменту начала первой пятилетки Казакстана был сугубо-аграрной страной с преобладением натурально-патриархального мелкотоварного хозяйства.

С этой точки зрения крайне важно отметить успехи, достигнутые в Казакстане за последние три года, чтобы получить ответ на вопрос, насколько своевременна постановка вопроса о второй пятилетке в Казакстане и о ее (второй пятилетке) основных линиях. Казакстан подходит к концу решающего года

первой пятилетки. Решающие значение 31 г. для Казакстана состоит в том, что успехи этого года предопределяют собою конечные результаты первой пятилетки. А от того, насколько мы успешно справимся с задачами, поставленными в первой пятилетке, в свою очередь зависит объем и масштабы строительства и социально-экономических мероприятий во второй пятилетке.

Если обратимся к цифрам, увидим такую картину:

1. Капиталовложение в народное хозяйство и социально-культурное строительство: 29 г. – 187.285,3; 30г. – 370.572,4; 31 г.- 729.834,3.

2. Удельный вес социалистического сектора в валовой продукции сельского хозяйства: 29 г. – 4,0 проц.; 30 г. – 21,3 проц.; 31 г. – 63,7 проц.

3. Число постоянно занятых рабочих в промышленности: 29 г. – 24.800; 30 г. – 32.500; 31 г. 47.100.

4. Удельный вес валовой продукции промышленности в общей валовой продукции народного хозяйства: 29 г. – 16,6; 30 г. – 17,6; 31 г. – 31,3.

Эти данные говорят о том, что пятилетний план по основным его показателям выполняется и перевыполняется, что Казакстан по темпам своего развития идет в ряду передовых районов СССР, что Казакстан,при активной и широкой помощи союзного пролетариата, преодолевая свою экономическую и культурную отсталость, идет на основе ликвидации байства и кулачества как класса при сплошной коллективизации к окончательному уничтожению остатков феодально-патриархальных отношений и соответственно этому из года в год растет удельный вес социалистических элементов в народном х-ве Казакстана и наконец еще одна характерная черта этих цифр – из года в год растет удельный вес промышленности.

Более конкретно это означает, что Казакстан, развертывая широкое промышленное и железнодорожное строительство, создавая и укрепляя сеть мощных совхозов, завершая к концу 32 г. сплошную коллективизацию зерновых районов и технических культур и разрешая к 33 году задачу оседания казакского трудящегося населения, формируя кадры национального пролетариата и кадры пролетарской интеллигенции из коренного населения, превращается из сугубо-аграрной страны в аграрно-индустриальную страну.

Таким образом мы можем притти к обобщающему выводу, что Казакстан уже сейчас в основном преодолел экономическую отсталость, нанеся сокрушающий удар пережиткам феодализма.

Это значит, что сельское хозяйство Казакстана уже не является в своей основной массе мелкотоварным, карликовым, что основная масса товарной продукции с.х. находится в руках социалистического сектора – совхозов и колхозов, которые переделывают кочевой патриархальный аул в социалистические поселки; судьба сельского х-ва теперь определяется совхозами, колхозами и товарными фермами, а не индивидуальным сектором.

Далее это значит, что Казакстан не является отсталой с.х. страной, а в нем (в Казакстане) бурно растет промышленность, при том промышленность тяжелой индустрии, на основе чего происходит рост национального пролетариата, что обеспечивает пролетарское влияние внутри самого Казакстана.

Таким образом лицо народного хозяйства коренным образом изменилось в сторону абсолютного перевеса в нем удельного веса крупных социалистических

элементов. Именно это обстоятельство определяет темпы, качество и количество нашего дальнейшего роста.

Мы считаем, что это то центральное звено, за которое надо сейчас ухватиться, чтобы потянуть всю цепь. Это отправной пункт, из которого мы должны исходить при составлении второй пятилетки.

Теперь для Казакстана является характерным не его отсталость, а его социалистически-прогрессивное развитие, как это отмечал уже тов. Голощекин. Значит ли это отрицание наличия отсталости в экономике и культуре Казакстана? Ничуть нет. Тут речь идет о преобладающем и о характерном.

Вторая пятилетка не только не отрицает, а наоборот, признает наличие огромной диспропорции между промышленным и культурным развитием Казакстана и Союза и прежде всего направлена на ликвидацию этой диспропорции.

Именно это обстоятельство требует поставить основной и центральной задачей второй пятилетки всестороннюю индустриализацию и электрификацию народного хозяйства Казакстана.

Тяжелая индустрия становится ведущей отраслью народного хозяйства, которая будет определять темпы, качество и количество роста всех других отраслей. Основная масса средств и сил Казакстана будет направлена именно в эту отрасль. Это то основное, на что нужно сделать упор во второй пятилетке.

Богатейшие природные ресурсы края, благоприятное сочетание высококачественных углей с запасами цветных и черных металлов, химического сырья и огромных нефтяных богатств открывают перед Казакстаном большие перспективы в области развития тяжелой индустрии.

Основой индустриализации Казакстана во второй пятилетке, несомненно, является разрешение проблемы СВК. Разрешить проблему СВК, прежде всего значит развернуть массовые производства угля на Караганде, Экибастусе и др. Месторождениях и создать в Казакстане угольную промышленность – третью всесоюзную кочегарку.

Караганда, которая будет выступать как основная база угольной промышленности Казакстана, перерастает рамки внутриказакстанского вопроса, т.к. она явится не только базой для развития цветной и черной металлургии Казакстана,а также мощной угольной базой всей восточной металлургии. Размеры запасов, качество угля и благоприятное географическое расположение Караганды превращают ее в третью угольную базу Союза, этим самым определяют ее социально-экономическое значение как крупнейшего пролетарского центра.

Во-вторых, проблема СВК разрешает вопросы развития цветной металлургии. Цветная металлургия во второй пятилетке выступает как заводы союзного и мирового значения: на Коунраде, Боще-Куле,Джезказгане и др. месторождениях. Постройка и пуск этих заводов на полную мощность превратить Казакстан в основной район цветных металлов и не только по запасам, но и по производству.

В-третьих, на базе высокосортного топлива (Караганда), железных руд Кентюбе-Тогай и привозных руд из Халилова и Башкирии, создается совершенно новое для Казакстана производство – черная металлургия.

В-четвертых, наличие топлива и металлов и их благоприятное расположение в отношении потребителей дают возможность развития ряда отраслей металлообрабатывающей и машиностроительной промышленности.

В-пятых, разрешить проблему СВК и индустриализировать Казакстан невозможно без создания мощной энергетической базы. Тут сам собою напрашивается вопрос о создании ряда районных электростанций. На основе использования энергии Иртыша, Или, Чирчика, Сыр-Дарьи, Ульбы и др. энергетических ресурсов необходимо создать в течение второй пятилетки мощное электрохозяйство, обеспечивающее перспективное снабжения энергией всей промышленности и сельского хозяйства Казахстана.

Было бы совершенно неправильно ограничивать вопросы индустриализации только проблемой СВК. У нас часто забывают, что юг Казакстана также является своеобразной проблемой СВК. Нельзя себе представлять, что юг – это проблема технических и специальных культур и только. Юг Казакстана уже сейчас доказал свои индустриальные возможности. Основная отрасль тяжелой индустрии на юге – это цветная металлургия. Юг обладает большими запасами свинца и цинка и кроме того немало обнаруженных меденосных площадей (Тулкибас, район Аулиэ-Аты и вообще Каратауские горы). На юге ужесейчас запроектирована постройка в Чимкенте мощного свинцового завода на 150 тысяч тонн годовой производительности и цинкового – мощностью в 125 тыс. тонн. Второй основной отраслью промышленности из группы «А» является машиностроительная промышленность на базе своих и привозных черных металлов из СВК.

Вторая пятилетка должна поставить и разрешить вопросы строительства на юге заводов электрооборудования, с расчет обслуживания не только потребностей Казакстана, но и Средней Азии – автомобильной промышленности, заводов ветряных двигателей, металлической посуды, производства текстильных станков, почвообрабатывающих и хлебоуборочных машин.

Следующий вопрос, который заслуживает внимания второй пятилетки, – это вопрос химической промышленности. Наличие на юге Казакстана крупнейшего в СССР месторождения фосфоритов и глауберовой соли, наряду с растительным химическим сырьем, возможность использования отходов коксового и полиметаллического производства обеспечивают создание в течение второй пятилетки мощной химической промышленности, выдвигая Казакстан на одно из первых мест по производству минеральных удобрений.

Одним из центральных вопросов второй пятилетки останется дальнейшее развитие, на основе реконструкции и механизации производства, добычи нефти в районе Урало-Эмбы и Темира. Объем производства нефти во второй пятилетке будет определяться потребностью Западной и Восточной Сибири и самого Казакстана. Проблема постройки нефтеперегонного завода ждет также второй пятилетке.

Выполнение всей этой грандиозной программы промышленного строительства потребует развертывания строительной промышленности, в отношении которой Казакстан обладает большими возможностями в виде повсеместно раскинутых стройматериалов. В этом отношении Казакстан может свои новостройки в основном базировать на внутренней возможности.

Необходимо со всей силой подчеркнуть, что одним из основных вопросов второй пятилетки явится вопрос легкой индустрии. Казакстан имеет у себя все

необходимое для развития этой, до сих пор недостаточно развитой6 отрасли. Наличие в Казакстане огромных ресурсов с.-х. сырья и установка на приближение промышленности к источникам сырья в свете намеченных во второй пятилетке больших сдвигов в области улучшения материально-бытовых условий населения требуют форсированного развития легкой индустрии, в частности отраслей, перерабатывающих продукты сельского хозяйства: мясо, шерсть, хлопок, кендырь, кожа, зерно и пр.

В области легкой индустрии Казакстана выступает как один из крупнейших районов Союза, на который будет возложена задача разрешить проблему социалистического питания.

Огромные перспективы Казакстана в области пищевой промышленности, мясных комбинатов, молочного, мукомольного, рыбного и маслобойного хозяйств – верный залог небывалого подъема благосостояния трудящихся масс Казакстана и всего Союза.

Если ко всему этому добавить, что все это происходит на фоне огромного железнодорожного строительства, картина индустриального развития Казакстана становится ясной. Железнодорожное строительство Казакстана во второй пятилетке составит 15-20 проц. От всей предполагаемой построить за этот же срок железнодорожной сети во всем Союзе. Не говоря о том, что осуществление программы индустриализации упирается прежде всего в вопросы транспорта и что темпы и качество работы промышленных гигантов в значительной степени зависят от того, насколько мы сумеем их связать между собою стальной нитью, проблема транспорта имеет огромное социально-культурное значение. Громадная территория Казакстана будет изрезана железными дорогами, связывающими отдельные районы и промышленные центры между собой. Если экономически это означает связь отдельных разобщенных частей Казакстана в единый экономический комплекс, то в области социальной и культурной революции это означает пролетарских центров с отсталыми уголками, что не может не вызвать революцию в характере занятий, в быту и в культуре этих отсталых частей, втягивая новые слои населения в социалистическое производство, изменяя их навыки и традиции и этим самым перетряхивая психология и идеологию.

Железные дороги, перерезывая их территорию Казакстана, втянут в социалистическое производство новые слои казакского населения и этим самым ускорят процесс переделки вчерашнего кочевника в социалистического работника.

Разрешение транспортной проблемы Казакстана пойдет по пути освоения долготных направлений и широкого комбинирования транзитных ж.-д. линий с местными магистральными и межзаводскими облегченными линиями горно-заводского типа, узкоколейными железными дорогами и водными путями.

Электрификация железных дорог явится необходимым условием правильного разрешения проблемы транспорта и его эффективности. Огромное железнодорожное строительство не исключают, а предполагает широкое развитие автотранспорта, шоссейных дорог, подъездных путей и гужевого транспорта.

Вот основные вопросы второй пятилетки в области промышленности. Подходя к сельскому х-ву при составлении второй пятилетки, мы должны

исходить из того исторического факта, что значительная часть с.х. обобществлена и больше половины товарной продукция с.х. принадлежит теперь обобществленному сектору, что центральной фигурой земледелия является колхозное крестьянство. На основе громадных успехов индустриализации, осуществления сплошной коллективизации и ликвидации кулачества как класса совхозы и колхозы весной этого года достигли абсолютного перевеса в с.-х. производстве над индивидуальным сектором. Прямым следствием этой решающей победы явилось расширение посевных площадей на 15 проц., расширение, неизвестное в прошлом для с.х. нашей страны. При этом рост посевных площадей интересен и важен не только с количественной стороны, сколько со стороны того бурного процесса технической реконструкции, который, наряду с процессом обобществления, преобразует сейчас лицо с.х. в Казакстане и во всем Союзе. Мы сейчас можем с уверенностью утверждать, что растущее совхозное строительство и сплошная коллективизация создали все необходимые условия для широкой машинизации, механизации и электрификации всех основных процессов сельскохозяйственного производства.

Для этого мы имеем все необходимое в лице крупных организационно окрепших совхозов МТС и МСС.

Совхозы должны стать штабом технической реконструкции с.х. Они должны вооружиться техникой, основанной на последнем слове науки, и наряду с этим должны вести за собой колхозы, технически и организационно перевооружая их.

В области технического перевооружения колхозов совхозы должны сыграть такую же роль, какую они сыграли и играют в деле организации и укрепления животноводства.

Вторая пятилетка на основе развертывания сети машиносенных станций, организации кормовой базы, комбикормов, зоотехнических мероприятий и электрификации всевозможных процессов животноводства должна поднять на небывалую высоту товарную продукцию животноводства.

Вопросы качества продукции животноводческих хозяйств должны стать в центр внимания. Улучшение и коренная реконструкция стада, повышение удельного веса продуктивного и рабочего скота и повышение удоя молока и наконец повышение процента породистого скота встают основными вопросами животноводства. Успешное разрешение проблемы социалистической реконструкции животноводства возможно при правильном территориальном размещении животноводческих хозяйств; поэтому животноводство должно из песчаных и каменистых малонаселенных полупустынь переместиться в густо заселенные кормобогатые районы.

В области количественного роста стада вторая пятилетка должна показать небывалые темпы. Мы должны не только восстановить потери последних лет, но и значительно обогнать уровень передовых районов.

Чтобы уяснить значение реконструкции животноводства, нужно отметить, что разрешение этой задачи для Казакстана означает одновременное преодоление всех пережитков полуфеодальных отношений.

Наряду с созданием высокотоварного крупного социалистического животноводства вторая пятилетка должна дать широкое развитие технических культур а южном Казакстане. Резко должна увеличиться посевная площадь

технических культур. Этот рост должен идти не только за счет освоения новых земель, но также за счет вытеснения зерновых культур в южном Казакстане.

Центральными вопросами технических культур являются вопросы урожайности, товарности и вообще качественная сторона. На основе крупных ирригационных строительств, создания крупных совхозов, широкого применения тракторов, механизации уборки, широкого применения удобрений и сортовых семян пятилетки должна выдвинуть Казакстан на одно из первых мест по хлопку, кендырю, кенафу, рису.

В области технических и специальных культур особо напрашивается необходимость приближения промышленности к источникам сырья и тем самым создания всевозможных аграрно-индустриальных комбинатов. Значение комбинатов огромно с точки зрения разрешения одной из основных проблем социализма – проблемы уничтожения противоположности между городом и деревней.

Наряду с техническими культурами будут развиваться зерновые культуры. В разрешении проблемы продвижения пшеницы на восток существенную роль будет играть Казакстана. Также, как и в области технических культур, основной упор в области зерновых культур делается на качество. Развитие системы мелиоративных мероприятий, минеральных удобрений, сортовых семян, борьбы с вредителями, машинизации уборки и вспашки является одной из важнейших задач второй пятилетки.

Одной из характерных черт второй пятилетки в отличие от первой является то, что в ней (во второй) впервые во всю ширь ставятся вопросы электрификации народного хозяйства Казакстана.

Больше того, генеральной линией развития народного хозяйства Казакстана является всесторонняя электрификация. Все крупные гиганты базируются на электроэнергии, все основные процессы производства внутри их основаны на электротоке (моторы) и всевозможные вспомогательные процессы производства тоже подвергаются электрификации и наконец электрификация проникает во все основные процессы животноводства. Широкой элкетрификации подвергается также транспорт. Отсюда ясно. Какое место во второй пятилетке должны занимать вопросы внедрения в народное хозяйства электроэнергии.

Это вполне соответствует основной установке партии и правительства о завершении социализма в конце второй пятилетки. Ибо без электрификации невозможно создать материальную базу растущим социалистическим отношениям х установок в городе и деревне.

Одной из самых основных установок второй пятилетки является уничтожение диспропорций: 1) между экономическим развитием Казакстана и его культурным развитием, между культурным развитием Казакстана и Союза и 2) между передовыми районами (европейскими) и отсталыми районами самого Казакстана.

Соответственно этой установке мы должны прежде всего широко развернуть подготовку кадров, ибо не только строительство гигантов индустрии, рост машинизации и электрификации народного хозяйства Казакстана, а также и вопросы реконструкции культуры и быта упираются прежде всего в кадры. Разрешение этой задачи потребует наряду с полным проведением политехнизации школы развития широчайшей сети профтехнических средних и

высших учебных заведений и всех других форм подготовки кадров, размещаемых на основе комбинирования их с предприятиями и совхозами.

Вопросы кадров в свою очередь упираются в общий культурный уровень населения. С этой точки зрения наряду с окончательной ликвидацией неграмотности вообще и технической неграмотности в особенности необходимо поднять на небывалую высоту уровень культурного обслуживания населения. Развертывая сеть домов социалистической культуры и широкой радиофикации и кинофикации, необходимо форсировать развитие национальной по форме, социалистической по содержанию культуры.

Только коренная социалистическая реконструкция культуры и быта казакского трудящегося может обеспечить успешное осуществление второй пятилетки, которая призвана окончательно покончить с классом кулачества и байства и на этой основе ликвидировать все пережитки патриархально-родовых отношений.

Практические успехи в области индустриализации, нашедшие выражение как в количественном росте ее продукции, так и в тех технических сдвигах, которые мы имеем, не только позволяют, но и обязывают нас вплотную и глубоко заняться проблемой качества продукции, чтобы и на этом ответственейшем участке «догнать и перегнать передовые в технико-экономическом отношении капиталистические страны». Вторая пятилетка будет пятилеткой рекордных темпов развития качественных показателей по всем линиям народного хозяйства.

Если первая пятилетка дала мировой рекорд в области количественных показателей, то вторая будет неслыханной в отношении качества. Систематическое понижение себестоимости продукции, неуклонный рост производительности труда, повышения урожайности – вот те основные вопросы. На которых делает упор вторая пятилетка. Качественные показатели до последнего времени являются слабым местом в народном хозяйстве. Если реконструктивный период (первая пятилетка) мог кое-как терпеть низкое качество продукции, то во второй пятилетке это абсолютно нетерпимо. Плохое качество продукции несовместимо с социализмом, поэтому вопросы качества являются не одним из вопросов второй пятилетки, а ее генеральной линией.

Подводя итоги, мы можем сказать, что вторая пятилетка на основе индустриализации и электрификации народного хозяйства Казакстана превращает его в индустриально-аграрную страну. Этим самым уничтожается диспропорция между экономическим развитием Союза и Казакстана. Казакстан должен стать одним из крупных индустриальных районов СССР. На основе технической реконструкции материальной базы обеспечивается расцвет социалистической по содержанию и национальной по форме культуры. Этим самым Казакстан окончательно преодолевает свою культурную отсталость. На основе коренной технической реконструкции сельского х-ва создается единое последовательно социалистического типа, во всех своих частях, народное хозяйство. Это связано с окончательной ликвидацией кулачества как класса и уничтожением остатков феодально-родового строя.

Все это позволяет поднять на неслыханную высоту уровень истребления, в широком смысле этого слова, всего трудящегося населения на основе полного осуществления принципа «каждому по труду».

Таким образом и вторая пятилетка есть пятилетка колоссальных сдвигов, направленных на социально-экономическую перестройку бывшей колонии царско-помещичьей России в социалистическо-передовую страну.

«Пусть Чемберлены, Болдуины, думающие играть на националистических элементах верхушечного слоя национальных республик, покажут хоть один уголок мира, где они господствуют над угнетенными народами, что там имеется хоть что-либо похожее! Пусть Чокаевы и Валидовы, продавшиеся империалистам и клевещущие на советскую власть, опровергнут эти факты и укажут, что буржуазия может хотя бы в сотой степени идти по этому пути действительного освобождения угнетенных народов» (Ф.И. Голощекин. Казакстан на путях социалистического переустройству. Стр. 51, изд. 31 года).

Размах второй пятилетки настолько громаден, что он может кое-кого испугать. Было бы совершенно ошибочно думать, что вторая пятилетка придется «всем по душам». Кое-кому из оппортунистов она может не понравиться. Поэтому необходимо вести самую решительную борьбу со всякой недооценкой значения второй пятилетки и также с левацкой переоценкой поговаривающих о необходимости осуществления лозунга «каждому по потребности».

Коммунистическая партия Казакстана во главе с закаленным в боях за социализм крайкомом сумеет, опираясь на многомиллионную массу рабочих и колхозников, составить и осуществить вторую пятилетку.

Большевик Казахстана. – 1931. – №9-10. С.31-39.

№100
Қазақстанның халық шаруашылығына арналған «Қазақстанның екінші бесжылдық жоспарының жолдары»[179] мақаласы

Екінші бесжылдықта Қазақстан халық шаруашылығының өсуі қандай жолдармен бармақ? Халық шаруашылығының ең негізгі жағы не болмақ? Екінші бесжылдық әлеумет шаруашылық жөнінде қандай ілгерідетпек? Бұл мәселелер бүкіл Қазақстан еңбекшілер жұртшылығының аңсаған мәселелері. Екінші бесжылдық мәселесі қазіргі дәуірде жалғыз қисын жағынан ғана маңызды мәселе емес, тәжірибе жүзіндегі іс болып отыр.

Бұл мақалада екінші бесжылдың барлық мәселелерін екінші бес жылдықта халық шаруашылығының тек ең негізгі өсу жолдарын ғана көрсетпекпіз.

Бұл екінші бес жылдыққа бүкіл Одақта Жаңа Қазақстанның өз ішіндегі жетіскендіктер арқасында кіріскелі отырмыз. Сондықтан ең алдымен одақтық халық шаруашылығының ірі-ірі жетіскендіктерін де қысқаша айтасқа болмайды. Неге десеңіз, Қазақстан шаруашылығының өсуі одақтық шаруаның өсуімен тығыз байланысты және бұл екінші бесжылдықты жасауға жол ашып отыр.

Кеңес Одағы соңғы екі жылдың ішінде жер жүзінде тарихи орын алтын ірі-ірі табыстарға жетті. «Қазіргі совхоз құрылыстары және бүкіл еңбекші қара шаруалардың жаппай колхоздандыру жолына түсумен біздің ел ауылшаруашылығы жөнінде жер жүзінде бірінші орын алып отыр. 1931 жылдың

[179] Мақаланы Қуанышұлымен бірлесіп жазған.

жазында 200 мың колхоз шаруашылығы (бұрынғы 13 миллион жеке шаруа) 4 мың совхозды қосқанда, барлық жазғы егістің үштен екі есесін колхоз 12 миллион жеке шаруа үштен бірін ғана екті» (Орталық партия комитетінің 31 жылғы июнь пленумы).

Бұл табысқа өндірістің негізгі тарауларының бес жылдықты орындаған және артығымен орындаған сияқты табыстарымызды да қосу керек. (Мұнай, электр өндірістері, машина құрылыстары, тағы тағылар). Жүздеген жаңа зауаттыра, электр станциялары салынды, жүргізілді. Патшалы Ресейдегі помещиктер мен байлардың құлағы естіптеген он-ондаған жаңа өндірістер салынды. Бұнымен бірге қадам басқан сайын кеңес мемлекеті алдымен өндіріс құралдарын өндіру шотында шет мемлекеттің қолына қараудан құтылып келеді. Кеңес Одағының өзінде трактор, комбайн, автомобиль блуменгі турбине және басқа машиналар шығаратын өндірістер ұйымдастырылды.

Біз кейбір жұмыстарымызда жер жүзінің алды болып отырмыз. Қазірде-ақ социализмнің дәуіріне аяқ бастық. Біздің мақсатымыз алдыңғы қатардағы капитал мемлекеттерін шаруашылық теңдікке жөнінен таяу 5-10 жылдың ішінде қуып жетіп,басып озу. Одақтық және оның бір бөлімі республикалық екінші бес жылдық жоспардың мазмұны қазіргідәуірдегі партияның осы ұрандарын орындау мезгілдерімен жасалмақ. Бұл табыстарымыз екінші бесжылдықта жалпы одақтық халді республикаларының халық шаруашылығының өсу жолдарын белгілеуге толық мүмкіндік береді.

Қазақстан Кеңестер Одағының шаруашылығына да ірі орын алатын автономиялы республика болып саналады. Сонымен бірге Қазақстанның шаруашылығында да, мәдениетінде де патша үкіметінің отаршылдық саясатының ізі бар. Алғашқы бірінші бесжылдықтың басталар алдында Қазақстан жер кәсібімен күнелтетін шаруаның ең артта қалған, ұсақ тауарлы шаруаға ие болған республика еді.

Осы көзбен қарағанда Қазақстан өзінің екінші бесжылдығын, оның негізгі жолдары мәселесін қаншалық кезінде қарады деген сұрақтарға жауап алу үшін Қазақстанның соңғы үш жылдағы табыстарын көрсетіп өту өте қажет. Қазақстан бірінші бесжылдықтың асулы жылының аяғына таянып келеді.

Қазақстан үшін 1931 жылдың мәні күшті, үйткені бұл жылдың табыстары Қазақстанға, бірінші бесжылдықтың ақырғы нәтижесін күн ілгері көрсете алады. Алдағы екінші бес жылдықта істелетін мәдени шаруашылық шараларымыздың құрылыс жұмыстарымыздың көлемі де осы бірінші бес жылдықта алдымызда қойған міндеттерімізді қаншалық орындай алғанымызға қарайжасалмақ.

Егер цифрларға қарасақ біз мынаны көреміз:

1. Халық шаруашылығына және әлеумет мәдениеті құрылыстарына жұмсалған қаражаттар: 1929 жылы – 1187,285,3; 30 жылы – 370,572,4; 31 жылы – 7.29834,3 сом.

2. Жалпы өнім ішінде саясилық сектордың салмағы: 1929 ж.4,0 процент, 30 ж. 21,3 процент, 1931 ж. 63,7 процент.

3. Өндірісте үнемі жұмыс істейтін жұмысшылардың саны: 1929 ж. – 24.800; 1930 ж. – 32,500; 31 ж. 47,100.

4. Халық шаруашылығы жалпы өнімінің ішінен жалпы өндіріс өнімнің алатын орны: 1929 ж. – 16,6 процент, 1930 ж. – 17,6 процент, 1931 ж. – 31,3 процент.

Бұл фактілерге қарағанда бесжылдық жоспар толық және артығымен орындалып келе жатыр. Қазақстанның ілгері даму қарқыны жалпы Кеңестер Одағының алдыңғы қатардағы аудандарының қай-қайсынан да кем емес. Қазақстан Одақ пролетариатының күшті көмегі арқасында өзінің шаруашылық мәдени жағынан кейін қалғандығын жоюға жақындады. Жаппай колхоздандыру негізінде бай-құлақтарды тап есебінде жою жолымен феодал, ақсақалдық дәуірінің қалдығын әбден құрту жолына түсіп отыр. Осымен байланысты жылдан-жылға халық шаруашылығында соцалдық сектордың салмағы өсіп келеді. Және де бұл цифр жыл санап өндіріс орындарының салмағы артып келе жатқандығын ашықтан ашық көрсетеді.

Бұдан гөрі ашық айтқанда: Қазақстан өндірісін және теміржол салу жұмысын күшейте келе жаңадан күшті совхоздар (100) санын өсіре оны нығайта келе, 1932жылдың аяғына шейін негізгі астықты аудандарда және өнерлікәсіп өсімдігі аудандарында жаппай колхоздану жұмысын жүзеге асыра келе, 1933 жылдың аяғына шейін Қазақстан еңбекшілерін отырықшыландыру мәселесін шеше келе, ұлт пролетариаты қызметшілерін жергілікті халықтан пролетариат оқығандарын дайындау жұмысын орындай келе, Қазақстан бұрынғы текжер кәсібімен күнелтетін болуынан шығып, жер кәсіпті-өндірісті аудан болып шығады.

Сонымен бірге жалпы қорытындыға келсек, Қазақстанның бұрын феодал дәуірінің сарқынын жойып, қазірдің өзінде-ақ шаруашылық жағынан артта қалғандығын, негізінде жойғандығын көреміз.

Мұның өзі-ақ Қазақстанның ауылшаруашылығы көпшілігін алған да ұзақ тауарлы, ұзақ шаруашылық болудан кеткенін көрсетеді. Ауылшаруашылығы тауарлы өнімнің көпшілігі көшпелі ақсақал билігі қолындағы ауылды социалдық ауылға айналдыратын социалдық секторларымыз колхоз, совхоздардың қолында екенін көрсетеді. Енді ауылшаруашылығының тағдырын жеке шаруалар емес, осы колхоз, совхоздарымыз тауарлы фермерлеріміз шешпек.

Мұның өзі-ақ Қазақстан артта қалған ауылшаруашылығы басым ел емес, екені Қазақстанда одақтық маңызы бар өндіріс орындары қаулап өсіп келе жатқандығын көрсетеді. Осымен қатар ұлт пролетариаты да өсіп келе жатқанын, сондықтан Қазақстанның өзішінде пролетариат ықпалы күшеюі қамтамасыз еткендігін көрстеді.

Сүйтіп Қазақстанның халық шаруашылығы негізінен өзгеріп, оның ішінде ірі социалдық шаруа тегінің салмағы сөзсіз артатын болады. Біздің келешекте өсу жолымыздағы қарқындарымыз да жұмыстарымыздың сан, сапасы да осы жағдайға байланысты.

Біздіңше бұл қазіргі міндеттердің бастысы басқа міндеттерді көңілдегідей орындау үшін мықты ұстанатын міндетіміз Екінші бесжылдық жоспарды жасарда негізгі сүйенерлік тиянағымыз да естен шығармайтын мәселеміз де осы деп санаймыз.

Голощекин жолдас айтқандай, енді Қазақстанның бұрын артта қалғандығы көрнекті мәселе болмайды. Оның социалдық даму жолының қарқыны көрнекті мәселе болады. Бұл Қазақстанның мәдениет, шаруашылық жөнінен кейін қалғандығын бүркегендік пе? Жоқ, үйткені бұл жерде сөз құрылыстың ең көрнекті түрі туралы болып отыр.

Екінші бесжылдағы Одақтық және Қазақстанның өндірісі мен мәдениетінің арасында айырма жоқ демеді, бұл айырманы бар деп біледі және екінші жылдық ең алдымен Қазақстан мен Одақ мәдениеті шаруашылығының өсуін теңгеруге бейімделген.

Бұлай болған соң екінші бесжылдық Қазақстан халық шаруашылығын электрлендіру индустриаландыру жұмысын ең негізгі міндет етіп қоюды талап етеді. Ауыр индустрия халық шаруашылығының жетекші тарауы болып келеді. Шаруашылықтың тарауының сан-сапасы өсімі, қарқыны осы тараумен шешілмек. Қазақстанның күш қаражаттарының көпшілігі де өндірістің осы тарауына жұмсалмақ. Екінші бесжылдықта зер салатын негізгі мәселе де осы.

Қазақстанның мол жаратылыс байлығы сапалы көмір, түсті метал, қара метал, шикізат үлкен нефті байлығы ауыр өндірістің өркендету жөнінде Қазақстан келешегіне кең жол ашады.

Екінші бесжылдық солтүстік Қазақстан мәселесін сөзсіз шешеді. Екінші бесжылдықта Қазақстанда индустриаландырудың негізі осы болады. Қазақстанның солтүстік шығыс мәселесін шешу ең әуелі Қарағанды, Екібастұз, тағы сол секілді кенді жер көмір өндірісін өркендету, Қазақстанда Одақтық мәні бар үшінші көмір өндірісін құру болып табылады.

Қарағанды көмір өндірісі жөнінде Қазақстанның негізгі қоры болса оның үстіне бұл Қазақстан ішіндегі түсті және қара метал өндірісіне өсуіне де негізгі күшті қор.

Жалғыз бұлғана емес, Шығыстағы барлық метал өндірісінің де негізгі көмір қоры бола алады. Көмірінің байлығы, оның сапасы оның жер ыңғайы жөнінен қарағанда Одақта 3 орын алып отыр. Сондықтан қарағанда пролетариат кіндігі болып, оның әлеумет шаруашылық маңызы артайын деп отыр. Екінші, солтүстік Қазақстан мәселесі түсті метал өндірісін өркендету мәселесін шешеді. Екінші бесжылдық ішінде Қоңырат, Босшакөл, Жазқазған тағы осы сияқты кенді жерлерде түсті метал, Одақтық дүниелік маңызы бар зауыты болмақ. Бұл зауыттарды салу, оны толық жүргізу Қазақстанды тек запас жөнінен ғана емес, оны қатар өндіру жөнінде негізгі түсті металды ауданға айналдырып жіберді.

Үшінші, сапа жағынан жоғарғы шатығы есептелетін Қарағанды көмірі Кеңтөбе Тоғайдың темір рудасы және Халеловтың Башқұртыстан алып келінетін темір рудасы арқасында Қазақстанда қара метал сияқты жаңа өндіріс құрылмақ.

Төртінші, жерімізде отынның металдың барлығы және бұлардың жатқан жері олардың пайдаланушыларға жағдайлығы метал өндіру қорытушысы өндіріс пен машина жасайтын өндірістеріміздің көп тарауларының өркендеуіне мүмкіндік береді.

Бесінші, күшті электр қорын жасамай тұрып Солтүстік Қазақстан мәселесінде индустрлендіру мәселесінде шешуге болмайды. Бұның өзі-ақ көп аудандарды электр стансаларын салуымызды тілейді. Ертіс, Іле, Шыршық, Сырдария тағы осы секілді күш беретін орындарды күштерін пайдалана келе, екінші бесжылдық ішінде күшті электр шаруашылығын құруымыз керек және бұл шаруашылықтарымызды Қазақстанның барлық өндіріс орындары ауыл шаруашылығын электр күшімен қамтамасыз еткендей етіп құруымыз керек.

Индустрлендіру жұмысын тек солтүстік Қазақстан мәселесімен доғарсақ, онымыз тіпті дұрыс болмаған болар еді. Біз көбіне-ақ Қазақстанның оңтүстік, солтүстік Қазақстанның өзгеше мәселелерін ұмыта береміз. Бұл дұрыс емес.

Оңтүстікті жалғыз-ақ арнаулы өсімдіктер мен мәдени өсімдіктер мәселесі деп білуге болмайды. Оңтүстік қазірдің өзінде де өзінің индустрлендіру мүмкіндіктері барлығын дәлелдеп отыр. Оңтүстікте ауыр индустрияның негізгі тауары түсті метал. Оңтүстіктің қорғасын түніке запастары мол бұлардан басқа мысты жер жерде (Түлкібас, Әулиеата ауданы және Қаратау) аз табылып отырған жоқ. Қазірдің өзінде Шымкенттен жылына 150 тон қорғасын беретін күшті қорғасын зауыты және жылына 125 мың тонна түніке беретін күшті түніке зауыты салынуға жоба жасалды. «А» тобына жататын өндірістердің екінші негізгі саласы, өзішінен шығатын металдары және солтүстік Қазақстаннан алып келетін қара металдармен жүргізілетін машина жасайтын ірі өндіріс болып табылады.

Екінші бесжылдықты оңтүстікте электр күшін құралдайтын зауыттарды салу мәселесін қолға алып, оны шешіліп шығарылуы тиісті. Бұл зауыттары жалғыз Қазақстанды ғана қанағаттандырып қоймай осымен қатар жалпы Орта Азияның автомобил өндіріс жел күшімен жүргізілетін зауыттар, метал ыдыстар, мата тоқитын станоктар, жер өңдейтін және астық жинайтын машиналар жөніндегі мұқтаждары өтейтіндей етіп шешілуі керек.

Екінші бесжылдың енді бір көңіл бөлінетін мәселе қымая өндірісі, Қазақстанның оңтүстігінде ірі орын алатын паспорты, глаувер тұзы шығаратын орындар бар, онан соң қымая шикізатын өсімдіктерімен қатарполе метал өндірісімен кокс өндірістерінің қалдықтарын пайдалану мүмкін. Бұл екінші бесжылдықта қымая өндірісін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Солай болған соң Қазақстан жер өңдейтін зат өндіру жөнінен алдыңғы қатарында орын алатын болады.

Орал-Ембі және Темір аудандарында енрит шығару өндірістерін қайта құру негізінде осы бұдан былайда өркендету, екінші бесжылдықтың басты мәселесінің бірі болыш қалады. Екінші бесжылдықта нефті шығару жұмысының көлемі, батысының Шығыс Сібірдің және Қазақстанның керегіне қарай белгіленеді. Нефті айыратын зауытты салу мәселесі де осы екінші бесжылдықты күтіп отырған мәселенің бірі.

Бұл секілді өндірісті өршіту жұмысының ұлы программдарын орындау мәселесі Қазақстанда құрылыс (салу) өндірістерін күшейтуді керек қылады. Оған Қазақстан ішінде толық мүмкіндіктер бар. Қазақстанның қай жері болса да салу материалдарына бай. Бұл жөнде Қазақстан және құрылыс жұмыстарын өз ішіндегі мүмкіндіктерге негіздей жүргізе алады.

Екінші бесжылдықтың негізгі мәселелерінің енді бір боса көрсететін мәселесі жеңіл өндірістер мәселесі. Бұл күнге дейін тиісінше қанатын жая алмай артта қалған келген өндірістің бұл тарауын өркендетуге Қазақстанда керекті шарттың бәрі де бір қағазсыз таңда ауыл шаруашылығы шикізаттарының молдығы екінші бесжылдықта өндірісті өндіріске шейін зат шығаратын орындарға жақындату жөнінде алынып отырған бағыт екінші бесжылдықта еңбекшілердің күй тұрмысын жөндеу жөніндегі істелейін деп отырған жұмыстар жеңіл индустрияны өркендетуді талап етеді. Жекелеп айтқанда мұның ішінде ауыл шаруашылығы өнімдерін: ет, жүн, мақта, кендір, тері, астық, тағы осы секілді заттарды өңдейтін түрлерін (тарауларын) өркендетуші талап етеді.

Жеңіл индустрия жөнінде қазақстан Кеңес Одағындағы ірі аудандардың бірі болмақ. Сондықтан социалдық азық мәселесіне шешу Қазақстанға жүктелмек.

Азық өндірісі тері, ет комбинатының сут, ұн, балық және май шаруашылықтарын өркендету жөніндегі Қазақстанның келешегі жалпы Қазақстандағы жалпы Кеңестер Одағы еңбекшілерінің қай жайы артықша жөнделуіне кепіл бола алады.

Егер бұларға осың бәрі де теміржол салу негізінде жүретінін қоссақ, Қазақстанның индустрия елі осының өсімі суреті ашық ақ көрінеді. Екінші бесжылдықта Қазақстанның теміржол құрылысы осы жылдық ішінде жалпы Кеңестер Одағында салынбақ. Теміржолдардың 15-20 пур. дей орын алады. Индустрияландыру програмын жүзеге асыру ең әуелі-ақ жол қатынасы жұмыстарына тірелетінін өндірісі алыптары жұмыстарының қарқыны сапалы болуы сол алапаттарды бір-бірімен теміржол арқылы болатынын байланыстыра білуімізден болатын ескермегендік те жолқатынас мәселесінің саяси шаруашылық мәні зор. Қазақстанның кең даласы ірі ауданмен өндірісті орындарына өзара тығыз байланыстырған теміржолмен тілгіленбек. Егер бұл шаруашылық жөнінен Қазақстанның мойны қашық бытыранды бөлімдерін бір-бірімен бір шаруашылық комплекс етіп байланыстыру болса, мәдениет социалдық төңкеріс жөнінен бұл пролетариат орталығы мен Қазақстанның артта қалған аудандармен байланыстыру болып шығады. Сондықтан бұл жағдай сол артта қалған аудандар кесіліне тұрмысына мәдениетіне төңкеріс жасамай отыра алмайды. Социалдық өндіріске жаңадан топ-тобымен еңбекшілерді тартады. Олардың оңтайын салт-сана сын өзгертеді, мінезін, пікірін жаңалайды.

Қазақстанның кең даласын кескілеген теміржол қазақ еңбекшілерінен социалдық өндіріске топтаған жаңа жұмысшылар қатынастырады. Сонымен кешегі көшпелі қазақты қайта жасап социалдық құрылыс қызметкеріне айналдыру жұмысын тездетеді.

Қазақстанның жол қатынас мәселесінің шешілу бағыты Қазақстан жерінің ұзынын баурап алып, тура қатынасатын теміржолдарды жергілікті үлкен жолдармен тау-кен жолдары кейіптес зауыт-зауыт арасындағы жеңілтек жолдармен қабыстыру, жалғастыру рұқсатымен шешіледі.

Жол қатынасы мәселесін дұрыс шешудің оны маңызды, пайдалы ете шешу үшін керекті жарты жол қатынас жұмысын электрлендіру болып табылады. Үлкен теміржолдар салу жұмысы от күшімен жүретін машина, қосшы жолдар жер астымен жүретін жолдары қара жолдар салу жұмыстарын тежемейді, жоймайды. Қайта бұл жұмыстарды өркендетуге жол ашады.

Екінші бесжылдықтың өндіріс жөніндегі мәселелері осылар. Екінші бесжылдық жоспарды жасағанда ауылшаруашылығының орны қандай болу керек деген мәселеге келсек, бұл жерде біз мынадай тарихи фактілерді еске алуға тиісті боламыз. Қазірде ауылшаруашылығының гөбі ортақтастырылуды ауылшаруашылығы тауарлық өнімнің жартыдан артығы социалдық (ортақтастырылған) сектр қолында колхоз шаруашылықтары жер кәсібінде көрнекті орынға ие болды. Индустриаландыру жөніндегі ірі табыстарымыз негізінде жаппай колхоздандыруды жүзеге асыру, бай құлақтар табын тап есебінде жою жөніндегі ірі табыстарымыз негізінде осы жылдың көктемінде ақ колхоз-совхоздарымыз анағұрлым салмақты (артық) болып шықты. Бұл ұлы табыстарымыздың белгісі, егісіміз көлемін бұрынғыдан 15 процент – өсіргеніміз болды. Үйткені бұл өсім бұдан бұрын біздің ауыл шаруасылығымызда өмірінде болмаған өсім еді. Бұл өсімнің өте көңілділігі, мағыналылығы тек сан жағында

ғана емес, бұдан да көрі техника жөнінен қайта құрылыс жағында, үйткені бұл шаруаларымыз ауылшаруашылығын ортақтастыру жөніндегі табыстарымызбен қол ұстаса келе Қазақстан, сапа жалпы Кеңестер Одағының ауылшаруашылығының бетін өзгертеді. Біздің күн санап өскен совхоз құрылыстарымыз жаппай колхоздандыру жұмыстарымыз ауылшаруашылығы өндірісінің барлық негізгі тарауларын, машиналандыруға, электрлендіруге мәдениетке күшін өндіруге барлық керекті жағдайтуғызғанын, қазірдің өзінде ақ тайсалмай түп-тура айта аламыз.

Совхоздарымыз ауылшаруашылығын регнике. Бұл үшін керекті шарттың бәрі де қолымызда. Бізде ұйымдастыру жөнінен бекіген ірі совхоздар машина-трактор станциялары, машина пішен станциялары бар. Совхоздарымыз ауыл шаруашылығын техникамен жолымен қайта құру жұмысының штабы болулары керек. Олар білімнің соңғы сөзіне негізделген техникамен құралдануымыз тиіс. Мұнымен қатар теңдікке ұйымдастыру жөнінен қайта құралдап, колхоздарды соңдарына ертулері тиіс.

Совхоздарымыз бұл кезге дейін де, қазірде де колхоздарда ұйымдастыру, нығайту жөндерінде қандай орын алып келген болса, колхоздарды техника жөніне қайта құралдандыру жұмысында да дәл сондай орын алулары тиіс.

Ауылшаруашылық жөніндегі негізгі мәселе мал шаруашылығын социалдық жолмен қайта құру мәселесі. Екінші бесжылдық машина-пішен стансиаларының санын өсіре келе, малазығы қорын, біріккен қорларды ұйымдастыра келеаграномдық шараларды жүргізе келе, мал шаруашылығында да электрлендіру жұмысын күшейте келе, мал шаруашылығының тауарлық өнімін бұрын жетпеген ең жоғарғы сатыға шығаруға тиіс.

Мал өсіру шаруашылықтарының өнімі сапасын көтеру мәселесі ең көрнекті орын алуы тиіс. Мал қорасын (стада) жақсарту, оны негізінен қайта құру, өнім жұмыс малдарының салмағын арттыру, малды сүтті ету, жақсы тұқымдымалдардың процентін арттыру мәселелері мал шаруашылығының негізгі мәселесі болды. Мал шаруашылығын социалдық жолмен қайта құру мәселесін тез шешу, мал өсіру шаруашылықтарын отар-отарға дұрыс орналастырғанда ғана мүмкін болады. Сондықтан мал шаруашылығы жиі мал азығы мол аудандарға ауа орналасуы тиіс.

Малдың басын, санын өсіру жөнінде екінші бесжылдық, бұрын болмаған қарқынды көрсетуге тиіс. Бұл жөнде біз тек қана соңғы жылдарда азайған мал басын құрап қоймай, онымен бірге алдыңғы қатардағы аудандарға едәуір теңдесуіміз керек.

Мал шаруашылығын социалдық жолмен қайта құрудың маңызы аса күшті, үйткені Қазақстанда бұл мәселені дұрыстап шешу, мал шаруашылығы жөніндегі табыстарымызбен қатар, бұрыңғы феодалдық қалыптардың түбірімен жою болып табылады.

Жоғары тауарлы, ірі социалдық мал шаруашылығын құрумен қатар, екінші бесжылдық, оңтүстік Қазақстанда, мәдени өсімдіктері өркендетуге де кең жол ашуы тиіс. Мәдени өсімдіктердің егіс көлемі көзге түсерліктей өсірілуі тиіс. Бұл өсім тек егіссіз жаңа жерлерді пайдалану жолымен ғана жүргізілмей оның үстіне, Оңтүстік Қазақстанда, астық егістерінде ығыстыра жүргізілуі тиіс.

Мәдени егістер жөніндегі негізгі мәселе, егістің шығымдылығын, тауарлылығын, сапалылығын арттыру мәселелері. Жер суландыру құрылыстарын

өркендете келе, ірі совхоздарды құра келе, трактор күшін молырақ пайдалана келе, астық жию жұмысын машиландыра келе, жер оңдеу жұмысын қолдана, жақсы тұқымды пайдалана келе, екінші бесжылдық, мақта, кендір күріш өсімдіктері жөнінде және жеке мәні бар өсімдіктер жөнінен де өндірісті шикізат шығаратын орындарға жақындату, сүйте келе түрлі шаруашылық индустрия комбинаттарын құру аса керектің бірі болып отыр. Бұл комбинаттардың маңызы аса зор. Әсіресе қала мен ауылдық арасындағы қайшылықты жою секілді. Социализмның негізгі мәселелерінің бірін шешу көзімен қарағанда, мәні зор.

Мәдениет өсімдіктермен қатар астық өсімдіктері де өркендетілмек. Бидайды күншығысқа ысыру шешуде де мәселесін Қазақстан үлкен орын алмақ. Астық егістері жөніндегі негізгі мәселе де, дәл мәдениет егістердегі секілді, сапа мәселесі болмақ. Екінші бесжылдықтың басты мәндеттерінің бірі жер суландыру шараларын өсіру, жер өңдеу, дәрілеу, жақсы тұқым жетістіру, зиянды жәндіктермен күресу, астық шабу, жер жырту жұмыстарын машиналандыру болмақ.

Екінші бесжылдықта өзгеше көзге түсерлік түрде қойылып отырған мәселелердің және мұны бірінші бесжылдықтан айыратын мәселелердің бірі, сол мұнда. (Екінші бесжылдықта) Қазақстанның халық шаруашылығын электрлендіру мәселесі, бірінші рет орасаң кең түрде қойылып отыр.

Тек бұл ғана емес-ау тіпті Қазақстанның халық шаруашылығын өркендетудің ұлы жолы тегіс электрлендіру болып отыр. Барлық ірі айыптар электр күшіне негізделеді. Өндірістің негізгі жұмыстары, өз ішінде электрге негізделіп жүргізіледі. Өндірістің басқа қосымша тарауларында электр күші қатыстырылады. Онымен қатар, мал шаруашылығының негізгі жұмыстарының бәріне де электр күші ендіріледі. Жол қатынас жұмыстарында да электрлендіру жұмысы кең орын алады. Міне, осыдан-ақ екінші бесжылдықта халық шаруашылығына электр күшін ендіру мәселесінің қандай орын алатынын ашықтан-ашық көруге болады.

Мұның бәрі екінші бесжылдық аяғында социализмді құру туралы партия мен үкіметтің негізгі жолына толық сәйкес келеді. Үйткені электрлендіру жұмысын еркіндетпей тұрып, қала мен ауыл, деревняда күн санап өсіп келе жатқан социалдық қалыпқа заттық негіз жасауға мүмкін емес.

Екінші бес жылдықтыңең басты негізгі бағытының бірі теңсіздікті жою: 1) Қазақстанның шаруашылық өсімі мен мәдени өсімінің арасындағы, Қазақстанның мәдени өсімі мен жалпы Кеңес Одағының мәдени өсімі арасындағы теңсіздікті жою. 2) Қазақстанның алдыңғы қатардағы (жауапты) ауылдары мен артта қалған аудандары арасындағы теңсіздікті жою.

Бұл бағытқа біз ең алдымен қызметкер даярлау мәселесін кең түрде күшейтуіміз керек. Үйткені тек индустрия алыптарын салу Қазақстанның халық шаруашылығының машиналандыру мен электрлендіру жұмыстары ғана емес, онымен қатар мәдениетін, тұрмысын қайта құру мәселелері де ең алдымен қызметкер мәселесіне тіреледі. Бұл мәселелерді дұрыстап шешу үшін мектептерді делеттегнизацияға көшірумен қатар түрлі мамандық білім беретін артта. Жоғарғы дәрежелі мектептер санын өсіру, тағы түрлі қызметкерлер даярлайтын орындарды көбейту, оларды совхоз, кәсіпорындарымен тығыз байланыстыру керек болады.

Қызметкерлер мәселесі, халықтың жалпы мәдени сатысына да тірелетін мәселе. Сондықтан сауатсыздықты мүлдем жою. Әсіресе техника жөнінен сауатсыздықты жойып шығу жұмыстарымызбен қатар халықты мәдениеттендіру жұмыстарымызды ең жоғарғы сатыға көтеруіміз керек. Социалдық мәдениет үйлерін көбейте келе, радио, кино жұмыстарын өркендете келе, түрлі ұлттың мәні социалдық мәдениетті, ұлы қарқынды өркендеуіміз керек. Тек қазақ еңбекшілерінің мәдениет тұрмыс жағдайларын социалдық жол негізінен қайта құруымыз ғана, бай-құлақтар табын мүлдем жоюға бұл негізде ақсақалдық-рушылдық қалыптың қалдығында мүлдем жоюға, арналған екінші бесжылдықтың тез жүзеге асырылуын қамтамасыз ете алады.

Индустриаландыру жұмысымыз, өнім көлемі жөнінде де, ұлы табыстарымыз бар. Бұл жағдай сапа мәселесін қолға алуға мүмкіндік беріп қана қоймайды, қайта сапа мәселесіне бұрынғыдан артықша, бұрынғыдан да тереңірек күшейтуге, бұл секілді жауапты майдандарда, «шаруашылық техника жөнінен алдыңғы қатардағы капитал мемлекеттеріне қуып жетіп, басып озуға бізді міндеттейді. Екінші бесжылдық халық шаруашылығының қай тарауында да сапа көрсеткіштерін өркендету жөнінде адам баласы көрмеген ұлы қарқын бес жылдық болады.

Егер бірінші бесжылдық сан көрсеткіштері жөнінен дүниелік ұлы қарқынға иеболған болса, екінші бесжылдық сапа жөнінен адам баласы көрмеген ұлы қарқынға ие қылмақ. Екінші бесжылдық зіл салатын негізгі мәселелері де осы өнім бағасын үздіксіз төмендету, еңбек өнімін бірден бірге арттыру, егіс шығымын көтеру мәселелері. Сапа көрсеткіштері мәселесі соңғы кезге дейін халық шаруашылығындағы бір нашар жарамсыз жағы болып келді. Егер қайта құрылыс дәуірі (бірінші бесжылдық) өнім сапасының төмендігіне үйтіп-бүйтіп шыдаған болса, екінші бесжылдықта бұған ешбір шыдауға болмайды. Өнім сапасының төмендегі социализммен алмайды. Сондықтан сапа мәселесі екінші бесжылдықтың басты мәселелерінің бірі ғана болып қоймай сапа мәселесі екінші бесжылдықтың ұлы жолы болып табылады.

Қорыта келе, біз екінші бесжылдық Қазақстанның халық шаруашылығын электрлендіру индустриаландыру негізінде, Қазақстанды индустриалы шаруашылық мемлекетіне аударып жіберетінін айта аламыз. Міне, осымен Қазақстанның шаруашылық өсімімен Кеңес Одағының шаруашылық өсімі арасында қайшылық жойылмақ. Қазақстан жалпы Кеңестер Одағындағы шаруашылық өсімі арасында қайшылық жойылмақ. Қазақстан жалпы Кеңестер Одағындағы ірі индустриалды аудандардың бірі болмақ. Заттық қорын техника жөнінен қайта құру негізінде, түрлі ұлттық мәні социалдық мәдениеттің өркендеуі қамтамасыз етілмек. Сүйте келе Қазақстан мәдениет жөнінен артта қалған халықтығын түбірімен жоймақ. Ауылшаруашылығы техника жөнінен негізінен қайта құра келе, қай тарауында да жалғыз ғана үздіксіз социалдық түрге салынған, халық шаруашылығы құрылмақ. Бұл бай-құлақтар табы мүлдем жою, онымен қатар ақсақалшыл рушылдық дәуірінің қалдығын мүлдем жоюмен байланысты.

Мұның бәрі келіп «әркімге еңбегіне қарай» деген негізді толық жүзеге асыру негізінде жалпы еңбекшілердің керек-жарағын өтеуді ең жоғарғы сатыға көтеруге мүмкіндік береді.

Сонымен екінші бесжылдық бұрын патшалы-помещикті Ресейдің отар болған Қазақстан елін социалдық шаруашылық жөнінен қайта құра келе, алдыңғы қатардағы социалдық мемлекетке аудару бесжылдығы болып табылады.

«Ұлт республикаларының жоғарғы ұлтшыл топтарына пайдалануды ойлаған Чемберлен мен Балдиндар жер жүзіндегі өздерінің үстем болып тұрған жерлерінен бізге ұқсас, тым болмаса біз түкпірді көрсеткіші! Жиангерлерге сатылып кеңес үкіметін өзектеген Шоқаев[100] пен Валидов сияқтылар бұл фактілерді жойып, қарасыңшы, бұл секілді езілген елді құлдықтан жылқұтқару жолымен түгел жүрмей-ақ тым болмаса, жүздің біріндей дәрежеде жүріп, бара жатқан бір ғана байлар мемлекетін көрсетсінші» (Голощекин).

Екінші бесжылдықтың құлашы орасан зор, сондықтан ол кейбіреулерді қорқыта да алады. Сүйтсе де екінші бесжылдық «жұрттың жанын жайландырады» деп ойласақ, үлкен қателіктен болар едік. Үйткені бұл кейбір апартуншыларға ұнамас та. Сондықтан екінші бесжылдықтың маңызын бағалай алмайтындармен де, мұның маңызын асыра бағалап «әркімге тілеуінше» деген ұранды жүргізе жүзеге асыру керек деп шығатындар мен аянбай күресу керек.

Социализм үшін күресте өлкелік партия комитеті бастаған Қазақстан партия ұйымы, миллион деген жұмысшы, колхозшыға сүйене отырып, екінші бесжылдықты жасай да, оны жүзеге асыра да алады.

Қазақстан большевигі. – 1931. – №10-11-12. – 21-26-б. Араб графикасы.

[100] Мұстафа Шоқаев (1890-1941) – мемлекет және қоғам қайраткері. Сырдария губерниясы, Ақмешіт уезінде дүниеге келген. Ресей Мемлекеттік Думасының мұсылман фракциясында хатшы қызметін атқарып, қазақ мәселесіне қатысты мәліметтер ұсынып отырған. 1917 жылы төңкеріс тұсында мықты Түркістан мемлекетін құру идеясын ұстанады. Ташкентте «Бірлік туы» газетін ашып, елде болған оқиғалармен таныстырып, қазақтың өзекті мәселелерін көтеріп отарған. «Түркістан автономиясын» құруға ат салысып, «Халық кеңесіне» мүшелікке, ал 1918 жылы қаңтарда үкімет басшысы болып сайланады. Түркістан ұлттық идеясы жолында өмірінің соңына дейін күреседі. Кеңес өкіметінің қысымынан шетелге кетіп, елге оралмады. Грузияда «Вольный Горец», «Борьба», «На рубеже», Стамбулда «Жаңа Түркістан» кейіннен «Жас Түркістан» газет-журналдары арқылы күллі өмірін азаттық үшін күреске жұмсады. Ал, 1920 жылы Варшавада Сталиндік режимге қарсы Кеңес одағының құдалауына түскен ұлт зиялылары «Прометей» ұйымын құрады. Түркиядан Германияға өтіп, одан әрі Францияға барып орнығып, «Жаңа Түркістан» кейіннен «Жас Түркістан» журналдарын шығарады. 1941 жылы белгісіз жағдайда Берлин түрмесінде қайтыс болады.

№101
Қ. Сарымолдаұлы, Ф. Голощекиннің баяндамалары негізінде шығарылған 1932 жылғы көктем егісін ұйымдастыру және колхоздардың ұйымдасу-шаруашылық жақтарын нығайту туралы Қазақ өлкелік партия комитетінің III-пленумнің қаулысы[180]

1

1. Бесжылдықтың төртінші соңғы жылындағы халық шаруашылығы жоспарын толық орындауда, колхоздардың ұйымдасу-шаруашылық жақтарын нығайтуда, социалды өнерлі кәсіптің азық-түлік, шикі зат тірегін нығайтып өркендетуде, Кеңестер одағын мақта жағынан шетке жалындырмау жолындағы күресте Қазақстанның орнын үлкейтіп қызметін күшейтуде және құнды егіс мәселесін шешуге – 1932 жылғы көктем егісінің жоспары ойдағыдай орындалуында орасан үлкен мән бар.

Кеңестер Одағында социалды экономиканың іргесі қаланып болды. Совхоздың ауыл шаруашылығы өндіріс өсті. Колхозшы қара шаруа егін кәсібінің кіндігіне, Кеңес өкіметінің ауыл-поселкедегі мықты сүйенішіне айналды. Мемлекетіміздің индустрияландыруындағы ішінара кеңес зауыттарында трактор істеп шығарудағы, ауыл шаруашылығы машиналарын істеп шығарудағы орасан үлкен табыстар арқасында ауыл шаруашылығының тез машиналану мүмкіншілігі туып отыр. Осылардың барлығының арқасында социалды егін кәсібінің тағы да, әсіресе, сапаны арттыру жағынан ілгері басып, анағұрлым өркендеуіне ерекше қолайлы жағдай туып отыр.

2. 1932 жылғы егіс науқанына кірісерде Қазақстандағы партия, кеңес ұйымдарының, жұмысшы, колхозшылардың қолында күшті МТС (73), МПС (170) бар. 58 654 ат күшіндей трактор бар. 361 мың гектар егісті 37 астық совхозы бар. Қазақстандағы кедей-орта шаруаның 65%-і колхоз болып отыр.

1932 жылы ауыл шаруашылығын жұмсалатын қаражат 338 миллион сом болмақшы.

Осынша күш, қаражатты дұрыстап, мейлінше өнімді болатын ғып пайдалану үшін колхоздардың ұйымдасу-шаруашылық жақтарын нығайтпай болмайды. Совхоз, колхоздарда Сталин жолдастың тарихи алты шартын тегіс іске асырмай болмайды. Социалды жарыс, екпінділік секілді жұмыстағы жаңа әдістердің социалды түрлерін әлде болса күшейтпей болмайды. Сонда ғана егіске ойдағыдай әзірлене аламыз. Сонда ғана егісті ойдағыдай өткіземіз. Сонда ғана Қазақстан совхоз, колхоздарының жұмыс сапасын мықтап арттырамыз.

Барлық егістің шығымын арттырып, бұрынғыдан әлде қайда асыруда, барлық совхоз жұмысшыларының, барлық колхозшы, колхозшы әйел, коммунист, комсомолдардың маңызды-маңызды агрономдық білімдерді қолына қондыруда, социалды егін кәсібінде агрономдық ғылымының шарттарын

[180] Қазақ өлкелік партия комитетінің III пленумы 1926 ж. 25-30 қарашасында Қызылордада өтіп, онда шаруашылық құрылысты қалпына келтіру, деревняда, ауылда партия ұйымдарын құру және олардың жұмысы жандандыру, ауылды кеңестендіру, көшпелі халық арасында кооператив құрылысын енгізу және дамыту, шабындық және егістік жерлерді қайта бөлу және колхоздардың ұйымдасу-шаруашылық жақтарын нығайту туралы қаулы қабылданған.

шындап қолдануда, дұрыс нәубетті егіске көшуде 1932 жылғы көктем егісі үлкен өзгеріс жасайтын егіс болуға тиіс.

3. Қазақ ауылын социалды жолға салып, қайта құруда оның қазіргі өркендеу сатысындағы негізгі мәселелер жаппай қолхозданудуы күшейту, сол арқылы бай табын мүлдем жою. Колхоздар мен колхоз тауарлы фермаларының ұйымдасу-шаруашылық жақтарын нығайту. Рушылдық жұғындарын құрту, колхоз болған қазақ еңбекшілерінің тұрмыс, мәдениет жақтарын мейлінше көтеру. Осы негізгі мәселелер Қазақстандағы көшпелі, шала көшпелі елдерді отырықшыландыру қарқынын күшейтіп, шапшаңдатып, 1932-1933 жылдарда жаппай отырықшыландырып болуды тілейді.

Орталық партия комитеті мен Одақтық комиссарлар кеңесінің бұл күнге дейін кілең мал өсіруші болып келген аудандарда қосымша кәсіп ретінде ішерлік егін салу, овощ егу жағын күшейту керек деген директивін бұлжытпай жүзеге асыруда, отырықшыланушы аудандардағы партия кеңес колхоз ұйымдарының іргелі міндеті болып табылады.

Осыған сәйкес көктемгі егіске әзірленгенде егістің үстінде отырықшыланушы шаруаларды орындастыратын жерді дұрыстап іріктеп тауып қою керек. Бұл жөнде ірі өндіріс орнатудың қажеттігін ескеру керек болады. Қоныстандыру, тұқым қорын жасау, отырықшыланушы шаруалардан құралатын колхоздарға құрал-сайман жетістіріп, агрономдық жәрдем көрсету істеріне аудандық ұйымдар күн сайын көңіл қойып, ерекше қадағалап, бақылап отыруға тиіс.

4. Социалды мал шаруашылығын өркендетуде де биылғы көктем егісінің маңызы өзгеше ірі болып отыр. Мал совхоздары мен колхоз тауарлы фермаларын бұдан былай да өркендету ісі мал азығы жағын жаңғыртып толық нығайтуға нық байланысты болып отыр. Сондықтан малға азық болатын егін егуді күшейту - мал совхоздары мен колхоздарының ең іргелі міндеті.

Мал азығы егістерінің жоспарын сөзсіз толық орындау міндет, сонымен қатар шошқа, құс, үй қояны секілді тез өсетін мал шаруашылығының қамына арнап, жоспардан артық егіндер егу қажеттігін пленум әдейлеп ескертіп өтеді.

Социалды мал шаруашылығын өркендетуде МПС-тардың орны өзгеше екендігін пленум айрықша атап өтеді. Мал шаруашылығы аудандарында МПС-тардың социалды мал шаруашылығын ұйыстыруға шын басшы болуын қамту қажет, мал азығын мықтап қамтып оны жаңғыртуын, ішерлік егін салу жағын күшейтуін көздейтін болу шарт.

5. Қазақстан ауыл шаруашылығын өркендетуде жеке совхоз, колхоз және бүтін аудандары өндірістің әр түріне дұрыстап мамандандырудың да үлкен мәні бар. Қазақстан аудандарының көбі 1-2 жылда ауыл шаруашылығының түр-түріне толық маманданып бола алмайтынын ескеріп, пленум 1932-жылғы көктем егісінің жоспары мамандanған шаруашылық құрап негізгі ауыл шаруашылығы өндірісінің аудандарын іріктеп шығарудағы қажетті тұңғыш қадам деп біледі.

Жеке совхоз, колхоздардың шаруашылықтың негізгі бір түріне мамандану мәселелеріне аудан ұйымдары дұрыс көңіл қойып, дұрыс шешуінде үлкен мән барлығын пленум әдейілеп ескертеді. Олардың мамандану мәселесін шешкенде бір жағынан халық шаруашылығының тілегі ескерілуі керек, екіншіден ауданның шаруашылық, жаратылыс жөніндегі өзгешеліктері ескерілуі қажет. Колхоз егістерінің «сегіз қырлы», бәрін қамтырлық болуына қарсы күресе отырып, аудан

ұйымдары көктем егісін өткізерде мына мәселелерге толық көңіл қойылатын болсын:

а) **Егінші аудандарда** бидай егісіне көңіл қойылсын. Соны ең басты - іргелі егіс деп білсін. Бұған арам шөптерден арылған егіні бітік болатын ең маңдай жерлерді беретін болсын;

б) **Мақта және өзге түрлі құнды егіс аудандарында** осы егістерге айрықша көңіл қойылуы керек. Бұларды егетін жерлер суғаруға қолайлы суы бар, арам шөптен, ашылауыттан сау келсін, бұларды егетін дерді пісіру жағына, соның сапасына бұлардың шығымдылығын арттыруға айрықша зер салынсын, егіс нәубетін дұрыстап мамандануға бейімдеп өткізу жағы көзделсін;

в) **Мал шаруашылығы аудандарында** егін салатын жерлерді белгілеуге ерекше зер салынсын. Ол жерлердегі егіннің шығымы мейлінше жақсы келетін (пісірілген, арам шөптерден таза) жағы қамтылсын, егінді егу сапасында, тұқымды белгілі мөлшермен себуге, соның техникасына тағы-талайларына толық көңіл қойылсын.

2

1. Қазақстанда совхоз құрылысы мен колхоз қозғалысы орасан кулак жаюы арқасында ауыл-поселкеде социалды сектор жеке шаруалар секторын әбден дендеп басып кетті. Колхоз егісінің салмағы 1931 жылғы егісте 60% болды, 1932 жылғы егісте 84%-ке жетеді. Аудан ұйымдары колхоз қозғалысын жамандап, қиянаттап шығаратын бай-кулак және төңкеріске қарсы троцкийшылдық беттермен аяусыз күресуі керек, соңғылардың колхоз түріндегі өндіріске Лениннің берген бағасын мінеп, тергеп, тексеруге бет алған талаптарымен де аяусыз күресуі керек. Бұлармен қатар колхозды тым дәріптеп, апортьюныстыққа салынатындармен, колхозда тап күресінің тегі барлығын елемеушілікпен, колхозшылардың еркек, әйел арасындағы артта қалғандарының ұсақ байшылық салтын, дағдысын жеңу, жою жолында күресудің маңызын бүркеп көмескілеуге тырысатындықпен күресіп бұларға большевиктік соққы бере білу керек.

«... Колхоз мүшелері социалист болып кетті деп ойлау қате болар еді. Жоқ, колхозшы қара шаруаны қайта тәрбиелеп, оның дарашылдық салтын әбден жою үшін, оны социалды қоғамның нағыз еңбекші қызметшісі етіп шығару үшін әлі талай-талай іс істеу керек болады.» (Сталин)

Колхоз егісіне әзірленгенде, егісті өткізгенде барлық істі колхоздардың ұйымдасу шаруашылық жақтарын нығайту мақсатымен істеу керек, еңбекке көп ортасындағы өндіріс құралдарына нағыз социалды көз қарасы күшейту, істің сапасын арттыру мақсатымен істеу керек.

2. Егіске әзірленген уақытта колхоздың ұйымдасу шаруашылық жақтарын нығайту міндеті мынадай-мынадай негізгі істермен орындалуы керек:

а) Дереу барлық колхоздарда 1931-нші шаруашылық жылының корытындысы түйілсін, әр колхозшының сіңірген еңбек күндері есептеліп болсын, ақшадай, заттай берілген аванстардың барлығы да есептелсін. Сөйтіп, барлық колхоздарда табыс біржола бөлініп болсын, бұл жұмыстардың бәрі де февральдың 1-нен қалмай аяқталып болсын.

Табыс әрбір колхозшы еркек, әйелдің сіңірген еңбек күндерінің шын есебіне ғана қарай, жұмыстың сапасы ескеріле отырып бөлінетін болсын. Табысты жанға, үйге қарай бөлмеу керектігін барлық партия, колхоз ұйымдарына пленум

өте қатты ескертіп, сақтандырады. Колхозға бай-кулак көксеген теңгерушілікті енгізуге тырысқан талаптардың тамырына балта шауып құртуды тапсырады.

б) Февральдың 1-нен қалмай барлық колхоздарда 1932-жылдың өндіріс-қаражат жоспары жасалып болсын. Жоспар ішінде істің сапа жағын көрсететін белгілерге айрықша зер салынсын.

Өндіріс жоспарына қарай колхозшылар бригада-бригадаға бөлінуі керек. Бригадалар өндіріс ыңғайына қарай ғана құрылуға тиіс. Бригада құрғанда жақындыққа тарту, «үй басынан» құрау және басқа сондай теріс әдістерге қарсы аяусыз күрес ашылуы керек. Сонымен қатар, бригада ішіндегі адамдардың, әсіресе, бригадалардың тұрақтамай жиы ауыса беретіндігін тоқтату керек. Пленум атап ескертеді: мұнсыз иесіздікті құрту, көп ортасындағы өндіріс құралдарына жауапсыз, нем кетті қарайтындықты жою, социалды жарысты дұрыс жүргізу мүмкін емес. Пленум айрықша атап әдейліп ескертеді: қазақ колхоздарындағы бригада құрауға ерекше көңіл қойылуы керек. Оларда, әлде болса, рушылдық күшті ықпал жасауда келеді. Байлардың ықпалы да білініп жүреді. Ұқыпсыздық бар. Өндіріс құралдарын күтпей, қираған қиғаран жерде тастап, нем кетті қарайтындық бар. Шаруашылық ауылдар бытырап-бытырап, шашырап жатыр. Осылардың бәрі де колхоз еңбегін дұрыс ұйымдастыруға кедергі.

Ауыл шаруашылығы жұмысының басынан аяғына дейін әрбір учаскіге белгілі бригадаларды, өндіріс құралдарын басыбайлы белгілеп, тиянақты түрде тапсырып қою керек. Колхозшылардың өз қаулылары бойынша, әр бригаданың қолына берілген көп ортасындағы өндіріс құралына бригада мүшелері құндай жауап берерлік міндеткер болуы керек.

в) Партия, комсомол ұялары да, колхоз белсенділері де еңбектің есебін сан жағынан да, сапа жағынан да кемшіліксіз жүргізуге ерекше зер салуы керек. Жұмыс нормаларын белгілегенде маңдай өндірісшілермен екпінді бригадалардың 1931 жылы жеткізген шамасына қарап, колхоз өндірісінің машиналануы өсуіне орайлап белгілеу керек. Колхозшылардың еңбегі түгелімен сдельныйға көшірілуі керек. Онда жұмыстың санына да, сапасына да қаралатын болу керек. Жоспарлы міндеттерді айтулы срогында орындағанда сапа жағын аса оңдап істегені үшін жеке өндірісшілерге, екпінділерге, екпінді бригадаларға әрбір күрделі жұмыс аяқталып болғаннан кейін сый ретінде қосымша еңбек күнін жазу дұрыс деп біледі пленум. Оның бір жағында колхоздың басшы қызметшілеріне, есеп қызметшілеріне, жеке тарауларын басқарушыларына, бригадирлері мен аграномдық қызметшілеріне үдемелі-еселі еңбек күндерін жазу әдісін қолданған қолайлы. Қолданғанда жұмыстың санына (нәтижесіне), сапасына қарай үдететін-еселейтін болу керек. Және де ауыл шаруашылығы жұмыстарының ерекше түйінді, қызулы кезінде (мақтаның суғаруы, шабығы, терімі, астықтың орылып, бастырылуы) еңбекті қалыптағыдан көтеріңкі бағалау жағын білгелеу керек. Осы туралы толық нұсқау жасап, аудандарға жіберу міндетін пленум Жер комиссариаты мен Өлкелік колхоз, совхозға тапсырады.

г) Колхоздың ұйымдасу-шаруашылық жағынан нығайтуының ең іргелі шартының бірі – колхозшы еркек, әйел көпшілігінің өз ынтасын, іскерлігін күшейту, жалаң жарлық, кілең әкімшілік көрсететін кеуделеу әдістерін мүлдем құртып, колхоздың ішкі бұқарашылдығын (демократия) бұзбау болып табылады.

Өлкелік комитет бюросының «Колхоздардағы есеп беру және сайлап қою туралы» 1931-жылғы декабрьдің 9-да шығарған қаулысын пленум қостайды. Сонымен қатар, мынадай жайды ескертеді: егіс науқанын дұрыстап өткізудегі басты жарттың бірі – январь айы ішінде барлық колхоздарда колхоз басқармалары мен шаруашылық тарауларын басқарушылардың қалың колхозшылар көпшілігіне есеп беруі болып табылады.

д) Қазақстан МТС-тары 1932-жылғы көктем егісінде 1 400 мың гектар егін, яғни барлық егістің 30%-ін егіп шығуға тиіс. МТС-тар қарауында 1 500 колхоз бар. Мақталы аудандарда МТС-тар барлық колхозды өзіне қарата ұйыстырып, барлық мақта егісінің 94%-ін егеді. Осымен қабат, колхоздың ұйымдасу-шаруашылық жақтарын нығайтуда, көктемгі егіс науқанынан әзірленіп соны өткізуде. МТС-тар әрі басшы, әрі ұйымдастырушы болуға тиіс екенін пленум әдейлеп ескертеді. МТС-тар колхоз өндірісін ұйыстырып, жолға қоюға тура араласып, іс жүзінде қатысып отыру керек. Колхозшы еркек, әйелдерінің ішіндегі артта қалғандарының өзіне ғана тартатын ұсақ меншікшілдік бетін қайырып жеңуге де МТС-тар іс жүзінде кірісуі қатысуы қажет. Колхоз өндірісіне аграномдық техниканы қолдандырып, колхоздардың Кеңес мемлекеті алдындағы борыштарын міндеттерін орындауларына нағыз социалды көз қарас болуын да МТС-тар толық қамтып отыруы керек. Пленум осыған аудан партия ұйымдарының және МТС директорларының назарын аударып, көңілдерін бөледі.

Қазақ аудандарының көбіндегі, әсіресе, мал өсірушілеріндегі колхоздардың ұйымдасу шаруашылық жақтары нашар. Оның себебі – ол колхоздарда байлар тегі көп, рушылдық қатынас бар. Колхоздар ұсақ-ұсақ шаруашылық ауыл болып бытырап отыруда. Осылары колхоздың ұйымдасу-шаруашылық жағы нығаюына, социалды мал шаруашылығы өркендеуіне көлденең келетін кедергі. Осы жайларды ескеріп пленум сол аудандардағы партия ұйымдарына, кеңес колхоз орындарына әдейлеп тапсырады: колхоздардың ұйымдасу шаруашылық жақтарын нығайту мәселелеріне айрықша көңіл қойылсын, аудандардың экономика, саясат, мәдениет тіршілігі осы мәселелердің шешілуіне байланысты екендігі естен шығарылмасын. Аудан ұйымдары дереу іске кірісіп, Өлкелік комитет бюросының 1931 жылғы декабрьдің 5-гі қаулысы бойынша, колхоздардағы мал шаруашылығын оңдап, әбден тәптіштеп тексеруге кіріссін. Әсіресе, тауарлы фермаларға зер салсын. Партияның тиісті қаулы-қарарларына сүйіне отырып, малды іс жүзінде ортақтастыратын болсын. Малдың азығын, жылы панасын толық қамтысын. Мықты-мықты шаралар қолданып, малдың өлімін айта қалғандай азайтсын. Айрықша қатал шараларын істеп, колхоз тауарлы фермаларының малдарын союды мүлдем тыйсын. Малдың неғұрлым төлді болудың, ол төлдің аман сақталуын іс жүзінде әбден қамтысын.

Егіншілік жағына келгенде аудан ұйымдары егіске оңдап әзірленуге міндетті. Оның бер жағында биылғы көктемнен бастап ұсақ-ұсақ шаруашылық ауылдардың егістерін біріктіріп, ірірек тұтас егістікке айналдыратын болсын, сөйтіп ірі социалды шаруашылық құруға шамасы әбден келерліктей ірі поселкелер салып отырықшылануға негіз (база) құрасын. Колхоздарда аграномдық техниканы толық қолдандыруға, егістің сапасын арттыруға ерекше зер салатын болсын. Колхозға рушылдық қатынастың жұғындырып кіргізбек болғандармен аяусыз күресетін болсын. Партия комсомол ұйымдары артта

қалған көшпелі шаруашылықтың межеу дағдысын тұрмыс салттарын жою жолында тәрбие жұмыстарын мейлінше күшейтсін.

3. 1931 жылғы астық дайындау науқанының тәжірибесі ашық көрсетіп отыр. Колхоздарға кіріп кеткен бай-кулактар әлі аласталып жеткен жоқ. Пленум ескертіп өтеді: совхоз, колхоз құрылысының барлық мәселелеріне тап жолын мықты жүргізбейінше колхозшы еркек, әйелдер арасындағы бай-кулак ықпалымен аяусыз, қатты күреспейтінше, кейбір комунист, комсомолдардың апортьюнистік беттеріне қарсы қатты күреспейінше егіс науқанымен байланысты міндеттерді ойдағыдай орындау мүмкін емес. Колхоздың, совхоздың, ауданның тілегін Кеңес мемлекетінің тілегіне қарсы қоюдың қандай болса да буржуазияшылдық сарынға қарай беттегендіктің белгісі болмақ. Бұларға нағыз большевиктік аяусыз соққы беріп, қайтып беттетпейтіндей ету керек.

«Колхозданудың қарқыны ерекше күшейіп отыр. Мұның өзі миллиондаған жаңа колхозшылардың көп жөнде ұсақ меншілдік әдеттерінен, көз қарастарынан арылып жетпегендігін де көрсетеді. Мұны ұмытуға болмайды. Сондықтан, колхозшылар көпшілігі ішінде социалдық тәрбие жұмысын алдымен колхоздардың проллетариат мемлекеті алдындағы міндеттерін орындаударын қамту, әсіресе, тауарлы өнім тапсырудағы міндеттерін орындатуды қамту керек. Бұл ауыл-поселкідегі большевиктердің ең іргелі міндеті» (Молотов)

4. Көктемгі егістің ойдағыдай өтуінде совхоздардың орны өзгеше, үлкен. Совхоздар социалды жолдағы орындар, өндіріс құралдары күшті орындар. Сондықтан бұлар көктемгі егісте ауыл шаруашылығы өнімі жағынан айта қалғандай үлгі, көсемдік көрсете алады, көрсетуге тиісті де. Совхоздар Сталин жолдастың алты шартын түгел орындап нығаюы тиіс. Иесіздікті, теңгермешілікті жоюы керек, шаруашылық есеп әдістерін әлде болса толығырақ қолдана түсу керек. Совхоздардың кейбір қызметшілерінде астық дайындау тұсында көрінген буржуазияшылдық сарынға салынып, жолдан тайғандықты мүлдем жою керек.

Орталық партия комитеті мен Одақтық жер комиссариатының қаулылары бойынша совхоздарды қайта құру ісі толық орындалуы керек (көктемгі егіс науқаны басталғанға дейін). Сөйтіп участкілерді, совхоз өндірісіндегі негізгі шаруашылық орынға айналдыру керек, деп біледі пленум.

Құнды егістер совхоздарына (Нобалов трест, Лектек сырья, Каушыканос және басқаларға) басшылықты күшейтіп, көмекті көбірек беріп отыру керектігін партия ұйымдарына пленум ерекше ескертеді.

Егіс науқанына әзірленгенде, соның өзін өткізгенде совхоздар мына жұмыстарға барлық көңілін қойсын:

а) **Астық тресі совхоздарында** – жоспар толық орындалып шықсын, егіннің шығымдылығы арттырылсын, бидайдың өзімізге түсетін бағасы арзандатылсын.

б) **Мал совхоздарында** - өндірістеріне керекті күшті, құнарлы жем жағы, маңызды мал азығы толық қамтылатын болсын, совхоздардың өз керектерін толық орындайтын мөлшерде астық егісі де толық орындатып шықсын.

в) **Мақта және тоқымалық өсімдіктер совхоздарында** – басты-басты егістік түрлерін егуде істің сапасы айта қалғандай жоғары болуы қамтылсын, өнімнің өзімізге түсетін бағасы арзандатылсын, тракторлар толық және әбден дұрыс пайдаланылсын, мамандалған кеңес шаруашылықтары іс жүзінде құрылсын.

3

1. Пленум Қазақстандағы 1932-жылғы көктемгі егіс жоспарын 5 500 000 гектар қылып бекітеді. Оның ішінен колхоздардікі 4 731 000 гектар, 84%. Мұны егістің түр-түріне бөлгенде мынадай болу керек.

	Барлығы	**Оның ішінде колхоздардікі**
Бидай	2 928 000 гектар	2 425 000 гектар
Малға азықтық егістері	1 484 000 гектар	1 132 000 гектар
Күріш	28 400 гектар	23 100 гектар
Егіс шөптері	236 000 гектар	200 000 гектар
Сүрленетін егістер тамыры, азық егістер	45 000 гектар	35 000 гектар
Майлы егістер	489 000 гектар	477 000 гектар
Құнды егістер (мақтадан басқа)	56 000 гектар	47 000 гектар
Мақта	145 000 гектар	126 000 гектар

Пленум мынадай жұмыстарды кесімді срогында сөзсіз іске асыру керек екенін барлық партия ұйымдарына, совхоз, колхоздарға ескертеді:

а) 1932-жылға өндіріс қаражат жоспарларын, көктемгі егіс жұмыстарының программдарын жасау жұмысы совхоз, колхоз сайын бірінші февральдан қалмай аяқталсын;

б) Әр колхоз, совхозда, МТС танцияларында өндіріс жұмыстары, жұмыстың сан жағы да, сапасы жағы да жеке бригадаларға дейін жеткізіліп белгіленсін;

в) Жеке шаруа, кедей, орташалардың егіс жоспарлары белгіленіп, әр үйдің қанша, қандай егіс салатыны көрсетіліп берілсін. Бұл жоспар алдымен жалпы жиылыстарға салынып қаралсын.

Бірсыпыра аудандарда 1931 жылдың егіс науқаны кезінде де, әсіресе, егін жинау, астық дайындау науқандары кезінде жеке шаруа, кедей, орташаларға қарасу жұмысының маңызы жете бағаланбады. Сондықтан пленум жеке шаруаларды мұндай жете бағаламаудан сақтандырып, аудандық ұйымдарға, кедей, орта шаруаларға қарасу, олар арасында жұмыс істеу ісіне толық көңіл бөліп, олардың шаруашылығына жәрдемдесуге, олардың колхозға кіруіне жағдай жасауға міндет етеді. Бүгінгі жеке кедей, орташа ертең колхозшы болады. Сондықтан Қазақстандағы барлық кедей орташалардың 35%-і болып отырған жеке шаруалардың мұқтажын жете бағаламау кешірімсіз қылық.

г) Кулак-байлардың әр үйіне егін салуға кесімді жоспар берілсін;

д) Кейбір колхоздардың, кейбір аудандардың тұқым қорын жинау ретіндегі сұраншақтығымен аянбай күресіп, тұқым қорын уақытында толық жинау, жақсылап сақтау ісі қамтамасыз етілсін;

е) Трактор, ауыл шаруашылық сайман жөндетілсін;

ж) Үкіметтің 1931 жыл 28 декабрьдегі қаулысы бойынша ат, көлік баптalсын;

з) Ауыл шаруашылық машина-сайман, жер сонылайтын дәрі әкелініп таратылсын;

и) Егіске шарт жасалсын.

Пленум аудандық партия комитеттеріне, аудандық кеңес комитеттеріне жоғарыда көрсетілген жұмыстардың орындалуына жекеше жауапты орындаушылар белгілеуге міндет етеді.

2. Көктемгі егіс науқаны бірыңғай ауыл шаруашылық жұмыстардың басы ғана. Бұл ауыл шаруашылық жұмыстарды егістен бастап мемлекетке тауарлы өнімді бергенге дейін өзара бір-бірімен қай жағынан болса да байланыстырылып жасалған жоспар бойынша жүргізу керек.

Социалдық егін шаруашылығын күшейту, нығайту күресі тек егіс жоспарын орындаумен ғана аяқталмайды. Өнерлі кәсіптің шикі зат қорын азық-түлік қорын молайту үшін, егіннің шығымдылығын арттыру үшін егіс жоспарын орындағаннан кейін мына жұмыстарды орындау керек:

а) Жерді жақсылап дұрыс жыртып, тырмалап, тұқымды дұрыс себу керек. Сол сияқты көк егін салу, егінді отақтау, құнды егінді шабықтау, суғару және басқа сондай жұмыстарды уақытымен дұрыс орындау керек;

б) Зиянды жәндіктерден келетін шығынды неғұрлым азайту керек;

в) Егін жинау жұмыстарын уақытымен дұрыс ұйыстыру, халық шаруашылығына неғұрлым шығымсыз өткізу керек.

3. Егіннің шығымдылығын арттыру, совхоз, колхоз өндірісінің сапасын арттыру жұмыстарын жүргізгенде Өлкелік партия комитетінің Халық комиссарлары кеңесінің, Қазақстан жер комиссариатының 1931 жылы 9 октябрьдегі үндеуін негізге алу керек. Әсіресе, мына жұмыстарды орындауға айрықша көңіл бөлу керек. Ол жұмыстар:

а) Қар ұстау жоспарын орындау;

б) Тұқымды дайындау (дерменмен тазалау, дәрілеу);

в) Егін салудың срогын, тәртібін, әдісін орындау;

г) Егін салатын жерді белгілі тәртібімен жұмыстау.

Үкімет дерективінде көрсетілген жұмыстар толық, дұрыс орындалмаған жерде, жоспардағы егістің сапасын арттыру ретіндегі жұмыстар орындалмаған жерде жеке совхоздар, колхоздар, аудандар егіс жоспарын орындаған болып танылмайды.

Егістің шығымдылығын арттыру, агротехника жұмыстарын жалпы орындау ісі, бұл жұмыстарға ауыл шаруашылық мамандар толық қатынаспаған жерде орындалмақ емес. Бұрынғы ауыл шаруашылық мамандарының көпшілігі шын көңілімен социалдық құрылысқа белсеніп қатынасу жолына түсті. Пленум барлық ұйымдарға ауыл шаруашылық мамандар үшін өз білімін толығынан ауыл шаруашылығын социалдық негізге қайта құру ісі жолына беріп, ауыл шаруашылығы өндірісінің жұмыстарына іс жүзінде тура басшылық ете алғандай жағдай туғызуға міндет етеді.

4. Егіннің, жұмыстың сапасын арттыру, колхоз құрылысында агротехника шараларын іске асыру, егіннің шығымдылығын арттыру күресіне колхозшылардың артта қалған надан жағы кейбір белсенділер де қарсылық көрсетеді. Пленум барлық партия, комсомол, кәсіпшілік ұйымдарына артта қалған, ұсақ қара шаруалық салттың қалдығынан туатын, ауыл шаруалышығын социалдық негізге құруға қарсы күресінде тап дұшпанына құрал болатын, мұндай кертартпалық бағытпен аянбай күресу керек екенін көрсетеді.

5. Құнды егістер ішінде айрықша маңыздысы – мақта егісі. Мақта егісінің 94%-тін егетін 13 МТ Станциясы құру, ауыл шаруашылық машиналар, 10,5 мың гектарға жеткендей жер сонылайтын дәрі әкелу, сол сияқты бұл аудандарды колхоздандыру ісін негізінде аяқтап, оның негізімен кулак-бай табын жою – мұның бәрі мақта егісін ойдағыдай өткізуге толық қолайлы жағдай туғызады. Мақталы аудандардағы партия, кеңес, шаруашылық ұйымдары колхоздардың ұйыстыру-шаруашылық жағын нығайтып, күш-қаражатты дұрыс бөліп, агрономдық шараларды толық іске асырып, биылдан бастап мақта дұрыс ауыспалы егіс тәртібіне көшіп, оның арқасында еңбектің өнімділігі арттыру, егін жұмыстарының сапасы артуын, мақтаның шығымдылығын артуын қамтамасыз етуге міндетті.

6. **Кәсіпшілік одақтары** 1932 жылдың егіс науқанына қатынасқанда жеке кәсіпшілік одақтары әр одақтың жұмысының өзгешелігін есепке ала отырып, егіс жұмысына түріне қарай жеке-жеке басшылық етуге тиіс.

Совхоздарда – кәсіпшілік одақтары Сталин жолдастың алты шартын толық іске асырып, еңбектің өнімділігі артуын қамтамасыз ету, өндірісте қалың бұқараны ұйымдастыра білу, еңбекті жақсы ұйыстыру, иесіздікті, теңгермені жою, жаңа қызметшілерді жетістіру, оларды дұрыс пайдалану, техника жетілу, двигатель машиналарды, ауыл шаруашылық саймандарды жақсылап пайдалану жағына айырықша көңіл бөліп, егіннің шығымдылығын арттыру күресіне басшылық етуге тиіс.

Колхоздарда – кәсіпшілік одақтары алдымен жұмыс мөлшерін, жұмыс кесімінің мөлшерін белгілеу, 1932 жылдың өндіріс жоспарларын жасау, есеп-қисап жұмысын жолға қою ретінде колхоздарға іс жүзінде жәрдем көрсету жағына толық көңіл бөліп, ауыл шаруашылық машина-саймандарды жөндейтін бригадалар жіберуге тиіс. Сол сияқты колхозшылар арасында жұртшылық-саяси жұмысты күшейту ісіне жәрдемдесуге тиіс.

7. Пленум көктемгі егісті өткізу колхоздардың ұйыстыру-шаруашылық жағын нығайту ретінде Ленин комсомолының міндеті зор екенін атап өтеді.

Пленум комсомол алдына колхоз жастарын егіс жоспарын орындау, агротехника жұмыстарын орындау күресіне ұйымдастыру міндетін қояды. Пленум комсомолға егіннің шығымдылығын арттыру ретіндегі негізгі міндеттердің бірі – қар ұстату аттанысын ұйыстыруға тапсырады.

Пленум комсомолдың колхоздың ұйыстыру-шаруашылық жағын нығайту ретіндегі міндеті айрықша зор екенін білдіреді.

Комсомол партия ұяларының басшылығымен өндірісте колхоз жастарын екпінді бригадаларға ұйымдастырып социалдық жарысты, екпінділікті ұйыстыру ісіне жетекші болуға тиіс. Комсомол белсенді комсомолдарды, белсенді колхозшы жастарды колхоздардағы басшы жұмысқа (өндірістің сала-саласының бастығы, фермалар бастығы, басқа сондай) жоғарылатып отыруға тиіс.

Колхоздардың ұйыстыру-шаруашылық жағын нығайту ретіндегі барлық жұмыста комсомол колхоз жастарын ұйымдастыра отырып, онымен қатар колхоздардағы колхозға қарсы, кеңес үкіметіне қарсы істердің бәрімен де аянбай күресіп, колхоздың күнбе-күнгі жұмысындағы апортьюншылдықты әшкерей отырып, колхоз бұқарасын егіннің шығымдылығын арттыру, тауарлы өнімін арттыру күресіне колхоздардың Кеңес мемлекеті алдындағы міндеттерін уақытымен толық орындау күресіне ұйымдастыруға тиіс.

8. Колхозшы әйелдер арасындағы жұмыс ойдағыдай жолға қойылмаған колхозшы әйелдердің өндіріс жұмысына шаруашылық басшылығына қатынастырылуы тым жеткіліксіз. Колхоздың шаруашылық жұмысын жолға қою ретінде, әсіресе, мал шаруашылығында әйелдердің мұқтажы, тілегі жеткілікті еленбейді. Сондықтан, пленум колхозшы әйелге көз қарасты негізінен өзгерту керек екенін айтып, колхоз орындарынан мынадай шаралар істеуді талап етеді:

а) Колхозшы әйелдер басшылық жұмысқа, әсіресе, мал шаруашылығы, құнды егістер шаруашылығы ретіндегі басшылық жұмысқа (мал шаруашылығының түрлі тарауларына бастық, тауарлы ферма бастығы, мал қараушылар бастығы, есепші, бригадир және басқа сондай) тайынбай жоғарылатылсын;

б) Мал фермаларында колхозшы әйелдер еңбегі көбірек пайдаланылсын;

в) Колхозшы әйелдердің сауатсыздығы жойылсын;

г) Колхозшы әйелдер ауыл шаруашылығының түрлі тарауларына мамандандыратын курстарға жіберілсін;

д) Колхозшылар өндіріс мәжілістерге толық қатынастырылсын;

е) Колхозшы әйелдердің тұрмысы оңдалсын (бала тәрбиелейтін түрлі орындар ашу және басқалары);

9. Көктемгі егіс науқанын өткізу ретінде ауыл-поселкелік кеңестердің басшылық міндетін едәуір арттыру керек екенін пленум айрықша көрсетеді.

Ауыл-поселке кеңестері егістің орындалуына, егіннің шығымдылығын, тауарлылығын арттыру күресіне өздерінің жауапты екенін ұғынып, колхоздар бай-кулактардан тез тазалау күресіне басшылық етуге колхоз белсенділерін, барлық колхозшыларды, колхозшы әйелдерді, жеке шаруа, кедей, орташаларды жоспарды орындау ісіне ұйымдастыруға міндетті.

Кейбір ауыл-поселке кеңестері өкілдерінің кеңестер жұмысын өздері істеп, иесіздік тудырумен аянбай күресу керек.

10. Қызметші мәселесі. Колхоздану қозғалысының күшею, совхоздарда участкелердің өз алдына жеке шаруашылық болып күшейтілу мақсатындағы қайта құрылыс жұмыстары, колхоз, совхоз өндірісінің кеңейтілу ауыл шаруашылығының техника, энергетика негізі күшейтіліп, қайта құралдану жеткілікті күшті басшы қызметшілер, колхоз, совхоз өндірісі шеберлерін трактористерді және басқаларын жетістіруді керек қылады. Совхоз, колхоз қызметшілері қазір, әсіресе, большевиктік үшінші егіске таянып тұрғанымызда сан жағынан да, сапасы жағынан да жеткіліксіз. Олардың дайындығы колхоздардың ұйыстыру-шаруашылық жағын нығайту міндеттерінен кейін қалып отыр, әсіресе, бұл жағы қазақ аудандарында кейін қалып отыр. Мұны ескертіп, пленум Жер комиссариатына, Өлкелік колхоз, совхозға, Совхоз институттарына, аудандық партия комитеттеріне тапсырады:

а) Колхоз, совхоз қызметшілері негізінде қарапайым колхозшылардың, жұмысшылардың өздерінен құралады. Сондықтан қарапайым колхозшыларды, жұмысшыларды, әсіресе, жұмыста белсенділік көрсеткендерін совхоз, колхоздың басшылық жұмысына жоғарылату ісі кең түрде күшейтілсін;

б) Колхоз қызметшілерін жетістіру ретінде январь-март ішінде, колхозшыларды колхоз шаруашылығының түрлі тарауына мамандандырып дайындайтын, қайта дайындап жетілдіретін курстар ашылсын. Курстар ашқанда

2 000 колхоз ағасы, 10 000 бригадир, 10 000 есеп алушы, 3 000 тауарлы ферма бастығы осы курстардан оқып шыққандай болсын.

11. Аудандық колхоз союздардың Өлкелік колхоз союздың аудандарға, колхоз шаруашылығына жеке-жеке даралап басшылық ету әлі жеткіліксіз. Сондықтан Өлкелік партия комитетінің бюросы Жер комиссариатына, Өлкелік колхоз союзға басшылық ету тәртібін тезінен социалдық ауыл шаруашылығының қазіргі сатыдағы міндеттеріне үлестіріп қайта құрып, егіске дайындалу, большевиктік үшінші егісті өткізу жұмысына даралап ашық басшылықты қамтамасыз етуге тапсырады.

4

«Біздің өндіріс жоспарының орындаларлық екеніне, орнылалатынына жаңа тұрмыс құрып жатқан миллион-миллион еңбекші кепіл. Біздің программың орындалатынына сіз бен біз біздің еңбекке ұмтылуымыз, біздің жұмысты жаңаша істеуге дайындығымыз, біздің жоспарды орындауға бел бұғандығымыз кепіл. Бізде бұл бел бұғандық бар ма? Бар. Олай болса өндіріс программын орындауға болады» (Сталин).

1932 жылдың егін науқанының ойдағыдай өтуіне алдымен Қазақстан партия ұйымының егіс жоспарын орындауға берік бел бұғаны кепіл. Егіс жоспарын орындауға керек шаруашылық заттық негіз: жақсы тұқым, трактор, көлік, ауыл шаруашылық машина-сайман, жер сонылайтын дәрі және басқалары бар. Осының бәрімен миллион-миллион колхозшы, совхоз жұмысшылары Ленин жолындағы коммунист партиясының, оның Орталық комитетінің басшылығымен егін жолындағы күрестің кезеңді кезіне кіріскелі отыр.

Бұл жөндегі міндетті, жауаптылықты тек әрбір коммунист, комсомол әрбір бригадир, участок бастығы ғана емес совхоздағы әрбір жұмысшының, әрбір колхозшы, колхозшы әйелдің жақсы айқын ұғуы керек.

Колхоздарда, участкілерде, совхоздарда егіс жоспарын тез жасап, егіс жоспарын колхозшылардың, совхоз жұмысшыларының қарауына салу керек. Колхозшылардың, совхоз жұмысшыларының ұсыныстарын жинау ісін ұйыстыру керек.

Егіс майданында жұртшылық жұмысының маңызы аса зор екенін ескеріп, егіске дайындалуы, егісті өткізу жұмыстары төңірегінде жұртшылық жұмысын күшейту керек. Егіс майданынан аудандық партия, кеңес колхоз ұйымдары, өлкелік, аудандық газеттер болып толық көңіл бөлу тиіс.

Егіс жоспарын орындауға жалпы колхозшылардың, колхозшы әйелдердің белсенділігін ұйыстырып, шаруашылық құрылысында оларға дұрыс басшылық ету – аудандық партия комитеттерінің, аудандық кеңес комитеттерінің, ауыл, поселке кеңестерінің, партия, комсомол ұяларының негізгі міндеті.

«Тек «жалпы» ат үсті басшылық етпей, әр жұмысқа бас-басына басшылық ету керек, әр мәселеге жалпы қарамай іс жүзінде жете қарау керек, қағаз жазумен ғана я жалпы сөз, жалпы ұранмен ғана өте шықпай әр істің техникасына жетіп, егжей-тегжейіне түсініп, «ұсақ» жұмыстарға түсіне білу керек, өйткені «ұсақ» істерден ұлы істер құрылады.» (Сталин)

Пленум Қазақстан партия ұйымының көктемдегі егіске дайындалуы, егісті өткізу ісіне большевиктік айқын басшылықты қамтамасыз етіп, апортьюнишылдық атаулымен, бір жағынан оңшыл апортьюнишылдық

бұрмалаумен, екінші жағынан «солшыл» содырлықпен аянбай күресе отырып егіс майданында ұлы табысқа жетуіне қатты сенеді.

Ауыл шаруашылығын социалдық негізге құру жұмысын онан сайын күшейтуде. Ұлы программа тек партия жұртшылық жұмысын іс жүзінде жалпы күшейгенде ғана орындалмақ.

Сондықтан, пленум Қазақстан партия ұйымына көктемгі егіс науқанының ойдағыдай өтуі аудандық партия комитеттерінің, парткомдардың, партия ұяларының барлық егіс жұмыстарына жеке-жеке айрылып большевикше басшылық етуіне, партия я комсомол ұйымындағы қызметшілерді колхоздарға, участкілерге, бригадаларға, бұындарға дұрыстап бөлуіне, Өлкелік партия комитетінің бұрынғы дерективтері бойынша өздерінің жұмысын егіс науқаны кезінде колхоз, совхоз өндірісінің өзгешеліктеріне үлестіріп қайта құруына байланысты екенін айрықша ескертеді.

Партияның сара жағынан тайған уклондармен аянбай күресе отырып, Маркс-Ленин оқуын күшейте отырып, партия ұйымдары коммунистің социалдық құрылыстың бұл майданында табыстарға жетуге жетекшілік ұйымдастырушылық атын жоғары көтеру шарасын істеуге тиіс. Партия қатарын онан сайын күшейткен де коммунисттердің идея-саяси білімін өсіру үшін екпінділерді партияға тарту, партия қатарын табансыздардан, азғандардан кәсіп орнында, колхозда өзіне міндет жұмысты ылғи орындамаушылардан, үнемі тазартып отыру жолымен күшейту керек.

Большевиктік үшінші егіске дайындалу егісті өткізу ретіндегі негізгі көңіл бөлетін жұмыстар мынау болу керек: партия жұртшылық жұмысын күшейтіп, бұл жұмыстың салмағын участкіге, бригадаға аудару керек. Аудандық партия комитеттері, парткомдар партия жұртшылық жұмысын қайта құру ретінде совхоз, колхоз ұяларына және басқа ұйымдарға іс жүзінде толық басшылық етіп, егіс науқанынан дайындалу, егіс науқанынан өткізу кезінде олардың жұмысына жеке-жеке күнбе-күн басшылықты күшейтуге тиіс.

Колхоз, совхоз ұяларының жұмысына жеке-жеке іс жүзіндегі басшылықты күшейткенде: партия ұялары хатшыларының, бюроларының мәжілістерін шақырып, бұл мәжілістерде егіске дайындалу егістің барысы, олардың жұмысын қайта құрудың, партия қызметшілерін жеке участкілерге бөлудің әдісі түрі туралы мәселелерді қарау керек. Аудандық партия комитеттерінің бюро мәжілістерінде парткомдардың, ұялардың белгілі мәселеге арнаулы баяндамаларын тыңдау керек. Арта қалған ұяларға, олардың жұмысын қайта құру ісіне жәрдемдесу үшін нұсқаушы-насихатшы топтар жіберу керек. Бригадаларда партия топтарын құрып, партия ұйымдастырушыларын іріктеп алып белгілеу керек. Колхоздар аудандар ішінде партия-жұртшылық жұмысының тәжірибесін ортаға салып, бірінің тәжірибесін бірі пайдалану ісін жолға қою керек. Аудандардың өлкенің өкілдерінің ауылда, колхозда істейтін жұмыстарын әйуелі партия жиылыстары, совхоз-колхоз жиылыстарына асалып өткізіп төменгі партия ұйымдарын елемеушілікпен, олардың жұмысын билеп кетушілікпен, сол сияқты құрғақ әкімшілік жұмсаумен аянбай күресу керек.

Пленум Қазақстанның барлық партия ұйымдарына биылғы егіс науқанында партия-жұртшылық жұмысын күшейту, бұл жұмыстың салмағын тура участкіге, бригадаға көшіру ісін күшейтіп, большевиктік үшінші егіс жоспарының толық орындалуын, артығымен орындалуын қамтамасыз етуге тапсырады.

Қазақстанның партия ұйымдары колхоздардағы аудандық мекемелердегі жауапты. Басшылық қызметке қою үшін жаңа колхоз белсенділерін жетістіруге, оларды жасқанбай жоғарылатуға тура бағыт ұстауға тиіс. Колхозға кіріп кеткен кулак-байлармен, сол сияқты олардың агенттерімен, әсіресе, бояма белсенділерімен аянбай күресу керек. Бұл күресті партия ұйымдарының басшылығымен жүргізу керек.

Тұқым жинау жолындағы күресте егіске уақытымен дайындалу, егісті уақытымен өткізу күресінде, колхоздың ұйыстыру-шаруашылық жағын нығайту, Сталин жолдастың алты шартын іске асыру күресінде ауыл-поселкідегі әр ұяның тапшылық жағынан табандылықты сыналып тәрбиеленуге тиіс.

Бұл шараларды іске асырағанда, бесжылдықтың 4-нші соңғы жылындағы большевиктік үшінші егіс жоспарының орындалуы, артығымен орындалуы сонда ғана іс жүзінде қамтамасыз етілетінін пленум айрықша ескертеді.

Социалды Қазақстан. – 1932. – 26 январь. – №21 (2194). Латын графикасы.

№102
Ауыл шаруашылығын дамытудың жолдары мен бағытын көрсеткен «Егіске большевиктік басшылық керек» мақаласы

«... Шаруашылықтың бірлескен түрі бел алғаннан кейін ауыл шаруашылығының қамын ойлау, жеу жөніндегі міндетіміз бұрынғысынан азаймайды, қайта көбееді. Коммунистердің ауыл шаруашылығын көтерудегі басшылық қызметі азайтады, қайта артады. Істі бетімен жіберудің ауыл шаруашылығын өркендету жұмысына келтіретін зияны қазір бұрынғысынан әлде қайда қауіптірақ болмақ. Істі бетімен жіберушілік (самотек) қазір барлық жұмысымызды жоққа шығару мүмкін».

(Сталин И. Ауыл-деревнядағы жұмыс туралы.)

Совхоз бен колхоз өндірісі жеңгеннен кейін ауыл шаруашылығында жаңа жағдай туып отырса, сол жаңа жағдаймен қабат ауыл шаруашылығына **басшылық ету мәселесінің** негізінде терең қойылып отыр. Мұны Сталин жолдастың мына сөзінде әбден аңғартып отыр. Ауыл шаруашылығы өздігінен-ақ өркендейді деп оны бетімен жіберуге болмайды. Іске ұйымдасқан түрде күнбе-күн араласып отыру керек, колхоз шаруашылығын дұрыстап жоспарлау керек, оған күнбе-күн қадағалап тыңғылықты **басшылық ету** керек. Ауыл-деревнядағы барлық ұйымдарымыз алдымен жер мекемелері жұмыстарын қайта құрғанда осы іргелі міндеттерді көздеуі міндет. Көктемгі егіске өзгерлікке осы тұрғыдан қарауымыз дұрыс болады, егісті ұйымдастыру, өткізудегі міндеттерді де сонда ғана дұрыстап белгілеп бермекпіз.

Қазақстан колхоздарының биылғы көктем егісінің жоспары 4 430 мың гектар, жеке шаруалардікі 110 мың гектар. Басқаша айтқанда, егіннің көлемі былтырғы шамасында болады. Мұнымыз партияның негізгі нұсқауына да тура келіп отыр. Партиямыз дәл қазіргі уақытта егіннің көлемін ғана арттырмау керек, көбінесе егіннің шығымдылығын, ауыл шаруашылығы жұмыстарының сапасын арттыру керек деп отыр.

Бұл жоспардың саны былай тұрсын, сапасын да ойдағыдай етіп толық орындаудың бірқатар шарты бар. Жоспарды аудандарға, колхоздарға егілетін заттың түр-түріне қарай дұрыс бөліп, орындастыру – сол шарттардың негізгісінің бірі. Жоспарды аудан-ауданға, егілетін заттардың түр-түріне бөлу жағымыз биылғы жылы тәуірлеу болды (тіпті қатесіз емеспіз-ау). Ал, енді бірсыпыра аудандарда жоспарды колхоз-колхозға бөліп беру жағы ондай бола қойған жоқ. Әлде болса бірсыпыра аудандарымыз «көз мөлшермен» жоспарлаудан сау емес. Колхоздың қолындағы көлігіне, жұмыс істейтін адамына қарамай, соларын еске алмай, ілгеріп алған егіндіктеріне қарамай, «жоспарлаудың» жөні осы деп бет алды лағудан да аман емес. «Жоспарлаудың» бұл түрі оңдыра ма? Әрине, оңдырмайды. Оңдырмағанның белгісі ғой. Әрбір көлік басына 30-40 гектар егін келген жерлер бар. Кейде тіпті 200 гектарға барып қалғандары да жоқ емес. Мысал үшін алсақ, Оңтүстік облыстың тапсырып отырған жоспарларында осындай сорақылықтар толып жатыр. Ондай «жоспарларды» бас бұзарлық болғанда зиянкестікпен ауыл үй қонған бас бұзарлық демеске болмайды.

Партияның Өлкелік комитеті аудан, облыс ұйымдарына бір емес әлде неше айтқан: мұндай «жоспарлаудан» аулақ болу керек деген, мынау төзіп тұрарлық «жоспарлау» емес деген. Бірақ, не керек, Оңтүстік облыстың бұл тәжірибесінен сабақ ала білмеген аудандар әлі де көп. Мәселен, Мирзоян[181] жолдас Қазақстан Орталық атқару комитетінің сессиясында сөз сөйлегеннен кейін, Өлкелік комитетінің оңтүстігіндегі егіске әзірлік туралы қаулысы шыққаннан кейін де Талдықорған ауданы (Алматы облысы) оңтүстіктің қатесін істеп отыр. Колхоздарына берген егіс жоспарына қарасаңыз бірсыпыра жерде көлік басына 26-28 гектардан келген, сол ауданның өзге колхоздарында ат басына 2-3 гектардан келгені де бар. Жоспары жаңағыдай шағын болған колхоздардың жұмыс істерлік бос адамдары да, бос егіндіктері де бар екен (кей жерде берілген жоспары суармалы жердің өзін де толық қарамай алмаған).

Мұндай сұмдық сорақылықтың тамырына балта шабу керек. Ондай жоспарды жасаған адамдардың өздерін аяусыз жазаға тарту керек. Колхоздарға берілген жоспарды қарастырып, енді-енді бекітіп жатқан солтүстік аудандар оңтүстіктегілердің қатесін қайталамайтын болу керек.

Бірақ жоспарды дұрыстап берумен міндет түгел өтеліп қалмайды, бұл төрттің бірі ғана болады. Егіс ойдағыдай өтуі үшін, жоспар толық орындалуы үшін:

- тұқым қорларын толық құю керек, тұқымды тазалап, дәрілеп, әбден әзірлеп қою керек;
- тракторларды, соқа-саймандарды, тырмаларды, тұқым себетін сеялкаларды түгел бүтіндеп, сақадай сай ету керек;
- ат, өгіз, түйе секілді жұмыс малдарын жемдеп, егіске дейін әбден әзір етіп қою керек;
- колхоздың бригадаларын дұрыс ұйымдастырып, орын-орнына дұрыс қою керек;

[181] Мирзоян Левон Исаұлы (1897-1939) – мемлекет қайраткері. Таулы Карабахта (Әзірбайжан) дүниеге келген, армян. 1933 жылғы қаңтардан БК(б)П Қазақ Өлкелік партия кеңесінің, 1937 жылы маусым-желтоқсан аралығында Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің 1-ші хатшысы болды.

- негізгі астықты жаңа техникалық егісті аудандардың колхоздарында егінге шықпай тұрып ауыспалы егістің танаптарып кесіп беру керек.

Міне, осылар орнына келгенде егістің ойдағыдай етуін, егіс жоспарының толық орындалуын әбден қамтамасыз еткен болып шығамыз.

Енді осыларды бас-басына тексеріп, қарап көрелік.

Марттың 20-на дейін астық егіннің тұқымы 80% қамдалды. Бұған жетіп қалғанымыздың өзі де проллетариат мемлекетінің көрсетіп отырған қарыз тұқымының арқасы. Өкіметтің биылғы беріп отырған тұқым жәрдемі 6 миллион пұт болды. Мемлекеттің бұл жәрдем колхоздарымызды серпіліп, тұқымның кемін **өз жандарынан** толтыруына зор түрткі болуға тиіс. Мемлекет тұқым жәрдемін берді екен деп колхозшылардың ішіндегі артта қалған надандарының тілемсектігіне кең жол беріп қоюға болмайды. Осымен қатар, тұқым қорларын құю ісіне қырсығын тигізетін кулак, бай-зиянкестерге қарсы аяусыз күресу де міндет.

Егіске мезгілімен оңдап әзірленіп, жоспарды толық орындау үшін қалың көпшілік арасында үгіт-түсінік жұмыстарын жүргізгенімізде мемлекеттің беріп отырған тұқым жәрдемін орасан зор құрал ете білуіміз керек. Бірақ, осыны аудан қызметшілерінің бірсыпырасы әлі күнге дейін ұғынып жеткен жоқ. Олар елде болса баяғы артта қалғандардың тілемсек тігінен ұзап кете алмай жүр, кулак-байдың тұқым қорын құюға қарсы үгітіне шырмалып жүр. Солай демей, не дейміз, мемлекет айтарлықтай толық жәрдемін көрсетсе де марттың 20-на дейін Шығыс облысы астық тұқымының 68%-тін, Ақтөбе 89%-тін, Қарағанды облысы 68%-тін, Оңтүстік облысы 97%-тін, Алматы облысы 85%-тін ғана қамдап алып отыр.

Соқаға шығуға аз-ақ күн қалды, соның үшін тұқым қорын 100% құюға барлық күшті салу міндет. Колхоздағы тұқымның бәрі де сөзсіз пайдаға асырылуы керек. Мемлекеттің қарыз тұқымын алып, ендігі кемін өз жандарынан толтырып алуға мүмкіншілігі бола отырып, соны істеуден бас тартқан колхоздардан **мемлекеттің берген тұқым жәрдемін кері қайырып алу керек**. Кулак, байдың бетімен келіп, егісті орындауға, бүкіл халық шаруашылығы жоспарын орындауға енжарлық істеп, саботаж жасап отырған, жұмысшылар мен қара шаруаның жауларына күлкі қылатын колхоздарға проллетариат мемлекет жәрдем бермейді.

Тұқымды тазалап дәрілеу жұмыстары да өте нашар. Марттың 15-не дейін тұқым тазалау жоспарын Алматы облысы 12%, Оңтүстік облысы 7% ғана орындап отыр. Бұлардың алды егінге шығып, соңы жуықта шығатын болса да істерінің түрі осы. Тұқымды дәрілеулері мұнан да нашар. Алматы облысы да, Оңтүстік те тұқым дәрілеу жоспарын 7% ғана орындап отыр. Солтүстіктегі облыстар да бұлардан онша ұзап кете қойған жоқ. Бұл үлкен масқарашылық! Тұқымды тазалау, дәрілеу ісін мұнша баяулатарлық ешбір толық жағдай жоқ. Оның бер жағында істің сапалы болуы, **егіннің шығымды болуы** көбінесе осыған байланысты. Бұл олқылықты дереу жойып, істі оңдап жіберу керек, тұқым тазалайтын құрал-сайман да, дәрілейтін дәрі-дәрмек те жеткілікті. Жалғыз-ақ, шабан-шалағайлықты тастап, іске барынша ширақ кірісу қажет. Кері кеткен керен-ау еріншектерге, лодырларға қатты соққы беру керек. Соқаға шығып қойған колхоздар мен аудандарымыз бұл міндетті іс үстінде орындап үлгіру керек. Қалайда, тазаламай, дәрілемей тұқым сеппейтін болу қажет.

Егісті ұйымдастырудағы ендігі бір ірі маңызды іс – **тракторларды бүтіндеу, жұмыс көліктерін күйлендіру**.

Бірсыпыра аудандар мен колхоздарда көлік кемдеу, сондықтан бұл мәселе өте маңызды мәселе болып отыр. Сонда да, Астық трактор центрі марттың 15-не дейін трактор бүтіндеу жоспарын 59,3% ғана орындады. Мақта трактор центрі 83% орындады. Әсіресе, Қарағанды мен Ақтөбе облыстарының МТС-тары трактор бүтіндеу ісін өте-мөте шабандатып отыр (біреуі 58,8%, екіншісі 51,7% ғана орындаған). Тракторды бүтіндеу ісінің сапа жағы тіпті нашар. Мәселен: Ақтөбе облысында бүтінделген 340 трактор тексеріп келген уақытта 85 тракторды **қайта бүтіндеуге** тура келді. Машина көлікті баптау ісіне мұнша үстірт қарап, өтірік мәлімет беріп, көз бояушылыққа төзіп отыруға болмайды. Бұл жөнде кінәлі адамдардың жазасын мықтап тартқызу керек.

Егіс қарсаңында **жұмыс малын** күйлендіруге айырықша назар салу қажет еді. Іс жүзінде олай болмай отыр. Егінге таяу күндердің ішінде шығатын Алматы облысы жұмыс малының 14%-тін ғана жемге қойып отыр. Бірталай колхоздар партия мен өкіметтің директивін тек қағаз жүзінде ғана орындап отыр. Жұмыс малын тілмен ғана жемге қойған болып отыр. Шынында олай болмауы керек, жұмыс малдарын әбден құнттап, мейлінше жақсылап күтетін болу керек. Мекен, топандарды жылы суға салып, шешке жасап және басқа сондай баптарын келтіріп бере білу керек. Көлікті тынықтыра білу керек. Мұның бәрі қаншама «ұсақ» жұмыс болып көрінгенмен, егіннің ойдағыдай егіліп болуы осыларға байланысты.

Егістегі **жеңіл-желпі жұмыстарға** өгізшілер мен сиырларды, алдымен қысырларын да пайдалануға болады. Жеңіл жұмыстарға сиырды салу Швейцария секілді шет елде де бар нәрсе. Ол мал өсірген тәжірибесі мол ел. Олардың айтуынша, жеңіл-желпі жұмыстарға сиырды жегіп қоюдың өзі сол сиырдың күшін нығайтып, денесін шынықтыратын да болса керек. Жалғыз-ақ жеңіл-желпі жұмыстарға сиырды жегу де өте сақ болу керек. Тым ауыр жұмысқа салып, күшіне тигізіп жібермеу керек. Әр дәйім тынықтырып отыру керек. Бұл жөннен Жер комиссариатының беріп отырған нұсқаулары да бар, соларды бұлжытпай іске асыратын болу керек.

Егісті ойдағыдай өткізу үшін колхоздар бір-біріне көлік ауысып, социалдық өзара жәрдем ісін де күшейтісуі керек. Жәрдемдескенде өз жоспарларын айтулы мезгілінде толық орындаудан артылатын көлігі бар колхоздар көлігі кем колхоздармен **шарт жасасып, лайықты ақысын алып, көлігінің майын беру керек**. Бұл іс колхоздардың өз ықтияры бойынша жүргізілетін іс. Мұнда әкімшілік кеудеге салынып, қоқаңдаудың қандай түріне болса да жол берілмеуі керек. Мұны белгілі толық жоспармен істеу керек. Бұл туралы үгіт-түсінік жұмыстарын барынша күшейту міндет. Осы ретпен алған көліктерін алушы колхоздар өзінікіндей көріп, әбден күтіп, дұрыстап пайдалануы керек. Иесіздікке ұшыратпай, қадағалап ұстауы керек. Колхоздардың көлік ауысу жөніндегі социалдық өзара жәрдемі осылай еткенде ғана оңдап іске асады.

Енді салып болу срогының өте үлкен мәні бар. Бір күніңіз талай астыққа тұрады. Егінді мезгілді күнінен бір күн ерте егіп болсаңыз, гектарынан әлде неше килограмм артық аласыз, бір күн кеш қалсаңыз, талай килограмынан айырыласыз. Соның үшін де көлікті дер кезінде оңдап әзірлеп, дұрыстап пайдаланудың орасан зор мәні бар.

Биыл **аса ерте егілетін** егісіміз көбейтілгелі отыр. Мұның жоспарын толық орындау керек. Жер комиссариатының осы жөндегі аграномдық ережелерін түгел қолдану керек.

Тұқымды жақсылап әзірлеу, егіндікке зар тоқтату, жақсы сортты тұқым егу, егінді айтулы срогында егіп болу, аса ерте егу, жерді жақсылап жыртып, оңдап баптап – осының бәрі де егініміздің шығымдылығын арттыратын күрделі шаралар болып табылады.

Өкімет ұйғаруы бойынша негізгі астықты аудандарымыздың колхоздары биыл соқаға шықпай тұрып дұрыс жасалған **ауыспалы егістерін** қабылдап, соның жерін кесіп алуға тиіс. Ауыспалы егістің нәтижесі 2-4 жылсыз көрінбейді деп ойлау дұрыс емес. Рас, айтарлықтай күрделі нәтижесі қолдана бастағаннан кейін 2-3 жылдан соң көрінеді. Бірақ дұрыстап басқарып кеткенде биылдың өзінде де толық нәтиже шығаруға болады. Мәселен егетін заттың әр түрін дұрыс кезектестірсе оның шығымы артпай қоймайды: бидайды былтыр отақталатын егін еккен жерге салсаңыз, немесе былтыр айдалып тасталған жерге салсаңыз, сөз жоқ, ол бидай жақсы шығады. Бұл жай ғана мысал. Ал, енді аграномдар мен колхоз басқармалары қай жерге бұрын қандай егін кезектіре білу керек.

Егістің ойдағыдай болуын шешетін колхоздар мен совхоздар. Солай екен ғой деп жеке шаруалардағы егісті ұмытып кетсек, онымыз барып тұрған содырлы «солақайлық» болар еді. Соның үшін, партия, кеңес орындары жер мекемелері колхоздармен қатар жеке шаруалардың егіс жоспарын да толық орындауды қамтуы керек. Олардың арасындағы үгіт-түсінік жұмыстарын да күшейту керек.

Ақыр-аяғында егістің ойдағыдай өтуі **адамға байланысты**, колхозшылар мен жеке шаруаларға, солардың ынтымақ, берекесіне байланысты. Жұмысты адал атқаруына, еңбекке ынта қоюларына байланысты. Колхозшылардың өз колхоздарын да өздеріне жұмыс істеп, тез арада **ауқатты болуы** керектігін ұғынуларына да байланысты.

Осы адамдарды оңдап ұйымдастыру, іске ынтасын аударып, жұмысқа жұмылдыру керек. Бұл үшін үгіт-түсінік жұмыстарын күшейтіп, алдыңғы қатарлы белсенділерге сүйене отырып, социалдық жарыспен екпінділікті үдету қажет. Үгіт жұмысына партия мен өкіметтің соңғы қаулы-қарарларын, әсіресе, ауыл шаруашылығынан өнетін негізгі бұйымдарды дайындаудың бұрынғы әдісін тастап, жаңа әдісіне, салық секілді әдісіне көшетін болғандықты пайдалану, көбірек ұғындыру керек. Қалың колхозшыларға сүйене отырып тап жауына кулак, бай, зиянкестерге мықты соққы бере білу керек.

Осы айтылғандарды түгел істесек егіске нағыз большевиктік басшылық етіп оны ойдағыдай өткізетін боламыз.

Социалды Қазақстан. – 1933. – 29 январь. Латын графикасы.

№103
Екпінді колхозшылардың одақтық I съезінің қаулысын іске асыруға бағытталған «Барлық облыстық жер бөлімдеріне» мақаласы

Одақтық жер комиссары Яковлев жолдастың сөздерін, Одақтық орталық кеңес комитетінің және екпінді колхозшылардың Одақтық I-съезінің қаулыларын іске асыру ретінде мыналарды орындауға тапсырамыз:

1. Колхоздардың колхоз аралық жиналыстарын өткізіңдер. Бұл жиналыстар да жоғарғы қаулылардың іске асырылуын көздеп, көктемгі егіске жақсылап дайындалу ретінде колхоздардың өз бетімен міндет алуын ұйымдастырыңдар. Екпінді колхозшылардың Одақтық I съезінің атына тұрақты өндіріс бригадаларын құрыңдар.

2. Өлкелік, облыстық, аудандық баспасөз арқылы жеке колхоздардың көктемгі егіске әзірлігін күшейту ретінде екпінді колхозшылардың Одақтық I-съезінің үндеуіне жауап ұйымдастырыңдар.

3. Облыстық, аудандық газеттерде жоғарыдағы қаулыларды іске асыру бетін ұйымдастырыңдар.

4. Екпінді колхозшылардың Одақтық I-съезінің құрметіне колхоздардың көктемгі егіске әзірлігін тексеріңдер, тәжірибе ретінде егіске шығып көрсетіңдер.

5. Колхоздардың өзара тәжірибесін ауыстыру жағын ұйымдастырыңдар. Ол үшін жақсы, нығайған колхоздардың мүшелерінен арттағы колхоздарға бригадалар жіберілсін. Олар колхозды қалай нығайтудың жолдарын түзілдірсін.

6. Көктемгі егіске жақсы әзірлеген колхоздарға Одақтық I-съездің атынан көшпелі Қызыл ту сыйлаймыз. Туды алуға колхоздар арасында жарысты күшейтіңдер.

Социалды Қазақстан. – 1933. – 28 февраль. – №49 (2559). Латын графикасы.

№104
Статья «Третий большевистский сев» о направлении развития сельского хозяйства

Нынешняя посевная кампания имеет огромное значение. Во-первых, она является третьей большевистской посевной кампанией, и, во-вторых, она является посевной кампанией завершающего года первой большевистской пятилетки. Завершая пятилетку в четыре года, мы должны, наряду с количественным завершением пятилетки, также разрешить качественные задачи пятилетнего плана.

В свете достижений всего Советского Союза Казакстан, в результате осуществления плана третьего решающего года пятилетки, в особенности в результате осуществления плана третьего решающего года пятилетки, в особенности в результате осуществления плана пятилетки в четыре года, превращается в страну в страну аграрно-индустриальную.

Лицо сегодняшнего Казакстана выглядит совсем иначе, чем было несколько лет тому назад. Если несколько лет тому назад лицо Казакстана определялось

отсталым видом хозяйства, господством байства, феодализмом и полуфеодализмом, то сегодняшнее лицо Казакстана – социалистическое.

Основная отрасль народного хозяйства Казакстана – промышленность. Конечно, из этого не вытекает, что прежняя основная отрасль народного хозяйства Казакстана – животноводство, уступившая свое первенство индустрии, становится такой отраслью, которой не стоит заниматься, и на нее не стоит обращать внимания. Наоборот, интересы роста всех отраслей народного хозяйства интересы индустриализации Казакстана требуют лучшего, еще большего развития социалистического животноводства.

Этому основному (а основное – это уголь в Караганде, цветные металлы в Балхаше, Казполиметалле, Риддере, Карсакпае, железнодорожное строительство) должны быть подчинены все наши мероприятия, этим основным интересам народного хозяйства должны быть подчинены другие отрасли народного хозяйства.

Наши враги националисты говорят, что мы развиваем посевную площадь не в интересах самого Казакстана, а в интересах кого то, чтобы вывозить хлеб. Я считаю, что такое утверждение абсолютно ничего общего не имеет с линией нашей партии, ибо во-первых, Казакстан не является каким-то отдельным районом отделенным от всего Советского Союза, ибо интересы всего Советского Союза одновременно являются интересами трудящихся Казакстана.

В этом году план хлебозаготовок нами выполнен в количестве 48 млн. пудов, из которых 44 млн. пудов являются нашей потребностью.

Наше развитие тесно связано с общим развитием Советского Союза и наши мероприятия подчиняются всем основным мероприятиям, определяющим лицо всего Советского Союза, в том числе и Казакстана. Поэтому развитие сельского хозяйства, развитие посевных площадей – это мероприятия, которые вытекают на основных и общих задач, стоящих перед Советским Союзом.

Посевной план 1932 года

Ставя перед собой такие задачи, мы посевной план текущего года по яровому клину спланировали в 5½ млн. га. По культурам это распределяется таким образом: зерновых всех видов 4300 тыс. га в том числе пшеницы 2840 тыс. га и проса 862 тыс. га, масляничных всех видов 505 тыс. га (рост против прошлого года – 106 проц.), в том числе – подсолнуха 323 тыс. га (рост на 118 проц.), льна 54 тыс. га, софлора 44 тыс. га. Всех технических культур 200 тыс. га (рост против прошлого года на 21 проц.), в том числе – хлопка 145,3 тыс. га или 107,5 проц., кенафа 11,4 тыс. га, кендыря 5,5 тыс. га, табаку желтого 42 тыс. га. Трав и корнеплодов вместе 52 тыс. га, огородов бахчей 155 тыс. га, и т.д.

При некотором сокращении всех зерновых культур растут сильно технические культуры, масляничные, огородные и кормовые. Рост технических культур увеличивает сырьевые возможности нашей легкой индустрии, рост масляничных культур увеличивает технические и питательные жиры. Рост огородных культур мы развиваем в интересах обеспечения овощами наших рабочих центров и наших городов. Рост трав обеспечивает мощное создание кормовой базы социалистического животноводства.

Правильны ли эти наши установки? Мы считаем их абсолютно правильными, во-первых: зерновая проблема как во всем Союзе, так и в

Казакстане в основном проблема разрешенная. Еще правильно это потому, что в условиях Казакстана имеются большие возможности развития технических и масляничных культур. Там, где могут развиваться эти культуры, там занимать земли даже высокотоварной пшеницей было бы неправильно. Направление нашего посевного плана текущего года в основном отвечает этой установке. Разрешает ли этот план все наши установки? Конечно, он далеко не разрешает, но тем не менее тенденция в нашем посевном плане текущего года в основном правильна и отвечает нашим установкам.

Как распределяется наш посевной клин по секторам? Основная площадь посева занимается колхозами. Из 5½ млн. га 4 млн. га посева занимают колхозы. Совхозы занимают ½ млн. га, единоличный сектор занимает 267 тыс. га. Колхозы и совхозы у нас занимают 96 проц. с лишним всей посевной площади.

По зерновым культурам наш посевной план распределяется таким образом: колхозный сектор занимает 35600 тыс. га, совхозы – 450 тыс. га, единоличники – 212 тыс. га.

По масляничным культурам колхозы занимают 750 тыс. га, совхозы – 6 тыс. га, единоличники – 12 тыс. га. По техническим культурам совхозы занимают 24 тыс. га, колхозы- 79 тыс. га, а по хлопку совхозы занимают 15,5 тыс. га. По всем культурам колхозы занимают доминирующее положение, доля совхозов, сравнительно с прошлым годом, увеличилась.

Колхозы, обслуживаемые МТС, в этом году должны посеять 1700 тыс. га (в прошлом году – 949 тыс. га). Растут сильно посевы оседающих казакских хозяйств. В этом году посев их доходит до 1333 тыс. га.

Каковы особенности посевной кампании текущего года? В этом году мы в посевную кампанию входим со значительным ростом колхозов. Процент коллективизации у нас доходит до 70. Наши колхозы значительно окрепли организационно и хозяйственно. Очень многие колхозы не только справились с основной задачей – сдачей государству излишков своей товарной продукции, но и значительно увеличили свою доходность. Мы имеем такое положение, когда колхозники увеличили свою доходность значительно больше, чем это наблюдалось в прошлом году. Правда, это большое увеличение доходов колхозов имеется главным образом там, где колхозы работают правильно, где труд был организован правильно, где правильно была поставлена колхозная работа. Доход колхозников составляет там от 1,5 тыс. до 1,7 тыс. руб. на хозяйство. Это наблюдается, между прочим, не только в районах технических культур, но и в районах зерновых культур.

Колхозы стали значительно крепче. В эту посевную кампанию мы входим со значительной энерговооруженностью. Рост механизации идет быстрым темпом, в частности в этом году количество тракторов увеличилось на 20 проц. Если в прошлом году мы имели 44 МТС, то в этом году количество их доходит до 73. Особенно сильна механизация хозяйства хлопковых районов. Тракторной вспашкой в хлопковых районах будет охвачено 24 проц. посева. Вновь в этом году организуется 8 МТС. Помимо этого, в этом году вновь организуется 3 огородных МТС и 3 свекловичных МТС. Если сюда прибавить увеличение завоза сельхозмашин на 66 млн. руб. (против 18 млн. руб. прошлого года), то вместе с совхозным сектором это дает основания и возможность окончательно вытеснить

омач и др. примитивные сельскохозяйственные орудия производства с наших полей.

Основное – борьба за урожай

Основное в реализации плана – борьба за качество. Товарищ Молотов в своем выступлении на январском пленуме ЦК ставил вопрос таким образом, что центр тяжести нашей работы лежит не в области расширения площадей, а в борьбе за урожай, за поднятие урожая, за организацию уборки».

Как мы эти установки отражает в своем плане?

Во-первых, мы в этом году яровой клин спланировали меньше, чем мы имели в прошлом году, на 140 тыс. га, причем основное уменьшение идет по зерновым культурам. Такое уменьшение объясняется ни чем иным, как качественными задачами. Основная задача в этом году − засеять меньшую площадь, чем в прошлом году, но засеять с соблюдением всех агротехнических правил и этим самым дать стране больше продукции.

Для разрешения качественных задач рекомендуется ряд мероприятий, из которых часть полностью не будет проведена в текущую посевную кампанию, но они имеют значение в подготовке будущей посевной кампании, причем подготовку к будущей посевной кампании мы должны начать с конца этой посевной.

Основными мероприятиями, разрешающими проблему качества, являются принятые нами: *внедрение севооборота и травопольной системы*. Кроме того, в эту посевную кампанию мы считаем необходимым провести следующие мероприятия: в северных и восточных районах – пар, а в южных – чистые культуры, так как на юге положение более благополучно – юг семенами трав обеспечен лучше, чем север.

Кроме снегозадержания, площадь которого увеличена в этом году в три раза, большое значение имеет предпосевной полив. В районах, где работает Казтрактор, эти мероприятия проводятся им же, а в районах, где Казтрактор не работает, эти мероприятия проводит Водхоз.

Триерование и протравливание семян. Подготовка к посеву заключается не только в сборе семян, но подготовка будет закончена тогда, тогда эти семена собраны, прочищены и протравлены. Наши опытные станции показывают, что урожай от посева протравленными семенами повышается от 20 до 70 проц. и защищает зерно от головни и др. болезней.

Уплотнить сроки сева

Следующее мероприятие, которое обеспечивает хороший урожай – это проведение сена в срок. В прошлом году мы не укладывались в сроки сена. Это видно по материалам 24 районов.

Акбулакский район сеял 46 дней, и погибшая площадь составляет 31,5 проц., сеял тогда, когда земля выходит из посева. Мендыгаринский район сеял 41 день и потерял 51 проц. урожая. Максимо-Горьковский район сеял 47 дней и потерял 30 проц. урожая. Лепсинский сеял 35 дней и потерял 55 проц. урожая. Петропавловский сеял 47 дней – потерял 42,7 проц. урожая, и т.д. В результате удлинения срока сена мы по 24 районам имеем потерю не менее ⅓ урожая, не говоря о засухе, которая частично охватила эти районы. *Посев в срок* в условиях

Казакстана *имеет очень большое значение*. Лето в Казакстане наступает очень быстро, иссушает землю и не дает возможности должного всхода семян. По данным опытных станций, посев до 5 апреля дал 21 центнер с 1 га; посев до 20 апреля дал 13 цент. и посев в конце апреля дал 8,9 центн. С 1 га. Это показывает, что *основной упор* нужно сделать *на ранние сроки сева*, одновременно с проведением других мероприятий.

Учитывая тяговую силу и другие возможности, и условия районов, мы установили сроки сева от 10 до 20 дней и. в среднем по республике – 15 дней. Это нужно крепко запомнить районным организациям. Нужно уложиться в эти сроки и выполнить план сева.

Следующее мероприятие в борьбе за урожай – это вопрос обработки. Посеять можно с соблюдением агротехнических правил, но рассчитывать на урожай без обработки все-таки нельзя. Опыт прошлого года, когда осуществили обработку, показывает, что отдельные районы, как Яныкурганский и Туркестанский, сумевшие выполнить обработку в срок, в прошлом году выполнили и перевыполнили свои планы, в то время как Джаркентский район, который не проводил обработки, не мог дать ни одной четверти плана.

Помимо этих мероприятий, мы обращаем внимание на необходимости отбора семян. Семена имеют большое значение. У нас имеются такие данные. В прошлом году Актюбинский район был засушливым районом, но, несмотря на засуху, имеет такие факты: на площади в 250 га. была посеяна пшеница «Грекум» и дала урожай 3,5 центн., тогда как другие сорта пшеницы дали 1,5 центн. Таким образом подбор соответствующих семян и способ посева имеют большое значение. При рядовом посеве 1 га дает 6,5 центн., при разбросанном – 4,5 центн.

И наконец вопрос о нормах. Нормы не соблюдаются. Почти нигде норма не соблюдается, везде идут мимо этих норм и стараются только количественно выполнить задание посевного плана, тогда как правильная норма (а таковая установлена по отдельным районам и преподана) дает лучший эффект, чем посев без норм. По данным Уральской опытной станции имеются следующие результаты: при посеве 90 кг. получается 3,6 центн., при норме в 60 га получается 6,7 центн. Как будто маленькие нормы должны были бы дать меньший урожай, но, как видно, эффект получается обратный. Нормы установлены по отдельным районам, и они должны быть обязательно соблюдены.

К задачам качественного порядка нужно отнести и задачу уборки. Мы имели такое положение в этом году: уборка затянулась и произведена с большими потерями. Потери по отдельным районам и совхозам составляют от 25 до 40 проц. Обмолот провели так, что в соломе осталось значительное количество зерна. Такое положение в этом году допускать нельзя. Для каждого мероприятия как в посевной, так и уборочной, установлены твердые нормы и сроки и за выполнение их должны бороться колхозы, районы, колхозники, земорганы и все партийные и советские организации Казакстана.

Насколько мы подготовлены к выполнению посевного плана,

План мероприятий по подготовке к посеву был своевременно преподан районам и не встретил никаких возражений со стороны районов. Он должен был быть выполнен в значительной части к данному сроку, ибо отделять подготовку

к посевкампании от мероприятий по организационно-хозяйственному укреплению колхозов ни в коем случае нельзя. В этих планах, в этих решениях партии и правительства требовалось закончить распределение доходов в колхозах к 1 февраля. Это первое основное мероприятие по подготовке к посевной кампании до сих пор не выполнено.

Второе мероприятие – это составление производственно-финансовых планов и рабочих программ отдельных работ колхозов. Производственно-финансовые планы в этом году имеют особо важное значение, так как колхозы наши теперь не могут работать, не имея перед собой перспективы. Трудно мобилизовать колхозную массу, не поставя перед ней ясной перспективы производственно-финансового плана колхоза. Это мероприятие является неотъемлемой частью посевной кампании, тем не менее ему не уделяется достаточного внимания. Составление производственно-финансовых планов закончено только в немногих районах.

Не задерживать засыпки семян

Но самое основное мероприятие, которое должно обеспечить выполнение посевплана будущего года – *это засыпка семян*. Какую картину мы здесь имеем? Данные на 10 февраля (правда, к ним есть сейчас некоторые поправки) показывают, что собрано только 18 проц. потребности, причем за декаду прирост против прошлой декады составляет меньше одного процента – 0,9 проц. Засыпка семян произведена полностью только семью районами, причем эти 7 районов такие, которые в нашем посевном клине занимают 1,6 проц. удельного веса, – это малотоварные районы: Балхашский, Аральский, Тургайский, выполнивший план на 400 проц., затем Абралинский, Чубартавский и Кегенский. За исключением последнего, районы эти не являются товарными.

Выполнивших план от 90 до 100 проц. всего 3 района: Джаркентский, Жана-Аркинский и Иргизский, из которых два последних тоже не являются товарными, имея удельный вес 0,7 проц.

От 80 до 90 проц. выполнили план два района – Меркенский и Тельмановский, удельный вес которых составляет 1,2 проц. и т.д.

До 10 проц. выполнили план 35 районов, удельный вес их – 4,3 проц. И совсем не приступили к сбору семян 27 районов, причем среди этих районов имеются такие, которые являются основными зерновыми районами Казакстана, как Сталинский и Федоровский.

Неудовлетворительно обстоит и с сыпкой масляничных культур. Их собрали на 13,9 проц. картофеля собрано только 9,7 проц. потребности.

Зерноочистка. В связи с тем, что собрано мало семян, мы должны были лучше выполнить протравку и зерночистку, а получилось, что зерночистка к собранным семянам составляет 3,3 проц. Это – когда все районы триерами обеспечены, если не полностью, то в значительном количестве.

Эти два мероприятия, несмотря на всю важность, не получили достаточного внимания районных и колхозных организаций.

Решающим моментом посевной кампании является подготовка тяговой силы, тракторного парка и сельхоз орудий. Как у нас обстоит дело с подготовкой тракторов? Всего отремонтировано 1490 тракторов, или 34,3 проц. плана, причем такой крупный владелец тракторов, как Зернотрес, отремонтировал всего 514

тракторов, или 31,2 проц. плана. Казтрактор отремонтировал 699 тракторов или 56 проц. плана. Ряд наших трестов как северный Оцеводтрест, южный Овцеводтрест, Союзтабак, совхоз «Красная Заря», даже не представили сведений о ходе ремонта, в нам не известно приступили ли они к ремонту. Если допустить, что Казтрактор все-таки успевает с ходом ремонта, то Зернотрест и ряд наших основных совхозов значительно затягивают ремонт тракторов. План ремонтной кампании главным образом срывает Зернотрест,а также тресты технических культур.

Как обстоит с ремонтом конного инвентаря?

Плугов отремонтировано 35 проц., борон – 75 проц., буккеров – 54 проц., сеялок – 32 проц. и ходов – 36 проц. Ремонт этого вида сельхоз орудий, которые не требуют запасных частей, тоже значительно опаздывает.

Снабжение сельскохозяйственным инвентарем. По плугам завоз выполнен на 116 проц. с учетом имеющегося запаса от прошлого года. Но сельхоз машины плохо продвигаются из наших районных центров до колхозов. Продвижение всех этих орудий – буккеров, окучников, культиваторов, сеялок и т.д. – составляет максимум 32%. Это показывает, что районы и организации держат в своих складах эти сельхоз орудия и не продвигают их до колхоза. Это основное в плане подготовки к севу в значительной степени не выполнено.

Совершенно неверно, когда говорят, что нет семян на местах. Семена есть. На местах должна быть организована ссыпка семян, а у нас засыпка семян производится методами хлебозаготовок. Ищут семена не колхозники, а уполномоченные ищут ямы с семенами, находят и отдают семена колхозникам для сева, тогда как надо было организовать колхозников на ссыпку семян.

Учитывая наши затруднения с семенами, Семеноцентр оказывает нам значительную помощь. В прошлом году мы получили семенной ссуды 3 млн. пудов, а в этом году – 5 млн. пудов. Потребность в семенном фонде колхозного сектора составляет 15 млн. пудов. Поэтому недостающее количество семян должно быть обязательно собрано.

Полученная семссуда распределена по районам, причем не между всеми районами. Мы распределили семссуду, исходя из учета состояния отдельных районов, исходя из возможностей лучшего освоения этих семенных фондов. Таких районов, между которыми мы распределили семена – 58, причем районы – 6. Уральского округа получают 300 тыс. пудов, районы – 6. Актюбинского округа получают 300 тыс. пудов, районы – 6. Кустанайского округа получают 400 тыс. пудов, а районы – 6. Петропавловского округа получают 500 тыс. пудов.

Мы этой ссудой удовлетворяем потребность отдельных районов в таких процентах. Например, Илийский район получает 44 проц. своей потребности ссудой, Каратальский – 34 проц., Джангалинский – 50 проц., Уральский – 50 проц. Между прочим увеличивая ссуду Уральскому району, мы увеличиваем посевной клин пшеницы. В среднем все эти районы получают 27 проц. потребности. Учитывая собранные семена по этим районам и эту ссуду, в среднем по Казахстану мыс семенами обеспечены на 46 проц.

Такова картина подготовки посевной кампании текущего года.

Какие можно было бы сделать выводы, По данным на сегодняшний день приходиться констатировать, что мы к третьей большевистской весне не подготовлены.

Чем объяснить такое положение? Я считаю, что это объясняется только одним – на местах за подготовку и проведение весеннего сева по-большевистски не взялись. Это положение должно быть изменено. Нужно будет по большевистски взяться и выполнить все мероприятия по посевной кампании.

В связи с этим необходимо еще несколько остановиться на некоторых моментах нынешней посевной кампании. Мы в этом году, по сравнению с прошлым годом, имеем большие материальные возможности выполнении плана. Это – рост коллективизации, значительное укрепление колхозов, рост механизации сельского хозяйства, и т.д. Но несмотря на все эти благоприятные объективные условия, данные о подготовке к посевной кампании на сегодняшнее число доказывают, что, если не сумеем организовать массы вокруг этого дела – план не выполним. Нужно преодолеть иждивенческие настроения в колхозах и по большевистски бороться с сопротивлением врагов колхозов – с баями и кулаками.

Каковы задачи нашего совхозного сектора? В посевкампании наш совхозный сектор не занимает особенно большого места, но совхозы – это ведущее начало в сельском хозяйстве. На опыте работы совхозов должны учиться окружающие колхозы, и обеспечение проведения посевной кампании должно иметь особо важное значение.

Как обстоит дело с подготовкой в совхозном секторе?

Если взять семена, то совхозы обеспечены наличием и нарядами, и задача совхозного сектора вовремя реализовать эти наряды. Если проверить другие стороны подготовки к посевкампании, хотя бы ремонт тракторов, то здесь далеко неблагополучно. Наши руководители совхозов не должны забывать, что совхозы в этом году не только должны сами посеять, но и оказать значительную помощь окружающим колхозам. Районным организациям нужно усилить руководство подготовкой совхозного сектора.

Выполнение плана посева колхозов зависит от организационно-хозяйственного укрепления колхозов.

То положение, что многие колхозсоюзы не знают производственной мощности колхозов, неправильно распределяют посевную площадь, доказывает, что наши колхозсоюзы не стали руководящими органами данного района.

Создать бригады – организовать труд в колхозах

На днях опубликовано постановление ЦК о дальнейших задачах в колхозном строительстве, а также постановление Колхозцентра об организации труда и своевременное создание бригад. Естественно, что бригады, организованные по родовым подворным признакам, являются нежизненными бригадами. Нежизненны также бригады обезличенные, т.е. не прикрепленные к отдельным участкам работы. Решение ЦК партии как раз указывает на то, что мы должны организовать бригады не по родовым признакам, а организовать бригады по производственным признакам, и эти бригады прикрепить к определенным участкам работы, с таким расчетом, чтобы от начала до конца кампании работала одна бригада.

В связи с этим особо важное значение имеет несменяемый состав. Если в бригаде сегодня будет работать один человек, завтра другой, то никакого учета работы бригады и бригадира вести невозможно.

Не нужно только ограничиваться организацией бригад. Надо бригадиров учить работать, помогать им, чтобы они могли справиться с теми задачами, которые предусмотрены производственно-финансовым планом отдельной бригады.

Необходимо еще остановиться на мероприятиях по организационно хозяйственному укреплению колхозов. Казакские колхозы, в особенности в животноводческих районах, работают недостаточно хорошо. Правда, не мало казакских колхозов, которые работают лучше, чем передовые русские колхозы, но условия развития казакских колхозов, особенно в отдаленных, отсталых животноводческих районах, создали такое положение, при котором влияние баев еще значительно, там имеются рваческие и иждивенческие настроения в большей степени, чем в европейских колхозах. Этот недостаток мы преодолеваем переводом их на оседлость.

Если сравнить казакские колхозы в районах оседлых и районах кочевых, картина получается далеко не одинаковая. Колхозы в районах оседлых, особенно в хлопковых, как например, в Пахта-Аральском, в прошлом году перевыполнили планы весенней посевной и уборочной кампании и сдачи продукции государству, проведя эти задания блестяще. Но колхозы, которые находятся в глубинных животноводческих районах, которые не переведены на оседлость, не охвачены мероприятиями по оседанию, с ними дело обстоит значительно хуже. Поэтому основное внимание наших районных организаций при проведении организационно-хозяйственного укрепления колхозов должно быть обращено на районы отдаленные, казакские, где колхозы в казакских районах.

Несколько слов о роли МТС. МТС охватывают 1 400 тыс. га из 5½ млн. Эта цифра сама говорит о значении МТС. Помимо МТС должны возглавлять организационно-хозяйственное укрепление колхозов, должны помочь окружающим их колхозам своей производственной, агрономической помощью и должны принять все меры к перевоспитанию колхозников и создать из наших колхозников действительных строителей социалистического общества.

О севе единоличников. В нашей практике большим недостатком является забвение единоличников, которое имело место в прошлом году во время посевной и уборочной кампании и особенно во время хлебозаготовительной кампании. То положение, что по единоличникам заготовили 34-35 проц. плава, говорит, что мы ими не занимаемся. Надо учесть, что на сегодняшний день коллективизацией охвачено 65-70 проц. Но сегодняшний единоличника и обходить его нашими мероприятиями недопустимо. Необходимо помочь единоличникам в сборе семян, в ремонте сельхоз орудий, в организации посевной. Надо создать им соответствующие условия для того, чтобы в ближайшем будущем привлечь в колхозы оставшиеся бедняцкие и середняцкие хозяйства.

На роли общественных наших организаций много останавливаться не приходится. Большое значение и большую помощь в проведении посевной должны и обязаны оказать профсоюзы. Большую роль в проведении посевной кампании, особенно в проведении мероприятий по борьбе с засухой и поднятием урожайности должен сыграть комсомол. Но оперативное руководство в проведении посевной кампании должны проявить Советы. Они должны

организовать посевную, они должны организовать бедняков и середняков вокруг колхозов.

Часто уполномоченные подменяют работу Советов, тем самым понижая их роль в посевной. Этого допускать нельзя. Совет должен помочь нашим отдельным уполномоченным провести работу через Совет, помочь организовать колхозы вокруг посева и стать действительными руководителями сева.

О кадрах. Колхозный рост опережает рост наших кадрах. План мероприятий по подготовке кадр имеется – об этом все знают. После того как бюджет закончен, деньги распределены, составлять иного плана не приходится. Здесь надо обратить внимание на одно положение. Меньше всего расчитывая на получение кадров извне, надо подготовить и выдвинуть их из среды ударников колхозов и пятилетки, в деле борьбы с байско-кулацкой агитацией показали, как надо бороться за дело социалистического строительства.

Несколько слов о роли и значении агрономов и агротехников. Мы ставим большие задачи качественного порядка в этом году и эти задачи без руководства со стороны агрономов разрешить мы не можем. Надо признать, что использование агрономов в наших отдельных районах поставлено безобразно: агрономы работают больше в канцеляриях, агрономы составляют различные бумаги, но не руководят сельскохозяйственным производством. Агроном, зоотехник в сельском хозяйстве – это то же, что инженер на производстве. Они должны руководить всеми мероприятиями, они должны руководить этим большим сельскохозяйственным производством.

После того как значительная часть агрономов убедилась в том, что кондратьевцы, чаяновцы их обманывали, восстанавливали против советской власти, после того как они убедились в том, что кондратьевцы и чаяновцы свои стремления направляли к тому, чтобы разорить Советский Союз, трудящихся Союза – большая часть агрономов беззаветно преданы советской власти и действительно рука об руку работают с трудящимися. Нужно осуществить указания тов. Сталина в отношении к старым специалистам. Одновременно нужно изгнать пренебрежительное отношение к молодым специалистам. Мы должны создать молодым агрономам все возможности к руководству сельскохозяйственным производством.

Большую роль сыграет точный учет в посевной. В прошлую посевную кампанию некоторые районы нас обманывали. В частности, для примера можно привести Каратальский район, который по сводкам сообщает, что он посеял 22 тыс. га, а фактически оказалось только 12 тыс. га, т.е. обманул он нас на 10 тыс. га. В прошлую посевную кампанию в Жаркенте рисовый колхоз дал сведения о посеве 400 га, фактически было 200 га. Такие примеры не единичны, они имеют место во многих районах. Работники, которые дают сводки, должны целиком и полностью отвечать за них. Несомненно, те товарищи, которые дают неправильные сводки, вредят колхозу, вредят государству. Такого положения допускать нельзя. Этому явлению нужно положить конец с начала посевной кампании.

Мы вступаем в третью большевистскую весну с 65 проц. коллективизации, с 139 совхозами. В отдельных районах процент коллективизации доходит до 80. Там на основе сплошной коллективизации ликвидируются баи и кулаки как класс. Мы имеем небывалый рост механизации сельского хозяйства.

Завершив по большевистски сбор семян и проведя все мероприятия по организационно-хозяйственному укреплению колхозов на основе исправления допущенных ошибок, перестроив работу под большевистским руководством партии, колхозники могут и должны будут обеспечить выполнение плана весеннего сева третьей большевистской весны.

Народное хозяйство Казакстана. – 1932. – №2-3. – С. 7-14.

№105
Статья «За большевистское руководство севом» по расширению посевных площадей

«…Переход к коллективному хозяйству как преобладающей форме хозяйства, − говорил в своей программой речи на пленуме ЦК и ЦКК тов. Сталин, − не уменьшает, а увеличивает наши заботы о сельском хозяйстве, не уменьшает, а увеличивает руководящую роль коммунистов в деле сельского хозяйства. Самотек теперь больше, чем когда-либо, опасен для дела развития сельского хозяйства. Самотек теперь может погубить все дело».

В этих словах тов. Сталина, по сути дела, дана глубоко-принципиальная постановка проблемы руководства сельским хозяйством в связи с новой обстановкой, созданной в деревне победой совхозного и колхозного производства. Не ставка на самотек, на стихийное развитие сельскохозяйственного производства, а организованные повседневное вмешательство в ход вещей, правильное планирование и действенное, оперативное руководство развертыванием колхозного земледелия – такова центральная задача перестройки всей работы партийных организаций в деревне, работы земельных органов в первую очередь. Только с этой точки зрения можно правильно оценить ход подготовки к весеннему севу и правильно определить задачи партийных организаций, советов и земельных органов в деле организации и проведения сева.

План ярового сева на 1933 год по КАССР определен по колхозам в 4430 тыс. га и по единоличникам в 110 тыс. га. Таким образом, план посева яровых площадей остается, примерно, на уровне прошлого года, что соответствует основной директиве партии: сосредоточить на данном этапе все усилия на повышения урожайности социалистических полей, на повышении качества их обработки, а не только на росте вширь.

Совершенно очевидно, что одним из важнейших условий выполнения этого плана как в количественном, так и в качественном отношении, является правильное размещение его по районам, культурам и колхозам. Если к размещению плана по культурам и районам мы подошли в этом нельзя сказать о размещении плана по колхозам внутри ряда районов. Планирование «на глазок». Без внимательного учета обеспеченности колхоза тяговой силой, трудовыми ресурсами, освоенными пахотными угодьями, – такое «планирование» имеет место до сих пор в ряде районов. Неудивительно, что при таком «планировании» ряд колхозов получал планы со средней нагрузкой на тяговую силу в 30-40 и даже, в отдельных случаях, 200 гектар. Такие случаи имели место, как известно,

в планах, представленных Южной областью. Как иначе, как не головотяпством, граничащим с вредительством или прямым вредительством, можно квалифицировать такие, с позволения сказать, планы.

Краевой комитет партии неоднократно указывал районным и областным организациям на совершенную нетерпимость подобного «планирования». Однако опыт показал, что уроки Южной области были учтены далеко не всем районами.

Уже после выступления тов. Мирзояна на сессии ЦИК, после того, как было опубликовано постановление крайкома о ходе подготовки к севу Южной области, представил план размещения посевной площади по колхозам, в котором нагрузка на одну тяговую единицу, в ряде случаев, доходит до 26-28 гектара. При этом колхозы, получившие такую низкую нагрузку, располагают, вместе с тем, достаточными трудовым ресурсами и свободными пахотными угодьями (в некоторых случаях план не покрывает даже полностью наличные поливные земли).

Таким безобразиям должен быть положен решительный конец и авторов таких планов нужно немедленно привлечь к строжайшей ответственности. Северные районы и области должны были учесть ошибки, которые делались на юге, и не допустить их повторения.

Однако правильно разместить план – это еще только сделать четверть дела. Обеспечить успешный ход сева, полное выполнение плана значит: полностью засыпать семенные фонды, полностью и своевременно подготовить семенной материал (очистка и протравливание), отремонтировать своевременно тракторы, пахотный и посевной инвентарь, подготовить к началу сева живую тяговую силу (лошадей, волов, верблюдов), правильно организовать и расставить бригады в колхозе, провести нарезку полей севооборотов к началу сева в колхозах-основных зерновых районов и районов технических культур.

На 15 марта план посева зерновых был обеспечен семенами на 83 проц. Этот процент достигнет в значительной мере за счет семенной ссуды, которую пролетарское государство отпустило в текущем году колхозам ряда районов, имевшим пониженный урожай вследствие неблагоприятных климатических условий. Известно, что эта ссуда выражается внушительной цифрой в 6252 тысячи пудов. Совершенно очевидно, что такой масштаб государственной помощи должен стать мощнейшим рычагом мобилизации собственных семенных ресурсов колхозов для покрытия недостающей части сеян. Совершенно очевидно, что семенная помощь государства не только не может означать поощрения иждивенческих настроений отсталой части колхозов, но неразрывно связана с решительным отпором таким настроениям, с беспощадной борьбой против кулацко-вредительских элементов, срывающих засыпку семфондов. Семенная помощь государству должна была стать сильнейшим аргументом в нашей массовой политической работе за своевременную подготовку сева и полное выполнение его плана. Этого до сих пор не поняла значительная часть районных работников, которая плетется в хвосте отсталых настроений или попала в плен кулацко-байской агитации за срыв засыпки семфондов. Чем иным можно объяснить [то], что, несмотря на громадную помощь государства, Восточная область на 15 марта обеспечила семенами только 65,6 процента

подлежащей обсеменению площади под зерновыми культурами, Актюбинская – 91,7 проц., Карагандинская – 80,7 проц. и Алма-Атинская – 86,2 процента.

Хотя сев уже начался, на стопроцентную засыпку семфондов должны быть обращены все силы. Все наличные в колхозах семенные ресурсы должны быть безоговорочно мобилизованы. Из колхозов, получивших семенную помощь государства и имеющих возможность из своих ресурсов покрыть недостающую по плану часть, но уклоняющихся от этого – семенная помощь государства должен быть отозвана. Пролетарская государство не может помогать таким колхозам, которые идут на поводу у кулаков и баев, которые саботируют сев и срывают выполнение народнохозяйственного плана на радость врагам рабочих и крестьян, на потребу империалистам всех стран.

Совершенно неудовлетворительно идет подготовка семенного материала к севу – его очистка и протравливание. На 15 марта такие области, как Алма-Атинская и Южная, выполнили план зерноочистки: первая только на 12 процентов, а вторая – на 7 проц. А ведь эти области раньше всех остальных вступают в сев. Не лучше дело обстоит и с протравливанием семзерна. Алма-Атинская область выполнила свой план на 7 процентов, южная – на 7 проц. Недалеко вперед ушли от этих двух областей и северные области. Это совершенно позорное явление! Нет решительно никаких объективных причин, которыми можно было бы оправдать такой преступно-медленный темп подготовки семенного материала. А между тем от того, как этот план будет выполнен, зависит решающий качественный показатель нашего земледелия – высота урожая. Положение дела на этом участке в ходе сева должно быть в кратчайший срок исправлено – все условия к этому налицо: зерноочистительный инвентарь и протравливающие вещества имеются в достаточном количестве. Дело сводится к тому, чтобы инициативно и энергично организовать очистку и протравливание, решительно расправляясь с ротозеями, разгильдяями и лодырями. Эту работу должны обязательно проделать уже на ходу вступившие в сев районы и колхозы, с тем чтобы ни одно не просортированное и не протравленное зерно не попало в землю.

Следующим важнейшим звеном организации сева является ремонт тракторов и подготовка живой тяговой силы. При напряженности баланса тяговой силы в ряде районов и колхозов – этот вопрос в текущем году приобретает для успеха посевной совершенно исключительное значение. Между тем на 15 марта по Зернотрактору отремонтировано только 59,3 процента, по Хлопкотрактору – 87,4, особо отстают с ремонтом тракторов МТС Карагандинской и Актюбинской областей (50,8 процента и 51,7 проц.). При этом качество ремонта в ряде случаев остается крайне низким. Так например, по Актюбинской области после проверки 340 отремонтированных тракторов, 85 из них пришлось поставить на ремонт вторично. Само собою разумеется, что такое очковтирательство в подготовке механической тяги не может быть терпимо и его виновники будут строго наказаны. Пусть пеняют сами на себя.

Особое внимание в подготовке к севу должно быть уделено рабочему скоту. Однако даже в Алма-Атинской области, которая раньше вступила в сев, на отдых и подкорм к 20 марта было поставлено только 14 процентов всего наличного поголовья рабскота. Директивы партии и правительства в ряде колхозов выполняются чисто формально. Между тем, как подчеркивал на всесоюзном

съезде колхозников-ударников тов. Каганович, дело не только в том, чтобы заготовить необходимый корм, но и в уходе за скотом, в том, чтобы давать мякину и полову в запаренном ее почистить и т.д. и т.п. Именно в этих «мелочах» кроется успех сева.

Для сева должны быть использованы на легких работах бычки и коровы, в первую очередь яловые. Известно, например, что в Швейцарии легкая работа на высокоудойливых чистопородных симменталах – дело обычное. Швейцарцы считают даже полезную такую легкую работу для коров, рассматривают ее как фактор, укрепляющий организм животного. Дело заключается только в том, чтобы к использованию коров на легких полевых работах подойти осторожно, не перебарщивая, не перегружая животных, строго соблюдая все указания, данные Наркомземом по этой линии, давая животным необходимый отдыхи т.д. и т.п.

Наконец, для успеха сева крупное значение имеет социалистическая взаимопомощь колхозов в использовании тяговой силы. Помощь на договорных началах, безусловно, добровольная и платная колхозов, имеющих свободную (против потребности для выполнения своего плана в срок) тяговую силу, тем колхозам, которые испытывают нехватку в тяге. Нужно прямо сказать, что всякое командование и административных восторг в этом деле недопустимы. Продуманный план осуществления этого мероприятия, широкая разъяснительная политическая работа, строгое соблюдение принципа материальной ответственности за полученных на период сева скот, недопущение обезлички в уходе за полученным скотом – таковы основные предпосылки его правильной реализации.

Надо помнить, что вопрос о сроках сева, о количестве дней, в которые мы будем сеять, имеет в жестких климатических условиях Казакстана решающее значение, с точки зрения борьбы за повышение урожайности колхозных и совхозных полей. Каждый выигранный день означает прибавку к урожаю, каждый потерянный день – потерю. Вот почему подготовка тяговой силы и ее рациональное использование имеют такое огромное значение.

В текущем году Казакстан впервые широко проводит сверхранний сев в грязь. Необходимо добиться полного выполнения плана сверхраннего сева, обеспечив строгое соблюдение тех агротехнических правил, которые приняты НКЗ. Только при этом условии будет обеспечен его успех. Наряду с подготовкой семенного материала, проведенной работой по снегозадержанию, сортовыми посевами – соблюдение сроков посева, сверхранний сев и тщательная обработка почвы должны обеспечить нам высокий урожай.

Согласно решению правительства колхозы основных зерновых районов должны к началу сева ввести правильные севообороты и закончить нарезку полей севооборота в натуре. Неверно думать, что это мероприятие имеет значение для повышения урожайности только в будущем, через 2-4 года. Разумеется, решающий эффект севооборот дает через 2-3 года после своего введения. Однако при правильном подходе к делу можно получить конкретный результат еще в текущем году. В самом деле: если продуманно расположить поля севооборота, с таким расчетом, чтобы, скажем, пшеница пошла по полю, которое было занято в прошлом году пропашной культурной или по обороту поднятого в прошлом году пласта, то можно наверняка рассчитывать на известное

повышение урожая с этого поля. Это, конечно, только один из возможных примеров.

Дело агронома, дело правления колхоза проявить максимум находчивости и инициативы в наиболее благоприятном для урожая размещении культур в полях севооборота, с тем чтобы была учтена история полей, степень их засоренности и т.д. и т.п.

Успех сева решают колхозы и совхозы. Это очевидно. Было бы, однако, грубой «левацкой» ошибкой, если бы мы забыли о роли единоличников в севе. Задачей партийных организаций, советов и земорганов является наряду с организацией сева в колхозах, обеспечить выполнение плавного задания единоличниками. Нельзя смазывать нашей организующей роли в этом деле, нельзя допускать, чтобы (как это имеет место в некоторых районах) единоличник выпадал из сферы воздействия нашей массовой работы.

Наконец, нельзя забывать, что успех сева решают живые люди, колхозники и единоличники, степень их сплоченности вокруг партийной организации и советов, их готовность честно, добросовестно работать, их трудовой энтузиазм, степень понимая колхозниками того, как нужно работать на себя в колхозе, чтобы стать зажиточными. Организовать, сплотить, правильно расставить этих живых людей, на основе социалистического соревнования вызвать в них новый подъем трудового энтузиазма, суметь опереться на поддержку широких масс колхозников, нанести сокрушительный удар по классовому врагу – кулаку, баю и вредителю – это и значит по-большевистски подготовить и провести сев.

Большевик Казахстана. – 1933. – №4 (28). – С. 1-4.

№106
Қазақстан Жер-су комиссариатының алқасы, Өлкелік партия комитеті және Батыс Қазақстан облысының екпінді колхозшы өкілдері қатысқан кеңейтілген мәжілістің қаулысы

Өскемен ауданындағы Украина МТС-на қараған «Победа» коммунасының егін жинау, күзгі егіс, зәп айдау науқандары өткізу жоспарын қарап, талқыға салғаннан кейін, Қазақстан жер комиссариатының алқасы: жазғы, күзгі ауыл шаруашылық жұмыстарын ойдағыдай өткізу үшін, колхоз өндірісін нығайту үшін, егіннің шығымын арттыру үшін дәл жасалған жоспар керек екенін, ол жоспардың маңызын «Победа» коммунасы толық бағалады деп табады.

Бригадалар жұмыстарының жоспарын уақытында жасап, түр-түрін белгілеуін коммунадағы адамдарды дұрыс ұйымдастырып, дұрыс бөлуін жер комиссариаты «Победа» коммунасының үлкен табысы деп санайды.

Мұнымен қатар Қазақстан жер комиссариаты «Победа» коммуналарына, Украина МТС-на жоспардағы төменде көрсетілген кемшіліктерді түзеу керек екенін ескертеді:

1. «Победа» коммунасының егін жинау жоспарындағы үлкен қате Орталық комитет пен Одақтық өкімет шабылған астықты егін шабу басталған соң, 5-6 күннен қалдырмай бастыруға керек екенін айқын көрсетсе де, жоспарда астықты бастыруды бастау срогы кейінге қалдырылған. Жер комиссариаты «Победа»

коммуналарына, бүкіл Қазақстан колхозшыларына ескертеді. Алғашқы бастырған егіннен мемлекетке срогынан бұрын жақсы астық беру әр колхоздың аса маңызды, ең бірінші міндеті тек осындай мемлекетке астық беру жоспарының срогынан бұрын орындалуын қамтамасыз ететін жоспар ғана үлгілі жоспар бола алады.

Астықты молотелкадан түсіуіне, мемлекет пунктарына кідіртпей жөнелтіп тұру жұмысын уақытында ұйымдастыруға, бұл аса жауапты жұмысқа іс жүзінде сыналған жақсы колхозшыларды қоюға айрықша көңіл бөлу керек. Астықты алдымен мемлекетке беру – әр колхоздың, әрбір колхозшысының бірінші міндеті. Қазақстан жер комиссариаты қатты ескертеді: тап дұшпаны, кулак-байлар, олардың агенттері, жалқаулар, ұрылар және басқалары алдымен мемлекетке астық беруге барынша қарсылық қылып, бөгет жасайды. Колхоздар, колхозшылар тап дұшпанының қарсылығына, дұшпандығына тайынбай қатты соққы беріп, партия мен Кеңес өкіметіне шын берілгендігін іспен көрсетуге тиіс.

2. Жер комиссариаты Қазақстанның барлық колхоздарына білдіреді: егін жинау жоспары партияның көсемі Сталин жолдастың тарихи маңызы бар ұраны «колхоздарды большевиктік колхоз қылу, колхозшыларды ауқатты қылу» ұранын қалай орындау жолын дәл көрсету керек, өз жұмысын дұрыс, жақсы орындаса қанша еңбек күні алатынын, мемлекетке астық беру жоспарын орындап, тұқым қарызын қайтарып, тұқым, азық қорлары жасап болғаннан кейін еңбек күніне қанша астық алатынын әр колхозшыға айқын көрсететін болу керек.

3. Жоспардың бір үлкен кемшілігі еңбек, көлік балансы жөнінде толық есеп жоқ. Балансты, егін жинаудың қызған кезінде бірсыпыра жұмыстардың қабаттасып келетінін толық есепке алып жасау керек еді. Баланстың дұрыс жасалмауы нәтижесінде жұмыстың, өндіріс құралдарының бригадаларға, әр бригаданың өз ішінде дұрыс бөлінуін тексеру қиындайды, мұның нәтижесінде, жұмыс жүріп жатқан кезде жоспарға жеке түзетулер кіргізу түгіл, жоспарды мықтап өзгертуге тура келуі мүмкін.

4. Пар айдау коммуна жоспарынан мүлде түсіп қалған. Жоспарға қарағанда коммуна биыл пар айдамайтын сияқты. Егіннің шығымын арттыру, коммуна егістігін арам шөптен тазарту жөніндегі аса маңызды жұмыстардың біріне былай салақ қарау аса үлкен қате, мұны тез түзету керек.

5. Жоспарда шапқан, орылған егінді баулау мүлде көрсетілмеген. Бұл Орталық партия комитеті мен Одақтық өкіметтің нұсқауына да, егіннің шығынымен күресу міндетіне де қиғаш келеді. Бұл кемшілікті тез түзеп, барлық астықтың кеміне 70%-ін бауланатын қылу керек.

6. Жоспардың аса үлкен кемшілігі зәп айдаудың, күзгі егістің сапасы қандай болуы керек екені зәптің қандай тереңдікте айдалу керек екені көрсетілмеген, орманың қылау керектігі, күзгі егіс әдістері, тұқым себу нормасы және басқалары көрсетілмеген.

Қазақстан жер комиссариаты «Победа» коммунасы осы көрсетілген кемшіліктерді түзетіп, егін орағына өндіріс жұмыстарын ұйымдастырудың дәл, айқын жоспарымен кіріседі деп санайды.

Қазақстан жер комиссариаты Қазақстанның барлық колхозшыларына ескертеді: «Победа» коммунасы мен «Совет» артельдің жазғы, күзгі ауыл шаруашылық жұмыстарының жоспарын жасау тәжірибесін пайдалану керек, пайдаланғанда ол тәжірибенің жақсы жағын да, кемшіліктерін де ескере отырып

пайдалану керек. Қазақстан жер комиссариаты Қазақстанның барлық колхозшылардың, алдымен колхоз, партия комсомол белсенділерін, МТС саясат бөлімдерін газет бетінде бұл екі колхоз жоспарларын талқылауға белсеніп қатынасуға шақырады. Қазақстан жер комиссариаты өлкелік, облыстық, аудандық газеттер басқармаларынан бұл жоспарларды талқылау ісін ұйымдастыруды өтінеді.

Социалды Қазақстан. – 1933. – 26 июнь. – №145 (2655). Латын графикасы.

№107
Колхоздарды большевиктік, барлық колхозшыларды ауқатты етуге жұмылайық

(*Қазақстан Жер комиссары Сарымолдаұлы жолдастың сөзінен)*

Сталин жолдастың барлық колхозды большевиктік, барлық колхозшыларды ауқатты ету керек дегені жұртқа мәлім.

Көсеміміздің осы ұранын іске асыруға біздің Қазақстанда мүмкіншілік бар ма? Әбден бар. Олай дейтінім:

Ең керекті нәрсе – жер болса, Қазақстан колхозы жерім жоқ дей алмайды. Жердің ең құйқалысы, шүйгіні қазір колхоздарда. Жерден кемдік көрмейміз.

Екінші керекті нәрсе – машина болса, бұл жағынан да қазір жүктіміз. Қазір МТС-тарымызда 3 мыңдай күрделі шаруашылық машинасы бар, 2 935 трактор бар, 222 автомобиль бар, 142 комбайн бар, 2 940 самосброска бар, 50 мыңнан астам лабогрейка бар, 2 400 күрделі молотелка бар, ат күшімен жүретін молотелка ондай бір жарым есе бар. Бұлардың үстіне биыл орталық комитет пен үкімет тағыда көп машина бергелі отыр. Сонда кейбір машиналарымыздың саны екі есе, кейбірі онан да аса көбееді. Күз ақырына дейін 1 500 трактор аламыз, егін орағына 500 автомобиль аламыз, келер көктем егісіне дейін тағыда 1 500 шамалы трактор аламыз. Күрделі молотелкамыз үш есе көбееді. Бұрынғының үстіне осылар қосылса, оның үстіне көлік малдарымыз бар, енді Сталин ұранын іске асыруға керекті екінші шартымыз толық болған жоқ па!

Бірақ, колхоз құрылысында, әсіресе, көшпелі, жарты көшпелі ауданда, отырықшыландыруда аудан қызметшілері ол кеннің бұрынғы басшылығы саясаттық қателер істеп алғандықтан бірталай колхозымыз азық-түлік жағынан қиыншылық күтуде. Бұл қиыншылықты да женеміз. Қалай да алға қойып отырған міндетті орындап шығарлық мүмкіндігіміз бар. Бұған бір екі мысал келтіріп өтейін: Жуалы ауданында «Машина» дейтін колхоз бар. Үй саны 144, жаны 648, көктемгі егісі 1 470 гектар. Бұл колхоз егісін басқа жұмыстарын жақсы өткізді. Алдағы ісін де жоспарлар қойды.

«Машинаның» келешегі қандай?

Ол 14 628 центнер астық алады: 3 560 центнерін мемлекет салығына береді, 228 центнерді МТС ақысына береді, тұқым сақтық қорларына 2 534 цетнер құяды, малға жемге 1 338 центнер шығарады, мұғалімдер мен жеке мамандардың азығына 279 центнер береді, сонда бөліске түсетіні 7 950 центнер болады. Былайша айтқанда: үй басына 55 центнерден, жан басына 12 центнерден, яғни бір еңбек күніне 10,1 килограмнан келеді.

Еңбекші қазақ ауданындағы «Совет» колхозын алайық. Бұл былтыр жақсы, бай колхоз еді. Байлар кіріп кетіп, іштен тиіп, бүйше шыққандықтан қыстан нашарлап шықты, 1 075 гектар егісінен 649 гектарын ғана екті.

Мұны келешегі қандай?

Мұндағы колхозшылардың бір еңбек күніне орта есеппен 2,4 килограм ғана астық келеді. Бұл еңбегін жөндеп ұйымдастыра алмады, ісін тәртіпке сала алмады. Сондықтан келешегі әлгідей болғалы отыр. Партия мен үкіметтің айтқанын істеген колхоздардың күйі қазіргіден әлде қайда жақсы болғалы отыр. Оны істемегендер – нашар болғалы отыр. Бұдан кейін Сарымолдаұлы жолдас ауқатты болудың кілті жерді колхозшылардың өз қолында отырғанын айтты. Сондықтан, екпінділері бастап, өзгелері қостап, колхозда жақсы, адал еңбек ету керектігін айтты.

Бұдан кейін Сарымолдаұлы жолдас колхозға мықты басшылық ету, колхоз өндірісін жоспарлау ісіне тоқталып өтті.

Сталин ұранын іске асыру үшін колхозшылар адал, жақсы еңбек етсе, біз дұрыс, нақтылы басшылық етіп көмектесуіміз керек. Бірақ, бұл күнге дейін аудандық жер бөлімдерінен бастап, осындағы жер комиссариатының өзіне дейінгі жер мекемелерінің бәрі де колхоздарға толық дұрыс басшылық ете алмай келеді. Дұрыстап жоспарлай алмай келеді. Көктемде Қазан ауданның жоспарлауынша бір көлік басына 100 гектар. Әулие-атада 245 гектар егіс келген колхоздар жоқ емес. Бұл секілді «жоспарлау» зиянкестік жоспарлау деп білу керек. Бұдан былай ондай кемшіліктерге төзіп, көніп отыра алмақ емеспіз. Сондықтан жер мекемелері істерін шын мағынасында қайта құру керек, колхозға дұрыс басшылық етуге, колхоз өндірісін дұрыс жоспарлауға бейімделуі керек.

Әсіресе, аудандық орындар колхоздың жайын өте жақсылап біліп отыруы керек. Аягөздің аудандық орындары шөптің қалай шабылып жатқанын әлі білмей, тек өкіл жібергеніне мәз болып отыр екен, оны Одақтық жер комиссариатынан келіп, ел аралап жүрген өкіл көрсетіпті өздеріне. Әрине, ондай басшылық басшылық бола алмайды. Оны түзеу, оңдау керек. Колхоздарда өндіріс жоспарлары қалай жасалып жүр?

Көбінесе оны келген аграном жасайды, оны басқарманың бастығы біледі. Содан төменгінің бір де біреуі ол жоспардың мәнісін білмейді. Ондай жоспардың құны – күрес. Колхоздың өндіріс жоспарын қалың колхозшы түгел білу керек, көпшілік болып жасасуы керек. Кім қанша еңбек күніндік жұмыс істерін, оған қанша астық, ақша ала алатындығын әр колхозшының өзі біліп отыруы керек. Жоспар соны көрсете алатындай болуы керек. Бірақ, колхоздың көбінде ондай жоспар жоқ болып жүр.

Бұдан соң Сарымолдаұлы жолдас биылғы егісте болған жеке кемшіліктерге тоқталды. Көз бояушылық, өтірік мәлімет берушілік былтырғыдай кең өріс алған жоқ. Сонда да көз байлаушылықтан биыл да аман болғанымыз жоқ. Мәселен, Темір ауданындағы «Ерназар» колхозы жоспардан тыс 200 гектар егін салған екен, соның өзін жасырып қойыпты. Ойылдағы бір колхоз 350 гектар егін салса да 300 гектар салдық деп көрсетіпті.

Егіннің сапасында орасан көп мән бар. Дегенмен сапа жағы биыл дәл ойлағандай болды деуге болмайды. Өзіміз көрген аудандардың бір қатарында егіннің егілу сапасы нашар болыпты. Кей жерде жаман жыртылған жерлерді қайта жыртқызғанымыз да болды. Қысқасы: егіннің егілу сапасы былтырғыдан

тәуір болғанымен де әлі жеткілікті емес. Сондықтан егіннің ендігі күтімін келістіріп, ойдағыдай етіп шығару керек. Тіпті дәнді (астық) егістерді де отақтап топырағын босатып, арам шөбін құртып күту керек. Бұл жөнде бай-кулактың азғырған сөзін тыңдамау керек, сонда егістегі істің шалалығы осымен толып, егін түсімді болады. Бірақ, әзір егінді отақтап күту, баптау жағы мардымсыз. Былтырғының аяғын құшпау үшін бұл кемшілікті де тез жою керек. Егінді былтырғыдай рәсуа қылмай жинап алу керек. Сталин ұранын орындаймыз, ауқатты боламыз десек, қаулы шығарумен қатар жұмысты таза, адал істей білуіміз де керек.

Бұдан соң Сарымолдаұлы жолдас келер жылғы көктем егісінің қамын айтты. Оған биылғы егісті аяқтатқан соң-ақ, іле сала даярлану керек. Пар айдау ісі – алдымен келер жылғы егістің күрделі қамы. Әзірге мұның аяқ алысы нашар. Онан соң күзде 5 миллион гектар судігер істеуіміз (зәп айдауымыз) керек. Мұны орындай алмасақ, осы жолда мықтап күш сіңірмесек ендігі жылғы егісімізді ақсатқанымыз болады.

Былтыр егінді бес айдай жинадық. Бес ай жинағанда астық өнімнің тең жарасынан айрылдық. Ұрлануының үстіне рәсуа болды. Биыл 28 күнде орып, жинап алуымыз керек. Бұған машина, көлік, адам жағымыз әбден үлгіреді, бірақ еңбекті жақсы ұйымдастыру, іске дұрыс, жақсы басшылық ету керек. Бірақ, егін жинауға әзірлік ісі әлі де өте нашар. Жуықта Арыс ауданын тексеріп едік, оның өзі егін орағына кірісіп қойған аудан. Жай мәліметке қарағанда, осы аудан ораққа әбден даяр секілді еді. Шынында даярлық нашар болыпты. Машиналардың тең жарасы ғана жұмыста екен. Әзірлікті ширату, бұл жөніндегі кемшіліктерді жедел жою керек.

Колхозшыларымыздың ең бірінші міндеті – мемлекетке беретін астық салығын орындау. Мемлекет бізге орасан көп жәрдем көрсетулі, сол жәрдемді тиісінше бағалап, астық салығын мезгілімен толық орындау – бірінші парызымыз, негізгі міндетіміз. Екпінді колхозшыларымыз осыны ұғынады, өзге колхозшыларға да ұғындырады деп сенемін. Сөйтіп, колхоздарды большевиктік, барлық колхозшыларды ауқатты етуге шындап кіріседі деп сенемін. *(Қол шапалақтау).*

Социалды Қазақстан. – 1933. – 6 июль. Латын графикасы.

№108
Статья «Первые успехи в животноводстве Тургайского района» о достижении в животноводстве и пути его реализации

Животноводство Тургайского района сильно пострадало от перегибов прошлых лет. Даже в 1934 г., когда большинство районов Казакстана дали крупный прирост скота, когда Казакстан в целом пошел в области животноводств**а** по пути быстрого подъема – Тургайский район, в результате административного произвола, очковтирательства и других извращений, допущенных районным руководством, дал снижение поголовья скота. Это видно из следующей таблицы:

	Лошади	Крупный Рогатый скот	Овцы	Козы	Вербл.	Всего
Наличие на 1/1.1934 г.	563	2760	4118	227	107	7775
Получено от государства на 1934 г.	36	2875	2197	-	40	5154
Приплод 1934 г.	14	547	1107	251	1	1920
Должно было быть на 1/1. 1935 г.	613	6182	7422	478	154	14849
Фактически имеется + или - в головах… + или - в проц….	362 - 251 - 40,94	5435 - 747 - 12,08	6253 - 1169 -15,75	515 +37 + 7,74	104 -50 32,46	12659 - 2180 - 14,68

Эта таблица показывает, что и в 1934 г. в Тургае происходила огромная убыль скота, причем более всего построили лошади (40,94 проц.) и верблюды (32,46 проц.). Прирост дали только козы (7,74 проц.). За 1934 г. Район не только потерял весь приплод (1920 гол.), но и из основного поголовья выбыло 260 гол. Если потеря 2180 гол. к общему поголовью района составляет 14,68 проц., то к собственному скоту колхозников (7775 гол.) эта потеря составляет более 28 проц.

Каково положение животноводства района в данное время? За пять месяцев 1935 г. достигнуты первые заметные успехи в росте поголовья скота. (См. табл .№2 на стр.36).

С января по 10 мая 1935 г. пало всего 316 гол., что составляет 2,5 проц. к общему поголовью. Конечно и этот падеж еще высок в особенности в Албарбогете и Караколе. Но все же разница по сравнению с 1934 г. огромная. По видам скота самый большой падеж падает на ягнят, телят, причем больше всего падежа было среди молодняка, полученного в 1934 г. от совхозов. Некоторые совхозы явно недобросовестно производили отпуск скота серктикам. Так, например, Кызылбелский овцесовхоз, вместо отпуска по прямому наряду области 2000 овец, отпустил всего 1500 гол. (300 ягнят). Из них 675 новокавказской породы, абсолютно негодной в условиях ковыльной степи Тургая. Падеж скота в этом году объясняется на только болезнями скота. Значительное количество скота пало из-за отсутствия надлежащего ухода за скотом, из-за недостатка серктиках кормов; не изжиты также и случаи злостного, вредительского убоя скота. Так, например, в Каиндынском совете, при активном участии парторга, председателей правлений малсерктиков и при косвенном участии инструктора райкома Салихова, зарезано на сагум 7 гол. Овец сразу. Следствием выяснилось, что подстрекателем забоя скота в этом ауле оказался ранее конфискованный и благополучно, при попустительстве местных организаций, проживающий в ауле, состоящий членом сериктика, бай.

Государственный план развития животноводства по району сейчас составлен и доведен до советов, малсериктиков, до каждого члена малсерктиков и единоличного хозяйства.

План предусматривается рост поголовья скота в 1935 г. на 34,7 проц. Если на 1 января 1935 г. мы имели 12 669 скота, то на 1 января 1936 г. общее поголовье должно составить 17 065 гол. Самый большой прирост должны дать

козы – 50,7 проц.,затем овцы – 42,7 проц. Рост по крупному рогатому скоту определен в 26 проц., по лашадям – 13 проц., верблюдам – 7,6 проц.

Проектировка низкого процента роста последних трех видов скота объясняется плохим результатом случной 1934 г. Было случено всего 47 кобылиц из 152, коров – 1602. По верблюдам старше 4 лет из 60 случено только 8.

Как сейчас на практике выполняется государственный районный план развития животноводства,

По данным на 10 мая всего окотилось, отелилось и выжеребилось 3944 матки, получено молодняка 4346 шт., из них пало 107, или 2.4 проц. По этим данным прирост молодняка идет выше нормативов, установленных в плане.

По лошадям – ожеребилось – 8, весь молодняк в сохранности, нет ни одного выкидыша. По овцам – окотилось 2791 гол., или 84,8 проц., ягнят сохранено 3024 головы, отход 54, или 1,7 проц. Выкидышей – 48. По козам. –окотилось 266, живых козлят – 366, отход -15 голов.

Хуже обстоит дело с отелом коров. Отелилось 868 коров, или54 проц. всех коров. Живых телят – 830, отход – 38, или 4 проц. Выкидышей – 32. На таких результатах сказалось помимо недостаточного ухода, то обстоятельство. Что мы вынуждены были, за неимением другого тягла работать круглый год на коровах. Все поголовье скота по району, с молодняком, сейчас составляет 16 592 шт. Ожидается еще не менее 1237 гол. молодняка. Следовательно, государственный план будет выполнен по району, если весь этот молодняк будет сохранен полностью.

Мы можем указать ряд советов, ряд отдельных членов малсериктиков, которые своей работой показывают образцы ударной работы по сохранению и выращиванию молодняка, по развитию животноводства. По Бестаусскому совету, например, падеж скота за весь год составляет лишь 1,4 проц., отхода молодняка совсем нет, выкидышей только 2 случая. По Сарысуйскому совету (председатель Досунов) падеж скота за год – 1,8 проц., отходов молодняка нет, выкидышей – 5 случаев.

Вот фамилии некоторых членов малсерктиков, которые добились не только сохранения скота, сохранения и выращивания молодняка, но и значительного роста поголовья. Например, Доробаев имеет 48 голов., Жагамагбетов – 48, Каздыбаев – 43, Баймагамбетов – 42, Сатыгулов - 41 голову. Эти отличники, ударники Тургая нами используются в качестве общественных инспекторов по животноводству

Подъем животноводству в кочевых и полукочевых районах тесно связан с расширением продовольственной базы района. Условия Тургайской района в этом отношении вполне благоприятны. Обилие водных ресурсов позволяет в кратчайший срок обеспечить поливом поля района. Для полива могут быть использованы задерживаемые простыми земляными плотинами таловые воды, могут быть для этой цели использованы и многие степные реки и озера и, наконец, река Тургай. Опыт Албарбогетского орошения (самотечное, около 1000 га) и ряда других доказывает практическую возможность развития поливного земледелия в районе. В этом году мы значительно расширили посевы – засеяли 5200 га против 2900 га в 1934 г., причем 2182 га из 5200 посеяно на поливе (в прошлом году на поливе было 1200 га). Сев мы закончили на 25 дней раньше,

чем в прошлом году. Орошаемая площадь расширена без всяких денежных вложений государства, исключительно силами и средствами самих колхозов.

В целях создания своей продовольственной базы мы в текущем году увеличили посев пшеницы, а также огородно-бахчевых культур. Даже при среднем урожае прошлого года, а мы имеем все данные для получения большего урожая, районы будут вполне обеспечены своим хлебом.

Климатические и почвенные условия, в особенности в пойме реки Тургай, позволяют развить ряд новых, более товарных культур. В этом году мы для опыта впервые посеяли 14 га риса. Хорошо может расти у нас и кукуруза.

В районе вполне достаточно заливных, обильных урожаем, лугов. При условии своевременной косьбы и уборки, сена, эти луга полностью обеспечат скот кормами. В районе резкий недостаток из других задач в области развития животноводства в Тургайском районе нужно отметить необходимость создания хотя бы более или менее культурной скотобазы. Значительное количество падежа скота в этом году нужно отнести за счет отсутствия помещения для скота. В большинстве колхозов скот зимой находится под открытым небом. Зимовка загорожена стеной или только сеном с ветренной стороны. Практика свободного кормления зимой, без привязи, способствовала хищническому уничтожению корма.

План случной в этом году мы выполнили полностью и этим обеспечили дальнейший рост животноводства в 1936 г.

В развитии животноводства, как и в общем подъема всего хозяйства района, решающую роль должно сыграть дальнейшее организационно-хозяйственное укрепление малсерктиков. Между тем, в практике малсерктиков Тургайского района имеется ряд крупных организационных недостатков. По существу на сегодня ни один малсерктик не оформлен согласно устава: нет документов об организации малсерктика, нет ни одного заявления от членов о вступлении в малсерктик – все это растеряно. Членом серктика является, как правило, только глава семьи, остальные же члены семьи выше 16-летнего возраста как члены серктиков не оформлены, но тем не менее незаконно участвуют, как члены серктиков, при дележе дохода. Ни в одном из малсерктиков никаких вступительных взносов члены не вносили, а подлежащий обобществлению сельскохозяйственный инвентарь не обобществлен. Наконец, неимоверно раздуты аппараты малсерктиков. В серктике с 25-30 хозяйствами имеются, как правило, председатель правления, счетовод-секретарь, кладовщик, бригадир по полеводству (посев максимум 60 га) и бригадир по животноводству. Много недостатков имеется и в организации труда членов малсерктика, слаба дисциплина и ответственность за порученную работу.

Назрел вопрос о пересмотре старого устава малсерктика, с учетом опыта последних лет. Широкая политическая кампания по внедрению нового устава сельскохозяйственной артели дает богатый материал для выработки нового устава малсерктика, новый же устав серктика поможет вытравить многие застарелые организационные недостатки в работе малсерктиков и приведет к новому этапу в развитии коллективизации казахского аула.

Наш район добился первых успехов в развитии своего хозяйства. Задачи перед нами стоят большие и исключительно трудные, но мы, районная партийная организация, не успокаиваясь на достигнутых успехах, освобождаясь от груза

старых ошибок, вычищая из своей среды классово чуждые, гнилые элементы, имея теперь такую основу для своей работы, как государственный план развития животноводства – эти задачи выполним.

Большевик Казахстана. – 1935. – №6. С. 32-38.

№109
Мал өсіру барысы мен оның кедергілеріне арналған «Мал шаруашылығының мемлекеттік жоспары орындалды» мақаласы

Торғайда мал басының қайта есебін алу жұмысы аяқталды. Енді, мал шаруашылығын өркендетудегі бірінші мемлекеттік жоспардың орындалу дәрежесін талқылап, алдағы күнде жоспар түзуге толық мүмкіншілік бар. Жалпы жоспардың аудан көлемінде едәуір нәтижемен орындалғандығын 1935 жылдың 1 ғинуарынан 1936 жылдың 1 ғинуарына колхоз-қарашаруа секторындағы мал басының өсу өзгерісін мынадан көруге болады.

Өткен жылдың 1 ғинуарында аудан көлемінде ірілі-ұсақ 12504 бас мал болатын. Оның 307 жылқы, 5350 ірі қара мал, 6269 қой, 516 ешкі, 62 түйе еді. Аудан жоспары бойынша 6152 басқа жетпек, яғни 128,7 пр. өсу керек болса – 1.1.36 ж. 26417 басқа жетіп, яғни 131,3 пр. болып өсіп отыр. Оның 107,2 пр. жылқы, 120,2 пр. ірі қара мал, 139,4 пр. қой, 168,2 пр. ешкі, 87 пр. түйе-түлігі. Аудан жоспары бойынша, облыстан берілген жоспардан асып түсіп отырғанымыз, жоғарыдағы көрсетілген сандардан асып түсіп отырғанымыз, жоғарыдағы көрсетілген сандардан көрініп тұр.

1935 жылдың бас кезіндегі совхоздан жаңа басқа орындардан сатылып алынған малды есепке қоспағанда, колхоз-қарашаруа секторының жалпы мал басы 16417-ге жетіп, 1.1.35 және қарағанда 31,3 пр., аудан жоспары бойынша 36 пр. болып өсіп отырғанын көреміз. Бұдан бұрын түйе-түлігі мен жылқыдан басқалардың өсуі жоспардан асып түсіп отыр.

Жылқы басы аудан жоспары бойынша 111,2 пр. өсудің орнына 107,2 пр. өсті. Ал түйе бас жоспардағыдан кеміп отыр. 1.1.1936 ж. дейін түйе басы 100,5 пр. өсу орнына 87 пр. болып план орындамай, 13 пр. кеміді. Бұл малдың екі түлігінің, әсіресе, түйенің көңілдегідей өспеуіне себеп болған, біріншеден, іңген мен биелерді шағылыстыру жұмысының нашар жолға қойылғандығынан болса, екіншіден, негізгі малдардың өлімінің көп болуы жаңа серіктік мүшелерінің түйе-түлігіне аса көңіл бөліп қарамай, шаруашылық ұйымдар мен көрші отырған аудандарға жылқыға айырбастап жібергендігінен болып келді.

Ет жоспары бойынша мемлекетке берілген мал мен басқа шығындарды жалпы мал басының есебінен алып тастағанда барлығы 1290 бас болып кеміді. Мұның үстіне күні бүгін тапсырылған 1935 жылдың ет жоспарының 45 пр. қосылады. Бұның барлығының да орны мемлекет мал өсіру жоспарының артығымен орындалуы арқасында толықтырылып отыр.

Мемлекет мал өсіру жоспарының негізгі бір кезеңі – колхоздарға шаруа серіктігінде жас төлді өсіру жоспары? Мұнда түйе төлінен басқасы артығымен орындалып келді. Мысалы, 1.1.35 жылы ұрғашы мал – 7374 бас еді, одан 1934 жылғы шағылыстан өткені – 5147 бас, төлдің шыққан анық шығымы – 151 бас,

барлық төлдің таза өсімі – 5053 бас. Бұл есепте төл облыс көрсеткен планнан – 41,8 пр. аудан белгілеген 0,9 пр. артық орындалып отыр.

Төл өсіру жоспарының бұндай артық орындалуы бұрынғы ескі төл өсірудегі мөлшердің анағұрлым артта қалып қойғандығын қазіргі жағдайға ескі мөлшермен төл басын өсіру жоспары сәйкес келмейтінін көрсетеді. Шағылыстан өткен ешкі басқа екі лақтан келуі (227 ешкіге – 448 лақ келген) және осы сияқты мал басының өнімділіктері, үстіміздегі 1936 жылда ерекше еске алынуы керек.

Жаңа жыл басында мемлекеттік мал өсіру және төл басын көбейту жоспарының ойдағыдай орындалғандығын қорытқанда Торғай ауданының партия, кеңес ұйымдары мен серіктіктерінің мал шаруалығының өркендету ісінде табысқа жеткендігі айқын көрініп отыр. Бұл жетістік, Орталық партия комитетінің мал шаруашылығының мемлекеттік планы туралы қаулысы өте орынды, жаңа кезімен шығарылғандығын дәлелдейді.

Егер де 1.1.1935 жылда ауданда мал басы 28 пр. кемігендігін және осы жылы астық орағына дейін ауданның бірталай үкіметтен жәрдемге астық алып келгендік жағдайларын еске алғанда, биылғы жылғы ауданда мал басының артуы аса маңызды орын алады.

Бүгін, мал басын өсіру майданындағы бірінші күрделі табысқа жетуіміз, ең алдымен партия мен үкіметтің, әсіресе, бұл жөнінде халықтардың көсемі Сталин жолдастың колхоз көпшілігінің тілегіне күнбе күн көңіл бөліп, керекті жәрдем көрсетуіне байланысты. Екінші бұл жетістігіміз Өлкелік партия комитеті оның жетекшісі Мирзоян жолдастың өзінің жеке көңіл бөлуімен Торғай ауданында мал шаруашылығын өркендету туралы ауданда өзінің азық-түлік базын жасау үшін техникалық базының күшейтуін (МТС құру, мелиорация жүргізу) жөнінде бірнеше нақты шаралар белгіленді.

Торғайдың мал шаруашылығы жөніндегі жетістіктер мен егіс өнімділігін арттыру және социалды мәдениет құрылысының бірталай жақсаруымен бірге, ауданда партия көпшілік жұмыстары да, әсіресе партия документтерін тексерумен байланысты, бірталай жақсы жолға қойылды.

Партия документтерін тексеру ісі коммунистердің төңкерісшілдік қырағылығын күшейтіп, тап жауларды – Алашорда қалдықтары партия қатарынан аластады. Ескі басшылық тұсында асыра сілтеушілік Торғайда өте-мөте күшті болғаны бәрімізге мәлім. Себебі Торғайда Алашордашылықтың, солардың зиянкестік қылықтарының қалдықтары аса күшті болған. Алашорданың көзі болған Тоқтабайұлы сияқты адамдар көбіне зиянкестік істеді. Бай, құлақтың, Тоқтабаевшылардың үгітімен шыққан «Аша тұяқ қалмасын, асыра сілтеу болмасын» сықылды ұранның салдарынан перигибтік-зиянкестік қылықтардың қалдығы тез уақытта жойыла қоймады. Оны 1935 жылғы мал басын арттырумен жалпы колхозшылардың жұмыс жағдайларын жақсартумен жойдық. Қалдығымен әлі де күресеміз.

Қазірде аудандағы еңбекшілерінің мал басын көбейтуге ынтасы өскендігінің арқасында Торғайды мал шаруашылығының базына айландыруға кең жол ашылды.

Пратия документтерін тексеру ісі мал шаруашылығын өсіру мен төл өсірудің бірінші мемлекеттік жосапрының орындалуына үлкен қозғау, желпісі берумен бірге бұлжұмыста коммунистердің белсенділігін арттырып, олардың ішінен малшаруашылығының стахановшыларын шығарды.

Мына коммунистерді мал шаруашылығының нағыз стахановшылары деуге болады:

Сарысу ауылкеңесінің ағасы – Досымұлы егіс майданында тапқан ірі табысымен қатар, бір жылда ауыл малын 612 ден 903 басқа жеткізді, яғни 47,5 пр[оцентке]. өсірді. Досымұлының ауылында мал басының шығыны 2 пр.-тен асқан емес.

Досмайылұлы «Бостау» ауыл кеңесінің ағасы, Қазаткомның мүшесі. Жолдас Досмайылұлы ауылының мал өсіру жоспарының орындалуына айырықша басшылық етуімен бірге бір жарым-екі жылдың ішінде жалғыз ешкісін 11 басқа жеткізді. Досмайылұлы жолдас бір жылда 2 реттен лақтатудың жолын көрсетіп, үлгілі іс істеді. Қазір аудан көлемінде жеке меншігінде 46 бас малы бар Көпесұлы, 53 бас малы бар Жармағамбетұлы сияқты мал өсірудің стахановшылары отыздан асып саналады.

Бұл стахановшы жолдастардың бәрі де мал шағылысуын 100 пр.-тен асыра орындады, жылына ешкіні екі рет лақтатудың, қойды үш рет қозыдатудың әдісін тәжірибеде іске асырды. Бұлардың көбісі отанымыздың мерекесінде, мал өсіруде үздік шығып, еңбек істегені үшін «Қазақстанның 15 жылдық» значогін алды.

Сүйтіп Торғай ауданы 1936 жылдың бірінші ғинуарына үкіметтен алған малды бірге қосқанда, барлығы – 20721 малмен келді, яғни 1935 жылдың ғинуарындағы санға қарағанда 65,8 р. өсіммен жетті. Ауданда малсыздық жойылып келеді, Сталиннің колхоз мүшесі сауындысиырсыз болмасын деген ұраны жүзеге асырылып отыр. Биылғы жылдың көктем айларына шейін Сарысу, Албар бөгет кеңестерінің үй басында бір сиыр түгіл екі сауындысиырдан болмақшы.

Ауданда мал шаруашылығының мемлекеттік планын орындап шығудағы бұл бірінші табысымыз бізді әлі қанағаттандырмайды. Себебі бізде кейбір түліктердің, әсіресе түйе, жылқы басының ойдағыдай өспеуі, біздегі үлкен жетіспегендікті көрсетеді. Аудан жоспары артығымен орындалғанымен біраз ауыл кеңестерінде көп серіктіктерде мал басы арту орнына кеміп кеткені болды. Жылына ешкіні 2 рет лақтату, қойды үш рет қоздату техникасы барлық жерде әлі іске асқан жоқ. Бұл әдісті қолданған колхоздар әлі аз. Ауыл кеңестерінің бүгінгі жағдайына қарағанда жалғыз ғана ұсақ мал өсіруге емес, ірі малдыда бұдан да көбірек өсіруге мүмкіндік бар. Бірақ біз барлық мүмкіншіліктерді толық пайдалана алғанымыз жоқ.

Ендігі жерде аудандық партия, кеңес орындары өткен жылдың үлгісін пайдаланып, кемшілігін сабақ етіп, үстіміздегі жылдың мемлекеттік мал өсіру жоспарын бұдан да ары ілгерілетуге барлық күш, жігерін жұмсауы керек.

Үстіміздегі жылы мал басын 30 мыңға жеткізуге толық жағдай бар.

Колхозшылар жұртшылығын жақсы ұйымдастырып, мал өсірудегі стахановшылар қатарын көбейтіп, 1936 жылғы төлді түгелімен аман сақтау жұмысы – бүгінгі таңдағы аудан басшылары мен барлық колхозшылардың ең үлкен, ең басты міндеті.

Ауыл коммунисі. – 1936. – №2. – 94-98-б. Латын графикасы.

№110
Егінді сумен қамтамасыз ету жөніндегі «Торғайда арық қазу»[182] мақаласы

Торғай ауданында егінді суғармалы жерге салу жұмысы соңғы бір-екі жылдың ішінде қолға алына бастады. Әсіресе, биылғы жылы егінді суғармалы жерге салуға аудан ерекше көңіл бөліп отыр. Аудан биыл 15 500 гектар егіннің 2 741 гектарын суғармалы жерге салады.

Бұл егіндерді сумен қамтамасыз ету үшін жаңадан арықтар қазылады. Бұрын егін шығырмен (көліктің күшімен айналдыратын) суғарылатын еді. Биыл машина алатын болып отыр. Осы күннің өзінде әрқайсысы 50 гектардан жер суғаратын 5 двигатель алынды. Жақында тағы да 11 двигатель алынады. Колхоздар арық қазу, двигатель орнату жұмыстарының дайындығына кірісіп жатыр.

Социалды Қазақстан. – 1936. – 16 март. – №62 (3766). Латын графикасы.

№111
Ет комбинатының жетістіктерін бағалаған «Семей ет комбинатының[183] директоры Власенко жолдасқа»[184] мақаласы

Өзіңізбен бірге комбинаттың коллективін жалынды түрде құттықтаймыз. Сізге Одақтық атқару комитеті «Құрмет белгісі» орденін берген хабарын алдық.

Сіз Одақтағы тамақ заттары өнерлі кәсібі орындарының ең бір күрделісін басқарып отырсыз. Бізді қуантатын не? Өткен жылы Семей ет комбинаты жаңа техниканы меңгерудің үлгісін көрсетті, сіздің комбинат коллективінің бұл еңбегі айрықша бағаланып отыр. Сіздермен бірге бұған біз де қатты қуанамыз. Сіздің басшылығыңызбен Семей комбинаты тамақ заттары өнерлі кәсібі орындарының алдыңғы қатардағыларына қосылып, Одақтағы үлгілі, мәдениетті кәсіп орнының бірі болады деп сенеміз. Өндіріс планын уақытынан бұрын орындап, қазір салынып жатқан колбаса, консервы зауытыңызды уақытынан бұрын пайдалануға беріп, жоғарғы сапалы азықтар шығара аласыз деп сенеміз.

Социалды Қазақстан. – 1936. – 4 август. Латын графикасы.

№112
Тамақ өнеркәсібін дамыту жолдары мен жұмсалатын қаражаты туралы «Тамақ өндірісті кәсібі үшінші бесжылдықта» мақаласы

Советтер союзының барлық республикалары, өлкелері мен облыстары, соның ішінде Қазақ Республикасы үшінші бесжылдықтың[185] планын жасауға кірісті.

---

[182] Мақаланы Нұрмағамбетовпен бірлесіп жазған.

[183] Семей ет комбинаты 1934 жылы ашылды. Алғашқы директоры болып өнеркәсіп стаханов қозғалысының бастамашысы Р.М. Брун тағайындалған. 1935 жылы комбинатқа М.И. Калинин келгеннен кейін оның есімі берілген.

[184] Мақала Яхнович және Сергиевскийлермен бірлесе жазылған.

Екінші бесжылдық планды ойдағыдай жүзеге асырудың нәтижесінде тамақ өндірісті кәсібі жасалды. Халқымыздың тамақ өндірісті кәсібінің заттары жөніндегі тілегін толық қамтамасыз ету үшін, республикамыздың шикі зат байлығын толық пайдалану үшін, техникалық базаның шикі зат базасынан артта қалғандығын еске алып, үшінші бесжылдықтың аяғына дейін, яғни 1942-жылы тамақ өндірісті кәсібінің продукциясын 3,5-4 есе арттырмақшымыз.

Қазақстанның тамақ өндірісті кәсібі, продукциясының өсуін қамтамасыз ету үшін тамақ өндірісті кәсібіне екінші бесжылдықта жұмсалған 215 миллион сомның орнына үшінші бесжылдықта 950 970 миллион сом жұмсалмақшы.

Бұл қаражат ең алдымен екінші бесжылдықта салынып болмаған құрылыстарды бітіруге, қазіргі өндіріс орындарын күшейтуге және жаңа құрылыстар салуға жұмсалмақ. Біздің белгіленген жобамыз бойынша үшінші бесжылдықта ет өндірісі күшейтіледі, екінші бесжылдықта жұмсалған 69 миллион сомның орнына 147 миллион сом ақша жұмсалады. Осының нәтижесінде Семей ет комбинаты салынып болуға тиіс, Петропавл ет комбинаты қайта құрылмақшы, оның консерві зауыты 30 миллион банка консерві шығатын болады, 1 мың тонна ет тоңазытатын орын болады. Мұның үстіне жаңадан 7 ет комбинаты салынады. Бұл комбинаттардың ішінде ең үлкені Алма-Ата ет комбинаты болмақ (бұған 36 миллион сом ақша жұмсалады, бұл комбинат күнге 250 бас ірі мал, 1 мың бас ұсақ мал, 200 шошқа соя алады, 1 мың тонна ет тоңазытатын орны болады, суткасына бір сменада 9 тонна колбаса шығаратын зауыты болады, бұл комбинаттың құрылысы 1936-жылдың аяғында басталады). Мирзоянда және Қарағандыда ет комбинаттары салынады.

Ет комбинаттары құрылысына осынша қаржы жұмсаудың арқасында ет өндірісті кәсібінің продукциясы үшінші бесжылдықтың аяғында қазіргі 40 мың тоннаның орнына 130 мың тоннаға жетеді, колбасаның өндірісі қазіргі 8 мың тоннадан 35 мың тоннаға жетеді, консерві 28 миллион банкасынан 90 миллион банкаға жеткізеді.

Үшінші бесжылдықта Қазақстанның балық өндірісті кәсібі өркендетілді. Өткен екінші бесжылдықта балық өндірісті кәсібіне 44 миллион сом жұмсалған болса, үшінші бес жылдықта 150 миллион сом жұмсалады. Гурьев консервы комбинатының екінші кезегі салынып, қазіргі 30 миллион банканың орнына 60 миллион банка консерві шығаратын болады, Гурьев комбинатының жанында Пиле зауыты салынады, қазір салына бастаған Маңғыстау консерві комбинаты салынып бітеді, бұл комбинат 10 миллион банка консерві шығаратын болады, оның жанынан 800 тонна балық сақтайтын тоңазытқыш орын салынады, Денизде 1 100 тонна балық сақтайтын тоңазытқыш орын салынады. Бұл орын Каспийдің шығыстағы жағаларының балық байлығын сақтау үшін салынады.

Үшінші бесжылдықта Орал-Каспий балық трестіне арналып екінші рефрежиратор салынады.

---

[185] Үшінші бесжылдық – 1939 жылы болған БК(б)П-ның XVIII съезінде 1938-1942 жылдар аралығына арналып қабылданған жоспар. Үшінші бесжылдықтың негізгі міндеттеріне қорғаныс қабілетін нығайту, жұмысшы табы мен өнеркәсіп пен транспорттың дамуын, еңбек тәртібін нығайту, мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру практикасын және бұл істегі қиянаттарға күресу жөніндегі шаралар туралы қаулы қабылдады.

Каспийдің шығыстық жағасын толық меңгеру үшін 2 мыңдай шаруаның үйін көшіру керек болады. Бесжылдықта бұл жұмысқа 10 миллион сомнан аса қаржы жұмсалмақ. Балық өндірісті кәсібінің бесжылдығы бойынша Аралда тоңазытқыш орын салынады, Балқашта бұрын салынып жатқан тоңазытқыш орын салынып бітеді. Мұнымен қатар, төрт машина балық станциялары құрылады, балық өндірісті кәсібінің кеме шаруашылығы өркендетіледі, балық ұстайтын орындар, балық зауыттар және басқалары салынады.

Үшінші бесжылдықта Қазақстандағы кішігірім көлдерді, өзендерді пайдалануға көп қаражат жұмсалады. Мысалы, Зайсан көлінде 3 миллион банка консерві шығаратын және 3 мың тонна балық тоңазытатын консерві комбинаты салынады.

Қазақстанның жаңадан құрылған қант өндірісті кәсібі үшінші бесжылдықта қатты өркендетіледі. Қант қызылшасы егісінің көлемінің артуы, шығымдылығының өсуі үшінші бесжылдықта тағыда 3 үлкен қант зауытын салуды керек қылып отыр. План бойынша Алматыда 15 мың центнер қант шығаратын бір зауыт, Талдықорған ауданындағы Қара-бұлақ поселкесінде 15 мың центнер қант шығаратын бір зауыт және Шемонайқыда 12 мың центнер қант шығаратын бір зауыт салынбақ. Мұнымен қатар, қазіргі Меркідегі және Талдықорғандағы қант зауыттары бұрынғы 4 мың центнердің орнына 7 мың центнер қант шығаратын болып, Мирзояндағы қант зауыты 12 мың центнердің орнына 15 мың центнер қант шығаратын болып күшейтіледі. Осы үш зауыттың жаңадан салынып және бұрынғы зауыттардың күшейтілумен байланысты Қазақстанда қант қызылшасы егісінің көлемін 35-37 мың гектарға жеткізу керек болады.

Үшінші бесжылдықтың аяғында Қазақстанның барлық қант зауыттары бір суткада 71 мың центнер қант қызылшасын өңдеп шығаратын болады. Қант өндірісті кәсібінің планы бойынша Алма-Ата мен Мирзоянда әр қайсысы 300 тонна қант шығаратын рафинат зауыттары салынбақ.

Осындай қаражат жұмсаудың нәтижесінде Қазақстанның қант өндірісті кәсібінің продукциясы 1937 жылғы 36 мың тоннаның орнына 190 мың тоннаға жеткізіледі.

Қазақстанда мал шаруашылығының орасан өркендеумен қатар май өндіру кәсібі күшейтілуге тиіс.

Қазіргі май зауыттары көбінесе машиналанбаған, ұсақ өндіріс орындары. Бұлар май өндірісті кәсібін күшейтуге негіз бола алмайды.

Бесжылдық план бойынша жаңадан 9 май зауыты салынбақ.

Қала еңбекшілерінің сүт-сүзбе тамақтарына тілегі өсумен байланысты өндірісті кәсіп орталықтарында, ірі қалаларда сүт сүзетін бес зауыт салу керек болып отыр. Мұнымен қатар, Павлодар мен Мирзоянда қою сүт шығаратын 2 зауыт салынбақшы, Қостанай мен Зырянда сүт құрғататын екі зауыт салынбақшы.

Қазақстанның тамақ өндірісті кәсібінің артта қалған саласының бірі – өсімдік майларын шығару жұмысы еді. Қазақстанда екінші бесжылдықта жалғыз-ақ Өскемен зауыты салынды, бұл зауыт 9 мың тонна өсімдік майын шығарады.

Шымкентте салына бастаған мақта майы шығаратын зауыт үшінші бесжылдықта салынып бітпекші. Мұның үстіне Ақмолада 11,6 мың тонна май және 12 мың тонна кір сабын шығаратын зауыт салынбақшы.

Үшінші бесжылдықта Ақтөбе және Ақмолада макарон комбинаты салынады.

Бесжылдық план бойынша, Алма-Атада кондитер фабригі, Қарағандыда бисквит фабригі салынады. План бойынша Алма-Атада, Қарағандыда, Жезқазғанда және Шымкентте құрғақ мұз зауыттары салынбақшы болды.

Үшінші бесжылдықта 11 нан зауыты, оның ішінде Алма-Атада екі зауыт және нан пісіретін машиналанған 11 орын салынады.

Алма-Атада темекі фабригі 10,5 миллиард дана папирос шығаратын болып күшейтілді.

Ликер-арақ өндірісі күшейтіледі. Қарағандыда, Алма-Атада және Семейде ликер-арақ зауыттары салынады, бұған 7 миллион сом ақша жұмсалады.

Қазақстанның тамақ өндірісті кісібінің артта қалған участкасының бірі – сыра және спиртсіз ішімдіктер шығару өндірісі. Қазіргі зауыттар 90 мың гектолитр сыра және спиртсіз ішімдіктер шығарады.

Бесжылдық план бойынша сыраның продукциясы 350 мың гектолитрге, спиртсіз ішімдіктер 200 мың гектолитрге жеткізіледі.

Алма-Атада 100 мың гектолитр шығаратын, Қарағандыда 100 мың гектолитр шығаратын, Семейде 50 мың гектолитр шығаратын, Гурьевте, Шымкентте, Балқашта, Қостанайда 25 мың гектолитр шығаратын сыра зауыттары салынады.

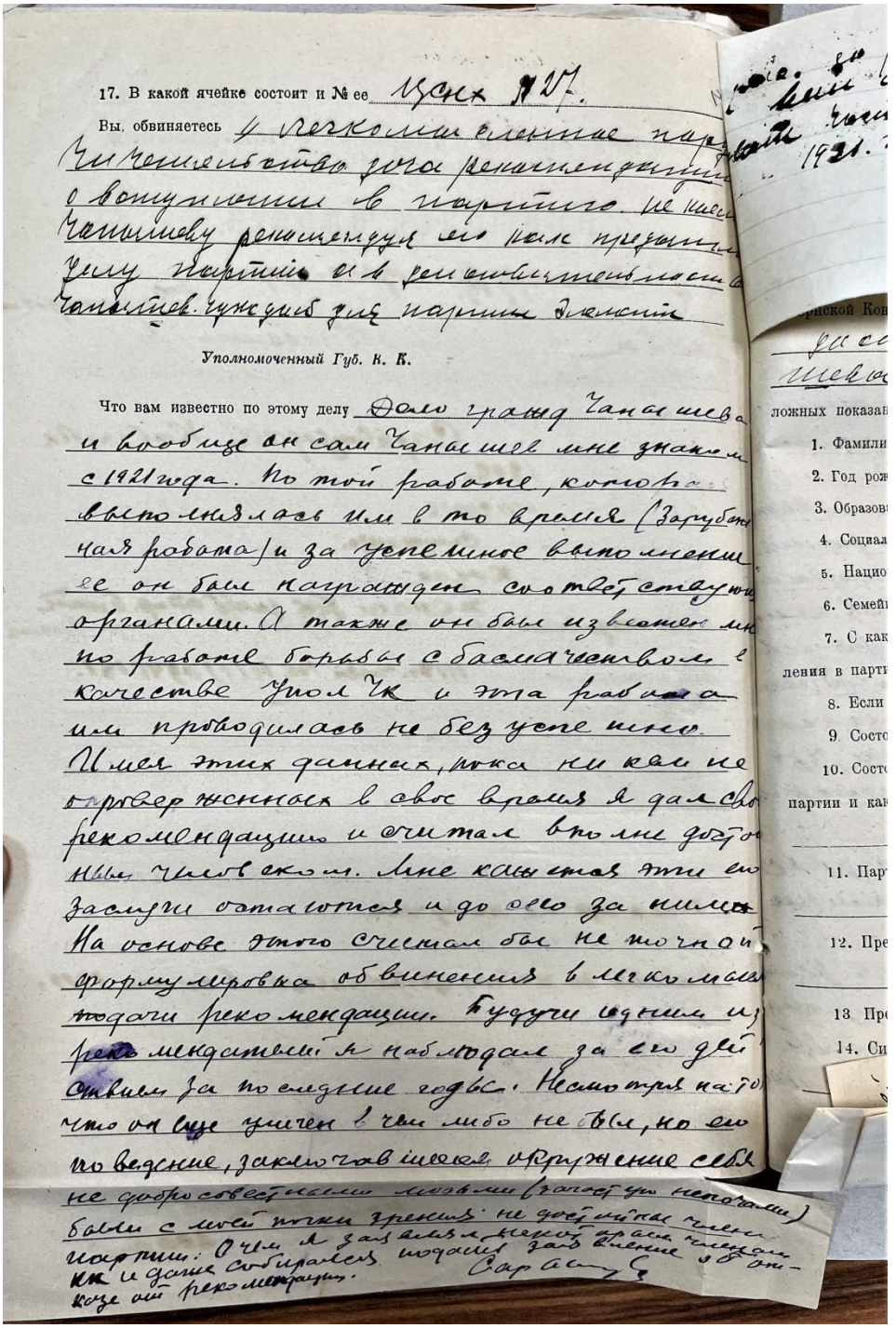
Қазақстанның тұз өндірісті кәсібі үшінші бесжылдықта қатты өркендетіледі. Жаңадан Таболдан және Индер тұзды көлдері пайдаланылатын болады.

Бесжылдық план бойынша Қапланбек совхозының негізінде қызыл арақ комбинаты салынады, Алматыда қызыл арақты ыдысқа құятын зауыт салынады. Үшінші бесжылдықтың аяғында 500 мың гектолитр қызыл арақ шығарылатын болады.

Тамақ өндірісті кәсібінің үшінші бесжылдығының планында аудан орталықтарында тамақ өндірісін күшейту жұмысы көзделіп отыр. Аудандарда тамақ өндірісті кәсібін күшейтуге 16-17 миллион сом жұмсалмақшы, 120 аудан орталығында мал соятын және колбаса шығаратын пунктар салынбақ, 80 пункта нан пісіретін орындар салынбақ және 100 пункта спиртсіз ішіндіктер шығаратын зауыттар салынбақ.

Тамақ өндірісті кәсібін үшінші бесжылдықта осындай өркендетумен байланысты тамақ өндірісті кәсібінің маман кадрларын дайындау керек болады. Қазір Қазақстанда балық техникумы мен сүт техникумнан басқа тамақ өндірісті кәсібінің кадрларын дайындайтын оқу орындары жоқ. Үшінші бесжылдық план бойынша Алма-Атада тамақ өндірісті кәсібінің кадрларын дайындайтын институт және бірнеше техникумдар ұйымдастырылмақ. Бұған 14-15 миллион сом қаражат жұмсалмақ.

Соңиалды Қазақстан. – 1937. – 22 май. – №115 (4419). Латын графикасы.

17. В какой ячейке состоит и № ее Чонк №27.

Вы, обвиняетесь у легкомысленном пар
Чанышевым рекомендации
о вступлении в партию. Не имел
Чанышеву рекомендацию ее нами прекрат
уему партии и в рекомендательства
Чанышев чужд для партии элемент

Уполномоченный Губ. К. К.

Что вам известно по этому делу Дело граждан Чанышева
и вообще он сам Чанышев мне знаком
с 1921 года. По той работе, которую
выполнялась им в то время (Зарубеж
ная работа) и за успешное выполнение
ее он был награжден соответствующи
органами. А также он был извещен ми
по работе борьбы с басмачеством в
качестве Упол ЧК и эта работа
им проводилась не без успешно
Имея этих данных, пока ни как не
отрицательных в свое время я дал
рекомендацию и считал вполне добро
совестным. Мне кажется эти его
заслуги остаются и до сего дня
На основе этого считаю бы не точной
формулировка обвинения в легкомыс
подаче рекомендации. Будучи одним из
рекомендателей и наблюдая за его дей
ствием за последние годы. Несмотря на то
что он еще учится в чем либо не был, но по
последние, заключая имеет окружение себя
не добросовестными людьми (какой-то непонятн
были с моей точки зрения не достойных член
партии. О чем я заявляю, может сделать
КК и далее собираюсь подать заявление об от
воде от рекомендации.

Сарсенов

Қабылбек Сарымолдаевтың БКП(б) Сырдария облыстық Бақылау комиссиясына Қ. Чанышев туралы берген түсініктемесінің 1-ші беті.

ҚР ПА, 719-қ., 1-719-т., 868-іс, 17-а.п.

КІТАПТАРЫ

КНИГИ

№113

Қ. Сарымолдаевтың «Қазақстан бесжылдығының негізгі мәселелері және оның күрделі көрсеткіштері» атты кітабы[186]

Жалпы одақ пен құрама республикалардың құрылған 5 жылдық жоспары бекітілетін кезде Қазақстан жалпы 5 жылдық жоспарға енгізілмей қалған. Сондықтан одақтық және құрама республикалардың 5 жылдық жоспарында Қазақстанның мақсаты мен мол байлықтары жөнді ескертілмеген. Бұның растығы 5 жылдықтың мына көрсетілмекшеден көрінулі. Қазақстанның халық шаруашылығына осы 5 жылдықтың ішінде жұмсалатын қаржы 1,8 миллиард сом болуы керек деп Ресейлік құрама республиканың 5 жылдығы белгілеген. Жалпы егістік көлем 6 миллион гектарға жетіп, жергілікті өндіріс орындарының өнімі 25 миллион сом болу керек делінген. Ресейлік құрама республиканың 5 жылдық жоспарында Қазақстан үшін арналған шаруашылық қарқының кемдігі осы кездің өзінде де білінді. Өйткені Қазақстан 5 жылдықтың екінші жылында жоспарда көрсетілгендерді артығымен орындап отыр. Мысал үшін мынаны алайық: Қазақстанның егістік көлемі биылғы жылы 5 170 мың гектарға жетеді. Жергілікті өндіріс орындарының өнімі 49 миллион сомнан аспақ. Екінші сөзбен айтқанда, Қазақстан жоспарда көрсетілген цифрды екі есе артығымен орындап отыр. Белгіленген жоспарды түсті метал жағына да, тас көмір шығару жағына да, мұнай табу жағына да аса орындаулы.

Үлкен партия комитетінің декабрь айында болған V-пленумінде 5 жылдықтың екі жылында орындалған жұмыстардың негізін жиған кезде Қазақстан шаруашылығы ірі қарқынмен алға басып бара жатқанын көріп, Қазақстанның 5 жылдығын қайта қарап жоспар көлемінің артылуын өте керекті деп тапты.

Өткен 5 жылдықтың негізгі жиыны

Қазақстанда кеңес үкіметінің орнаған алғашқы жылдары Қазақстанды тиянақты ұлт республикасы екендігін белгілеумен өтті деп бағалауға болады. Қазақстан шаруашылығын соғыстан бұрынғы қалпына келтіру жұмысы 1921-1924 жылдары басталып, 1927-1928 жылдары ғана бітті, шаруашылықты бұрынғы қалпына келтіретін жылдарда істелген жұмыстардың негізгі жиынын мына цифрлар көрсетпек.

Егістік көлем 91,5%-ке жетті. Жалпы малдың саны 108% болулы. Орталық халық шаруашылық кеңесінің құрған жоспары өндіріс орындарын соғыстан бұрынғы 75%, 70%-ке жеткірулі. Бұл табыстар халық шаруашылығының қолда бар заттары арқылы өндіріледі. Соңғы жылдары бұл табыстардың қарқыны кемулі. Оның себебі: бірден қолдағы бар қаражат кеміп, екіншіден халық шаруашылығы бар негізгі қорын өсіруге аз сома жұмсалып отырғандығынан. Сондықтан Қазақстан негізгі қорға өте кедей. Жоспарлау ісі алғашқы басталған кезінде жалпы кеңестер одағындағы әрбір жеке жанның үлесіне 464 сомдық негізгі капитал болатын. Ресейлік құрама республикасында әрбір жеке жанның үлесіне 454 сом келетін.

---

[186] Қазақстан бесжылдығының негізгі мәселелері және оның күрделі көрсеткіштері. Бастырушы: Қазақстанның жоспар мекемесі. - Қызылорда: Гостип. КЦСНХ №1, 1931.

Қазақстанда әрбір жеке жанның үлесіне 350 сом болулы. Қазақстан жалғыз негізгі капитал жағынан ғана кедей емес, Қазақстанда әрбір жеке жанның үлесіне келетін ұйымның саны да өте нашар. Бұл жағынан Қазақстан бүкіл кеңестер одағында ең соңғы орынды алулы. Егер де Кеңестер Одағында жоспарлау жұмысының алғашқы қолға алған дәуірінде әрбір жеке жанның үлесіне келетін өнім 221 сом, Ресейлік құрама республикасында орта есеппен 212 сом, Башқұртастанда 135 сом, біздің Қазақстанда әрбір жеке жанның үлесіне келіп отырған өнім мөлшері 109-ақ сом болып отыр. Бұл жағынан Қазақстан жалпы кеңестер одағында соңғы орынды алып отыр. Октябрь төңкерісінің жемісі арқасында кеңестер одағын жасап отырған Қазақстан басқа халықтармен қатар саяси теңшілік алса, шаруашылық жағынан басқа елдермен тең келетін қалыпқа әлі жете алмай келеді. Сондықтан Қазақстанның да, орталықтың да алдында тұрған негізгі міндеттің бірі – ертедегі ескі құрылыстың қалдықтарын аз уақыттың ішінде тез жою болу керек. Бұл міндет, бұл іс жалпы Кеңестер одағындағы республикалардың арасында шаруашылық жағына лайық болмаған кезде ғана орындалмақ. Қазақстан – Кеңестер одағының ішіндегі ең аз тексерілген адамның бірі, бірақ оның осы күннің өзінде көрініп білінген мол байлығы аз тексеріліп кем зерттелген, бұлай қалып отыр. Сондықтан халық шаруашылығының кей түрлерінің тез өркенделуіне мынадай зор екпінді белгілеуге болады, істелетін бұл жұмыс біз жағынан біздің алдымызда тұрған шаруашылық ала-құлалығын жойып, екінші жағынан Қазақстан шаруашылығының өсуі өзінің шегінен жоғары шығып, мол табыс келтіруге жол ашпақ. Қазақстанның қазіргі білінген байлығы өте зор қолдан суаратын аудандардан басқа өңдеуге келетін жердің көлемі 48-50 миллион гектар деп есептеулі. Мақта егуге жарайтын 3 миллион гектар жер бар. Бұл жерлер даусыз қолайлы аудан болмақ. Орталық Қазақстанның құмды, шөлді далаларынан өте зор пайда беретін сағыз шөп табылып отыр. Қазақстан даласында тағы тұрғы түрде өсетін кендірде де бар. Және жаратылыс байлығы зор мол баюға қолайлы аудандар өте мол. Егер де бұл аудандарды түзу пайдалана алсақ, ірі қараға айландырған 40 мың бас малдың жайылуға жетеді. Түсті метал жағынан Қазақстан Кеңестер одағы ең күрделі, ең негізгі аудан деп танылып отыр. Түсті металдың молдығы 1 миллион тонна мыс, өте көп қорғасын және цинк бар, кен төбе тоғай деген жерде мол темір кені табылды. Мұнда 40 миллион тонна темір бар. Бұл келешекте Қазақстан көлемінде темір өңдейтін жоспардың молаюына үлкен жол ашпақ. Тас көмір затының молдығы арқасында Қазақстан жалпы кеңестер одағындағы 3 орынды алады. Тас көмірдің мол шығатын жері Қарағанды. Мұнан 5 миллиард тонна темір шығармақ. Екібастұздан 500 миллион тонна және Бершоғыр Женгір деген жерлерінде де мол тас көмір табылуы, бұлардан басқа өте сирек кездесетін валипрам және «j» малибден деген металдардың да Қазақстан жерлерінде барлығы білінді. Осы байлықтардың бәрін пайдаға асыру жұмысын осы ағымдағы бесжылдықтың жоспарына енгізуге болмайды. Оның себебі: ендігі қалған 3-4 жылдың ішінде бұл байлықтарды жарыққа шығарып, іс жүзінде асыру үшін шынықтыра кеңейтіп жіберу өте қиын, өте ауыр жұмыс. Бірақ осы күннің өзінде де кем шығарылып жатқан кен тектерінің өзі Қазақстанды негізгі өндіріс түрлері мол ауданның бірі етіп, жалпы одақтың халық шаруашылығының құрылысында Қазақстанның өзгеше маңызы барлығын көрсетіп отыр.

Тар өткел

Қазақстанның халық шаруашылығының өсуіне едәуір кедергі келтіретін өткелдер кездесулі. Бұл кедергінің ең күшті тасқайлы темір жолдардың жоқтығы. Алғашқы жоспарсыз жүрген кездерде 3 миллион шаршы километр жерде 3 241 километрлік темір жол ғана бар екен. Осы күнге шейін болып келген темір жолдар Қазақстанның кейбір тысқарғы жерлерін ғана бөліп, күрделі шаруашылық қатынасына қолайсыз болып келеді. Бұл темір жолдардың Қазақстанның шаруашылығы әлді болған аудандардың байлығы іс жүзіне асыруға пайдасы шамалы болды. Түсті металдың, тас көмірдің, егіншілік кәсібіне маңызды болған аудандардың тұсында темір жол болмады. Бар темір жол бұл аудандарды шола алмады. Қазақстанда 83-951 метр ат жолы, 30 километр тас төселген жол, 91 километрдей басқа жолдар бар. Бірақ бұл жолдар болғанымен, жоқ темір жолдың есесін толтырып кете алмайды. Қазақстанда халықтың 90% хат танымайды, кейбір аймағында мәселен Қарақалпақ өлкесінде халқының 98% сауатсыз болатын. Біздің бесжылдықтың негізгі күрделі міндетінің бірі осы кедергілерді жойып тамырына балта шабу болу керек, бірақ бұл кедергілерді жою ісі негізгі қорлы қаражатты мол жасауды көп тілейді.

Бесжылдықтың маңызды міндеті

Қазақстанның бесжылдық жоспарын құрған кезде мына күрделі міндеттер негізге алынып отыр.

Тау кендердің зауыттарын химиялық өндіріс орындарын мәдени өсімдіктердің өркендетілу өсіріп, кендір, сағыз шөп, мақташылық егістерін ұлғайтып, дәнді өсімдіктер мен балықшылық кәсібін зорайтып және жол қатынас орындарын молайтуға мол көңіл аударулы бұдан қалды, бесжылдық жоспарда мәдениет орындарының өрісін молайту ісін де қолға алып отыр. Жаратылыс пен ауа райын жағдайына қарағанда Қазақстанды үш түрлі аймаққа бөлуге болады. Солтүстік батыс аудан, оңтүстік аудан, орталық аудан. Орындайын деп отырған шараларымыз осы аудандардың жағдайын қарап жобаламақпыз. Солтүстік Қазақстанда, әсіресе, мәдени түрде қолданатын мал шаруашылығы мен дәнді егістік кәсібін жақсы жолға салуды бесжылдық жоспар өзінің күрделі міндеттерінен санап отыр, егіншілік кәсібі қолдан суару арқылы қолданылатын Оңтүстік Қазақстанда мәдени егістіктерді өркендетуге зор көңіл аудармақ мәдени түрде арық қазу жұмысын күшейтпек. Орталық Қазақстан малшылық кәсібін ұлғайтатын негізгі аудан болмақ. Жоғарыда біздің Қазақстанда теміржол кем болғаны Қазақстанның ішкі аудандарын емес, тысқары алаптарын шолып қана өтеді дедік. Енді Қазақстанда теміржол көбейтумен қатар, оның ішкі алаптарындағы түрлі аудандарға темір жеткізіліп, әсіресе, өндіріс орындарының өркендейін деп отырған түсті-түссіз металдар аудандарымен ауыл шаруашылығы күшті деп есептелген алаптарда теміржол молаймақшы. Бұнымен қатар, бұрынғы пайдаға жарамай жатқан су кендерін де іске асырылмақ. Қазақстанның жер көлемі өте мол, соның салдарынан теміржолды ұлғайту үшін қаншама мол сома шығарсақ та бірді қанағаттандыра алмайды, жалғыз теміржолдың өзі аздық қылады. Сондықтан теміржолмен қатар, басқа жолдарды да көбейтуге тырысу керек

Өндіріс орындары мен тас көмір, ауа, су қуаттары

Қазақстанның ауа, су, тас көмір күмістері өте зор. Осы күнгі жобаланып отырған есепке қарағанда бұларда 239,5 миллиардтай аттың күші бар деп есептеулі. Бірақ бұл күштерді осы бесжылдың ішінде пайдаланып боламыз деп ойлауға болмайды. Біз, ең алдымен, тас көмір мен су күштерін пайдалануды мақсат етеміз. Бұл күштерді тілейтін өндіріс орындарының қалаларының, халықтың мұқтаждығын еске алып, біз осы бесжылдықтың ішінде Қазақстан жерінің 4 ауданында станциялар орнатылмақ. Бұның біреуі тас көмір шығатын Қарағанды кенінде, екінші Ульба көлінде, үшінші Сенгір тас көмір кенінде, төртінші Іле өзенінде орнатылмақ. Қарағанды ауданында орнатылатын станциясының күшімен тас көмір қазып шығаратын жер осы күні салынып жатқан мыс қортатын зауыт және басқа да өндіріс орындары пайдаланбақ. Әнгір өзіненде орнатылатын станциясының күшінен халық шаруашылығының басқа түрлерінен бөлек, Шымкент маңында орнатылып келе жатқан өндіріс орындары (кенеп) мақталы тоқыма фабрикалары, май шығаратын, мыс қортатын зауыттар пайдаланбақшы, Ульба көлінде салынайын деп отырған станциясының қуаты мен Ридер кендеріндегі цинк өңдейтін қорғасын қорытатын зауыттар пайдаланады. Бұлардан басқа қалалар мен ауыл поселкелерде сенем станциялары салынбақшы. Бұл станциялардың беретін күштері 111,7 киловатқа жеткізілмек. Бесжылдықтың алғашқы жылында 1,3 мың киловат ғана болмақ. Электростанцияларының саны көбейтумен қатар, жергілікті халықтың үйіне келетін электр күшінің мөлшері де аспақ.

Жанбалы зауыттардың өндіріс орындары

Ендігі бір негізгі мәселе – жанбалы зауыттардың өндіріс орындары. Бесжылдықтың ендігі қалып отырған үш жылында Қарағанды, Екібастұз кендерін өсірумен қатар, Сенгір Биренгор кендерінің де маңызын арттыруға тырыспақпыз. Қарағанды кеніндегі тас көмірдің өте молдығына ешкім таласа алмайды. Бұндағы тас көмірдің саны қандай болса, сапасы да сондай жақсы деп танылып отыр. Білім мекемелерінің сөздеріне қарағанда Қарағанды кенінің тас көмірі нағыз таза, қызуы күшті тас көмірге айналмақшы. Қарағанды көмірі жалғыз Қазақстанның өндіріс орындарымен жол қатынасы шаруашылығынан басқа, Орал тауларындағы өндіріс орындарының мұқтаждығын қанағаттандыра алады деп ұйғарулы. Бесжылдықтың ақырғы жылында Қарағанды кенінен бір миллиард тонна тас көмір шығарылмақшы. Бұның жарты миллиарды Қазақстан көлеміндегі өндіріс орындарының мұқтаждығын қамсыздандыруына, енді қалған жарты миллиарды Қазақстаннан тысқарғы Орал зауытындағы өндіріс орындарының мұқтаждығын қанағаттандыруға жіберілмек. Екібастұз кенінің өнім, өсімі бесжылдықтың ақырғы шенінде 400 мың тоннаға жетпек. Берсогор кенінің өсімі 200 мың тоннаға жеткізілмек. Мұнай өндірісі жағынан Қазақстанның негізгі тиянағы Эмбадағы мұнай шығатын орындар болулы. Бұл туралы мәселенің салмағы Эмбадан шығарылатын мұнай кендерінің аудандарын кеңейтуге аударылмақ. Тиісті мекемелердің беріп отырған мағлұматына қарағанда Қазақстан көлемінде 70 жерден мұнай шығатын орын табылып отыр. Мұнай табылған жаңа аудандардан 3 200 мың тонна мұнай шығаруға болады екен. Ескі мұнай шығарып келген аудандар 300 мың-ақ тонна бере алушы еді. Бұрынғы бесжылдық жоспарда ескерілетін бір нәрсе мынау жалпы кеңестер

одағының орталық шаруашылық кеңесі мұнай ағызатын трубаның бетін Самараға қаратып салмақ еді. Бірақ бұл мәселе сол кездің өзінде де орталық мекемелер тарапынан едәуір қарсы болған келбетті көрсеткен болатын. Енді біз мұнай ағызатын трубаның жақтауға емес, Эмба станциясы арқылы Ташкент темір жолына қарай салуды өте дұрыс, өте қолайлы болады деп ұйғарамыз. Бұл жобаның қолайлығын Қазақстан мына жағдайды еске алғандықтан қолдап отыр. Егер де Доссор, Эмба станциясы арқылы салынса, бұл трубаның салу шығын 15 миллион сомға шейін арзан түсіреміз және орталық халық шаруашылық кеңесінің ұйғарған жобасына қарағанда біздің қолдап отырған жаңа жобамыз соңыра мұнай ағатын труба салынғаннан кейін әрбір жылдың өзінде 6 миллион сомдай жол шығынын кенітіп отырмақ, бұл осы күннің өзінде де әйгіленді, біздің жобамыздың дұрыс екендігі дәлелденді. Екінші жағынан бұл мұнай шығаратын аудандар Қазақстан өндіріс орындарының мұнай алатын қоры бізден болса, екіншіден Батыс Сібірдің де бір мықты қоры болайын деп отыр.

Кен төбе қалай, темір жұмыстарының істері

Бесжылдық жоспарға ендігі енгізіліп отырған күрделі нәрсенің бірі: темір зауыттарын өңдейтін өндіріс орындарының бірі, темір тегі шығарылатын орындар анық, жете шолынылып, анық зерттелініп болған жоқ. Бірақ осы күнге шейін аз зерттелген жерлерден осы 40 миллион тонна темір тегін бере алады деп ұйғарылады. Бұл темір тегінің заты байлығы оралдағы магнит кеніндегі темірге артық деп есептелулі. Басқа жерден шығарылатын темір тектерінде пайдасы кем зауыттар мол араласқан бұлына. Біздің жерде 70% нағыз таза темір болып отыр. Біздің бірсыпыра шығыс аудандарымыз темір заттарына әлі мұқтаждық бұдан артып отырмақ, сондықтан біз өз уақытымен Қазақстанда темір затын өңдеу жұмысын қолға алуды пайдалы қолайлы келеді деп отырмыз, ендігі қалған үш жылдың ішінде зауыт салу жұмысын бітірмекпіз. Бұл зауыттың ұйымын екінші бесжылдықта ала бастамақпыз.

Түсті метал

Біздің өндіріс орындарымыздың кедерлі бір бұтағы болып есептеліп отырған зат – түсті металдар. Кеңестер одағының арасында түсті металға ең бай, ең маңызды жер біздің Қазақстан. Сондықтан түсті метал заттарын өңдеу істерін өсірудің керек екендігіне аса көп тоқтамасқа болады. Бұл кәсіптің ісін ұлғайтып, маңызын арттырдың керегі сөзсіз, не орталық комитетінің қаулысы бойынша Қазақстан түсті металдың орын тапқан кедерлі қоры, жалпы Кеңестер одағының арасындағы маңызды бір ауданы делініп есептеледі. Біздің бесжылдықтың ұйғарып отырған жобасы түсті метал туралы шығарған «СТО» қаулысымен дәл қабыса алады.

Түсті металдың орын тауып, белгілі қоры болып отырған жерлер Қарағанды, Ридер, Қарсақпай, Шымкент, Әулие-ата, нағыз ірі 4 зауыт Қарағанды кенінде орнатылмақшы. Бұл зауыт бір жылдың ішінде 50 мың тоннадай мыс шығарып бере алатын өнбе бермек. Бесжылдықтың ақырғы шенінде мыс шығару ісін 30 мыңға тоннаға жеткіземіз бе деп жобалап отырмыз. Қазіргі күнде бес-ақ мың тонна шығарып отырмыз. Қорғасын шығару жұмысы 33 мың тоннаға жеткізілмек, цинк шығару ісі 25 тоннаға шейін бармақ, тағы-тағылар. Қарағанды

кеніндегі негізгі комбинатымыз бұл бесжылдыққа өнім бере алмайды. Өнім беретін кезі ендігі бесжылдықтың алғашқы шенінен ғана басталмақ.

Химиялы өндіріс орындары

Ендігі бір өндіріс орындарының кедерлі бір бұтағы – химиялық өндіріс орындары. Ақтөбе округінде фосфор кені өте мол және бұл өзінің мұқтаж болып отырған базарына өте жақын. Сондықтан біз бұл кәсіптің де өркендетілуін мақсат етіп отырмыз. Біздің осы күнгі жобалап отырған мөлшерімізге қарағанда бесжылдықтың ақырғы шенінде фосфор табу 40 мың тоннаға жеткізбекшіміз, зауыт салған кезде жылында 400 мың тонналық өнім бере алатыны жобаланып отыр. Жалпы Кеңестер одағының орталық мекемелерінде бұл мәселе екінші түрде қойылып жүрген сияқты, бәлкім бізге мөлшерлеп отырған цифрларымыз артылатын болып шешілулі мүмкін нәрсе. Неғылғанымен бұл өндіріс орындарының өркендейтін негізді жері Ақтөбе округі болмақ. Бұдан кейін түсті металдар өндірілетін Ридер кендері маңында химиялық өндіріс орындарының өркендетілуі орын тауып, Қарағанды кендеріндегі газдар мен пайдалану ісі көтерілмек, Ридер кеніндегі күкірт кислотасын өңдейтін зауыттың өнімі бір жылда 125 мың тонна бермек, 35% супер фосфорлық шығармақ.

Жергілікті өндіріс орындары

Өте артта қалып келулі мен ең қызықты Қазақстан шаруашылығын бір бұтағы – жергілікті өндіріс орны. Үсітіміздегі бесжылдықта жергілікті өндіріс орындарының маңызын арттырып, көлемін көбейту жайынан біз едәуір алға басқалы отырмыз. Оның себебі: ауыл шаруашылығын өте ірі ілгері жіберумен қатар, жергілікті өндіріс орындарының маңызын арттыру өте керек нәрсе, осы бесжылдықта барлық суманың ішінен 1 200 мың сомды басқа өндіріске шығармақ, жалпы суманың 921 миллион сомын жалғыз жергілікті маңызы бар өндіріс орындарының ұлғайтуға жұмсалсын деп отырмыз, жергілікті маңызы бар өндіріс орындарының өнімі 165 миллион сомға шейін өспек. Әсіресе, тері өңдейтін суға, мата қыл-қыбыр заттарын тоқитын өндіріс орындары ұлғайтылмақ. Одан қалды кездеме затын шығаратын екі фабрика салынбақ. Мұның біреуі Алматы қаласында салынбақ. Бұл фабриканың 100 мың машиналы жіп иіретін ұршығы болмақ. Үй, қора-қопсы салуға керекті заттарды өңдеп шығаратын өндірісті орындарға мол зер салынып отыр.

Ауыл шаруашылығы

Жалпы Кеңестер одағында осы бесжылдықтағы шаруашылық күресінің негізі ауыл шаруашылығының ескі түрін жойып, жаңа құрылысқа түсіру екені айқын. Шаруашылықтың жаңа құрылысы ұшқыны біздің Қазақстан орын алу тиіс. Бесжылдықтың алғашқы кезінде Қазақстанды артта қалған егіншілік аудан деп бағалаушы еді. Бұны мен сызып отырмын. Ескі ру тарқының қалдығы, ақсақалдық дәуірдің ұшқыны мол еді. Енді бесжылдықтың соңғы шеңберінде ауыл шаруашылығын жаңа шаруашылық курсымен өсіп отырмақ (колхоз, совхоз құрылысы өспек). Сондықтан Қазақстанның ауыл шаруашылығы екінші ағым болмақ. Осы бесжылдықтың өзінде артта қалған егіншіл аудан деп есептелініп келе жатқан Қазақстан егіншіл өндірісті аудан болуға айналмақ. Ауыл шаруашылығын коллективтендіру көшпелі, жарты көшпелі шаруаларды

отырықшылыққа, ескі Ресейден Қазақстанға 65 мың үй келімсек әкеліп орнату, осы мәселелердің бәрі ауыл шаруашылығының кейбір тарауларын өте күшті қарқынмен ұлғайтуға мол жағдай туғызуға себепкер болып отыр. Сондықтан осы күнге шейін болып келген шабандау қарқын жедел қарқынға орын бермек. Біз 383 мың үйді отырықшылыққа айналдырмақпыз. Қазақстандағы жалпы шаруалардың 81% коллективке айналмақ. Кеңестік шаруалардың дәнді егістік тресінің саны 60 жетпек, жалпы көлемі 6 миллион гектар болмақ. Бұның 2,5 миллион гектары егістік жер болады. Скотовод мекемесі 130 совхоз, овцевод ұйымы 110 совхоз ұйымдастырушы жобаланып отыр. Мақта егісінің көлемі 117 мың гектар, күріш егістігі 100 мың гектарға жеткізілмек. Колхоз құрылысының негізі туралы орындықшылдыққа айналу, келмесек келтіргендігі егістік көлемінің өсу мөлшері мына екпінмен жүргізілмек, осы жылдың өзінде 5 174 мың гектар егістік жер бар. Ендігі жылы 6 611 мың болмақ. Одан арғы жылдары 9 869 мың жеткізілмек. Бесжылдықтың ақырғы шенінде 14 025 мың гектар егістік көлем болмақшы. Бұл екпінмен барсақ егістік көлем орасан мол көбеймек. Көп адамға бұл екпін дәлелді болып көрінбеуге мүмкін, бірақ жобалап отырған шараларға тереңірек көз жіберсе, біздің сөз жүзінде ғана өсіп отырмағандығымыз ақталады. Орыс халқы шаруашылығының егістік көлемі 106% өспек. Қазақ халқының шаруашылығының егістік көлемі 320% өспек. Осы күнге шейін мақта егістігінің көлемі 70 мың гектар болып келіп еді. Енді Бетпақдала мен Шыршық құмдағынан басқа жердің өзінде ғана егетін мақта көлемі 320 мың гектарға жеткізілгелі отыр. Пішендік жер 3 110 мың гектарға шейін өсірілмек. Мақтадан басқа мәдени өсімдіктердің көлемі 314 мың гектар болмақ. Біз егістік жерді 9 бөлімді етіп өңдеу үшін жүзге асырғалы отырмыз. Бұл бір жағынан егістік кәсібін мәдени түрде қолдану ісіне жақындаса, екінші жағынан мал шаруашылығын, пішендік жағынан қамсыздандыру үшін біз Қазақстанға 413 мың сомдық машина-сайманды шет жерлерден әкелуімізге мөлшерлеп отырмыз. Трактор санын 37 мыңға жеткізуге ұйғарылымыз. Жергілікті жүк таситын қатынас жолдарының санын 221 жеткізбекшіміз. Совхоздар өздерінің барлық егістік жерлерін трактор күшімен ғана айдауға тиіс. Колхоздардағы егістік жерлердің 50-60% көлемдері машина арқылы өңделмек. Қалған жерлері ат күштерімен айдалмақшы, сонда әрбір аттың үлесіне 2,1 гектар жер келуге тиіс, егіншілік үнемі 35% артсын деп мөлшерленіп отыр. Ауыл шаруашылығы жөніндегі бесжылдық жоспарда көрсетілген шараларды түгелімен орындасақ мынадай қортынды шығарамыз: 1928-жылы ауыл шаруашылығының өндірген өнімі 24,8 миллион центнер еді. Енді 1932-жылы өндіретін өнімі 1928-жылдың өнімінен 73,8% аспақ. Бұрынғы кезде совхозда 0,2 өнім бере алса, енді бұрынғыдан 10% арттырмақ. Біздің жүргізіп жатқан коллективтендіру екпініне қарағанда, колхозда 8% өнімін 50-60%-ке жеткізбек. Мақта кәсібінің өнімі 4 379 мың центнерге жетуге тиіс. Пішендік өсімдіктер бұрынғы 5,2 миллион центнерге шейін өспек. Дәнді астықтың зат өнімі 1928-жылғы 8,3 мыңдық өнімінен 1932-жылы 20 916 мың центнерге шейін өсуге тиіс.

Мал шаруашылығы

Мал шаруашылығы жайынан біздің екпініміз осы соңғы жылдары бәсеңдей бастады. Бұл бәсеңдік мына себептер арқылы болулы: біздің тексергенімізге қарағанда Қазақстан көлеміндегі барлық малдың 33,8%-нен 6% байлар қолында

ғана тоқырап келіпті. Біздің байларға қолданған шараларымызға (конфискация, салық саясат) қарап байлар қолдарындағы малының санын кемітіп қойысты. Кулактардың, билердің бізге қарсы жұмсаған саясаты арқасында астық дайындау науқаны кезінде және 1930-жылғы коллективтендіру ісін жүргізген кезде істелген қателіктер арқасында мал саны төмен түсті. Әсіресе, малшыл аудандарда мал саны өте мол кеміп қалды, жалпы Қазақстанда орта есеппен алғанда мал саны 30-35% кеміді, біздің бұрынғы жобамызға қарағанда осы көктемде 40 688 мың бас мал болу керек еді. Енді 33 361 мың бас ғана болып отыр. Бесжылдықтың екінші жылы мал санының бұндай орасан кемуі осы бесжылдықтың ішінде өсіреміз деп ұйғарған малдың санын толықтыруға едәуір кесек келтірмек. Алғашқы кездегі мөлшермен біз бесжылдықтың ақырғы шенінде 53 400 мың бас болады деп ұйғарған едік. Енді бұл санды жеткізу ісі аса қиын еткен бесжылдықтың соңғы жылында Қазақстан көлемінде 48 690 мың бас мал болмақ. Бұның бір жарым миллионы бізбен шектес тұрған Қытайдан едәуір мал әкелмекпіз, мал саны кеміді, бесжылдықтың екінші жылында мал санының кемігендігі мал шаруасындағы жалпы өнімді төмендетуге үлкен себеп болулы.

Мал шаруашылығының жалпы өнімі

	1928-29 жылы	**1932-33 жылы**
Ет	4625,3	5081,5
Бір мың дана уақ тері	2329,7	1526,1
Бір мың дана қой жүні	350,8	468,0
Бір мың дана түйе жүні	56,6	53,5

Мал шаруашылығының зат өнімі

	1928-29 жыл	**1932-33 жыл**
Ет	2456,3	3328,3
Ірі терілер	2143,3	1460,3
Бір мың дана уақ терілер	7734,9	8695,5
Бір мың дана қой жүні	127,1	400,4
Бір мың дана түйе жүні	29,1	44,8

Сауда орнын салу туралы

Сауда орындарын молайту жайында біз терімен зат тоңазытатын жер (холодильник) шек және басқа зауыттар салдыруға ұйғарып отырмыз. Біз мал шаруашылығының келешектегі өсуін еске алуымыз, мал шаруашылығы күшейген кезде малдың жейтін азығы да молаю керек. Мал шаруашылығы пішен жағынан қамдықпауы керек. Осылардың бәрін біз еске алып, астық затын өңдейтін ірі термен 100 ауыл терменін салғалы отырмыз. Бұдан қалды ет затын тоңаздататын орындар мен күріш зауыттарын салуға ұйғаруымыз. Орталық комитет пен жалпы кеңес үкіметінің малының ауырлығын семіздігін жоймау үшін қаулы шығарғаннан кейін ет тоңазытатын орындардың санын молайтуға зор көңіл тоқыратулымыз, жаңадан салынатын ет тоңаздататын орындар 5 жылдықтың ақырғы жылдарында 277,3 миллион банка консерв шығарулары керек. Бұл орындарды салар кезде жоғарғы цифр еске алынып салынбақ. Ірі мал,

шет үкіметтердің бізге жақын отырған аудандарына ғана шығарылмақ. Ауыл шаруашылығының азықтарын өндіретін, май шығаратын, шек өңдейтін зауыттар сияқты өндіріс орындарын күшейту ісі қаралып жоба етіп отыр.

Жол қатынасы

Қазақстан шаруашылығының өсуіне, күшеюіне көп кедергі келтіріп отырған нәрсе – жол қатынасының нашарлығы мен мәдениетсіздігіміз, бірақ енді Қазақстанда теміржол молайтқалы отырмыз. Қазақстан далаларын біраз жылдың ішінде темір жолдың қоршауы қақ. Қазақстан теміржол жүргізген кезде, әсіресе, өндірісті аудандарды, арықсыз өңделетін егінші аудандарды және мал шаруашылығы күшті болып отырған аудандарды теміржол арқылы мол қоршалуларын еске алып отырмыз. Теміржолды да осы есеппен салмақпыз. Осы күнге шейін Қазақстан жеріндегі темір жолдың шаруашылыққа пайдасы шамалы болып келді, ол темір жолдар Қазақстанды құр шолып қана өтіп өткен кеткен адамдарды ғана таситын, өсіп келе жатқан Қазақстан шаруашылығының мұқтаждығын қамсыздандыра алмайтын. Сондықтан Қазақстан көлемінде жаңа темір жол салу ісі күшейтілу өте керек нәрсе. Жаңадан салынайын деп отырған темір жолдар Қазақстан жағдайында зор бағаны алулы. Біздің жаңадан салынғалы отырған темір жолдың ұзындығы 7 930 километр болу керек. Бұдан бұрын Түркістан-Сібір жолы[187] және оның бұтағы болады деп отырған Алматы, Харьков, Сергиополь, Бақты теміржолдары енуге тиіс. Екінші Ақмола-Сергиополь және Қарқаралы-Оралдағы Магнит тауы болмақ. Бұл темір жол Қазақстанның батысынан шығысына қарай созылып, нағыз орталық Қазақстанды басып өтпек. Ұзындығы 3 мың километр болмақ. Бұл темір жол Қарағанды кенін Магнит тауындағы зауыттармен байланыстырып, Түркістан-Сібір теміржолымен қосылып, Түрксібті тас көмір жағынан қамсыздандырып отырмақ. Бұл теміржол Қазақстанда көлеміндегі нағыз бай деп есептеліп отырған түсті металдардың және теміржол, тас көмір заттарының мол тоқыраған ең маңызды жерлерін тегіс шолғалы отыр. Одан қалды Ақмола-Қостанай ірі дәнді егістік, мал шаруашылығы күшті совхоздарды басып өтпек. Бұл жолдардан басқа Орал, Елес, Ридер, Қарсақпай, Доссор, Эмба теміржолдары салынбақ. Эмба станциясына шейін теміржол салынса, бір жағынан азық-түлік жағынан қамсыздандыру мәселесін шешіп, екінші жағынан Қазақстанның алыста жатқан аудандарын орталықпен байланыстыруға көп пайда келтірмек. Барлық осы темір жолдарды салу жұмысына шығарылып отырған сома 75 миллион сом. Қазақстан шаруашылығы өсіріп кеңейту үшін жобалап отырған шаруашылық екпініміздің ыңғайлы теміржолдар болған кезде ғана іс жүзіне асырмақпыз. Барлық жол ауыртпалығын жолға артып жіберуге болмайды, теміржолдың жетпеген жерін темір жол арқылы толықтырылып жіберу керек. Осы күні Қазақстан көлемінде шойын жолсыз жолдардың ұзындығы 83 951 километр. 5 жылдықтың ішінде осы жолдардың 35,4% жөндемекпіз. Тас төселген жолдың ұзындығы 210 километр. Цементтелген жолдың ұзындығы 1 129 километр. Тас төселмей тегістелген жолдың ұзындығы 2 554 километр. Ендігі қалғандарын жәй тегістеп жол

[187] Түркістан-Сібір жолы 1926-1931 жылдар аралығында салынды. Орталық Азия мен Сібір аралығын қосатын темір жолы 3 жыл 9 айдың ішінде аяқталып, 1931 ж. 1 қаңтарынан бастап тұрақты пайдалануға берілді.

қатынасына ыңғайламақпыз. Бұдан қалды біз әуе жол ісін де жақсы жолға салмақпыз.

Социалдық мәдени құрылысы

Қазақстанның тез өркендеуіне өте мол кедергі келтіріп, қиындық істеп отырған кедерлі бір кемшілік – елдің хат танымаушылық. Сондықтан біздің алдымызда тұрған зор міндеттің ең әлді ісі жаңа күштер, жаңа қызметкерлер даярлау мәселесі болып отыр. Біздің ұйғарған істеріміздің көңілдегідей орындап шығу үшін бізге үлкен мамандығы бар қызметкерлер 24 480, орта мамандығы бар қызметкерлер 90 815, төмен мамандығы бар қызметкерлер 500 515 керек. Ірі мамандығы бар қызметкерлер жоқтығы арқасында кездесіп отырған қиындықтарды жеңілдету үшін біз Қазақстан көлемінде 8 жоғарғы дәрежелі оқу орындарын ұйымдастыруды өте керекті деп отырмыз. Тіпті, хат танымаған адамдардан маман қызметкер шығару өте қиын нәрсе – болмайтын нәрсе. Сондықтан біз қалаларда жұмыскерлердің тоқыраған жерлерінде совхоз бен колхоздарда жаппай оқушыны күшейткелі отырмыз. 1931-1932-жылдарда жаппай оқу ісі Европа халықтары мол мекендеп отырған аудандар мен жаппай коллективке айналдырылған аудандарда қолға алынады. 1933-1934 жылдары жаппай оқу ісі қазақ халықтары мен қарақалпақ ұлт арасында жүргізілмек. Балаларды жаппай оқу ісіне тегісі мен тарту ісі 1935-1936-жылдарда жүргізілуге керек деп ұйғарып отырмыз.

Қорытынды

5 жылдықты орындап шығу арқасында біз мынадай саяси маңызды шаруашылық нәтижесін көрмекпіз. Халық шаруашылығының бұрынғы кездегі жалпы өнімі 61 225 мың сомдық болулы. Ендігі өнімі 2 771 миллион сомаға жетпек, бұның ішіндегі 1 476 миллион сомы ауыл шаруашылығынан өнген өнім, орталық халық шаруа кеңесі қарамағындағы өндіріс орындарының өнімі 616 394 мың сом болмақ. «А» тармағындағы өндіріс орындарының өнімі 2 675 2% өспек, «б» тармағына жататын өндірістің өнімі 1 423%-ке шейін өспекші. (Жалпы одақтық өндіріс орындары 3 351,5% өседі, жергілікті өндіріс орындары 1 597,4% өспек.)

Өндіріс орындарымен салыстырғанда халық шаруашылығының өнімі 25% болады. Бұрын бұның өнімі 5%-ақ болушы еді. Сонымен бұрынғы жабайы егіншілік кәсібін қолданып келген Қазақстан бұл күнде егіншілік кәсібі мол өндірісті ауданға айналмақ.

Өндіріс кәсібі өскен сайын пролетариат қоры да молаяды.

Осы күнге шейін болып келген жұмыскерлердің саны 16 860 адам болса, енді 86 784 адам болғалы отыр.

Салу жұмыстарымен шұғылданатын жұмыскерлер бұрын 15-ақ мың болушы еді, енді 260 658 адамға жеткізілгелі отыр.

Жол қатынастарының жұмыскерлері (бұның ішінде теміржол қызметкерлері де бар) 23 498 адам болушы еді, енді 151 300 адам болмақ. Ауыл шаруашылығында жүрген жұмыскерлер 95 179 адам болатын, енді 125 000 адамға жетпек. Қазақстан қаржысының негізгі қоры 2 миллиардтан 7 миллиардқа жеткелі отыр.

Халық шаруашылығының осындай жедел қарқынмен тез өсіп бара жатқаннан шыққан нәтиже арқасында бәз едәуір күрделі міндеттерімізді шешіп ала аламыз.

Әйткенмен біз саяси теңшілдік алсақ та, шаруашылық теңшілдігін әлі алып жеткеміз жоқ. Бірақ бесжылдық жоспарды орындауымыз біздің шаруашылық жағынан болып келген теңсіздігімізді жоятыны анық. Егер де әрбір жанның үлесіне келетін өнімді 900 сомға жеткізсек, сол біздің шаруашылық жағынан болып келген теңсіздігіміздің жойылуына мықты дәлел.

Бұрынғы орыс патшасының отаршылық саясаты арқасында Қазақстанның шаруашылығы әлсіз, төмен ел болып келеді. Бірақ қазір патша дәуірі жойылды. Отаршылық саясаты да құрыды. Сондықтан Қазақстанның шаруашылық жағынан да басқа елдермен терезесі тең келуге мол еркіншілік бар.

Осы бесжылдықтың ішінде Қазақстан халық шаруашылығының керегіне 5 941 856 мың сом қаржы жұмсалғалы отыр. Бұның 10 590 948 мың сомы өндіріс орындарына, аудандарды электрлендіру ісіне 64 181 мың сом, жол қатынасының расходтарына 123 142 мың сом, пошта мен телеграф расходтарына 61 746 мың сом теңге, ауыл шаруашылығына 2 301 542 сом, мәдениет құрылысына 700 миллион сом жұмсалғалы отыр. Бұл сомалар аз нәрсе емес. Өте мол сома.

Мінекей, біздің бесжылдықтың қарқыны және одан күтіп отырған нәтижелеріміздің қорытындысы.

Жоғарыдағы осы бесжылдықтың ішінде іс жүзіне асыратын жұмыстарымыз жайында қолданып және қолданайын деп отырған шараларымыздың сипаттамалары ылғи шаруашылықпен нығыз байланысып, одан тысқары кетпей отыр. Сондықтан біздің сол шараларымыз өте күрделі мәселелер және іс жүзіне анық аса алатын істер екенінде ешкім таласа алмайды. Біздің бесжылдығымыз іс жүзіне аса отырып, Қазақстанның жалпы шаруашылығын көтеріп, оны негізгі капиталын шынықтыра көбейтіп, әрбір жеке жанның үлесіне келетін өнімін де арттырады. Сонымен қатар, жалпы одақтық маңызы бар түсті метал, химиялық өндіріс және мәдени өсімдіктермен дәнді егістік сияқты күрделі шаруашылық мәселелерін де шешуге жағдай тудырады.

Біздің осы бесжылдығымыз Қазақстанның қолынан келетін істеріне мол көңіл аударып көп тоқырап отыр. РСФСР-дың Қазақстан туралы істеген бес жылды былай емес еді. Екеуінің арасында зор айырма бар. Ол Қазақстанның социалдық секторларын ұлғайтып, жалпы Қазақстандағы халық шаруашылығының орта есебі өсіретін. Біздің осы бесжылдығымызда социалдық құрылысының негізіне сүйеніп, соны мол көксейді. Бірақ Қазақстанның өндіріс орындарын, өндіріс күштерінің неғұрлым мол зораюына көп көңіл бөледі.

Егер де жалпы одақтың бесжылдығы кеңес жерін жайлаған жұмыскерлер мен еңбекшілерге жалпы қоғам ойын соған аударатын өте күрделі жобамыздың бірінен саналатын болса, соның арқасында жалпы жұмыскерлер табы мен қалың еңбекшілердің белсенділігін көтерсе, Қазақстанның бесжылдығы Қазақстан жұмыскерлері мен еңбекшілерінде сондай әскер етіп, сондай маңызы болу керек.

Жалпы одақтың бесжылдығы жалпы одақтағы еңбекшілерге өте маңызды болып отыр. Біздің бесжылдығымыз жалпы Қазақстан еңбекшілеріне де өте зор маңызды болу керек. Сондықтан Қазақстан еңбекшілері Қазақстанның бесжылдығына ойларын мол тоқыратып, оның маңызын жақсы жете ұғынып, белсенділікті зорайтып, бесжылдықтың орындалуына жұмыла кірісу керек.

Біз өзіміздің бесжылдығымызбен жеке-жеке орындарды, ауыл мен қыстақтарды, деревняны, Қазақстандағы колхоздар мен совхоздарды жете таныстырып, соның орындалуы үшін кеңес-партия ұйымдарының ойын Қазақстанның бесжылдығына толық тоқыратуымыз керек.

№114
Қ. Сарымолдаевтың «Түсті металды өндіріс орындарын ұжымдастыру: Қазақстанның бесжылдық келешегі» атты кітабы[188]

Бесжылдық жоспардың іске аса бастауымен қабат, бесжылдықтың ішіндегі көрсетілген маңызды жұмыстардың жеке тарауларын әйгілейтін ұсақ кітапшалар шығаруды Қазақстанның жоспар мекемесі лайық тапты. Кітапшаның жалпы аты – «Қазақстан – бесжылдықтың келешегі» деп аталып, жеке-жеке кітап болып шықпақ. Алдымыздағы осы кітапта бірталай ірі негізгі мәселені қозғайтындықтан, жоғарғы айтылған кітапшалардың бірі болып шығып отыр. Осы Қазақстанның түсті металды өндіріс орындары туралы Қазақстан орталық атқару комитетінің январь айындағы секциясында баяндама істеген едім, қазіргі күнде Қазақстанның ең алғашқы белгілеген жоспары артығымен орындалатыны анықталды, сондықтан бесжылдық жоспарды қайтадан жасап, ең алғашқы бесжылдық жоспардағы белгіленген жұмысты анағұрлым ұлғайтуға тура келді. Қазақстан атқару комитетінің соңғы секциясындағы Қазақстан түсті метал өндіріс орындары туралы істеген баяндамамнан кейін Қазақстанның соңғы жасалған бысжылдық жоспардағы көрсетілген мөлшелерден цифрлар алынып тағы да толықтырылды.

Қ. Сарымолдаұлы.
28 май 1930 жыл.

***

Кеңестер Одағының бесжылдық жоспарын өнерлі кәсіп негізімен жүзеге асырғанда, Қазақстандағы түсті метал өндіріс орындарын күшейту мәселесін мемлекеттік бірінші маңызы барлығын анықтайды.

Кеңестер елінің жалпы шаруашылығына және өнерлі кәсіп негізіне айландыруының қазіргі қарқынында түсті металдың қандай ірі маңызы бар екенін орталық партия комитеті көрсетіп отыр. Түсті метал жұмысының қазіргі жайы туралы орталық комитет мәселе қозғағанда былай деген: «Мемлекетті өнерлі кәсіп негізіне салып жүргізу және халық шаруашылығын шеттің қолына шаруашылықтан құтқару жалпы ел қорғау электрлендіру жұмысы және халық шаруашылығының кейбір көсемшілік түрде барылатын жеке тауарлары түсті метал жұмысын қалай болған күнде де екпінді ретпен өркендетуді тілейді».

Орталық комитет осымен бірге жоғарыдағы айтылған ірі міндеттерді орындайтын аудандарды белгілеген: «Бұл мақсаттарды орындауда, ең алдымен, өзгеше көңіл бөлетін мына аудандар: Қазақстан, Орал, Нершинский...»

---

[188] Түсті металды өндіріс орындарын ұжымдастыру: Қазақстанның бесжылдық келешегі. Бастырушы: Қазақстанның жоспар мекемесі. – Қызылорда: Тип. КазЦСНХ, 1931.

Осы айтылған байлықтарды отыра тұра алдымызға қойылған міндеттерді шешу үшін Қазақстанда түсті өндіріс орындарын ашып және бұлармен қатар жәрдемдесіп отыратын өндіріс жерлерін ашылуын керек қылады. Жоғарыда айтып өттім: Кеңес шаруашылығына түсті металдың қандай ірі маңызы барлығын орталық комитет өзінің тоқтамында көрсетіп отыр деп. Енді бұл жағдайды, дәлелдеу үшін бірнеше цифрлар келтіріп және түсті металдың дүние жүзінің шаруашылығында қандай орын алатындығын көрсетіп өтем.

Егер қара метал – темір, шойын, елдің өнерлі кәсіп негізімен жүріп келе жатқан жағдайын көрсетсе, түсті металдың жұмсау мөлшері бұл өнерлі кәсіп негізін не түрде орындап келе жатқанын және өнерінің қандай сапасы барлығын көрсетеді.

Соңғы жылдардағы дүние жүзінің шаруашылығына түсті металдың жұмсалауын алып қарағанда, бұл металдың жұмсалу мөлшері қара металдың жұмсалуынан тым-ақ артып барады.

1925 жылы дүние жүзінің шаруашылығына 79 миллион тон темір мен шойын жұмсалған.

1926 жылда сол мөлшерде жұмсалып отыр. Егер дүние жүзінің шаруашылығында түсті металдың жұмсалуына келсек, мыстың жұмсалуы сол дәуірде 47%, қорғасын 38%, цинк 24% артқан.

Бұл жөнде Кеңестер одағының қандай қал-жайы бар екен. 1913 жыл мен 1926-1927 жылды алып салыстырып қарайық. Бұл дәуірдің ішінде шойын мен темірдің жұмсалуы бір күйде болғандай, қайта шамалы кеміген.

Бұл соңғы жылдарға шейін бізде шойын ерітіп темір жасау жұмысының нашар жеткіліксіз түрде жүріп келгенін көрсетеді. Кеңестер одағында мыстың жұмсалуы дүние жүзіндегі жұмсалуымен бірдей болған.

1913 жылы ескі Ресейде 42 мың тондай мыс жұмсалған, 1926-1927 жылы мыстың жұмсалуы 61 мың тонға жеткен, өскені 45%.

Басқа түсті металдың жұмсалуына келсек, қорғасын мен цинктің Кеңестер Одағында жұмсалуы патша заманындағыдан кем. Бірақ бұл біздің түсті металға мұқтаж болмағандығымыздан емес, осы уақытқа шейін түсті метал өндіріске көз қырын салмай оның ілгері басуын кешелдеткенімізден.

Әрине, түсті металды жұмсау мөлшері әр елдің өнерлі кәсіп жолында қандай ілгері кетіп кейін қалғандығын көрсетеді. Іс жүзінде біз мынаны көріп отырмыз. Соғыстан бұрын Солтүстік Америка құрамасында әр адамға 3,8 килограмм метал жұмсалып келген, соғыстан кейін 7,8 килограмм болып отыр, екі есе артық жұмсалатын болған.

Франция мемлекетінде соғыстан бұрын жан басына 2,5 килограмм түсті метал жұмсалған еді. Соңғы кездерде бұл цифр 3,1 килограммға дейін өсті. Бұдан біз мынаны көріп отырмыз: өнерлі кәсібі күшті елдің алдыңғы қатарында саналып отырған Солтүстік Америка құрамасында түсті метал жұмсалуы бөтен елдерден әлде қайда ілгері, біздің Кеңестер одағында бұл металдың жұмсалуы тіпті азғантай. Халық шаруашылығына жұмсалатуы түсті металды ақшаға шағып басқа металдармен салыстырғанда дүние жүзіндегі барлық жұмсалатын шойын 2,5 миллард сомдық болған, сол уақыттың ішінде 2,5 миллиард сомдық түсті метал жұмсалып отырған. Бұл көрсетілген цифрларға қарағанда Кеңестер одағы өнерлі кәсіптің негізіне салынатын техника өнер жағынан ірі өнерлі кәсібі зор Солтүстік Америка құрамасынан әлде қайда кейін қалып келе жатқанын

анықтайды. Халық шаруашылығының ілгері қарай басуына түсті металдың зор маңызы барлығы осыдан белгілі болып отыр. Халық шаруашылығын өсіру ретінде бесжылдық жоспардың алдына қойып отырған «өнерлі ілгері халде келе жатқан байлар мемлекетін қуып жетіп озамыз» деген ұранымызды жүзеге асыру үшін түсті метал көп керек болады. Түсті металдардың орнына бөтен түрлі заттарды пайдалану жалпы Кеңестер одағының өнерлі кәсіп жұмысына кедергі келтіреді, оның ішінде түсті металдар мен өндіріс орындарын молайтуға және отан қорғау істерін нығайтуына жағдайсыз тиеді.

Қазіргі күнде Кеңестер Одағында түсті металдың шығарылуы тым нашар, түсті металдың одақтықта шығарылуымен одақтық шаруасына керегін салыстырып қарасақ, жай қанағаттандыратындай емес: Кеңестер Одағының 1926-1927 жылы жұмсалуға керекті мыс 61 тонна болған, мұның ішінен 47% сырттан әкелінбекші, ескіден қалған қалдықтар 25% өзіміздің шығарғанымыз 28% болған. Қорғасынды алсақ бұ да жақсы емес, барлық жұмсалатын қорғасынның мұның 5% ғана өзімізден шығарылып, қалған 95% сыртқы мемлекеттен әкеленіп тұрған.

Өзімізде шығарылатын цинк барлық мұқтажымыздың 7%, ескіден қалғаны 8%, сырттан әкелінетіні 85%. Алюминий ескі Ресейде шығарылмаған, бұл күнде оны өзімізден шығару жұмысына кірісе бастадық. Соңғы уақытқа осы күнге шейін жұмсалғанының бәрі де сырттан әкелініп тұрды.

Өзі өзінен-ақ белгілі шаруашылығымызды өз аяғына бастырып бұрынғы қалыпқа жеткізу дәуірінде түсті металдың осы жайдағы өндіріс орындары оған қосымша ескіден қалған металдар өндіріс орындарынан мұқтаждарын қанағаттандырып келді. Енді халық шаруашылығын күшті қарқынмен алып бару жөнінде ілгері бастыруымен қатар ірі өнерлі өндіріс жолымен алып бару жөнінде түсті метал өндірістерді ескі қалпында қолдану болмайды.

Түсті метал өндірісін ескі түрден шығармасақ, көп расход шет мемлекеттерден түсті металдарды әкелуге көп расход керек болып тұрады: бесжылдық ақырында 240 миллион сомның түсті металын шет мемлекеттерден келтірмекші едік.

Бұл түсті металдардың ақша жасау қажетінен басқа да маңызы зор. Егер байлар мемлекетінің біреуімен тіресіп қала қойсақ (бұлайша болмайды деп ешкімде айталмайды), өндіріс орындарымыздың кейбір тараулары тоқталып қалуға мүмкін. Осындай жағдайларды еске алып партия мен өкімет түсті металдардың өндірісін бесжылдықтың ішінде біздің қажетімізді толық өтей алатын мөлшерге жеткізгелі отыр.

Түсті металдардың бесжылдық жоспарын Кеңестер Одағында толық орындаған күнде түсті металдың бірсыпырасы керегімізді толық қанағаттандырады, кейбіреулерін ғана шамалап шет мемлекеттерден жеткізіліп отырады. Жоғарыда айтып өттік, бұл алдымыздағы қойылып отырған міндеттерімізді орындау ретінде Қазақстан негізгі аудандарының бірі болып табылады. Қазақстанның түсті метал шығару жөнінде қандай маңызы барлығын төмендегі мағлұмат белгілейді:

Қазірде Қазақстанда мыс шағатын жерлердегі мыстың запасы Кеңестер одағындағы запастың 61,6% болып отыр. Қазақстанда түрлі металдардың запасы 44,5%, цинк 36,5%, қорғасынның 43%. Осы күні Қазақстанда түсті металдар шығатын 5 000-дай орындар табылып отыр. Бірақ бұл орындар әлі толық

зерттелген жоқ. Сонда да Қазақстанда қазіргі белгіленіп отырған байлықтардың, өзі ғана осы бесжылдықтың ішінде бірқатар фабрика мен зауыттар салынуы жобаланып отыр. Бұл түсті металды шығару жоспарының өзі бөлімін орындауына дәлел. Орындай түсті металдардың шыққан жерлері тап осы күнде ғана айқындалған жоқ, бұлар патша заманында да белгілі еді. Бірақ оны патша заманында өз бетімен өндіріс орындарын салып пайдалана алмады, кейбіреулерін шет мемлекеттің байларына жалға беріп пайдаланушы еді (мәселен, Уркварт).

Бұл байлықты патша өкіметі не себептен пайдалана алмады? Мұның негізгі себебінің бірі: ескі патша өкіметі қалайда шамасы болса төңіректегі аудандардың, отарлардың, жарты отарлардың өндірістерін өркендетпеске кедергі жасады. Екінші жақтан патша өкіметінің тұсында өнерлі өндіріс орындары нашар кем болғандықтан түсті металдың бұл күндегідей онша керектігі болмады. Міне, бұл ескі Ресейдің жалпы халық шаруашылығынан артта жатқандығын көрсетеді. Ол кезде түсті металдан керегін Орал, Нершенский, Кавказдағы зауыттардан алып тұрды. Бұдан басқа кен байлығы шығатын жерлер жеткілікті зерттелмеген. Ең әуелі кендерді толықтырып алу амалдарын толық шеше алмаған. Осы кен байлығы бар жерде соңғы уақыттарға дейін жеткілікті жол қатынасының болмағандығы мықты кедергінің бірі болып келген. Рас, осы күннің өзінде де осы түсті металы бар райондарда темір жол жүргізілген жоқ. Темір жолы жүргізілген жоқ жерлер Ақмола округінде Қарағанды, Балқаш көлінің маңы, Баянауыл Успенскийдің төңірегі Ридер, Қарсақпай. Соңғы жылдардың ішінде Ридер мен Қарсақпайда жұмыс жүре бастады, бірақ кен байлығының қорлы райондарына осы күнге дейін лайықты жол қатынасы жоқ. Мінекей, осындай себептер Кеңес өкіметінің кен байлығы мол жерлерді жұмыстап іске асыруына бөгет жасады. Қазіргі күндегі Кеңес өкіметінің ұстап отырған саясаты патша өкіметінің тұсындағыдан әлде қайда өзге, Кеңес өкіметінің алға салып отырған мақсаты да басқа.

Бесжылдық жоспар туралы XVI-партия конференциясында жолдас Кирсижановский бесжылдықтың ішінде жеке райондардың маңыздарын, міндеттерін айта келе бұл бесжылдық жоспардың ішінде ауыр өндірістің салмағы күншығысқа ауады деген. Мұнда жалғыз Қазақстанды ғана айтып отырған жоқ, басқа күншығыстағы Сібір сияқты аудандарды айтып отыр. Мұндағы саясат ірі өндіріс орындарын күншығысқа тек аудару емес бұл бай аудандардың жеке алғанда Қазақстанның мол кендерін көздеген. Кеңес өкіметі осы айтылған кедергілерді әсіресе лайықты жол қатынасының жоқтығына қарамастан қалайда болса осы міндеттерді орындап күншығыс орталық Қазақстандағы кен байлығын іске асыруын дұрыс тауып отыр. Бесжылдық жоспар Қазақстанда түсті метал өндірісін күшейтіп отыр. Бұл жоспар бекілді. Жаңадан ашылған өндіріс ұйымдарының негізіне қойылып отыр. Бұлар түсті метал өндірісінің орындарын салуға кірісті.

Осы бесжылдық жоспардың ішінде не істемекші болып отыр?

Бұл бесжылдықта ашылмақшы түрлі комбинаттар түсті металдар шығатын жаңа зауытпен өндіріс жұмысына көмек көрсететін орындар салынбақшы. Осы ашылатын комбинаттардың ішіндегі ең маңыздысы – Орталық Қазақстандағы Қарағанды комбинаты. Бұл комбинаттың өндіріс күшінің межесі 50-60 мың тон мыс шығармақ. Қазақстанды комбинаттың кен шығатын Қоңырат деген жерінде

негізді үлкен кен тазалайтын фабрика салынбақ. Онан кейін Жылтау Спаский-Успен бөлімдерінде болмақ. Мұнан басқа Қарағандыда өндіріс күші 8 мың тон қорғасын шығаратын бір зауыт салынбақшы.

Және де бесжылдық жоспарда Қарсақпайда комбинат ашылмақшы, онымен қатар бұрынғы мыс беретін зауыттың күшін бес мың тоннан 10 мыңға арттырмақшы. Жезқазғанда кен шығару жұмысын 75 000-нан бір миллион тонна шығаруға дейін ұлғайтылмақ, мыс тазалап шығаратын фабрикасының өндіріс күшін күніне 3 000 тонна беретінге жеткізбекші.

Ридер комбинатында 40 мың тонналық электрі цинк зауыты салынбақшы. 25 мың тонна қорғасын өндіретін зауыт салуға қазір де кірісіп отыр. Осы түсті металды кеннен айырғанда қалатын заттардан серная кислота шығаратын үлкен химия зауыты да салынбақшы.

Ең ақырында, бесжылдықтың ішінде Сырдария округінде Шымкент, не болмаса, Түркістан төңірегінде күші 25 мың тонна қорғасын шығаратын бір үлкен зауыт салынбақшы.

Осы көрсетілген комбинаттардың ішінде, түсті метал ерітетін фабрика-зауыттардың ең үлкені жоғарыда айтылған Орталық Қазақстандағы Қарағанды комбинаты болады. Бұл комбинат өзінің өндіріс күші және кен қорының молдығы жағынан Қазақстанда бірінші орын алады. Бесжылдық жоспар толық орындалғанда Кеңестер одағына Қазақстан барлық одақта шығатын түсті металдың 1/8 береді. Жекелеп алғанда: мыстан 31%, цинктан 31%, қорғасыннан 30% болмақ. Осы айтылғанның бәрін толық орындалуы көп қаржы керек қылады, бұл қаржы 329 миллион сомдай болып мөлшерленіп отыр. Осы көрсетілген қаржыны әр өндіріс орындарына бөлгенде бұлай болмақ: Орталық Қарағанды комбинатына 79 миллион, Ридерге 71 миллион, Қарсақпайға 73 миллион, Тұрғанға 6 миллион сом келмек.

Бұл цифрлар не көбейтіліп, не болмаса, азайтылуы мүмкін, бірақ көрсетілген міндеттерді орындап шығу үшін қаржының бұдан да молаюы ықтимал. Қазақстандағы осы көрсетілген түсті метал өндіру жұмысын түгел орындалып шығу үшін қандай жағдайлар керек? Бұл сұраудың мыңыздылығының себебі мынау: осы салынайын деп отырған өндіріс орындарының көбі – осы уақытқа дейін арбаның доңғалағы да баспаған жерлер, бұл жерлер – Қазақстанның ішінде ең артта қалған аудандар.

Егер де біз, Қазақстанда түсті метал шығару үшін тиісті жағдайлар туғыза алмасақ, бүкіл одақтың көлеміндегі түсті метал өндірісін өсіру қарқынын қамсыздандыра алмаймыз, өзінен-өзі белгілі.

Құрылыс жұмысын орындау үшін негізгі шарт түсті металдың қажетін орындап (тұрарлық) жаңадан әлденеше теміржолдар салу. Бұл жолдың жалпы ұзындығы 2 689 километрге есептеліп отыр. Бұл салынатын жолдар өндіріс орындарын қосатын жолдар. Бұл санға жеке тармақтары қосылмайды. Жалпы алғанда, жаңадан салынатын жолдың ұзындығы 3 000 километрге жетеді. Екіншілей айтқанда, бесжылдықтың ақырында біздің салып бітіретін жолымыздың ұзындығы Түркістан-Сібір жолының ұзындығынан екі есе артық болмақ. Түркістан-Сібір жолының барлық ұзындығы 1 441 километр.

Жаңадан құны салынатын барлық жолдың 172 миллион сом болмақ. Осы жаңа жолдардың бірі ұзындығы 232 километр Ақмола-Бурабай темір жолы. Мұның салынып бітетін мезгілі декабрьдің бірі еді, бірақ мөлшерленген

уақыттан ерте 1929 жылдың 7 ноябрінде салынып бітіріп отыр. Одан кейінгі Ақмола-Қарағанды жолы, ұзындығы 200 километр, 1930 жыл бірінші июльде салынып бітпекші. Сонан соң Успенский жолы. Оны салып бітетін уақыты 1931 жыл бірінші январьда салынып болмақ.

Бұл арада менің бір азғантай тоқталып кететін нәрсем мынау: анықтап келгенде бірінші ретте Успен жолынан бұрынырақ салынатын жол Көктас-Жартас, бұған мынандай екі дәлел бар. Бірінші, бұл жерде алға қоятын мақсатымыз – жолды Аягөзге дейін апарып Түркістан-Сібір жолына қосу. Бұлай болған кезде Түрксібке керек отын мәселесі тез шешіледі. Сондықтан бірінші ретте жолды Көктас-Жартасқа жеткізу кен байлығы мол жерге жеткізген болып табылады. Екінші жағынан, басқа кен орындарына қарағанда Көктас-Жартастың кені қорлығы екі есе бай. Мінекей осы көрсетілген екі себеп жол салу жұмысындағы көрсетілген межені өзгертіп бірінші орынды Көктас-Жартас кеніне беріп Успен екінші ретке қалдырып отыр. Содан кейін 1931 жылдың 1 августына Көктас-Жартас теміржолына қосылатын Шешен-Қара теміржолы, ең ақырында, Кереку-Баянауыл, Қарқаралы-Аягөз жолдары салынбақшы.

Мінекей бесжылдықтың қалған жылдарында Қазақстанда жалғыз ғана түсті метал шығаратын өндіріс орындарын салып түсті металдың көрсетілген мөлшерін орындап ғана қоймаймыз, мұнымен қатар осы міндеттерді орындауға жағдай туғызатын Түркістан-Сібір жолынан екі есе ұзын 3 000 километрлік жол салмақшымыз. Бұл жоспарды орындаудағы қамтамасыз ететін екінші бір жағдай, Қазақстанның Қарағанды тас көмірі сияқты үлкен отын қоры ерте уақытта жалғыз Қазақстанның өз өндіріс орындарын отын жөнінен қамтамасыз етіп отырады деуші еді. Келешекте Қарағандының көмірі Қазақстан өндіріс орындарын қанағаттандырудан басқа шеткері жерлердегі өндіріс орындарын да жететіндігі анықталып отыр. Ендігі жерде Қарағанды көмірі өндіріс орындарымен Орал темір шығаратын Магнитогор зауытқа пайдаланайын деп отыр.

Түсті метал шығару өндіріс орнына бір миллион тонна тас көмір керек. Осы кен шығаратын орындарға жүріп тұратын шойын жолдармен Түрксіб жолының жағуына бір жарым миллион тонна тас көмір керек. Бұдан басқа да алдымызда тұрған міндеттеріміз Қарағанды тас көмірін жалғыз Магнитогор зауытына отын қоры жасау емес бүкіл Оралдағы өндіріс орындарының отын ретіндегі қажетін өтейтін негізді құрал орын қылу.

Сондықтан Қарағанды зауыты келешегі мол өз алдына жеке бір ірі орын болып отырғаны анық. Осы қарқын бойынша бесжылдықтың ішінде шығаратын тас көмірдің межесі 3 ½ миллион тоннадан кем болмауы керек, мұнда бір шешілмеген мәселе бар: ол мәселе Қарағандының тас көмірі мол қызу беретін таза көмір ма? Бұл жөнде зерттеуші мекемелер Қарағандыда таза көмір шығарылатынын анықтан отыр. Осы күнде де бұл жөнде жұмыс істеліп жатыр. Бұл мәселе шешілген күнде есте болатын бір мәселе Қарағанды Кузбас тас көмірімен таласпақшы. Өйткені Оралдың темір шығаратын зауытына Кузбастан Қарағанды мың шақырымдай жақын. Тас көмірдің мың шақырым жақындығы көп пайда береді. Бұл Қарағанды көмірін Оралдың темір шығаратын зауытына өте керегін танытып отыр. Сонымен Қарағандының ендігі жердегі өсуі бұрынғы ескі түрдей болмай өзгеше түрде қалыппен болмақшы.

Қарағанды тас көмірінің Оралдағы темір шығаратын Магнетогор зауытының мұқтажын өтеумен бірге Қарағанды мен Магнетогор арасына шойын жол салуға мүмкіндік туғызады. Бұл салынатын жол Қарталы, Әулие-көл (Семиозерский), Атбасарды басып өтпекші. Қазіргі күнде осы көрсетілген жолдың жүретін жерінде ірі тұқым мал Кеңес шаруашылықтарын (совхоздары) салынбақшы болып жоспар жасалып отыр. Түсті метал жоспарын іске асырумен қатар бесжылдықта көтеріліп отырған нәрсе бұл жерлерге ірі райондық электростанцияларын салу болып отыр. Бұл станциялардың біреуі Ульба өзенінің бойына салынбақшы. Өйткені бұл жерге осыны негізге ала отырып электрлі цинк зауыты салынады. Қарағанды кенінің күші 100 мың келоват сағаттық маңында бір үлкен орталық электростанциясы салынбақ, және Ленгер тас көмірінің қасында бір аудандық электростанциясы болмақшы.

Және бұл көрсетілген жоспар түгел орындалған күнде Ридердан бастап Қарағандыға, Баянауылдан бастап Балқашқа дейін Қазақстанның аудандарын толып жатқан ірілі-уақ электростанциялары қаптайды.

Бұл салынатын электростанцияларының міндеті жалғыз сол жерлердегі өндіріс орындарына ғана көмек көрсету емес, және де маңындағы шаруашылық аудандарға жәрдем көрсету деп ойлау керек. Осылай болған күнде бұл аудандардың мәдени шаруашылық жөнінен күшті қарқынмен ілгері басуына үлкен әсер етпек.

Бұл көрсетілген ұлы программаны орындауда еске ұстайтын ірі мәселенің бірі маман қызметкерлер туралы. Жоспар бойынша бесжылдықтың ақырында бізге керекті маман жұмыскерлердің саны 26 мыңдай болу керек. Бірақ межеленген жоспарды толық орындау үшін 36 мың маман жұмыскер керек. Қазіргі уақытта біздің қолымыздағы барлық маман жұмыскердің ұзын саны 4-4 ½ мыңнан артық емес. Осы бес жылдың ішінде көрсетілген түсті металды шығару үшін көңілдегідей қылып салынатын толып жатқан фабрика-зауыттарға керек жұмыс жұмыскерлермен қамтамасыз етуге және ерте бастан біртіндеп маман жұмыскер даярлау ісіне кірісуіміз тиісті.

Сонымен қатар қазіргі күндегі біздің алдымызда тұрған ірі міндет құр жұмыскер даярлау ғана емес, оларды жергілікті халықтан даярлау жағын естен шығармауымыз керек. Мұнымен осы күнде, келешекте алдағы ірі міндеттің бірі болып саналып отырған ұлттық проллетариат тудыру мәселесін де шешілмек.

Осы айтылған маман жұмыскерлер даярлау мәселесі – кезінде орындалу тиісті орындарымыздың міндеті, осы бастан маман даярлау жұмысына қатынасы бар ұйымдар мен мекемелердің күн санап алға қойып отырған міндеті орындап шығуы тәжірибе жүзінде ескеру жөн. Мұны орындау үшін әлденеше фабрика-зауыт өнерлерін үйрететін оқу орындары ашылмақшы: Қарсақпайда 3 мектеп – 700 кісілік, Ридерде 250 кісілік, Торланда – 200 кісілік, бірақ бұл ашылатын орындар бізге негізді керекті адамдарымызды толық даярлап бере алмайды, сондықтан бұл керекті жұмыскерлерімізді орталық (Цит) әдісімен әзірлеуіміз керек. Бұдан басқа да Кеңестер одағының ірі өндіріс орындары бар аудандарының, зауыттарына өнер үлгі алу үшін бірталай жұмыскерлерімізді жіберіп алып, солар арқылы керекті маман кемдігін толықтырып отырамыз.

Осы айтылғандардың бәрін қалай орындармыз деген сұрау туралы. Өздеріңізге белгілі, Қазақстанның өзінің қаржы қоры мұндай ұлы жоспарды орындап шығуына мүмкіндік бермейді. Сондықтан бұл көрсетілген міндеттерді

орындау жеке Қазақстанға қиын соғады. Осы бесжылдықтың ішіндегі істерді орындауға керекті шаралар қолданып осы бастан кірісіп отырмыз, бірақ қаржы аздығы дағдарыс беріп отыр. Мұндай ірі міндеттерді орындап шығу, әсіресе, маман қызметкерлерді тиісті орталық мекемелердің алдына қойып шешіп алуды тілейді. Олай еткен уақытта көрсетіліп отырған ұлы жұмысты орындауда қаржы жөнінен болсын тиісті шаруашылық ұйымдарын анадан, я қайтадан құру ретінде болсын көмек көрсеткен болар еді.

Қазіргі уақытта менің қолымда анық цифр болмай отыр. Бірақ та Мәскеуде болған кезімде Қазақстанның түсті метал өндірісін күшейту мәселесі туралы одақтық халық шаруашылық Кеңесі (ВСНХ) комиссия құрды. Бұл комиссиядағы кейбір жолдастардың есебі бойынша Қазақстанның өндіріс орындарына керекті маман жұмыскерлер дайындау үшін 30 миллион сомдай қаржы керек болатын көрінеді. Бұл цифр кем болмаса онша артық болмас. Жұмыскерлер даярлау мәселесі шешіліп болмайды. Бұл мәселенің тек жұмысшы даярлаумен ғана ішіне инженер, техник шаруа әкімшілік мамандар даярлауы да кіреді.

Қазақстанды осы күнде негізгі түсті метал шығаратын ауданның бірі деп есептеп отырсақ, мұнда да жоғарғы дәрежелі техниктер даярлайтын оқу орнын (БТУЗ) ашылуы да керек. Бұл іске ерте кірісіп бұл мәселені тиісті орталық орындардың алдына қойып, қайткенімен де осындай оқу бізде ашуына тырысуымыз керек. Мамандарды сырттан әкелумен қатар өзіміздің жоғарғы дәрежелі техниктер мектептері арқылы даярлап жеткізіп отыруымыз керек.

Осы көрсетілген барлық программаны орындау үшін істелгелі жатқан жұмыстардың барлығын да тиісті қажетпен қамсыздандыру керек. Осы мезгілде тәжірибе жүзінде істеліп жатқан жұмыстарға қазірде мен тоқталмаймын. Тек менің бір еске салып кететінім, бесжылдықтың ішінде істейміз деп отырған жұмысымыздың беталысы мен қарқынына тағайындалып, жұмсалып отырған қаржымыз сәйкес келмейді, бесжылдықтың ішінде Қазақстандағы түсті металдың өндірісіне 4 миллион сом көрсетіліп отыр. Бізге 4-ақ миллион сом беретін болса, белгіленген жоспарды орындай алмаймыз. Бұл ретте Қазақстан тиісті сөзін айтуы керек, одан басқа салынып жатқан, не болмаса салынуға межеленген темір жолдарға биылғы жыл 20 миллион сом беріліп отыр. Бұл ақша тіпті жеткіліксіз. Тек қарқынмен салынып біткен темір жолды нығыздау және қарқынын тоқтатпау керек қой.

Бұл істелгелі жатқан жұмыстарды орындағанда осы аудандарға 400 мың тонна жүк әкелінбекші, бұл аудандарға салынып біткен жолдардың осы жүктің жартысын тасығандай-ақ күші бар. Егер бұл жолдар жол сияқты болып салынып жетпесе, салынып жатқан жолдардың керек қаржысын ала алмаса, әсіресе, Қарағандыдағы мыс ерітетін комбинаттың құрылысына керек заттарды жеткізіп тұра алмаймыз. Біздің осы зор құрылыстарымызды тиісті қаржымен қамтамасыз ету мәселесін орталық орындардың алдына салуымыз керек. Мен енді осы көрсетілген програмнан тұратын жергілкті орындардың өндіріс құрылысы жөніндегі міндеттеріне тоқталып өтейін. Бұл міндеттермен таныстырмастан бұрын Қарсақпай комбинатының тәжірибесін айтып кетейін.

Бұл комбинатты салуға кіріскен уақытта өндіріс құрылысы мен өндіріс құрылыстың қарқынына байланысты түрлі межелер шешуге қойылып еді. Ол шешуге қойылған мәселенің бірі райондағы етегін жайып келе жатқан өндірістің маңайындағы жерлердің шаруасын өсіру еді. Қарсақпай комбинатын кеңейту

мәселесімен байланысты әлде неше арнаулы съездің, партия өкімет орындарының онан соң болған тоқтамдарына қарамай-ақ, көрсетілген межелердің бәрі де осы күнге шейін шешілген жоқ, ол аудандардың ауыл шаруашылығы ең алғашқы түрінен ешбір ілгері басқан жоқ, әлі де бұрынғы қалпында қозғалмастан жатыр. Қарсақпай ауданының ауыл шаруашылығын өркендете алмаған соң жер оңдау мәселесін де шеше алмадық. Бұдан жалғыз Қарсақпайдың маңындағы елі де таршылық көріп отыр. Онымен қатар Қарсақпай комбинатындағы жұмыскерлерге азық-түлік жеткізу жағдайы да шешілмей қалып отыр. Әрине, бұл іс келешекте өндіріс орнын кеңейтіп, өндірісті жолға салу жөнінде үлкен кемшілктің бірі болып отыр.

Осының барлығын келешекте жаңа аудандарда өндіріс мәселесін шешкенде еске алу керек. Жаңадан өндіріс орындарын ашқанда маңайындағы ауыл шаруашылығын өркендету жергілікті жұмыскерлердің азық-түлігін жеткілікті қылып тұруына негізгі құрал мыс ерітетін Қарсақпай зауытында және Қарағанды тас көмір қазатын зауытында және оларға көмекші орындарда жұмыскерлердің ұзын саны 50-60 мыңнан аз болмас деп жоспарланып отыр. Осынша жұмыскерлердің азық-түлігін тауып беріп отыру сол ауданның ауыл шаруашылығын тығыз күйде өркендетуіне тиісті шаралар қолдануды тілейді. Бесжылдықтың алғашқы мөлшерлегенінде бұл ауылдардың ауыл шаруашылығын өркендетуі олардың қазіргі жайына жанаспайды. Бесжылдық жоспарда бұл жағдайды қарастыруымыз керек, осы аудандардың ауыл шаруашылығын өркендетуіне басқа түрлі өсуіне басқа қарқын беру керек. Бұл жұмысты орындағанда бесжылдық бойынша істеп, бесжылдықтың жоспарын үлкейтіп ғана қоймай биылғы жылдың бақылау цифрына кіргізіп қоюымыз керек. Бұл аудандардың бақылау цифрларын қарастырғанда, осы жылдан бастап істелетін жұмыстар өндіріс орындарының қажетін толық қамсыздандырып тұратын болсын.

Екінші міндет – өндіріс орындарына жергілкті елден жұмыскер тартып ұлт пролетариат тудыру. Ірі техникалы өндіріс орындары үшін хат танымайтын елден алып, бірден маман қызметкерлерді шығару болмас. Сондықтан ендігі негізгі міндеттің бірі – жалпы мәдениет жұмыстарын күшейту. Ол үшін осы бастан бұл аудандарда сауатсыздықты жою жоспарын жасап, 1-басқыш (бастауыш) мектептерді көбейтіп, келесі жылдан бастап оқығандардың ішінен толық хат танитын жұмыскерлер алып отыруымыз керек.

Одан кейінгі біздің алдымызда тұрған міндетіміз осы аудандарда, әсіресе, Қарағандыда түсті метал өндірісінің негізгі орталығында жаңа тұрмыстың тілегіне жауап беретін жаңа жұмыскерлер қаласын ұйымдастыру, бұл жөнде терең ойлап жоспар жасау керек, сол жоспарды негізге ала отырып, келешектің социалдық қаласын салу жұмысына кірісу керек.

Жоғарыдағы көрсетілгендерге, қолданылатын шараларға түгелімен тоқтап кетудің керегі жоқ қой деп ойлаймын. Мұның ішінде менің тоқтап кететін ірі басты жерлер, егер де олар тура шешілмеген күнде барлық құрылыс жұмысына кедергі болмақшы.

Негізгі мәселенің бірі – өндірістің құрылысын кеңейту жұмысы. Қазақстан халық шаруашылығының орталық Кеңесінің жоспарымен бақылау цифры бойынша өндірістің жаңа аудандарында өндіріс құрылысын кеңейту еске алынбаған. Ендігі жерде өндіріс құрылысын кеңейту жұмысының бесжылдық

жоспарымен бақылау цифрын халық шаруашылығының орталық Кеңесі қайтадан қарап жұмыстың бар салмағын жаңа өндіріс аудандарына қарай аударуы керек.

Ендігі бір маңызды өндіріс жұмысына жол басшылық істеу. Бұларға Алматы қаласында отырып жол басшылық істеуге болмайды. Сондықтан сол өндіріс орындары тұрған жердің округтік атқару комитеті тиісті ұйымдар арқылы жол басшылық істеуі керек.

Біздің өндіріс орындарының орталығын жасаймыз деп отырған Ақмола, Қарқаралы округтарымыздың жағдайы нашар. Бұлар артта қалған округтер, міндеттеген жұмыстарымызды көңілдегідей істеп атқара алмайды. Сондықтан бұл жерлерде тиісті мекеме ашып алып, істі тез аяққа бастыратын қылып және құрылыс жұмысын басқаратын орындардың ісін бақылайтын қылу керек. Әсіресе, керекті жұмыстың бірі құрылыс жұмысына азық-түлік және өндіріс заттарын жеткізіп тұру. Бізде жеке өндіріс орындарын қамтамасыз ету жұмысы өте нашар. Әсіресе, Қарсақпайда солай. Аз уақыттың ішінде бірінші ретте өндіріс орындарын қамтамасыз ету шараларын қолдану керек. Бұл жөндегі қызмет істейтін барлық кооператив сауда орындары жұмыстарын анық түзу жолға салып жүргізгенде ғана алда тұрған ірі міндеттеріміз толық орындалмақшы. Қамтамасыз ету жөніндегі Алматыдағы істеліп жатқан жұмысты жақсы деп білмейміз, басқа округтарда мұнан да нашар. Біздің ірі төрт комбинатымыз болайын деп отыр. (Ридер) түсті метал Қарағанды, Қарсақпай (мыс), Торлан (қорғасын) бұлардан басқа жаңадан 5-6 ірі байлығы мол фабрика салынбақ. Ридерде 40 мың тонна цинк өндіретін электрлі цинк зауыты ашылмақ. Одан басқа түсті метал өндірісінің қалдығынан серная кислота шығаратын химиялық зауыты болмақ.

Бесжылдықтың орындалуымен қатар, жаңа өндіріс орындары сол аудандардың ілгері жіберетін бөтен түрлі шаралар қолданылмақшы. Үш аудандық электростанциясы салынады. Қазақстанның орталығын басып кесіп күнбатыс пен күншығысты қатынастыратын ұзындығы 3 мың километр шойын жол салынады. Бұл жол Түркістан-Сібір жолына отынды үзбей әкеліп тұрмақшы. Қарағандының тас көмірін Оралдың өндіріс орындарымен байланыстырмақшы, айырып алғанда Магнитогор зауытына апармақшы. Ең ақырында, бұл жол Ақмола, Қостанай, Қарқаралыны баса жүріп бұл округтардың ауыл шаруашылығының көркеюіне жағдай туғызбақшы.

Бесжылдықтың орындалған кезде бірнеше өндірстің орталық орындарымызда, көбіне, жергілікті еңбекшілерінен шыққан толып жатқан жұмыскерлеріміз болмақ. Бұл орталықта біздің негізгі проллетариаттың тірегі болмақ. Ең соңында бесжылдықты орындай келе Қарағанды да социалдық жаңа қаламыз болады.

Күшті түрде түсті металды өркендету мен жол салу жұмысы Қазақстанда негізгі проллетариат тірегін жасамақ. Мұнымен қатар бесжылдық жоспардағы істелетін жұмыстар Қазақстанның ескі шаруашылығын, мәдени салтын түп-тамырымен өзгертіп, жаңа жолға салмақшы. Мәдениеттен артта қалып, ескі әдет ғұрыптың шырмауынан шығармай, шаруашылығының жалпы түрі мал бағу, егін салу болып келген Қазақстанның шаруашылығын енді жаңа социалдық негізіне көшіріп, мал бағу, егін егу кәсібін мәдени түрге айналдырып ірі өндіріс орындарын өсірмек.

№115
Қ. Сарымолдаевтың «Көктемдегі егіс қортындысы және егін жинаудағы міндеттер» атты кітапшасы[189]

Қорытынды жыл егісінің ерекше маңызы

1932-жылдың алғашқы бес жылдықтың қортынды жылының көктемгі егісінде егіннің шығымылығын арттыруда, мезгілімен, төкпей-шашпай, ысырап етпей орып алуда, ақырында, мемлекеттік астық дайындау жоспарын дер кезінде орындап, тұқым қорын құйып болып колхоздың астық саудасын өркендетуде ерекше мән бар.

Үстіміздегі ауыл шаруа жылының осы ерекше мәнісін Өлкелік партия комитетінің үшінші пленумі былайша ескертіп өткен болатын:

«Бес жылдықтың төртінші – соңғы жылындағы халық шаруашылығы жоспарын толық орындауды колхоздардың ұйымдасу – шаруашылық жоспарын нығайтуда, социалды өнерлі кәсіптің азық-түлік шикі зат тірегін қорын нығайтып, өркендетуде, Кеңестер одағын мақта жағынан шетке жалындырмау жолындағы күресте және өнерлі кәсіпке керекті құнды егіс мәселесін шешуде Қазақстанның орнын үлкейтіп қызметін күшейтуде 1932-жылғы көктем егісінің жоспары ойдағыдай орындалуында орасан үлкен мән бар.

Барлық егістін шығымдылығын арттырып, бұрынғыдан әлде қайда асыруда, барлық совхоз жұмысшыларының, барлық колхозшы еркек, әйелдің, коммунист, комсомолдардың маңызды-маңызды агрономдық ғылымның шарттарын шындап қолдануда, дұрыс нәбетті егіске көшуде 1932-жылғы егіс үлкен өзгеріс жасайтын егіс болуға тиіс.

Қазақ ауылын социалды жолға салып, қайта құруда оның қазіргі өркендеу сатысындағы негізгі мәселелері: жаппай колхоздануды күшейту сол арқылы бай табын мүлдем жою. Колхоздар мен колхоз тауарлы фермаларының ұйымдасу – шаруашылық жоқтарын нығайту. Рушылдық жұғындарын-сарқынын құрту. Колхоз болған қазақ еңбекшілерінің тұрмыс, мәдениет жақтарын мейлінше көтеру. Осы негізгі мәселелер Қазақстандағы көшпелі, шала көшпелі елдерді отырықшыландырудың қарқынын күшейтіп шапшандатып 1932-1933-жылдарда жаппай отырықшыландырып болуды тілейді.

Орталық партия комитеті мен Одақтық комиссарлар кеңесінің бұл күнге дейін кілең мал өсіруші болып келген аудандарда қосымша кәсіп ретінде ішерлік егін салу, овощ егу жақтарын күшейту туралы нұсқауын бұлжытпай жүзеге асыру отырықшыланушы аудандардағы партия, кеңес, колхоз ұйымдарының іргелі міндеті болып табылады.

Социалды мал шаруашылығын өркендетуде де биылғы көктем егісінің маңызы өзгеше ірі болып отыр. Мал совхоздары мен колхоздардың тауарлы мал фермаларын бұдан былай да өркендету ісі мал азығы жағын жаңғыртып, толық ұлғайтуға нық байланысты болып отыр. Сондықтан, малға азық болатын егін егуді күшейту мал совхоздары мен колхоздардың ең іргелі міндеті.

---

[189] Қазақстан Өлкелік партия комитетінің IV пленумы 1927 ж. 26-28 наурызда Қызылордада өтіп, Қ. Сарымолдаевтың «Көктемдегі егіс қортындысы және егін жинаудағы міндеттер» атты баяндамасы жеке кітапша (Көктемдегі егіс қортындысы және егін жинаудағы міндеттер. - Алматы-Мәскеу: «Партиздат», 1932) ретінде жарық көрген.

Мал азығы егістерінің жоспарын сөзсіз толық орындау міндет. Сонымен қатар шошқа, құс, үй қаяны секілді тез жетілетін мал шаруашылығының қамын арнап жоспардан артық егіндер егу қажеттілігін пленум өдейлеп ескертіп өтеді.

Бұған қосып айтарлық несі қалды? Биылғы көктем егісінің маңызы сыртқы халымызбен қабат тағыда күшейтуде. Сыртқы халымыз қандай деген мәселеге келсек, Кеңестер одағына қарсы соғыс қаупі көріну пакті болып отыр. Дағдарыстан құтылу үшін соғыс шығарудан басқа жол таба алмаған капитал мемлекеттердің жеке арандатушылық қимылдары да, халықтары да бұған толық айғақ. Егіс науқаны, әсіресе егін орағы мен егін өнімін ойдағыдай орналастыру науқаны – 1932-жылғы халық шаруашылығы жоспарының ең іргелі бөлегін орындау болып табылады. Солай болған соң, егіс жоспарын, орақ жоспарын, егін өнімін орындастыру жоспарын орындау ісі – Кеңестер елінің экономикалық, саяси күштерін, қуатын бұрынғыдан әрі арттыру, проллетариат дектатурасының республикасындағы отан қорғау жұмысын нығайтып, көтеру жолындағы күрес болып табылады.

Кеңестер одағы, соның ішінде Қазақстан да индустіріленіп (өнерлі кәсіптеніп) келеді. Жұмысшылар табы өсіп, өніп келеді. Оның керегі де, тілегі де артып келеді. Осылардың бәрі келіп, ауыл шаруашылығы бұрынғыдан анағұрлым күшті шартын қойып отыр.

Көктемгі егіс пен орақ науқанының тағыда бір маңызы – мал шаруашылығын өркендету мәселесінде. Социалды мал шаруашылығын өркендетуге келгенде де совхоздар мен колхоздардың тауарлы фермалары негізгі, шешуші буын болып отыр. Бірақ бірсыпыра белгілі себептермен малдың басы бір талай кеміп, азайып қалып отыр. Социалды мал шаруашылығын өркендетудің қазіргі жоспарында социалды мал шаруашылығын әбден дұрыстып ұйымдастыру жағы көзделіп отыр. Мақсат – таяу жылдардың ішінде өнімді әрі көп алу, әрі сапалы етіп алу болып отыр. Бұл міндеттердің орындалуы мал шаруашылығын тиісті азық пен шөппен де, көбінесе күшті жеммен толық қанағаттандыруға нық байланысты болып отыр. Биылдан бастап бұл міндетті орындау жағы да қолға алынды.

Үстіміздегі ауқаттың ең күрделі ірі мәселесі – колхоз саудасын күшейту, соның өрісін ұлғайтуға керекті қорлар құрап алуы болып отыр. Колхоз саудасын күшейту – жұмысшылар мен қалаларға азық-түлік жетістіруді оңдаудың қамы. Колхоздардың ұйымдасу – шаруашылық жақтары бұрынғысынан әрі нығайту қамы. Колхозшылардың өз тұрмыс жайларында оңдау қамы. Ақыр аяғында колхоз өндірісін бұрынғыдан әрі өлкендетуге қызықтырып, дем берудің қамы.

Сонымен, кеңестер одағының керегін орындау жағынан қарағанда да, Қазақстанның өз кезегін орындау жағынан қарағанда да колхоздардың ұйымдасу – шаруашылық жақтарын нығайту және өткен жылдардағы, әсіресе 1931-жылдағы егіні шықпай қалаған қуаңшылықтың өзін құрту жағынан қарағанда да биылғы орақ науқанын ойдағыдай өткізудің ерекше зор маңызы бар.

Орақ науқанында ең азы бір килограм дәнді де түсірмеуіміз, шашып, төкпеуіміз керек. Әрбір егіннің басын да мақтаның қауашағын да далада қалдырмауымыз керек. Өйткені сондай бір-бірлеп құралған ұсақтардан миллиондар жиналады. Орақ науқанының ұраны осы болуы керек.

Жеңген қиыншылықтарымыз

Көктемгі егіске әзірлегенде де егістің үстінде де бір талай қиыншылықтарға ұшырадық, ол қиыншылықтар өткен жылдың, бір қыдыру аудандарда соңғы үш жылдың қуаншылығы себепті егіннің шықпай қылғандығынан туған еді. Ол қиыншылықтар көліктердің кеміп, барының сапасы нашарлығынан туған еді. Бір қыдырудан да тұқымның жоқтығынан, тағы тағылардан туған еді.

Партия мен өкімет көзге көрінерлік айқын шаралар қалданды Қазақстанның колхозшыларына азық-түлік жәрдемін де, тұқым жәрдемін де көрсетті (берілген тұқым 8 748 000 пұт, азық-түлік жәрдемі 3 500 000 пұт болды). Мұның үстіне колхоздардың ұйымдасу – шаруашылық жақтары да бірсыпыра нығайған еді. Осылардың барлығының арқасында 5 500 000 гектар жоспарды орындап шығуға толық мүмкіншілік туды. Бұдан соң тракторлар көбейді (25 505 ат күшінен 35 253 ат күшіне жетті). МТС (машина-трактор станциялары) бір талай артты (44-тен 74-ке жетті). Колхоздардың қолындағы егін салатын соқа-сайман, тырма секілді құралдары да көбейді.

Бұлардан басқа, Орталық партия комитетінің 4-февральдағы қаулысы малды ықтиярсыз ортақтастырлау турасында шыққан 26-марттағы қаулысы, астық дайындау, бау-бақша жемістерінің контракт шарты жасалатындарының кемітілуі туралы шыққан партия мен өкімет қаулыларының барлығы да Қазақстанның 1932-жылғы егіс жоспарын орындау шығуына дем берді. Жайлы жағдай туғызды.

Бұлардың үстіне ерекше маңызды болып шыққан тағыда бір істі қосу керек. ол іс дегеніміз облыстардың құрылуы болды. Осының арқасында басшылық аудандарға жақындады. Олармен арадағы қатынас күшейді.

Ақыр-аяғында, тағы да бір ірі маңызды жағдайда айтпай өтуге, болмайды. Онымыз – бірлескен ірі шаруашылық түрі болған колхоздарымыз бен совхоздарымыз. Бұлар өздерінің жақсы жағын әбден көрсете білді. 1932-жылғы егістегі секілді Қазақстанның қиын жағдайларында да барлық қиыншылықтарды жоюға әбден жарап шықты.

Егіс қорытындылары

Егіске әзірленгенде де, егістің өзінде де колхоздардың ұйымдасу-шаруашылық жақтары нығайтып отырды. Колхоздану ісі ұлғайып отырды. Қазақстан көктемгі егіске егіскен уақытында елінің 65% колхозда еді. Июннің 15-де колхоз болған кедей-орта шаруалар 73,4%-ке жетті. Негізгі астықты аудандарда 81% болды. Өнерлі кәсіпке керекті құнды егіс аудандарында 78,8% болды.

Алғашқы мәліметке қарағанда көктемгі егіс жоспары 92,7% орындалды. 5 500 000 гектардан егілгені 5 100 000 гектар болды. Биылдай егісінің жоспары 79%, болды егістер жоспары 92,5% орындалды.

МТС-тар (машиналар пішін станциялары) алғашқы кіріскен жылының өзінде ғана 385 000 гектар егін салды.

Колхоз секторының салмағы 78%-тен 86,6%-ке жетті. Совхоздарды қоса есептегенде, социалды секторының салмағы 96-97 болды. МТС-тар 1 424 000 гектар егін салды. Былтырғылары 940 000 гектар еді.

Барлық совхоздарды тұтас алып қарағанда, бұлар егіс жоспарын 101,4% орындады. Оның бер жағында астық совхоздары бидай егісінің жоспарын 104

орындады. «Скотовод» пен «Жылқы тресі» совхоздары жоспарларын асырып орындады.

Мақта совхоздардың бәрі егісін толық орындап шықпағаны мен де, Қазақстан түгіл, бүкіл кеңестер одағында ірі маңызды болған «Мақтаарал» совхозы өз жоспарын айта қалғандай оңдап орындап, төнерегіндегі колхоздарға да бір талай көмегін тигізді. Торқалы жан егістердің совхоздары жоспарынан 1 101 гектарды асырып, колхоз секторымыз кемін еселеп, толтырып шықты.

Жеке трестері болмаса, «Овцевод» совхоздары егіс жоспарын орындай алмай шықты. Олар егістің маңызын жете бағаламады.

Әр түрлі егіс тұқымының қолда барымен егіс жоспарының орындалуының арасы қандай болғанын да қарап өтейік, қызықсыз бола қоймас. Тұқым қарызын қоса есептеген уақытта Қазақстанда дәнді егіс тұқымын 97% бар еді. Оның ішінде бидай тұқымы 79% еді. Бидай егісінің жоспары 79% орындалса, ол тұқымын толық пайдаланылғанын көрсетеді. Қазақстан қолындағы сұлы тұқымы 67%, арпа жоспары 71% бар еді. Өзге егістердің кейбірі ғана болмаса, тұқымдары толық еді. Негізгі үш түрлі дәнді егіс жоспары артығы мен орындалды. Бұл - Өлкелік партия комитетінің тұралап, дәлелдеп берген нұсқауын орындағандықтың жемесі болды. Өлкелік комитет тауарлығы кем тұқымдар тауарлығы күшті дәндерге айырбастасын деген. Онысоң бұл партия мен өкіметтің соңғы қаулыларын, әсіресе астық дайындау, мал дайындау жайындағыларын көшпелікке тегіс түсіндіріп, ұғындыра білгендіктің, саның арқасында колхозшылардың өздері ынталанып, бидай мен арпа тұқымдарының кемін өз жандарынан қосып толтырғандығының жемісі болды.

Егіннің сапа жағын алып қарағанда биылғы егін былтырғыдан анағұрлым ілгері болды. Былтырғы жылы биылғы көктем егісінің даярлық жұмыстары толық орындалған жоқ болатын (жерді қысқа қарсы жыртып тастау жоғары 37% ғана орындалған. Барлық күз айдалған жер – 1 625 870 гектар ғана болған). Сонда да осының біраз септігі тиіп, егінді былтырғыдан бірсыпыра ерте бітіруге мүмкіншілік болды. Биыл негізгі дәнді егіспен майлы егістер 30-35 күн ішінде егіліп болды. Былтыр 55 күндей созылған болатын. Алматы облысында дәнді егіс 35 күндей созылды. Оңтүстік Қазақстан, Ақтөбе, Батыс Қазақстан және Шығыс Қазақстан облыстарында дәнді егіс 25 күндей егілді. Қарағанды облысы 30 күндей созды.

Сұрыпталған, жақсы сортты тұқым егілген жер 467 000-ке гектар болды.

Жеке кедей-орта шаруалар егісінің жоспары ойдағыдай болып орын қалмады. 237 000 гектарлық жоспарларынан егілгені 81 000 гектар (34%) болды. Бұл жеке кедей-орта шаруалардың яғни күні ертең колхозшылардың қамын ескеріп керектігі туралы. Өлкелік партия комитетінің III пленумінің қаулысын қана сонан соңғы нұсқауларын төменгі орындардың орындамағандығын салдары болды. Жер-жерде 100% колхоздану мен әуестеніп кеткендіктер де болды. Кейбір ауылдандарда жеке шаруалар егісін ескермей, жете бағаламай тастағандық та болды.

Егіс науқаны кезіндегі бір талай қиыншылықтарды еске алғанда жоспардың 92,7% орындалуының өзі де Қазақстан партия ұйымының колхозшылары мен совхоз жұмысшыларының большевиктік үшінші көктемдегі егіс науқанында тапқан үлкен олжасы деп білу керек. Бұл табыс, олжа колхоздардың ұйымдасу-шаруашылық жақтарының бір талай нығайып қалғандығының жемісі болды.

Пролетариат мемлекетінің тұқым, азық-түлік жәрдемін бергендігінің кемері болды. Партия мен өкімет саясатын бұлжытпай жүзеге асыққандықтың, ақыр-аяғында Қазақстан партия ұйымының, жеке бұйындары ғана болмаса, қиыншылықтардан қайтпай егіске дұрыс басшылық ете білгендіктің жемісі болды.

Егістің сапа жағы туралы бірнеше сөз айта кетейік. Биылғы егістің агрономдық техника жағындағы жетіскендіктеріміз көңіл көншіректей емес. Кас, дәнді егісті бір қыдыру ерте егіп болдық. Мақтаны да былтырғыдан бес күн бұрын болды. Өзге құнды егісті бір талайын да одан ерте егіп шықтық. Бірақ, Өлкелік партия комитетінің III пленумінің егінді салып болуға керек, деп көрсеткен айтулы күнін тап-тұянақтай етіп шығара алмадық. Аудандар тағайындалып берілген 15-20 күн орнына 30-35 күн екті. Жер айдау, тұқым себу жөніндерінде де ережені бұзғандық көп болды. Мысалы: Алматы облысындағы Еңбекші Қазақ және Қастек аудандары әуелі тәлімі сердің егінін салудың орнына суармалы жердің егінін салыпты. Бір қыдыру ауданда жердің айдалуы мен тұқымның себілуі арасында бір талай уақыт аралады. Тұқымды тиісті мөлшелерінен кем сепкендік те байқалды. Егіннің ендігі күтімі келіспесе, мұның барлығы да егіннің шығымдылығына кемшілік келтірді.

Облыстар егінді қалай орындап шықты? Егісті большевикше орындап шыққан Батыс Қазақстан облысы. Ол жоспарын 3,4% артығымен орындады. Онан соң Ақтөбе облысы болды. Ол жоспарын 2% асырып орындады.

Қарағанды мен Шығыс Қазақстан облыстары да егінді жаман орындаған жоқ. Бұлардың көбінесе өзге алынған тұқымды еккенін еске алғанда, егінді тәп-тәуір аяқтады.

Оңтүстік Қазақстан мен Алматы облыстарының мүмкіншіліктері мал еді. Бұлар көп еге алатын да еді. Бірақ, сол мүмкіншіліктерін пайдалана алмады. Мысалы үшін егінші ауданның іргелілерінен Жуалы мен Талдықорғанды алайық. Әр қайсысының жоспары 100 000 гектардан аса болады. Екеуінің жай-жақсары бірдей еді: өзге жақтан тасып алған тұқымдары болған жоқ, тұқымды екеуі де өз аудандарының ортасынан алды. Көлік жақтары да бірдей еді. Жуалы орындап шықты. Талдықорған мүлдем масқара болып шықты.

Егісін орындай алмаған Талдықорғанда 100 000 көлік, 1 300 ат күшіндей трактор бар еді. Бұл ауылдан әр бес күнде 25 000 гектарлап егін сала алатындай еді. Шынында бес күн сайын 8 000 гектардан еш бір арттыра алмады.

Егін шығымдылығын арттыру күресі әлі де тоқтамауы керек.

ҒЫЛЫМИ-АНЫҚТАМАЛЫҚ АППАРАТ
НАУЧНО-СПРАВОЧНЫЙ АППАРАТ

Қ. Сарымолдаевтың өмірі мен қызметінің биохроникасы

1898 жылдың 22 ақпаны	Сырдария облысы Әулиеата уезі Қорағаты болысына қарасты №5 ауылда (Үйтал) шаруа отбасында дүниеге келді.
1910 жыл – 1912 жылдың сәуірі	Меркідегі жанында интернаты бар 2 кластық орыс-қырғыз училищесінде оқыды.
1912-1914 жылдар	Әулиеата қаласындағы 4 сыныпты жоғарғы бастауыш училищесінде оқыды.
1915 жыл – 1917 жылдың қаңтары	Меркедегі пошта және телеграф конторының пошташысы.
1917 жылдың наурызы – тамызы	Қорағаты (Үйтал) болыстық атқару комитетінің хатшысы.
1917 жылдың мамыры	Меркіде Т. Рысқұловпен бірге «Бұқара» (Қазақ жастарының революциялық одағы) ұйымын құрысып, уездегі қазақ революцияшыл жастарының басын қосу жолында үлкен қызмет атқарды.
1917 жылдың 2-5 тамызы	Ташкент қаласында Түркістан өлкесін мекендеген қазақ және қырғыз халықтарының алғашқы жиналысына қатысады
1918 жылдың сәуірі – тамызы	Әулиеата уездік атқару комитетінің мүшесі болып сайланып, эсерлер партиясының құрамында әрекет етті.
1918 жылдың маусымы – 1918 жылдың тамызы	РК(б)П Әулиеатадағы ұйымдастырушысы және үгіт-насихатшысы.
1918 жылдың 20 тамызы	Әулиеатада РК(б)П қатарына қабылданды.
1918 жылы 5-14 қазаны	Түркістан республикасы кеңестерінің VI съезіне қатысып, Түркістан АКСР Орталық Атқару Комитетіне, артынан Түрікатком шешімімен Түркістан Азық-түлік халық комиссариаты коллегиясына мүше болып сайланады.
1918 жылдың қазаны – 1919 жылдың сәуірі	Түркістан АКСР Орталық Атқару Комитетінің және Түркістан Азық-түлік халық комиссариаты коллегиясының мүшесі.

1919 жылдың 18-21 қаңтары	Қ. Сарымолдаев Ташкенттегі «Осипов бүлігін» басуға қатысты.
1919 жылдың 7-31 наурызы	Түркістан АКСР кеңестерінің төтенше VII съезіне қатысып, Түркістан АКСР Орталық Атқару Комитетіне мүше болып сайланды.
1919 жылдың сәуірі – тамызы	Түрікатком жанындағы Аштықпен күресетін орталық комиссияның төрағасы қызметін атқарып, республикадағы алапат ашаршылықты ауыздықтауға басшылық жасайды (Ташкент қаласы).
1919 жылдың маусымы – тамызы	Қ. Сарымолдаев Қызыл Армияның ерікті бөлімін ұйымдастырушы.
1919 жылдың тамызы – 1919 жылдың қазаны	ТКП Әулиеата уездік-қалалық комитетінің және Әулиеата уездік-қалалық Мұсылман бюросының төрағасы болып сайланып, ТКП Орталық комитеті жанындағы Мұсылман бюросының Әулиеата уезіндегі өкілетті өкілі қызметін қоса атқарады.
1919 жылдың қазаны – 1920 жылдың ақпаны	Әулиеата уездік атқару комитетінің төрағасы.
1920 жылдың ақпаны – қазаны	Әулиеата уездік революциялық комитетінің төрағасы, ТКП Әулиеата уездік-қалалық комитетінің мүшесі қызметтерін атқарады.
1920 жылдың қазаны – 1921 жылдың қаңтары	ТКП Сырдария губерниялық комитетінің Үгіт-насихат бөлімінің меңгерушісі және Түркістан АКСР Ішкі істер халық комиссариаты коллегиясының мүшесі (Ташкент қаласы).
1922 жылдың 12 қаңтары	РК(б)П Қыробкомы Президиумының шешімі бойынша Қ. Сарымолдаев ҚазОАК жанындағы Ашыққандарға көмектесетін орталық комиссияның Ақмола және Семей губернияларындағы төтенше өкілетті өкілі ретінде іссапарға жіберілген Ә. Әлібековтың көмекшісі ретінде бекітілді.
1921 жылдың қаңтары – 1921 жылдың шілдесі	Қазақ АКСР Ішкі істер халық комиссариаты басқару бөлімінің меңгерушісі әрі Коллегиясының мүшесі (Орынбор қаласы).

1921 жылдың шілдесі – 1922 жылдың қазаны	ҚАКСР Ішкі істер халкомының орынбасары, сондай-ақ, Түрікаткомның Қазақ АКСР ОАК жанындағы өкілетті өкілінің орынбасары.
1922 жылдың 14 қазаны – 1923 жылдың 18 шілдесі	Жетісу облыстық әскери-революциялық комитетінің төрағасы (Алматы қаласы).
1923 жылдың 12 тамызы – 1924 жылдың 11 наурызы	Сырдария облыстық атқару комитетінің төрағасы, ТКП обкомы атқару бюросының мүшесі (Ташкент қаласы).
1924 жылы 11 наурызы	Қ. Сарымолдаевтың үстінен партиялық-қылмыстық іс қозғалып, тергеу жұмыстары аяқталғанша барлық қызметтерінен уақытша босатылды.
1924 жылдың сәуірі - қазаны	Хорезм республикасы ЖШИ халкомының орынбасары (Хиуа).
1924 жылдың қазаны – 1925 жылдың тамызы	Қазақ АКСР-інің Өзбек КСР-індегі өкілетті өкілі (Ташкент қаласы.).
1925 жылдың 1 қарашасы – 1926 жылдың 17 маусымы	Қазақ АКСР Халық шаруашылығы орталық кеңесі Президиумының мүшесі (Қызылорда қаласы).
1926 жылдың 17 маусымы – 1927 жылдың 14 тамызы	Қазақ АКСР Су шаруашылығы басқармасының бастығы (Ташкент – Қызылорда қалалары).
1927 жылдың 14 тамызы – 1928 жылдың 24 сәуірі	Қазақ АКСР Халық шаруашылығы орталық кеңесінің төрағасы.
1927 жылдың 24 сәуірі – 1927 жылдың 1 мамыры	Қазақ АКСР Халық шаруашылығы орталық кеңесі төрағасының орынбасары.
1928 жылдың 2 мамыры – 1931 жылдың 25 қыркүйегі	Қазақ АКСР Мемлекеттік жоспарлау комиссиясы төрағасының орынбасары.
1928 жылдың 15 тамызы	Қ. Сарымолдаевты Конфискация жөніндегі партиялық комиссияның мүшесі ретінде Гурьев округіне іссапарға жіберу туралы БК(б)П Қазөлкекомының шешімі қабылданды.
1928 жылдың 18 тамызы	БК(б)П Қазөлкекомының шешімі өзгертіліп, Орал округіндегі өкілетті өкілі болып тағайындалды.
1929 жылдың 26 мамыры	Астананы ауыстыру жөніндегі комиссияның уақытша мүшесі болып бекітілді.

1929 жылдың 14 желтоқсаны	БК(б)П Қазөлкекомының Бақылау комиссиясы Қ. Сарымолдаевты Орал округтік атқару комитетінің төрағасы қызметіне ұсынды.
1931 жылдың 2 маусымы	Қазақ Халық комисарлар кеңесі жанындағы Отырықшыландыру жөніндегі республикалық комитеттің мүшесі болып сайланды.
1931 жылдың 25 қыркүйегі – 1933 жылдың 22 тамызы	Қазақ АКСР Жер-су халық комиссары.
1933 жылдың 22 тамызы – 1934 жылдың 12 тамызы	Шығыс-Қазақстан облыстық атқару комитетінің төрағасы, БК(б)П Шығыс Қазақстан облыстық комитеті бюросының мүшесі.
1934 жылдың 11 қыркүйегі	Қ. Сарымолдаевты орнынан алған М.И. Стакунның шешімі БК(б)П Қазөлкекомы бюросының тарапынан мақұлданып, Қ. Сарымолдаевқа партиялық тәртіп бойынша қатаң сөгіс беріле отырып қызметінен босатылды және төменгі қызметке ауыстыру жөнінде шешім қабылданды.
1934 жылдың 23 қазаны – 1936 жылдың 29 наурызы	Торғай аудандық атқару комитетінің төрағасы.
1935 жылдың 24-29 қазаны	Қазақ АКСР-нің құрылғанына 15 жыл толуына орай «Қазақстанның XV жылдығы» мерекелік төсбелгісімен марапатталды.
1936 жылдың 29 наурызы – 1936 жылдың 22 қыркүйегі	КСРО Тамақ өнеркәсібі халық комиссариатының Қазақстан бойынша өкілетті өкілінің орынбасары.
1936 жылдың 22 қыркүйегі – 1937 жылдың 28 маусымы	Қазақ АКСР Тамақ өнеркәсібі халық комиссарының бірінші орынбасары.
1937 жылдың 26 маусымы	«Халық жауы» деген жаламен тұтқындалды.
1938 жылдың 25 ақпаны	Ату жазасына кесілді.
1958 жылдың 29 мамыры	Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті хатшылығының шешімімен партияға қатыстылығы ақталды.

БИБЛИОГРАФИЯ

1 Пайдаланылған архив қорларының тізімі / Список использованных архивных фондов

1.1 Центральный государственный архив Республики Казахстан (ЦГА РК), г. Алматы

Ф. Р-5. Центральный Исполнительный Комитет Казахской АССР ЦИК КазАССР)

Ф. Р-30. Совет Народных Комиссаров Казахской АССР (Совнарком КАССР, СНК КАССР)

Ф. Р-40. Народный комиссариат внутренних дел Казахской АССР (НКВД КирАССР) г. Оренбург

Ф. Р-530. Управление водного хозяйства Совета Народных Комиссаров Казахской АССР.

Ф. Р-787. Киргизское краевое промышленное бюро Высшего Совета Народного хозяйства РСФСР (Кирпромбюро).

1.2 Архив Президента Республики Казахстан (АП РК), г. Алматы

Ф. 139. Киргизский (Казахский) областной Комитет Российской Коммунистической партии (большевиков) (Киробком РКП(б) (1921-1925 гг.)

Ф. 141. Казахский Краевой Комитет Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков) (Казкрайком ВКП(б) (1925-1937 гг.)

1.3 Национальный Архив Республики Узбекистан (НА РУз), г. Ташкент

Ф. Р-17. ЦИК Советов рабочих, дехканских и красноармейских депутатов Туркестанской Центральный АССР (ТурЦИК) (1918-1924)

Ф. Р-86. Центральный Исполнительный Комитет Советов рабочих, дехканских и красноармейских депутатов Узбекской ССР (УзЦИК) (1925-1932 гг.)

1.4 Центральный государственный архив Кыргызской Республики (ЦГА КР), г. Бишкек

Ф. И-69. Пишпекская низшая сельскохозяйственная школа Министерства земледелия и государственных имуществ.

2 Мерзімді басылым тізімі / Список периодических изданий

Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Тарих сериясы, 2010. - № 4 (27).

Ана тілі, 2019. - № 49 (1514) 5-11 желтоқсан.

Ауыл коммунисі. – 1936. – №2.

Большевик Казахстана. – 1931. – №5.

Большевик Казахстана. – 1931. – №9-10.

Большевик Казахстана. – 1933. – №4 (28).

Большевик Казахстана. – 1935. – №6.

Бірлік туы. – 1917. – 29 август. – № 7.

Еңбекші қазақ. – 1926. – 26 октябрь. – №247 (975).

Еңбекші қазақ. – 1927. – 12 январь. – № 9(737).
Еңбекші қазақ. – 1927. – 31 январь. – №24 (752).
Еңбекші қазақ. – 1927. – 8 декабрь. – №282 (1010).
Еңбекші қазақ. – 1928. – 13 январь. – № 10(1037).
Еңбекші қазақ. – 1928. – 20 ноябрь. – №267 (1294).
Еңбекші қазақ. – 1928. – 27, 29 сәуір. – №94 (1121), 95 (1122).
Еңбекші қазақ. – 1929. – 13 август. – № 159 (1488).
Еңбекші қазақ. – 1929. – 15 январь. – № 12 (1341).
Еңбекші қазақ. – 1929. – 22 январь. – № 18(1347).
Еңбекші қазақ. – 1929. – 31 март. – №71(1400).
Еңбекші қазақ. – 1930. – 13 февраль. – №36(1641).
Еңбекші қазақ. – 1930. – 2-3 сәуір. – №74 (1679).
Еңбекші қазақ. – 1930. – 2-3 сәуір. – №75 (1680).
Еңбекші қазақ. – 1930. – 3 февраль. – №27 (1632).
Еңбекші қазақ. – 1930. – 8 декабрь. – №270 (1875).
Қазақстан большевигі. – 1931. – №10-11-12.
Қызыл Қазақстан. – 1925. – №11-12.
Қызыл Қазақстан. – 1925. – №15-18.
Қызыл Қазақстан. – 1927. – №10-11 (66-67).
Қызыл Қазақстан. – 1927. – №22-23 (декабрь).
Қызыл Қазақстан. – 1929. – №4(84).
Қызыл Қазақстан. – 1929. – №6(86).
Народное хозяйство Казакстана. – 1929. – №10-12.
Народное хозяйство Казакстана. – 1930. – №11-12.
Народное хозяйство Казакстана. – 1930. – №7-8.
Народное хозяйство Казакстана. – 1930. – №9-10.
Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №3.
Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №4.
Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №6.
Народное хозяйство Казакстана. – 1931. – №8-9.
Народное хозяйство Казакстана. – 1932. – №2-3.
Социалды Қазақстан. – 1932. – 26 январь. – №21 (2194).
Социалды Қазақстан. – 1933. – 26 июнь. – №145 (2655).
Социалды Қазақстан. – 1933. – 28 февраль. – №49 (2559).
Социалды Қазақстан. – 1933. – 29 январь.
Социалды Қазақстан. – 1933. – 6 июль.
Социалды Қазақстан. – 1936. – 16 март. – №62 (3766).
Социалды Қазақстан. – 1936. – 4 август.
Социалды Қазақстан. – 1937. – 22 май. – №115 (4419).
Тілші. – 1922. – 16 декабрь – № 9.
Тілші. – 1922. – 16 декабрь. – № 9.
Тілші. – 1923. – 12 апрель. – №31.
Тілші. – 1923. – 16 январь. – №12.
Тілші. – 1923. – 20 апрель. – №33.
Тілші. – 1923. – 6 апрель. – №30.
Тілші. – 1923. – 8 февраль. – №18.
Тілші. – 1923. –1 май. – №35.

3 Әдебиеттер тізімі /Список литературы

3-я сессия Казакского Центрального Исполнительного Комитета 5-го созыва (3-8 декабря 1926 г.): Стенографический отчет. – Кзыл-Орда: КазЦИК, 1926.

№14 Мәжіліс хат. Қазақтың Орталық Кеңес Комитеті Президиумының 1927 жылғы 14 тамызда болған мәжілісі. 8-б.

VII Всеказакская конференция ВКП(б). Стенографический отчет. – Алма-Ата: Казкрайком ВКП(б), 1930.

Қазақстанның қазіргі заман тарихы. Жарияланбаған құжаттар мен деректер (1917-1937 жылдар): Хрестоматия. / Құраст.: О.М. Қоңыратбаев, С.Қ. Шілдебай, А.Ә. Жүнісбаев. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010. – 288 б.

Шілдебай С. Қайраткер Қабылбек туралы // Орталық Азия: тарихы және қазіргі заманы: Тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ «Құрметті қызметкері» Сүтеева Ханзада Ағыбайқызының 60 жылдық мерейтойына арналған жоғары оқу орындары аралық ғылыми-практикалық конференция материалдары (20 маусым 2011 ж.). – Алматы, 2011. – 324 б. (251-254-б.).

Қоңыратбаев О.М. Тұрар Рысқұловтың өмірі мен қызметінің күндерегі. – Тараз: Жүсіп Баласағұн атындағы Түркістан өлкесінің тарихын зерттеу орталығы, ТарМПИ баспасы, 2014. – 20-21-б.

Сарымолдаұлы Қ. Көктемдегі егіс қортындысы және егін жинаудағы міндеттер: Қазақстан Өлкелік партия комитетінің IV пленумында жасаған баяндамасы. – Алматы-Москва: Орталық партия комитетінің баспасы, Қазақстандық бөлім, 1932. – 16 б.

Сарымолдаұлы Қ. Қазақстан бесжылдығының негізгі мәселелері және оның күрделі көрсеткіштері. Бастырушы: Қазақстанның жоспар мекемесі. – Қызылорда: Гостип. КЦСНХ №1, 1931. – 28 б.

Сарымолдаұлы Қ. Түсті металды өндіріс орындарын ұжымдастыру: Қазақстанның бесжылдық келешегі. Бастырушы: Қазақстанның жоспар мекемесі. – Қызылорда: Тип. КазЦСНХ, 1931. – 24 б.

Сейфуллин С. Тар жол, тайғақ кешу: (1916-17-18-19 жылдар) – Қызылорда: Қазмембас., 1927. – 435 б.

Третья Областная Партконференция Джетысу: Стенографический отчет. – Алма-Ата: Джетысуский Госиздат РВЦ, 1923. – 88 с.

ҚЫСҚАРҒАН СӨЗДЕР ТІЗІМІ
СПИСОК СОКРАЩЕННЫХ СЛОВ

агитотдед – агитационный отдел
агитпроп, АПО – агитационно-пропагандистский отдел
адм... – административный
АП РК – Архив Президента Республики Казахстан
АППО – отдел агитации, пропаганды и печати
аулсовет – аульный совет
б., бывш. – бывший
в. – верста
Верхсуд – Верховный суд
ВКП(б) – Всесоюзная Коммунистическая партия (большевиков)
Водхоз –Управления водного хозяйства
вол. – волость, волостной
врид – временно исполняющий должность
врид. – временно исполняющий должность
ВСНХ – Высший Совет Народного Хозяйства
ВЦИК – Всероссийский Центральный Исполнительный комитет
ВЦСПС – Всесоюзный Центральный Совет Профессиональных Союзов
г., гг. – год, годы, город, города
ГЗУ – губернское земельное управление
ГК – городской комитет
ГО – губернский отдел
гор. – городской
гос. – государственный
Госиздат – государственное издательство
Госплан – Государственная плановая комиссия
ГПУ – Государственное политическое управление
гр., гр-не – гражданин, граждане
губ. – губерния, губернский
Д. – дело
дер. – деревня
дес. –десятина
док. – документ
др. – другой
ж.д. – железная дорога
зав. – заведующий
зам. – заместитель
зем... – земельный
зо – земельный отдел
и.о. – исполняющий обязанности
избирком – избирательная комиссия, избирательный комитет
ик... – исполнительный комитет
испол... – исполнительный
исполбюро – исполнительное бюро
исх. – исходящий

к. – копейка
Каз КрайКК (ККК) – Казахская краевая контрольная комиссия ВКП(б)
каз. – казахский
КазАСХН – Казахская Академия сельскохозяйственных наук
Казпотребсоюз – Казахский союз потребительской кооперации
Казпред –Казахское представительство
Казрайком ВКП(б) – Казахский краевой комитет ВКП(б)
КазЦИК – Казахский Центральный Исполнительный Комитет
КАССР (КазАССР) – Казахская Советская Социалистическая Республика
Кирвоенревком (Киркрайревком) – Военно-революционный комитет по управлению Киргизским (Казахским) краем
Киробком – Киргизский (Казахский)областной комитет РКП(б)
Кироблбюро – Киргизское (Казахское) бюро РКП(б)
КК – контрольная комиссия
ККК (КрайКК) – Казахская краевая контрольная комиссия ВКП(б)
колхоз – коллективное хозяйство
ком. – коммунистический
Комвнуторг – Комиссариат внутренней торговли
КП(б)К – Коммунистическая партия (большевиков) Казахстана
КПК – комиссия партийного контроля
КПСС – Коммунистическая партия Советского Союза
Крайзаготзерно – Краевая контора по заготовке зерна
Крайком – краевой комитет
Крайоседком – Краевой комитет по оседанию кочевых хозяйств
КССР – Казахская Советская Социалистическая Республика
ҚазАКСР – Қазақ Автономиялық Кеңестік Социалистік Республикасы
ҚазОАК – Қазақ Орталық Атқару Комитеті
ҚР ОМА – Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві
МТС – машинно-тракторная станция
мус...– мусульманский
Мусбюро – мусульманское бюро
нар. – народный
нарком – народный комиссар
наркомат – народный комиссариат
Наркомзем – Народный комиссариат земледелия
Наркомместпром – Народный комиссариат пищевой промышленности
Наркомпрод – Народный комиссариат продовольствия
Наркомпрос – Народный комиссариат просвещения
Наркомсвязь, НКсвязи, НКС – Народный комиссариат связи
Наркомснаб – Народный комиссариат снабжения
Наркомсовхозов, НКСХ – Народный комиссариат зерновых и животноводческих совхозов
Наркомторг – Народный комиссариат торговли
Наркомфин – Народный комиссариат финансов
Наркомюст, НКЮ – Народный комиссариат юстиции
нац. – национальный
нач. – начальник

НК РКИ – Народный комиссариат рабоче-крестьянской инспекции
НКВД – Народный комиссариат внутренных дел
НКЗ, НКЗем, Наркомзем – Народный комиссариат земледелия
НКЗдрав – Народный комиссариат здравоохранения
НКнац – Народный комиссариат национальностей
НКП, Наркомпрос (НКПрос) – Народный комиссариат просвещения
НКПрод – Народный комиссариат продовольствия
НКПС – Народный комиссариат путей сообщения
НКТ, НКТорг – Народный комиссариат торговли
НКЮ, Наркомюст – Народный комиссариат юстиции
НМС – научно-методический совет
об. – оборот
об-во – общество
обком, ОК – областной комитет
обл. – область, областной, облыстық
Облгорисполком – Областной городской исполнительный комитет
облзу – областное земельное управление
облисполком, облик, оик – областной исполнительный комитет советов
облместпром – областное управление местной промышленностью
облплан – областная плановая комиссия
облпотребсоюз – областной союз потребительских обществ
облснаб – областной отдел снабжения
ОКК – окружная (областная) контрольная комиссия
окр. – округ, окружной, округтік
окрисполком – окружной исполнительный комитет советов
окружком – окружной комитет
Оп. – опись
Орг... – организационный
ОРГО, оргпартотдел – организационный отдел, организационно-партийный отдел
ОРПО – отдел руководящих партийных органов
ответ. – ответственный
отсекр – ответственный секретарь
п. пос. – поселок
парт. – партийный
пом. – помощник
пост. – постановление
ПП –полномочное представительство
пред. – председатель
предрик – председатель районного исполнительного комитета
прим. – примечание
промфинплан – промышленно-финансовый план
пропомощь – продовольственная помощь
ПУНС – Политическое управление Народного комиссариата совхозов
р. – рубль
рай. – районный
райзо – районный земельный отдел

райисполком, РИК – районный исполнительный комитет депутатов трудящихся
райком, РК – районный комитет
РККА – Рабоче-Крестьянская армия
РКП(б) – Российская Коммунистическая партия (большевиков)
РКЦ – районный колхозцентр
род. – родился, родилась
РСО – регистрационно-справочный отдел
РСФСР – Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика
с. – село, страница
с.х., сельхоз – сельскохозяйственный
с/с, сельсовет – сельский совет депутатов трудящихся
СВК – Служба внутренного контроля
сельсоюз – сельский союз
Скотоводтрест – трест скотоводческих совхозов
см. – смотри, смотрите
СНК, Совнарком – Совет Народных Комиссаров
СНХ,Совнархоз – Совет Народного Хозяйства
сов. – советский
Совнарком, СНК – Совет Народных Комиссаров
соц. – социальный, социалистический
спец. – специальный
Средазбюро – Среднеазиатское бюро
ст. – станция, статья
СТО –Совет труда и обороны
строй. – строительный
т., тов., тт. – товарищ, товарищи
технорук – технический руководитель
ТКП – Түркістан коммунистік партиясы
ТОЗ – Товарищество по совместной обработке земли
Турк. – Туркестанский
Туркпромсоюз – Туркестанский союз промысловой кооперации
Турксельсоюз – Туркестанский сельский союз
Турксиб – Туркестано-Сибирская жедезная дорога
ТЦИК – Туркестанский Центральный исполнительный комитет
у. – уезд, уездный
Угорком – уездно-городской комитет
уисполком – уездный исполнительный комитет советов
УКПК – Уполномоченный Комиссии партийного контроля
ЦГА РК – Центральный государственный архив Республики Казахстан
НА РУз – Центральный государственный архив Республики Узбекистан
ЦК ВКП (б) по Казахстану
Уполкомзаг – Уполномоченный Комитета заготовок
Управделами – Управляющий делами
ф. – фонд
ХКК – Халық Комиссарлар Кеңесі
ЦИК – Центральный Исполнительный Комитет
ЦК (цека) – Центральный Комитет

ЦО – Центральный орган
ЦСНХ – Центральный Совет Народного Хозяйства
ЦСУ – Центральное статистическое управление
ЦУЗ – Центральное Управление Землеустройства Народного комиссариата земледели КазАССР
ч. – часть

ЕСІМДЕР КӨРСЕТКІШІ
ИМЕННОЙ УКАЗАТЕЛЬ

А
Абдурахманов - 57
Абиеров Қожамқұл – 180
Абланов Сыдық – 10, 19
Адильбеков – 55
Адинаев – 79
Айдағалин Жаманқұл – 180
Айдарбайұлы Атамұрат – 200
Айекин Пірмұхамед – 180
Аймұхамедов Ғайыпназар – 180
Айтиев А. – 40, 41
Алашбаев молла Ташболат – 180
Аллабергенов Серқұл – 180
Алшынбаев Әлжан – 180
Андреев – 10, 19
Анненков Б.В. – 11, 42
Аралбайұлы Бекайдар – 82
Арысғалин Жақыпбек – 180
Асфандияр молла – 180
Ауғанұлы – 201
Аханбеков – 136
Ахметов – 141
Ахунов – 57

Ә
Әбдалрахимов Орынбасар – 180
Әділбекұлы Қарабай – 201, 202
Әлібеков Ә. – 12, 421
Әлімғазинов (Алимгазинов) Қ.Ш. – 5, 10
Әсімов (Асимов) Ысқақ – 10, 20
Әуезов Мұхтар – 180
Әшімғалиов Хакімғали – 180

Б
Баймаханов – 57
Байсалов Сәлімбай – 180
Байұзақов Бейсенбек – 13
Балтабаев Бұғдайшы – 180
Бапишев Ғұсман – 180
Бармақов (Бармаков) Кененбай – 10, 19
Барнбейм – 305, 312
Бастаубаев Баша – 180
Бегімбетұлы Ыбырайым – 82
Бейсебаев М. – 16, 26
Березкин – 37
Бәрібаев (Барибаев) Ж. – 13, 23
Бигеев – 31
Бидайбеков Иманбек – 13, 23
Болатқанұлы Нашабек – 202
Балдин (Болдуин) – 336, 345
Бораш Қ.Қ. – 5, 8
Бошкаев Манап – 36
Бөкейханұлы – 237, 240, 241
Бродской – 57
Брун Р.М. – 388
Бухарбаев – 58
Бушинский – 111

В
Валидов – 336, 345
Веденин – 60
Власенко – 388
Воротовов – 84
Восканов – 113, 143, 150

Г
Гейс – 198
Головчева – 177
Голощекин Филипп Исаевич – 66, 91, 96, 104, 105, 106, 108, 112, 116, 127, 134, 141, 309, 310, 330, 336, 338, 345, 346
Гуревич – 37

Ғ
Ғайсабеков Өскен – 180
Ғалымбеков Қабұм – 180
Ғатоллақожаев Ғабдлсадық – 180
Ғұмаров Уалихан – 180
Ғылманұлы Рақым – 240

Д
Данияров Б. – 5, 8
Даулетов Төлебай – 180

Дегітаева (Дегитаева) Л.Д. – 5, 8
Демме М.Н. – 39, 40, 41
Дәрімбаев Мақсұд – 180
Джилисбаев (Джелисбаев) М. – 19, 33, 59, 60
Джумагулов – 31, 33
Дивеев – 36
Донича – 303
Досмайылұлы
Достов Кенжеғали – 180
Достов Темірбек – 180
Достова Жанбибі – 180
Достова Рабиға – 180
Достова Фатима – 180
Досымұлы – 387

Е
Ежов Н.И. – 14, 24
Ержанов Ахмет – 180
Еркөбеков Тортай – 180
Ермекұлы – 237
Ермұхамедов Мырзайым – 180
Ерохин П. – 13, 23
Есбаев Баймақан – 180
Есетаманұлы – 240
Есқараев С. – 13, 23, 58, 59
Есова С. – 13, 23
Ефанова – 57

Ж
Жабаев Рүстембек – 180
Жайлаубаев Жүніс – 180
Жақыпбеков Әбдрахман – 180
Жалалханов молла Збад – 180
Жанаев Нұрқасым – 13, 23
Жанғаділов Суанбек – 180
Жармағамбетұлы – 387
Жигарев - 112
Жөнейт хан – 13
Жұмабаев Қарабай – 180
Жұмағұлов Әлімқұл – 10
Жылысбаев Мақсұт – 10

З
Залогин – 89, 94, 103, 130
Замзаева Т.А. – 3, 4, 6, 7

И
Ибрагимов – 31
Ибраһимов Рысқұлбек – 180
Иванов – 37
Иманов Амангелді – 17, 27
Исаев – 95, 108, 115, 141
Исрайылов Сұлтанқазы – 180
Ишан-Ходжаев – 56
Каганович – 376
Казьмина – 167
Калинин М.И. – 78, 388
Кахиани – 170, 171
Каширин И. – 13, 23
Кенесарин Әзімхан – 180
Кенжин – 78
Кәрібаев Жұмаділ – 13
Кирсижановский – 408
Киселев – 16, 26, 39
Кислицин – 37
Кобозов П.А. – 56
Кожухов – 56
Корнаков – 177
Костин – 57
Кошкунов (Көшкінов) – 13, 23, 76
Кошмамбетов, Қошмамбетов
Қарымбай (Кәрімбай) – 10, 19, 31, 33
Крохин – 35
Крупская Н.К. – 13, 23
Куанышев К. – 327
Кузнецов – 306, 312
Куйбышев – 307
Курамысов – 89, 110
Кутелис Учиславич Адамович – 180
Кучербаев – 36
Күлетов Қ. (Кулетов К.) – 13, 23
Күшебқалиұлы – 240

Қ
Қайдаралыұлы – 201
Қалмұхамедқожаев Шерғалиқожа – 180
Қалысбетов Пәлімбет – 180
Қаратайұлы – 240
Қасымбеков Сұлтанқазы – 180
Қасымғалиов Қалдарғали – 180
Қожабаев Жұмабай – 180
Қожабазаров молла – 180

Қожабеков Самсалы – 13
Қожамбергенов Қылыш – 180
Қожамәмбетов Шерғали – 180
Қожанов С. (Ходжанов С.) – 13,14, 23, 24
Қойбағаров Ахмет – 180
Қоңыратбаев О.М., Коныратбаев О.М. – 3, 6, 17, 28
Қорғанбаев Мәмбетқұл – 180
Қосақұлы Аққозы – 198, 202
Қосанұлы Аққөз – 198
Қосбармақов Созақбай – 180
Қошаев Ибраһим – 180
Қошбаев молла Ғұмар – 180
Қошқаров Жорабек – 180
Қуанышұлы – 336
Қыпшақбаев Шермұхамед – 180

Л
Лаумуллин Мұратбек – 180
Левин- 292
Левицкий – 35
Лекеруұлы Әзімбай – 82
Ленин В.И. – 111, 122, 129, 189, 248, 249, 250, 270, 348, 354, 356, 357
Лобанов Я.Г. – 40, 41
Лундин – 200
Льняной – 41
Любимова – 57
Лященко – 40

М
Майнұр (Майнур) – 17, 28, 45, 46
Малиновский – 33
Малышев – 57
Мамыраев Иманғали – 180
Мамыров Дәкіш – 10, 19
Манбаев Ғабдолрасул – 180
Мангельдин – 59
Маңғыбаев Жүзбай – 10
Мартышев – 79
Медведев Ефим - 112
Мейірбекова Шаркөл – 180
Мәуленбайұлы Данияр – 198
Мирзоян Л.И. – 359, 374, 386
Мирошник – 41
Міржалиев Сейднәсір – 180
Молотов – 94, 120, 153, 154, 304, 351, 366
Мурзагалиев М. – 40
Мұрзанов Қ.С., Мурзанов К.С. – 5, 8
Мұсабаев – 181
Мұсақұлов Тәліп – 13
Мұстафина Ә.Қ., Мустафина А.К. – 5, 8
Мұхамедғалин Ғабдолла – 180
Мұхамедқажиев Шерғалиқожа – 180
Мұхамедханов Камалхан – 180

Н
Надырбаев – 76
Нанейшвили В. – 13, 14, 23, 24
Николаев – 58
Николай патша – 202, 240
Нисанбаев – 33, 34
Новокшанов – 31, 33, 34, 35
Нуржанов – 31
Нурмухамедов – 111, 175, 176
Нурпеисов – 112, 113, 177
Нуршанов – 19, 32, 33
Нүсіпбеков А., Нусупбеков А. – 13, 16, 23, 26
Нұрбаев Әбубәкір – 180
Нұрмағамбетов – 388
Нұрмақұлы Нығмет – 246
Нұрмамбетов Жамалбек – 180
Нұршалов Юсыпғали – 180
Нұршанов Әшімжан – 10
Нұршанов Жүсіпәли – 10

О
Омаруұлы Латып – 240
Омаруұлы Салық – 240
Оңғарбаев Борамбай – 180
Оразбаева А. – 13, 23
Орманов Пішәлі – 180
Осипов – 11, 20, 421
Остроумов – 201

Ө
Өзбекұлы – 237
Өмірзақов Н., Умурзаков Н. – 13, 16, 23, 26
Өтегенов Ғазизбек – 180

П
Попов – 62, 65
Потоцкий – 303
Пурыстев – 200
Путинцев М. – 13, 23

Р
Расулов Ғабдалжапар молла – 180
Рахманов Сағымбек – 180
Розыбакиев А.- 13, 23
Рустемов – 54
Руцинский – 80
Рыбников – 303
Рысқұлов Т., Рысқұлұлы, Рыскулов – 10, 11, 12, 19, 20, 22, 32, 33, 35, 36, 200, 201, 202, 420

С
Садуақасұлы Смағұл – 239
Садықов Ғабдалкәрим – 180
Салихов – 382
Саломоденцов – 40
Сапарқажиев Әбубәкір – 180
Сармамбеков – 31
Сармолдаев Қ. – 180, 191, 182
Сарымолдаев Мүсірепбек,
Сарымулдаев Мусирепбек – 17, 28
Сарымсақов Имамбек – 180
Сатыбалдин Юсуп – 180
Сатыбалдинов – 33
Сеидов Курбан – 57
Сейдазимбаев – 33
Сейфуллин С. – 11, 12, 21, 22
Серғазиев А., Сергазиев А. – 13, 23
Сергиевский – 177, 388
Сириус – 303
Скороделов – 33, 34
Смаханұлы Ғани, Смаханулы Гани – 5, 8
Сольский – 62
Спатаев Сұлтанғали – 180
Стакун М.И. – 16, 26, 27, 151, 423
Сталин И.В. – 89, 103, 109, 133, 169, 171, 304, 345, 346, 348, 351, 354, 356, 358, 368, 372, 373, 378, 378, 380, 381, 386, 387
Степаненко – 57
Струппе П.И. – 40, 41
Сулимов – 136
Султанбеков – 77, 78
Сұлтан келіні – 240
Сұлтанқұлов Ғабдыжапар – 180
Сұлтанов Сейітғали – 180
Сұлтанов Тәжібай – 180
Сыдықов Ғарып – 180

Т
Табинбеков – 31
Талқанбаев Ғайса – 180
Тамалаков – 41
Тілепов Оспанғали – 180
Тілеуов Жанпейіс – 180
Токбаев Т., Тоқбаев Т. – 10, 19, 31, 33, 180
Тоқтабаев, Тоқтабайұлы – 386
Тоқтасынов Әбдолла – 180
Тоқтыбаев И., Тохтыбаев И. – 13, 23
Толқынбаев Көбеген – 180
Тулайков – 111
Тұрамбаев Арын – 180
Тұрғымбайұлы – 201
Тынышбаев М., Тынышпаев М. – 10, 20

У
Урузбаев – 31

Ү
Үмбетғалиев Жұмабек – 180

Ұ
Ұзақбаев Мұстафа – 13

Ф
Файзырахманов – 31
Факторович – 57
Фильченко – 176, 177

Х
Хаджиков – 31
Хайдарғалиев Қасымқожа – 180
Халфа Деруіш – 180
Хидыралиев – 54

Ц
Целинбаев – 88
Цехар – 57

Ч
Чемберлен – 336, 345
Чокаев – 336

Ш
Шабденов Оразбек – 180
Шаповалов – 37
Шекеров Нәсірәтбек – 180
Шеранов Орман молла – 180
Шерғалиев Мұса – 180
Шойбеков Есім – 180
Шоқаев М. – 345
Шоқаев Қазы – 180
Шопанов Өтеген – 180
Шорманов Инаш- 13, 23
Шуба – 303
Шынбатша - 200
Шындыәліұлы Тоғызбай - 198

Ю
Юспбаев Мырзахмет – 180

Я
Яркожанов молла Юлдаш – 180
Яхнович – 388

МАЗМҰНЫ = СОДЕРЖАНИЕ

Алғысөз 3
Предисловие 6
Қабылбек Сарымолдаев – көрнекті қоғам және мемлекет қайраткері 9
Кабулбек Сарымулдаев – видный общественный и государственный деятель .. 18

Архив құжаттары мен материалдары
Архивные документы и материалы

№ 1. Из протокола № 8 заседания Аулиеатинского уездно-городского Мусбюро о пресечении недоброжелательного отношения к мусульманским работникам со стороны совработников европейского происхождения. 17 января 1920 г. 31
№ 2. Протокол № 110 заседания Аулиеатинского уездного-городского Мусбюро. 23 января 1920 г. 33
№ 3. Протокол заседания Аулиеатинского уездного-городского Мусбюро. 23 января 1920 г. 33
№ 4. Копия телеграммы из Аулиеата об отзыве Предчека Скороделова и уездного военного ревкома Новокшанова в Ташкент. Не ранее 23 января 1920 г. 34
№ 5. Телеграмма в управление делами ТурЦИК об отзыве Новокшанова. 9 февраля 1920 г. 35
№ 6. Телеграмма из Аулиеата. 12 февраля 1920 г. 35
№ 7. Из стенограммы переговоров Т. Рыскулова с К. Сарымулдаевым. Не ранее 12 февраля 1920 г. 35
№ 8. Телеграмма из Аулиеата. 29 сентября 1920 г. 36
№ 9. Выписка из протокола заседания Коллегии НКВД КАССР. 30 апреля 1921 г. 37
№ 10. Доклад завотделом управления НКВД КАССР К. Сарымулдаева на I Всекиргизском совещании заведующих отделами управлений уездных и районных исполкомов Казахстана. 19 июня 1921 г. 37
№ 11. Выписки из приказов НКВД КАССР о К. Сарымулдаеве 39
Приказ № 72 по НКВД КАССР от 10 июля 1921 г. 39
Приказ № 73 по НКВД КАССР от 12 июля 1921 г. 39
Приказ № 76 по НКВД КАССР от 22 июля 1921 г. 40
Приказ № 80 по НКВД КАССР от 25 августа 1921 г. 40
Приказ № 94 по НКВД КАССР от 26 октября 1921 г. 40
№ 12. Протокол № 25 заседания Коллегии НКВД КАССР о назначении К. Сарымулдаева представителем НКВД КАССР при Кирпредставительстве в Москве. 24 августа 1921 г. 40
№ 13. Из протокола № 33 заседания Коллегии НКВД КАССР о назначении К. Сарымулдаева заведующим отделом управления. 20 октября 1921 г. 41
№ 14. Доклад К. Сарымулдаева «О советизации Джетысу». 28 января 1923 г. .. 42
№ 15. Личный листок К. Сарымулдаева 43
№ 16. Анкета по личному составу Центрального Исполнительного Комитета Советов Туркреспублики. 20 февраля 1923 года. 45

№ 17. Анкета по личному составу Центрального Исполнительного Комитета Советов Туркреспублики. 21 мая 1923 года. 46
№ 18. Анкетный лист № 24 орготдела ВЦИК по Всероссийскому учету квалифицированных советских работников РСФСР 48
№ 19. Анкетный лист орготдела ВЦИК по Всероссийскому учету квалифицированных советских работников РСФСР 51
№ 20. Мандат члена ТурЦИК К. Сарымулдаева 54
№ 21. Автобиография К. Сарымулдаева. 8 ноября 1923 г. 54
№ 22. Из журнала № 8 заседания Коллегии Наркомпроса ТАССР о распределении обязанностей между членами Коллегии НКП. 5 марта 1924 г. ... 56
№ 23. Сообщение об убытии К. Сарымулдаева из Ташкента. 31 марта 1924 г. .. 57
№ 24. Письмо секретаря Сырдарьинского облисполкома Бухарбаева в ТурЦИК о препровождении данных на Сарымулдаева и Ескараева. 31 марта 1924 г. 58
№ 25. Сообщение ВЦИК о переменах по ЦИК Туркреспублики о прохождении службы и других изменениях квалифицированных советских работников РСФСР. 31 марта 1924 г. 58
№ 26. Письмо Сыр-Дарьинского облисполкома в ТурЦИК о препровождении данных на К. Сарымулдаева. 9 апреля 1924 г. 59
№ 27. О доверенности руководство работой Казспирттреста М. Джелисбаеву председателем КЦСНХ К. Сарымулдаевым. 27 февраля 1926 г. 59
№ 28. Письмо начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Сыр-Дарьинский губисполком о спорных вопросах распределения воды между соседними республиками. 26 июля 1926 г. 61
№ 29. Докладная записка К. Сарымулдаева в СНК КАССР о мероприятиях по реализации программы по орошению и освоению в 1926-1927 гг. 5300 гектар земли в Чардарьинской степи. 29 августа 1926 г. 63
№ 30. Служебная записка начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) об освоении орашаемых земель в Чардарьинской степи. 6 октября 1926 г. 64
№ 31. Доклад К. Сарымулдаева «О водном хозяйстве» на III сессии КЦИК V созыва. 7 декабря 1926 г. 65
№ 32. Заключительное слово К. Сарымулдаева на прениях по его докладу на III сессии КАЗЦИК-а V созыва о водном хозяйстве Казахстана. 8 декабря 1926 г. 76
№ 33. Служебная записка начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) о назначении Адинаева замначальником управления по Чардаре. 5 февраля 1927 г. 79
№ 34. Письмо начальника Управления водного хозяйства КАССР К. Сарымулдаева в Водохозяйственный комитет Средней Азии о вопросах заработной платы в системе водного хозяйства. 16 февраля 1927 г. 79
№ 35. Докладная записка К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) о сокращении штатов по центральному управлению и местным органам Управления водного хозяйства КАССР. 16 апреля 1927 г. 80
№ 36. Қ. Сарымолдаевты Қазақ Халық Шаруашылығы Орталық Кеңесі төрағасына тағайындау туралы Қазақ Орталық Атқару Комитеті Президиумы мәжілісінің хаттамасынан үзінді. 14 тамыз 1927 ж. 82

№ 37. Мандат об избрании К. Сарымулдаева делегатом на VI Всеказахскую краевую конференцию ВКП(б). 15-23 ноября 1927 г. 83
№ 38. Письмо председателя ЦСНХ КАССР К. Сарымулдаева в наркомат Труда КАССР о введении твердых окладов по центральным учреждениям Казахстана. 17 ноября 1927 г. 83
№ 39. Письмо председателя ЦСНХ КАССР К. Сарымулдаева в наркомат Труда КАССР об утверждении новых штатных должностей в составе ЦСНХ КАССР. 6 декабря 1927 г. 84
№ 40. Из выступления К. Сарымулдаева на заседании бюро Казкрайкома ВКП(б) о коллективизации и оседании. 27 мая 1930 г. 89
№ 41. Удостоверение участника VII краевой партконференции К. Сарымулдаева. 29 мая 1930 г. 90
№ 42. Отчетный доклад К. Сарымулдаева о работе Ревизионной комиссии Краевого комитета на VII Всеказахской партконференции. 1 июня 1930 г. 90
№ 43. Доклад К. Сарымулдаева «О плане организации весенней посевной кампании и организационно-хозяйственном укреплении колхозов» на III расширенном пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва. 16 января 1932 г. 94
№ 44. Служебная записка К. Сарымулдаева в Казкрайком ВКП(б) и Совнарком КАССР. между 10 января 1932 г. и 5 апреля 1933 г. 111
№ 45. Заключительное слово К. Сарымулдаева на III расширенном пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва. 17 января 1932 г. 112
№ 46. Доклад К. Сарымулдаева «О весенней посевной кампании» на II сессии КазЦИК VIII созыва. 18 февраля 1932 г. 117
№ 47. Заключительное слово К. Сарымулдаева на II сессии КазЦИК VIII созыва. 19 февраля 1932 г. 134
№ 48. Доклад К. Сарымулдаева «Об итогах весенного сева, подготовке к проведению уборочной и хлебозаготовительной кампаний» на IV пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва. 26 июня 1932 г. 136
№ 49. Заключительное слово К. Сарымулдаева на IV пленуме Казкрайкома ВКП(б) VII созыва. 27 июня 1932 г. 150
№ 50. Доклад наркомзема КАССР К. Сарымулдаева об итогах работ и очередных задачах советов по выполнению директив партии и правительства в области развертывания социалистического животноводства. 1 августа 1932 г. 152
№ 51. Речь К. Сарымулдаева на VIII Всеказахстанской партконференции на прениях по докладу «О второй пятилетке Казахстана». 16 января 1934 г. 172
№ 52. Из протокола заседания бюро Казкрайкома ВКП(б) об утверждении К. Сарымулдаева председателем Тургайского РИК. 23 октября 1934 г. 176
№ 53. Из протокола заседания бюро Казкрайкома ВКП(б) об утверждении К. Сарымулдаева заместителем уполнаркомпищепрома по Казахстану. 29 марта 1936 г. 177
№ 54. Выписка из постановления Казкрайкома ВКП(б) об организации Наркомата пищевой промышленности Казахской ССР. 22 октября 1936 г. 177

Баспасөзде жарияланған мақалалары мен баяндамалары
Статьи и доклады на страницах печати

№ 55. «Бірлік туы» серіктігіне жаңадан кірген адамдардың тізімі 180
№ 56. «Еңлік-Кебек» қойылымы туралы «Қазақша сауық кеші» хабарламасы
№ 57. Шаруашылықты жүргізудегі кемшіліктерді көтерген «Ырыс алды ынтымақ» мақаласы 180
№ 58. Алда қаралатын мәселелер жөніндегі «Партия жиылысына» мақаласы...181
№ 59. Отырықшыландыруға арналған «Жерге отырғызу» мақаласы 183
№ 60. Алматы қаласын абаттандыру, оқу-ағарту, денсаулық барысына қатысты жүргізілетін іс-шаралар мәселесіндегі «Жетісу ішінде» мақаласы 184
№ 61. Ауылшаруашылығына орай қаралатын мәселелерді көтерген «Областной съезге» мақаласы 185
№ 62. Кооперацияның маңыздылығын түсіндірген «Кооперация туралы» мақаласы 185
№ 63. II Жетісу облыстық съезінде қабылданған қарарлар туралы «Совет съезінің қорытындысы» мақаласы 187
№ 64. Мерекенің тарихы мен маңызына арналған «1-май» мақаласы 189
№ 65. Қазақ өнеркәсібінің тарихы мен күйіне, даму жолдарына арналған «Қазақстанның өнерлі кәсібін, келешекте оны көркейту жолдары» мақаласы...190
№ 66. Егістік жерлерді сумен қамтамасыз ету жөніндегі «Қазақстан су шаруашылығының қазіргі және келешектегі өркендеу жайы» мақаласы 196
№ 67. 1916 жылғы көтеріліс жайындағы «1916-ншы жылында Меркідегі қазақтардың көтерілісі жайында есімде қалғандар» мақаласы 197
№ 68. Шардараны мақталы өлкеге айналдыруға арналған «Шардараға айрықша назар салынсын» мақаласы 202
№ 69. Кендір кәсібі туралы «Қазақ мақтасы – кендір» мақаласы 204
№ 70. Кооперативтің маңыздылығын дәлелдеу мақсатындағы «Ауылда кооператив жасау туралы» пікірі (III-пленумге) 205
№ 71. Мақта өсіруге қажетті су шаруашылығын дамыту туралы «Қазақстанда жер суландыру жұмысы» мақаласы 207
№ 72. Губерниядағы күрделі мәселелерді қарастырған «Сырдарияның III губерниялық партия конференциясы» мақаласы 208
№ 73. Қазақстандағы өнерлі кәсіптің өткені мен болашағы жайындағы «Қазақстанның өнерлі кәсібі» мақаласы 210
№ 74. Су шаруашылығының маңыздылығын дәлелдеген «Қазақстанда су шаруашылығының міндеті» мақаласы 218
№ 75. Өнеркәсіп орындарына мамандарды тартуды көтерген «Қазақстанда жұмысшы мәселесі» мақаласы 222
№ 76. Былғары өңдейтін және қой терісін илейтін зауыттар салу жөніндегі «Былғары, тері зауыттары туралы» мақаласы 223
№ 77. Қазақстандағы өнеркәсіп орындарының жетістіктері мен кемшіліктерін көтерген «Өнерлі кәсіптің күрделі міндеттері» мақаласы 225
№ 78. Қазақстан Орталық Кеңес Комитетінің сессиясында сөйлеген сөзі 227
№ 79. Орал округіндегі байларды тәркілеу барысы туралы «Орал округінде конфискация науқанының қорытындысы» мақаласы 236

№ 80. Тәркілеу қорытындысы мен ұжымдық шаруашылықтарды күшейту мәселесіне арналған «Конфискациядан мал алғандардың қамы» мақаласы 245
№ 81. Революция көсемі Ленин жайындағы «Ленинсіз өткізген бес жыл» мақаласы 248
№ 82. Мақта өндірісінің кемшіліктері мен даму бағыттары көрсетілген «Қарақалпақ облысында мақта егісін күшейту шаралары» мақаласы 251
№ 83. Қарақалпақ облысының жағдайы тақырыбындағы «Қарақалпақ облысының шаруашылық, мәдениет құрылысы» мақаласы 254
№ 84. Мақта шаруашылығын өркендету жолдарына арналған «Қазақстанда мақта шаруашылығының келешегі» мақаласы 258
№ 85. Мақта өсірудің негізгі бағыттарын көрсеткен «Мақта кәсібінің бесжылдық жоспары» мақаласы 264
№ 86. Статья «Основные итоги социалистического строительства в Казакстане 1928-1929 года и задачи 1929-1930 года» 269
№ 87. Ірі құрылыстардағы кемшіліктер мен одан арылу жолын нақтылаған «Халық шаруашылығындағы ұқыпсыздық тез жойылсын» мақаласы 274
№ 88. Қарақалпақ облысындағы мақта өсірудің маңыздылығына тоқталған «Қарақалпақтың бес жылында мақта шаруасы» мақаласы 276
№ 89. Алдағы бесжылдықты қабылдаудың ерекшеліктері мен маңыздылығы жөніндегі «Бесжылдық жоспар» мақаласы 278
№ 90. Речь К. Сарымулдаева «Что же такое Центральный Казакстан?» 285
№ 91. Статья «Пятилетка Казакстана» об особенностях принятия пятилетнего плана 286
№ 92. Статья «Вопросы сбора средств на местах» о налогах и финансовым вопросам 293
№ 93. Мақта өсірудегі кемшіліктер мен оны жою барысына қатысты «Мақта мәселелері» мақаласы 297
№ 94. Статья «Десять лет плановых органов» о десятилетней работе комиссии государственного планирования 302
№ 95. Статья «Ликвидировать прорывы первого квартала» о работе промышленных предпрятий 305
№ 96. Статья «Промышленность Казахстана в решающем году пятилетки» о направлениях развития промышленных предприятий в Казахстане 307
№ 97. Статья «Итоги работы конференции СВК» по реализации в развитии народного хозяйства Северо-Восточного Казахстана 315
№ 98. Статья «Проблемы Южного Казакстана» о подъеме народного хозяйства в Южно-Казахстанском регионе 319
№ 99. Статья «Основные установки второй пятилетки Казакстана» о ходе по развитию экономики Казахстана 327
№ 100. Қазақстанның халық шаруашылығына арналған «Қазақстанның екінші бесжылдық жоспарының жолдары» мақаласы 336
№ 101. Қ. Сарымолдаұлы, Ф. Голощекиннің баяндамалары негізінде шығарылған 1932 жылғы көктем егісін ұйымдастыру және колхоздардың ұйымдасу-шаруашылық жақтарын нығайту туралы Қазақ өлкелік партия комитетінің III-пленумнің қаулысы 346
№ 102. Ауыл шаруашылығын дамытудың жолдары мен бағытын көрсеткен «Егіске большевиктік басшылық керек» мақаласы 358

№ 103. Екпінді колхозшылардың одақтық I съезінің қаулысын іске асыруға бағытталған «Барлық облыстық жер бөлімдеріне» мақаласы 363
№ 104. Статья «Третий большевистский сев» о направлении развития сельского хозяйства 363
№ 105. Статья «За большевистское руководство севом» по расширению посевных площадей 373
№ 106. Қазақстан Жер-су комиссариатының алқасы, Өлкелік партия комитеті және Батыс Қазақстан облысының екпінді колхозшы өкілдері қатысқан кеңейтілген мәжілістің қаулысы 377
№ 107. Колхоздарды большевиктік, барлық колхозшыларды ауқатты етуге жұмылайық (Қазақстан Жер комиссары Сарымолдаұлы жолдастың сөзінен) ...379
№ 108. Статья «Первые успехи в животноводстве Тургайского района» о достижении в животноводстве и пути его реализации 381
№ 109. Мал өсіру барысы мен оның кедергілеріне арналған «Мал шаруашылығының мемлекеттік жоспары орындалды» мақаласы 385
№ 110. Егінді сумен қамтамасыз ету жөніндегі «Торғайда арық қазу» мақаласы 388
№ 111. Ет комбинатының жетістіктерін бағалаған «Семей ет комбинатының директоры Власенко жолдасқа» мақаласы 388
№ 112. Тамақ өнеркәсібін дамыту жолдары мен жұмсалатын қаражаты туралы «Тамақ өндірісті кәсібі үшінші бесжылдықта» мақаласы 388

Кітаптары / Книги

№ 113. Қ. Сарымолдаевтың «Қазақстан бесжылдығының негізгі мәселелері және оның күрделі көрсеткіштері» атты кітабы 394
№ 114. Қ. Сарымолдаевтың «Түсті металды өндіріс орындарын ұжымдастыру: Қазақстанның бесжылдық келешегі» атты кітабы 405
№ 115. Қ. Сарымолдаевтың «Көктемдегі егіс қортындысы және егін жинаудағы міндеттер» атты кітапшасы 415

Ғылыми-анықтамалық аппарат / Научно-справочный аппарат

Қ. Сарымолдаевтың өмірі мен қызметінің биохроникасы 420
Библиография 424
Қысқарған сөздер тізімі / Список сокращенных слов 427
Есімдер көрсеткіші / Именной указатель 432